

AKADÉMIAI DOKTORI ÉRTEKEZÉS

Csepregi Márta

K. F. Karjalainen

keleti hanti szöveggyűjtése 1899–1901

Budapest

2020

Tartalom

Előszó	1
Rövidítések	2
Táblázatok	6
1. Bevezető	7
1.1 A hanti nyelvjárások	7
1.2 A keleti hanti nyelvjárások kutatása	8
1.2.1 A kezdetek	8
1.2.2 Etnográfusok nyelvi gyűjtései a 19. század második felében	9
1.2.3 Oroszországi hivatalnokok a keleti hantikról a 19. században	11
1.2.4 Nyelvészeti gyűjtőutak keleti hanti területen a 19/20 század fordulóján	11
1.2.5 A hanti írásbeliség létrehozásának folyamata	12
1.2.6 Tudományos központok Szibériában	13
1.2.7 Külföldi kutatók visszatérése a terepre	14
1.2.8 A keleti hantik és nyelvjárásaik ismertsége	15
1.3 K. F. Karjalainen szibériai expedíciója	17
1.4 Karjalainen kutatóútjának mérlege	21
1.5 Karjalainen keleti hanti szövegfeljegyzései	25
1.6 A sajtó alá rendezés technikai kérdései	27
1.6.1 Transzkripció elvek	27
1.6.2 Az egyes fonetikai tulajdonságok jelölése a kéziratban	31
1.6.3 Karjalainen íráshibái	32
1.6.4 A fonotaktikai jelölések átírása	32
1.6.5 A központosítás kérdései	33
1.6.6 Egyéb jelek a kéziratban	33
1.6.7 Karjalainen széljegyzetei	33
2. Tremjugani szövegek	35
2.1 A gyűjtés körülményei	35
2.2 A Trj nyelvjárás grammatikai sajátosságai	38
2.2.1 Magánhangzóharmónia	38
2.2.2 Névszóragozás	39
2.2.3 A jelöletlenség mint az éneknyelv sajátossága	42
2.2.4 Az igeragozás	44
2.2.5 Az ágensjelölés kérdése	45
2.2.6 Melléknévi igenév állítmányi helyzetben	46
2.2.7 Egyéb mondattani kérdések	48
2.3 Szövegközlés és jegyzetek	50
2.3.1 Trj1 – Medvekeltő ének szószerinti fordítással	51

2.3.2	Trj2 – Medvekeltő ének szószerinti fordítással	57
2.3.3	Trj3 Medveünnepi ének szószerinti fordítással	67
2.3.4	Trj4 Hőseinek szószerinti fordítással	83
2.3.5	Trj5 Esküszövegek, imák	116
2.3.6	Trj6 Találós kérdések	120
2.4	Tremjugani szójegyzék	125
2.4.1	A Trj szövegek lexikai hozadéka	144
3.	Vaszjugani szövegek	148
3.1	A gyűjtés körülményei	148
3.2	A Vj nyelvjárás grammatikája a szövegek tükrében	149
3.2.1	Hangtan, morfológia	150
3.2.2	Névszóragozás	151
3.2.3	Névmások	154
3.2.3.1	Személynévmások	154
3.2.3.2	Visszaható névmások	155
3.2.3.3	Mutató névmások	156
3.2.3.4	Kérdő névmások	157
3.2.3.5	Határozatlan névmások	157
3.2.4	Igeragozás	157
3.2.5	Igenevek	167
3.2.6	Igenév szerű szóalakok	170
3.2.7	Egyéb szintaktikai kérdések	172
3.3	Szövegközlés	176
3.3.1	Vj1 szöveg: Hősmese	176
3.3.2	Vj2 szöveg: Légyölő galócás ének	246
3.3.3	Vj3–Vj9 szövegek, egyéni énekek jegyzetekkel	275
3.4	Vaszjugani szójegyzék	295
3.4.1.	A Vj szövegek lexikai hozadéka	325
4.	Likriszovói szövegek	329
4.1	A gyűjtés körülményei	329
4.2	A likriszovói tájszólás grammatikai sajátosságai	331
4.3	Szövegközlés szószerinti fordítással	333
4.3.1	Likr1 Karhulauluja – Medveünnepi énekek	334
4.3.2	Likr2 „Karhulauluja” 2)	334
4.3.3	Likr3 III.	335
4.3.4	Likr4 IV.	336
4.3.5	Likr5 V.	336
4.4	Értelem szerinti fordítás, jegyzetek	337
4.4.1	Likr1 Medveének	337
4.4.2	Likr2 Vadászdal I.	339
4.4.3	Likr3 Vadászdal II.	340

4.4.4	Likr4 Ének tűzanyához	341
4.4.5	Likr5 Daruének	342
4.5	Likrizsovói szójegyzék	345
5.	A szövegegyüttes folklorisztikai hozadéka	349
5.1	Obi-ugor folklór műfajok	349
5.2	Szagrális tartalmú műfajok	350
5.2.1	A medvekultusszal kapcsolatos műfajok	350
5.2.2	Hősepika	351
5.2.3	Sámánszertartás énekei	352
5.2.4	Imák, esküszövegek	353
5.3	Profán tartalmú műfajok	353
5.3.1	Egyéni énekek	353
5.3.2	Találós kérdések	353
5.4	Vándormotívumok az obi-ugor folklórban	354
6.	Utószó	356
7.	Irodalomjegyzék	357
	Függelék	370

Előszó

Jelen értekezés egy százhusz éves keleti hanti nyelvjárású kézirat szöveganyag közlése és feldolgozása. Kustaa Fredrik Karjalainen (1871–1919) finn kutató 1898-tól 1902-ig tartó nyugat-szibériai kutatóútján bejárta a hantik (korábbi nevükön osztjákok) által lakott teljes nyelvterületet. Bőséges szóanyagot gyűjtött minden nyelvjárásból, nyelvtani feljegyzéseket készített, valamint folklór szövegeket vetett papírra. Korai halála miatt nem tudta publikálni gyűjtéseit. Mivel kutatásait a helsinki székhelyű Finnugor Társaság (Suomalais-ugrilainen seura) ösztöndíjasaként végezte, a hagyaték gondozását a Társaság vállalta magára. A szógyűjtést Y. H. Toivonen jelentette meg 1948-ban, a nyelvtani feljegyzéseket és a déli hanti szöveganyagot Vértes Edit 1964-ben és 1975-ben. A hagyaték utolsó, eddig publikálatlan része a most közlendő anyag. Mind nyelvészeti, mind folklorisztikai szempontból jelentős, ugyanis a legrégebbi keleti hanti szövegegyüttes, valamint korábban ismeretlen műfajok is dokumentálva vannak benne.

Az eredeti kézirat hanti nyelvű. Nincs mellette fordítás, csupán lapszéli jegyzetek segítik helyenként az értelmezést. A szövegek megfejtéséhez a kulcsot elsősorban mégis maga Karjalainen adta, gazdag tartalmú szótárával, grammatikai feljegyzéseivel, valamint az obi-ugor hitvilágot bemutató monográfiájában felhalmozott információkkal.

Az értekezés a kézirat fonematikusan átírt változatának a közlésén, a magyar fordításon, a nyelvi és tárgyi magyarázatokon kívül tartalmazza három keleti hanti dialektus (a tremjugani, a vaszjugani és a likriszovói) nyelvtani leírásait, valamint a szövegekből összeállított szójegyzékeket. A részletes kutatástörténeti bevezető meg a folklorisztikai összefoglaló tágabb összefüggésbe helyezi a most közölt forrásanyagot, és kijelöli a kutatás esetleges további irányait. Jelen feldolgozás annyiban tér el a klasszikus szövegközlésektől, hogy többet foglalkozik a gyűjtés körülményeivel, felhasználva ehhez a gyűjtő és a kortársak úti beszámolóit és leveleit.

Ez a dolgozat úgy kapcsolódik az osztjakológiai kutatás folyamatába, hogy hozzáférhetővé tesz egy mindezidáig lappangó forrást. Különös kiváltságnak tartom, hogy én végezhettem el ezt a munkát. Hálás vagyok professzoromnak, Hajdú Péternek, aki az 1990-es évek elején arra biztatott, hogy legyek segítségére Vértes Editnek kéziratái sajtó alá rendezésében. Ő avatott be a hagyatékkiadás módszertanába, s tőle maradt rám Karjalainen utolsó, kiadatlan szövegfeljegyzése. Köszönettel tartozom a Finnugor Társaságnak, amiért mindvégig támogatott munkámban. A munkát az ELTE Finnugor Tanszékének oktatójaként kezdtem el, nyugdíjasként folytattam, majd a Nyelvtudományi Intézet részmunkaidős kutatójaként fejeztem be. Nagyra értékelem, hogy mindvégig támogató, inspiráló munkatársi közösségben dolgozhattam. A sajtó alá rendezésben Németh Szilvia és Ferenczi Zsanett nyújtott értékes technikai segítséget, nekik is itt mondok köszönetet.

A mitikus énekek világát saját tereptapasztalataimon kívül hanti kollégáim segítettek megérteni, közülük elsősorban A. Sz. Peszikova és L. N. Kajukova. Őket is hálás köszönet illeti. Őszintén remélem, hogy az ő közreműködésükkel ez a forrásanyag egyszer majd visszakerül azokhoz, akiktől származik, a keleti hanti közösséghez.

Budapest, 2020 őszén

Rövidítések

A közölt szövegegységek kódja:

Tremjugani szövegek

- Trj1 Medvekeltő ének I.
- Trj2 Medvekeltő ének II.
- Trj3 Medveünnepi ének
- Trj4 Hősének
- Trj5 Esküszövegek, imádságok
- Trj6 Találós kérdések

Vaszjugani szövegek

- Vj1 Hősének prózában
- Vj2 Légyölő galóca ének
- Vj3 Egyéni ének I.
- Vj4 Egyéni ének II.
- Vj5 Egyéni ének III.
- Vj6 Bölcsődal
- Vj7 Egyéni ének IV.
- Vj8 Medveének gyermekeknek
- Vj9 Hősének eleje

Likriszovo

- Likr1 Medveének
- Likr2 Vadászdal I
- Likr3 Vadászdal II.
- Likr4 Ének a tűzanyához
- Likr5 Daruének

A hanti nyelvjárások rövidítései

Déli hanti nyelvjárások:

- oD déli hanti
- DN Felső-Demjanka
- DT Alsó-Demjanka
- Ts Cingala az Irtis mentén
- Sav Szavodnija az Irtis mentén
- Kr Krasnojarszk a Konda mentén
- Irt irtisi

Keleti hanti nyelvjárások:

- oK keleti hanti

V	vahi
Vj	vaszjugani
Szurg	szurguti
Trj	tremjugani (Karjalainen gyűjtése)
Tra	tromagani (20. század végén kezdődött gyűjtés)
J	jugani (Paasonen gyűjtése)
Jg	jugani (20. század végén kezdődött gyűjtés)

Északi hanti nyelvjárások

oÉ	északi hanti
Ni	nizjami
S	serkali
Kaz	kazimi
Ber	berjozovi
Sur	suriskári
O	obdorszki

A grammatikai rövidítések és jelek feloldásai¹:

-	morfémahatár
.	grammatikai jelentések elválasztása fúziós morféma-k esetében
>	egyes számú tárgyra utaló személyrag
1	1. személy
2	2. személy
3	3. személy
ABE	abessivus
ABL	ablativus
ACC	accusativus
ADJ	melléknévképző
ADJ.NEG	fosztóképző
ADV	határozószó képzője
APR	approximativus
CNV	konverbum
COM	comitativus
COMP	comparativus (hasonlító eset, Vj)
COP	kopula
Cx	esetrag
DAT	dativus
DER	éneknyelvi képző (Trj)
DISTR	distributivus
DU	kettős szám
EMPH	nyomatékosító elem v. partikula

¹ A példamondatok glosszázása a Lipcsei glosszázási szabályok figyelembe vételével történik (<https://www.eva.mpg.de/lingua/pdf/Glossing-Rules.pdf>). A grammatikai fogalmaknak ezeket a kiskapitálissal szedett rövidítéseit használok a főszövegben is.

EP	hiátustöltő hang
IMP	felszólító mód
IMPF	-s- jeles imperfectum (Vj, Likr)
IMPFH	-KAS- jeles imperfectum historicum (Vj)
INCH	inchoatív képző
INF	főnévi igenév
INS	instructivus-finalis (Trj) instrumentalis (Vj)
LAT	lativus
LOC	locativus
NEG	tagadószó
NEG.PRED	állítmányi értelmű tagadószó
NOM	nominativus
Num	számjel
OPT	optativus (3. személyű felszólító módú alak)
PASS	passivum /szenvető ige
PCL	partikula
PL	többes szám
PP	névutó
PRED	predikatív klitikum
PRF	-0- jeles perfectum (Vj)
PRFH	-KAL- jeles perfectum historicum (Vj)
PROH	tiltó szócska
PRS	jelen idő
PST	múlt idő (Trj)
PTC.NEG	tagadó igenév
PTC.POT	feltételes (potenciális) igenév
PTC.PRS	folyamatos melléknévi igenév (participium imperfectum)
PTC.PST	befejezett melléknévi igenév (participium perfectum)
Px	birtokos személyjel
SG	egyes szám
SUBST	főnévképző
TRA	translativus
VOC	vocativus
Vx	igei személyrag

Gyakran használt szakirodalmi rövidítések:

ALH:	Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae
BiblPáp II:	Pápay 1990a
BiblPáp III:	Pápay 1990b
Chr	Csepregi 1998
CIFU	Congressus Internationalis Fenno-Ugristarum
D	Steinitz 1966–1993. (DEWOS)
EPS	Jelena Petrovna Szurlomkina közlése
FFC	Folklore Fellows Communications
FFC 41	Karjalainen 1921. Die Religion der Jugravölker I.
FFC 43	Karjalainen 1922. Die Religion der Jugravölker II.

FFC 44	Karjalainen 1927. Die Religion der Jugravölker III.
FUD	Folia Uralica Debreceniensia
FUF	Finnisch-ugrische Forschungen
FUM	Finnisch-Ugrische Mitteilungen
JSFOu.	Journal de la Société Finno-Ougrienne
JugrUsk	Karjalainen1918
KarjGr	Karjalainen–Vértes 1964
KT	Karjalainen–Toivonen 1948
LNK	Ludmila Nikolaevna Kajukova közlése
LSFU	Lexica Societatis Fenno-Ugricae
MNy	Magyar Nyelv
Mogut.	Mogutaev 1996
MSFOu.	Mémoires de la Société Finno-Ougrienne
NyIK	Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények
NyK	Nyelvtudományi Közlemények
OH	Osztják Hősénekek (Reguly– Pápay– Zsirai 1944–1951 és Reguly– Pápay– Zsirai – Fokos 1963–1965)
PB	Pápay – Beke 1959
PD	Paasonen – Donner 1926
Relig1	Karjalainen 1994: Религия югорских народов 1
Relig2	Karjalainen 1995: Религия югорских народов 2
Relig3	Karjalainen 1996: Религия югорских народов 3
T.	Tereškin, N. I. [Терёшкин, Н. И.] 1981
UAJb.	Ural-Altaische Jahrbücher
VNGy.	Munkácsi Bernát 1892–1921

Táblázatok

I. táblázat. <i>A tremjugani szövegek terjedelme</i>	26
II. táblázat. <i>A vaszjugani szövegek terjedelme</i>	26
III. táblázat. <i>A likriszovói szövegek terjedelme</i>	27
IV. táblázat. <i>A tremjugani nyelvjárás első szótagi magánhangzórendszere</i>	28
V. táblázat. <i>A vaszjugani nyelvjárás első szótagi magánhangzórendszere</i>	28
VI. táblázat. <i>A tremjugani nyelvjárás nem első szótagi magánhangzórendszere</i>	29
VII. táblázat. <i>A vaszjugani nyelvjárás nem első szótagi magánhangzórendszere</i>	29
VIII. táblázat. <i>A tremjugani nyelvjárás mássalhangzórendszere</i>	30
IX. táblázat. <i>A vaszjugani nyelvjárás mássalhangzórendszere</i>	30
X. táblázat. <i>Névszói számjelek a Vj nyelvjárásban</i>	151
XI. táblázat. <i>Birtokos személyragozás a Vj nyelvjárásban - jājəm 'fejsze'</i>	151
XII. táblázat. <i>Névszói esetragok a Vj nyelvjárásban</i>	152
XIII. táblázat. <i>Az egyes számú személyes névmások ragozása a Vj nyelvjárásban</i>	154
XIV. táblázat. <i>Mutató névmások a Vj nyelvjárásban</i>	156
XV. táblázat. <i>Időjelek a Vj nyelvjárásban</i>	158
XVI. táblázat. <i>Az alanyi ragozás paradigmája a Vj nyelvjárásban</i>	158
XVII. táblázat. <i>A tárgyas ragozás paradigmája a Vj nyelvjárásban</i>	160
XVIII. táblázat. <i>Múlt idejű, 1SG személyű, tárgyas ragozású igealakok a Vj nyelvjárásban</i>	160
XIX. táblázat. <i>Felszólító módú igealakok a Vj nyelvjárásban</i>	161
XX. táblázat. <i>A passzív igeragozás paradigmája a Vj nyelvjárásban</i>	163
XXI. táblázat. <i>Igenévképzők és toldalékaik a Vj nyelvjárásban</i>	168
XXII. táblázat. <i>Az igenevekhez járuló személyragok a Vj nyelvjárásban</i>	168
XXIII. táblázat. <i>Karjalainen javításai a Vj2 szöveg letisztított változatában</i>	273
XXIV. táblázat. <i>Az obi-ugor folklór műfajok rendszere</i>	349
XXV. táblázat. <i>A Karjalainen által feljegyzett szövegek műfaj szerinti besorolása</i>	350
XXVI. táblázat. <i>A Trj magánhangzófonémák jelölése</i>	381
XXVII. táblázat. <i>A Vj magánhangzófonémák jelölése</i>	381
XXVIII. táblázat. <i>A Vj és Trj mássalhangzófonémák jelölése</i>	382

1. Bevezető

1.1 A hanti nyelvjárások

A hanti (korábban használatos nevén osztják) a finnugor nyelvcsalád ugor ágába tartozik. Legközelebbi rokon nyelvével, a manysival (vogullal) együtt alkotja az obi-ugor csoportot. Az elnevezés arra a helyszínre utal, ahol ezeket a nyelveket beszélik: Észak-Nyugat Szibériában, az Ob folyó és mellékfolyói partján.

A hanti nyelvjárásokat égtájak szerint csoportosítjuk. Az egyes nyelvjárások neve megegyezik annak a folyónak a nevével, melynek partján beszélik (ritkábban annak a városnak a nevével, melynek közelében beszélik). A hanti nyelvterület központja, ahol a három nagy nyelvjárás csoport találkozik, az Ob és az Irtis összefolyása. Ettől délre, az Irtis és mellékfolyói (Konda, Demjanka) partján beszélték a déli nyelvjárásokat. A déli nyelvjárások beszélői feltehetőleg a 20. század közepére nyelvet váltottak, eloroszosodtak, illetve eltatárosodtak. Az északi nyelvjárásokat az Ob és az Irtis összefolyásától északra, az Ob és mellékfolyói mentén beszélik, egészen a Jeges tengerig. Ezek közül is a legdélebbiek (serkali, nizjami) már eltűntek, ettől északra viszont három életképes nyelvjárás csoport van: az első a Kazim folyó mentén beszélt kazimi, a második a berjozovi, melyet a mai oroszországi gyakorlatban suriskárinak neveznek (Muzsi, Suriskar, Tegi városok és a Szinja folyó népe), a harmadik pedig a legészakabbi, Szalehard régebbi neve alapján obdorszkinak nevezett (oroszul priural'skij, Urál-menti), mely a Szob és a Kunovat folyók meg az Ob-torkolat mentén beszélt nyelvjárás.

Az Ob és az Irtis összefolyásától keletre, a középső Ob és mellékfolyói partján beszélt keleti nyelvjárásoknak három csoportját különböztetjük meg: a Szalim folyó mentén valaha beszélt nyelvjárásnak kevés nyoma maradt. Az összefoglalóan szurgutinak nevezett nyelvjárás beszélői a következő mellékfolyók partján élnek: a Ljamin, a Pim, a Tromagan, az Agan, valamint a Kis és a Nagy Jugan. A legkeletebbi nyelvjárásokat a Vah és a Vaszjugan mentén beszélik, valamint az Ob mentén Alekszandrovo település területén.

Az obi-ugor nyelvek kutatása a 19. század közepén kezdődött el. A kutatás történetéből jelen írásunkban a keleti hanti nyelvjárások kutatására koncentrálunk. A másik két csoportra, az északi és a déli nyelvjárásokra csak akkor utalunk, ha ez érinti Karjalainen gyűjtőútját.

1. ábra. A hanti nyelvjárások

1.2 A keleti hanti nyelvjárások kutatása

1.2.1 A kezdetek

A szibériai finnugor népekről és nyelvekről a 19. századig csak szórványos információk láttak napvilágot. Az orosz cárok által kezdeményezett, 18. századi expedíciók nyelvészeti szempontból hosszabb-rövidebb szójegyzékeket eredményeztek, de ezen szógyűjtések nyelvjárási hovatartozása nem volt mindig tisztázva (Stipa 1990).

Az első pontosabb adatok a szurguti hantik nyelvéről M. A. Castrén finn kutatótól (1813–1952) származnak, aki 1845-ben, második expedíciójának az elején, útban a szamojédok-lakta vidékek felé hanti nyelvterületen utazott keresztül. Előbb az Irtisen majd az Obon hajózva Szurgutig jutott el, tehát déli és keleti nyelvjárásokkal ismerkedett meg. Feljegyzései alapján még 1845 augusztusában, szurguti tartózkodása idején összeállított egy nyelvtani vázlatot és szójegyzéket. Az volt a terve, hogy visszaútban pontosítja ismereteit. Erre azonban nem került sor, mert négy évvel később, 1849-ben megrendült egészségi állapota miatt meg kellett szakítania kutatóútját².

Amikor Castrén számos szamojéd és paleoszibériai nyelv vázlatával a poggyászában hazaérkezett, elsőként hanti gyűjtését rendezte sajtó alá (1849). Ez a kiadvány lett az első kötete annak a sorozatnak, melyet Castrén korai halála után Anton Schiefner gondozott (Nordische Reisen und Forschungen von Dr. M. Alexander Castrén I–XII, 1853–1862). Schiefner a hanti nyelvtant is újból kiadta – némileg átszerkesztve, németiségét kijavítva, transzkripcióján változtatva (a cirill betűs adatokat latin betűsre írta át), és német–hanti szójegyzékkel kiegészítve (1858). Legújabb kiadása a Manuscripta Castreniana sorozatban megjelent, angol nyelvű kritikai kiadás (Forsberg 2018). A könyv szerkesztője Ulla-Maija Forsberg kommentárokkal látta el a fordítást, melyekhez a két korábbi kiadáson kívül felhasználta Castrén eredeti, svéd nyelvű kéziratát, valamint az osztjakológiában az utóbbi másfélszáz évben felhalmozódott ismereteket.

Castrén nyelvtani vázlatán látszik, hogy több figyelmet szentelt az irtisi nyelvjárásnak³. Ő maga jegyzi meg könyve előszavában: „a szurguti nyelvjárás szempontjából nagyon hiányos az anyagom” (1849: 08)⁴. Szurgut környékén viszont két helyen is gyűjtött, adatait alsó- és felső-szurgutiként különíti el (OS. – der Dialekt oberhalb Surgut; US. – der Dialekt unterhalb Surgut). Nem kerülte el figyelmét a déli nyelvjárásokból hiányzó magánhangzó-alternáció, sőt, észrevette, hogy bizonyos igékben a labiális *â*-nak kétféle felső nyelvállású váltóhangja is lehet.⁵

1.2.2 Etnográfusok nyelvi gyűjtései a 19. század második felében

Az 1800-as évek második felében többen is nekivágtak a nyugat-szibériai kutatóútnak, olyanok is, akik elsősorban etnográfiai szempontból érdeklődtek az obi-ugor népek iránt. Közülük néhányan a keleti hantik közé is eljutottak. Ezek a következők: a magyar Pápai Károly (1861–1893) és Jankó János (1868–1902), a svéd Fredrik Martin (1868–1933) és a finn U. T. Sirelius (1872–1929).

Pápai Károly 1888-ban Munkácsi Bernát útitársaként indult az Ob-vidékre. Három hónapot töltöttek együtt a vogulok között, majd Pápai dél és kelet felé vette útját. Utazásának legtávolabbi pontjáról, Tomszkból októberben indult vissza az Obon kialakított téli szánúton. Úti beszámolójában így ír: „A tiszta osztjakságot a Vaszjuganon, az Ob egy bal oldali nagyobb mellékfolyóján kerestem fel; nov. 14-én érkezve azok területére. Majd

² „Leider liess ich dieser Plan nicht ausführen, weil meine Gesundheit damals so zerrüttet war, dass ich mir alle wissenschaftlichen Beschäftigungen aus dem Sinn schlagen musste” (Castrén 1849: 08). „Unfortunately, I could not fulfil this plan, because I was already at that moment in such bad health that I had to forget all my scientific tasks” (Forsberg 2018: 44).

³ Itt egy rövid mesét is sikerült lejegyeznie, mely azonban sokáig kéziratban volt, több mint száz évvel később közölte W. Steintz (1963).

⁴ „für den Surgutischen Dialekt sind meine Materialien sehr unvollständig / my notes from the Surgut dialect are also highly incomplete” (Forsberg 2018: 44).

⁵ „Wenn mich mein Ohr nicht irre geleitet hat, giebt es auch Wörter, die im Imperativ eine besondere Vocalveränderung erleiden” (Castrén 1849: 67.) „If my ear has not misguided me, there are also words that are subject to a special vowel alternation in the imperative” (Forsberg 2018: 113).

magára az Obra térve, az annak mellékén lakó osztjakság tanulmányozására helyenként meg-megállapodtam. Ily tanulmányok mellett folyton az Ob jég hátán utazva, jan. 6-án az orosz karácsony napján érkeztem a legészakibb tájak városi központjába, Berjozovóba.” (idézi: Kodolányi János 1973: 165.)

Pápai Károly rövid élete nem volt elég arra, hogy értékes feljegyzéseit kiadja. Szógyűjtését Munkácsi Bernát rendezte sajtó alá *Déli osztják szójegyzék* címen, ugyanis ekkor az Ob középső és felső folyása mentén beszélt hanti nyelvjárásokat egyaránt a déli csoportba sorolták (Pápai – Munkácsi 1896). A szóanyagban a legkeletebbi (V, Vj) nyelvjárások mellett vannak szurguti és jugani jelölésű alakok is (S, Jg). Etnológusként Pápai a tárgyak nevére kérdezett rá, de igen érdekelte a mitológia és a medveműnyelv is. Szójegyzékében nagy számban szerepelnek istenek és bálványok, szent helyek, valamint ünnepek elnevezései.

Néhány évvel később Fredrik Martin svéd keletkutató volt az, aki művészettörténeti, etnográfiai és régészeti tanulmányokkal a háta mögött indult el Szibériába. 1891-ben járt a szurguti körzetben, s 1897-ben megjelent *Sibirica* című könyvében számolt be a szurguti hantik anyagi kultúrájáról és élmódjáról. Nyelvi anyagot nem közölt, csak az ábrákhoz fűzött jegyzeteiben fordul elő néhány szó. Legutóbb Lars-Gunnar Larsson (2002) ismertette részletesen F. Martin életét és nyugat-szibériai expedícióját. Jankó János így ír róla naplójában 1898. augusztus 6-án, Szurgutban: „Martint mindenki ismerte, s úgy látszik, kínban voltak vele, mert oroszul nem tudott, s tolmáccsal utazott; a jugáni útjáról szóló jelentést (1897-ben jelent meg) ismerem, de azóta az orvossal a Vákhban is volt, erről semmit sem tudok; az orvos újságolta azt is, hogy az a hír van elterjedve Tobolszkban, hogy Martin meghalt.”⁶

Jankó János 1898-ban, a III. Zichy-expedíció keretében⁷ jutott el az Ob-vidékre, ahol a nyári hónapokban végighajózott a Demjanka, a Szalim, a Nagy- és Kis-Jugan folyókon. Felkeresett minden szálláshelyet, néprajzi, antropológiai és régészeti adatokat gyűjtött. A gyűjtött tárgyak nevét is gondosan feljegyezte, így naplója nyelvészeti szempontból is érdeklődésre tarthat számot (Jankó 2000). A napló kiadásakor a szóanyagot külön szójegyzékben is közzétük, megjelölve az egyes szavak nyelvjárási hovatartozását is (Csepregi 2000).

U. T. Sirelius részben Jankó János biztatására, és az ő munkamódszerét követve indult útnak, 1898-ban. Első expedíciója 1898 júniusától az év végéig tartott, s ebben az időben a legkeletebbi területen, a Vaszjugan és a Vah mentén élő hantikat kereste föl. A második expedíciót az északi hantik és manysik között kezdte 1899 júliusában. A szurguti területre szeptember végén jutott el, ahol mintegy három hónapot időzött. Ezidő alatt a jugani, az agani a tremjugani és a pimi hantikat kereste fel. Jankóhoz hasonlóan ő is feljegyezte a tárgyak neveit, ezeket néprajzi leírásához kapcsolódóan közölte (1904: 63–75, 1928).

A Sirelius útját finanszírozó Finnugor Társaság 1983-ban németre fordítva, gondosan megszerkesztve és német–hanti szójegyzékkel kiegészítve megjelentette a kutató naplóját, de csak az első expedícióét (Sirelius – Schellbach 1983). Ebben a kiadványban értelemszerűen csak VVj nyelvjárású adatokat találhatunk. A második, 1899. évi utazás naplója benne a – feltehetőleg értékes – szurguti nyelvjárású szóanyaggal máig kéziratban várja, hogy egyszer napvilágot láthasson. Ez a napló volt Hanna Snellman Khant's Time

⁶ Szerencsére a hír nem volt igaz: Martin 1933. április 20-án hunyt el Kairóban (Larsson 2002: 232.)

⁷ Ugyenennek az expedíciónak a tagja volt Pápay József (1873–1931), aki utazása során megfejtette Reguly Antal északi hanti feljegyzéseit.

című munkájának fő forrása. Sajnálatos módon– szükséges osztjakológiai ismeretek hiányában – a szerző több ponton tévesen értelmezte Sirelius feljegyzéseit (2001).

1.2.3 Oroszországi hivatalnokok a keleti hantikról a 19. században

A Vaszjugan folyó mentén élő hantikról többek között N. P. Grigorovskijnak, az orosz misszós társaság alkalmazottjának leírásaiból értesülhetünk. Ő az első a szőlakup ábécéskönyv alkotója, de írásaiban a többi őslakos közösségről is tudósít (1883, 1884). Az Orosz Földrajzi Társaság folyóiratában gyakran jelentek meg a helyi nemzetiségek településrendszerét, demográfiáját bemutató írások (többek között Plotnikov 1901). Feltehetőleg az első, nyomtatásban napvilágot látott keleti hanti szöveg volt az a vaszjugani mese, mely 1890-ben jelent meg a tomszki püspökség folyóiratában (Томские епархиальные ведомости), s melyet Honti László közölt majd' száz évvel később (1984b).

A. A. Dunyin-Gorkavics erdészeti szakemberként és orosz hivatalnokként került 1880-ban Nyugat-Szibériába. A Tobolszki Kormányzóságról készült háromkötetes földrajzi, demográfiai, etnográfiai és statisztikai bemutatása (1904, 1910, 1911) pontos képet ad a 19/20. század fordulójának viszonyairól. Az akkori hivatalnokoktól az különböztette meg, hogy érdeklődött az őslakosok nyelve iránt is. Orosz–hanti–nyenyec szótárat adott ki (1910), melynek egyértelműen az volt a célja, hogy kölcsönösen könnyítse az őslakosokkal történő ügyintézés. E szótárat Kai Donner is közölte több szamojéd szójegyzék társaságában (1932), majd 1998-ban a Szurguti Járási Önkormányzat is megjelentette reprint kiadásban. A hanti szóanyag vahi és szurguti sajátosságokat mutat.

Jankó János 1898. augusztus 17-én találkozott Dunyin-Gorkavicsal. Így ír róla: „Minthogy Дунин-Горкавич Szurgutban lakik (aki a tobolszki múzeum Ежегодник-jában írt gyönyörű cikket az osztjakokról), azt is meg akartam látogatni, de a doktor áthívatta s így nála ismerkedtem meg vele. Fiatal lengyel róm. kath. erdész, aki e vidéken sokat utazott, főképp gyakorlati ember, s most azzal a kérdéssel foglalkozik, alkalmas-e a Szalüm és a Jugán az orosz telepítésre s van-e ezek mellett marhatenyésztésre és földművelésre alkalmas hely” (Jankó 2000: 175.).

1.2.4 Nyelvészeti gyűjtőutak keleti hanti területen a 19/20 század fordulóján

A 19. század második felében finn és magyar kutatók jegyezték fel jelentős mennyiségű nyelvi anyaga az obi-ugorok között. Közülük ketten gyűjtöttek keleti hanti területen: Heikki Paasonen (1865–1919) és K. F. Karjalainen (1871–1919).

Heikki Paasonen tíz hónapot töltött az Ob-vidéken, 1900 őszétől 1901 májusáig. Első szibériai állomáshelyéről, Tobolszkból az Irtis-parti Demjanszkoje faluba utazott, ahol találkozott egy Konda-torkolati tehetséges osztjakkal, akit felfogadott nyelvmesterének. Októberben, amikor a jég beállta előtt az utolsó hajóval Szurgutba utazott, magával vitte nyelvmesterét is, s február végéig folytatta vele a munkát. Csak 1901. márciusában tért át a szurguti nyelvjárás tanulmányozására, melynek során a Jugan folyó mellől származó adatközlővel dolgozott. Azt tervezte, hogy a víziút megnyíltával hosszabb útra indul a Jugan mentén, és további folklór szövegeket gyűjt. A Felső-Ob partján lakó hantikat is fel kívánta keresni. Május végén azonban, amikor hírt kapott arról, hogy a Helsinki Egyetemen megüresedett a finnugor nyelvészeti professzori állás, gyűjtőmunkáját félbeszakítva hazautazott (Paasonen 1903: 18).

Kustaa Fredrik Karjalainen a Finnugor Társaság ösztöndíjasaként megszakításokkal négy évet (1898–1902) töltött Szibériában. Bejárta az egész hanti nyelvterületet, gyűjtött

szóanyagot, szövegeket, nyelvtani paradigmákat és mitológiai tárgyú információkat egyaránt. Az ő kutatóútjáról részletesen a következő fejezetekben lesz szó (1.3, 1.4).

Mindkét tudós korai halála megakadályozta, hogy maguk rendezzék sajtó alá a feljegyzéseiket. Paasonen szótári gyűjtését Kai Donner adta ki (Paasonen–Donner 1926, PD), Karjalainenét pedig Y. H. Toivonen (Karjalainen–Toivonen 1948, KT). A hagyatékok további részeinek kiadásával Vértés Editet bízta meg a Finnugor Társaság. Először a nyelvtani feljegyzések jelentek meg (Karjalainen–Vértés 1964, Paasonen–Vértés 1965), majd a déli hanti szövegek (Karjalainen–Vértés 1975, Paasonen–Vértés 1980), egy kiegészítés Karjalainen szótárához (Karjalainen–Vértés 1996), végül pedig az a négy jugani mese, melyeket Paasonen szurguti tartózkodásának utolsó napjain jegyzett föl (Paasonen–Vértés 2001). Vértés Edit tervezte Karjalainen keleti hanti szöveggyűjtésének kiadását is, de erre életében nem került sor.

1.2.5 A hanti írásbeliség létrehozásának folyamata

A 20. században, egészen az 1990-es évekig külföldi kutatók csak nagy ritkán juthattak el az Ob-vidékre. A kutatás azonban nem állt le, folytatódott a korábban gyűjtött anyagok kiadása és feldolgozása. Ugyanakkor a Szovjetunióban intézményes keretek közé került a szibériai népek nyelvének és kultúrájának kutatása. Ennek központja a leningrádi Északi Népek Intézete lett. A tudományos kutatás mellett gyakorlati célokat is meg kellett valósítani, ábécéket kellett létrehozni az írásbeliség nélküli népek számára. A hanti nyelvjárások esetében ez a munka az 1930-as években kezdődött, az északi nyelvjárások írott változatának megteremtésével. Először az obdorszki és a kazimi nyelvjárások latinbetűs ábécéit alkottak meg, majd 1937-ben áttértek a cirill betűk használatára. Az 1940-es években létrejött a serkali majd a suriskári írás, ezeken a nyelvjárásokon jelentek meg tankönyvek és irodalmi szövegek, eredetiek és fordítások.

A hanti írásbeliség létrehozásában fontos szerepe volt a német Wolfgang Steinitznek (1905–1967) aki 1934–1937 között élt a Szovjetunióban. Ő dolgozta ki a kazimi nyelvjárás írásbeliségének több változatát, amire később a többi nyelvjárás ábécéje is alapult. Az Északi Népek Intézetének professzoraként az intézetben tanuló diákok révén szinte mindegyik hanti nyelvjárással megismerkedett. 1935 júliusa és októbere között bejárta az északi hanti területeket Serkalitól Szalehardig. A második világháború után haláláig Kelet-Berlinben élt. Munkássága kiterjed az összes finnugor nyelvre, de leginkább az obi-ugor nyelvek specialistájaként tartják számon. A hanti nyelvjárásokkal és a hanti kultúrával kapcsolatos tanulmányai halála után összegyűjtve négy vaskos kötetben jelentek meg (Steinitz 1975–1989). Ennek 3. kötete (Texte aus dem Nachlass, 1989) hagyatékban maradt szövegeit tartalmazza. Ebben a keleti hanti nyelvjárásokat öt rövid vaszjugani prózai szöveg (559–573) és 28 vahi-vaszjugani találós kérdés (583–585) képviseli. Szurguti hanti szövegek nem kerültek elő a hagyatékból. Nagyszabású etimológiai és nyelvjárási szótára (Steinitz 1967–1993, DEWOS), melyben a hanti nyelvjárások minden elérhető forrása fel van dolgozva, szintén jelentős keleti szóanyagot is tartalmaz.

Steinitz egyik letehetségesebb tanítványa Nyikolaj Ivanovics Tyerjoskin (1913–1986) volt, aki a hanti anyanyelvűek között elsőként vált hivatásos nyelvészé. Az Irtis torkolatának vidékén, tehát a három fő nyelvjáráscsoport érintkezésének helyén született és nőtt fel. Az 1940-es évek végén nizjami, serkali és kazimi területen gyűjtött szövegeket, ezek máig kéziratban vannak. Az 1950-es években a keleti hanti nyelvjárásokat kutatta. E kutatások eredménye a vahi nyelvjárást bemutató műve, mely nyelvtant, szövegeket és szójegyzéket tartalmaz (1961) és szótára, melyben az összes keleti hanti nyelvjárás

szókincse megjelenik (1981). Az ő nevéhez fűződik a keleti hanti írásbeliség kidolgozása és az első vahi (1958) és szurguti (1959) ábécéskönyvek megjelentetése is, melyeket később még egy szurguti tankönyv követett (1975). Tyerjoskin alapos elméleti felkészültségének köszönhetően a keleti hanti nyelvjárások ábécéi híven tükrözik a vahi illetve a szurguti hangtant, s a helyesíráson egészen a legutóbbi időkig nem kellett változtatni.

Vaszjugani nyelvjárású tankönyv vagy oktatási segédanyag nem született, aminek az is lehet az oka, hogy míg a többi hanti nyelvjárás beszélői a Tyumenyi területen, ezen belül a Hanti-Manysi és a Jamal-Nyenyec Autonóm Körzetekben élnek, ahol érvényben vannak bizonyos kisebbségi jogok, a Vaszjugan folyó egy másik közigazgatási egységhez, a Tomszki területhez tartozik, ahol nem jut figyelem a hantikra (Nagy 2011b).

N. I. Tyerjoskin a Szovjet Tudományos Akadémia leningrádi filiáléjában dolgozott, de közben a Herzen Pedagógia Főiskolán is tartott órákat, ha arra alkalmas hallgatókat talált. Legsikeresebben A. Sz. Peszikovának (1951–) tudta átadni tudását, aki bekapcsolódott a tankönyvírásba is. Tyerjoskin 1975-ben megjelent tankönyvében vannak Peszikovától származó szövegek is. Ma már ő a szurguti hanti írásbeliség legmegbízhatóbb tudású képviselője és fejlesztője. A jelenleg forgalomban lévő tankönyveknek (I–V. osztályig) ő a szerzője vagy egyedül, vagy társszerzőkkel (1996, 2003a, 2003b, 2005, 2006, 2010, 2013).

A. Sz. Peszikova volt az egyik szurguti hanti adatközlője a magyar Honti Lászlónak (1944–) is, aki 1976/77 telén háromhónapos tanulmányúton ismerkedett a hanti nyelvjárásokkal a leningrádi Északi Népek Intézetében. Tulajdonképpen, ha az iskolai tankönyveket nem számoljuk, Honti volt az első, aki szurguti nyelvjárású szövegeket adott ki (Honti–Rusvai 1977, Honti 1978). A nyelv rendszeréről addig csak annyi információ volt, amit Paasonen és Karjalainen grammatikai feljegyzései és szótárai elárultak. Paasonen szövegei sokkal később jelentek meg (2001), és Jeremej Ajpin (1948–) is csak az 1980-as években kezdte publikálni saját irodalmi műveit.

1.2.6 Tudományos központok Szibériában

A Szovjetunió első éveiben új lendületet kapott a tudományos kutatás. A leningrádi Orosz Múzeum fiatal munkatársa, Raisza Mituszova (1894–1937) az agani hantik között végzett néprajzi és antropológiai gyűjtést (Mituszova 1926abc, 1929). Ígéretesen induló pályájának – és hamarosan életének is – a sztálini terror vetett véget (Karapetova–Kitova 2006).

A 20. század második felétől azonban a leningrádi Északi Népek Intézete mellett egyre fontosabb szerephez jutottak a szibériai tudományos központok, elsősorban a tomszki és a novoszibirszki kutatóhelyek.

A Tomszki Pedagógiai Főiskolán (Томский Педагогический Институт)⁸ az 1960-as évektől indult el a szibériai nyelvek kutatása. A kezdeményező A. P. Dul'zon (1900–1973) volt, akit volgai német származása miatt 1941-ben deportáltak Tomszkba. Az általa alapított tanszék munkatársai értékes nyelvészeti, néprajzi és régészeti kutatásokat végeztek a terület őslakosainak körében. Közéjük tartozott L. I. Kalinina, aki helynévgyűjtő munkássága mellett vaszjugani hanti szövegeket is lejegyzett, melyeket meg is jelentetett helyi kiadványsorozatokban (1966, 1970a, 1970b, 1976). Ezek közül egy mese megjelent az *Ural-Altaische Jahrbücher* című folyóiratban (Erdődi–Kecskeméti 1970). A szövegek többségét Honti László magyar nyelvész a steinitzi elveken alapuló fonematikus transzkripcióval átírva magyar fordítással és szójegyzékkel ellátva tette közzé a

⁸ 1995-től kezdve egyetem (Томский государственный педагогический университет).

Nyelvtudományi Közleményekben (1982b). Kalinina gyűjtéseinek egy részét két tomszki kutató is feldolgozta (Fil’čenko – Potanina 2010), de közel sem végeztek olyan gondos munkát, mint Honti László (Csepregi 2012: 488–490). A. Yu. Fil’čenko maga is végzett nyelvi-nyelvészeti gyűjtőmunkát a Vaszjugan és a Vah mentén, valamint az alekszandrovói hantik között, s erről számos közleményben beszámolt (2006, 2010). Nemzetközi összefogásban született tipológiai munkákban is ő mutatta be a keleti hanti nyelvjárások sajátosságait (2012, 2015, 2017).

Ennek az egyetemnek a munkatársai működtek közre abban, hogy megjelenhessen egy vaszjugani hanti anyanyelvű önkéntes szótárszerkesztő, Markel Kondratyevics Mogutaev (1915–2001) által összeállított hanti–orosz szótár (1996). A sajtó alá rendezésben többek között részt vett Nagy Zoltán magyar etnológus, aki az 1990-es évektől több alkalommal töltött hónapokat a vaszjugani hantik között (2007ab, 2011ab).

A Tomszki Állami Egyetem (Томский государственный университет) néprajzkutatói, N. V. Lukina (1937–) és V. M. Kulemzin (1938–) az 1960-as évektől kezdve számos expedícióban vettek részt, és erről folyamatosan beszámoltak tanulmányaikban és könyveikben (Kulemzin–Lukina 1977). Kulemzin elsősorban mitológiai kutatásokat végzett (1976, 1984, 2000, 2004). N. V. Lukina nyelvi anyagot is gyűjtött (1973), valamint Schmidt Éva közreműködésével gazdag tartalmú folklórgyűjteményt állított össze (1990). Öt kötetben kiadta expedíciós naplójeljegyzéseit is (2004–2010). Alapvető obi-ugrisztikai szakkönyveket fordított le oroszra németből, többek között Karjalainen nagyszabású mitológiai összefoglalását három kötetben (Karjalainen 1994–1996) és Sirelius útnaplóját (2001). Ezen kívül aktívan részt vesz az új obi-ugor értelmiség képzésében témavezetőként, publikációk lektoraként és szerkesztőjeként.

A nyelvészeti kutatások másik központja a novoszibirszki egyetem. Kezdetben az északi hanti és manysi nyelvjárásokkal foglalkoztak, de az utóbbi időben N. B. Koskarjova érdeklődése a szurguti nyelvjárásra is kiterjedt. Jelentősek a szöveggyűjtései (2004, 2005, 2006), és számos nyelvészeti tanulmányt is publikált.

A novoszibirszki konzervatórium munkatársai etnomuzikológiai kutatásokat végeztek a hantik között (Nazarenko 2005). A jekatyerinburgi néprajzkutatók közül E. Perevalova vett részt szurguti expedíciókon (Perevalova – Karačarov 2006).

Az 1990-es években a kutatás közelebb került az anyanyelvi beszélők lakóhelyéhez, egymás után jöttek létre a tudományos műhelyek. Hanti-Manszijszkban megalakult az Obi-ugor népek újjászületésének tudományos kutatóintézete (Институт возрождения обско-угорских народов), mely több átalakítás és átnevezés után ma is működik, mai neve: Obi-ugor alkalmazott kutatások és feldolgozások intézete (Обско-угорский институт прикладных исследований и разработок). Az intézetnek a szurguti területen két fiiláléja van, Ljantorban és Varjuganban. 2001-ben pedig megalapították a Jugor Egyetemet (Югорский государственный университет) Hanti-Manszijszkban. Az egyetem fennállásának első tíz évében képeztek obi-ugor nyelvekre és kultúrára specializálódott szakembereket mára azonban – arra hivatkozva, hogy nincs elég diák – bezárták az obi-ugor tanszéket.

1.2.7 Külföldi kutatók visszatérése a terepre

A nyolcvanas-kilencvenes évek fordulóján a külföldi kutatók előtt újból megnyílt az út Szibériába. A szurguti hantik között elsőként Juha Pentikäinen finn néprajzkutató járt 1989-ben (1997, 1998). Megismerkedett a leghíresebb tromagani sámánnal Ivan Sztjepanovics

Szopocsinnal (1910–1993), a tőle gyűjtött anyag kiadása most van folyamatban. I. Sz. Szopocsin nemcsak a saját közösségében töltött be meghatározó szerepet, hanem kutatók is a hagyományok egyik legjobb ismerőjeként és hordozójaként tartották számon (Csepregi 2009a: 16–17). Az ő családját kereste fel a magyar néprajzkutató Kerezsi Ágnes 1991-ben, s a következő évben Lázár Katalin népzene-kutató és Csepregi Márta is csatlakozott hozzá. Közösén két alkalommal, 1992 és 1993 nyarán gyűjtöttek, s mindhárman jártak még külön-külön is ezen a területen. Adatközlőik egyrészt a Tromagan és mellékfolyói (Agan, Imi-jagun, Ort-jagun, Jinku-jagun, Voki-rap-jagun) partjáról valók, másrészt pedig a Nagy-Jugan forrásvidékéről. A gyűjtött anyag egy közös könyvben (Lázár (szerk./ed.) 1997ab) és számos tanulmányban jelent meg. A 2000-es években Csepregi Márta a tanítványait is elvitte terepre, többen közülük tudományos pályára léptek, hárman már meg is védték doktori disszertációjukat (Gugán Katalin 2013, Schön Zsófia 2017, F. Gulyás Nikolett 2017). Szintén Csepregi Márta irányításával kezdett hanti nyelvvel foglalkozni a japán Sachiko Sosa Helsinkiben (2017). A nemzeti értelmiség és a külföldi kutatók együttműködése Európában is folytatódott. A szurguti hantik közül korábban A. Sz. Peszikova, mostanában L. N. Kajukova (1966–) a legkeresettebb anyanyelvi szakértő, akinek nyelvi-nyelvészeti tudására több egyetemen (Budapest, München, Helsinki, Tampere) is számítanak. O. I. Szopocsina elsősorban budapesti projektekben vett részt.

Az etnológusok közül az észti Anzori Barkalaja (2002), a brit Peter Jordan (2003), a német Stefan Dudeck (2013) kutatásaiból született sok tanulmány, és egy-egy monográfia. Az USA-beli Andrew Wiget a moszkvai Olga Balalaeva közös könyvben foglalmazták meg a Jugan folyó mentén szerzett tapasztalataikat (2011). A finn etnomuzikológusok közül Jarkko Niemi gyűjtött zenei anyagot a szurguti területen (2001). A magyar Nagy Zoltán 1992 óta végez folyamatos kutatómunkát a vaszjugani hantik között (2007ab, 2011ab).

1.2.8 A keleti hantik és nyelvjárásaik ismertsége

Annak ellenére, hogy az észti hanti nyelvjárásokat többen és régebb óta kutatják, a nemzetközi szakirodalomban a szurguti nyelvjárás is egyre inkább előtérbe kerül. Több, az összes uráli nyelvet bemutató kézikönyvben a hanti nyelvet éppen a szurguti nyelvjárás képviseli. Ez Honti Lászlónak is köszönhető, aki részben Karjalainen grammatikai feljegyzéseire támaszkodva (Karjalainen–Vértes 1964), részben saját kutatásai alapján összeállította a szurguti nyelvjárás nyelvtanát, és megjelentette a Denis Sinor által szerkesztett kézikönyvben (Honti 1988) és egy oroszországi, az összes uráli nyelvet bemutató munkában (Honti 1993). Néhány évvel később, egy, szintén az összes uráli nyelvet bemutató brit kiadványban ismét a szurguti (tromagani) nyelvjárás képviselte a hanti nyelvjárásokat (Abondolo 1998). Ugyanabban az évben magyarul is megjelent egy szurguti hanti nyelvtan (Csepregi 1998). A. Ju. Filcsenko munkássága nyomán a legkeletebbi, vahi, vaszjugani, alekszandrovói nyelvjárások válnak egyre ismertebbé (2006, 2010, 2012, 2015, 2017). Rajta kívül más tomszki kutatók is foglalkoznak keleti hanti nyelvjárásokkal (Vorobeva–Novitskaya 2020). A tipológiai szakirodalomban és az adatbázisokban is megjelennek a keleti hanti nyelvjárásokkal kapcsolatos információk (Havas et al. 2015, Skribnik 2014–2017).

Az utóbbi években öröndetesen megszaporodott a szurguti nyelvjárású kiadványok száma ott is, ahol a nyelv beszélői élnek: a Hanti-Manysi Autonóm Körzetben. A legtöbb kiadványt az iskolai oktatásban használják, tankönyvek, oktatási segédanyagok jelennek meg folyamatosan. A szurguti hantik leghíresebb írója, Jeremej Ajpin csak az első műveit írta anyanyelvén, de ezek több kiadást mértek, és ma már részei az iskolai oktatásnak is

(1981, 2003a, 2003b). A Hanti Jasang (Ханты ясанг) című újság számára Ludmila Kajukova 2005–2012 között havi egy alkalommal egy lapnyi tudósítást küldött szurguti nyelvjáráson. 2014-ben pedig egy hanti–orosz nyelvű folyóirat hét száma jelent meg A. Sz. Pesikova szerkesztésében, változatos, gazdag tartalommal a Szurguti járásban (Айкөл). Folklor szövegek, mesék, találós kérdések, a közösség történetével kapcsolatos visszaemlékezések folyamatosan látnak napvilágot (Pesikova 2002, Koškarëva–Pesikova 2006, Nemysova–Kajukova 2007, Pesikova–Volkova 2013), köztük műfordítások is (Puskin 2002). Egyetlen, vahi nyelvjárású szöveget is tartalmazó kiadványról van tudomásunk, az is számos nyomdahibát tartalmaz (Kosil’ 2010). A vaszjugani nyelvjárásnak nincs írásbelisége.

Az észti Lennart Meri (1929–2006), aki 1991–2001 között az Észti Köztársaság elnöke volt, a szovjet időben több néprajzi filmet forgatott a finnugor népek körében. 1985-ben és 1988-ban az Agan folyó menti hantik medveünnepi szokásait örökítette meg. A filmforgatáshoz összegyűjtötte a környék lakosságát, a hagyományokat jól ismerő öregeket és fiatalokat. A *Torum fiai* című filmben olyan tudást sikerült dokumentálnia, melyet az öregek magukkal vittek volna a másvilágra (1989). A szurguti televíziónál dolgozó Olga Kornienko több filmen mutatta be az őslakosok életét. Első dokumentumfilmjét («Путём Хозяйки Агана» Az Agan folyó gazdasszonyának nyomán) 1996-ban forgatta a Jurij Vella erdei nyenyec költő által szervezett csónakúton (Vella 2010). A magyar Gadó György Pál két filmet forgatott Ivan Sztjepanovics Szopocsin leszármazottainak életéről (A hanti sámán hagyatéka 1999, Aliszka 2008). Winter Erzsi 1991-ben, a tromagani hantik közötti útján készült fényképekből fotóalbumot jelentetett meg (Szibériai rokonaink 1995), melynek bevezetőjét Kerezsi Ágnes írta, s a hanti verseket A. Sz. Szopocsina (Peszikova). A finn Marianne Flinckenberg-Gluschkoff képekkel gazdagon illusztrált leírást ad az Agan vidéki hantik életéről (2011).

1.3 K. F. Karjalainen szibériai expedíciója

Karjalainen 27 éves korában, 1898. május 26-án indult el Finnországból szibériai kutatóújtára. Nem minden tapasztalat nélkül fogadta el a Finnugor Társaság megbízását. Korábban három alkalommal járt nyelvi gyűjtőúton a finnek közeli nyelvrokoni, a karjalaiak között: 1894-ben a Fehér-tengeri (Viena), 1895-ben a tveri, 1897-ben pedig az olonyeci (Aunus) nyelvjáróterületen. Most viszont egy ismeretlen nyelv számos nyelvjárásának szókincsét, nyelvtani rendszerét és szövegeit készült papírra vetni.

A fiatal utazó Szentpétervár érintésével 1898. június 4-én érkezett meg Szibéria kapujába, Tobolszkba, ahol a megfelelő úti okmányok beszerzésével, múzeumok látogatásával készült kutatóújtára. Itt találkozott a magyar Pápay Józseffel is. Ő észak felé tartott azzal a céllal, hogy az északi hantik segítségével megfejtse azokat a hősénekeket, melyeket Reguly Antal jegyzett fel az 1844/45-ös évek fordulóján.

Július végén Karjalainen elindult az Irtis folyón lefelé, északi irányba. A Demjanka torkolatánál, Demjanszkoje településen egy másik magyarral találkozott, Jankó Jánossal, akivel együtt hajóztak Szamarovóig, addig a helyig, ahol az Irtis az Obba ömlik, s ahol ma Hanti-Manszijszk városa áll. Karjalainen néhány nap múlva visszatért Demjanszkojéba, és elkezdte gyűjtését a Demjanka folyó mentén. Ez a munka 1899 februárjáig tartott. Ezután az Irtis egy másik mellékfolyója, a Konda lett gyűjtésének helyszíne. Április elején még szűk két hónapra visszatért a Demjankára, ahonnan május végén elindult vissza az Irtisre.

Karjalainen Szamarovo érintésével július 7-én érkezett meg Szurgutba, ahol többek között találkozott U. T. Sireliusszal. Szurgutban csak egy hetet időzött, és folytatta útját kelet felé. Július végén érkezett meg a Vah folyó menti Larjatszkoje településre, ahol lexikai és grammatikai gyűjtéssel töltötte a nyarat. Szeptemberben megbetegedett, s mire felgyógyult, már járhatatlanná váltak az utak. Így csak a tél beálltával, november 27-én tudott visszaindulni, és december 10-én érkezett meg Szurgutba. Március végéig egy tremjugani adatközlővel dolgozott itt.

1900. március 22-én rövid időre Finnországba utazott, ahonnan május végén tért vissza Oroszországba. Ismét a legkeletebbi pontot célozta meg: június 27-én megérkezett Narimba, ahonnan néhány nap múlva folytatta útját a Vaszjugan folyóra. Szeptember elején visszatért Narimba, ahol a gyűjtött anyag feldolgozásával és tisztázásával foglalkozott a hónap végéig. Október elején újra Szurgutban volt és folytatta a munkát tremjugani nyelvmesterével. 1901 februárjáig a szótári anyag gyűjtése folyt. Tavasszal lovasszánon kirándulást tett a várostól 600 versztnyire, a szurguti körzet keleti határára, Likriszovszkoje és Vartovszkoje településekre. Likriszovói adatközlőjét Szurgutba is magával vitte, ahol május 19-ig folytatta vele a munkát. Ekkor már Heikki Paasonen is megérkezett Szurgutba – a Konda folyóról magával hozta nyelvmesterét, akivel márciusig dolgozott együtt.

Karjalainen 1901 júliusában hagyta el Szurgutot, s Tobolszk érintésével augusztusban érkezett meg Szamarovóba, ahonnan szeptember 10-én indult el északra. Október elejétől a következő év márciusáig Berezovóban állomásozott, ahol amellet, hogy a kazimi nyelvjárással ismerkedett, tanulmányozta a hantik halászati módszereit. Erről szóló beszámolóját a tobolszki megyei lap is közölte.

1902. március 16-án érkezett meg Obdorszkba, hogy a legészakabbi nyelvjárásokat tanulmányozta. Itt saját szótári és nyelvtani gyűjtésén kívül a lemásolta a missziós iskola könyvtárában lévő kéziratos anyag egy részét is. Az iskola vezetője, Irinarh atya (polgári

nevéen Ivan Szemjonovics Semanovszkij)⁹ addigra már meglehetősen ismertségre tett szert a tudományos körökben, többek között a Finnugor Társasággal is cserélték kiadványaikat.

Karjalainen április végén tért vissza Berezovóba, ahol egy nizjami nyelvjárású hantival találkozott, akitől sikerült anyagot gyűjtenie. Július elején folytatta útját dél felé. Augusztusban megérkezett Tobolszkba, és elkezdte szervezni a hazautazását. A több mint négyéves expedíció 1902. szeptember 20-án ért véget, amikor megérkezett Helsinkibe (KT 05–010, Karjalainen 1900–1903, 1921, 1983, Korhonen 1983).

Vizsgáljuk meg, mennyi időt szánt Karjalainen egy-egy nyelvjárás vagy nyelvjárás csoport megismerésére! Az expedíció ideje nagy vonalakban úgy osztható fel, hogy az első év a déli, az utolsó az északi hanti területen telt, a közbeeső két évben pedig – kivéve egy kéthónapos finnországi tartózkodást – Karjalainen a keleti hanti nyelvjárásokat kutatta. Egy-egy területen néhány hónapot töltött. A Demjanka folyón, ahol az első hanti nyelvjárással találkozott, előbb fél évig tartózkodott, majd később még két hónapra visszatért. A Konda folyó nyelvjárásait – utazásokkal együtt – mintegy három hónapig vizsgálta, a Vah folyó mentén négy hónapot töltött. Szurgutban először bő négy hónapig tartózkodott, majd miután visszatért Finnországból, a Vaszjuganra utazott el kb. 3 hónapra. A szurguti dialektus alnyelvjárásait (Trj, Mj, Likr, Vart, VK) később még mintegy kilenc hónapig kutatta. Az északi nyelvjárások kutatásának színhelyei Berezovo és Obdorszk voltak. Berezovóban két részletben nyolc hónapot töltött, Obdorszkban pedig szűk két hónapot. A fennmaradó több hónapnyi idő az utazásokkal telt el, ami akkoriban igen viszontagságos volt – csónakkal, hajóval, lovas- és rénszarvasszánon, s nem ritkán gyalog.

K. F. Karjalainen a Finnugor Társaság ösztöndíjasaként járt Szibériában. Idősebb kollégája, Heikki Paasonen a Helsinki Egyetem megbízásából kelt át az Urálon 1900 nyarán, egy kétéves Volga-vidéki gyűjtőút után. Otto Donnerhez írt leveleiből kiderül, hogy nem nagyon volt megelégedve Karjalainen munkamódszerével. 1900. december 22-én többek között ezt írta:

„Már múltkori levelemben is csodálkozásomnak adtam hangot Karjalainen lótás-futásáról, minekutána elolvastam úti jelentését. Most, hogy tőle magától is tudomást szereztem eddigi eredményeiről és hogy magam is mindinkább felfogom, mennyire nehéz az osztják, méginkább aggályosnak látom az ügyet.

Elmondásából kiderül, hogy először kb. négy hónapig a Demjanka vidéki osztják nyelvjárását vizsgálta. Külön magyarázatot lát szükségesnek ahhoz, hogy miért dolgozott így hosszú ideig egy nyelvjárás területén; a munkában való gyakorlatlanság és a nyelvmester iszákossága lassították a munkát (összességében hozzátehetnénk a kutató hiányos orosz nyelvtudását a kezdet kezdetén). A magam részéről én inkább azt firtatnám, hogy miért fordított ilyen kevés időt erre a nyelvjárásra, amelynek mégiscsak megalapozó jelentősége kellene legyen osztják nyelvjárási kutatásaihoz. Amikor a Társaság engem a mordvinokhoz küldött, főleg szókészlet gyűjtésére, a Társaság akkori titkárától (aki akkor éppen Bátyám volt) írásos utasítást kaptam, amely arra készítetett, hogy amennyiben lehetséges, népköltészetet gyűjtsek és felhívta a figyelmemet a szövegek sokoldalú hasznára. Már-már úgy látom, hogy a Társaság ezúttal teljességgel megfeledezett az

⁹ I. Sz. Semanovszkij (1873–?1922/?1923/?1936) értékes néprajzi és régészeti gyűjteménye a szalehardi múzeumba került, mely ma az ő nevét viseli (Lipatova 2005).

ösztöndíjasnak a szükséges útmutatásokat kiadni, pedig ezt a tapasztalatlan férfiút a legnagyosbábúbb terepmunkára küldték, amelyet a Társaság finnugor területen megszervezett (...).

Következett ezután a kondai nyelvjárás, amelyet kb. 7 hétig vizsgált. (...) Utána a szurguti kerület osztjájaira került sor, akiknek a nyelvjárása véleményem szerint jobban különbözik a kondai és irtisi nyelvjárástól mint az észti a finntól (az én kondai emberem nem tud beszélni az itteni osztjákkal). K. először a távoli vahi nyelvjárást kutatta valamivel több mint két hónapig. Innét semmiféle szöveget nem hozott, még egy mesét sem, legfeljebb valamelyest találós kérdéseket. A Vaszjugannál, amelynek a nyelvjárása ugyancsak eltérő, K. az elmúlt nyáron mintegy három hónapot dolgozott. Szövege ismét kevés. A folklór pusztul, a folyó felső folyásánál pedig állítólag lakik egy ismert énekmondó, de oda a nyári úton nem volt alkalmas eljutni és az utazás is sok időt rabolt volna el.

K. most a tremjugáni nyelvjárást kutatja. Azután következnek az obi nyelvjárások, de kellene járnia a Jugán és a Pim, Szalim mellett is. Berjozov környékére semmilyen körülmények között nem jut el az ősz előtt, mégha tartaná is eddigi tempóját. (...) Vajon milyen lesz ennek az öt évig tartó kutató útnak az eredménye? A nyelvészeti oldal úgy ahogy – de miféle lesz a folklórszákmány, amely pedig oly fontos. Jóval értelmesebben cselekedett a magyar Pápay, aki majdnem egy évet fordított az obdorszki nyelvjárásra, és nagyon gazdag folklór anyagot takarított be. (...)

A Társaságnak legkevesebb két ösztöndíjast kellene kiküldenie, de még jobb lenne hármat. Az osztják terület olyan kiterjedt és nehéz, hogy egy ember képtelen megbirkózni vele. Hogy tisztas eredmény szülessék, ahhoz nagyjából 8 év ésszerű munka kellene. Két évet az irtisi, demjankai, kondai és szalimi nyelvjárásokra, hármat a szurguti kerületi és a vaszjugáni nyelvjárásokra kellene fordítani, és ugyancsak hármat az északi osztjákokra. Itt vannak olyan nehézségek, amelyekről másutt fogalma sincs senkinek. Az utazások temérdek időt rabolnak el. Az informátorok orosz nyelvtudása helyenként igen hiányos (így pl. K. jelenlegi tremjugáni nyelvmestere – aki egyébként a hét napjaiból láthatólag hármat részegségben tölt el – egyenesen ijesztően beszél oroszul, bár ő e vidék legjobb orosz „tudora”; a Kazim mellett – az itteni erdész kijelentése szerint – pedig egyetlen osztják sem akad, akivel oroszul lehetne érintkezni). (...)

Semmiképpen nem akarom kifogásolni Karjalaint. A hiba szerintem a tervben, pontosabban annak hiányában van.” (Hajdú Péter fordítása finnból, Hajdú–Mikola 1992: 155–157.)

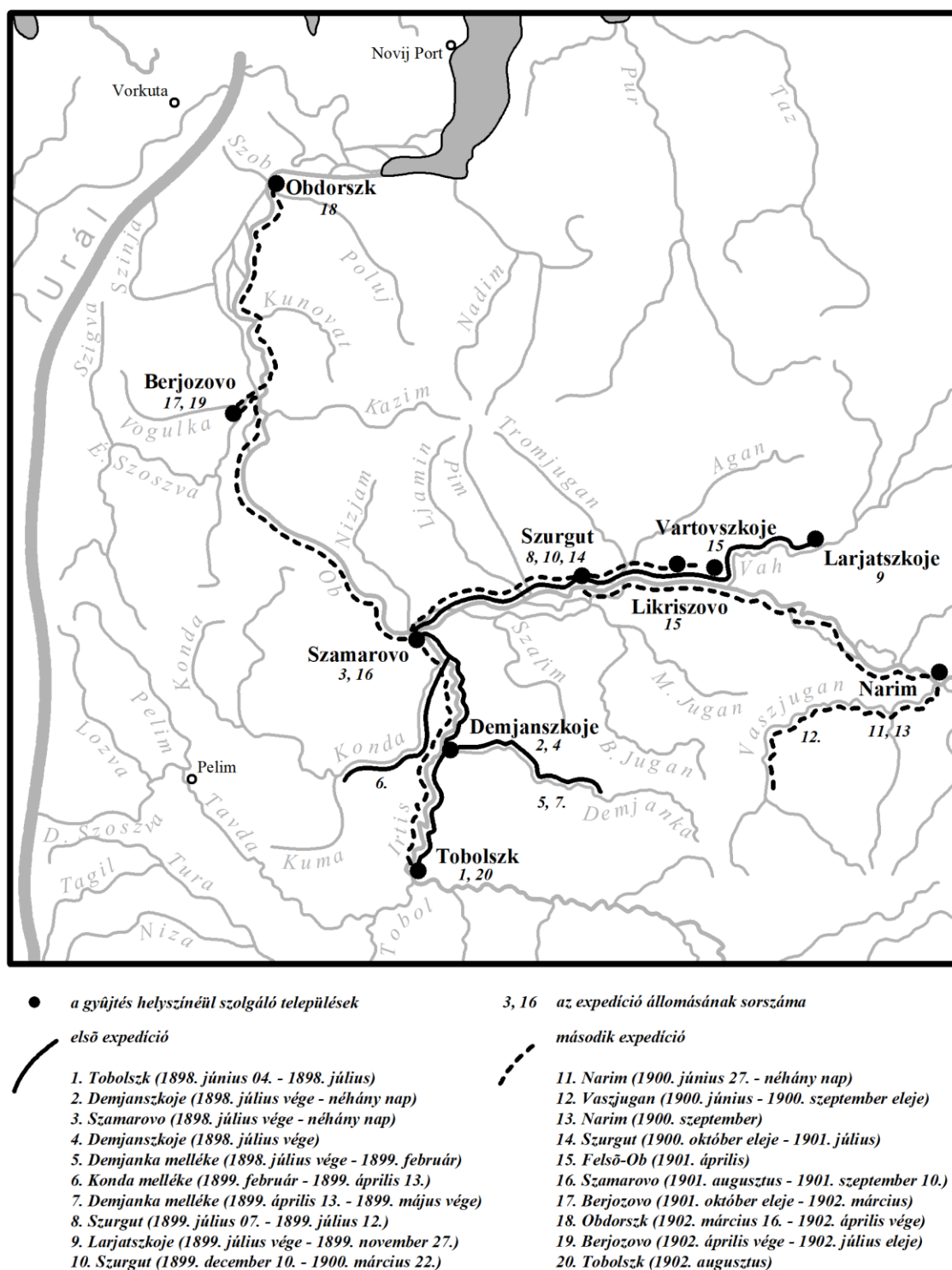
Úti beszámolóiban Karjalainen részletesen megindokolja, miért döntött egy-egy útirány kiválasztásáról látszólag kapkodva. Szibériában az akkori útviszonyok között az évszakok fordulóján olykor hetekre lehetetlenné vált a helyváltoztatás. Ezért csak akkor és oda lehetett utazni, amikor működött a vízi vagy téli út. Az utazás viszontagságairól a következő rövid részlet is meggyőzi az olvasót: „Eredeti szándékom szerint a Szamarovo és Szurgut közötti területen kellett volna tevékenykednem, és onnan fokozatosan húzódnai feljebb az Obon, közben bejárni a nagy mellékfolyókat úgy, hogy ezen az ún. déli területen a Vaszjuganon fejezzem be a munkát. De mivel ezen az isten háta mögötti vidéken, távol az Obtól télen kissé nehézkes az élet, és mivel a mellékfolyókon a téli közlekedés rosszul

működik, elhatároztam, hogy a múlt nyáron [1899 nyarán] a szurguti körzet északkeleti csücskében, a távoli Vah folyó mentén próbálok dolgozni. Júliusban meg is érkeztem a Vah folyó melletti központi településre, Larjatszkojéba, amely Szamorovótól mintegy 1100 versztnyre van, és szeptember végén visszaindulhattam volna. De egy kis megfázás megakasztotta úti terveimet. Miután több mint négy hétig nyomtam az ágyat, meg kellett elégednem azzal, hogy végignézem, hogyan fordul az idő téliesre, elzárva előlem a civilizált világba vezető nyári utat. De a téli út sem vált gyorsan járhatóvá. Csak november 27-én tudtunk elindulni Larjatszkojéból, és még akkor sem lehetett a folyó jegén utazni, hanem kereshettük a kerülőutakat a száraz földszorosokon, patakokon és félig befagyott mocsarakon keresztül. December 10-én végre ismét Szurgutban voltam. Miután szereztem egy nyelvmestert, március 22-ig dolgoztam vele, amikor magánügyeimet intézendő rövid időre visszatértem a hazámba” (Hamina, 1900. május 21-én, JSFOu. XIX/3: 3–4.).¹⁰

Az 1899. november 27-től december 10-ig tartó utazásról a könnyen felboruló rénszarvasszánon, a szabad ég alatt töltött éjszakákról és egyéb viszontagságokról még pontosabb képet kaphatunk Karjalainen a Vahi osztjakok (Vachin ostjakit) című írásából (JSFOu XX/2: 28–32, Karjalainen 1983: 114–117). Mindebből kiderül, milyen nehéz körülmények között folyt a nyelvi gyűjtés.

¹⁰ Alkuperäisen aikomukseni mukaan olisi minun nyt pitänyt työskennellä Samarovon ja Surgutin välillä ja sieltä vähitellen nousta Obia ylöspäin, käydä suurilla sivujoilla ja lopettaa Vasjuganilla työni täällä n.s. eteläalueella. Mutta kun eläminen talvella syrjäisissä seuduissa, kaukana Obilta on hiukan vaivaloista ja kun talvinen kulkuyhteys sivujoilla on huono, päätin viime kesän aikana koettaa saada suoritetuksi Surgutin piirin koilliskulman, etäiset Vah-joen seudut. Heinäkuussa saavuinkin Vahin kuntakylään, Larjatskoehen, johon Samarovosta lasketaan olevan noin 1.100 virstaa, ja syyskuun lopulla olin valmis sieltä lähtemään. Mutta vähäinen vilustuminen teki lopun matkatuumista. Viidettä viikkoa vuoteessa viruen sain tyytyä katselemaan miten talvi teki tuloaan vähitellen sulkien minulta kesätien ihmisten ilmoihin. Mutta ei talvitietäkään nopeaan kulkukuntoiseksi tullut. Vasta marraskuun 27 p:nä voi Larjatskoesta lähteä, ja silloinkaan ei vielä ollut ajateltavaakaan tavallisia jokiteitä kulkea, vaan saimme etsiä kiertoteitä poikki kankaiden, purojen ja puolisolien soiden. Joulukuun 10 päivänä olin vihdoinkin taas Surgutissa. Kielimestarin saatuaani työskentelin siellä maaliskuun 22 p:ään, jolloin yksityisten asioiden tähden läksin lyhyelle käynnille kotimaahan. (Haminassa, toukokuun 21 p:nä 1900, SUSA XIX/3: 3–4.)

2. ábra. Karjalainen útvonala

1.4 Karjalainen kutatóútjának mérlege

Miután hazatért Finnországba, az ifjú tudós elkészítette záró beszámolóját, mely megjelent a Finnugor Társaság folyóiratában (JSFOu XXI/6: 5–7). Ebben öt csoportba sorolta az általa gyűjtött anyagot: szójegyzékek, folklór szövegek, mitológiai tárgyú adatok, hangfelvételek és demográfiai adatok. Ő maga így értékelte kutatóútjának eredményét:

„Az úti zsákmányomról röviden elmondhatom, hogy van nyolc nagyobb szógyűjtésem és nyolc kisebb, az utóbbiak elsősorban az ún. átmeneti nyelvjárásokból¹¹. (...)

A szógyűjtés mellett a népköltészeti szövegek lejegyzése háttérbe szorult. Ezen a téren a lehetséges gyakorlati szükségletet tartottam szem előtt, és ennek megfelelően próbáltam mindenhol szerezni egy-egy mesét vagy éneket és ehhez hasonlót, mutatványként a nyelvről. Az biztos, hogy az osztjakoknál mindenütt fellelhető valamilyen népköltészet, de ezt sokféle okból kifolyólag nehéz lejegyezni¹². (...)

Természetesen az osztják ember nem szívesen ad ki információt a hiedelmeiről és a régi, részben ma is élő vallásos szokásairól. Az egyes területeken mégis sikerült olyan ismereteket szerezni, melyek más megvilágításba helyezik az osztják hitvilág alapjait, mint ahogyan korábban bemutatták¹³ (...)

Sikerült fonográffal hangfelvételeket készítenem az osztjakok által használt dallamok közül némelyikről¹⁴. (...)

Figyelmet fordítottam a lélekszámmal kapcsolatos statisztikai adatokra is, bár ebben a tekintetben nem mindig fértem hozzá a kéziratok forrásokhoz¹⁵.

A fentiekből kiderül, hogy Karjalainen a szóanyag gyűjtését tartotta a legfontosabbnak. Ez érthető, hiszen a Finnugor Társaság is elsősorban ezzel a feladattal bízta meg. A hatalmas anyag kiadása nem is fért bele viszonylag rövid életébe (48 évesen hunyt el). Halála után a Finnugor Társaság Yrjö Heikki Toivont (1890–1956) bízta meg a hagyaték felmérésével és kiadásával. Toivonen évtizedekig dolgozott a szótár sajtó alá rendezésén, mely munkát egyéb feladatai mellett végzett, hiszen 1923-tól a Helsinki Egyetem oktatója volt, 1934–1948 között a finnugor nyelvészet professzora, és közben 1930-tól a Suomen Suku kutatóintézet munkatársaként szerkesztette a finn nyelv etimológiai szótárát. A kétkötetes, 1199 lap terjedelmű Ostjakische Wörterbuch végül 1948-ban jelent meg (KT). Sokáig ez volt a leggazdagabb, az összes hanti nyelvjárás szókincsét bemutató szótár. Ez lett az alapja Wolfgang Steinitz több évtizeden keresztül készülő és megjelenő etimológiai és nyelvjárási szótárának is (DEWOS).

A szöveganyag mennyiségét maga Karjalainen is kevesellte. Nem sikerült minden nyelvjárásból folklór szövegeket gyűjtenie. Maga is belátta, amit Paasonen megfogalmazott Otto Donnerhez írt, fentebb idézett levelében, hogy a folklór gyűjtéséhez több időre van szükség. Amikor Toivonen felmérte Karjalainen hagyatékát, megállapította,

¹¹ Matkasaaliista voin lyhyesti mainita, että minulla on kahdeksan suurempaa sanakokoelmaa, sekä kahdeksan pienempää, viimeainitut etupäässä n. s. ylimenomurteiden alalta.

¹² Kansanrunouden kerääminen on sanastotyön laajuuden tähden saanut jäädä syrjään. Olen siinä suhteessa pitänyt silmällä vastaisuudessa mahdollista käytännöllistä tarvetta, ja sen mukaan joka alueelta olen koettanut saada jonkun sadun, laulun t. m. s. kielennäytteeksi. Että kansanrunoutta ostjakeilla on jonkunverran kaikkialla, on varma, mutta se on monesta syystä vaikeasti kirjalle saatavaa.

¹³ Luonnollisista syistä ei ostjakkia ole halukas antamaan tietoja uskomuksistaan ja vanhoista, osaksi nytkin käytännössä olevista uskonnollisista tavoistaan. Eri alueilta olen kuitenkin saanut tietoja, jotka esittävät ostjakin maailmankatsomuskannan osaksi toisessa valossa, kun miksi sitä ennen on esitetty.

¹⁴ Ostjakkien käyttämiä laulusävelmiä olen grafofonilla jonkunverran saanut kootuksi

¹⁵ Tilastollisiin tietoihin väkiluvunsuhteista olen myöskin pannut huomiota, vaikkakin siinä suhteessa en aina ole onnistunut julkaisemattomia lähteitä käyttämään. (Matkakertomus ostjakkien maalta IV. JSFOu XXI/6: 5–7).

hogy a déli nyelvjárásokból (Demjanka, Cingala, Sotnikovskija, Krasnojarsk) valamint a keleti nyelvjárások némelyikéből (Vasjugan, Tremjugan, Likrisovo) van folklór feljegyzés, az északi nyelvjárásokból csak néhány oldalnyi (KT 016–017). Yrjö Wichman szerint Toivonen nem kívánta kiadni a szövegeket. Ezt egy Pápay Józsefhez írt leveléből tudjuk: „Neki [Karjalainennak] sincs sok szövege, és nincs hozzájuk fordítás. Toivonen nem akarja őket kiadni”¹⁶. A levél 1925. május 30-én íródott, ami azt mutatja, hogy a hagyaték felmérése nem sokkal Karjalainen halála után elkezdődött.

Arról, hogy a Finnugor Társaság nem kívánta kiadni a szövegeket, Vértes Edittől is van információnk, aki egy helyütt ezt írta: „[Karjalainen és Paasonen] a népköltészetet csak nyelvtudományi adattárként gyűjtötték, a szavak precízebb, megbízhatóbb értelmezése miatt tartották szükségesnek. E szövegek kiadásáról sem ők, sem hagyatékuk gondozói nem szóltak, talán nem is tervezték. Csak a magyarországi finnugrisztika obi-ugor anyagéségének kielégítésére szánta rá magát a helsinki Finnugor Társaság ezeknek a kiterjedelműnek és jelentéktelennek hitt déli és keleti osztják szöveggyűjteményeknek a kiadására” (Vértes–T. Lovas 1986: 23). A déli osztják szöveganyag a maga mintegy 20 000 szónyi terjedelmével nem is olyan kevés. A fordítással együtt egy 256 lapos kötetben adta ki Vértes Edit (Karjalainen–Vértes 1975).

Karjalainen megtapasztalta azt is, hogy milyen nehéz a hitvilággal kapcsolatos adatok gyűjtése. Ennek ellenére igen gazdag anyaggal tért haza, mely alapja lett a Suomen suvun uskonnot (A finnugor népek vallásai) sorozat III. köteteként 1918-ban megjelent 601 lapos, monumentális monográfiának (JugrUsk). Ebben a téma szakirodalmának bemutatása mellett közli saját megfigyeléseit – melyek kiegészítik, pontosítják vagy korrigálják a korábbi ismereteket. A kötetet olvasva kiderül, hogy Karjalainen felhasználta szövegfeljegyzéseit is. Sok helyen idézi az általa gyűjtött imádságok, esküszövegek pontos fordítását, a mitikus énekek tartalmát¹⁷. A szöveggyűjtés tehát nemcsak nyelvészeti célokat szolgált. A kötetből választ kapunk arra a kérdésre is, hogy miért nem írt fordítást Karjalainen a hanti szövegfeljegyzései mellé – azért, mert ő értette a szöveget, és nem gondolta, hogy másra hárul később a szövegkiadás feladata.

A fonográffal készített dallamok kottáját és ezek elemzését – Artturi Kannisto manysiföldi felvételeivel együtt – Armas Otto Väisänen adta ki két kötetben (1937, 1939).

Karjalainen több helyen lemásolta vagy lemásoltatta az egyházközségek anyakönyveit, a települések összeírásait. A listákat utóbb kiegészítette adatközlőivel, rákérdezve a falvak hanti nevére, a lakosok ragadványneveire, valamint rokoni viszonyaikra. Külön figyelmet fordított a kulturális és vallási örökség őrzőire, a sámánokra. Mindezen listák máig kéziratban vannak, és csak a Finn Nemzeti Levéltárban (Kansallisarkisto) kutathatók. Szerencsésebben alakult azoknak a listáknak a sorsa, melyeket Artturi Kannisto írt össze a manysi nyelvterületen, ugyanis ezeket Jorma Nevalainen hozzáférhetővé tette a kutatás számára (Kannisto–Nevalainen 1969).

A Karjalainen által készített fényképfelvételeket a Finn Múzeumi Hivatal (Museovirasto, Finnish Heritage Agency) fényképtárában őrzik. Közülük néhányat a nagyközönség is megismerhetett (Lehtinen–Kukkonen 1980). A tárgyak gyűjtése nem volt Karjalainen feladata, de utazása során vásárolt is és ajándékba is kapott tárgyakat, főleg olyanokat, melyek a hitvilággal voltak kapcsolatosak. Halála után örököseitől a Finn

¹⁶ „Tekstejä hänelläkään [Karjalaisella] ei ole paljo ja nekin ovat ilman käännöstä, Toivonen ei aio niitä ruveta julkaisemaan.” Y. Wichmann levele Pápay Józsefhez, Helsinki, 1925. V. 31. (Pápay – Fazekas 1934: 038)

¹⁷ Ezeknek a fordításoknak a pontos helyét minden esetben megadom a szövegközléshez kapcsolódóan.

Nemzeti Múzeum egy 36 darabból álló gyűjteményt vásárolt meg, melyet azóta is ott őriznek (Lehtinen 2002ab: 37).

Záró beszámolójában Karjalainen nem említette külön, de jelentős mennyiségű grammatikai feljegyzést is készített. Öt déli nyelvjárásnak (DN, DT, Ts, Sav, Kr) és három keletinek (V, Vj, Trj) írta le viszonylag részletesen az alaktanát, valamint mondattani megállapításokat is tett. Az északi nyelvjárásokról (Ni, Kaz, Obd) kevesebb adatot gyűjtött. Mindezeket a feljegyzéseket Vértés Edit tette közzé azután, hogy a Finnugor Társaság megbízta Karjalainen és Paasonen hagyatékának kiadásával. A nyelvtani feljegyzések kötete jelent meg elsőként (Karjalainen–Vértés 1964, Paasonen–Vértés 1965), ezt követték a szövegkiadások (Karjalainen–Vértés 1975, Paasonen–Vértés 1980).

Útja során Karjalainen mindenütt néprajzi, szociológiai megfigyeléseket is végzett, s tapasztalatait úti beszámolóiban összegezte. Ezek a leírások pontos képet adnak az egyes hanti csoportok életmódjáról, települési formáiról, gazdasági tevékenységéről, családi viszonyairól, egészségi állapotáról, valamint a szomszéd népekkel való kapcsolatáról. Fontos dokumentumai annak a világnak, mellyel a 19/20. század fordulóján találkozni lehetett az Ob-vidéken. Az úti beszámolók egy része később külön kötetben is megjelent (Karjalainen 1983).

Külön csoportot alkotnak Karjalainen fonetikai feljegyzései, melyeknek összterjedelme 93 lap (KT 017). Kezdetben Karjalainen az egyes hangok alapos jellemzésén kívül rögzítette az adatközlők személyes adatait is, de a kutatóút során egyre kevesebb figyelmet fordított mind a hangtanra, mind pedig – sajnálatunkra – arra, hogy bőséges információkkal szolgáljon az adatközlőkről. Érthető, hogy miért csökkent a fonetikai feljegyzések terjedelme – a gyűjtő füle hozzászólt a hanti beszédhez, és a hangjelölés is rutinszerűvé vált a hónapok során. A déli nyelvjárásokról 31 lapnyi feljegyzés készült, a VVj nyelvjárásról 20 lapnyi. A Trj nyelvjárást – mely egyébként a szógyűjtés szempontjából az élen áll – csak néhány szó ejtési sajátosságainak leírása képviseli. A Likr nyelvváltozat fonetikai jellemzőit viszont 35 lapon tárgyalja Karjalainen (ennek okairól a Likr szövegek kapcsán szólunk, a **4.1.** fejezetben). Az északi nyelvjárások hangtanáról nem készített külön feljegyzéseket. Karjalainen későbbi hangtörténeti munkáiban felhasználta ezeket a jegyzeteket, s feltehetően Y. H. Toivonen, a poszthumusz szótár szerkesztője is ennek alapján dolgozta ki hangjelölési elveit (KT 024–031). Talán ezért senki nem tartotta szükségesnek, hogy külön is megjelenjenek nyomtatásban ezek a feljegyzések.

Ha a jelenből visszatekintve próbáljuk meg értékelni a két finn kutató munkáját, meg kell állapítanunk, hogy olyan adatokat rögzítettek, melyek az ő munkájuk nélkül menthetetlenül elvesztek volna, vagy örökre ismeretlenek maradnak. Igaz, a déli (irtisi) nyelvjárásról korábban tudósított M. A. Castrén (1849, 1858), Serafim Patkanov pedig jelentős terjedelemben közölt folklór szövegeket (1900), ezen kívül készített egy nyelvtani összefoglalást is (Patkanow–Fuchs 1911). Viszont Karjalainen és Paasonen gyűjtése nyelvészeti szempontból sokkal pontosabb és megbízhatóbb – már a gyűjtők képzettsége miatt is. Emellett ők voltak az utolsók, akik a déli hanti nyelvi adatokat dokumentáltak. Ezek a nyelvjárások ugyanis a következő évtizedek folyamán kihaltak. A nyelvcsere feltehetőleg a 20. század közepére végbement. Az Irtis és mellékfolyói mentén ma már csak azok használják a hanti nyelvet, akik később költöztek oda a Jugan folyó vidékéről, tehát ők valójában keleti nyelvjárást beszélnek.

A keleti hanti nyelvjárások dokumentálásában is jelentős szerepe van a két finn kutatónak. A V, Vj, Trj nyelvváltozatok 20. század eleji állapotáról egyedül az ő

feljegyzéseikből értesülhetünk. A következő bő félévszázados időben alig történt nyelvi gyűjtőmunka a területen. A vahi nyelvjárásról N. I. Tyerjoskin szolgált friss információkkal (1961), és részben az ő anyagát felhasználva Gulya János (1966). Azóta a területre, talán annak periférikus helyzete miatt nem jutnak el kutatók. A vaszjugani pedig, eltekintve A. Ju. Filcsenko kutatásaitól, úgy halt ki, hogy nem dokumentálták kimerítően. A kihalás oka egyrészt az, hogy ez a nyelvjárás még a periferián is kívül esik, nem a Tumenyi, hanem a Tomszki megyéhez tartozik. Másrészt pedig a területén létrehozott internálótáborok miatt a lakosság összetétele radikálisan megváltozott az őslakosok rovására, ami erőteljesen korlátozta az anyanyelv használatát (Nagy 2011b).

Karjalainen gyűjtésében az északi nyelvjárások némiképpen háttérbe szorultak. Úgy tűnik, mintha expedíciója utolsó évére lassult volna a kutató munkatempója. Az is lehet, hogy nem volt energiája alaposan elsajátítani egy új nyelvet – tudvalevőleg a hanti nyelvjárások közötti különbségek olyan nagyok, hogy akadályozzák a megértést, ahogyan ezt Paasonen is megállapította fentebb idézett levelében (1.3. fejezet). Az is lehetséges, hogy az északi nyelvjárások dokumentálását Karjalainen biztosítva látta a korábban ott járt magyar utazók, Reguly Antal és Pápay József munkássága, valamint az obdorszki misszós iskola tevékenysége révén. Ő még nem tudhatta, de mi már tudjuk, hogy az idő őt igazolta. Sokkal fontosabb volt a déli és keleti területeken végezni alapos gyűjtést, mely munka később valódi, megismételhetetlen leletmentésnek bizonyult. Ma az északi nyelvjárások egyrészt a legélelkesebbek, másrészt pedig a legkutatottabbak. Reguly és Pápay anyagán kívül Wolfgang Steinitz is elsősorban ezekkel a nyelvjárásokkal kapcsolatos ismereteinket gazdagította. Az 1930-as években főleg északi területekről származó diákokkal találkozott Leningrádban, és 1935-ös expedíciója is azon a vidéken zajlott. Az 1990-es években pedig kiderült, hogy az északi csoportból került ki a hantik ún. nemzeti értelmisége, akik aktívan művelik anyanyelvjárásukat, és anyanyelvű kultúrájukat.

1.5 Karjalainen keleti hanti szövegfeljegyzései

Karjalainen posztumusz szótárának előszavában Yrjö Toivonen számba vette a hagyatékban található szövegfeljegyzéseket is (KT 016–017). Eszerint a keleti hanti nyelvjárásokat 77 oldalnyi vaszjugani, 7 lapnyi likriszovói és 77 oldalnyi tremjugani szöveg képviseli. Azt is közli Toivonen, hogy ezek az oldalak negyedrért hajtott lapokat jelentenek („in quartformat”) – a mai gyakorlatban ez az A5-ös papírméretnek felel meg. Mielőtt belefognánk a szövegek közlésébe, tekintsük át ezeket a feljegyzéseket¹⁸.

Keleti hanti területen Karjalainen először Szurgutban jegyzett föl szövegeket, 1899 decemberében, közvetlenül a vahi expedíció után egy, a Tromjegan (Karjalainen szerint Tremjugan) folyó partjáról származó adatközlőtől. A szövegfeljegyzéseket három részre osztotta: az első csomagban három medveünnepi ének szerepel, a második csomagban van egy befejezetlen hősének, a harmadikban pedig rövid esküszövegek, imádságok, valamint 25 találós kérdés, finn fordítással ellátva. Ez utóbbiak még egyszer le vannak írva külön lapon, némileg eltérő transzkripcióval és fordítással. Az első csomagban két ének végére dátum is került (1899. XII. 9. és 10.), valamint az adatközlő neve: Al. Kētšämp¹⁹.

¹⁸ A szövegközlésben egységesen megszámoztam a szövegeket (Trj1, Trj2, ... Vj1, Vj2... stb), hogy ezek segítségével a szójegyzékben és a kommentárokból pontosan tudjak hivatkozni az egyes szövegrészletekre. Ezt a számozást használom itt is.

¹⁹ A gyűjtés körülményeiről részletesebben l. a tremjugani szövegeket tárgyaló 2.1. fejezetben.

I. táblázat. A tremjugani szövegek terjedelme

Kód	Cím/műfaj	Oldalszám a kéziratban	Sorok száma	Szavak száma	Karakterek száma
Trj1	Medvekeltő ének I.	1–6.	103	209	1346
Trj2	Medvekeltő ének II.	7–15.	154	416	2602
Trj3	Medveünnepi ének	16–32.	284	525	3328
Trj4	Hősének	33–69.	646	1322	8239
Trj5	Esküszövegek, imádságok	70–73.	36	143	871
Trj6	Találós kérdések	73–79.	25 db.	223	1443
Összesen:				2838	17.829

Karjalainen 1900 nyarán, júniustól szeptemberig dolgozott a Vaszjugan mentén. Egy terjedelmes, prózában elmondott hőséneket (hősmesét) jegyzett fel, egy légyölő galóca hatása alatt született éneket és hét rövidebb énekszöveget. Két adatközlőjének a nevét említi: a helyi előljáró Ivan Madykovét és a jurlomkini jurtákból származó Iszidor Vasziljevics Jurlomgin nevét.

II. táblázat. A vaszjugani szövegek terjedelme

Kód	Cím/műfaj	Oldalszám a kéziratban	Sorok száma	Szavak száma	Karakterek száma
Vj1	Hősének prózában	1–50.	1017	4929	31.655
Vj2	Légyölő galóca ének	51–70.	379	1558	9344
Vj3	Egyéni ének I.	71–72.	35	335	2068
Vj4	Egyéni ének II.	72–73.	30		
Vj5	Egyéni ének III.	74–75.	29		
Vj6	Bölcsődal	75–76.	22		
Vj7	Egyéni ének IV.	76.	6		
Vj8	Medveének gyermekeknek	77–78.	27	355	2150
Vj9	Hősének eleje	79–82.	57		
Összesen:		82	1602	7177	45.217

Likriszovo egy 18 lelkes település volt az Ob partján, a szurguti járás keleti határán. Itt 1901 tavaszán gyűjtött Karjalainen, amikor a szurguti rendőrfőnök segítségével néhány hetes kirándulást tett lovasszánon. Az utazás végén Szurgutba is magával vitte adatközlőjét. Lehetséges, hogy az énekszövegeket ekkor vetette papírra²⁰.

²⁰ A gyűjtés körülményeiről részletesebben l. a likriszovói szövegeket tárgyaló **4.1.** fejezetben.

III. táblázat. *A likriszovói szövegek terjedelme*

Kód	Cím/műfaj	Oldalszám a kéziratban	Sorok száma	Szavak száma	Karakterek száma
Likr1	Medveének	1–2.	22	302	1919
Likr2	Vadász dal	2–3.	15		
Likr3	Vadász dal	3–4.	14		
Likr4	Ének tűzanyához	4–5.	19		
Likr5	Daruének	5–7.	21		
Összesen:		7	91	302	1919

A kézirat teljes terjedelme: **10.317 szó, 64.965 karakter** szóközökkel.

1.6 A sajtó alá rendezés technikai kérdései

1.6.1 Transzkripció elvek

Gyűjtőmunkája során Karjalainen arra törekedett, hogy a hallott szöveget fonetikailag minél pontosabban dokumentálja. Erre a 19. század végén más finnugor nyelvek körében is alkalmazott hangjelölést használta. Hagyatékának gondozói, Y. H. Toivonen és Vértés Edit a nyomtatásban is igyekeztek minden kézzel írt jelet visszaadni. Vértés Edit részletes elemzéssel próbálta rekonstruálni Karjalainen munkamódszerét (1984), s külön kötetet szentelt a déli hanti hangjelölés, azon belül az íráshibák kérdésének (1997a). A déli szövegekhez fűzött megjegyzéseinek jelentős része is a kézirat írásképevel kapcsolatos (2004).

A 21. század elején viszont, amikor elektronikusan hozzáférhetővé lehet tenni a kéziratot²¹, a nyomtatott kiadásnak nem feladata, hogy pontosan láttassa a kézirat minden apró részletét. A sajtó alá rendezésben felhasználhatjuk azt a tudásunkat, mely az elmúlt évtizedekben felhalmozódott a hanti nyelvjárások fonémarendszeréről. Ezért Karjalainen fonetikus lejegyzését fonematikus átírásban közöljük, abban bízva, hogy ezáltal könnyebben befogadható példaanyagot bocsátunk a nyelvészek és folkloristák rendelkezésére.

Expedíciójáról hazatérve Karjalainen azonnal hozzáfogott doktori disszertációjához, melynek címe: Zur ostjakischen Lautgeschichte I. Über den Vokalismus der ersten Silbe (1904). Ennek a műnek a nyomán folytatódott a kutatás, mely elvezetett mai ismereteinkhez és az alábbi táblázatokhoz. Az itt közölt fonémarendszerek kialakításában szerepe volt többek között W. Steinitz (1950, 1980), Honti László (1982a, 1984a, 1999) és N. I. Tereškin (1961, 1981) munkásságának, valamint saját tereptapasztalataimnak²².

Az obi-ugor nyelvek első szótagi vokalizmusa mindig gazdagabb volt, mint a többedik szótagé. Ezért ezeket egymástól elkülönítve mutatjuk be.

²¹ A Finnugor Társaság ígérete szerint ez hamarosan megtörténik.

²² A likriszovói hangtan sajátosságaival itt nem foglalkozunk. Az ezzel kapcsolatos információk a szövegközlés mellett olvashatók.

IV. táblázat. *A tremjugani nyelvjárás első szótagi magánhangzórendszere*

	hosszú				rövid			
	veláris		palatális		veláris		palatális	
	lab.	illab.	lab.	illab.	lab.	illab.	lab.	illab.
zárt	<i>u</i>	<i>ɨ</i>		<i>i</i>			<i>ũ</i>	
középzárt	<i>o</i>			<i>e</i>	<i>õ</i>		<i>ö</i>	<i>ə</i>
nyílt	<i>ɑ</i>			<i>ä</i>		<i>ǎ</i>		<i>ǟ</i>

V. táblázat. *A vaszjugani nyelvjárás első szótagi magánhangzórendszere*

	hosszú				rövid			
	veláris		palatális		veláris		palatális	
	lab.	illab.	lab.	illab.	lab.	illab.	lab.	illab.
zárt	<i>u</i>	<i>ɨ</i>	<i>ü</i>	<i>i</i>			<i>ũ</i>	
középzárt	<i>o</i>		<i>ö</i>	<i>e</i>	<i>õ</i>		<i>ö</i>	<i>ə</i>
nyílt	<i>ɔ</i>	<i>a</i>	<i>õ</i>	<i>ä</i>		<i>ǎ</i>		

A fentebb idézett szerzők a magánhangzófonémákat általában két nagy csoportra osztják: teljes képzésűekre és redukáltakra. Én a hosszú/rövid felosztást használom. Egyetlen redukált magánhangzó párral számolok, ez az *ə/â*. Ennek értelmében logikusabb lenne, ha az első szótagban rövid *ě*-t jelölnék. Viszont Karjalainen is *ə* betűt használt, s rajta kívül a kutatók nagy része, többek között én is eddigi munkásságom során. Az oroszországi kiadványokban is ezt a gyakorlatot követik.

A rövid palatális labiális magánhangzók (*õ, ũ*) tekintetében a fenti rendszer eltér attól, amit Steinitz és Honti képvisel. A Trj nyelvjárásban ők (Steinitz 1950: 32, Honti 1984a: 20) egy nyílásfokkal lejjebb rakták ezt a két vokálist. A nyíltabbat (nálam *õ*, Hontinál *õ̃*) Steinitz (1950: 29) inkább allofónnak véli, ugyanis nagyon ritkán és csak meghatározott hangkörnyezetben (*k* és *w* után) fordul elő. Ezt a véleményt képviseli Fejes László is (2007, 2008). Abban, hogy én mégis úgy döntöttem, hogy külön fonémaként szerepeltetem az *õ, ũ* hangokat, része van a N. I. Tereškin által kidolgozott szurguti hanti ábécének, valamint saját tapasztalatomnak. Én a helyszínen az *ũ*-vel jelölt hangot zártnak hallottam, az *õ*-vel jelölt hangot pedig a Tromagan mentén kissé nyíltabbnak, a Jugan mentén pedig középzártnak.

A vaszjugani nyelvjárás magánhangzórendszerét minden forrás a vahi nyelvjárásával azonosnak mutatja be. Ezek egyetlen rövid palatális labiális magánhangzóval számolnak, melyet *õ*-vel jelölnek (Steinitz 1950: 26, Honti 1984a: 19, Tereškin 1961: 9, Gulya 1966: 23). Én azért tartottam meg az *ũ*-t, mert Karjalainen a saját feljegyzéseiben egyértelműen és következetesen az *õ* -től különböző jellel jelölte.

A fenti táblázatban a Vj nyelvjárásban megkülönböztetünk középzárt (*o, õ*) és nyílt (*ɔ, õ̃*) hosszú labiális magánhangzókat. Ez a megkülönböztetés Karjalainentól indul, és hangtörténeti szempontból is releváns. Helyenként jelentésmegkülönböztető szerepe is van,

így jogos, hogy külön fonémáknak tartjuk őket (*kos* 'csillag', *kos* 'hús'). Steinitz és tanítványai is érvényesítették a munkáikban (DEWOS)²³. Az oroszországi hagyományban viszont Tereškin és követői nem jelölték külön az alsó nyelvállású labiálisokat, náluk a 'csillag' és a 'hús' homoníma: *kos*.

VI. táblázat. A tremjugani nyelvjárás nem első szótagi magánhangzórendszere

	teljes képzésű		redukált	
	veláris	palatális	veláris	palatális
zárt	<i>ɨ</i>	<i>i</i>		
középzárt	<i>ɘ</i>	<i>e</i>	<i>ə̆</i>	<i>ə̈</i>
nyílt	<i>a</i>	<i>ä</i>		

VII. táblázat. A vaszjugani nyelvjárás nem első szótagi magánhangzórendszere

	teljes képzésű		redukált	
	veláris	palatális	veláris	palatális
zárt	<i>ɨ</i>	<i>i</i>		
középzárt			<i>ə̆</i>	<i>ə̈</i>
nyílt	<i>a</i>	<i>ä</i>		

A VI. és VII. táblázatból nyilvánvaló, hogy a 19/20. század fordulóján még mindkét nyelvjárásra jellemző volt a magánhangzóharmónia. A többedik szótagi magánhangzók az első szótag hangrendjéhez igazodtak, ezért mindegyik magánhangzónak volt palatális és veláris változata. A középső nyelvállású magánhangzók csak toldalékokban jelentek meg: a tremjuganiban az *e*, *ɘ* többek között a felszólító módú, tárgyas ragozású, 2SG személyű alakban.

A vaszjuganiban az *o/ö* előfordul az ablativus ragjában, valamint a 1PL személyű birtokos és igei személyragban. A passzívum jelében a Trj-ban *-o-*, a Vj-ban *-u-* van. Az összetett szavak természetesen lehetnek vegyes hangrendűek.

Megjegyzések a VIII. és IX. táblázathoz:

1. Az oroszországi gyakorlatban a keleti hanti írásbeliségben megkülönböztetik a *k* fonéma két változatát aszerint, hogy magas vagy mély magánhangzók környezetében jelenik meg. Ezt a gyakorlatot én is átvettem a szurguti hanti kiadványaimban előbb *k/k̄*, mostanában *k/q* alakban, bár elismerem, hogy a két hang nem külön fonéma, csak egymás allofonjai. A kéziratban Karjalainen nem jelölte a kétféle *k* között különbséget. A KT szótárban Toivonen a velaritásra utaló, hátrafelé mutató éket alkalmazta a betű alatt (*ḳ*). Ezt a gyakorlatot a DEWOS nem követte. Mindkét szótárban elkülönülnek a magas és mély *k*-val kezdődő szavak, ugyanis a mély *ḳ* a déli és az északi nyelvjárásokban réshangúsodott.

²³ Valójában Karjalainen nem jelölte következetesen az *o*, *ö* középzárt voltát, én a DEWOS nyomán javítottam ott, ahol szükséges volt. Ezen kívül azt a jelet, melyet Karjalainen a Vj középzárt *o* jelölésére használt (*ȯ*), a DEWOS a Trj adatokban *ö*-val írja át.

Ezekben a nyelvjárásokban a χ már önálló fonéma, és a szótárban is külön kezelendő. Jelen szövegközlésben – Karjalainen eredeti lejegyzését követve – nem jelölöm a k veláris voltát.

VIII. táblázat. *A tremjugani nyelvjárás mássalhangzórendszere*

	bilabiális	alveolaris	kakuminális	palatális	veláris	labiális veláris
Zárhang	p	t		t'	k	k_o
Réshang	w	s		j	γ	γ_o
Affrikáta			$\check{c}$			
Nazális	m	n	η	$\acute{n}$	η	η_o
Laterális réshang		ɹ		$\text{ɹ}'$		
Likvida			l			
Tremuláns			r			

IX. táblázat. *A vaszjugani nyelvjárás mássalhangzórendszere*

	bilabiális	alveolaris	kakuminális	palatális	veláris
Zárhang	p	t		t'	k
Réshang	w	s		j	γ
Affrikáta			$\check{c}$		
Nazális	m	n	η	$\acute{n}$	η
Likvida		l	l	l'	
Tremuláns			r		

2. A Trj és Vj nyelvjárás mássalhangzórendszere egyrészt a laterálisokban különbözik (Trj zöngétlen spiráns ɹ , $\text{ɹ}'$, Vj likvida l , l'), másrészt abban, hogy a Trj nyelvjárásban kialakult egy labiális veláris sor. Nyelvtörténetileg ezek a hangok ott jelentek meg, ahol a VVj nyelvjárásban a k , γ , η előtt labiális magánhangzó áll, pl. VVj $jök$ > Trj jek_o 'táncol', VVj $öyi$ > Trj. $\check{ä}yoi$ 'lány', VVj $jö\eta$ > Trj $je\eta_o$ 'tíz'.

3. Karjalainen viszonylag következetesen jelölte a kakuminális η hangokat, ezt megtartottam a szövegközlésben is. A mai nyelvtanok már nem számolnak önálló η fonémával.

4. A V és Vj nyelvjárások mássalhangzórendszere azonos fonémákból áll, de a fonémák gyakorisága különbözik, ugyanis az l - kezdetű V szavak egy része a Vj nyelvjárásban j -vel vagy magánhangzóval kezdődik. Ezek azok a szavak, melyek az uráli/finnugor alapnyelvben $*s$ -/ $*š$ - kezdetűek voltak (Honti 1982: 121).

5. A kéziratban Karjalainen a dentális (Vj l , Trj ɹ , Vj, Trj n , r , t) mássalhangzók pontosabb képzési helyét a betű alatti előre és hátra mutató ékkel (,) jelölte. Mivel ezeknek nincs fonematikus értékük, elhagytam őket.

6. A kéziratban Karjalainen az orális zárhangok (p , t , k) aspirált képzését is jelölte a betű fölötti aposztroffal, ezt sem tartottam meg az átírásban.

1.6.2 Az egyes fonetikai tulajdonságok jelölése a kéziratban

A Karjalainen által használt mellékjeleket Y. H. Toivonen gyűjtötte össze a szótár előszavában (KT 024–031), ennek a lényegét foglalom össze az alábbiakban. Az átírási táblázatokat (XXVI, XXVII, XXVIII.) a Függelékben közöljük.

A magánhangzók jelölése:

- magánhangzó hosszúság jelölése: vízszintes vonal a betű fölött
- félhosszúság: hátradőlő vessző ` a betű fölött
- mindkét jel: a nyelvmester általában félhosszúnak, néha hosszúnak ejtette
- félhosszú jel zárójelben: a nyelvmester általában rövidnek, néha félhosszúnak ejtette
- a magánhangzó rövidségét a betű alatti, lefelé nyíló félkör jelöli²⁴
- a magánhangzó palatális voltát a betű fölötti egy vagy két pont vagy alatta előre mutató nyíl (ék) jelöli
- a magánhangzó veláris voltát *e* és *i* alatti, felfelé nyíló félkör vagy hátra mutató nyíl (ék) jelöli
- a magánhangzó zártabb voltát a betű alatti felfelé mutató ék jelöli. Elvileg ennek a jelnek kellene állni a Vj középső nyelvválású *o/ö* betűk alatt, de ezt Karjalainen gyakran elhagyja.
- a szóvégi és toldalék végi redukált magánhangzó a hangrend szempontjából semleges ejtésű volt. Ezekre Karjalainen az *ε* jelet használta (pl. LOC *-nε*, TRA *-yε*, PTC.PRS *-tε*). Jelen kiadványban az *ε* jelet felcseréljük az illető szó hangrendjének megfelelő redukált hang jelével (*ə*, *ə̃*).

A tremjugani találós kérdések (Trj6) két változatban maradtak fenn Karjalainen hagyatékában. A kéziratcsomagtól független változat transzkripciója több ponton eltér a kéziratban megszokottól (2.3.6, a mutatványokat l. a Függelékben).

A mássalhangzók jelölése:

- a mássalhangzók geminálódását Karjalainen a betű alatti vízszintes vonallal jelölte.
- a foghangok (*t*, *n*, *l*, *ʃ*) pontosabb képzési helyét Karjalainen a betű alatti előre vagy hátra mutató ékkel jelölte (*ṭ*, *ṇ*). Ezeket a jeleket én elhagytam.
- a felpattanó zárhangok (*p*, *t*, *k*) esetleges aspirációs ejtését Karjalainen a betű fölötti aposztrof jellel jelölte (*p'*). A *t* esetében így előfordulhatott, hogy a betű alatt és fölött is volt jel (*t'*, *t'*). Ezeket a jeleket elhagytam.
- a Vj szövegekben Karjalainen az *l* betű alá helyenként egy függőleges vonalat írt, máshol egy karikát tett mellé. Ezeknek a jeleknek a jelentését nem sikerült kideríteni.
- a veláris zöngés *y* réshang zöngétlen mássalhangzó előtt vagy a szó végén zöngétlenedik, ezt Karjalainen *χ* betűvel jelölte. Én minden esetben a *y* grafémát használom.
- a Trj labiális veláris hangok jelölésére Karjalainen általában a betű előtti felső indexbe tett rövid *u*-t használt (^u*k*, ^u*y*, ^u*η*). Ezt én az azóta használatba került jelölési módra cseréltem (*k_o*, *y_o*, *η_o*).
- Karjalainen a szótagképző *l/l*, *n*, *η* hangok esetében két mássalhangzót írt egymás után, és közülük az első alá tett egy kis karikát (*ṇn*). Én ezt a jelet a megfelelő (palatális vagy veláris) redukált hanggal cserélem fel (*əṇ/əṇ*).

²⁴ Jelen szöveggözlésben az osztjakológiai hagyománynak megfelelően a magánhangzók hosszúságát nem, csak a rövidségüket jelöljük.

A hagyatékkiadóknak mindig számolniuk kellett azzal, hogy ha a szerző saját maga rendezte volna sajtó alá a gyűjtését, bizonyára változtatott volna a jelölési módon – egységesebbé, következetesebbé tette volna, vagy új jeleket alkalmazott volna. Az egységesítés és a következetesebbé tétel a hagyaték kiadójára maradt, aki nem tévedhetetlen, de legjobb tudása szerint igyekszik eljárni.

1.6.3 Karjalainen íráshibái

Jelen kiadványban kijavítom Karjalainennak azokat az íráshibáit, melyek egyértelműen figyelmetlenségből adódtak. Ezeket a javításaimat nem jelölöm külön. Nem akarom ezzel terhelni a hanti szöveget, és a kommentárok számát sem akarom ezzel növelni. Minden külön kommentár nélkül javítom, ha hiányzik valamelyik *o*, *ö* hang középső nyelvvállásának a jelölése, ha elmarad a bilabiális réshang *u* alatti mellékjele, valamint azt is, amikor veláris hangrendű szóban a többedik szótagban elmarad a magánhangzó velaritásának (*â*, *j*) jelölése²⁵.

A Vj *älä* 'nagy' szó esetében Karjalainen néha jelöli a mássalhangzó hosszúságát a betű alatti vízszintes vonallal, máskor nem. Ezt is olyan íráshibának tartom, mint az egyéb diakritikus jelek elhagyását, melyeket jelzés nélkül javítok.

1.6.4 A fonotaktikai jelölések átírása

A mássalhangzó kiesését Karjalainen a vaszjugani feljegyzésekben kétféleképpen jelöli. Abban az esetben, ha mássalhangzókapcsolat második tagja esik ki, akkor ezt az előző mássalhangzó mellett vagy alatt egy lefelé mutató ékkel (*v* betűvel) jelöli. A kieső mássalhangzót én az etimologizáló helyesírásnak megfelelően kapcsos zárójelben feltüntettem abból a célból, hogy az olvasónak megkönnyítsem a szöveg értelmezését. Az alsó indexben lévő *v* ezen kívül zöngétlenedést is jelölhet, ezt a transzkripcióban jelöletlenül hagyom. Tehát elhagyom az alsó indexben levő *v*-t, ahogy minden más olyan fonetikai jelet is, melynek nincs fonematikus jelentése.

A kéziratban: *torâm jəɣəmnə ärəɣ tuntay mañ_v tuntay min_v hula pär_vkäl*

Az átírásban: *torâm jəɣəmnə ärəɣ tuntay mañ[t] tuntay min[t] hula pär[t]käl*

'isten atyám éneket hozni mesét hozni minket együvé parancsolt' (Vj1/287–289)

Ha a kieső szóvégi mássalhangzó előtt magánhangzó van, a mássalhangzó hiányát Karjalainen a felső indexben egy kis *c*-hez hasonló jellel jelöli. Ez bizonyos esetben hehezet is lehet, vagy gégezárhang, vagy a követő szó első mássalhangzójának a geminálódása.

A kéziratban: *karmanoy nu^c wəsim juŋ_v kəlām sa^c pōtj wăɣ möyər*

Az átírásban: *karmanoy nu[k] wəsim juŋ[k] kəlām sa[t] pōtj wăɣ möyər*

'Zsebemből kivettem szellem háromszáz pudos vas bunkóját' (Vj1/424–426).

A Trj feljegyzésekben Karjalainen a mássalhangzókiesést minden esetben felső indexbe tett *c*-vel jelöli.

A kéziratban: *moyl^c küñ^cpi mo^ckuj nõyâs*

Az átírásban: *moyl[ç] küñ[ç]pi mo[k]kuj nõyâs*

'hajlott körmű kölyök hím coboly' (Trj4/118–119)

²⁵ Kivéve azokat az eseteket, melyekben a hangrendváltás feltehetőleg az éneknyelv része. Ezeket [!] jellel jelölöm (2.2.1. fejezet és a Trj3/51–52. sorhoz írt jegyzet).

Az etimologizáló helyesírásnak megfelelően a prozódiai okokból kiesett magánhangzókat is pótolom kapcsos zárójelben. Az énekekben a szóvégi magánhangzó kiesik, ha a következő szó magánhangzóval kezdődik, például: *kān ik[i] ārəy* 'fejedelem éneke' *məŋn[ə] iŋai* 'mi leültünk' (Trj4). A többedik szótagbeli, prozódiai okból kiesett (redukált) magánhangzókat is pótolom, pl. Trj. *ən[ə]ʌ* 'nagy', Vj. *jāw[ə]t* 'hét'.

Ha a szóvégi mássalhangzó hasonulna a következő szó kezdő mássalhangzójához, akkor is az etimológiai alapú helyesírást követem: Trj. *kāntā^c ko* 'hanti férfi' ejtése: *kāntāk ko*, írása: *kāntā[ɣ] ko*.

1.6.5 A központosítás kérdései

Karjalainen a legritkább esetben használt központosítási jeleket (pont, vessző). Annak érdekében, hogy a mondatokat könnyebb legyen elválasztani és értelmezni, a mondatok végére []-ben kiteszem a pontot. Néhány esetben Karjalainen a mondat végét gondolatjellel (–) jelölte. Ilyenkor a gondolatjel helyére kiteszem a pontot, zárójel nélkül. Azokban az esetekben, amikor az értelmezés szempontjából fontosak a vesszők (pl. tagmondatokat választanak el), kiteszem őket kapcsos zárójelben, de igyekszem nem terhelni túlságosan az írásképet a zárójelekkel.

1.6.6 Egyéb jelek a kéziratban

Karjalainen egyes szavakat és kifejezéseket aláhúzott, feltehetőleg azokat, amelyekhez külön magyarázatra volt szüksége. A széljegyzetek részben ilyen aláhúzott szövegrészek mellé kerülnek, de vannak magyarázat nélküli aláhúzott részek is. Ezek valami más okból lehettek fontosak a számára, vagy pedig nem kapott magyarázatot a szóalakra. Az aláhúzásokat nem vettem át a szövegkiadásba, de az eredeti kéziratban megtalálhatók.

A gyakran előforduló kifejezéseket bizonyos esetekben Karjalainen nem írta ki, a szavak kezdőbetűjével rövidítette őket. Ezeket én []-ben kiírtam, például: *jāwt ārəy j. m. s. k.: jāw[ə]t ārəy j[əwət] m[ant'] s[äyəw] k[öl]* 'hét ének hét mese dallamú szó' (Vj1/92).

Az énekes műfajok szövegeiben azokban az esetekben, amikor egy hosszabb szó (általában az ige) utolsó szótagjai átkerülnek a következő sorba, Karjalainen a sormetszetet függőleges vonallal jelezte. Ezeket meghagytam a szövegkiadásban. pl. *är kāncā məŋnə wārən|təai* 'sok hímzést mi készítünk' (Trj4/95–96).

Az eredeti előadásban az igei sor második részét feltehetőleg jelentés nélküli szótagokkal töltötték ki annak érdekében, hogy a dallamsor és a szövegsor szótagszáma megegyezzen (Csepregi 1997a: 68, 1997c, 2009b: 28). Diktáláskor ezeket a töltőszótagokat elhagyják az adatközlők, ezért ilyenekkel nem találkozunk a szövegekben.

1.6.7 Karjalainen széljegyzetei

A szövegek egy részéhez Karjalainen – feltehetőleg az ellenőrzési fázisban – finn és orosz nyelvű magyarázatokat fűzött, melyeket a viszonylag széles margóra írt. A legtöbb esetben a magyarázat vagy a fordítás egy-egy aláhúzott szó vagy szókapcsolat mellé került. A munka menetét úgy képzelem el, hogy Karjalainen a letisztázott változatban aláhúzta azokat a kifejezéseket, melyeket nem értett, és ezeket megkérdezte a nyelvmesterétől. Az esetek többségében az adatközlő magyarázatát rögtön finnre fordította. Előfordult, hogy a hallott orosz szót írta le. Több esetben vegyes, finn-orosz mondatokat írt, például:

выросъ samanlaisksi 'ugyanolyannak nőtt fel' (Vj1/580–581)

hirven askelin – *долгий шагъ* 'jávorszarvas léptekkel – hosszú lépés' (Vj1/379)

miten heidän kanssaan быдешь обходиться 'hogyan fogsz velük boldogulni' (Vj1/141–142)

A 19. század végére elavult, csak az éneknyelvben előforduló szavak, kifejezések, fonetikai változatok mellé K. odaírta: *ei nyk.* (talán *ei nykyään* 'ma nem' vagy *ei nykykieltä* 'nem mai nyelv'). Nyilvánvalóan ezek is az adatközlőtől származó információk. Bizonyos esetekben az adatközlő megadja a beszélt nyelvben használatos szóalakot is, bizonyos kifejezések mellett pedig a *nyk.* 'mai nyelv' megjegyzés szerepel.

A szövegekben számos olyan szó fordul elő, mely nem került be a KT szótárba. Ezeknek a jelentését a széljegyzetek segítségével lehet kideríteni, pl. *jekāmtā-* 'felvesz', *koñām* 'bölcesség, értelem', *ļampāytā-* 'megtámad', stb. A teljes lista a **2.4.1.** és **3.4.1.** fejezetekben olvasható.

Bizonyos hasonlatok átvitt értelmű jelentését is elárulták az adatközlők, ezek sokat segítenek az énekek értelmezésében, például a következők:

ikäänkuin puuhalko omalla lihallani (ei ole apulaishaltioita) 'mint egy fahasáb saját testemmel (nincsenek segítő szellemek)' (Vj1/5)

tiheäsyinen lehtikuusen kanto, sekin halkesi (s.o. hän oli luja mutta sittenkin hänet halkaisin) 'sűrű évgyűrűs vörösfenyő törzs, az is széhasadt (azaz ő erős volt, de mégis kettévágtam)' (Vj1/448–449)

äskēn syntyneen lapsen itku (jää ritisee) 'újszülött gyermek sírása (a jég csikorog)' (Vj1/644)

vasarakätistä viisi metsäläistä takoisivat / kaviot jäähän lyövät 'kalapácsos kezű öt erdei ember kovácsoltak / a paták a jéghez ütődnek' (Vj1/646–647)

Bárcsak több ilyen magyarázat került volna a lapszélre, megkönnyítette volna a sajtó alá rendező dolgát. Viszont van néhány rövidebb ének, melyeket Karjalainen szinte szó szerint lefordított a lapszálon (Likr2, Likr3). Ezek a fordítások megtalálhatók mitológiai monográfiájában is (JugrUsk 329, 535).

A hosszú énekek végére az adatközlő feltehetően belefáradt az értelmezésbe. A kéziratban vannak olyan aláhúzott szavak is, melyek mellett nincs magyarázat. A következő szövegek vagy szövegrészletek mellett csak elvéve fordul elő széljegyzet, vagy egyáltalán nincs: Vj1/38–50. lap, Vj2, 5–7, 9; Trj1, 3, 4/23–46. lap, Likr4–5.

A szövegkiadásban a széljegyzeteket lábjegyzetben közlöm, mellettük kapcsos zárójelben a szó szerinti fordításukat.

2. Tremjugani szövegek

2.1 A gyűjtés körülményei

A Karjalainen által tremjuganinak (Trj) nevezett nyelvjárás anyaga (szövegek, grammatika és szókincs) úgy tűnik, egyetlen adatközlőtől származik. Legalábbis egyetlen név szerepel a feljegyzésekben, három szöveg végén, két változatban: a második medvekéntő ének (Trj2) és a medveünnepi ének (Trj3) végén *Al. Kētšəməp* áll, a hősének (Trj4) végén pedig *Al. Ketšəməp*. Ez a családnév Kecsemov/Kecsímov formában igen elterjedt a tremjugani hantik körében. Az adatközlőről egyéb információt nem közöl Karjalainen, azon kívül, ami rokonaihoz és az alkoholhoz való vonzódásáról szól, melyet alább fogunk idézni, s melyet Paasonen is megemlegetett Otto Donnerhez írt levelében (1.3).

Hogy mi lehetett *Al. Ketšəməp* teljes neve, kiderül a Finn Nemzeti Levéltárban (Suomen Kansallisarkisto) őrzött Karjalainen-hagyatékból²⁶. A 282. számú dobozban a Szopocsinjurták másfajtájú lakosainak (Сопочинныхъ юрты инородцы) listáján van egy név, Alekszandr Iljin Kecsemov (Александръ Ильинъ Кечемовъ), mely mellé Karjalainen odaírta az életkorát is (48), és a foglalkozását: *kielenkäöntäjä*, azaz tolmács, fordító. Ő lehetett *Al. Ketšəməp*. Rajta kívül egy Agan menti fiatalembertől is gyűjtött anyagot Karjalainen, akiről feljegyezte, hogy a Tremjuganról származik, de a nevét nem ismerjük²⁷.

A tremjugani nyelvjárás az Ob jobboldali mellékfolyójáról kapta a nevét, mely hantiul *tōrām jāyoān* (mai helyesírással: *tōrām jāwān*) 'isten folyója'. Oroszul Tromjegan/Tromjogan (Тромъеган/Тромъёган) néven emlegetik a folyót, így szerepel a térképeken is. Mivel a Tromjegan nem sokkal azelőtt, hogy az Obba torkollik, még begyűjti az Agan folyó vizét is, a mai használatban elterjedt a Trom-Agan/Tromagan folyónév is (van ilyen nevű település is a Tromjegan alsó folyásán).

A Tremjugan névváltozat Karjalainentől származik (bár használta a Tromjugan változatot is), és az osztjakológiában máig ezzel a névvel jelölik az általa gyűjtött anyagot. Ezután – két ábécéskönyv anyagát kivéve – majdnem egy évszázad telt el anélkül, hogy újabb információ került volna napvilágra erről a nyelvváltozatról. Ez az újabb információ Honti László 1976/77-es gyűjtése volt. Közben a nyelv jelentős változásokon ment keresztül. Éppen ezért az ugyanezen a területen a 20. század második felétől kezdve gyűjtött anyagot a megkülönböztetés végett tromaganinak (Tra) hívjuk.

Tremjugani gyűjtését Karjalainen nem a terepen, hanem Szurgut városában végezte. Expedíciója során többször átutazott ezen a városon. Először 1899 júliusában, útban a vahi osztjakokhoz, másodszor 1900 májusában, amikor Finnországból visszatérve Szurguton keresztül jutott el Narymba és a Vaszjugan folyóra. Két alkalommal töltött hosszabb időt a városban: előbb 1899 decemberétől 1900 március 22-ig (a vahi gyűjtés és a finnországi utazás között), másodszor pedig 1900 októbere és 1901 júliusa között, azaz a vaszjugani gyűjtés után, mielőtt elindult kutatóútjának utolsó szakaszára, az északi hantik közé. 1901 tavaszán a szurguti rendőrfőnök, Jevszejev segítségével tett egy hónapos nyelvi gyűjtőutat a Felső-Obra (ennek eredménye többek között a likriszovói anyag, 4.1. fejezet), s Szurgutból utazott el néhány napra a Jugan folyóra is.

²⁶ Ahol Karjalainen megfordult, az egyházi vagy a közigazgatási központokban mindenütt lemásoltatta a lakosokról vagy az egyháztagokról vezetett listákat. Erről részletesebben l. az 1.4 fejezetben.

²⁷ A grammatikai feljegyzésekben Karjalainen a „nyelvemester” mellett egy fiatalabb adatközlőt is megemlít. Talán azonos ezzel a fiatalemberrel (KarjGr 269).

A tremjugani gyűjtés első szakaszának eredményéről Karjalainen hivatalos úti beszámolójából értesülhetünk, melyet 1900. május 21-én keltezett Haminában: „Mutatványként hősmeséket, énekeket, találós kérdéseket, valamint különböző alkalmakon elmondott imádságokat és szólásokat jegyeztem fel. Az énekek és helyenként található mesék dallamát viszont nem tudtam feljegyezni; ezt a hiányosságomat a jövőben szeretném pótolni” (JSFOu. XIX/3: 4)²⁸. Ebből az derül ki, hogy Karjalainen a gyűjtést a szövegek lejegyzésével kezdte (a tremjugani kéziratcsomagban szereplő összes műfajt felsorolta), a szótári gyűjtéssel pedig a második szakaszban foglalkozott, amit néhány hónap alatt befejezett. 1901. február 19-én ezt írta menyasszonyának²⁹: „Sokat dolgozom, mert bár a tremjugani emberrel már befejezem a munkát, de hátra van az ellenőrzés. Erre könnyen rámegy egy hét is. Terv szerint rögtön ezután elmegyek a Felső-Obra, ahol körülbelül egy hónapot töltök. Ezután rövid időre elnézek a Juganra aztán az Alsó-Obra, hogy megkeressem a „nyelvhatárt”. Az olvadás idején ellenőrzöm a vahi szógyűjtésemet, amit tavaly a betegség miatt félbe kellett hagynom. Van itt egy vahi ember, a házigazdám munkása” (Karjalainen 1983: 136–137).

A „tremjugani emberrel” folyó munkát így jellemzi: „A munka jól megy, de lassacskán, mert a nyelvmesterem természetesen jobban érzi magát a kocsmában, mint az én dolgozószobámban. Szurgutba állandóan jönnek osztjások, sokan közülük a mesterem „rokonai”, akik kötelességüknek érzik, hogy meglátogassanak. A nyelvmesterem részben azért is, hogy kedvemre tegyen, elmondja, hogy én „jem aiko” (derék fiatalember) vagyok, és mindenki látni akarja ezt a ritka jószágot. Persze, a rokonok megkínálják a nyelvmesteremet, ezért alig van olyan nap, amikor teljesen józan lenne. A rokonokból van valami hasznom is, mert így másféle beszédet is hallok, s az sem baj, ha elterjed a jó hírem. Ezen ismeretség révén volt alkalmam résztvenni egy loáldozaton, ahol csináltam két fényképet is” (Karjalainen 1983: 130).³⁰

Karjalainen egy helyi kereskedőtől bérelt szobát, és tanult emberként kötelessége volt részt vennie a város társasági életében. A karácsonyi-újévi és a húsvéti időszak a kötelező vizitekről és éjszakából nyúló vendégeskedésekről szólt. Nem csoda, ha egyik utolsó Szurgutból írt levelében így fogalmaz: „Az az igazság, hogy most már szívesen szedném a sátorfámat, és elhagynám Szurgutot, mert kicsit terhemre van ez a „társaság” az apró intrikáival és értelmetlen vitáival. Mert ne gondoljuk, hogy az emberek békében együtt tudnak élni, még egy ilyen kisvárosban sem” (Karjalainen 1983: 138)³¹.

Ez a levél 1901. május 27-én íródott, akkor, amikor Heikki Paasonen, aki 1900 októberétől szintén Szurgutban tartózkodott, indulóban volt Finnországba. Talán ez is

²⁸ Kielennäytteeksi olen muistiinpannut sankarisatuja, lauluja, arvoituksia sekä eri tiloissa käytettyjä rukouksia ja lauseparsia. Laulujen ja paikottain tavattavia satujen sävelmiä en sitävastoin ole voinut muistiinpanna; tämän vaillinaisuuden toivon voivani vastedes korvata.

²⁹ Elsa Maria Cleve (1878–1939)

³⁰ Työ menee hyvin, mutta hiljalleen, sillä kielimestarille tietysti kapakka on mieluisempi kuin minun työhuoneeni. Alituisen vaeltaa Surgutiin ostjakkeja, ja hyvin paljon niissä on mestarini „sukulaisia”, jotka pitävät velvollisuutenaan käydä minua katsomassa. Kielimestarini, osaksi tietysti minua miellyttääkseen, kertoo että olen „jem aiko” (hyvä nuori mies), ja jokainen tahtoo nähdä millainen tuo otus on. Tietysti mestarini noilta sukulaisilta saa kestitystä, ja harva se päivä hän maistamaton lieneekin. Noista sukulaisista on kuitenkin minulle hiukan hyötyäkin, sillä saan siten kuulla useampien puhetta, ja „maksaaan mainekin jonkun verran”. Tuon tuttavuuden kautta sain hevosuhrinkin nähdä ja pari kuvaa ottaa siitä (Surgut 5. 1. 1901).

³¹ Kyllä minä jo jotenkin mielelläni korjaan luuni Surgutista, sillä alkaa hiukan vaivata tämä „seura” pienine intriigeineen ja mitään maksamattomine riitoineen. Sillä ei tarvitse ajatellakaan, että näin pieni paikka pitäisi ihmiset sovussa keskenään (Surgut 27. 5. 1901)

hozzájárult ahhoz, hogy Karjalainennak elege lett a provinciális kisvárosi létből. A két finn tudós ugyanis gyakran töltötte együtt szabadidejét, többek között együtt jártak vadászni. A jelek szerint kevés szerencsével: „Most van a legjobb vadászhíddény, és Paasonennal arra gondoltunk, hogy kissé megszorogatjuk a siketfajdokat meg a nyírfajdokat. Amikor először jártunk az erdőben, nem sok zsákmányra tettünk szert. Paasonen lőtt egy nyulat, én semmit sem. A második alkalommal üres kézzel tértünk haza. A kezdet nem tűnik nagyon ígéretesnek, de mindig lehet bízni a jószerencsében” (Karjalainen 1983: 128).³²

Ennél azonban fontosabbak voltak azok a néprajzi megfigyelésekkel járó utak, melyeket a helyi kereskedők közbenjárásával tettek. Ezek közül talán a legjelentősebb az volt, amikor részt vehettek egy medveünnepen. Mindketten részletesen leírták tapasztalataikat, Karjalainen a levelében (1983: 132–135), Paasonen a hivatalos úti beszámolójában. Most ebből idézünk egy részletet: „A népköltészet gazdagságát mutatja, hogy egy Szurguttól nyugatra 25 versznyi távolságra fekvő kis faluban tartott medveünnepen, melyen egy este én is jelen lehettem, néhány nap leforgása alatt több mint hétszáz énekes jelenetet mutattak be, főként halász- és vadászkalandok játékos vagy gúnyos ábrázolásait, olyanokat, mint amelyeket Ahlqvist is látott az északi vogulok körében, ahogyan ezt megírta az „Unter Vogulen und Ostjaken” című könyvében” (JSFOu 21/5:1–17).³³

Hogy pontosan hány dal és jelenet hangzott el, azt nem tudjuk, ugyanis Karjalainen más számokra emlékszik: „... a mi jelenlétünkben este öt órától éjjel kettőig körülbelül 60 ének hangzott el. A medvének – öröme vagy bosszúságára – összesen talán több mint 300 éneket kellett végighallgatnia! És azt mondták, hogy nem is voltak ott az igazi énekesek” (1983: 135).³⁴

Tudománytörténeti rejtély, hogy Karjalainen és Paasonen, akik azonos időben és helyen gyűjtötték egyazon (a szurguti) nyelvjárás két, egymáshoz igen közel álló változatának adatait, miért nem egyeztették átírási elveiket – ugyanis Karjalainen tremjugani és Paasonen jugani transzkripciója nagyon különbözik egymástól. Talán a békesség megőrzése érdekében találkozásaikkor maradtak az olyan semleges témáknál, mint a vadászat...

Könnyebben megfejthető rejtély a következő: úti beszámolója szerint Karjalainen 1899. december 10-én érkezett vissza vahi expedíciójáról Szurgutba, amikor is azonnal munkához látott (JSFOu. XIX/3: 4). Az első szöveg végén viszont a december 9-i dátum szerepel. Ilyen gyorsan nem végezhetett a lejegyzéssel! A megoldás az eltérő kalendáriumokban van. Az úti beszámolóban Karjalainen a finnországi (Gergely-naptár szerinti), a helyszínen viszont az oroszországi (Julián-naptár szerinti) dátumokat használta, ami 13 napos eltérést jelent. Tehát, ha december 10-én érkezett Szurgutba, akkor 12 nappal később már elkészülhetett az első szöveg lejegyzésével.

³² Nyt on paras metsästysaika, ja Paasonen kera olemme tuumineet hiukan metsoja ja teeriä ahdistella. Ensi kerralla kun kävimme metsällä, emme paljoa saalista saaneet. Paasonen ampui jäniksen ja minä en saanut mitään. Toisella kerralla tulimme tyhjin käsin takaisin. Alku ei ainakaan lupaavalta näytä, mutta parempaa onnea sopii toivoa (Surgut 13. 10.1900).

³³ Osotteeksi folkloren rikkaudesta mainittakoon että karhunpeijaisissa, joita viime tammikuussa vietettiin eräässä 25 virstan päässä Surgut’ista länteen päin sijaitsevassa pikku kylässä ja joissa minäkin eräänä iltana olin läsnä, useampana päivänä peräkkäin esitettiin noin kahdeksatta sataa laulunäytelmää, enimmäkseen leikkilisiä tai pilkallisia kuvauksia metsästy- ja kalastusseikkailuista, samantapaisia kuin ne, joita Ahlqvist kirjassaan „Unter Vogulen und Ostjaken” kertoo nähneensä pohjoisilla voguleilla.

³⁴ ...meidän läsnäollessamme klo viidelta illalla klo kahteen yöllä laulettiin noin 60 lulua. Kaikkiaan lienee karhu saanut huvikseen vai harmikseen, kuulla yli 300:n laulun! Ja oikeita laulajia ei sanottu vielä mukana olevan.

2.2 A Trj nyelvjárás grammatikai sajátosságai

Amint azt már a Bevezetőben (1.1.) leírtuk, a Tremjugan/Tromjegan/Tromagan folyó mentén beszélt nyelvváltozat a keleti hanti nyelvjárásoknak ahhoz a csoportjához tartozik, melyet szurguti (Szurg) néven emlegetünk. A Tromjegan begyűjti az Agan vizét is, s rajta kívül három folyó torkollik Szurgut közelében az Obba: a Ljamin, a Pim, valamint a Nagy Jugan a Kis Jugannal. Ezeknek a folyóvidékeknek a nyelvi világa apróbb fonetikai és szókincsbeli különbségeket kivéve nagyjából egységes, a beszélők megértik egymást.

Karjalainen volt az első, aki szövegeket jegyzett fel a szurguti nyelvjárás területén, 1899 decemberében. M. A. Castrén, aki mintegy fél évszázaddal korábban járt a terepen, csak lexikai és grammatikai feljegyzéseket készített (Castrén 1849, 1858, Forsberg 2018). A 19/20. század fordulóján beszélt nyelvváltozat ismeretét segíti még a Karjalainen által gyűjtött bőséges szóanyag (KT) és grammatikai feljegyzés (KarjGr 207–298)³⁵. Ezután bő hét évtized telt el addig, míg újabb információkat kaptunk a szurguti nyelvjárásról (Honti 1977, 1978a, 1978b, 1979, Honti–Rusvai 1977). Az 1990-es években új lendületet vett a gyűjtőmunka, és közben a helyszínen is számos szövegkiadvány jelent meg (1.2.7, 1.2.8).

Az utóbbi száz évben jelentős változások történtek a szurguti nyelvjárásban. Ezért annak a folyóvölgynek a nyelvváltozataira, melynek a mentéről mindkét időszakból vannak feljegyzések, különböző neveket használunk: a 20. század eleji változatot Karjalainen nyomán tremjuganinak (Trj), a 20. század végét Honti László nyomán tromaganinak (Tra) nevezzük. Mindkét nyelvváltozat jól ismert a szakirodalomban³⁶. A Trj nyelvjárásról Karjalainen grammatikai feljegyzéseinek alapján számos leírás született (Honti 1984, 1988, 1993, Forsberg 2018), s a 20. század végi expedícióknak köszönhetően jól ismerjük a Tra nyelvváltozat is (Csepregi 1998, 2017, Abondolo 1998, Gugán–Schön s.a., Csepregi s.a.). A két nyelvváltozat közti különbség is többször volt kutatás tárgya (Csepregi 2004b, 2017: 231–241).

A Trj/Tra nyelvjárás rendszerét bemutató leírások és ragozási táblázatok könnyen elérhetők az említett művekben. Ezt nem kívánom megismételni, inkább a konkrét szövegekben előforduló jelenségekre koncentrálok. A Karjalainen által gyűjtött szövegek többsége ének, az éneknyelvnek pedig speciális, a beszélt nyelvtől eltérő grammatikája van. Az alábbiakban erről is lesz szó³⁷.

2.2.1 Magánhangzóharmónia

Karjalainen feljegyzései szerint a Trj nyelvjárásban szinte teljes volt a magánhangzóharmónia³⁸. A szövegek szerint a nem-első szótagokban is megtalálhatók a magas–mély magánhangzó párok, és a legtöbb toldaléknak volt palatális és veláris variánsa³⁹. Csak a passzívum -oj- képzőjének nincs palatális párja. Magas hangrendű ige-tőhöz kapcsolódva a passzívum képzője hangrendi átcsapást idéz elő, az utána

³⁵ A szurguti nyelvjárás ismeretéhez hozzájárult H. Paasonen jugani szótára (Paasonen–Donner 1926) és nyelvtani feljegyzései (Paasonen–Vértes 1963), de szöveggyűjtése csak száz évvel később jelent meg (Paasonen–Vértes 2001).

³⁶ Hasonló megkülönböztetéssel próbálkoztam a jugani nyelvváltozat esetében. Azt javasoltam, hogy a 20. század eleji adatok jele J legyen, a 20. század végétől gyűjtött adatoké pedig Jg (Csepregi 1998: 11).

³⁷ A Vj nyelvjárás grammatikáját, éppen, mivel az kevésbé ismert, részletesebben ismertetem (3.2).

³⁸ A Trj nyelvjárás magánhangzó- és mássalhangzórendszerét az átírási kérdésekről szóló, 1.6.1. fejezetben közöltük a (IV, VI, VIII. táblázat).

³⁹ Karjalainen tapasztalata szerint a szóvégi redukált magánhangzó semleges volt a hangrend szempontjából, erre külön karaktert használt (pl. LOC -ne, TRA -ye). A szövegközlésben az e jelet felcseréltük az illető szó hangrendjének megfelelő redukált hang jelével (ə, ə).

következő magánhangzók már velárisak: *ilə wəlojmən* 'minket elvesznek, lit. mi ketten elvételünk' (Trj4/397), *tõyoð ələmojəyo* 'oda felemeltetünk' (Trj4/542)⁴⁰.

Nem tudhatjuk, hogy éneknyelvi sajátosság-e, de bizonyos helyeken ott, ahol veláris *a*-t váránk, palatális *ä* jelenik meg: *muəň kät muəəä* 'imádságos ház imádkozó falához' (Trj1/23–24), *märəəätəən* 'átáztatsz' (Trj1/92, 96), *əyo əmsjəyəətəä* 'ő üldögélése közben' (Trj4/547). Ezek biztosan nem figyelmetlenségből vagy sietségből adódó íráshibák, ugyanis a palatális ejtés jelét, a betű alatti előre mutató nyilat külön ki kellett tennie a lejegyzőnek.

Inkább az éneknyelv jellemzője lehet, hogy amikor az ige két dallamsort foglal el, a sortörés után a veláris hangrendű ige palatális magánhangzókkal folytatódik (l. a Trj3/51–52. sorhoz írt jegyzetet, 2.3.3.1). Elképzelhető, hogy az ige közepén, a 3. szótagban volt egy töltőelem, melynek hatására végbement a hangrendi átcsapás, s melyet diktáláskor kihagyott az adatközlő. Mindenképpen figyelemre méltó, hogy – a passzívum jelét kivéve – a változás abba az irányba mutat, hogy a nem-első szótagban már csak palatális magánhangzók vannak – ahogyan ezt a mai Tra nyelvjárásban tapasztaljuk.

Ebben az időben a szomszédos J nyelvjárásban már megindult a magánhangzóharmónia felbomlása. A toldalékokban csak az *a/ä* illeszkedése őrződött meg, például az INF képzőjében meg a LAT és COM ragjában. A veláris mássalhangzók, azaz a *k*, *γ*, *ŋ* környezetében (TRA, ABE ragokban, DU jelben) a magánhangzók veláris változata jelenik meg. Foghangokat (*n*, *t*) tartalmazó toldalékokban viszont a redukált magánhangzó mindig palatális (Vértes 1999, Csepregi 2003a, 2004a).

2.2.2 Névszóragozás

A szövegekben a következő számjeleket kellett keresnünk: abszolút ragozásban DU *-yən/-yən* (*-kən/kən*), PL *-t/-ət/ət*, relatív ragozásban (birtokos személyrag előtt) DU *-yəə/-yəə* (*-kəə/-kəə*), PL *-ə*. Mindegyikre lehet példát találni: *kät ku-yən*, *kät niŋ-kən* 'két férfi, két nő' (Trj1/65–76), *pəyi.ü-t* 'alattvalók' (Trj4/101), *ňəs-yəə-a* 'két lábbelid' (Trj2/38), *pəyi.ü-ə-am* 'alattvalóim' (Trj4/63).

Az énekekben igen ritkán fordul elő a többes szám *-t* jele. Sokkal gyakoribb az *är* 'sok' határozatlan számnévi jelző használata, (1)–(3):

- (1) *sőj-əň őň-əp är ələň*
dér-ADJ száj-ADJ sok reggel
'deres szájú sok reggel' (Trj3/63–64)
- (2) *ňəə jöyoət-əyə är ənəs*
nyíl érkezik-PTC.NEG sok szánsor
'nyíllal elérhetetlen sok szánsor' (Trj3/81–83)
- (3) *păčəm oŋ-pi är kŋrəy, är jəŋəə mənə pănyəntə-ə-i.*
zuzmarás száj-ADJ sok zsák sok doboz én-LOC rakosgat-PRS-PASS.3SG
'Zuzmarás szájú zsákokat, dobozokat rakosgatok.' (Trj3/129–133)

⁴⁰ A nyelvtani példák mellett feltüntettem a szöveget jelző kódot (Trj4) és annak a sornak a számát, ahonnan a példa származik.

Érdemes megfigyelni az *ár* szórendi helyét is: az egyéb jelzők után, közvetlenül a főnév előtt áll, mint egy protetikussal többesszámjel.

Az összesen 2838 szót tartalmazó Trj szöveganyagnak mindössze 143 szónyi terjedelmű az a része, mely beszélt nyelveknek tekinthető, imádságok és esküszövegek. Szinte az összes esetragra találunk példát bennük⁴¹. Karjalainen grammatikai feljegyzései szerint a Trj nyelvjárásban tíz névszói eset van: NOM, LOC, ABL, LAT, TRA, INS, COM, ABE, APR, DISTR. (KarjGr 207).

A (4) mondat első tagmondat passzív szerkezet, a locativus ragnak itt ágensjelölő funkciója van. Ez a tagmondat ditranzitív szerkezetet is tartalmaz, melyben a thema instructivus-finalis raggal van jelölve. A harmadik tagmondatban a valamivé válást kifejező translativus eset ragja jelenik meg.

- (4) *wər-əŋ j̥r-at wār-Λ-o tem ko-nô*,
 vér-ADJ áldozat-INS csinál-PRS-2SG ez férfi-LOC
t̥ut-pâ ʌʌ koʌŋt-a, kut-ôʌ s̥j-s̥ŋk̥i-ŋô wər-e!
 az-EMPH PROH hallgat-IMP.2SG ház-3SG homok-homok-TRA csinál-IMP.2SG>SG
 'Ha véres áldozatot készítesz neked ez az ember, ne hallgasd meg, tedd a házat hamuvá!' (Trj5/8–11)

Konkrét helyjelölőként az énekszövegekben lehet találni LOC ragot: *j̥ŋk-i put-nə* 'vizes fazékban' (Trj4/148), *ʌʌr j̥čə-nə* 'tó közepén' (Trj3/26–27), *s̥j̥j̥ŋ kut-ŋn-nə* 'zajos házadban' (Trj2/122). Lativus ragos főnév a találós kérdések között is van:

- (5) *ʌʌŋkər wōŋk-ôʌ-a ʌʌŋ-aʌ*.
 egér lyuk-3SG-LAT bemegy-PRS.3SG
 'Az egér bemegy a lyukjába.' (Trj6/18)

A (6) mondat ditranzitív szerkezetet tartalmaz aktív igei állítmánnyal. A személynévmási recipiens accusativusban⁴², a thema INS esetben van:

- (6) *m̥ant w̥j̥ŋ-at m̥aj-à, m̥ant kuʌ-at m̥aj-à!*
 én.ACC vad-INS ad-IMP.2SG én.ACC hal-INS ad-IMP.2SG
 'Nekem vadat adj, nekem halat adj!' (Trj5/31–32)

Az INS esetnek eszközhatározói funkciója is van:

- (7) *n̥ŋj wōŋ-ʌn-āt əj w̥j̥ŋ w̥ʌ-əm ʌʌŋ*.
 te erő-2SG-INS egy vad öl-PST.1SG PCL
 'Bárcsak elejtenék egy vadat a te erőddel'. (Trj5/21–22)

A TRA ragos névszók nemcsak eredményhatározóként, hanem állapothatározóként is funkcionálhatnak:

- (8) *k̥an iki, m̥ant t̥ʌ-ŋŋ-kə t̥j-a*,
 fejedelem férfi tele-ADJ-TRA tart-IMP.2SG

⁴¹ Szívesebben idézek ezekből, mint a bonyolult jelzős szerkezetekkel és metaforákkal terhelt énekszövegekből, de ha más nincs, ahhoz folyamodom.

⁴² Az obi-ugor nyelvekben a főneveknek nincs ACC esete, csak a személynévmásoknak.

jəm-γə təj-a, əj-aŋ-kə təja!

jó-TRA tart-IMP.2SG szerencse-ADJ-TRA tart-IMP.2SG

’Fejedelem, tarts meg engem egészségben, jól tarts, boldogan tarts!’ (Trj5/23–25)

A COM ragos névszók társhatározói szerepűek, a (9) mondatban állapohatározóként is értelmezhetőek:

(9) *mā ček_o-nāt wăΛ-Λ-əm.*

én baj-COM van-PRS-1SG

’Én bajjal (=nehezen) élek.’ (Trj5/30)

Az imaszövegekben névmáshoz kapcsolódó approximativus ragokat találunk (10), az énekszövegekben főnévhez (11):

(10) *təγə-nām əyəΛ-ā, mântemnām koΛənt-a.*

ide-APR néz-IMP.2SG én.APR hallgat-IMP.2SG

’Nézz ide, hallgass rám.’ (Trj5/27–29)

(11) *wənt-əŋ-pi pālək-nām əγ_o keγəntəΛt-əγ.*

erdő-ADJ-ADJ fél-APR ő felkel-PST.3SG

’Az erdő irányába felment.’ (Trj4/71–75)

Ablativusragot az énekekben találunk. Honnan kérdésre válaszoló helyhatározó:

(12) *săγəŋ-an-i nŭŋ-nə əj pul wə-Λ-i.*

edény-2SG-ABL te-LOC egy falat vesz-PRS-PASS.3SG

’Edényedből egy falatot vesz.’ (Trj1/39–43)

Prolativusi ’át, keresztül’ jelentésben is ABL rag használatos:

(13) *kön-əŋ kāt kōn-am-i čoyāt sām piyt-o.*

tetőablak-ADJ ház tetőablak-1SG-ABL hó szem esik-PST.PASS.2SG

’Tetőnyílásos házam tetőnyílásán keresztül hópihe esett rád.’ (Trj1/2, 4)

A személynévmás ABL ragja *nijkti* névutóból agglutinálódott:

(14) *mā-nijtem āΛ wăγənt-a.*

én-ABL.1SG PROH kér-IMP.2SG

’Tőlem ne kérj.’ (Trj5/36)

Abessivus -əγ/-əŋγ rag nem fordul elő a szövegekben. Vele homoním fosztóképzővel ellátott főnév:

(15) *nāj-əΛ mən-əm nāj-əγ wăč*

úrnő-3SG megy-PTC.PST úrnő-ADJ.NEG város

’úrnője elment úrnő nélküli város’ (Trj4/423–424)

A tagadó igenév képzője is -əγ/-əŋγ, ezzel már találkoztunk a (2) mondatban.

A szövegegyüttesben nem lehet példát találni a distributívus *-pti/-ptj* rag előfordulására. Ez egyébként is korlátozott használatú toldalék. A mai szurguti hanti nyelvstanokban nem esetragként tartják számon, hanem adverbiumképzőként.

A fenti szórványos előfordulásokból is látszik, hogy a birtokos személyragozás (három számban, három személyben, a birtok három számára utaló képességgel) hasonló toldalékokkal van jelen az énekek nyelvében, mint a mai beszélt nyelvben.

2.2.3 A jelöletlenség mint az éneknyelv sajátossága

Az énekek nyelvében megfigyelhető egyfajta analitikus szerkesztésmód. Erre példa a fentebbi (1)–(3) mondat, melyben a többesszám jelét az *ár* 'sok' határozatlan számnév helyettesíti. A grammatikai viszonyokat a toldalékolás helyett önálló lexémákkal fejezi ki az énekes – vagy még azzal sem, hanem a hallgatóra bízva, hogy kapcsolatot találjon a látszólag összefüggéstelen szavak, szószerkezetek között. A határozórag sokszor elmarad. Helyhatározó rag (LOC, LAT) különösen olyankor marad el, amikor már maga a szótő is valamilyen lokális jelentéssel bír. Ilyenre akad példa a találós kérdésekben is, mely szintén kötött szövegű folklór műfaj (16)–(17):

- (16) *jəŋk ɔnt kəməŋ. jəŋk-ə mǎŋot-əm pon.*
 víz belső kupola víz-LAT lemerít-PTC.PST varsa
 'Víz belsejében (=víz alatt) valami homorú test. Vízbe merített varsa'. (Trj6/14)

- (17) *jǔŋkəŋ ɔŋtj wǎt pirŋi. kǔŋ-pəŋ-ə-əm.*
 kidőlt_fatörzs felszín öt vadkacsa láb-ujj-PL-1SG
 'Kidőlt fatörzsön öt réce. Lábujjaim'. (Trj6/8)

A (18) mondatban a LAT rag maradt el:

- (18) *lɔksəŋ tǎŋ-ə wǎn t'əŋkəŋ noməŋ pǎn-ə-i.*
 festett ruha-2SG váll vállcsúcs fent rak-PRS-PASS.3SG
 'Festett ruhádat felrakják a vállad[ra]'. (Trj1/60, 62, 65)

Intranszitiv igék, melyeknek a bővítményei a beszélt nyelvben hol? hová? kérdésre válaszoló határozók lennének, az éneknyelvben néha tranzitív igeiként jelennek meg. Így nem határozói, hanem tárgyi bővítményük lesz. Sőt, mivel az igei állítmányok rendszerint passzív ragozásúak, az eredetileg határozói bővítmény a mondat grammatikai alanya lesz (19)–(22):

- (19) *ɔrt-əŋ wǎč məŋ-nə jmə-i.*
 hős-ADJ város mi-LOC leül-PST.PASS.3SG
 'Hős lakta város[ban] mi leültünk/letelepedtünk.' (Trj4/3–4)
- (20) *tǎŋəŋ ɔŋr tǎŋəŋ pǔŋəŋ məŋ-nə tǎŋəŋ-ŋə ǎmǎs-ə-i.*
 csendes tó csendes oldal mi-LOC csendes-TRA ül-PRS-PASS.3SG
 'Csendes tó csendes partjára csendesen ülünk.' (Trj4/47–49)
- (21) *jǔŋli-əi ɔiy-əp kǎt mə-nə ǎmsj-əŋ-ə-i.*
 manó-ADJ gerenda-ADJ ház én-LOC ül-FREQ-PRS-PASS.3SG
 'Manóktól való gerendájú ház[ban] üldögélek/éldegélek'. (Trj3/49–52)

- (22) *min-nə-pə ənəɬ pərij pən-əm kət jəkəŋ əŋ-ɬ-i.*
 mi_ketten-LOC-PCL nagy lakoma rak-PTC.PST ház bent belép-PRS-PASS.3SG
 'Mi ketten meg belépünk a nagy lakomát készített ház[ba].' (Trj4/559, 563–565)

Az analitikus szerkesztésmód az igén is megfigyelhető. Passzív ragozásban az ige – hacsak nem 1. és 2. személyű személynév más a páciens – mindig 3SG személyű, már-már megkövesült az alakja. A cselekvőt a LOC ragos személynév más fejezi ki, melyet minden esetben ki kell tenni. A cselekvő személyét tehát nem az igei személyrag fejezi ki, hanem a kötelezően kitett személynév más. Az is figyelemre méltó, hogy az énekekben az aktív szerkezetű mondatokban is mindig szerepel a személynév mási alany. Ez sem jellemző a beszélt nyelvre.

Természetesen előfordulnak határozóragos szerkezetek is, akár aktív (23), akár passzív (24) ragozású igékkel:

- (23) *ut wönt-j pǎlk-əɬ-ə mə jəm keɬəntə-ɬ-əm.*
 fent erdő-ADJ fél-3SG-LAT én jó felmegy-PRS-1SG
 'A felső erdő irányába megyek'. (Trj3/106–111)
- (24) *kət əs-ɣən jəjərt-a mə-nə jəjəntə-ɬ-i.*
 két folyó-DU kereszteződés-LAT én-LOC érkezik-PRS-PASS.3SG
 'Két folyó kereszteződéséhez megérkezem.' (Trj3/205–208)

Úgy tűnik, hogy az énekenyelvben lazább szabályai vannak a jól formált mondatnak. A morfológiai megformáltságnál fontosabb a variálhatóság szabadsága, mely által elérhető a helyes prozódia, egyeztetni lehet a dallamot a szövegsorral.

A mondatokat összekötő utaló- és kötőszók is hiányoznak mind a mitikus énekekből, mind a találós kérdésekből. A metaforákban gyakran semmi sem utal arra, hogy mi a hasonlított és mi a hasonlító – két vagy több kép csak egyszerűen egymás mellé van helyezve. A hallgatónak vagy a megfejtőnek kell kitalálnia, hogy milyen viszonyban vannak egymással a jelöletlenül felsorolt szótövek. A (25) mondatot akár találós kérdésként is meg lehetne fogalmazni:

- (25) *soy ɔ nərəŋ wət pənə məŋ-nə wərəntə-ɬ-i,*
 tokhal háti_vért keskeny íncérna mi-LOC készít-PRS-PASS.3SG
čuɣ ok-kəŋ ər kənčə məŋ-nə wərəntə-ɬ-i.
 hegyes fej-ADJ sok hímzés mi-LOC készít-PRS-PASS.3SG
 '???' (Trj4/90–96)

Mindaddig, amíg a megfejtő számára nem válik nyilvánvalóvá, hogy a tokhal háti vértje az alakja miatt került a mondatba (és nem például az anyaga miatt, melyből akár gombot is lehetne készíteni vagy enyvét főzni), a mondat értelme homályban marad. Egy lehetséges értelmezés: 'Keskeny íncérná[val] tokhal háti vértjé[hez hasonló mintákat] készítünk, csúcsos fejű hímzéseket készítünk.' Az Ob-vidéki, különböző halfajtákat jó ismerő hallgató szeme előtt rögtön megjelenik a tokhal hátán húzódó, ék alakú porcogósor, így számára könnyebb a megfejtés.

2.2.4 Az igeragozás

Karjalainen grammatikai feljegyzései arról tanúskodnak, hogy a 20. század elején a Trj nyelvjárásnak gazdag igeragozási rendszere volt – gazdagabb, mint amit a mai szurguti területen tapasztalunk (KarjGr 268–288). Az igék ma is használatosak három számban (SG, DU, PL), három személyben (1., 2., 3.), alanyi, tárgyas és passzív ragozásban. A tárgyas ragozás személyragjai utalnak a tárgy számára is. A 20. század elején két múlt időt használtak (-s jeles és jeltelen), ma a jelölt jelen idővel szemben csak a jeltelen múlt idő áll. Száz évvel ezelőtt a felszólító módú igéknek teljes volt a ragozása, és a passzív igéknek is volt felszólító módú alakja. Ebből mára a 2. személyű felszólítás képessége maradt meg.

A most közölt szövegekben nem találunk példát minden olyan igealakra, melyek Karjalainen grammatikai feljegyzéseiben szerepelnek. Egyáltalán nem fordul elő -s jeles múlt idő. Ennek oka feltehetőleg a műfaj sajátosságaival függ össze. A Paasonen által ugyanakkor gyűjtött jugani mesékben jelen van a kétféle múlt idő. Vizsgálataim szerint azonban nem volt közöttük grammatikai különbség, ezért kopott ki az egyik a beszélt nyelvi használatból. A mesélők csak a stílus élénkítésének céljából cseréltették őket (Csepregi 2004a). Az énekekben azonban a jelölt jelen idő és a jeltelen múlt idő mellett használatosak az állítmányi szerepű, személyragozott participiumok is, l. (32)–(33), (36)–(42) mondatok. Tehát a stílus élénkítésére nemcsak a mesélőknek, hanem az énekeseknek is megvolt a lehetőségük.

Az énekekben és az imákban találunk példákat a 2. személyű, közvetlen felszólításra (imperativus). Ezekkel találkozhattunk a (4), (6), (7), (10), (14) mondatokban. 2PL személyű felszólító módú alak:

- (26) *kos năptâŷ nik tuy-îtâŷ*
 húsz réntehén le hoz-IMP.2PL
 'hozzatok le húsz réntehént' (Trj4/592–593)

Közvetett felszólítás (optativus) összesen két helyen jelenik meg, 3SG (27) és 1PL (28) személyben:

- (27) *kos kăĭĭŷ utâ tuy-at*
 húsz rénökör fel hoz-OPT.3SG⁴³
 'hozzon fel húsz rénökröt' (Trj4/603–604)
- (28) *kôĭĭ mən-əm jăŷ-iyôât mən kurâmtâ-ĭ-oŷo.*
 hova megy-PTC.PST válik_vmivé-OPT.1PL mi várakozik-PRS.1PL
 'Arra várunk, hogy elmehessünk valahova.' (Trj4/76–77, 82)

A most közölt szövegekben nem találunk példát a Karjalainen által alaposan dokumentált passzív felszólító módra.

Az -ŷ- jeles potenciális igenév használata már Karjalainen idejében is eltűnőben volt, kiszorította a *kuntâ* 'mikor, ha' kötőszó (KarjGr 269, vö. (30) mondat).

A beszélt nyelvben alanyi ragozásban a 3SG személyt Ø morféma jelzi, jelen időben csak az időjel áll az igealak végén. Az énekekben viszont gyakran még egy -ən/-ân elem is kapcsolódik az időjelhez:

⁴³ A *tuy-at* igealak elemezhető másként is: hoz-PST.PASS.3PL 'felhozattak'.

- (29) *āmp kūr wān-i kārê səy_oas* *ḷəy_o tī wārəntə-ḷ-ən* *wəḷe.*
 kutya láb rövid-ADJ tiszta ősz ő im készít-PRS-3SG PCL
 'Kutyák lábának való, vékonyhavú őszet készít, bizony.' (Trj3/55–58)
- (30) *ḷək_o sār jōy_otjḷə-ḷ-ən* *kuntê*, *ḷəy_o māt* *ḷāyḷḷə-ḷ-ən* *wəḷe.*
 ő elől érkezik-PRS-3SG ha ő én.ACC vár-PRS-3SG PCL
 'Ha ő előbb érkezik, megvár engem, bizony.' (Trj3/219–220, 223–224)

Ez az igealak a 20. század végén gyűjtött mitikus énekekben is előfordul (Csepregi 2003b). Lehetséges, hogy csak töltőelemként, a helyes prozódia miatt, a szükséges szótagszám elérése céljából kerül az *-ən/-ên* elem az igealak végére. Az *-ən/-ên* személyrag egyébként a 2SG személy jelölője az alanyi ragozásban, tehát a *wārəntə-ḷ-ən* jelentése a beszélt nyelvben 'készítész'.

Elgondolkodtató párhuzam, hogy az énekekben az adverbiumoknak szinte mindig az *-n* végű, locativusi alakjuk jelenik meg (*kemən* 'kint', *jākēn* 'bent', *nāmən* 'lent a parton', *jḷēn* 'lent', stb.), akkor is, ha latívusi értelemben szerepelnek (vö. (35), (36), (38), (39) mondatok). Ez is lehet prozódiai eredetű éneknyelvi sajátosság.

Bár nemcsak az igeragozást érinti, itt érdemes szólni az éneknyelvi képzőkről. Ezek a *-ḷə/-ḷi/-ḷj* alakú, a beszélt nyelvben nem használatos képzők járulhatnak igékhez és főnevekhez egyaránt. Igéhez kapcsolódva a passzív jelen idejű 3SG alakokkal homoním szóalakok jönnek létre, melyeknek funkciója leginkább a participiumokéhoz hasonlít. Nincs viszont idővonatkozásuk, még relatív értelemben sem (31):

- (31) *ḷuṇk ḷi-ḷi tḷḷ-əṇ pul*
 szellem eszik-DER tele-ADJ falat
 'szellemnek ennivaló v. szellem ette egész falat' (Trj4/313–314)

A Vj nyelvjárásban hasonló funkcióban *-i/-j* képzőkkel lehet találkozni (l. 3.2.6, (155)–(157) mondatok). Névszóhoz járulva annyi szerepe van a *-ḷə* képzőnek, hogy jelzi az alapszónak és az utána következő igének vagy névszónak a kapcsolatát:

- (32) *tārêy-ḷə pōrmjḷə-ḷj kāt ās-yən*
 daru-DER tapos-DER két nagy_folyó-DU
 darvaktól taposott két nagy folyó (Trj3/203–205)

Hasonló alakok előfordulása: Trj4/46, Trj4/122–124.

2.2.5 Az ágensjelölés kérdése

A Vj grammatikai vázlatban alaposan körüljárom az ún. „ergatív” szerkezetek kérdését (3.2.4.6). A VVj nyelvjárásokban ugyanis gyakran előfordul, hogy nemcsak a passzív ragozású igék mellett kap a cselekvő/ágens LOC ragot, hanem akár alanyi, akár tárgyas ragozású aktív igék alanya is jelölt lehet. A szurguti nyelvjárásban ez igen ritka. A most közölt szövegben is csak egyszer fordul elő:

- (33) *ḷāy_o-iḷ-em-nə* *sār-ə nūrəmtəḷə-y.*
 sógor-DIM-1SG-LOC elülső-LAT fut-PST.3SG
 'Sógorkám előre futott.' (Trj4/512–513)

Ha az egész mondatot vizsgáljuk, azt látjuk, hogy az alany (*ḥāyōilem* 'sógorkám') már korábban, az 505. sorban megjelent, csak utána következett egy bonyolult, hat sort elfoglaló jelzős szerkezet. Az 512. sorban újból felbukkanó alany így jogosan kapja meg a visszatért topiknak járó jelölőt, a LOC ragot⁴⁴.

A LOC rag igenév ágensének jelölésére is használatos. Mint a következő fejezetben (2.2.6) tárgyalni fogjuk, a szurguti hanti éneknyelvben igenevek állítmányi helyzetben is előfordulnak. Igenévi állítmány mellett úgy tűnik, a cselekvő lehet NOM alakú (34) és LOC ragos (35) egyaránt.

- (34) *ḥāyō-īl-em sōj-āḥ ḥur-āḥ ḥāyō rāyōjjā-t-āḥ.*
sógor-DIM-1SG dér-ADJ bőrszűj-3SG ő ráz-PTC.PRS-3SG
'Sógorkám rázza a kifakult gyeplőt.' (Trj4/492–495)

- (35) *imi-nə wər-əḥ āḥy-ā mēḥāti āmāt-t-āḥ.*
asszony-LOC vér-ADJ tányér-LAT mi.DAT helyez-PTC.PRS-3SG
'Az asszony [az ételt] véres tányérra rakja nekünk.' (Trj4/307–310)

A (34) és (35) mondatban főnévi cselekvők szerepeltek. Ezek mellett magától értetődik, hogy az igenév 3SG személyű ragot kap. Kérdés azonban, hogy ha a cselekvőt LOC ragos személynévmás fejezi ki, a mondat melyik összetevőjével lesz koreferens az állítmány. Két, többször előforduló időhatározói alárendelésben 1SG személyű, LOC ragos személynévmás mellett az igenév 3SG személyű ragot kap (36)–(37).

- (36) *mā-nə ḥeḥiā-t-āḥ-nə*
én-LOC nézeget-PTC.PRS-3SG-LOC
'amint nézelődöm' (Trj3/231–232, Trj4/158, 163, 525)

- (37) *mā-nə koāntā-t-āḥ-nə*
én-LOC hallgat-PTC.PRS-3SG-LOC
'amint hallgatózom' (Trj4/239, 246, 401)

Feltehetőleg mindkét szerkezetben a ki nem tett, 3SG személyű tárggyal koreferens az időhatározói mellékmondat állítmánya ('általam azt nézegetvén/hallgatván').

Előfordul viszont, hogy az igenévi állítmány nem a tárggyal, hanem a LOC ragos cselekvővel koreferens (38):

- (38) *məḥ-nə ənəḥ pāri wār-m-āyō.*
mi-LOC nagy lakoma csinál-PTC.PST-1PL
'Mi nagy lakomát csináltunk.' (Trj4/628–630)

2.2.6 Melléknévi igenév állítmányi helyzetben

Az állítmányi szerepű participium az északi hantiban (és az északi manysiban) grammatizálódott a közvetett információt jelölő cselekvés kifejezésére, azaz az igeragozásban van egy evidenciális paradigma (Nikolaeva 1999). A keleti nyelvjárásokat két részre lehet osztani: a VVj nyelvjárásokban egyáltalán nem fordul elő participium

⁴⁴ Lehetséges, hogy a Trj4/97–111 sorokban előforduló *pāyīḥitnə* alak is hasonlóképpen értelmezhető, de ott az állítmány igenév.

állítmányi helyzetben. Ezt az ismeretünket megerősítik a most közölt Vj szövegek is. A szurguti nyelvjárásban viszont az a helyzet, hogy a beszélt nyelvben nem, csak az éneknyelvben lehet találkozni melléknévi igenevekkel állítmányi helyzetben. Az újabb gyűjtésű énekekből az derül ki, hogy a participiumoknak állítmányi helyzetben nincs a ragozott igéktől eltérő grammatikai szerepük, csak a változatosság kedvéért használják őket (Csepregi 2014b, 2014c).

Az eddigi ismereteink alapján két lehetséges grammatizálódási ösvénnyel számolhattunk a hanti evidenciális kialakulásával kapcsolatban:

a/ Az igenévi eredetű verbum finitumok először az éneknyelvben jelentek meg, evidenciális jelentés nélkül, csupán stíluseszközként. Onnan kerültek át az északi hanti és manysi beszélt nyelvbe evidenciális jelentésben. A folyamatot erősíthette az, hogy a két északi obi-ugor nyelvvel kapcsolatban lévő komi nyelv is használ evidenciális módot. A keleti hanti énekekben – a beszélt nyelvtől eltérő nyelvi rendszer sajátóságaként – megőrződtek az állítmányi helyzetű igenevek, továbbra is csak stíluseszközként.

b/ Az evidenciális modalitás jelen volt a hanti (és manysi) nyelvjárásokban, az éneknyelvbe a beszélt nyelvből került bele. A keleti hanti beszélt nyelvből kiveszett az evidenciális grammatikai kategória. Az állítmányi helyzetű igenevek csak az éneknyelvben őrződtek meg, egyéb archaizmusokkal együtt.

A most közölt szövegek nem adnak egyértelmű választ a kérdésre, de valamivel közelebb visznek bennünket a megoldáshoz. A 646 soros Trj4 hősénekekben bőven vannak aktív és passzív ragozású véges igék, de személyjelölővel ellátott, *-t-* képzős folyamatos és *-m-* képzős befejezett melléknévi igenevek is előfordulnak állítmányi helyzetben. Ezeknek egy része úgy tűnik, valóban csak a morfológiai alakok sokszínűségét hivatott illusztrálni (39–(40):

- (39) [Λəʏ] *mok-kuj nōʏâs mântem wjyâatâ-t-ja*.
ők kölyök-hím coboly én.DAT lerak-PTC.PST-3PL
'Hím cobolykölyköt ajándékoznak nekem.' (Trj4/119–121)

- (40) *kât oʏopâ-j-i kemən aijotâ-t-âm*.
ház ajtó-EP-ABL kint kimegy-PTC.PRS-1SG
'Kimegyek a ház ajtaján.' (Trj4/451–453)

Hosszú, többszörösen összetett mondatokban csak az utolsó állítmány véges ige, az előtte lévők igenevek⁴⁵. Az igenév lehet befejezett, ilyenkor egyértelmű, hogy előidejűséget is kifejez:

- (41) *ΛâΛ sām wu-t-â ar imi-p-Λât ΛâΛ sām ojâytâ-m-ja*
harc szem lát-PTC.PRS sok asszony-ADJ-SUBST harc szem észrevesz-PTC.PST-3PL
mâj sām wu-t-â ar iki-p-Λât mâj sām ojâytâ-m-ja
nász szem lát-PTC.PRS sok férfi-ADJ-SUBST nász szem észrevesz-PTC.PST-3PL
kât ku-γân pây koΛâm ko pây ΛuΛâytâ-Λ-i.
két férfi-DU fiú három férfi fiú állít-PRS-PASS.3SG

⁴⁵ Megjegyzendő, hogy Karjalainen nagyon ritkán jelölte a mondatok végét. Végző soron én döntöttem el, hogy mi tartozik egy mondatba, amikor a szöveget értelmeztem.

’Miután a hadsereget előre látó asszonyok észrevették a hadsereg jelét, a násznépet előre látó férfiak észrevették a násznép jelét, két férfi fiából, három férfi fiából őrseget állítanak’. (Trj4/133–139)

A hősének tanúsága szerint az egymást közvetlenül követő cselekvések jelölésére igen alkalmasak a folyamatos melléknévi igenevek. Ezek hosszú, akár több tíz soron keresztül folytatódó mondatokban fejeződnek ki. Az egyszerűség kedvéért kihagyom a bonyolult jelzős szerkezeteket, csak az állítmányokat sorolom fel. Az első állítmányok igető-PTC.PRS-3SG szerkezetűek, az utolsó pedig passzív igealak (igető-PRS-PASS.3SG). A mondat váza:

- (42) Az asszony (*imi-nə*) a húst belevágja az üstbe (*nāmən sāyər-t-əl*) vízbe teszi (*mā-t-əl*) az üstöt felakasztja (*nāmən j̄yāt-t-əl*) majd leveszi a tűzről (*utən wə-l-i*) (Trj4/283–301).

Bizonyos esetekben az állítmányi szerepű melléknévi igenévnek lehet olyan mellékjelentést tulajdonítani, mely a közvetett információszerzésre utal:

- (43) *ār pāy-nə kos kǎlən̄ j̄l̄ə sāḡo-m-ja*.
sok fiú-LOC húsz rénökör le üt-PTC.PST-3PL
’[Úgy hírlík], a fiúk a húsz rénökört letaglózták.’ (Trj4/615, 617, 620)
- (44) *koḷəm̄ jəŋk kūt-əl tir kōt wən-nə wǎl-m-əl*.
három víz köz-3SG szélesség kéz közel-LOC van-PTC.PST-3SG
’[Úgy tűnik], a három folyó közti távolság már karnyújtásnyira van.’ (Trj4/498–501)

Az igenévi állítmányok ágensének a jelölését a (32)–(36) mondatok világítják meg az előző fejezetben (2.2.5). A LOC ragos ágens használatának sokszor az a célja, hogy a cselekvőt megkülönböztesse a tárgytól:

- (45) *lǎy-o-īl-em kut-əm-nə təyə wǎy-t-əl*.
sógor-DIM-1SG ?jegyes-1SG-LOC ide hív-PTC.PRS-3SG
’Sógorkámat jegyesem ide hívja.’ (Trj4/609, 612–613)

A százhusz éves Trj4 hősének tanúsága szerint a több cselekvést kifejező összetett mondatoknak csak az utolsó állítmánya verbum finitum, az előtte lévő tagmondatok igenévi predikátumokat tartalmaznak. A mai beszélt nyelvben is hasonló a helyzet, azzal a különbséggel, hogy ezek az igenévi állítmányok nemcsak személyjelölő toldalékot kapnak, hanem valamilyen határozóragot vagy névutót is. Tehát itt is érvényesül az (19)–(22) mondatokban tapasztalt laza mondat szerkesztés.

2.2.7 Egyéb mondattani kérdések

A most közölt Trj szövegekben megtaláljuk azokat az alárendelő szerkezeteket, melyeket a mai Tra nyelvjárásból is ismerünk. Ezekből hozunk most ízelítőül néhány példát.

Egyidejűséget kifejező időhatározói alárendelés:

- (46) *mǎrə-ŋ put kōy-o mǎrə-yə əntə jə-tə-nə*
idő-ADJ fazék hosszú idő-TRA NEG válik-PTC.PRS-LOC

Λin pōrām-t-īn setʼə-Λ.

ők₂ ketten tapos-PTC.PRS-3DU hallatszik-PRS.3SG

‘Még annyi idő sem telik el, amíg egy fazék fölforr, kettejük lépése hallatszik.’
(Trj4/236–238, 244–245)

- (47) *jəγ-əΛ əj sǎpɪk puΛ-tâ-γ-j pǎγ-âΛ tǒrm-a mən.*

apa-3SG egy csizma bedug-PTC.PRS-EP-ABL fiú-3SG ég-LAT megy.PST.3SG

‘Amíg apja egy csizmáját felhúzza, a fia égbe ment’. (Trj6/20)

Előidejűséget kifejező időhatározói alárendelés

- (48) *oyo pǎnâγ-m-īn pǐrnâ kât ört pāk-kân iməΛ-γân.*

fej lehajt-PTC.PST-3DU után két hős fiú-DU leül-PST.3DU

‘Miután meghajtották a fejüket, a két hősfi leült.’ (Trj4/273, 275, 281–282)

Okhatározói alárendelés

- (49) *wǎč náj-γə wǎΛ-t-am pətân*

város úrnő-TRA van-PTC.PRS-1SG miatt

pǎγj.Ĺ-t-nə ʌŋki mǎntem wǐγâtâ-t-Ĺ.

szolga-PL-LOC mókusz én.DAT ajándékoz-PTC.PRS-3PL

‘Mivel a város úrnője vagyok, a szolgálaim mókust adnak nekem.’ (Trj4/103–104)

- (50) *tārəŋ pənt əntə tǎj-t-ayə-at*

harcos út NEG birtokol-PTC.PRS-1PL-INS

məŋ-nə tǎγəŋ-γə ǎmâs-Λ-j.

mi-LOC csend-TRA ül-PRS-PASS.3SG

‘Mivel nincs háborús szándékunk, csendben ülünk.’ (Trj4/41–42, 49)

Szükségességet kifejező szerkezet:

- (51) *tʼörâs ko kât ʌs-γən jǎγârt-a*

kereskedő férfi két folyó-DU kereszteződés-LAT

jǒγəât-tâ wǎr tǎj-aΛ.

érkezik-PTC.PRS dolog birtokol-PRS.3SG

‘A kereskedőnek meg kell érkeznie a két folyó kereszteződéséhez’. (Trj3/214, 216–218)

A most közölt szövegek a jövőben egyéb, más szempontú megfigyelések alapjául is szolgálhatnak.

2.3 Szövegekölés és jegyzetek

A tremjugani kéziratgyűttes első csomagjának címlapján ez a felirat áll: *Tremjugan. Kieleennäyhteit I.* 'Tremjugan. Nyelvmutatványok I.'. A csomagban három ének kézírata található, melyek közül az első kettő a medvekeltő ének (*pupj kiätätä äräy*) két változata. Ezeket Karjalainen egynek számította. Az első címe elé kitette az I. sorszámot, a második címe mellé pedig ezt írta: (= *ed*). Az *ed* elem feltehetően az *edellinen* 'előző' szó rövidítése, azaz Karjalainen ezzel jelezte a két szöveg azonosságát. A harmadik szöveg, mely egy *älhōätöp* műfajú medveünnepi ének, kapta a II. sorszámot.

Mitológiai monográfiájában Karjalainen részletesen tárgyalja az obi-ugor medvekultusz megnyilvánulásait (JugrUsk: 512–539, FFC 63: 193–235, Relig3: 145–175). Az írott forrásokon és saját megfigyelésein kívül a fejezetbe beledolgozta a saját maga által gyűjtött szövegeket is, többek között a Medvekeltő ének két változatát. Az ének tartalmát a következőképpen foglalta össze: „A Tremjugan folyó partjáról említjük meg példaképpen a medvét keltegető éneket, melyhez hasonlót, úgy látszik, a voguloknál is lehet találni. Ez azzal a figyelmeztetéssel kezdődik, hogy Nagy-*toräm*-atyja megparancsolta a medvének, hogy menjen az osztják ember által fűtött sátorba, aztán arra ösztönzik a medvét, hogy emelje fel előbb a jobb, aztán a bal fülét, hogy hallja, miféle zene szól, nyissa ki a jobb, nyissa ki a bal szemét, hogy lásson, hogy vegyen az ujjá hegyével a pofája előtti nyírkéreg edényből egy darabot, emelkedjen fel mellső lábaira, üljön ki a fekvőhely szélére, vegyen fel lábbelit és köpenyt, kössön rá övet és menjen a „város” férfiai által kitaposott, fátlan térre, ahol figyelemmel kísérheti az időjárást, és csodálhatja az egymással versengő férfiakat. A medve az udvarról később visszamegy az „áradmánytavi csérek, tavi csérek hangjához hasonló” medveünnepi házba, hogy megtekintse a vígasságot, a lányok és fiúk táncát⁴⁶” (JugrUsk: 523, FFC 63: 211–212, Relig3: 158)

Az ének két változata tartalmilag egyezik, a szövegben kisebb eltérések vannak. A sorok tördelése is eltérő, aminek az oka talán az eltérő dallam. Az első változat rövid sorokból áll, a második hosszabb sorokból, melyeket a lejegyző függőleges vonalakkal két-három részre (ütemekre) osztott. Érdekes momentum, hogy Karjalainen csak a második változathoz írt széljegyzeteket, pedig az lenne a logikus, hogy az első változatnál szorul magyarázatokra. Az is lehetséges, hogy a két ének sorrendje a tisztázati írásakor cserélődött meg. Az első változat végén van egy dátum (10. XII. 1899), a második végén pedig az adatközlő neve: Al. Kētšəmep.

⁴⁶ Tremjuganilta mainittakoon esimerkkinä karhun nostatuslaulu, jonka tapaisia näytään tavattavan voguleillakin. Se alkaa huomautuksella, että Suuri-*toräm*-isänsä määräsi karhun tulemaan ostjakkimiehen lämmitettävään kotaan, ja sitten kehoitetaan karhua nostamaan ensin oikea, sitten vasen korvansa kuunnellakseen mikä soitto kaikuu, aukaisemaan oikea, aukaisemaan vasen silmänsä katsomaan, ottamaan sormenpäillä kuonon edessä olevasta tuohisesta palanen, nousemaan etujalkojen varaan, siirtymään makuulavan reunalle, pukemaan jalkineet ja kauhtana, sitomaan vyö ja menemään „kaupungin” miesten polkemalle puuttomalle tantereelle, missä saa katsella säätiä ja ihailla toisiaan sysiviä (s.o. kisailevia) miehiä. Pihalta karhu sitten astuu takaisin „tulvalammin tiirojen, järven tiirojen ääniseen” peijaistaloon katsomaan ilonpidäntä, tyttöjen ja poikien tanssia.

2.3.1 Trj1 – Medvekeltő ének szószerinti fordítással

I. *pupi* *kiatət[ə]* *arəy* [Medvekeltő ének]

1.	<i>ən[ə]ʌ tōrâm ko jəyannə</i>	Nagy isten férfi atyád által
2.	<i>kōnâḡ kât kōnamj</i>	tetőnyílásos ház tetőnyílásomon át
3.	<i>kōmât sǎmpə</i>	széles szemű
4.	<i>čoyât sǎm piyto[.]</i>	friss havas szem van ejtve rád.
5.	<i>jəmsipi</i>	Jobboldali
6.	<i>ʌán[tʰ] sǎḡkjp</i>	hókaparó
7.	<i>ʌōyōjt pəʌá</i>	nagyságú füled
8.	<i>onj pəʌá</i>	tuskó füled,
9.	<i>pəyipi</i>	baloldali
10.	<i>ʌán[tʰ] sǎḡkjp</i>	hókaparó
11.	<i>ʌōyōjt pəʌá</i>	nagyságú füled
12.	<i>onj pəʌá</i>	tuskó füled,
13.	<i>nǎḡ nomân tǎyōrj təʌi.[!]</i>	te felnyitod.
14.	<i>kǎjḡi kōrj</i>	Szúnyog[dongáshoz] hasonló
15.	<i>pǎʌəm kōrj</i>	böngöly[zúgáshoz] hasonló
16.	<i>tʰətʰ wǎyḡ</i>	tʰətʰ vasas
17.	<i>ʌorâḡ sǎj</i>	csengő hang,
18.	<i>kām wǎyḡ</i>	kām vasas
19.	<i>ʌorâḡ sǎj set[ə]ʌ[.]</i>	csengő hang hallatszik.
20.	<i>kǎntâ[ɣ] ko pǎyannə</i>	Ember fiad által
21.	<i>wǎnəm pǎʌək</i>	arc felőli
22.	<i>sijâʌ kât</i>	tetőgerendás ház
23.	<i>muʌâḡ kât</i>	imádságos ház
24.	<i>muʌâʌá</i>	imádkozó [falá]hoz
25.	<i>wǎnəm pǎʌək</i>	arc felőli
26.	<i>pǎr[t] kât wǎro (umto).</i>	deszkaház csináltatott (állíttatott) neked.
27.	<i>kǎntâ[ɣ] ko pǎy tǎjḡḡ</i>	Ember fia birtokolta
28.	<i>tiyōət pətə</i>	bőrtegez fenéki
29.	<i>ʌəpḡən pōsyân –</i>	villás hegyű nyílveessző, éles hegyű nyílveessző,
30.	<i>kǎntâ[ɣ] ko pǎy tǎjḡḡ</i>	ember fia birtokolta

31.	<i>sōkâη wăjəp</i>	szőrös nyelvű
32.	<i>kārəη [wăjəp]</i>	kérges nyelvű
33.	<i>ən[ə]ᵛ āηotəp</i>	nagy dárda [okozta]
34.	<i>wōjāᵛtəm uᵛmən</i>	altatott álmod/alvásod
35.	<i>kāntə[γ] ko pāγannə</i>	ember fiad által
36.	<i>tem siη[k] wăᵛtaη</i>	eme nap lévő (napos)
37.	<i>juγᵛᵛl tōrəm</i>	kedves világ(ra)
38.	<i>tūt wări təᵛi[.] –</i>	felébresztetik.
39.	<i>uηkətpi</i>	Medvefej előtti
40.	<i>săγᵛᵛnəni</i>	nyírhéjedényedből
41.	<i>ᵛoj tōji</i>	ujj végről
42.	<i>pəη tōji</i>	hüvelykujj végről
43.	<i>nŭiη[ə] əj pu wəᵛi[.]</i>	általad egy darab vétetik,
44.	<i>səməᵛə</i>	szívedbe/bensődbe
45.	<i>hōγᵛᵛji</i>	húsból
46.	<i>lăγiᵛᵛᵛ pittāᵛᵛ[.]</i>	ízlik, jólesik.
47.	<i>ᵛār səri</i>	Mocsári tavi csérek
48.	<i>tōk [səri]</i>	erdei tavi csérek [zajához hasonló]
49.	<i>sŭjəη kutəη</i>	hangos házad[ba]
50.	<i>pitmiᵛᵛ</i>	miután bejutottak
51.	<i>kōtᵛᵛᵛ wăᵛi</i>	kezes levő
52.	<i>kŭrᵛᵛᵛ wăᵛi</i>	lábás levő
53.	<i>juγᵛᵛᵛl tūrsem</i>	kedves vigasságot
54.	<i>nŭiη ᵛeγə ᵛətā[.]</i>	te nézel.
55.	<i>muᵛᵛᵛᵛl kāt</i>	Imádkozó ház
56.	<i>muᵛᵛᵛᵛni</i>	imádságos házrészedből
57.	<i>kuj tăpăr năj əηki</i>	<i>kuj-tăpăr</i> -istennő anyja
58.	<i>wărəntəm</i>	készítette
59.	<i>suyəm kōri</i>	fonálhoz hasonló
60.	<i>lōksəη tăᵛᵛᵛ</i>	festett ruhád
61.	<i>nŭiη juγ ᵛᵛᵛᵛi</i>	te fa hordó
62.	<i>wăᵛn təηkər</i>	váll vállcsúcs[odra]

63.	<i>suŷâm kōrj</i>	fonálhoz hasonló
64.	<i>ļōksaŋ tǎlā</i>	festett ruhád
65.	<i>nomân pǎnli.</i>	fent raknak/tesznek.
66.	<i>jəŋ[k] kuŋj</i>	Vízi halas
67.	<i>lǎŷotaŋ ən[tə]pá</i>	szövött övedet
68.	<i>nomân əntək səli[.]</i>	felövezik.
69.	<i>wăč kuję</i>	Városi embered által
70.	<i>pānməti</i>	kitaposott
71.	<i>juŷlę tǎŷâr</i>	sima havas hely
72.	<i>oŷotǎja</i>	felszínére
73.	<i>nǎŋnə kemən pitai[.]</i>	te kikerülsz (általad kijuttatik).
74.	<i>əjwānat soŋli</i>	Vállvetve lépkedő
75.	<i>kāt kuŷân</i>	két férfi
76.	<i>kāt niŋkən</i>	két nő
77.	<i>juŷ ǎli</i>	fa hordó
78.	<i>wān tǎŋkər</i>	váll vállcsúcs
79.	<i>hūla nəkkəm təliŷən[.]</i>	összeütkeznek,
80.	<i>lǎn[t'] mǎŋkǎl</i>	[mint] hó gubanc
81.	<i>jǎŋo[ko] mǎŋkǎl</i>	jég gubanc
82.	<i>juŷâl ālāŋ</i>	legvégül
83.	<i>ain kirəŷtəŷən[.]</i>	ketten forgolódnak.
84.	<i>hōrām wǎjâŷ</i>	Mocsári vad
85.	<i>jǎn[t]ŋiko</i>	játékos férfi
86.	<i>wōn[t] wǎjâŷ</i>	erdei vad
87.	<i>jǎn[t]ŋiko</i>	játékos férfi
88.	<i>wǎta pətān</i>	léted miatt
89.	<i>kǎnčəŋ sǎkâp</i>	tarka köpenyes
90.	<i>kujęna</i>	emberednek
91.	<i>kǎnčəŋ sǎk</i>	tarka köpenyét
92.	<i>mǎrātālān[.]</i>	benedvesítéd,
93.	<i>kǎnčəŋ hǎrâp</i>	tarka cipős
94.	<i>kujęna</i>	emberednek

95.	<i>kānčan ħjr</i>	tarka cipőjét
96.	<i>mārātātān.</i>	benedvesítéd.
97.	<i>lār sārj</i>	Tavi csérek [módjára]
98.	<i>sűjān kāta</i>	hangos házba
99.	<i>jākōn lān</i>	belépő /belépvén
100.	<i>kōtā wāl</i>	kezes levő
101.	<i>kūrā wāl</i>	lábás levő
102.	<i>juḡā tūrsem</i>	kedves vigasságot
103.	<i>nűn lēḡ lān[.]</i>	te nézegetsz.

10/XII. 1899

2.3.1.1 Jegyzetek a Trj1 szöveghez

103 soros, 209 szóból álló ének a kézirat első 6 lapján⁴⁷. Az énekes a medvéhez intézi szavait.

1–4. sor

Tetőnyílasos házam tetőnyílásán keresztül nagy isten férfi atyád széles szemű, sűrű pelyhekben hulló havat ejtett rád.

Azonos szöveg: Trj2/1–8 (ott bőbeszédűbben)

5–13. sor

Jobboldali hókaparó nagyságú füled, tuskóhoz hasonló füled, baloldali hókaparó nagyságú füled felnyitod.

8, 12. *onj pālā* 'tuskó füled': *on* 'a halrekeszték támasztórúdja a rekeszték két végén' (KT 51, D 108). Lehetséges, hogy a halrekeszték két oldalán kimagasodó támasztórúd a medve két fülének alakját idézi fel.

13. *nűn nomān tājōrītāi* – 'felnyitod', szó szerint 'fent csukod/zárod'. NB. a passzív ige mellett a cselekvő NOM alakban van, hiányzik a LOC rag, de ennek lehet prozódiai oka is, kiesett a második szótag. Azonos szöveg: Trj2/9–15.

tājōrj|tāi – a sortörés után megváltozott a hangrend, erre utal a [!] jel. A Trj2 ének megfelelő helyén a sortörés ellenére veláris magánhangzókkal folytatódik a szó (Trj2/10, 14). A Trj3 énekben is hasonlóan több helyen változik a hangrend, l. a Trj3/51–52. sorokhoz írt jegyzetet.

14–19. sor

Szúnyogdongáshoz hasonló, bögölyzúgáshoz hasonló, *t'at'* vasas csilingelő hang, *kām* vasas csilingelő hang hallatszik⁴⁸.

⁴⁷ A szöveg megfejtésekor többször konzultáltam Ludmila Nikolaevna Kajukova hanti kolléganőmmel. Az ő magyarázatait a monogramjával (LNK) jelölöm. Ezen kívül támaszkodtam a szurguti hanti medveünnepi repertoár bizonyos, egyelőre még kéziratban lévő szövegeire. Ezeknek a lejegyzője Jelena Petrovna Szurlomkina, a tőle származó információkat EPS monogrammal jelölöm.

⁴⁸ A medvekeltő ének előadása közben az énekes a medve házához kötött zsinórt rázogató, melyhez egy csengő van erősítve (LNK).

t'at' wăy, kām wăy: az obi-ugor medveünnepi folklórban mindenütt előforduló jelzős szerkezet, mely egyrészt a medve szórakoztatására szolgáló csilingelő hangot, másrészt a medvét díszítő ékszerek nemes voltát jelöli. A jelzők jelentése elhomályosult, etimológiájuk vitatott. A legvalószínűbbnek Munkácsi Bernát megoldása tűnik: vog. *šēs~šēns* 'tisztá; szűz; ifjú' (Munkácsi–Kálmán 1986: 592). A hanti nyelvjárási megfelelések (oK *t'at'*, oD *t'it'*, oÉ *šēs*) is értelmezhetők hasonlóképpen. A parallelizmusban szereplő másik jelző, oD oK *kām*, oÉ *kem*, vog. *kami* lehet helynévi eredetű 'kámái, a Kámán túlról való' (Hunfalvy 1875: 19), de lehet egy uráli eredetű, 'halpikkely' jelentésű szó folytatása is (Widmer 2001). A téma részletes kifejtését l. Csepregi 2018ab⁴⁹.

Egyéb előfordulás: Trj2/ 11, 15, 18, 20, 22.

20–26. sor

Emberfiaid deszkaházat építettek neked a tetőgerendás ház legbecsebb helyén.

wāñam pālək 'arc felőli rész', *mułəŋ kāt* 'a háznak az a része, ahol a házi bálványokat őrzik' *səməŋ kāt* 'szíves ház, a ház szíve, szellemi központja'. Ez mind ugyanazt jelenti, a háznak/sátornak a férfiak számára fenntartott része. Itt építenek a medvének lécekből, deszkákból egy kunyhót, ahol elhelyezik, és ahonnan a medveünnepi műsort szemléli (LNK).

26. *pärt kāt wăro* grammatikusan: *pärtəŋ kātāt wăro* 'deszkaházat csináltak neked' (LNK).

27–38. Melléd rakunk két nyílvezzőt az emberfia bőртеgezéből, a villás hegyűt meg az éles hegyűt. Emberfia bundás nyelű, kérges nyelű dárda mély álomba juttatott, emberfia most felébreszt téged a napsütéses, kedves világra⁵⁰.

A Trj1/20–38 soroknak a Trj2-ben nincs megfelelőjük.

39–46. sor

A fejed előtt lévő edényből mutatóujjaddal, hüvelykujjaddal kiveszel egy darabot, a hús édesen szétárad bensődben.

39. *uŋkāt* 'a medve feje, tabuszó' (Csepregi–Kajukova 2011)

Azonos szöveg: Trj2/24–30, bőbeszédűbben.

47–54. sor

Mocsári tavi sirályok, erdei tavi sirályok hangjához hasonló zajos házadba jutván a kézzel-lábbal előadott táncot, kedves vígasságot nézhetsz.

49. *sūjāŋ kutāŋ* – a szóvégi mássalhangzó talán az előző szó hatására változott meg, helyesen: *sūjāŋ kutān* 'zajos házad' vö. Trj2/122.

54. *nūŋ ɬeɣɬɬ-t-ā* te néz-PTC.PRS-2SG 'te nézed' – az állítmányi funkciójú melléknévi igevevekhez vö. 2.2.6. fejezet.

Párhuzam a manysi medveünnepi repertoárból: „Kézcsavargató jeles játékot játszanak előttem, lábcavargató jeles játékot játszanak előttem” (VNGy III: 210).

kōtɬā wăɬi, kūrɬā wăɬi, juɣɬɬ tūrsem – ez a hat szó jellemzi az ünnep mozgalmasságát, a táncot, a kezek, lábak mozgását. A résztvevők jönnek-mennek, megbeszélik a következő műsorszámot, teáznak, aztán bejönnek, és folytatódik az előadás (LNK). Azonos szöveg: Trj1/97–103, Trj2/120–128.

⁴⁹ Egy 1995-ben gyűjtött medvéékben ez a kifejezés *səɬ wăyi, tām wăyi ɬorəŋ sūj* alakban hangzott el, ami azt mutatja, hogy a konkrét jelentés nélküli éneknyelvi szavak könnyen deformálódnak (EPS).

⁵⁰ A szurguti hantik medveünnepin máig az a szokás, hogy két nyílvezzőt raknak a medve mellé (LNK).

55–65. sor

A ház szent sarkából való, *tăpâr*-istennő-anya által készített, fonállal díszített, festett ruhát a te fahordó erős válladra terítik.

57. kuj *tăpâr năj âŋki*

A *tăpâr* és nyelvjárási változatai (oD *tăpâr*, *tăpar* VVj *tăwâr*, Trj. *tăpâr*, oÉ *šōpâr*, *šăpâr* vog. *šōpâr*) hasonlóképpen a **16–18.** sornál tárgyalt *tăt' – kām* szópárhoz, szintén mindenütt jelen van a medveünnepi énekszövegekben. A szó többjelentésű, használata nyelvjárásonként és kulturális csoportonként változik. *tăpâr năj âŋki* a medve anyja, a *tăpâr/šōpâr* ugyanakkor helynév is. Jelen szövegben nincs rá példa, de igen gyakori, hogy a parallel szerkezetekben a *tăpâr/šōpâr* szinonímájaként megjelenik a *kām/kemi* jelző⁵¹.

Az obi-ugor folklórban használatos három jelző szemantikai viszonyait a következőképpen vázolhatjuk:

		helye a parallelizmusban			
		első		második	
		nemesfém	név	nemesfém	név
oD, oK	<i>tăt', tăt'</i>	+	–	–	–
	<i>tăpâr</i>	–	+	–	–
	<i>kām</i>	–	–	+	–
oÉ, vog	<i>šēs</i>	+	–	–	–
	<i>šăpâr</i>	+	+	–	–
	<i>kem(i)</i>	–	–	+	+

A táblázatból kiderül, hogy északi hanti és a manysi nyelvterületen a *šēs* és a *šăpâr* részben egymás szinonimái. Mindkettő lehet nemesfém jelzője, de csak a *šăpâr* lehet személynév és helynév része. A keleti és déli hanti területen a *tăt'* és a *tăpâr* használati köre elválik egymástól. Az előző (*tăt' ~ tăt'*) csak nemesfémet jelöl, az utóbbi pedig (*tăpâr*) eredetileg helynév, és arról a helyről származó konkrét vagy mitológiai személy, pl. istennő jelzője. A *kām ~ kem(i)* jelző az esetek többségében a parallelizmusok második helyén jelenik meg. A *kām ~ kem(i)* helynévi eredetű jelző előbb nemesfém jelölésre szolgált, majd – a parallel szerkesztés céljából – áterjedt az istennők nevének második felére is. Ebben a funkcióban viszont már semmi sem utal a jelző helynévi eredetére. A jelző az istenség előkelő (fenséges, hatalmas) voltát hangsúlyozza.

A kifejezés *kuj* előtagja valószínűleg egy férfit és nőt jelölő hosszabb szó szerkezet maradványa. A déli hanti folklórban a medve szülei *jăwattă ketpe xuj tăpârneŋ âŋkă* 'hadonászómancsú férfi [és] *tăpâr* nő anya' (Karjalainen–Vértes 1975: 113). A 'férfi' jelentésű *kuj* (> *xuj*) feltehetőleg egy téves sortörés eredményeképpen került át a női név elé. A témáról bővebben l. Csepregi 2018ab.

Azonos szöveg: Trj2/37, 41, 94, 98, 110.

66–68. sor

Vizi hal mintás szövött övedet felkötik rád.

Azonos szöveg: Trj2/45–46.

⁵¹ Schmidt Éva szerint (2011: 30–31) *šōpâr/kami* nő egyben Föld-anya is, az pedig, hogy a medve tőle származik, az obi-ugor mitológiában fellelhető 27 medve-koncepció egyike.

10.	<i>nomân tâȧorî tâli(-e-)[,]</i> ⁵⁶	fent csukódik,
11.	<i>t'ət' wăȧi kām wăȧi ɔorâŋ sŭj</i>	<i>t'ət'</i> vasas <i>kām</i> vasas csengő zaj,
12.	<i>măȧoə (mŭȧoə) sŭj set'[ə]ʌ[,]</i>	milyen zaj hallatszik,
13.	<i>nŭŋnə pəȧipi ʌân[t'] săŋkjp</i> ⁵⁷	általad baloldali hókaparó
14.	<i>onj pəɬā nomân tâȧorî tâli[,]</i>	tuskó füled fent csukatik,
15.	<i>t'ət' wăȧi k[ām]w[ăȧi] ɔorâŋ sŭj m[ŭȧoə] s[ŭj] set'ʌ[,]</i>	<i>t'ət'</i> vas <i>kām</i> vas csengő zaja, milyen zaj hallatszik.
16.	<i>jəmsipi kosɬipe nomân</i>	Jobboldali csillagod fent
17.	<i>pun[č]li (-e)[,]</i> ⁵⁸	nyisd.
18.	<i>kōɬɬapə</i> ⁵⁹ <i>t'ət' w[ăȧi] k[ām] wăȧi kŭtəli</i>	végtelen <i>t'ət'</i> vas <i>kām</i> vas közben
19.	<i>pun[č]lɬ[,]</i>	kinyílik.
20.	<i>pəȧipi k[osɬipe t'ət' wăȧi kām wăȧi] kŭtəli pun[č]li[,]</i>	Balfelőli csillagod <i>t'ət'</i> vas <i>kām</i> vas közben kinyílik.
21.	<i>ʌəkəs</i> ⁶⁰ <i>juȧpə ər wōnt ur sočma ʌātnə</i>	Sűrű bozótot, sok erdőt járásod idején
22.	<i>timin[t] t'ət' w[ăȧi] k[ām] w[ăȧi] ʌ[orâŋ] sŭj nŭŋ</i>	ilyen <i>t'ət'</i> vas <i>kām</i> vas csengő zajt te
23.	<i>əntə kuɬân[,]</i>	nem hallottál.
24.	<i>nŭŋnə uŋkətpi săȧoŋanŭ</i> ⁶¹ <i>ɔoj-</i>	Általad fejnél [lévő] kéregedényedből
25.	<i>tōji pāŋ tōji əj puɬ wəli[,]</i>	ujjvégi, hüvelykvégi egy falat vétetik,
26.	<i>səmānā nōȧ wōji, kār wōji</i>	szívedbe jávorzsír, rénbikazsír
27.	<i>lăȧɬa</i> ⁶² <i>pita[,]</i>	jóízűvé válik.
28.	<i>jəmsipi săȧoŋanŭ ʌ[oj] t[ōji] p[āŋ] t[ōji] </i>	Jobboldali kéregedényedből ujjvégi, hüvelykvégi
29.	<i>əj puɬ wəli[,]</i>	egy falat vétetik
30.	<i>səm[ānā] n[ōȧ] w[ōji], k[ār] w[ōji] l[ăȧɬa] pittä[,]</i>	szívedbe jávorzsír, rénbikazsír jóízűvé válik,

⁵⁶ Nostaa oikeyan korvansa kuunnellakseen mikä soitto [felemeli a jobb fülét, hogy meghallgassa mi ez a zene]

⁵⁷ vasemman korvansa [a bal fülét]

⁵⁸ aukaise oikeya silmäsi [nyisd ki a jobb szemedet]

⁵⁹ loppumatoin (joita on paljo) [végtelen (amiből sok van)]

⁶⁰ ʌŋkəs, viidakko [őserdő]

⁶¹ kuonon edessä olevat tuohiset [a medvefej előtt lévő nyírkéreg edények]

⁶² sydämellesi se on makeaa (?) suloinen [a szívednek édes (?) kedves]

31.	<i>pəyipi s[äy_onanij] ʌ[oj] t[öji] p[ān] t[öji] əj p[uʌ wəli, səmānā hōy wōji, kār wōji lāyila] pittā ʌ [.]</i>	baloldali kéregedényedből ujjvégi, hüvelykvégi egy falat vétetik, szívedben jávorzsír, rénbikazsír jóízűvé válik.
32.	<i>nūḡnā öy_oðr ʌöy_oa sātān tōj </i>	Te magas csontod erős végére
33.	<i>nomān māḡantā ʌi [.]</i> ⁶³	fel tápászkodsz.
34.	<i>pāḡan kāt pāḡayā jəŋ[k]wāsiki kuḡāt_ʌ</i> ⁶⁴	Padlós ház padlójára vízi szörny apó felmászta
35.	<i>kijpḡə ʌjŋ oḡ_otī ʌa nāmən</i>	kiszögellő szegélyléc tetejére fent
36.	<i>nūḡnā kijtī [.]</i>	általad hagyatott.
37.	<i>kuj tǎpār_nāj āḡke wārəntəm</i>	kuj-tǎpār-istennő anyád készítette
38.	<i>sih[tʰ] kāntān hāsijā ʌa</i> ⁶⁵	hánctfonatos tapadós két lábbelidet
39.	<i>nūḡnā hōrām wājāy kūḡčəḡ</i>	általad réti állat karmos
40.	<i>kōt lāyḡān kōt nomān puḡa[.]</i>	kéz, tenyeres kéz, fel húzd.
41.	<i>k[uj] tʰ[ǎpār_nāj] ā[ḡke] wārəntəm suḡām kōrj</i>	kuj-tǎpār-istennő anyád készítette fonál szerű
42.	<i>lōksaḡ tā ʌ juḡ ā ʌ ʌi</i>	festett ruhát fa hordó
43.	<i>wān tīḡkər</i>	váll vállcsúcs[ra]
44.	<i>nomān rāy_oitā [.]</i> ⁶⁶	fel libbentsd.
45.	<i>jəŋ[k] kuḡ</i>	Vízi halas
46.	<i>ḡaytaḡ əntəp</i> ⁶⁷	fonott öv
47.	<i>suḡām kōrj</i>	fonál szerű (szövött)
48.	<i>lōksaḡ tā ʌ</i>	festett ruhád
49.	<i>nūḡnā nomān wārəksā ʌi [.]</i>	általad felöltöztetik.
50.	<i>jūḡeḡ kāt sij[ā] ʌ oḡ_opi</i>	Bálványos ház keresztléc ajtaja
51.	<i>nūḡnā kemən puḡ[č]lī [.]</i> ⁶⁸	általad kinyittatik.
52.	<i>wāč kuḡ</i>	Városi embered
53.	<i>pānmā ʌi</i> ⁶⁹	kitaposta
54.	<i>juḡ ʌa tǎyār</i>	sima havas hely

⁶³ nouse ylōs kāsīn avustaen /ponnistaen [állj fel a mellső lábaddal segítve, erőlködve]

⁶⁴ makasi / siirry istumaan makuulavan reunalle [feküdt / ülj oda a fekvőhely szélére]

⁶⁵ надевай ногавицы [vedd fel a lábbeliket]

⁶⁶ sipuu (?) [értelmezhetetlen]

⁶⁷ vyō [öv]

⁶⁸ avaa ovi ja mene ulos katsomaan rahvasta [nyisd ki az ajtót és menj ki az embereket megnézni]

⁶⁹ polkemaan (?) [taposni (?)]

55.	<i>oyotâja</i> ⁷⁰	felszínére
56.	<i>kemən pitai[.]</i>	kikerülsz.
57.	<i>wāt ōnāy tāi</i>	Szelet próbálgató
58.	<i>sajlār wājāy</i>	búvárkacsa
59.	<i>kōtəy mok</i>	kezes fióka [módjára]
60.	<i>nūñnə jirəy tāi[.]</i> ⁷¹	forgolódsz.
61.	<i>nūñnə əj wānat soč[č]ə</i>	Általad fél vállal odalépve
62.	<i>kāt kuŷəñ</i> ⁷²	két férfi
63.	<i>juy āli</i>	fa hordó
64.	<i>wān tīñkəñnāt</i> ⁷³	váll vállcsúccsal
65.	<i>ñuua nəkkəm tāiyən[.]</i> ⁷⁴	össze ütköznek ketten,
66.	<i>āñ[t'] mūñkā!</i>	[mint] havas gubanc
67.	<i>jāño[ko] [mūñkā!]</i>	jeges gubanc
68.	<i>āin kirəy tāiyən[.]</i> ⁷⁵	ketten forognak.
69.	<i>kāñčəy sākəp</i>	Tarka köpenyű
70.	<i>kujəna</i>	férfiadnak
71.	<i>kāñčəy sāk</i>	tarka köpenyét
72.	<i>māraātāta</i>	nedvesíteni,
73.	<i>kāñčəy nīrəp</i>	tarka cipőjű
74.	<i>kujəna</i>	férfiadnak
75.	<i>kāñčəy nīr</i>	tarka cipőt
76.	<i>māraātāta</i> ⁷⁶	nedvesíteni
77.	<i>nūñnə əj wānat soñi[.]</i>	általad egy vállal lépetik.
78.	<i>kāt niñkən</i>	Két nő
79.	<i>juy āli</i>	fa hordó
80.	<i>wān tīñkəñnāt</i>	váll vállcsúccsal
81.	<i>ñ[uua] n[əkkəm tāiyən][,]</i>	össze ütköznek ketten,
82.	<i>ā[āñt'] m[ūñkā!]</i>	havas gubanc[ként]

⁷⁰ на улицу [az utcára (=ki)]

⁷¹ katsoo tuulta kääntyillen eri suunnille [nézi a szelet különböző irányokba fordulva]

⁷² Katsoo toisiansa sysiviä (leikkiviä) miehiä (2) [nézi az egymással vetélkedő (játsszó) férfiakat]

⁷³ olalla toisiansa sysävinä [egymást vállal taszigáló]

⁷⁴ (karhu muka hän näkymättömänä) [(mintha a medve láthatatlanul cselekedne)]

⁷⁵ jotta he kierivät lumessa (?) [hogy a hóban hemperegjenek (?)]

⁷⁶ kastella (miehiltä kengät) [megnedvesíteni (a férfiak cipőjét)]

83.	<i>j[ǎŋoko] [mŋkál]</i>	jeges gubanc[ként]
84.	<i>ǎlǎŋ ǎn kirəŋ təlyən[.]</i>	végül ketten forognak.
85.	<i>ǎr sǎrj</i>	Mocsári tavi csérek
86.	<i>tők sǎrj</i>	erdei tavi csérek (hangjához hasonló)
87.	<i>sŋjǎŋ kǎt⁷⁷</i>	zajos ház
88.	<i>nŋŋnǎ jǎkoǎn ǎŋǎj[.]</i>	általad belépetik.
89.	<i>ǎr sǎrj</i>	Mocsári tavi csérek
90.	<i>t[ők] s[ǎrj]</i>	erdei tavi csérek (hangjához hasonló)
91.	<i>s[ŋjǎŋ] k[ǎt]</i>	zajos ház
92.	<i>sŋjǎ</i>	zajába
93.	<i>jŋǎmǎ</i>	leülvén
94.	<i>kuj t[ǎpǎrnǎj] ǎ[ŋke] wǎrǎntǎm</i>	<i>kuj-tǎpǎr</i> -istennő anyád által készített
95.	<i>jǎŋ[k] kuǎj</i>	vízi hal [mintás]
96.	<i>ǎŋtǎŋ ǎntǎp</i>	fonott öv
97.	<i>nŋŋn[ǎ] ǎlǎn jŋǎtǎj[.]</i>	általad leoldoztatik.
98.	<i>k[uj] t[ǎpǎrnǎj] ǎ[ŋke] w[ǎrǎntǎm]</i>	<i>kuj-tǎpǎr</i> -istennő anyád készítette
99.	<i>suŋǎm kǎrj</i>	fonallal díszített
100.	<i>lǎksǎŋ tǎǎ</i>	festett ruhád
101.	<i>juŋ ǎǎi</i>	fa hordó
102.	<i>wǎn tŋkǎr</i>	váll vállcsúcs[odról]
103.	<i>ǎlǎ rǎŋǎi[.]</i>	leveszik.
104.	<i>muǎŋ kǎt</i>	Imádkozó ház
105.	<i>muǎnǎ</i>	szent sarkába
106.	<i>jǎŋǎ wǎt</i>	hideg szél
107.	<i>tǎtǎŋ wǎt</i>	zuzmarás szél
108.	<i>sǎjǎtǎ</i>	árnyékába
109.	<i>nŋŋnǎ pǎnǎj[.]⁷⁸</i>	általad tétetik.
110.	<i>k[uj] t[ǎpǎrnǎj] ǎ[ŋke] w[ǎrǎntǎm]</i>	<i>kuj-tǎpǎr</i> -istennő anyád készítette
111.	<i>siŋ[t] kǎntǎŋ</i>	háncsfonatos tapadós
112.	<i>ǎsŋǎlǎ</i>	két lábbelidet

⁷⁷ huone jossa iloa pidetǎän [a ház, ahol a vígasságot tartják]

⁷⁸ pane suojaksi kylmǎltǎ tuulelta [védekezz a hideg szélről]

113.	<i>h̄orâm w̄aj̄âγ</i>	mocsári állat
114.	<i>wõn[t] w̄aj̄âγ</i>	erdei állat
115.	<i>kũñčəŋ kõt</i>	karmos kezé[ről]
116.	<i>iλən iŋəta</i>	lehúzni
117.	<i>muλəŋ kât</i>	imádkozó ház
118.	<i>muλəna</i>	szent sarkába
119.	<i>nũŋn[ə] iŋəλλi[.]</i>	általad leületik.
120.	<i>λår sår̄i</i>	Mocsári tavi csérek
121.	<i>t[õk] s[år̄i]</i>	erdei tavi csérek (hangjához hasonló)
122.	<i>sũj̄əŋ kutənnə</i>	zajos házadban
123.	<i>kõt̄λā w̄λλi</i>	kezes levő
124.	<i>juγ̄əλ t̄ursem</i>	kedves vigasságot
125.	<i>nũŋ λeγ̄əλətā[.]</i>	te nézel,
126.	<i>kũr̄λā w̄λλi</i>	lábás levő
127.	<i>j[uγ̄əλ] t̄[ursem]</i>	kedves vigasságot
128.	<i>n[ũŋ] λeγ̄əλətā[.]</i>	te nézel,
129.	<i>məγ̄o ăr̄it</i>	milyen sok
130.	<i>h̄ārə[γ] kõtəp</i>	csupasz kezű
131.	<i>ur̄ăγ̄oinə</i>	eladó lány
132.	<i>urp̄ăγ̄nə</i>	lánykérő fiú
133.	<i>jek̄oλo [.]</i>	táncol neked.
134.	<i>h̄orâm w̄aj̄âγ</i>	Mocsári állat
135.	<i>w̄əŋ nəmsa</i>	közeli gondolatod
136.	<i>w̄əŋγ[ə] əλ tiλe[.]</i> ⁷⁹	közelre ne húzd.
137.	<i>məγ̄o ăr̄it</i>	Milyen sokan
138.	<i>jek̄oλo[.]</i>	táncolnak neked.
139.	<i>t̄õrâm m̄içəŋ</i>	Istennél megvádolt
140.	<i>ur ăγ̄oinə</i>	eladó lány
141.	<i>məγ̄o ăr̄[rit]</i>	milyen sokan
142.	<i>t[õrâm] m[̄içəŋ]</i>	istennél megvádolt
143.	<i>ur p̄ăγ̄nə</i>	lánykérő fiú

⁷⁹ не сердись [ne haragudj meg]

144.	<i>jek_oao [.]</i>	táncolnak neked.
145.	<i>ńorâm wâjâŷ</i>	Mocsári állat
146.	<i>wâŋ ńămsa</i>	rövid gondolatod
147.	<i>[wâŋ] lăŷ_oâ</i>	rövid lăŷ _o â (?kedved)
148.	<i>wâŋŷ[ə] âl tîle[.]</i>	rövidre ne húzd.
149.	<i>kăntâ[ŷ] ko</i>	Hanti ember
150.	<i>păŷannâ</i>	fiad által
151.	<i>i_{li} litpe</i>	elő kényeztetésed
152.	<i>kô_{li} [litpe]</i>	utó kényeztetésed
153.	<i>juŷ ââ_lâŋ [c: juŷâ_l â_lâŋ]⁸⁰</i>	kedves végét
154.	<i>păn_{ao}[.]</i>	rakatik eléd.

Al. Kētšəmep

2.3.2.1 Jegyzetek a Trj2 szöveghez

154 soros, 416 szóból álló ének a kéziratcsomag 7–15. lapján

Az előző bővített változata, a szavak száma szerint majdnem a duplája. Több ismétlés van benne, újabb, az előzőben nem szereplő motívumok bukkannak föl. Talán ez az oka annak, hogy Karjalainen ezt a változatot látta el széljegyzetekkel (összesen 28 helyen).

1–8. sor

Nagy isten férfi atyád az emberfia által befűtött tüzes házba, meleg házba, tetőnyílásos ház tetőnyílásán keresztül széles szemű friss havat ejtett rád, széles szemű nedves havat ejtett rád.

3. *təŷ_otəŋ kât, păt_lâŋ kât* – lehetséges, hogy a második jelző fosztóképzőt tartalmaz (*păt_lâŷ* 'nem fagyos'), s a szóvégi mássalhangzó csak analógiás úton, az első jelző hatására változott meg. Az is lehet, hogy mindkét szóalak (*păt_lâŋ, păt_lâŷ*) létező forma, azonos jelentésben.

Azonos szöveg: Trj1/1–4. (ott szűkszavúbban)

9–15. sor

Jobboldali hókaparó nagyságú füledet nyisd fel, hogy meghallgasd, micsoda *t'ət'* vasas csilingelő hang, *kâm* vasas csilingelő hang hallatszik, baloldali hókaparó nagyságú, tuskó füledet felnyitod, hogy meghallgasd, micsoda *t'ət'* vasas csilingelő hang, *kâm* vasas csilingelő hang hallatszik.

t'ət' wăŷ kâm wăŷ magyarázatát l. a Trj1/16–18. soroknál

Egyéb előfordulás: **15, 18, 20, 22.**

12. *məŷ_oə (mŷ_oə) sŷj se'ł* – Karjalainen először a *məŷ_oə* alakot írta le, majd kisebb betűkkel fölé írta a *mŷ_oə* alakot. Az első szótagi magánhangzó az őt követő labiális mássalhangzó hatására labializálódott. A mai szurguti hanti helyesírásban ezt a formát használják, vö. még *təŷ_otəŋ* 'tüzes' (Trj1/3), ma: *tŷwtəŋ, səŷ_oəs* 'ősz' (Trj3/56), ma: *sŷwəs*. Hasonló hangváltozás ment végbe a *jə-/jŷw* 'jön' igében.

⁸⁰ хвалить (?) [dicsér (?)]

14. *onj pə̀lā nomān tāγərj̄tāɬj̄* l. a Trj1/8, 12, 13 sorokhoz fűzött magyarázatot. Majdnem azonos szöveg: Trj1/9–19.

16–20. sor

Jobboldali csillagod (= jobb szemed) felnyitod, vég nélküli *t'ət'* vas, *kām* vas csilingelés közben kinyitod, baloldali csillagod (=bal szemed) *t'ət'* vas, *kām* vas csilingelés közben kinyitod.

16. *kosəpɛ* 'csillagod'– figyelemre méltó, hogy a medve szemére itt tabuszót használ az énekes, míg 9. és a 14. sorban a fület köznyelvi szóval jelöli. Pedig a szurguti hanti medveműnyelvben a fülre is van több tabuszó (*əŋkəɬ*, *mũŋli*), vö. Csepregi–Kajukova 2011.

17. *puŋ[č]li* (-e) nyisd ki – Karjalainen a PASS.3SG -j végződése után zárójelben odaírta a tárgyas ragozású IMP.2SG -e ragot.

17, 19, 20. *puŋ[č]li*, *puŋ[č]lə*, *puŋ[č]ləɬ* – Fonetikai változások: a kakuminális *ŋ* hatására az öt követő *ɬ* ejtismódja is megváltozik. A mássalhangzótorlódás következtében kiesik a *č*. A *puŋč*- ige egyéb előfordulása, ahol a hasonulás végbemegy: Trj2/51, Trj4/260.

21–23. sor

Amikor bozótos fájú sok sűrű erdőben jártál, ilyen *t'ət'* vasas csilingelő hangot, *kām* vasas csilingelő hangot nem hallottál.

24–27. sor

Orrod előtti kéregedényedből mutatóujjad végével, hüvelykujjad végével egy darabot kiveszel, bensődben szétárad a jávorszarvas zsír, rénbika zsír édessége.

31. sor

Baloldali kéregedényből mutatóujjad végével, hüvelykujjad végével egy darabot kiveszel, bensődben szétárad a jávorszarvas zsír, rénbika zsír édessége.

32–33. sor

Erős, csontos mellső lábaid segítségével felemelkedsz.

A *mə̀ləntə*- ige nincs adatolva a szótárakban, a fordítás alapja Karjalainen széljegyzete.

Ugyanez a kifejezés: Trj4/433–435

34–36. sor

Felemelkedsz a padlós ház padlójára, kiülsz a fekvőhely szélére.

jəŋkwəs iki kuŋə̀təɬj̄ kɣpə̀ŋ əj̄n 'vízi szörny megmászta kiálló szegélyléc = a fekvőhely pereme'

A kifejezés északi hanti párhuzama: *wes-əŋən ɬə̀mləŋ siŋəs* 'vízi szörnyeteg állához [hasonló] horgas padka-tönkö' (BiblPáp II: 102/887), Pápay lábjegyzete: *nə̀ri siŋəs juɬ* 'padka[tartó] tönkö'. Ebből kiderül, hogy a fekvőhely pereme olyan alakúra van kifaragva, mely a (képzeletbeli) víziszörny horgas állára emlékeztet. Egyéb előfordulása: Trj4/276–277. sor

37–40. sor

Karmos mancsodra, tenyeres mancsodra húzd fel *kuj-t'əpə̀r*-istennő anyád által készített hánicsfonatos, tapadós két lábbelidet.

A *kuj-t'əpə̀r*-istennő magyarázatát l. a Trj1/57. sornál

38. *ñāsijāla* 'két lábbelid' – tabuszó lehet, 'cipő' jelentésben nem adatolják a szótárak, de vö. *ñāsij* 'csúszós' (KT 640, D 1080)

41–44. sor

Kanyarítsd fel fahordó, erős vállad csúcsára *kuj-tāpâr*-istennő-anyá által készített fonállal díszített, festett ruhádat.

A 44. sorhoz írt széljegyzet (*sipuu?*) számomra értelmezhetetlen.

Azonos szöveg: Trj1/57–65.

45–49. sor

A szövött, festett ruhára felkötsz egy halszáлка mintás, fonott övet.

Azonos szöveg: Trj1/66–68.

50–51. sor

Bálványos ház keresztléces ajtaját kinyitod.

jūli 'erdei szellem', *jūlēŋ kât sijāla oyopj* állandósult éneknyelvi jelzős szerkezet, egyéb előfordulása: Trj4/ 256–257, 383–384, 451–452. sor.

52–56. sor

Városi embereid által simára taposott havas helyre te kikerülsz.

l. a Trj1/70. sorhoz fűzött megjegyzést.

Azonos szöveg: Trj1/69–73.

57–60. sor

A szél irányát fürkészve úgy forgolódsz, mint egy bűvármadár vagy egy kezes fióka (v. hattyúfióka?).

59. *kōtāŋ mok* 'kezes fióka' homályos jelentés. Lehet, hogy veláris hangrendű szó illene ide, azaz *kōtāŋ mok* 'hattyúfióka'

61–68. sor

Fél vállal odalépsz, két férfi fahordó erős vállcsúcaival összeütközik, hógolyóként, jeges gubancként forgolódik.

61. *aj wānat soččā* 'fél vállal lépő' – Karjalainen széljegyzetéből derül ki, hogy itt a medve – láthatatlanul – megréfálja az embereket, fellölki őket, hogy a hóban hemperegve átázzon a ruhájuk.

Majdnem azonos szöveg: Trj1/74–83.

69–77. sor

Hogy tarka köpenyes embereid tarka köpenye átázzon, tarka cipős embereid tarka cipője átázzon, fél vállal odalépsz.

77. l. a **61.** sorhoz írt jegyzetet

Majdnem azonos szöveg: Trj1/74–83, 89–96

78–84. sor

Két nő fahordó erős vállal összeütközik, végül hógolyóként, jeges gubancként forgolódik.

Azonos szöveg: Trj1/76–83

85–88. sor

Mocsári tavi csérek, erdei tavi csérek hangjához hasonló zajos házba belépsz.

Azonos szöveg: Trj1/97–99

89–103. sor

Miután visszamész a házba, mely olyan zajos, mintha mocsári tavi sirályok, erdei tavi sirályok rikoitoznának benne, a *kuj-tăpâr*-istennő anyád által készített, vízi hal mintájú szövött övet leoldják rólad, a *kuj-tăpâr*-istennő anyád által készített, fonállal díszített, festett ruhádat lekanyarítják fahordó erős válladról.

A Trj1 változatból hiányzik a medve levetköztetése.

104–108. sor

Téged a ház szent sarkába helyeznek, ahol védve vagy a hideg szélről, zuzmarás szélről.

105. *mulenâ* – a hangrendi átcsapáshoz l. **2.2.1.**

110–119. sor

kuj-tăpâr-istennő anyád által készített, háncsfonatos tapadós két lábbelidet karmos mancsodról lehúzni a ház szent sarkába ülsz le.

120–133. sor

Mocsári tavi csérek, erdei tavi csérek hangjához hasonló zajos házadban kezet mozgató kedves vigasságot nézel, lábat mozgató kedves vigasságot nézel, milyen sok csupasz kezű eladó lány, lánykérő fiú táncol neked.

125. 128, *λεγαλατά* 'nézel' – vö. Trj1/54. sorhoz írt jegyzet

ñaray kōt 'csupasz kézzel'

A csupasz kéz itt lehet, hogy nem a szertartás szereplőire vonatkozik, hanem a közönségre: fiatalok, akik ismerkedési céllal jöttek ide, *urt ăwi*, *urt păy*, ahol az *urt* a lánykérésre, kézfogóra, eljegyzésre utal (még nem lakodalom). Az ének befejezése, amikor azt kéri a medvétől, hogy ne haragudjon, utalhat arra is, hogy csupasz kézzel ülnek ott a résztvevők, meg a közben és utána megtörténő esetlegesen illetlen dolgokra is (LNK).

134–136. sor

Mocsári állat, ne haragudj meg.

137–138. sor

Milyen sokan táncolnak neked.

139–144. sor

Milyen sok isten előtt megvádolt eladó lány, isten előtt megvádolt lánykérő fiú táncol neked.

tōrâm mîčâm 'isten előtt megvádolt' a vád oka lehet az, hogy fedetlen kézzel vettek részt az ünnepen, vagy akár az is, hogy benne voltak a medve elejtésében – a tánccal a medvét és rajta keresztül istent próbálják kiengesztelni (LNK).

145–148. sor

Mocsári állat, ne haragudj meg.

146–148. *wān ǵāmsa wān lǣȝōā wānȝə āl tilæ*: *lǣȝō* ismeretlen jelentésű, a szótárak nem adatolják, a 'gondolat' szinonímája lehet.

149–154. sor

Hanti ember fiad minden módon próbál neked kedveskedni.

151–152. *ilī litpe, kōlī litpe* – mindenféle módon való kényeztetésed. Az *ilī* - *kōlī* határozószópár a teljeskörű intenzitást fejezi ki (l. még: Trj4/78–80). A *litpe* (< **litap*) 'kényeztetés, gondoskodás' főnév nincs adatolva a szótárakban, vö. Trj. *litpa* - 'gondoskodik, segít', Kaz. *letpi* - 'jól tart, kényeztet'.

2.3.3 Trj3 Medveünnepi ének szószerinti fordítással

II. *lǣȝōāltāpāt tiȝōām* [ɔ: tiȝōām] *lǣȝōāltāp*

(*kānikī lǣȝōāltāp*)

1.	<i>sāt lǣȝōāltāp</i>	Száz mitikus ének
2.	<i>sāt arəȝ</i>	száz ének
3.	<i>t'eλ ju[k]kâŋ —</i>	innen fás (?)
4.	<i>ən[ə]λ tōrām ko</i>	Nagy isten férfi
5.	<i>jəm jəȝəm</i> ⁸¹	jó atyám
6.	<i>ǰλǰlām</i> ⁸² <i>ko</i>	nagyhatalmú férfi
7.	<i>jākkâŋ jəŋkā</i>	népes vízre
8.	<i>kujâŋ jəŋkā</i>	férfias/emberes/emberek lakta vízre
9.	<i>sārâŋ səȝəλ</i>	arany kötél
10.	<i>kōȝō tōjnâ</i>	hosszú végén
11.	<i>lāpət pāȝ</i>	hét fiút
12.	<i>ǣsλiləȝəλ.</i>	leereszt.
13.	<i>lāntəŋ wǣȝâλ</i>	Táplálékos <i>wǣȝâλ</i>
14.	<i>kūtrālnə</i>	közepén
15.	<i>ən[ə]λ tōrām ko</i>	nagy isten férfi
16.	<i>jəm jəȝəm</i>	jó atyám
17.	<i>lāpət pāȝ</i>	hét fiút
18.	<i>ǣsλiləȝəλ.</i>	leereszt.
19.	<i>tem lāntəŋ wǣȝâλ</i>	Eme táplálékos <i>wǣȝâλ</i>
20.	<i>jəm jəŋkā</i>	jó vizére
21.	<i>mānem lātī jəȝəλ</i> ⁸³ [.,]	engem hintáztat,

⁸¹ ? n ?

⁸² *ǰλ-ǰlām* (?) *jəλəm*?

⁸³ ?

22.	<i>lantəŋ wǎŋâł</i>	táplálékos-wǎŋâł
23.	<i>kõŋo tōj kân[.]</i>	messzi-forrásának-fejedelmét.
24.	<i>tem sǎjkõŋi</i>	Eme zuzmarás szélű
25.	<i>pompê lâr</i>	füves tó
26.	<i>jǎčəŋ [lâr]</i>	közepes tó
27.	<i>jǎčəŋə</i>	közepén
28.	<i>âləŋ tōrəŋ</i>	első világ
29.	<i>tiŋəŋ lâtŋə</i>	születése idején
30.	<i>wōŋ[t] wârəp</i>	erdei fenyőszajkó
31.	<i>iminiŋe</i>	nénédasszony
32.	<i>kūŋŋi kõŋoŋt</i>	könyök hosszúságú
33.	<i>əŋ[ə]l nǎŋə</i>	nagy cirbolyatobozt
34.	<i>ləŋo ləŋə</i>	ő repült
35.	<i>ləŋəlatəttəŋ[.]</i>	röptette.
36.	<i>wǎŋâ[ŋ] koləŋ</i>	Állat hallott
37.	<i>jiməŋ məŋə</i>	szent földre
38.	<i>ilə rəŋəp-</i>	el ejtet-
39.	<i>təttəŋ wəle[.]</i>	te íme.
40.	<i>wârəp kǎtəŋ</i>	Fenyőszajkó, parti fecske –
41.	<i>əj pǎj</i>	egy kis sziget
42.	<i>ləj oŋo lōŋoŋt</i>	merőkanál feje nagyságú
43.	<i>keŋo[ə]l oŋo lōŋoŋt</i>	bögre feje nagyságú
44.	<i>əj pǎj</i>	egy kis sziget
45.	<i>luŋ[k] ko juŋəp</i>	szellemférfi fájú (=cirbolyafenyő)
46.	<i>əŋ[ə]l pǎj</i>	nagy sziget
47.	<i>tōŋəŋt eŋəŋ- [ɔ: tōŋəŋt teŋəŋ-]</i>	ott megje-
48.	<i>təŋəŋ wəle[.]</i>	lent, íme.
49.	<i>jūŋli</i>	Erdei szellemekkel teli
50.	<i>liŋəp kǎt</i>	tetőgerendás ház
51.	<i>māŋə əmsi-</i>	általam üldö-
52.	<i>ləlɪ [!] wəle[.]</i>	géltetik, íme.
53.	<i>əŋ[ə]l tōrəŋ ko</i>	Nagy isten férfi

54.	<i>jəm jəɣəm</i>	jó atyám
55.	<i>əmp kūr wāni</i>	kutyaláb rövid
56.	<i>kār[ə] səɣoəs</i>	kevэшавú ősz
57.	<i>əɣo tʰi wərən-</i>	ő készít-
58.	<i>tələn wələ[.]</i>	get, íme.
59.	<i>pā kātla</i>	Másnapra
60.	<i>keɣəntəli[.]</i>	átlépetik.
61.	<i>ən[ə]ʌ tōrəm ko</i>	Nagy isten férfi
62.	<i>jəm jəɣəm</i>	jó atyám
63.	<i>sōjəŋ oŋəp</i>	deres szájú
64.	<i>ər ələŋ</i>	sok reggel
65.	<i>məɣo ũrɣəl</i>	milyen sokaságát
66.	<i>wərəntələn[.]</i>	készíti.
67.	<i>jiələŋ tōrəm</i>	Északi ég
68.	<i>pāl̥kəli</i>	felől
69.	<i>čōmləŋ kōŋp̥i</i>	bevágott hasú
70.	<i>jāɣlak̥i⁸⁴</i>	<i>jāɣlak̥i</i> (?rovar ?madár)
71.	<i>ər p̥ərə</i>	sok raj/csapat
72.	<i>tākənlə</i>	(által) elszakított
73.	<i>səɣi ɳur</i>	fonott bőrkötél
74.	<i>p̥iɣoʌi [ɳur]</i>	hám, széles kötél
75.	<i>tākənlə[.]</i>	elszakadt.
76.	<i>tem əntəŋ wǎɣəʎ</i>	Eme táplálékos wǎɣəʎ
77.	<i>jəm jəŋkəm</i>	jó vizem
78.	<i>jǎɣan ǎɣoəŋ</i>	nyenyec lányos
79.	<i>[jǎɣan] pākəŋ</i>	nyenyec fiús
80.	<i>ər kisləmneŋ</i>	sok vándorlás/nomadizálás
81.	<i>ǎɣoti ɳəl</i>	hasított nyíl
82.	<i>jōɣəʎtəʎ</i>	elérhetetlen
83.	<i>ər ənəs</i>	sok szánsor
84.	<i>ǎɣoəs wǎɣi</i>	északi/alsó (irányba) való

⁸⁴ ?

85.	<i>ǣȝoðs jəŋk</i>	északi/alsó víz
86.	<i>čupðanam</i>	szakaszára
87.	<i>tʊtnð nǣpti-</i>	így sodor-
88.	<i>læli [!] wæle[.]</i>	tatik, íme.
89.	<i>tʰi mətà látnə wæle</i>	Egyszer, íme
90.	<i>wəɾəŋ kuje</i>	dolgos embered
91.	<i>wəɾənti[.]</i>	készítette
92.	<i>læɣələ</i>	kemény fátat
93.	<i>kuʰɣəla</i>	puha fátat
94.	<i>kānʲ soȝo</i>	enyves tokhal
95.	<i>əjməŋ kōt</i>	enyves kéz
96.	<i>læȝo ti pǣti-</i>	ő ím megder-
97.	<i>tæli [!] wæle[.]</i>	meszti, íme.
98.	<i>jǣȝoam wər</i>	Íjam dolgának
99.	<i>jəm ǣləŋ</i>	jó kezdetét
100.	<i>mānə wəɾən-</i>	én csinál-
101.	<i>tæli wæle[.]</i>	gatom, íme,
102.	<i>nūləŋ wər</i>	nyilas dolog
103.	<i>jəm ǣləŋ</i>	jó kezdetét
104.	<i>mānə wəɾən-</i>	én csinál-
105.	<i>tæli wæle[.]</i>	gatom, íme.
106.	<i>ut wōntʲi</i>	A fenti erdő
107.	<i>pǣlkələ</i>	felé
108.	<i>kɪntəŋ čōŋ[č]pi</i>	puttonyos hátú
109.	<i>wōn[t] jūʎi</i>	erdei szellem
110.	<i>mā jəm kelȝən-</i>	én jól felme-
111.	<i>tələm wæle[.]</i>	gyek, íme.
112.	<i>ut wōntʲi</i>	A fenti erdő
113.	<i>pǣlkələnə</i>	felén
114.	<i>kūŋčəŋ iksōȝo</i>	karmos medvebőr
115.	<i>ləȝmāŋ kāt</i>	takarta ház
116.	<i>pǣȝoəŋ iksōȝo</i>	fagyos medvebőr

117.	<i>ləymāŋ kāt</i>	takarta ház
118.	<i>mā tǎjʌm[.]</i>	van nekem.
119.	<i>kātʌj nālāy [ɔ: kātʌjŋ ālāy]</i>	Nap kezdete
120.	<i>keʌyʌntəli[.]</i>	átlépetik.
121.	<i>moɣo[ə[ŋ] kǎŋ[č]pi</i>	Hajlott körmű
122.	<i>mokkuj nōyōās</i>	kölyök him coboly
123.	<i>moɣo[ə[ŋ] kǎŋ[č]pi</i>	hajlott körmű
124.	<i>ʌis ʌāŋki</i>	?hálós mókus
125.	<i>tārniʌiʌ</i>	?sokaságát
126.	<i>tǎʌən əntəp</i>	teli öv[re]
127.	<i>mānə rǐyāt-</i>	általam felakasz-
128.	<i>təli [!] wəʌe[.]</i>	tatott íme.
129.	<i>pāčəm oŋpǐ</i>	Zuzmarás szájú
130.	<i>ār kǐrəy</i>	sok zsákot
131.	<i>ār jəŋəʌ</i>	sok fedeles kosarat
132.	<i>mānə pānyān-</i>	én rakos-
133.	<i>təli [!] wəʌe[.]</i>	gatok, íme.
134.	<i>ən[ə]ʌ tōrām ko</i>	Nagy isten férfi
135.	<i>jəm jəyəm</i>	jó atyám
136.	<i>jʌjʌm ko</i>	nagyhatalmú férfi
137.	<i>jākkəŋ jəŋkə</i>	népes vízre
138.	<i>ʌōŋātə ko</i>	nyarat hozó férfi
139.	<i>jəytən kōtyən</i>	tetovált két kezét
140.	<i>ʌəyō tǐ pānyān-</i>	ő így tesze-
141.	<i>təʌyən [!] wəʌe[.]</i>	geti, íme.
142.	<i>ʌāntəŋ wǎyāʌ</i>	Táplálékos wǎyāʌ
143.	<i>jəm jəŋkə</i>	jó vizére
144.	<i>nāmən nāmʌay-</i>	oda, fel emlé-
145.	<i>təli [!] wəʌe[.]</i>	kezik, íme.
146.	<i>pāčəm oŋpǐ</i>	Zuzmarás szájú
147.	<i>ār kǐrəy</i>	sok zsák
148.	<i>pāčəm oŋpǐ</i>	zuzmarás szájú

149.	<i>ār jəŋəλ</i>	sok fedeles kosár
150.	<i>kit kūr pəntáp</i> [ɔ: kit kūr pəntáp]	kétlábú (páros talpú)
151.	<i>wānəŋ ǎŋəðλ</i>	vállas szánt
152.	<i>mānə λiλti-</i>	én megra-
153.	<i>təli wəle[.]</i>	kok, íme.
154.	<i>lantəŋ wǎŋəλ</i>	Táplálékos wǎŋəλ
155.	<i>jəm jəŋkə</i>	jó vizére
156.	<i>nāmən jǎŋəti-</i>	fent megérkez-
157.	<i>ləli [!] wəle[.]</i>	tetik, íme.
158.	<i>lantəŋ wǎŋəλ</i>	Táplálékos wǎŋəλ
159.	<i>jəm jəŋkāmənə</i>	jó vizemen
160.	<i>put oŋ məlit</i>	fazék száj mélységű
161.	<i>ār sǎjəm</i>	sok patak
162.	<i>nəŋəm wǎjəŋ</i>	nőstény medve
163.	<i>kāləŋ wǎjəŋ</i>	hím (unokaöcs) medve
164.	<i>lāləm tur</i>	lélegzett torok (ziháló hang)
165.	<i>nāmən wərən-</i>	fent csinál-
166.	<i>tələn wəle[.]</i>	gatja, íme.
167.	<i>lantəŋ wǎŋəλ</i>	Táplálékos wǎŋəλ
168.	<i>jəm jəŋkəm</i>	jó vizem
169.	<i>ǎŋəðs wǎli</i>	északi/alsó folyáson levő
170.	<i>ǎŋəðs jəŋk</i>	északi víz
171.	<i>čupəλnam</i>	szakaszához
172.	<i>tǎləŋ pǎtəm</i>	tél fagyott
173.	<i>kǒtəŋ jǎŋəko</i>	kezes jég
174.	<i>ǎŋəðs wǎli</i>	északon/alsó folyáson levő
175.	<i>ǎŋəðs jəŋk</i>	északi víz
176.	<i>čupəλnam</i>	szakaszához
177.	<i>ləŋə tǐ nǎpti-</i>	ő így sodor-
178.	<i>ləli [!] wəle[.]</i>	tatik, íme.
179.	<i>nǎksəm juŋ</i>	Kérge hántott fa
180.	<i>jəm toŋətlə</i>	jó tutaj

181.	<i>mānə wərən-</i>	általam csinál-
182.	<i>təli wəle[.]</i>	tatik, íme.
183.	<i>păčəm oŋpǐ</i>	Nedves szájú
184.	<i>ăr kǐrəŋ</i>	sok zsák
185.	<i>ăr jəŋə</i>	sok fedeles kosár
186.	<i>háksəm juŋ</i>	kérge hántott fá[ból készült]
187.	<i>jəm toŋətə</i>	jó tutaj[ra]
188.	<i>nāmən álti[.]</i>	fent vitetett,
189.	<i>păčəm oŋpǐ</i>	nedves szájú
190.	<i>ăr kǐrəŋ</i>	sok zsák
191.	<i>ăr jəŋə</i>	sok fedeles kosár
192.	<i>nāmən álti-</i>	fent hordoz-
193.	<i>lələt wəle[.]</i>	tatnak, íme.
194.	<i>ləntəŋ wəŋəl</i>	Táplálékos wəŋəl
195.	<i>jəm jəŋkəmi</i>	jó vizemről
196.	<i>háksəm juŋ</i>	kérge hántott fá[ból készült]
197.	<i>jəm toŋətə</i>	jó tutaj
198.	<i>əŋəds wəli</i>	északon/alsó folyáson levő
199.	<i>əŋəds jəŋk</i>	északi víz
200.	<i>čupəlnam</i>	szakaszához
201.	<i>mānə nəptǐ-</i>	általam sodor-
202.	<i>ləli [!] wəle[.]</i>	tatik, íme.
203.	<i>tărəŋə</i>	Darvaktól
204.	<i>pərmələl⁸⁵</i>	taposott
205.	<i>kət əsən</i>	két folyó
206.	<i>jəŋərta</i>	kereszteződéséhez
207.	<i>mānə jəŋətǐ-</i>	általam megér-
208.	<i>ləli [!] wəle[.]</i>	keztetik, íme.
209.	<i>siri tərəm</i>	Korábbi idő
210.	<i>wələmnə</i>	volta szerint
211.	<i>kəriškə pəŋ</i>	Griska fia

⁸⁵ *por?*

212.	<i>româńka</i>	Romenyka
213.	<i>toɣâ wăĉâŋ</i>	egyik városi
214.	<i>t'ôrâs ko</i>	kereskedő ember
215.	<i>łoksâm iki</i>	barátom öreg
216.	<i>kât âsyən</i>	két folyó
217.	<i>jâɣârta</i>	keresztelkedéséhez
218.	<i>jöŷoâtta wăr tăjał[.]</i>	jövetele van (=jönnie kell).
219.	<i>łək_o sâr jöŷoŧi-</i>	Ő előbb érke-
220.	<i>łəłəŋ [!] kuntâ</i>	zik ha
221.	<i>łłi łâɣłəm</i>	előbb várt
222.	<i>jəm wâjâɣ</i>	jó állat
223.	<i>łəɣ_o mán[t] łâɣłi-</i>	ő engem meg-
224.	<i>łəłəŋ wəłe[.]</i>	vár, íme.
225.	<i>mâ sâr jöŷoŧi-</i>	Én előbb érke-
226.	<i>łâłâm kuntâ</i>	zem ha
227.	<i>łłi łâɣłəm</i>	előbb várt
228.	<i>jəm wâjâɣ</i>	jó állat
229.	<i>tət jəm łâɣłi-</i>	így jól meg-
230.	<i>łəłəm wəłe[.]</i>	várom, íme.
231.	<i>mánə łeyi-</i>	Én néze-
232.	<i>łətáłnə</i>	getésemkor
233.	<i>kəriškā pǎɣ</i>	Griska fia
234.	<i>româńka</i>	Romenyka
235.	<i>łoksâm iki</i>	barátom bátya
236.	<i>łəɣ_o t'i jəɣoi-</i>	ő így jövő-
237.	<i>łəłəŋ wəłe.</i>	get, íme.
238.	<i>kər[iškā] pǎɣ</i>	Griska fia
239.	<i>rom[âńka]</i>	Romenyka
240.	<i>łoks[âm] i[kɪ]</i>	barátom bátya
241.	<i>tinəɣ tās</i>	drága áru
242.	<i>pəlŋən kōt</i>	teli kéz
243.	<i>kər[iškā] pǎɣ</i>	Griska fia

244.	<i>rom[âhka]</i>	Romenyka
245.	<i>λ[oksâm] i[ki]</i>	barátom bátyó-
246.	<i>liŋkināt</i>	kával
247.	<i>tinəŋ uĉ</i>	drága dolog
248.	<i>pālŋən kōt</i>	teli kéz[zel]
249.	<i>minnə λuλāŋ-</i>	kettőnktől álldo-
250.	<i>λəli [!] wəle[.]</i>	gáltatik, íme.
251.	<i>mā t'i tuyĵ</i>	Én úgy
252.	<i>λāŋəλmāmpə</i>	várakozásomban
253.	<i>pāĉəm oŋpĵ</i>	nedves szájú
254.	<i>ār kĵrəŋ</i>	sok zsák
255.	<i>ār jəŋəλ</i>	sok fedeles kosár
256.	<i>nāmən wĵŋəλ-</i>	a földre lebocsát-
257.	<i>təłāt [!] wəle[.]</i>	tatik, íme.
258.	<i>kər[iškā] pāŋ</i>	Griska fia
259.	<i>rom[âhka]</i>	Romenyka
260.	<i>λ[oksâm] i[ki]</i>	barátom bátyó-
261.	<i>liŋki wəle</i>	ka, íme
262.	<i>λəŋə t'i tuymaλ</i>	az általa hozott
263.	<i>kolāpi</i>	vég nélkül
264.	<i>oŋəλ jermāk</i>	feje selyem
265.	<i>kuλiλiλ</i>	piszkai
266.	<i>utəŋ ālti-</i>	a partra hor-
267.	<i>λəŋli wəle[.]</i>	datik, íme.
268.	<i>hāλ tōntəŋ</i>	Nyírkéreg[gel]
269.	<i>ləŋəmāŋ kutəm</i>	fedett házam
270.	<i>təŋərəŋ juŋəλ</i>	korhadtt fája,
271.	<i>t'āki tāŋāt</i>	dugig
272.	<i>tāliλā</i>	tele
273.	<i>pāŋiλəmaλ</i>	megrakása után
274.	<i>hāλ tōntəŋ</i>	nyírkéreggel
275.	<i>l[əŋəmāŋ] k[utəm]</i>	fedett házam

276.	<i>t[əɣorəŋ] j[uɣâɫ]</i>	korhadt fája
277.	<i>kəriškā pāɣ</i>	Griska fia
278.	<i>r[omâhka]</i>	Romenyka
279.	<i>ɫ[oksâm] i[ki]</i>	barátom bátyó-
280.	<i>liŋki wəɫe</i>	ka íme
281.	<i>jəŋkə tɫɫ [ɔ: jəŋkəɫ iɫ]</i>	a vízen lefelé
282.	<i>mən[ə]m ʔəŋnam</i>	menése kezdete felé
283.	<i>ɫəɣo tʔi mənɪ-</i>	ő így elin-
284.	<i>ɫəɣɫəŋ wəɫe.</i>	dul, íme.

2.3.3.1 Jegyzetek a Trj3 szöveghez

II. *ʔəŋəɫəpəɫ tiɣəŋm*⁸⁶ *ʔəŋəɫəp* [Az a medveünnepi ének, amelytől az összes többi származik]

kānɪki ʔəŋəɫəp [Fejedelem öreg (Világügyelő férfi) medveünnepi éneke]

A tremjugani feljegyzéseket tartalmazó kézirategyüttes I. csomagjának harmadik darabja, melyet Karjalainen a II. számmal jelölt (a két medveköltő éneket egynek vette). Ez egy 284 soros, 525 szóból álló ének a kéziratcsomag 16–32. lapján. A tremjugani feljegyzések közül ezen szerepel a legkorábbi időpont: 9. XII. 1899, és az adatközlő neve: *Al. Kētšəmep*. A dátum feltehetőleg a Julián-naptár szerinti, ugyanis úti beszámolójában Karjalainen azt írta, hogy december 10-én érkezett meg Szurgutba. A Gergely-naptár szerint tehát december 22-én kerülhetett pont az ének végére (l. 2.1. fejezet).

Az ének címe egyben műfaji meghatározás is, melyről Karjalainen ezt írja mitológiai összefoglalásában: „Leginkább a vogul imádságok leíró részeihez hasonlítanak a tremjugani *lauŋəɫəp* nevűek, mely elnevezést szó szerint „behozó éneknek” lehetne fordítani. Ilyeneket énekelnek a medveünnepken mind itt, mind pedig az északi területen. Az egyik általam feljegyzett *Kān-iki-lauŋəɫəp* tartalmaz egy leírást a bálványszellem lakóhelyéről, házáról, arról, hogyan hoznak neki áldozati ajándékokat rénszarvasszánnal, és végül az orosz kereskedő látogatásáról, aki elloppja az áldozati ajándékokat; az énekben nincs utalás az éppen aktuális áldozati szertartásra, sem az előadó, sem a jelenlévők szükségleteire. Nincs benne semmilyen kérés; előadási módjával nem akarja felizgatni a közönséget” (JugrUsk 453, FFC 63: 107, Relig3: 88)⁸⁷.

Ebben az idézetben Karjalainen téved mind a *ʔəŋəɫəp* műfaja, mind a tartalma tekintetében. Ez a tapasztalat hiányának és talán annak is tulajdonítható, hogy friss volt még az ismeretsége adatközlőjével, és talán a kölcsönös megértésnek is voltak akadályai.

⁸⁶ A címben feltehetőleg íráshiba van, *tiɣəŋm* helyesen: *tiɣəŋm* vö. Trj3/29

⁸⁷ Lähinnä vogulien rukousten kuvailevia osia ovat tremjuganilaiset *lauŋəɫəp*-nimiset, mikä nimitys sananmukaisesti voitaisiin kääntää „sisääntuontilauluksi”, jollaisia karhunpeijaisissakin lauletaan sekä täällä että pohjoisella alueella. Ne sisältävät, kuten eräs muistiinkirjoittamani *Kān-iki-lauŋəɫəp*, kuvauksen haltian asuinpaikasta, asunnosta, siitä, miten hänelle pororaitioin tuodaan uhreja ja lopuksi venäläisen kauppiaan käynnistä uhrilahjoja varastamassa; siinä ei ole vähintäkään viittausta juuri suorituksenalaisena olevaan uhritoimitukseen, ei esittäjän ja läsnäolevien tarpeisiin eikä minkäänlaista pyyntöä; esitystavaltaan se ei myöskään ole mikään kiihottava loitsulaulu.

Egy évszázaddal később rendelkezünk annyi információval, hogy kiigazítsuk a fiatal kutató tévedését.

Karjalainennak igaza volt abban, hogy a *ἄῃῃῃῃῃ* szó a *ἄῃῃ* 'belép' igéből képzett főnév, ezért lehet 'a behozás éneké'-nek fordítani. Az adott istenség ennek a produkciónak a révén lép be, ezzel hozzák be a medveünnepi házba, hogy részt vegyen a szertartáson. A *ἄῃῃῃῃῃ* a keleti hantik körében leginkább epikus műfaj, az istenség viselt dolgairól, utazásairól szól⁸⁸. Az északi hanti és manysi nyelvjárásokban viszont ennek a szónak a nyelvjárási megfelelői nem énekes, hanem drámai műfajt jelölnek, a medveünnepi színjáték egyes jeleneteit hívják így.

Az ének tartalmát azonban félreértette a gyűjtő. Mivel a kéziratban nincsenek széljegyzetek, feltehetően nem ellenőrizte a fordítást utólag, csak az adatközlő – oroszul jól-rosszul elmondott – összefoglalásából következtetett rá. Arra, hogy nem feltétlenül értett minden szót az énekben, abból is következtethetünk, hogy helyenként rosszul jelölte a szóhatárokat (a **47–48, 119, 150, 281.** sorokban, l. lejjebb, a jegyzeteknél).

A 20. század végi gyűjtések közelebb visznek ennek a konkrét, Karjalainen által 1899 decemberében feljegyzett éneknek a megértéséhez. Mind a Jugan, mind a Tremjугan partján alkalmam volt találkozni ezzel az énekkel, melyet gyakran a *ḡḡ ἄῃῃῃῃῃ ὠῃῃ ἄῃῃῃῃῃ*, azaz 'száz mitikus ének első éneke' néven emlegettek. A cím arra utal, hogy ez a medveünnep első napján, a *ἄῃῃῃῃῃ* típusú énekek közül elsőként hangzik el. Ezt jelenti a Karjalainen által feljegyzett cím is (*ἄῃῃῃῃῃῃῃ ἄῃῃῃῃῃῃῃ*), amit úgy fordíthatunk, hogy az a mitikus ének, mely az összes többi szüli, mely után az összes többi következik. Emellett az előadók úgy is emlegetik ezt az éneket, hogy *kān iki ἄῃῃῃῃῃ*, azaz 'Fejedelem férfi éneke'. Ez az istenség, *kān iki* 'Fejedelem férfi' vagy *sārhi kān iki* 'Aranyfejedelem' nem más, mint Ég Atya legkisebb fia, a szurguti hanti nép legfőbb védelmezője (Csepregi 1997a: 68, 1997b: 303, 2019b). Az előadók szerint ez az ének arról szól, hogyan tanítja meg *kān iki* a hantikat vadászni és az oroszokkal kereskedni. Ebben partnere *kəriška pāy romānka* azaz 'Griska fia Romenyka', vagyis Roman Grigorjevics. Ő feltehetőleg történeti személy volt, egy valaha élt orosz kupec, aki bekerült a keleti hanti mitológiába és máig őrizi ott előkelő pozícióját. Gyűjteményemben van olyan ének, melyben a két jó barát, *kān iki* és *kəriška pāy romānka* együtt poharazgatnak.

Az ének cselekményének rövid összefoglalása:

A világ teremtésekor Ég Atya aranyból font kötélben leeresztett a vízre hét testvért, azaz hét fiát. Arra repült egy fenyőszajkó, csőrében egy „könyök hosszúságú” cirbolyafenyő tobozzal. A madár elejtette a tobozt, melyből egy „merőkanál feje nagyságú, bögre feje nagyságú”, cirbolyafenyőekkel benőtt sziget keletkezett. Ezen a szigeten kezdődött a földi élet (**1–48**). Az ének hőse, akit az énekes egyes szám első személyben szólaltat meg, tetőgerendás házában üldögél. Amint beköszönt a „kutyaláb rövid tiszta ősz” a „zúzmarás szájú” reggelekkkel, a tarka madárrajhoz hasonló hófelhőkkel meg a nyenyec szánkaravánokra emlékeztető, víz sodorta falevelek hosszú sorával, a vadász előkészíti íját és nyilait, és elindul az erdőbe, ahol medvebőrrel fedett vadászkunyhója várja (**49–118**). Sok cobolyt és mókust elejt, a bőroket zsákokba, a húst fedeles kosarakba rakja. A nyár

⁸⁸ Egy 1992-ben, a Jugan felső folyásán feljegyzett ének, melynek hőse a *wōntaunjk* 'erdei szellem', el is hangzik az utasítás: egy istenségnek csak hét éneke lehet, többet nem szabad készíteni neki – ennek megfelelően az emberek sem költhetnek maguknak hétnél több egyéni éneket, fűzte hozzá az adatközlő, P. V. Kurlomkin.

közeledtével, amikor Ég Atya „tetovált kezét a vízre helyezi”, a főhős kéziszánon elhúzza a zsákmányt a folyóig (119–153). „Kérge hántott fából” jó tutajt ácsol, és az olvadás után a folyón úsztatja kosarait lefelé, északi irányba (154–202). Két folyó „darvaktól taposott” kereszteződésénél beszéltek meg a találkozót Griska fia Romenykával úgy, hogy ha egyikük korábban odaér, megvárja a másikat (203–230). Griska fia Romenyka megérkezik, a főhős a prémeket és a húst selyemre cseréli. A zsákokat és kosarakat a vízre, a sok drága selymet pedig a partra hozzák, amíg a „nyírkéreggel fedett ház korhadt fája megtelik”. Utána mindketten hazaindulnak (231–284).

Az ének 100 évvel későbbi változatának hasonló a cselekménye, de bonyolultabb a szerkezete. Két vadászat (őszi és téli) és két kereskedés (téli és nyári) szerepel benne, valamint költői képekben gazdag leírások színesítik a történetet, legyen szó az évszakok változásáról vagy a szereplők eszközeiről – Roman Grigorics már nem csónakon, hanem prűszkölő-fűjtató gőzhajón érkezik az árucseré helyére (l. bővebben Csepregi 1997a: 69–73, 1997b: 304–314, 2019b).

Mondatonkénti fordítás, jegyzetek

1–3. sor

Száz medveünnepi ének, száz ének innen fás...

A kéziratban egy hosszú vízszintes vonal jelzi, hogy a mondat befejezetlen. Talán ez még a cím része.

4–12. sor

Nagy isten férfi, jó atyám, nagyhatalmú férfi népes vízre, emberek lakta vízre arany kötél messzi végén hét fiút leereszt.

6. *ᵛᵛᵛᵛᵛᵛ ko* Karjalainen bizonytalan volt az értelmezésben, ezt mutatja a széljegyzete. A szó feltehetőleg az *ᵛᵛᵛᵛᵛᵛ*- 'uralkodik' ige igenévi alakja.

13–18. sor

Táplálékos *wăyᵛᵛᵛᵛ* közepén nagy isten férfi, jó atyám hét fiút leereszt.

A szótárak szerint ez a Vogulka folyó hanti neve (KT 215, D 1575, T. 515), de valószínűleg nem pontosan erről a folyóról van szó, l. a 22–23. sorhoz fűzött magyarázatot.

19–23. sor

Eme táplálékos *wăyᵛᵛᵛᵛ* jó vizére engem, táplálékos-*wăyᵛᵛᵛᵛ*-messzi-forrásának-fejedelmét himbálva leenged.

21. *mānem ᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛᵛ* Karjalainen kérdőjele a margón bizonytalanságra utal. Maga az ige ebben az alakjában nincs adatolva a Trj nyelvjárásban.

22–23. *ᵛᵛᵛᵛᵛᵛ wăyᵛᵛᵛᵛ kōyᵛᵛ tōj kân* – ez *kân* iki istenség egyik neve. Karjalainen a szurguti osztjákoktól azt az információt kapta, hogy „az istenség valahol az Alsó-Obon lakik, egy *wăyᵛᵛᵛᵛ* nevű folyó partján. Innen van a neve, «táplálékos *wăyᵛᵛᵛᵛ* messzi forrásának fejedelme», ahol egy házikót is építettek neki⁸⁹ (JugrUsk 255, FFC 44: 187, Relig2: 142).

⁸⁹ Haltia asuu jossakin ala-Obilla, *Vayəl'* nimisellä joella – siitä nimitys „viljaisen *Vayəl'* in kaukalatvan *kân* – jossa hänelle on rakennettuna jurtta.

22–35. sor

Eme zuzmarás szélű, füves tó, közepes tó közepén az első világ születése idején erdei fenyőszajkó nénéd egy könyök nagyságú nagy cirbolyatobozzal repült.

36–39. sor

Leejtette a szent földre, melyről hallott.

38–39. *ilə rəʔaptattəy wəle* 'leejtette íme/bizony'. A szurguti hanti éneknyelvben fontos szerepe van a szemantikailag üres vagy jelentés nélküli töltőelemeknek. Ennek egyik fajtája az igei sorok végét jelölő szó, jelen esetben *wəle* 'hiszen'. Ilyen szavak még: *məntə*, *əŋw* (Csepregi 1997c). A *wəle* a következő helyeken jelenik meg (zárójelben a nem-igei sorok végén lévő előfordulások): **48, 52, 58, 88, (89), 97, 101, 105, 111, 128, 133, 141, 145, 153, 157, 166, 178, 182, 193, 208, 224, 230, 237, 250, 257, (261), 267, (280), 284.**

40–48. sor

A fenyőszajkó, parti fecske – hát íme, ott egy merőkanál feje nagyságú, bögre feje nagyságú kis sziget, cirbolyfenyős nagy sziget keletkezett.

40. *wəŋəp kəŋəŋ* 'fenyőszajkó, parti fecske' – ez nem a mondat része, csak utalás az előző mondatra, hogy a fenyőszajkó ejtette ki a csőréből a cirbolyatobozt, melyből egy kis erdős terület lett mocsáron.

45–46. *əŋk ko juŋəp ənəŋ pəj* 'bálványszellem fájá(=val benőtt) nagy sziget'. A *pəj* eleve olyan mocsári szigetet jelöl, melyen cirbolyafenyő nő. A cirbolyát pedig a hantik szentnek tartják, az istenség fajaként (*əŋk ko juŋ*) tisztelik.

47–48. *təŋəŋt eŋəntəŋən* – Karjalainen tévedett a szóhatárt illetően, helyesen: *təŋəŋt eŋəntəŋən* 'oda (=ott) megjelent'

Eddig tartott a világ teremtéséről szóló rész, itt kezdődik az ének tulajdonképpeni cselekménye.

49–52. sor

Erdeiszellemes, tetőgerendás házamban, üldögélek/éldegélek én, íme.

49. *jūli* – az erdei szellem (*jūli*) a mitikus énekekben gyakran fordul elő a ház v. ajtó jelzőjeként. Oka számomra ismeretlen. Nincs információm arról, hogy a hantik körében lett volna valamiféle kapubálvány. Lehetséges, hogy mivel az ének hőse természetfölötti lény, istenség, (*əŋk*), a házát is hasonló jelzővel illetik, bár a *əŋk* magasabb rendű szellem, mint a *jūli*.

51–52. *mənə əmsj-| əŋəi wəle* – az énekben többször előfordul, hogy ha egy ige két sort foglal el, a veláris hangrendű szó a következő sorban palatális magánhangzókkal folytatódik, azaz hiányoznak a velaritást jelölő mellékjelek. A mássalhangzóknak a képzési helyére utaló mellékjelek szerepelnek, tehát nem lehet szó elnagyolt, sietős írásmódról. Mivel lehetséges, hogy valóban hangrendi átcsapás történt, ezeket az eseteket nem javítom, hanem egy [!] jellel hívom fel a figyelmet a problémára. Egyéb előfordulás ebben az énekben: **87–88, 96–97, 127–128, 132–133, 140–141, 144–145, 156–157, 177–178, 201–202, 207–208, 219–220, 249–250.** A **204.** sorban, ahol nem kellett elválasztani az igt, végig veláris magánhangzók állnak: *pərmjəŋəj*. A **256–257.** sorban az utolsó szótagban már jelölt palatális magánhangzó szerepel: *wjəŋə-| tələt*. Lehetséges, hogy ez a magánhangzóharmónia eltűnésének az első jele. Vö. még: Trj2/10, 14, Trj4/547.

53–58. sor

Nagy isten férfi jó atyám olyan őszt teremtett, melyben a vékony hóban még könnyen futnak a vadászkutyák. (Ez az ősz eleje.)

59–60. sor

Másik napra virradtunk.

61–66. sor

Nagy isten férfi jó atyám a deres szájú sok reggel micsoda sokaságát készíti.

67–75. sor

Az északi ég felől úgy tűnik, mintha valami tarka, színes, foltos *jāy!akj* szakadozna, mintha egy bőrszif, bőrhám málladozna.

70. sor

jāy!akj ismeretlen jelentésű szó, amit Karjalainen is kérdőjellel jelölt. A kontextus alapján rovarcsapat vagy madárraj lehetne, de lehet a hófelhő metaforája is.

76–88. sor

Eme táplálékos *wāyâł* jó folyóm partján látom, amint nyenyec lányok, nyenyec fiúk költöznek olyan hosszú szánsorral, hogy a kilőtt nyíl nem ér el a végéig, úsznak a folyón lefelé, északi irányba.

Lehetséges, hogy ez is metafora: a fentebb idézett jugani mitikus énekben is előfordul, hogy a folyó hordalékát nomadizáló nyenyeczek szánsorához hasonlítják (Csepregi 1997a: 71, 1997b: 310). Az északi hanti hősepikában a jégzajlásakor a folyón egymás nyomában sodródó jégdarabokat hasonlítják nyenyec szánsorhoz (BiblPáp III: 185/747).

89–97. sor

Egyszer, íme, a dolgos férfi keze alatt a kemény fa és a nyírfa összeragad a tokhalból főzött enyv által, megdermed.

Ezekben a sorokban az énekes az összetett ij készítését foglalja össze: az ij középső ívét adó kemény fa (*łəł*) és a külső íveket adó puha fa, általában nyír (*kuł*) enyvvel való összeragasztásáról beszél. A tokhalból készülő enyvról l. Sirelius 1904: 51.

98–105. sor

Íjas dolog jó kezdetét csinálgom, nyilas dolog jó kezdetét csinálgom. (=Az íjam és a nyilaim rendbetételével foglalkozom.)

106–111. sor

A fenti erdő felé megyek mint egy puttonyos erdei szellem.

108–109. *kjntâη čōŋčpi wōnt jūli* – a 'puttonyos hátú' jelző arra utal, hogy a vadászat hosszú ideig fog tartani (EPS).

112–118. sor

A fenti erdőben van nekem egy karmos medvebőrrel, fagyos medvebőrrel fedett kunyhóm.

119–120. sor

Felvirradt a következő nap.

119. *kātaj nālāy* – talán téves szegmentálás, helyesen: *kātajn ālāy* nap kezdete, amikor beköszönt a következő nap (LNK).

121–128. sor

Hajlott körmű cobolykölyök, hajlott körmű, hurokkal fogott mokus sokaságát akasztottam az övemre.

121, 123. *moyolāḡ kīḡḡpi* 'hajlott körmű' a melléknév alapszava feltehetőleg *moyāl* 'kanyar, görbület'. A melléknév alakja máshol *moylēḡ* (Trj4/118).

125. *tārnialia* ismeretlen jelentésű, a mondatba nehezen illeszthető morfológiájú szó. talán köze van a Kaz. *tarən-* harcol, sűrög-forog (KT 1021, D 1476) igéhez. Ugyanez a szószerkezet előfordul másik énekben is: *mokkuj ḡōyās tārnialia* kölyök hím coboly ?tüsténkedik (Trj4/119–120)

129–133. sor

Sok zuzmarás szájú zsákot, sok fedeles kosarat rakosgatok, íme.

129. *pāčām oḡpi* 'zuzmarás szájú' – a **146.** és **148.** sorban *pāčām* alak van, a **183, 189.** és **253.** sorban ugyanebben a kifejezésben *pāčām* 'nedves, átázott' alak. Lehetséges, hogy állandó jelzője van a zsák szónak, és akkor az egyik lejegyzési forma téves. A másik lehetőség, hogy az énekes változtatja a jelzőket.

134–141. sor

Nagy isten férfi, jó atyám, a nyarat hozó férfi íme, rátette két tetovált kezét az emberek által lakott vizekre (= megindult az olvadás, a jégzajlás)

139. *jāytən kōtyən* két tetovált kéz, a szótárak szerint *jīytəḡ* (KT 150, D 354, T. 74)

140–141. *lāyō tī pānyāntalāyən* – talán hibás igealak, helyesen: *pānyāntə-ā-ən* 'rakosgat-PRS-3SG' vö.**132–133.** sor és **2.2.4.** fejezet.

142–145. sor

Táplálékos wāyāḡ jó vize eszembe jut, íme.

146–153. sor

Zuzmarás szájú sok zsákot, letakart szájú sok fedeles kosarat két lábon csúszó kéziszánon húzogatok, íme.

150. *kit kīrp əntāp* – feltehetően téves szegmentálás, helyesen: *kit kīr pəntāp* 'két láb talpú'. A *pənt* 'út' szót a szántalp jelölésére is használják (LNK).

151. *wānəḡ āyōā* talán helyesen: *wānəḡ āyōā* 'vállas szán', olyan szán, melybe az ember magát fogja be, a vállán van a kantár.

154–157. sor

Táplálékos wāyāḡ jó vizére végül megérkezem, íme.

158–166. sor

Táplálékos wāyāḡ jó vizem mentén a tavaszi áradáskor a partfalban keletkező, fazék mélységű patakok olyan hangosan zúgnak, mint egy nőstény medve vagy hím medve üvöltése.

163. *kālāy wājāy* 'hím medve' – *kālāy* 'unokaöcs', utalás arra, hogy a medve az ember rokona. A medveünnepi szertartás során a medvét rokonságnévvel (öcsike, bátya) szólítják meg, különösen a medve nemzetség tagjai (LNK).

167–178. sor

Táplálékos *wăyâł* jó vizemen a télen megfagyott jégdarabok északra sodródna.

173. *kōtəŋ jăŋoko* ’?kezes jég’ – homályos jelentés, talán kézbe, marokra fogható jégdarab.

179–182. sor

Kérge hántott fából tutajt készítek.

183–193. sor

Nedves szájú sok zsákot, sok fedeles kosarat a vízi járműbe emelek, felhordom rá a nedves szájú sok zsákot, sok fedeles kosarat.

183. *păčâm oŋpi* – l. a **129.** sorhoz írt jegyzetet

194–202. sor

Táplálékos *wăyâł* jó vizemen a kérge hántott fából készült jó tutajon északi irányba úszom.

203–208. sor

A darvak taposta két folyó összefolyásához/kereszteződéséhez érkeztem.

209–218. sor

Ahogy korábban is volt, egy városi kereskedő barátomnak, Griska fia Romenykának meg kell érkeznie a két folyó összefolyásához.

215. *łoksâm iki* ’barátom’ vö. *łoyâs* barát, a szótár (D 743) és a mai köznyelvi használat szerint a birtokos személyragos alak *łuksâm* lenne, de itt nem megy végbe a magánhangzováltakozás.

218. *jōyōattâ wăr tajał* ’jövetele van’ szükségességet kifejező szerkezet (jönnie kell).

219–224. sor

Ha ő érkezik előbb, megvár engem, íme.

225–230. sor

Ha én érkezem előbb, megvárom őt, íme.

230–237. sor

Amint nézelődök, Griska fia Romenyka barátom jődögél, íme.

238–250. sor

Griska fia Romenyka barátocskámnak teli van a keze a drága áruval, Griska fia Romenyka barátommal kicseréljük a drága ruhákat.

251–257. sor

Amíg vártam, a nedves szájú sok zsákot, sok fedeles kosarat a partra tettem, íme.

252. *łăyăłmămpə* ’amint várakoztam’ – az ígetőben az első szótagi magánhangzó *ă* (*łăyăł*). A lejegyzés szerint az igenév rövid magánhangzót tartalmaz.

258–267. sor

Griska fia Romenyka barátocskám amit ő hozott, a végtelen sok drága selymet kihordja a partra, íme.

263. *kolăpi* – Karjalainen aláhúzta annak jeléül, hogy nem érti. Talán ugyanaz, mint *kōλλapē* ’vég nélkül’ (vö. Trj2/18).

268–284. sor

Miután nyírkéreggel fedett, korhadt fájú házamat dugig telerakta, Griska fia Romenyka barátom nyírkéreggel fedett, korhadt fájú házamtól a partmenti vízen, ahonnan jött, oda el is ment, íme.

271. *t'aki tãɣt* durva nyomatékosító szó 'agyon, nagyon, teljesen', csak a déli nyelvjárásokból adatolva, vö. Vértés 2004: 172.

273. *pãɣɬamaɬ* 'megrakván' az alapige *pãn-* 'tesz, rak'. Lehetséges, hogy a *pãɣɬ-* alak éneknyelvi változat.

281. *jãɣkə tɬa* téves szegmentálás, helyesen *jãɣkə tɬa* 'a vízen lefelé' (vö. Trj4/164).

2.3.4 Trj4 Hősének szó szerinti fordítással

Tremjugan II

tãrnəɣ ərəɣ [Hősének]

kãn iki ərəɣ [*kãn iki* 'Fejedelem férfi' istenség éneke]

1.	<i>ɬuɣkət kør ko</i>	«Bálvány-képű-férfi
2.	<i>kãɬtət</i> ⁹⁰ [<i>kør ko</i>]	szellem-képű-férfi
3.	<i>örtəɣ wăč</i>	fejedelmes-város[ába]»
4.	<i>məɣn[ə] ɣmɬɬ[.]</i>	általunk leületett.
5.	<i>ən[ə]ɬ wăč kũtpãɬnə</i>	Nagy város közepén
6.	<i>kõjəɣ nõɣoəš</i> ⁹¹	«Nőstény-coboly
7.	<i>mok [nõɣoəš]</i>	kölyök-coboly
8.	<i>kõraɣ náj[,]</i>	formájú-istennő»,
9.	<i>ən[ə]ɬ wăč kũtpãɬnə</i>	nagy város közepén
10.	<i>[ənəɬ] puɣəɬ [kũtpãɬnə]</i>	nagy falu közepén
11.	<i>màn[ə] ăməšɬɬ[.]</i>	én üldögélek (általam ületik).
12.	<i>əj iwɬi ăməšɬɬ</i>	Együtt uralt
13.	<i>nájəɣ kut</i> ⁹² <i>jəɣk</i>	fejedelemnős hat víz
14.	<i>örtəɣ [kut jəɣk]</i>	fejedelmes hat víz
15.	<i>ər məɣ ɬõkkə</i> ⁹³ [ɔ: ɬõkkə]	sok föld sarkában
16.	<i>t'u nãməm tuɬɬ[,]</i>	az a nevem vitetik,
17.	<i>kõjəɣ nõɣoəš</i>	«Nőstény-coboly
18.	<i>mok [nõɣoəš]</i>	kölyök-coboly
19.	<i>kõraɣ náj</i>	képű-istennő»

⁹⁰ = *ɬuɣk*

⁹¹ naaras sopuli [nőstény coboly]

⁹² kuusi (6) ? [hat (6)?]

⁹³ kaikkialla [mindenütt]

20.	<i>t'u n[ămām] tułi[.]</i>	az a nevem hozatik,
21.	<i>məɣoə nəməł</i>	amilyen neve
22.	<i>nămiłi[.]</i>	neveztetik,
23.	<i>łuŋkât kūr ko</i>	«Bálványok-lába-férő
24.	<i>káłtət [kūr ko]</i>	szellemek-lába-férő
25.	<i>örtəŋ wăč</i>	fejedelmes-városa»
26.	<i>məɣoə nəməł</i>	amilyen neve
27.	<i>nămiłi[.]</i>	neveztetik.
28.	<i>łuŋ[k] pətəɣłəm</i>	Istenség sötét
29.	<i>sărmāŋ jəj</i> ⁹⁴	kora éjszaka
30.	<i>wăřəntətə</i>	csináló
31.	<i>łətnə</i>	időben
32.	<i>kujâł kūr sūj</i> ⁹⁵	férő láb zaj
33.	<i>tărəm ăłəŋ</i>	erős vége
34.	<i>čekoın kōryăjâł[.]</i> ⁹⁶	nagy nehezen megszűnik.
35.	<i>mətə jəŋk</i>	Valamilyen víz
36.	<i>[mətə] məɣ</i>	valamilyen föld
37.	<i>sōŋăłə</i>	zugába
38.	<i>jəɣ wăłəm</i>	atya megölt
39.	<i>əs [wăłəm]</i>	anya megölt
40.	<i>tirəŋ nur</i>	harci bosszúnk
41.	<i>[tirəŋ] pənt</i>	harci utunk
42.	<i>əntə tăjtaɣoat[.]</i> ⁹⁷	nem lévén nekünk,
43.	<i>łuŋkât kūr ko</i>	«Bálványok-lába-férő
44.	<i>káłtət [kūr ko]</i>	szellemek-lába-férő
45.	<i>örtəŋ wăč</i>	fejedelmi-városa»
46.	<i>wăłt kăjłə</i> ⁹⁸	szél elhagyta
47.	<i>tăɣoən ăăr</i>	szélcsendes tó

⁹⁴ yölläkin [éjszaka is]

⁹⁵ ihmisten liike [emberek mozgása]

⁹⁶ tuskin loppuu [alig ér véget]

⁹⁷ Missään maan ääriissä ei meiltä kukaan vaadi kostoa? ole mitään kostettavaa (?) so. olemme rauhaisan välein emmekä käy sotaa [sehol a világon nem követelnek tőlünk bosszút? nincs semmi megbosszulni való (?) azaz békében élünk, nem háborúzunk]

⁹⁸ koste (-ranta?) [nedvesség (-part)]

48.	[tǎŷoən] pōŋâł	csendes partja
49.	məŋnə tǎŷoəny[ə] ǎmâsɬi[.] ⁹⁹	általunk csendben ületik.
50.	kojâm kuł	Ívó hal
51.	imine	asszonynéne
52.	mukâł pǎytəm ¹⁰⁰	miután ikrát rakott,
53.	kōŷo ɔŋōŷo	hosszú nyarunkat
54.	kōłtiptâł[.] ¹⁰¹	befejezi,
55.	ńjɾ kōrj pun	[mint] csizmánk szőre
56.	məŋnə kōłtiptâłi[.]	általunk elkoptattatik.
57.	ən[ə]ł tōrâm ko	Nagy isten férfi
58.	jəm jəŷəŷo	jó atyánk
59.	kār ɔŋ[k] ¹⁰² kǎŋ[t]maŋ	rénbika patáját[hoz] tapadó
60.	kār[â] səŷoəs	kevéshavú ősz
61.	təŷə wǎrən təłən[.]	ide készít.
62.	pǎ ǎjəŋ ko	Egyik kis férfi
63.	pǎŷiɬiɬam	alattvalóim
64.	jǎŷmâŋpi	fenyőerdős
65.	pǎłəknám	irányba
66.	kjntâŋ čōŋ[č]pi	[mint] puttonyos hátú
67.	wōn[t] jŭli ¹⁰³	erdei szellem
68.	łə[ŷo] kełŷən təłtəŷ[.] ¹⁰⁴	ő felment,
69.	pǎ ǎjəŋ ko	másik kis férfi
70.	pǎŷiɬiɬam	alattvalóim
71.	wōntâŋpi	sűrű erdős
72.	pǎłəknám	irányba
73.	kjntâŋ čōŋ[č]pi	[mint] puttonyos hátú
74.	wōn[t] jŭli	erdei szellem
75.	łə[ŷo] kełŷən təłtəŷ[.]	ő felment.

⁹⁹ мирно живемъ [békében élünk]

¹⁰⁰ kun kala synnyttää(?) [amikor a hal szül(?)]

¹⁰¹ kesämme loppuun elämme (lopetamme [a nyarunkat végigéljük (befejezzük)]

¹⁰² kavio [pata]

¹⁰³ Kylän miehet, toiset palvelijani menevät kangasmaahan päin kontti seljässä [a falusi férfiak, más szolgálaim mennek a fenyőerdő felé puttonnyal a hátukon]

¹⁰⁴ (Ei nyky kiel) [(Nem mai nyelv)]

76.	<i>kōl[â] mənəm</i>	Valahova elment[té]
77.	<i>jəɣiyoāt</i>	váljunk
78.	<i>lɪi kurâm</i>	elöl vigyázott
79.	<i>âlêŋ wâjâŋ</i>	első vad[ként]
80.	<i>kōlɪ kurâm</i>	mindenhol vigyázott
81.	<i>âlêŋ wâjâŋ</i>	első vad[ként]
82.	<i>məŋ kurâm tâloyo[.]</i> ¹⁰⁵	várunk.
83.	<i>kātɬena</i>	Naponta
84.	<i>keləɣɪi</i> ¹⁰⁶	felkelünk
85.	<i>tōyoâŋ ɬuŋ[k] kōr</i>	tollas bálvány kép
86.	<i>pāhâŋ [ɬuŋk kōr]</i> ¹⁰⁷	szárnyas bálvány kép
87.	<i>răpyɪɬ sâjnə</i> ¹⁰⁸	lógó függöny mögött
88.	<i>wă[ɣ] kōɾɪp</i> ¹⁰⁹	vas/réz formájú
89.	<i>kos ār[t]nat</i>	hús szolgálólánnyal
90.	<i>soyo nârâŋ</i>	tokhal háti vértje [alakú minta]
91.	<i>kări [nârâŋ]</i>	kecsege háti vértje [alakú minta]
92.	<i>wât' pânê</i>	keskeny íncérná[val]
93.	<i>məŋnə wăŋən təɪi[.]</i> ¹¹⁰	általunk készíttetik,
94.	<i>čuy o[k]kêŋ</i>	csúcsos fejű
95.	<i>ār kăncê</i>	sok hímzés
96.	<i>məŋnə wăŋən təɪi[.]</i>	általunk készíttetik.
97.	<i>jâŋmânpɪ</i>	Fenyőerdő
98.	<i>păļəknám</i>	irányába
99.	<i>keləŋtəm</i>	felment
100.	<i>âjəŋ ko</i>	fiatal férfi
101.	<i>păɣiɬit</i>	fiacskák
102.	<i>nāmən wɪŋəɬɬət[.]</i> ¹¹¹	leereszkednek/ hazajönnek.

¹⁰⁵ kaikki (naiset) ovat kotona eivät minnekään menneet, ei ole työtä [minden (nő) otthon van, sehova sem mentek, nincs munka]

¹⁰⁶ joka päivä nousemme ylös [minden nap felkelünk]

¹⁰⁷ makuusi- [fekhe-]

¹⁰⁸ jalla [lyen]

¹⁰⁹ одежда [öltözék]

¹¹⁰ ârt naispalvelija tekevät pieniä askareita [ârt szolgálóasszony, apró munkákat végeznek]

¹¹¹ tulevat kotiin [jönnek haza]

103.	<i>wāċ nājə</i>	Városi fejedelemnőként
104.	<i>wālatam pətān</i> ¹¹²	létem miatt
105.	<i>puγəλ nājə</i>	falusi fejedelemnőként
106.	<i>w[ālatam] p[ətān]</i>	létem miatt
107.	<i>ajəŋ ko</i> ¹¹³	fiatal férfi
108.	<i>pāγiλitnə</i>	fiacskák
109.	<i>wərten pitpi</i>	tolórudas hurkos
110.	<i>nirit λəŋki</i>	pálcák[on] mókust
111.	<i>māntem wiγəλ tətjλ[.]</i>	nekem ajándékoznak.
112.	<i>wōntəŋpi</i>	Erdő
113.	<i>pāləknam -----</i>	irányába
114.	<i>[keλəntəm</i>	felment
115.	<i>ajəŋ ko</i>	fiatal férfi
116.	<i>pāγiλit]</i>	fiacskák
117.	<i>nāmən wiγəλλət[.]</i>	hazajönnek.
118.	<i>moylə[ŋ] kūŋ[č]pi</i>	Hajlott körmű
119.	<i>mokkuj hōγəs</i>	kölyök hím coboly
120.	<i>tārniλiλ</i>	sokaságát
121.	<i>māntem wiγəλ tətjλ[.]</i>	nekem elém rakják.
122.	<i>arəγ niŋe</i>	Énekes nőd
123.	<i>hāγəθmλi</i> ¹¹⁴	által mondott
124.	<i>wiγəŋ arəγ</i>	álnok ének
125.	<i>λōŋtjλ kōλ</i>	olvasott szó
126.	<i>məγəλλiλ tuλj[.]</i> ¹¹⁵	micsodája hozatik.
127.	<i>λuŋkāt kūr ko</i>	«Bálványok-lába-férfi
128.	<i>ōrtəŋ wāčnə</i>	fejedelmes-városában
129.	<i>kālatət kūr ko</i>	szellemek-lába-férfi
130.	<i>ō[rtəŋ] w[āčnə]</i>	fejedelmes-városában»
131.	<i>λāλ sām wutə</i>	harci szemet látó
132.	<i>ar imipλāt</i>	sok asszonyság

¹¹² minulle emännälle [nekem háziasszonynak]

113 antavat [adnak]

114 *mutta turha* [de hiába]

115 miksi laulan [miért énekelek]

133.	<i>λάλ sām ojâγ tāmīλ[,]</i> ¹¹⁶	miután harci szemet észrevesz,
134.	<i>māj sām [w]utê</i>	lánycérő szemet látó
135.	<i>ār ikipλāt</i>	sok férfiú
136.	<i>māj sām ojâγ tāmīλ[,]</i>	miután lánycérő szemet észrevesz,
137.	<i>kāt kuyân pāγ</i>	két férfi fia,
138.	<i>koλâm ko pāγ</i>	három férfi fia
139.	<i>λuλâγtâλī[.]</i>	felállítatik [őrségbe].
140.	<i>λuη[k] jăčân kâtλ</i>	Szellem közepi nap
141.	<i>jăčâγā</i> ¹¹⁷	közepéhez
142.	<i>əntə jətənə</i>	még nem ért el,
143.	<i>wăč ajəη ko</i>	városi fiatal férfi
144.	<i>ār pāγλam</i>	sok fiam
145.	<i>λəγə wărən tāmīλ[.]</i>	ők készülődtek.
146.	<i>kăčâm soγo</i>	[Mint] tokhal leves
147.	<i>keyorəm [soγo]</i> ¹¹⁸	forró tokhalak
148.	<i>jəηki putnê</i>	vizes fazékban
149.	<i>tutnê oγī jāmīλ[.]</i>	úgy forgolódtak.
150.	<i>urêη kât</i>	Szögletes ház
151.	<i>urīλīλa</i>	szögletére
152.	<i>tōγoê koγλī λêλī[.]</i>	oda futnak,
153.	<i>impəλ wăñč</i>	női arc
154.	<i>sâtêη āλêη</i>	erős vége
155.	<i>kujêλ wăñč</i>	férfi arc
156.	<i>s[âtêη] ā[λêη]</i>	erős vége
157.	<i>kōλnam wăλī λīyat[.]</i>	hova fordulnak.
158.	<i>mānə λeyī λetāλnə</i>	Amint nézem
159.	<i>tem put jəηkəp</i>	eme fazék (fekete) vizű
160.	<i>jiməη jăγoêη</i>	szent folyó
161.	<i>nīm iγopi</i>	alsó folyási
162.	<i>păļəknə</i>	felén,

¹¹⁶ naiset ennustavat ettā [a nők azt jósolják, hogy]

¹¹⁷ ei tullut päivä vielä puoleen [még nem lett dél]

¹¹⁸ остръ [tokhal]

163.	<i>mānə ʌɛɣi ʌtātʌnə</i>	amint nézem
164.	<i>jəŋkət iʌ</i>	vizek lefelé
165.	<i>mən[ə]m āʌŋji</i>	ment végétől
166.	<i>mətā nāj</i>	valami istennő
167.	<i>tājəŋ pǎ[k]kən</i>	szülte két fiú
168.	<i>sājəŋ pəntəp</i>	függönyös talpú
169.	<i>kātəŋ [pəntəp]</i>	házas talpú
170.	<i>ən[ə]ʌ ǎɣoʌnat¹¹⁹</i>	nagy szánnal
171.	<i>əj mǎɣi</i>	egyívású
172.	<i>əj untj</i>	azonos termetű
173.	<i>kāt ɔr[t] pǎ[k]kən</i>	két hős fiú
174.	<i>ʌin jəɣoɪ ʌʌɣən[.]</i>	ők közelednek.
175.	<i>sārəŋ ʌekoi</i>	Elöl levő út
176.	<i>sirəʌnə</i>	elején
177.	<i>siŋken urj</i>	«Füstös-réce-folyóági
178.	<i>ǎŋlən urj¹²⁰</i>	kékcsőrű-réce-folyóági»
179.	<i>tājəŋ nāj pǎɣ</i>	nevű fejedelemnőfi
180.	<i>sārəŋ lekoi</i>	elöl levő út
181.	<i>sirəʌnə</i>	elején
182.	<i>pit' pɔŋəʌ</i>	comb oldala
183.	<i>siɣoʌpə</i>	szépségű
184.	<i>kāt nəɣemɣənnə¹²¹</i>	két rénszarvassal
185.	<i>ʌəɣo tāʌiʌʌi[.]</i>	ő húzatik.
186.	<i>kārəŋ ǎɣoʌ</i>	Rénbikás szán
187.	<i>wǎɣ[ə]ʌ oɣotjənə</i>	bordája tetején
188.	<i>kār kitʌi</i>	rénbikát hajtó
189.	<i>ɔntəp sǎɣit</i>	jellegű módon
190.	<i>āmʌəɣtə jəɣmáʌ[.]</i>	odaülni kezdett,
191.	<i>tārənə ʌəŋki</i>	harcos mokus
192.	<i>kɔʌtəŋ [ʌəŋki]</i>	halott mokus

¹¹⁹ suuri reki [nagy szán]

¹²⁰ Nimi [név]

¹²¹ poroilla (2) [rénszarvasokkal (2)]

193.	<i>ʌək sǎŋ_o tōja</i>	farkát a varkocsa végére
194.	<i>əj tōŋ_oâ uʌŋeksâk[.]</i>	ugyanoda uʌŋeksâk (?kötötte).
195.	<i>tʊt juŋâʌ</i>	Ama kedves
196.	<i>koʌâm p̄jrnâ</i>	elmúltá után
197.	<i>sájəŋ pəntáp</i>	függönyös talpú
198.	<i>kâtəŋ [pəntáp]</i>	házas talpú
199.	<i>ən[ə]ʌ ǎŋ_oâʌ</i>	nagy szán
200.	<i>pɪt' pōŋâʌ</i>	comb oldala
201.	<i>siŋ_oápə</i>	szépségű
202.	<i>kāt nəŋemyənnə</i>	két rénszarvassal
203.	<i>táʌʌi[.]</i>	húzzatik.
204.	<i>s[ájəŋ] p[əntáp]</i>	Függönyös talpú
205.	<i>k[âtəŋ] p[əntáp]</i>	házas talpú
206.	<i>ə[nəʌ] ǎŋ_oâʌnâ</i>	nagy szánon
207.	<i>mətā náj</i>	valamely istennő
208.	<i>tǎjəŋ pǎŋ</i>	szülte fiú,
209.	<i>ʌəŋ_o nǎməʌ</i>	ő neve
210.	<i>nǎmiʌi[.]</i>	neveztetik,
211.	<i>jəŋkət mǎŋâʌ</i>	vizek körül
212.	<i>məŋət [mǎŋâʌ]</i>	földek körül
213.	<i>ár konâ</i>	sok férfi által
214.	<i>tʊ nǎməʌ</i>	azon a nevén
215.	<i>nǎmiʌi[.]</i>	nevezik,
216.	<i>kārəŋ wǎjŋât</i>	«Kérges-(kemény)-állatok
217.	<i>kǎŋ[č]pâ ʌǎŋâŋ¹²²</i>	díszítésű-páncél»
218.	<i>tʊ nǎməʌ</i>	azon a nevén
219.	<i>n[ǎmiʌi][.]</i>	nevezik.
220.	<i>sǎŋ_oəm ju[ŋ] ko</i>	«Varkocsos-bálványkép
221.	<i>pōŋtʌʌ wǎčj</i>	hajcsimbókja-városból
222.	<i>kártəm ju[ŋ] ko</i>	vasalt-bálványkép
223.	<i>p[ōŋtʌʌ] w[ǎčj]</i>	hajcsimbókja-városból»

¹²² Toisen nimi [a másik neve]

224.	<i>jəγ_oli ləγləm[.]</i>	jövögetek.
225.	<i>urəŋ kât</i>	Szögletes ház
226.	<i>urjɛɭɛ¹²³</i>	szögletétől
227.	<i>jəŋ koγɛ ləɛɛ[.]</i>	lefutnak.
228.	<i>tõγ_oləŋ luŋ[k] kõr</i>	Tollas bálvány kép
229.	<i>păŋləŋ [luŋk kõr]</i>	szárnyas bálvány kép
230.	<i>răpyɭ səjə</i>	lógó függöny mögé
231.	<i>kõtəŋ kūrəŋ</i>	kezes, lábas
232.	<i>sičmă[ŋ] kõr</i>	<i>sičmăŋ kõr</i> valamit
233.	<i>mənə əjγə mănək səɛɛ[.]</i>	én kicsire hajtom.
234.	<i>sjsəŋ put</i>	Huzamos főzés
235.	<i>kők sjsγə</i>	hosszú huzamává
236.	<i>mărəŋ put</i>	tartós idejű főzés
237.	<i>kõγ_o mărəγə</i>	hosszú idejévé
238.	<i>əntə jətənə</i>	nem váltakor
239.	<i>mənə koləŋ tətaɛnə</i>	én hallgatásomkor
240.	<i>hăksəm juγ kõγ lăpəŋə</i>	kérge hántott fa hosszú pitvarában
241.	<i>mətə nəj</i>	miféle úrnő
242.	<i>tăjəm păγ</i>	szülte fiú
243.	<i>ləγər kūrpi</i>	nehéz lábú
244.	<i>ɛɛn tōrəm hõγ_o</i>	ők(2) égi jávor[hoz hasonló]
245.	<i>pōrəmtɛŋ seɽ[ə]ɛ[.]</i>	dobogásuk hallatszik.
246.	<i>mənə koləŋ tətaɛnə</i>	Amint hallgatom
247.	<i>naksəm [ɔ: hăksəm] juγ</i>	kérge hántott fa
248.	<i>kõγ lăpəŋə</i>	hosszú pitvarában
249.	<i>mətə nəj</i>	valami úrnő
250.	<i>tăjəm păkkən</i>	szülte két fiú
251.	<i>jəm őr[t] păγ</i>	jó hős fia
252.	<i>soɽɛɛ[.]</i>	léptetik.
253.	<i>lăγər kiməɛ</i>	Páncélja széle
254.	<i>kõčyi pōrək</i>	szablya markolata

¹²³ jonkunlaisen tähystys. balkonista juoksee alas [valamilyen kémkedés. a balkonról lefut]

255.	<i>lorêḥ sũj set'[ə]ʌ[.]</i>	csengő hang hallatszik.
256.	<i>jũleḥ kât</i>	Manós ház
257.	<i>siḡ[ə]ʌ oḡopi</i>	keresztléces ajtaja
258.	<i>mətā nāj</i>	valami úrnő
259.	<i>tājêḥ pāḡnə</i>	szülte fiú által
260.	<i>kemən puḥ[č]/li[.]</i>	kinyittatik.
261.	<i>mətā n[āj]</i>	Valami úrnő
262.	<i>t[ājêḥ] pākḡkən</i>	szülte két fiú
263.	<i>mā āmsi ʌəḡʌtam</i>	amint én ülök,
264.	<i>āj ʌārḡ</i>	kis áradmánytó
265.	<i>āj tōḡi</i>	kis tó
266.	<i>məʌti kât</i>	mélységű ház[ba]
267.	<i>jākōən ʌəḡtḡn[.]</i>	belépnek.
268.	<i>muʌêḥ kât</i>	Imádságos ház
269.	<i>muʌʌnam</i>	imádkozó falához
270.	<i>səməḡ kât</i>	közepes ház
271.	<i>səməʌnām</i>	közepéhez
272.	<i>sākōəḡ oḡo</i>	varkocsos fej
273.	<i>optêḥ [oḡo]</i>	hajás fej
274.	<i>ʌəpʌāḡi</i>	<i>ʌəpʌāḡi</i>
275.	<i>pānəḡmḡn pḡrnə</i>	meghajtásuk után
276.	<i>jəḡ[k] wās iki</i>	víziszörny öreg
277.	<i>kuḡêḡi</i>	megmászta
278.	<i>kḡpʌêḡ ʌḡn</i>	kiszögellő szegélyléc
279.	<i>oḡotāja</i>	tetejére
280.	<i>əj māḡi</i>	egyszerre nemzett
281.	<i>kât őr[t] pākḡkən</i>	két fejedelem fiú
282.	<i>ḡmāʌḡn[.]</i>	leült.
283.	<i>kât wār ʌnəʌtəm</i>	Házimunkát megtanult
284.	<i>iminə</i>	asszony által
285.	<i>kōtəḡ kūrəḡ</i>	kezes, lábas
286.	<i>sič wājəḡ[ḡ] kōr</i>	<i>sič wājəḡ kōr</i> állatot

287.	<i>wǣȝ nōrpȝ</i>	vasfűlű
288.	<i>nōrēȝ puta</i>	fűles fazékba
289.	<i>nāmən sāȝoartāλ</i>	belevagdossa,
290.	<i>mǣltaλ[.]</i>	megfűzi.
291.	<i>λāp hāλəm</i>	Csapkodó nyelvű,
292.	<i>tipəȝ nājā</i>	lobogó tűzre
293.	<i>wǣȝ nōrpȝ</i>	vasfogójú
294.	<i>n[ōrēȝ] put</i>	fogós fazekat
295.	<i>nāmən ȝȝættaλ[.]</i>	fel akasztja.
296.	<i>īλ hīȝoal</i>	Korábbi nyersesége
297.	<i>īλ āλēȝ</i>	előző kezdete
298.	<i>siȝimāλ pȝrnē</i>	forgása után
299.	<i>wǣȝ n[ōrpȝ]</i>	vasfogójú
300.	<i>n[ōrēȝ] p[ut]</i>	fogós fazék
301.	<i>utēn wəli[.]</i>	levéttetik a tűzről.
302.	<i>ȝuȝ pǣlək</i>	Fa fél
303.	<i>wəɾəȝ āȝȝā</i>	véres edénybe
304.	<i>kōtəȝ kūrəȝ</i>	kezes lábas
305.	<i>sič wǣȝȝ[ȝ] kōɾ</i>	<i>sič wǣȝȝ kōɾ</i> húst
306.	<i>utēn λātāλ[.]</i>	kitálalja,
307.	<i>iminə</i>	az asszony által
308.	<i>ȝuȝ p[ǣlək]</i>	fa fél
309.	<i>w[əɾəȝ] ā[ȝȝā]</i>	véres edénybe
310.	<i>məȝāti āmāttāλ[.]</i>	nekünk rak,
311.	<i>məȝnə əȝ mǣȝȝ</i>	mi, azonos rangú/származású
312.	<i>kolām nājəp ōrtāp</i>	három úrnői-fejedelmi
313.	<i>λuȝ[k] λīλī</i>	istenség ette
314.	<i>tǣləȝ puł</i>	tele falatot
315.	<i>kāλ[t] λīλī</i>	szellem ette
316.	<i>tǣləȝ puł</i>	tele falatot
317.	<i>məȝnə wəȝəȝλī[.]</i>	mi kiveszünk.
318.	<i>əȝ mǣȝȝ</i>	Egyszerre nemzett

319.	<i>kolâṁ nājəp</i>	három úrnői
320.	<i>örtəpnə</i>	fejedelmi [származék]
321.	<i>siŋken urj</i>	«Füstös-réce-folyóági
322.	<i>ăŋlən [urj]</i>	kékcső-réce-folyóági»
323.	<i>tājəṁ nājprəy</i>	nevű fejedelemnőfi
324.	<i>lăyoiḷem</i>	sógorkám
325.	<i>tʰu kōlā jəḷ[,]</i>	azt mondja,
326.	<i>kos pǎŋopi</i>	húsfogú
327.	<i>uŋləŋ luḷj</i>	nyílásos szájból
328.	<i>tʰu kōlā jətāḷ[:]</i>	arra a szóra válik:
329.	<i>kōjəy nōyōḥs</i>	„«Nőstény-coboly
330.	<i>mok [nōyōḥs]</i>	kölyök-coboly
331.	<i>kōraŋ nāj</i>	képű-istennő»
332.	<i>ăŋkij təyə</i>	ágy ide
333.	<i>kolānta:</i>	hallgass:
334.	<i>kuntā săyōəṁ ju[y] ko</i>	Amikor «Varkocsos-bálványkép
335.	<i>pōŋtāḷ wāča</i>	hajcsimbókja-városra
336.	<i>kārtəṁ ju[y] ko</i>	vasalt-bálványkép
337.	<i>p[ōŋtāḷ] w[āča]</i>	hajcsimbókja-városra»
338.	<i>tārəṁ nāmḥs</i>	erős gondolat
339.	<i>jəṁ pətə</i>	jó végét
340.	<i>əjyəne</i>	egyszerre
341.	<i>nāmsanat pānəṁ [,]</i>	gondolatoddal raktad,
342.	<i>săyōəṁ ju[y] ko</i>	«Varkocsos bálványkép»
343.	<i>oyōtōjji</i>	fejtetőtől [kezdődő]
344.	<i>sikōəŋ tǎlā [,]</i>	szép teljességed [=hajad],
345.	<i>kōḷ opāt</i>	rés hajsza
346.	<i>kāntāpa</i>	kioldó szerszámod
347.	<i>no[k] kǎtəṭe [!]</i> –	mozgasd!”
348.	<i>luŋ[k] lili</i>	Istenség ette
349.	<i>kāḷ[t] [lilil]</i>	szellem ette
350.	<i>tǎləŋ pul</i>	tele falat

351.	<i>wəjəymǎŋo pɪrnə</i>	kivevésünk után
352.	<i>wǎlək sāt</i>	szabad / hajadon száz
353.	<i>ǎrtəp kǎtnə</i>	szolgálóasszonyos házban
354.	<i>wǎlək sāt</i>	szabad/nőtlen száz
355.	<i>ǎŋoəp kǎtnə</i>	szolgálós házban
356.	<i>wǎč əjəŋ ko</i>	városi fiatal férfi
357.	<i>ər pǎŋam</i>	sok fiam
358.	<i>kǎyrəm juŋi</i>	behordott fa
359.	<i>sǎŋorəm juŋi</i>	vágott fa
360.	<i>koləm ǎlnət</i>	három öllel [elégett]
361.	<i>əməsmɪl pɪrnə</i>	ülésük után
362.	<i>wǎč əjəŋ ko</i>	városi fiatal férfi
363.	<i>ər pǎŋam</i>	sok fiam
364.	<i>ər kǎti</i>	sok házból
365.	<i>ləkolǎl sǎŋi</i>	sarkaik mentén
366.	<i>ǎŋǎlǎi</i>	<i>ǎŋǎlǎi</i>
367.	<i>jǎŋotɪlɪ[.]</i>	kilövdnek,
368.	<i>surti ńŋo</i>	[mint] kétéves jávor
369.	<i>kol[ə]m ǎŋonə</i>	három áramlatában
370.	<i>ər kǎti</i>	sok házból
371.	<i>ləkolǎl sǎŋi</i>	sarkaik mentén
372.	<i>ɪlən kǎli/jətɪl[.]</i>	?feltűnnek.
373.	<i>siŋken urɪ</i>	«Füstös-réce-folyóági
374.	<i>ǎŋl[ən] u[rɪ]</i>	kékcsőrű-réce-folyóági»
375.	<i>t[ǎjəm] nəjpǎŋ</i>	nevű fejedelemnőfi
376.	<i>ǎŋoɪlem</i>	sógorkám
377.	<i>tʉ kǎlǎ jətǎl[:]</i>	azt mondja:
378.	<i>mǎ urəŋ kǎt</i>	„Én szögletes ház
379.	<i>urɪɕɪnə</i>	szögletében
380.	<i>tǎt kǎlǎm[.]</i>	ott hálok.”
381.	<i>tʉ kǎlǎl</i>	Azt a szavát
382.	<i>jǎstǎl</i>	mondja [miközben]

383.	<i>jǔleŋ kât</i>	manós ház
384.	<i>siŋ[â]ˡ oŋopâjǐ</i>	keresztléces ajtaján
385.	<i>kemən ɿiŋoattâˡ[.]</i>	ki megy.
386.	<i>minnəpə</i>	Mi ketten meg
387.	<i>əj mǎŋǐ</i>	összeillő
388.	<i>nájŋən őr[t]ŋân</i>	fejedelemnő, fejedelem
389.	<i>sârêh kǎŋǒǐ</i>	arany láb,
390.	<i>irêh kǎŋǒǐ</i>	ezüst láb
391.	<i>tǐŋˡâŋ ɿâta</i>	fészkés helyére
392.	<i>əj mǎŋǐ</i>	összeillő
393.	<i>nájŋən őr[t]ŋân</i>	fejedelemnő, fejedelem
394.	<i>ɿˡâh kâǐǐ ˡâmân[.]</i>	elbújunk,
395.	<i>ńǒ[ŋâ]s ǒntâr</i>	coboly időtartam[ú]
396.	<i>pǐč ăˡâmñê</i>	vékonyszálú álomban
397.	<i>ɿˡə wəˡojmân[.]</i>	elmerülünk.
398.	<i>kos[â]ŋ oŋopǐ</i>	Csillagos fejű
399.	<i>kǒŋoat</i>	hosszat
400.	<i>ăˡɿˡamamân pǐrnê</i>	fekvésünk után
401.	<i>mânə koˡân tâtaˡnê</i>	amint hallgatom
402.	<i>siŋken urǐ</i>	«Füstös-réce-folyóági
403.	<i>ăŋleŋ [urǐ]</i>	kékcsőrű-réce-folyóági»
404.	<i>tǎjâm náj pǎŋ</i>	nevű fejedelemnőfi
405.	<i>ńɿˡaməˡɿ</i>	nyelvéből [származó]
406.	<i>ăr čăŋoə</i>	sok beszéd [mint]
407.	<i>pǎst pātâm</i>	gyorsan megfagyott
408.	<i>pust ǒntâŋ</i>	padló alól
409.	<i>tǒŋânə tǎŋâˡ tâˡtâŋ[:]</i>	így vélekedett:
410.	<i>kârəŋ wǎjŋât</i>	„«Kérges-állatok
411.	<i>kǎŋ[č]pê ăŋŋâr</i>	díszítésű-páncél»
412.	<i>jeji koˡânta[!]</i>	bátya, [ide]hallgass!
413.	<i>wăˡta ko</i>	Élő ember
414.	<i>ur ńǒpâtñê</i>	véges korában

415.	<i>săkəŋ ăyoi</i>	hajfonatos lányt
416.	<i>ňăļŋət ko</i>	<i>ňăļŋət</i> (?vidító) embert
417.	<i>săkəŋ păy (wi'əŋ)</i>	hajfonatos fiút (jóképű)
418.	<i>ňăļŋət ko</i>	<i>ňăļŋət</i> (?vidító) embert
419.	<i>kəlanə tiyomá [?]</i>	hogyan teremtettél?
420.	<i>săyom ju[y] ko</i>	«Varkocsos-bálványkép-
421.	<i>kərtəm [juy ko]</i>	vasalt-bálványkép-
422.	<i>pəŋt'al wučmən</i>	hajcsimbókja» városunk
423.	<i>nəjəλ mənəm</i>	fejedelemnője elment
424.	<i>nəjəλy wăč</i>	fejedelemnőtlen város
425.	<i>örtəλ mənəm</i>	fejedelme elment
426.	<i>ör[t]əλy wăč</i>	fejedelem nélküli város
427.	<i>kələ mőčə</i>	meddig
428.	<i>kj'tmaλ – [?]</i>	maradt?”
429.	<i>minnə əj măyi əj untj</i>	Mi pedig, egyívású, azonos termetű
430.	<i>nəjyən ör[t]yən</i>	fejedelemnő és fejedelem
431.	<i>min sārəŋ kăyoi irəŋ k[ăyoi]</i>	a mi arany láb, ezüst láb
432.	<i>tiyəŋ ləti</i>	fészkes helyről
433.	<i>öyöŋ əyomən</i>	magas csontunk (=karunk)
434.	<i>sətəŋ tōj</i>	erős végé[re]
435.	<i>nomən măļəŋ təlmən[.]</i>	felemelkedünk.
436.	<i>t'u mətə</i>	Azt a miféle
437.	<i>wăkkəyən</i>	rézkapoccsal
438.	<i>pəŋkapə</i>	összekapcsolt
439.	<i>kos ār[t]nə</i>	hús szolgáltatósszony által [készített]
440.	<i>čuyi əuŋ[k] kōr</i>	csúcsos mintás
441.	<i>təyotəŋ nōj (nōjat?)</i>	tüzes posztóköpenyt
442.	<i>əmtəptətam[.]</i>	felöltöm.
443.	<i>məyə əŋtəλ tuəj[.]</i>	Milyen felsorolás hozatik.
444.	<i>t'ut juyəλ</i>	Azután
445.	<i>koləŋ pɨrnə</i>	
446.	<i>wăkkəyən</i>	rézkapoccsal

447.	<i>pōhkapê</i>	összekapcsolt
448.	<i>kos år[t]nê</i>	hús szolgálóasszony [által készített köpenyben]
449.	<i>wát' kōtām</i>	keskeny kezem[ben]
450.	<i>tinəh sōrj</i>	drága sör[rel]
451.	<i>jūlēh kāt</i>	manós ház
452.	<i>siγ[ə]λ oγopâji</i>	keresztléces ajtaján
453.	<i>kemən liγotəγ tətām[.]</i>	kimegyek.
454.	<i>kārəh wājyāt</i>	«Kérges-állatok
455.	<i>k[ānčpə] lāyêr</i>	díszített-páncél»
456.	<i>ləγo lāli ləγəlmāλ</i>	ő felülte [után]
457.	<i>sājəh pəntāp</i>	függönyös talpú
458.	<i>kātəh [pəntāp]</i>	házas talpú
459.	<i>ən[ə]λ āyōāλ</i>	nagy szán[ra],
460.	<i>wā[γ] kəyən</i>	rézkapoccsal
461.	<i>pōh[kapê]</i>	összekapcsolt
462.	<i>kos [ārtnê]</i>	hús szolgálóasszony [által készített köpenyben]
463.	<i>wát' k[ōtām]</i>	keskeny kezem[mel]
464.	<i>ti sōr</i>	azt a sört
465.	<i>sājəh pəntāp</i>	függönyös talpú
466.	<i>kātəh [pəntāp]</i>	házas talpú
467.	<i>ən[ə]λ āyōāλa</i>	nagy szánra
468.	<i>tōγōē āmāttam[.]</i>	oda helyezem.
469.	<i>tūt juγāλ</i>	Azután
470.	<i>kolām pīrnê</i>	
471.	<i>ārəy nihe</i>	énekes nőd
472.	<i>hāyōāmli</i>	mondta
473.	<i>wījəh ārəy</i>	álnok ének
474.	<i>rāγpəh [ārəy]</i>	ravasz ének
475.	<i>lōhtjλ kōλ</i>	általuk olvasott szó
476.	<i>məγōāliλ tulj[.]</i>	micsodája hozatik.
477.	<i>siγken urj</i>	«Füstös-réce-folyóági
478.	<i>ā[ηlēn] [urj]</i>	kékcsőrű-réce-folyóági»

479.	<i>t[ǎjâm] náj pǎγ</i>	nevű fejedelemnőfi
480.	<i>ǎǎγ_oǐlemnə</i>	sógorkám
481.	<i>sārəŋ ʎek_o</i>	elől lévő út
482.	<i>áj sirəλ</i>	kis elejét
483.	<i>ləγ_oə wəjmáλ[.]</i>	ő elvette.
484.	<i>put jəŋkəp</i>	Fazék(fekete) vizű
485.	<i>jiməŋ jǎγ_oŋam</i>	szent folyóm
486.	<i>jəŋkət ʎλ</i>	vizei lefelé
487.	<i>məγət ʎλ</i>	földjei lefelé
488.	<i>mən[ə]m ǎλəŋnam</i>	menése kezdetéhez
489.	<i>siŋk[en] u[ri]</i>	«Füstös-réce-folyóági
490.	<i>á[ŋlen] u[ri]</i>	kékcsőrű-réce-folyóági»
491.	<i>t[ǎjâm] náj [pǎγ]</i>	nevű fejedelemnőfi
492.	<i>ǎ[ǎγ_oǐlem]</i>	sógorkám
493.	<i>kār wâtâm</i>	kérge kifakult
494.	<i>səjəŋ ʎurəλ</i>	deres bőrszóját
495.	<i>ləγ_o rǎγ_oǐʎətáλ[.]</i>	ő rázza.
496.	<i>wájəγλa</i>	Állat
497.	<i>ləγəλλi</i>	repülte
498.	<i>koləŋm jəŋk</i>	három víz
499.	<i>kūtəλ tir</i>	közti távolság
500.	<i>kōt wānnə</i>	kéz közelben
501.	<i>wǎλmaλ[.]</i>	volt.
502.	<i>s[iŋken] u[ri]</i>	«Füstös-réce-folyóági
503.	<i>á[ŋlen] u[ri]</i>	kékcsőrű-réce-folyóági»
504.	<i>t[ǎjâm] náj [pǎγ]</i>	nevű fejedelemnőfi
505.	<i>ǎ[ǎγ_oǐlem]</i>	sógorkám
506.	<i>kōraŋ ǎγ_oəλ</i>	díszes szán
507.	<i>kōraǎj</i>	díszétől
508.	<i>sārəŋ kōŋ[k]λaŋ</i>	arany csengettyűs
509.	<i>nǎməŋ nārəγ</i>	híres kard[jával]
510.	<i>tinəŋ kār</i>	drága rénbika

511.	<i>pəɫɣən kũti</i>	két füle között
512.	<i>ɫǎŷoɪɫemnə</i>	sógorkám
513.	<i>sàrà nũrtəm təɫtəŷ[.]</i>	előre futott,
514.	<i>tʉ kǒɫá jətáɫ[:]</i>	azt mondja:
515.	<i>kǒjəŷ nǒŷoə̃s</i>	„«Nőstény-coboly
516.	<i>m[ok] n[ǒŷoə̃s]</i>	kölyök-coboly
517.	<i>k[ǒrəŋ] n[áj]</i>	képű-fejedelemnő»
518.	<i>ǎhǎkɪ kɔɫə̃nta:</i>	ángy, hallgass:
519.	<i>min sǎŷoə̃m ju[ɣ] ko</i>	A mi «Varkocsos-bálványkép
520.	<i>kǎrtəm [juɣ ko]</i>	vasalt-bálványkép
521.	<i>pǒhʔaɫ wuə̃mǎn</i>	hajcsimbókja» városunk
522.	<i>neŷo[i] ǒsə̃p</i>	világos fonákú
523.	<i>nàrəŷ wǎŷ</i>	kard vasa
524.	<i>tǒmnam sǎɫɲjɫə̃ɫ[.]</i>	oda csillog/dereng”.
525.	<i>mǎnə ɫeɣi ɫə̃tǎɫnə</i>	Amint nézem,
526.	<i>s[ǎŷoə̃m] ju[ɣ] k[o]</i>	«Varkocsos-bálványkép
527.	<i>k[ǎrtəm] j[ɫuɣ ko]</i>	vasalt-bálványkép
528.	<i>p[ǒhʔaɫ] wǎč</i>	hajcsimbókja» város
529.	<i>əj tǒrǎm</i>	a világ
530.	<i>əj pǎlək</i>	egyik felén
531.	<i>mǒrəŷ wǎŷ</i>	kemény vas
532.	<i>mǒrə̃[ɣ] kǎŷo</i>	kemény kő
533.	<i>jəm kəmər</i>	jó humorú [falat]
534.	<i>əjnám ǎmǎs ɫə̃tə̃ŷ[.]</i>	mind állított.
535.	<i>tʉ jətǎŷo</i>	Így lévén mi
536.	<i>tʉ iŷoə̃ɫ</i>	ez után
537.	<i>tǎrəm sǎpɫə̃p</i>	erős nyakú
538.	<i>nir wǎjŷə̃tnə̃</i>	rudas állatok által
539.	<i>sǎŷoə̃m ju[ɣ] ko</i>	«Varkocsos-bálványkép
540.	<i>k[ǎrtəm] [juɣ ko]</i>	vasalt-bálványkép
541.	<i>p[ǒhʔaɫ] wǎča</i>	hajcsimbókja» városba
542.	<i>tǒŷoə̃ ǎɫəm ɫojə̃ŷo [.]</i>	oda fölemeltetünk.

543.	<i>siŋken urj</i>	«Füstös-réce-folyóági
544.	<i>ǎ[ŋ]en] [urj]</i>	kécsőrű-réce-folyóági»
545.	<i>t[ǎjâm] n[áj pǎŋ]</i>	nevű fejedelemnőfi
546.	<i>ǎǎŋo[i]em]</i>	sógorkám
547.	<i>ǎŋo ǎmsj ǎŋǎtǎǎ</i>	ő üldögélvén
548.	<i>áj ǎǎrj</i>	kis tó
549.	<i>áj tǎŋǎj</i>	kis erdei tó
550.	<i>mǎti kutǎǎ</i>	nagyságú házába
551.	<i>ǎŋopǎ jǎkoǎ mǎntǎǎ[.]</i>	ő is bement.
552.	<i>kǎrǎŋ w[ǎjŋt]</i>	«Kérges-állat
553.	<i>k[ǎncpǎ] ǎ[ǎŋǎr]</i>	díszített-páncél»
554.	<i>kutǎm</i>	jegyesem
555.	<i>ǎŋo ǎmsj ǎŋǎtǎǎ [!]</i>	ő üldögélése
556.	<i>áj ǎǎrj</i>	kis tó
557.	<i>[áj] tǎŋǎj</i>	kis erdei tó
558.	<i>mǎti kutǎǎ</i>	nagyságú házába
559.	<i>minnǎpǎ</i>	mi kettőnk által meg
560.	<i>ǎj mǎŋj</i>	összeillő
561.	<i>nǎjŋǎn ǎr[t]ŋǎn</i>	fejedelemnő-fejedelem
562.	<i>ǎn[ǎ]ǎ jir</i>	nagy véres áldozatot
563.	<i>ǎn[ǎ]ǎ pǎrj</i>	nagy ételáldozatot
564.	<i>pǎnǎm kǎt</i>	rakott ház[ba]
565.	<i>jǎkoǎn ǎǎŋǎj[.]</i>	beléptetik.
566.	<i>kǎt wǎr ǎnǎtǎm iminǎ</i>	Házimunkát tanult asszony által
567.	<i>wǎt' kǎtǎm</i>	keskeny kezem
568.	<i>tinǎŋ sǎrj</i>	drága sört
569.	<i>tǎŋoǎŋ ǎuŋ[k] kǎr</i>	tollas bálványkép
570.	<i>pǎnǎŋ [ǎuŋk kǎr]</i>	szárnyas bálványkép
571.	<i>rǎpŋǎ sǎjǎ</i>	lógó függöny mögé
572.	<i>sǎrǎh kǎŋǎj</i>	arany láb
573.	<i>tjŋǎŋ ǎtǎ</i>	fészkes helyre
574.	<i>irǎh k[ǎŋǎj]</i>	ezüst láb

575.	<i>t[iɣl̥əŋ] l̥əta</i>	fészkes helyre
576.	<i>tõɣoð ʔm̥əttam.</i>	oda helyezem.
577.	<i>kārəŋ w̥aj̥ɣət</i>	«Kérges-állatok
578.	<i>kǎn[čp̥ə l̥əɣər]</i>	díszített-páncél»
579.	<i>kut̥əm t̥u kōl̥á jət̥al[:]</i>	jegyeseem azt mondja:
580.	<i>w̥ăč ʔjəŋ ko</i>	„Városi fiatal férfi
581.	<i>ār p̥əɣa</i>	sok fiúnak
582.	<i>uñh̥en̥əŋki</i>	a menyasszony anyja
583.	<i>tuy̥əm p̥ər̥j̥</i>	által hozott ételáldozat
584.	<i>kǎtl̥əŋ l̥əŋt̥j̥</i>	napokat számoló
585.	<i>ār kǎtl̥j̥</i>	sok napot
586.	<i>m̥əŋ w̥ărl̥əɣo[.]</i>	mi csinálunk.
587.	<i>ʔjəŋ ko p̥əɣətn̥ə</i>	Fiatal férfi fiúk által
588.	<i>p[ə] ʔjəŋ [ko] [p̥əɣətn̥ə]</i>	más fiatal férfi fiúk által
589.	<i>p̥əŋl̥əŋ w̥ăč ut̥p̥j̥n̥ə</i>	oldalas város felső végén
590.	<i>kār l̥ənt̥əŋ l̥ek̥o j̥əɣəmn̥ə</i>	rénbika zuzmós út erdőben
591.	<i>l̥ənt̥əŋ kōŋəp̥</i>	zuzmós hasú
592.	<i>kos n̥əpt̥əɣ</i>	hús réntehént
593.	<i>nik tuy̥j̥t̥əɣ[.]</i>	le hozzatok”.
594.	<i>p̥ə ʔjəŋ ko</i>	Más fiatal férfi
595.	<i>p̥əɣj̥l̥j̥t̥</i>	fiacskák[nak]
596.	<i>kārəŋ w[ə]j̥ɣət</i>	«Kérges-állatok
597.	<i>k[ǎnčp̥ə] l̥əɣər</i>	díszített-páncél»
598.	<i>kut̥əm t̥u kōl̥á jət̥al[.,]</i>	jegyeseem azt mondja,
599.	<i>t̥ət n̥əmən</i>	itt lent (a vízparton)
600.	<i>pom l̥ək̥j̥səŋ</i>	fűvel gazdagon benőtt
601.	<i>l̥əp̥ət l̥ər̥j̥</i>	hét tóból
602.	<i>pom̥əŋ kōŋəp̥</i>	fűves hasú
603.	<i>kos kǎl̥əŋ</i>	hús rénökröt
604.	<i>ut̥ə tuy̥at[.]</i>	fel hozzon/ fel hoztak.
605.	<i>tōm j̥l̥ w̥ăč uł̥əŋmn̥ə</i>	Amaz alsó város végemen
606.	<i>siŋk[en] u[ri]</i>	«Füstös-réce-folyóági

607.	<i>á[ηlen] u[ri]</i>	kékcserű-réce-folyóági»
608.	<i>t[ǎjễm] n[áj pǎy]</i>	nevű fejedelemnőfi
609.	<i>á[ǎỹõl̃em]</i>	sógorkámat
610.	<i>kárə̃η w[ǎjỹễt]</i>	«Kérges-állatok
611.	<i>k[ǎnčp̃ễ] áǎỹễr</i>	díszített-páncél»
612.	<i>kutễmnễ</i>	jegyesem
613.	<i>tə̃ỹə wǎỹtaλ[.]</i>	ide hívja.
614.	<i>wǎč ájə̃η ko</i>	Városi fiatal férfi
615.	<i>ár pǎỹnễ</i>	sok fia által
616.	<i>põmễη kō̃nễp</i>	fűves hasú
617.	<i>kos kǎλ̃ə̃η</i>	hús rénkör
618.	<i>kǎrtə̃ỹ áj̃ə̃m</i>	kemény fejsze
619.	<i>mõkkễη kō̃t</i>	fokos kéz[zel]
620.	<i>j̃λ̃ễ sǎ̃η̃õm̃iλ̃[.]</i>	le van taglózva.
621.	<i>wǎč á[jə̃η] k[o]</i>	Városi fiatal férfi
622.	<i>ár pǎỹnễ</i>	sok fia által
623.	<i>λ̃ántə̃η kō̃nễp</i>	zuzmós hasú
624.	<i>kos nǎpt̃ə̃ỹ -----</i>	hús réntehén ----
625.	<i>[kǎrtə̃ỹ áj̃ə̃m</i>	kemény fejsze
626.	<i>mõkkễη kō̃t</i>	fokos kéz[zel]
627.	<i>j̃λ̃ễ sǎ̃η̃õm̃iλ̃[.]</i>	le van taglózva.
628.	<i>mə̃η̃nễ λ̃ũη̃[k] λ̃iλ̃i</i>	Mi pedig bálványszellem ette
629.	<i>ə̃n[ə̃]λ̃ pǎ̃r̃j̃</i>	nagy lakomát
630.	<i>wǎ̃rm̃ẵỹõ [,]</i>	csináltunk,
631.	<i>kǎλ̃[t] λ̃iλ̃i</i>	szellem ette
632.	<i>ə̃n[ə̃]λ̃ pǎ̃r̃j̃</i>	nagy lakomát
633.	<i>wǎ̃rm̃ẵỹõ [,]</i>	csináltunk,
634.	<i>kǎ̃tλ̃ễλ̃j̃</i>	napokig tartó
635.	<i>ár kǎ̃tλ̃j̃</i>	sok napon
636.	<i>j̃ə̃j̃ễλ̃i</i>	éjszakáig tartó
637.	<i>ár át̃i</i>	sok éjjelen
638.	<i>λ̃ũη̃[k] λ̃iλ̃i, kǎλ̃[t] λ̃iλ̃i</i>	bálványszellem ette, szellem ette

639.	<i>ən[ə] ʌ pəri[.]</i>	nagy lakomát.
640.	<i>ʌpət kät[ə] ʌ</i>	Hét nap
641.	<i>pirem ʌtnə</i>	elmúltakor
642.	<i>ʌpət jəj</i>	hét éjszaka
643.	<i>p[irem] ʌ[ətnə]</i>	elmúltakor
644.	<i>áj jōmī, áj wātī</i>	kis eső, kis szél
645.	<i>pålip törâm</i>	tavalyi időben
646.	<i>məɲnə tī pīʌðytəli[.]</i>	mi tovább munkálkodunk.

Al. Ketsemep

Loppua ei tiedä, tulee vielä sota _ _ _ _
 [A végét nem tudja, még jön egy háború]

2.3.4.1 Jegyzetek a Trj4 szöveghez

tarnəj arəj 'hősének'

kāniki arəj 'Fejedelem éneke'

646 soros, 1322 szóból álló, befejezetlen hősének a kézirategyüttes 33–69. lapján, a *Tremjungan. Kielennäytteitä II.* 'Tremjungan. Nyelvmutatványok II.' címlappal ellátott részben.

Az ének címe egyben a műfaja is, melyet Karjalainen így jellemez: „*tarnəj arəj* (t. *kāntəj arəj*) harci ének vagy hanti ének: régi ének, osztják epikus ének, melyben a hősök mindig rénszarvassal utaznak (hangszeres kíséret nélkül éneklük őket)” (KT 1021)¹²⁴.

A *tarnəj* jelző alapszava (*tārən*, *terən*) az egész hanti nyelvterületen ismert, balesetet, sérülést, vérontást okozó istenség neve (JugrUsk 363, FFC 44: 356, Relig2: 261).

Az alcím nehezen értelmezhető, ugyanis az énekben megjelenő hősök bármelyikét nehéz *kān iki* istenséggel azonosítani. Az ének során a női főszereplő, Nöstény-coboly-kölyök-coboly-képében-megjelenő-istennő szólal meg 1SG személyben.

Az ének tartalma:

Az ének elején egy női istenség „Nöstény-coboly-kölyök-coboly-képében-megjelenő-istennő” (a továbbiakban Cobolyképű-istennő) elmondja, hogy az események színhelye „Bálványok-lába-férfi-szellemek-lába-férfi-fejedelmes-városa”. Ez az ő székhelye, innen terjed az ő híre-neve szerte a világban (1–27). Éjszakára elcsendesül a város, ahol – mivel a városlakóknak nincs semmilyen okuk arra, hogy felmenőik halála miatt bosszút álljanak – békésen folyik az élet (28–49). Elmúlt a nyár, beköszöntött az ősz (50–61). Az istennő alattvalói vadászni indultak, egyesek a fenyőerdő, mások a vegyes lombos erdő irányába (62–75). Az asszonyok otthon várnak (76–82). A függönnyel elkerített szobarészben dolgoznak, varrnak, hímeznek (83–96). Visszatérnek a vadászok. Akik a fenyőerdőbe mentek, azok mókusokat ajándékoznak az istennőnek, akik a vegyes lombos erdőbe, azok pedig cobolyokat (97–121). Az énekes közbevetése: ugyan, miért mondom ezt az

¹²⁴ *tarnəj arəj* (t. *kāntəj arəj*) vanha laulu, ostj. kertomaruno, jossa aina poroilla sankarit matkustavat (näitä lauletaan ilman säestystä).

értelmetlen éneket (122–126). A városban a jövőbe látó nők idegen hadak támadását, a jövőbe látó férfiak lánykérő menet érkezését jósolják, ezért a helybéliek őrséget állítanak (127–139). Elkezdődik a készülődés a támadásra: mindenki sűrög-forog, a nők és a férfiak a vár(os) szögletein kémlelik a környéket (140–157). A folyó alsó folyása felől nagy szánok közelednek, rajtuk két istenfiú, két egyívású, azonos termetű hős (158–174). Az elől jövő neve „Füstös-réce-folyóági-kékcsőrű-réce-folyóági” fejedelemnőfi (a továbbiakban Füstösréce-folyóági-hős), két szép rénszarvas húzza a szánját (175–194). Az utána jövő vitéz szánját szintén két rénszarvas húzza, ő is messze földön híres, a neve „Állatokkal-díszített-kemény-páncél” (a továbbiakban Kemény-páncél) (195–219). Elmondja, hogy „Varkocsos-bálványkép-hajcsimbókja-vasalt-bálványkép-hajcsimbókja” nevű városból jön (a továbbiakban Varkocsos-bálványkép-városa), s a ház lakói elébe futnak (220–227). Cobolyképű-istennő a függöny mögött előkészíti a főzést, s egy kis idő múlva lábdobogást hall a pitvarban (228–245). A két hős jön, hallatszik a páncéljuk és kardjuk zörgése. Kinyitják az ajtót és belépnek a házba (246–267). Fejet hajtanak a ház szent sarka felé, és leülnek a fekvőhely szélére (268–282). A szakácsnő egy füles üstbe rakja a húst, megtölti vízzel és a tűzre akasztja (283–295). Miután megfőtt a hús, leveszi az üstöt a tűzről és fatányérokba kitálalja az ételt (296–310). A három istenség (az istennő és a két vendég) enni kezd (311–317). Füstös-réce-folyóági hős megszólal, azt mondja, hogy ha Cobolyképű-istennőnek kedve támad Varkocsos-bálványkép városába költözni, akkor fészülködjön meg [ezek lehetnek a lánykérés szavai, melyet nem a vőlegény mondott el, hanem az öccse] (318–347). A lakoma után még annyi időt töltöttek a házban, amíg három ölnyi fa elég a kályhában, majd az alattvalók kitódultak a házakból (348–372). Füstösréce-folyóági-hős az őrtoronyban éjszakázik, Cobolyképű-istennő és jegyese, Kemény-páncél a függöny mögötti kényelmes fészekben fekszik le, föl-föl ébredve alszanak, míg a csillagok fent vannak az égen (373–397). Füstösréce-folyóági-hős felébreszti őket mondván, hogy nem szabad sokáig uralkodó nélkül hagyni a városukat (398–428). Az ifjú pár feltápáskodik a helyéről, az istennő díszes köpenyt ölt magára (429–442). Ismét az énekes beszúrása: ugyan, mi következik még ezután (443). Kemény-páncél felül a szánjára Cobolyképű-istennő kiviszi és felrakja a szánra a lakodalomra készített ételt-italt (444–468). Az énekes közbevetése: ugyan, miért mondom ezt az értelmetlen éneket (469–476). Füstösréce-folyóági-hős megy elől, a folyó mentén lefelé, rázza a gyeplőt, az állatok szinte repülnek, fogy a három folyó közti távolság (477–501). Füstösréce-folyóági-hős amint előre néz, már látja is a csillogó fegyvereket Varkocsos-bálványkép városában (502–524). Cobolyképű-istennő is meglátja a tömör vasból és kőből épült városfalakat. Nemsokára megérkeztek a városba (525–542). Bemennek a házukba, előbb Füstösréce-folyóági-hős a sajátjába, aztán Kemény-páncél és az istennő az övékébe, amely már elő van készítve a lakodalomra (543–565). Cobolyképű-istennő az ételt-italt lerakja a függöny mögé (566–576). Kemény páncél megparancsolja, hogy a város fölötti zuzmós erdőből hozzanak le hús réntehént, a füves tóparttól pedig hozzanak fel hús rénökröt (577–604). Kemény-páncél magához hívja öccsét, a Füstös-réce-folyóági hőst (605–613). Addigra a városi ifjak már letaglózták a füvel jóllakott hús rénökröt és a zuzmóval jóllakott hús réntehént (614–627). Sok napon, sok éjszakán át tartó, isteni nagy lakomát készítettek (627–639). Hét nap, hét éjszaka elmúltával visszatérnek a tevékenységükhöz, szelet, esőt csinálnak, megismétlik az előző évi időjárást (640–646).

Az énekben a rokonságnevek alapján lehet következtetni arra, hogy ki kicsoda és mi történt. Füstösréce-folyóági-hős bátyjának szólítja Keményt-páncélt, Cobolyképű-istennőt viszont ángyának (bátyja feleségének), aki viszont őt sógorkának (férje öccsének). Ennek alapján következtethetünk arra, hogy Kemény-páncél kérőként érkezett a városba. Az a szó, mellyel Cobolyképű-istennő a férfit illeti (*kutâm*) nem szerepel a szótárakban, 'kérő' vagy 'jegyes' lehet a jelentése. Az énekes szinte mindig Cobolyképű-istennő nevében beszél 1SG személyben, aki a kérőjével kevesebbet foglalkozik, inkább sógorkája, a Füstösréce-folyóági-hős cselekedeteit kommentálja.

Értelem szerinti fordítás, jegyzetek

1–4. sor

Bálványok-képe/lába-férfi-szellemek-képe/lába-férfi-fejedelmes-városában letelepedtünk.

1–3. *λυγκât kôr ko, kâatât kôr ko ôrtâη wăč*

A városnév nehezen fordítható. Nemcsak azért, mert homályosak a szavak közötti szintaktikai viszonyok, hanem azért is, mert az egyes szavaknak a magyarban nincs egyetlen, adekvát megfelelője. Ahogyan a *tôrâm* nem fordítható egyetlen szóval (l. a Vj1/13. sorhoz fűzött jegyzetet), ugyanúgy a *λυγκ* is lehet 'istenség, szellem, védő-, bálvány-, gazdaszellem'.

A szurguti hanti pantheonban a *λυγκ* az animizmusnak megfelelően a természeti jelenségek, anyagi javak vagy földrajzi helyek „lelke”, gazdája¹²⁵. A folklórban a *λυγκ* parallel párja a *kâat*, mely önmagában ritkán fordul elő (JugrUsk 272, FFC 44: 213, Relig2:160, l. még a Vj1/88–89. sorokhoz írt jegyzetet).

A *λυγκ* hímnemű, a *kâat* nőnemű istenség. Az, hogy egy istenség férfi vagy női tulajdonsággal rendelkezik, kiderül a nevéből, a jelzős szerkezet alaptagjából: *iki* 'férfi', *imi* 'nő, asszony'¹²⁶, *an̄ki* 'anya' *naj* 'istennő' (Kerezsi 1997a: 35, 1997b: 35–36). Figyelemre méltó, hogy *at̄i* 'apa', *jəγ* 'atya' szerepet csak a legfelső isten, *tôrâm* kap.

A *naj* szó szintén többjelentésű. Amellett, hogy 'tűz' jelentése is van, az *ôrt* 'hős, fejedelem' nőnemű párja is 'úrnő, fejedelemasszony' jelentésben, s mint ilyen, a jelen hősénekekben is gyakran előfordul.

A városnévben az első előforduláskor a *kôr* 'kép, ábrázolás' szó szerepel, a továbbiakban viszont (23–24, 43–44, 127–129) a *kûr* 'láb'. Ha a városnévben a *kôr* szó van, ennek többféle értelmezése lehetséges: a) „Istenségek ábrázolását [örző] férfi, női istenségek ábrázolását [örző] férfi [lakta], fejedelem [uralta] város”, b) „Istenségekhez hasonló férfi, szellemekhez hasonló férfi fejedelmi városa”. Ha a *kûr* szó szerepel a városnévben, akkor arról lehet szó, hogy az istenségek lába (küldönce?) él a városban, azaz: „Istenségek lába férfi, szellemek lába férfi fejedelmi városa”.

5–11. sor

Én, „Nőstény-coboly-kölyök-coboly-képében-megjelenő-istennő”¹²⁷, itt ülök (élek, uralkodom) ennek a nagy városnak, nagy falunak a közepén.

¹²⁵ Az orosz nyelvű szakirodalom a *дых* szót használja, melyet angolra 'a spirit' kifejezéssel fordítanak (Kulemzin 2000: 164–168, 2006: 106–108).

¹²⁶ Az obi-ugor folklór szövegekben a hanti *imi*, *iki* és manysi *ēkwa*, *ōjka* korábban 'anyó', 'apó', fordítással szerepelt. Az anyanyelvű szakemberek többször hangoztatták, nem öregemberről vagy öregasszonyról van szó, hanem egyszerűen férfiről és nőről.

¹²⁷ A coboly képében megjelenő istennő a Kazim folyó védőszelleme lehet (LNK).

12–27. sor

Szerte a világon, fejedelmek és fejedelemnők uralta folyók völgyében hirdetik a nevemet, „Nöstény-coboly-kölyök-coboly-képében-megjelenő-istennő” – azt a nevet, ahogyan a Bálványképes-férfi-szellemképes-férfi-fejedelmes városban hívnak engem.

12. *əj iɣoʎi* ’’együtt’ nincs adatolva a szótárakban.

15–16. *ər məɣ ʌðkkâ* (ɔ: *ʌðkkâ*) *tʉ nəmām tuʎ* a föld minden sarkába elviszik a nevemet feltehetőleg félrehalláson alapuló íráshiba, melyet az idézhetett elő, hogy a *məɣ* ’föld’ szóvégi spiráns mássalhangzójához hasonult a *ʌðk* ’szöglet’ szóeleji mássalhangzója.

A hősénekek szerkezetére jellemző, hogy az énekes az elején bemutatja az események helyét és szereplőit – ez megtörténik a 1–27. sorban, ahol az énekes az istennő nevében beszél, 1SG személyben.

28–34. sor

Az éjszaka hezdetén, a hirtelen beköszöntő sötétség idején még alig ült el az emberek lépteinek a zaja.

Emberi lépések zaja: nappali tevékenység (LNK)

35–49. sor

Mivel bármely földön, bármely vízen apánk, anyánk haláláért nem kell bosszút állnunk, harci útra indulnunk (nincs semmi okunk háborúzni), Bálványképes-férfi-szellemképes-férfi-fejedelmes városban, szélárnyékban, szélcsendes tó csendes partján békésen éldégélünk.

42. *əntə tǎjtayəat* birtokol-PTC.PRS-1PL-INSF ’mivel nem birtokolunk, nincs nekünk’

46. *wāt kǎjʌa* szélcsendes *kǎj-* elhagy -ʌa deverbális névszóképző, a participiumhoz hasonló alakot hoz létre, melynek nincs idővonatkozása még relatív értelemben sem (l. 2.2.4).

50–56. sor

Hosszú nyarunk, melynek során az ívó halak védőszelleme segítette az ikrák lerakását, véget ért, (ahogyan az életünk ideje is kevesebb lett), elkopott, mint a csizmánk szőre.

51. *imine* ’’asszony-nő’ – lehetséges összetétel, l. *iminiŋe* ’asszony-nénéd’ (Trj3/31), de az is lehet, hogy íráshiba, helyesen: *iminə*.

57–61. sor

Nagy-isten-férfi-jó-atyánk rénbika patáját megtartó havú, kemény ősz készíti számunkra.

57–58. *ənəʌ törəm ko jəm jəɣəɣo* ’nagy-isten-férfi-jó-atyánk’ – a 35–62. sorokban az énekes 1PL személyre vált, tehát az istennő a saját és a városlakók nevében beszél. Ennek része az, hogy a *törəm*-istent is mindnyájuk atyjaként emlegeti, ellentétben a Trj3 hősével, *kān iki* istenséggel, aki istenfiúként 1SG személyt használ: *ənəʌ törəm ko jəm jəɣəm* (Trj3/4–5, 15–16, 53–54, 61–62, 134–135).

62–75. sor

Fiacskáim (=alattvalóim) egyik fele a fenyveserdő irányába, másik fele a sűrű erdő felé indult. Puttonnyal a hátukon olyanok, mint az erdei manók.

74. *wōnt jǎʎi* ’erdei manó/óriás’ – a *jǎʎi* antropomorf mitológiai lény. „Olyanok, mint mi, csak vadabbak. Szőrös a szemük. A medvéünnepi repertoárban szerepelnek, de nem idézik meg őket, az ő nevükben nem énekelnek” (LNK).

76–82. sor

Hogy valahova elmehessünk, minden eshetőségre felkészülve várunk.

Nehezen értelmezhető mondat. Karjalainen lábjegyzete (minden nő otthon van, sehova sem mentek, nincs munka) nem fordítás, csak feltehetőleg az adatközlő magyarázata.

77. *kõa mənəm jəxiχ_oat* v hova megy-PTC.PST válik-1PL-IMP

78, 80. *lai kurâm – kǝɽ kurâm* 'nagyon óvatos, elővigyázatos' – az *lai – kǝɽ* határozószópár a cselekvés intenzitására utal, vö. a medve kényeztetésére utaló *lai litpe – kǝɽ litpe* kifejezés (Trj2/151–152).

82. *məŋ kurâmtâloŷo* 'minden eshetőségre felkészülve várunk vö. *kurâmtâ-* 'valaminek a beköszöntését várja, felkészül rá' (T. 191).

83–96. sor

Nap mint nap felkelünk, a tollas bálvány képét, szárnyas bálvány képét ábrázoló, lógó függöny mögött mi, fémdíszekkel kivarrt ruhájú hús szolgáló asszony, keskeny fonállal csúcsos fejű mintákat varrunk, melyeknek olyan az alakja, mint a tokhal háti vértje, a kecsége háti vértje.

83–84. *kātlena keləyli* vö. *kātajn ālāy keləyəntəli* (Trj3/119–120). Lehetséges, hogy ugyanaz a kifejezés, de a *kātlena* szóalak romlott. L. még a Trj3/119. sorhoz írt jegyzetet, **90–96.** A szavak alapalakjai a mondatbeli viszonyokra utaló végződés nélkül vannak felsorolva, ezért nehéz kihámozni a mondat értelmét. A korabeli közönség feltehetőleg az azonos képi/metaforikus gondolkodás alapján értette és értelmezte a hallottakat.

97-102. sor

A fenyőerdő irányába eltávozott fiacskák hazatérnek.

102. *nāmən wjyâllât* 'leereszkednek a vízpart irányába' – a hanti települések a vízparton vannak (*nāmən*), ahhoz képest az erdő fent van (*utân*).

103–111. sor

Mivel én vagyok a város uralkodónője, mivel én vagyok a falu uralkodónője, a fiatal férfi alattvalóim hurokkal fogott mókust ajándékoznak/áldoznak nekem.

109–110. *wæten pi'pi nirit ʌaŋki* 'vörös fűzfabokrokra helyezett hurokkal elejtett mókus' (LNK).

112–117. sor

A sűrű erdő irányába eltávozott fiacskák hazatérnek.

Karjalainen szaggatott vonallal jelölte a kihagyott három sort: *keļāntam ājəŋ ko pāyī.āit* 'eltávozott fiatal férfi alattvalók', mely ugyanaz, mint **99–101.** sorokban. Ezeket pótoltam a transzkripcióban, így az ének három sorral hosszabb lett, mint a kéziratban.

118–121. sor

Hailott körmű hím kölyök cobolyok sokaságát ajándékozzák nekem.

120. *tārnīaia* ismeretlen jelentés és morfológiai alak. Ugyanez a kifejezés előfordul a Trj3/121–125. sorokban is.

122–126. sor

Miért éneklek ezt az énekem hősnőjéről szóló, hazug (vad, ijesztő) éneket?

Az énekes a hallgatóság figyelmének felkeltése érdekében közbeszúrja a saját véleményét. A *wj̄j̄η* 'vad, félelmetes', jelző jelentheti azt is, hogy az ének nem érthető, ezért ijesztő vagy haszontalan (LNK). Ugyanez a közbevetés: **471–476. sor**.

127–139. sor

Miután „Bálványok-lába-férfi-szellemek-lába-férfi-fejedelmes-városában” a hadsereget előre látó asszonyok észrevették a hadsereget, a násznépet előre látó férfiak észrevették a násznépet, két férfi fiából, három férfi fiából őrséget állítanak.

131. *Λάλ sām* 'háború/hadsereg csírája/előjele'

134. *māj sām* 'násznép előjele'

132, 135. *imip̄lāt* asszony-ADJ-SUBST 'asszonynép', *ikip̄lāt* férfi-ADJ-SUBST 'férfinép' – az *imi*, *iki* szavakhoz előbb egy melléknévképző kapcsolódik, majd a *lāt* 'idő' jelentésű szóból grammatikalizálódott gyűjtőnévképző (vö. Tra *jāqq̄ηlāt* nép-ADJ-SUBST 'emberiség'). Hasonló képzés a most közölt Vj szövegekben: *ōyi-η-lāt* 'leánynép' *pāk-ōη lāt* 'fiúnép' (Vj2/5).

140–145. sor

Isten déli napjának dele még nem jött el, úgy látszik, a városi fiatal férfiak, fiaim/szolgáim már készülődnek.

146–149. sor

Sürgés-forgásuk olyan képet mutat, mint egy tokhalakkal teli fortyogó üsté.

Izgalmas perspektívájú hasonlat: mintha valaki felülről látná a várost, és a benne mozgó embereket. A tokhalakkal teli fortyogó üst egyébként hétköznapi látvány, mert enyvet főznek belőle a hantik (Sirelius 1904: 51).

150–157. sor

A város sarkain felállított őrtornyokhoz odafutnak, nők és férfiak minden irányba körbenéznek.

150–151. *ur̄η kāt ur̄j̄l̄i* 'szögletes ház szöglete v. sarkos ház sarka' – valamilyen megfigyelésre alkalmas magas hely, őrtorony lehet. Ugyanez a kifejezés szerepel a **225–227, 378–379. sorokban**.

158–174. sor

Amint nézem, eme sötét vizű szent folyó alsó feléről, amint nézem, a folyó alsó végétől valami istennő szülte két fiú, egyivású, azonos termetű két fejedelemfi közeledik egy függönnyel takart, nagy fedett szánon.

168–170. *sāj̄η p̄ant̄ap kāt̄η p̄ant̄ap ̄an̄al ̄aj̄ōl̄al* Karjalainen a három sort összekapcsolva írta a margóra, hogy *suuri reki* 'nagy szán'. Valamiféle tetővel ellátott és elfüggönyözött szánról lehet szó.

168. *sāj̄η p̄ant̄ap* 'függönyös talpú' Karjalainen először *sāj̄j̄η* alakot írt, majd az első szótagi magánhangzót palatálisra változtatta, de a második szótagit nem javította. Az énekben még három helyen (**197, 457, 465. sor**) fordul elő ez a szókapcsolat, mindenütt *sāj̄η* alakkal.

171–172 *aj māȳj̄, aj unt̄j̄* 'egyszerre nemzett, egyforma termetű' – az ének elején a jelző a lánykérőbe érkező két testvért jellemzi (l. még a **280. sorban**). Később viszont a három

istenség közös jelzője (311), innentől fogva pedig a jegyespáré (387, 392, 429, 560). Éppen ezért az *aj māyī* tágabb értelmű jelentése 'azonos származású, rangú, összeillő' lehet.

175–185. sor

Elöl a „Füstös-réce-folyóági-kékcőrű-réce-folyóági” nevű fejedelmnőfi jön, elől a szánt formás testű két rénszarvas húzza.

184. *kāt naryemyən* 'két rénszarvas' – a *naryem* 'rénszarvas' szó alapja a *naryem*- ige, melynek jelentése 'rénszarvasszánnal nagyon gyorsan halad' (LNK).

186–194. sor

Úgy ült a rénbika húzta szán orrába, mint egy valódi rénhajtó ember, a varkocsa végére vörös mókus, szürke mókus farka van ?odakötte. ?Mókusfarokként lobogott a varkocsa.

191–192. *tārnəḡ lāḡki, kōlātəḡ lāḡki* harcos (vörös), halott (szürke) mókus (LNK)

193. *lək sāyō tōja* – a *lək* szóalak többféleképpen értelmezhető: *ləy* 'farok' vagy íráshibával *ləyō* 'ő' vagy *ləy* 'ők'

194. *aj tōyōd* 'ugyanoda', *ulanəksək* – ismeretlen jelentés, morfológiailag is nehezen elemezhető. Éppen ezért a **193–194.** sor fordítása bizonytalan.

195–203. sor

Egy idő múlva egy másik elfüggönyözött nagy fedett szán jön, oldalukon felkantározott két rénszarvas húzza.

195–196. *tūt juḡəl koləm pīrnə* éneknyelvi kifejezés: azután. Egyéb előfordulás: **444–445, 469–470.**

204–219. sor

Az elfüggönyözött nagy fedett szánon ülő, valamely istennő szülte fiút azon a néven nevezik, sok víz partján országszerte úgy hívják: „Állatokkal-díszített-kemény-páncél” – azon a néven nevezik.

220–224. sor

„Varkocsos-bálványkép-hajcsimbókja-városból-vasalt-bálványkép-hajcsimbókja-városból” jövök/jön.

A városnév fordításának alapja: *juḡ ko* 'faember' azaz bálvány, mely összeragadt hajból (*pōñt* 'hajcsimbók') font varkocsokkal van ellátva és vaslemezzel fedve (*sāyō*- 'befon', *kārt*- 'vasal'). A város feltehetőleg ezekről a bálványokról kapta a nevét. Más értelmezés is elképzelhető, de ez tűnik a legvalószínűbbnek. A városnév egyéb előfordulása az énekben: **334–337, 420–422, 519–521, 526–528.**

224. *jəyoliləyām* 'jövőgetek' – nem világos, hogy ki beszél itt 1SG személyben. Az énekes hirtelen szerepet váltott, és az idősebbik fejedelem nevében szól? Az is lehet, hogy íráshiba, helyesen: *jəyoliləyān* 'jövőget, jődögél' (az éneknyelvben a 3SG személy ragja *-ən*, vö. **2.2.4**).

225–227. sor

Az őrtornyoktól, megfigyelő pontoktól leszaladnak az emberek.
vö. még **150–152, 378–379.** sorok

228–233. sor

A tollas bálványt, szárnyas bálványt ábrázoló lógó függöny mögé ?valamilyen négylábú állat ?képét ?kicsire hajlítom.

231–232. *kōtəŋ kūrəŋ sičmāŋ kōr* – megfejthetetlen kifejezés. A szótárakban nem szerepel *sič-* szótő, de még hasonló hangalakú, a kontextusba illő szemantikájú szó sem. A *kōtəŋ kūrəŋ* 'kezes-lábas' négylábú állatra utal. Az északi hanti folklórban is van hasonló kifejezés: *jāšing kuring ses voj nyogi moltal* 'kezes-lábas nyúl(?) húst rak bele' (OH I: 378/1865)¹²⁸. Figyelemre méltó, hogy mind a szigvai hanti, mind a tremjugani hősénekekben ezt a kistermetű, négylábú állatot akkor főzik, amikor kérők érkeztek a házhoz. Lehetséges, hogy a *sič-* tabuszó volt, melynek a jelentése elfelejtődött, a hangalakja pedig deformálódott az idők során. A kifejezés a továbbiakban más változatban jelenik meg: *sič wājāy kōr* (286, 305).

233. *mānə ājyə māñęksāŋ* 'én kicsire hajlítom' – a kéziratban Karjalainen aláhúzta az igét annak jeléül, hogy nem érti, vagy nem tartja odaillőnek. Valóban nehezen értelmezhető.

234–245. sor

Még annyi idő sem telt el, amíg egy fazéknyi víz felforr, egyszercsak hallom, hogy a kérge hántott fából készült hosszú pitvarban valamely istennő szülte fiú páncélos lábának, mint égi jávorszarvasnak a dobogása hallatszik.

246–252. sor

Úgy hallom, kérge hántott fából készült hosszú pitvarban valamely istennő szülte két fiú, jó fejedelemfi lépked ott.

247. *naksəm juy* a kéziratban lemaradtak a mellékjelek, helyesen: *nāksəm* l. Trj3/179.

253–255. sor

Páncél szélének, szablya markolatának zörgő hangja hallatszik.

256–260. sor

Szellem lakta ház keresztléces ajtaját valamely istennő szülte fiú kinyitja.

256–257. *jūleŋ kāt sɣa oɣopi* 'bálványos ház keresztléces ajtaja' l. a 74. sorhoz fűzött jegyzetet. A kifejezés egyéb előfordulása: **383–384, 451–452.** sor és Trj2/50.

260. *puŋčl̥j* vö. a Trj2/17, 19, 20. sorhoz fűzött jegyzet

261–267. sor

Amint én ülök, kis áradmánytó, kis tó nagyságú házba belépett az istennő szülte két fiú.

270–282. sor

Miután varkocsos fejüket, hajfonatos fejüket meghajtották a szent sarok előtt, az egyívású két fejedelemfi leült a fekvőlóca peremére, a víziszörny megmászta kiálló szegélyléc.

274. *lāpāñj* ismeretlen jelentés

276–277. *jəŋkwās iki kuŋətaŋ kɣpāñj ɬjŋ* 'víziszörny megmászta kiálló szegélyléc' vö. Trj2/34–36. sorhoz írt jegyzet.

¹²⁸ A *ses voj* fordítható 'csapdá[val elejtett] állat'-nak is.

283–290. sor

A házimunkához szokott asszony belevagdossa a négylábú, (ismeretlen) állatot a vasfogójú fogós fazékba és megfőzi.

285–286. *kōtəŋ kūrəŋ sič wājāy kōr* l. a **231–232.** sorokhoz fűzött jegyzetet.

Mivel az énekes itt 3SG személyt használ, feltehetőleg nem az úrnő, hanem valamelyik szolgálóasszony főzött.

291–295. sor

A csapkodó nyelvű, lobogó tűzre felakasztja a vasfogójú fogós fazekat.

291–292. *lāp náλəm tipəŋ nāj* – a *lāp* – *tip* jelzőpár feltehetőleg onomatopoétikus szójáték, melynek alapja a *lāpəy*- 'szárnnyal csapkod' ige.

296–301. sor

Miután a vizét elforrtta, vasfogójú fogós fazekat levette a tűzről.

302–310. sor

Az asszony félbevágott fából készült véres edénybe találja ki nekünk az (ismeretlen) négylábú állat húsát.

304–305. *kōtəŋ kūrəŋ sič wājāy kōr* l. a **231–232.** sorokhoz fűzött jegyzetet.

311–317. sor

Mi, három egyenrangú fejedelmi származék, az istenségnek szánt jókora falatot, a szellemnek szánt jókora falatot kivesszük a tálból.

318–328. sor

A három egyenragú fejedelmi származék egyike, „Füstös-réce-folyóági-kékcsőrű-réce-folyóági” nevű fejedelemlőfi sógorkám ezt mondja, húsfogú nyílászárú szájára arra a szóra nyílik:

329–333. sor

„Nöstény-coboly-kölyök-coboly-képében-megjelenő-istennő” ángyom, idehallgass:

334–347. sor

Ha „Varkocsos-bálványkép-hajcsimbókja-vasalt-bálványkép-hajcsimbókja” városba készülsz menni, – „Varkocsos-bálványkép” – a fejed búbjáról leomló szép hajzuhatagon húzd végig a fésűdet!¹²⁹

340. *ajyənə* – a szóvégi -e talán éneknyelvi sajátosság. Beszélt nyelvi alakja *ajyənə* 'egyszerre'.

338–341. 'a városra raktad gondolatodat' = oda készülsz menni

342. *sāyōəm juŋ ko* – a városnév első fele. Úgy tűnik, szervetlenül ékelődött a mondatba.

343–344. a fejed búbjánál kezdődő szép teljességed – ?hadjad

345. *kōλ opāt > opāt kōλ* 'hajszálak között rés, választék'

346. *kāntəp* ?olyan szerszám mellyel varrást lehet felfejteni v. hajfonatot kibontani (=fésű) (a szótárakban nincs adatolva, csak a *kān*- 'kibont, felfejt, megold' ige).

347. *nok kātətə* vö. *kātətə*- 'mozdít, húz'

¹²⁹ Nem feltétlenül az egyetlen helyes értelmezés, mert a mondat összetevőinek a jelentése sem világos.

Ha a fordítás és értelmezés helyes is, akkor sem világos, hogy illik ez a felszólítás az ének kontextusába. Lehetséges, hogy a vőlegény öccse ezekkel a szavakkal kéri meg a város uralkodónőjének a kezét.

348–372. sor

Miután megettünk egy istenségnek szánt jókora falatot, szellemnek szánt jókora falatot, és addig ültünk a sok hajadon szolgálólánnyal teli házban, sok nőtlen szolgálégnnyel teli házban, amíg három ölnyi száraz fa, vágott fa elégett, a városi fiatal férfiak, szolgálaim kitódultak a házakból, mint egy kétéves jávor, olyan sebességgel bukkantak fel a házak sarkainál.

366. *aijāai* ismeretlen jelentésű és morfológiájú szó. Talán köze van a *aij* 'genny, epe' vagy 'zelnicevesszöböl font kötél' szavakhoz, de mindkettő nehezen illeszthető a kontextusba.

368–369. *surtj hōyo koām āyonā* 'kétéves jávorszarvas három sebességével'

372. *iaen kālī/jatīa* '?feltűnnek, felbukkannak' – *kālī*- ige nem szerepel a szótárakban, hangalakban a legközelebbi *kolī*- 'dereng, fénylik' l. még **394.** sor

373–385. sor

„Füstös-réce-folyóági-kékcserű-réce-folyóági” nevű fejedelelnőfi sógorkám ezt mondja: „Én a szögletes ház szögletében hálok” – azt a szót mondja, manós ház keresztléces ajtaján kimenvén.

378–379. szögletes ház szöglete – ugyanaz a kifejezés, mely az örökös helye volt, talán őrtorony, vö. **150–152, 225–227.** sorok.

383–384. *jūleŋ kāt siyāa oyopāji* 'manós ház keresztléces ajtaján' l. még **253–254, 448–449.** sor, Trj2/50.

386–397. sor

Mi ketten, összeillő fejedelelnő és fejedelem eltűnünk az arany lápi, ezüst lápi fészekhez hasonló kényelmes fekvőhelyen és mint a cobolyé, olyan éber álomba merülünk.

394. *iaen kālīāmān* 'eltűnünk' – ugyanaz az ismeretlen jelentésű ige, mint a 372. sorban, de más az igekötő (*iaen* 'el' – *iaen* 'le').

398–409. sor

Miután addig aludtunk, amíg a csillagok fent voltak, „Füstös-réce-folyóági-kékcserű-réce-folyóági” nevű fejedelelnőfi beszédét hallgatom, mely úgy hat rám, mint hideg áramlat a padló alól, amikor így vélekedik.

398–399. *kosāŋ oyopj kōyoat* – valamilyen időtartam lehet, mely a csillagok járásával kapcsolatos.

410–419. sor

„Állatokkal-díszített-kemény-páncél” bátya, idehallgass! Ebben a ma élő emberek véges korában hogyan teremtetél hajfonatos lányt vidító embert, jóképű fiút vidító embert?

410. *kārāŋ wājyāt* helyesen *wājyāt*

416, 418. *hāljat ko* ismeretlen jelentés, talán kapcsolatban van a *hālkjātə*- 'vidít, szórakoztat' szóval, de a hangrend megváltozása magyarázatra szorul.

420–428. sor

„Varkocsos-bálványkép-hajcsimbókja-vasalt-bálványkép-hajcsimbókja” városunk meddig marad még fejedelemnője elment, fejedelemnő nélküli városnak, fejedelme elment, fejedelem nélküli városnak?

429–435. sor

Mi pedig, összeillő fejedelemnő és fejedelem, a karunkra támaszkodva felállunk arany láphoz, ezüst láphoz hasonló, kényelmes fekvőhelyünkről.

433–434. *ōȳōâr ȡōȳōmân sâtâĥ tōj* ’magas csontunk erős vége’ = karunk

435. *nomân mǎĭnəntəmmən* ’felemelkedünk’ – nincs adatolva a szótárakban, de ugyanez a kifejezés előfordul a medvekeltő énekben, és ott Karjalainen lefordította (Trj2/32–33).

436–442. sor

ÉN felveszem magamra a rézkapoccsal összekapcsolt, tűzpiros posztóköpenyt, melyet húsz szolgálóasszony hegyes fejű szellemek képével díszített.

441. *təȳōtāĥ nōj* ’tüzes posztóköpeny’ – talán piros

443. sor

Mi következik ezután (az énekes közbevetése).

444–453. sor

Azután rézkapoccsal összekapcsolt öltözékemben kimegyek a manós ház keresztléces ajtaján, keskeny kezemben azzal az ünnepi étellel, melyet húsz szolgálóasszony készített.

450. *tinəĥ sōr* szó szerint ’drága mézsör’, de jelenti általában azt az ételt-italt, mellyel az ünnepi asztal megterítik. Egyéb előfordulása: **464, 568.**

454–468. sor

Miután „Állatokkal-díszített-kemény-páncél” felült az elfüggönyözött, nagy fedett szánra, én rézkapoccsal összekapcsolt öltözékemben keskeny kezemmel a szánra teszem a húsz szolgálóasszony által készített drága ételt.

456. *ȡǎĭ-ĥiĭĭ-ȳĭĭ-m-aĭ* ráül-DIM-FREQ-PTC.PST-3SG ’miután ?félfenékkel felült a szánra’ – a *-ĥiĭ(ə)*- csak a keleti hanti nyelvjárásokban előforduló, kis intenzitású, rövid ideig tartó cselekvést kifejező igeképző (Ganschow 1965: 60) vö. *sǎĭĥiĭĭĭ* ’csillog, dereng’ (524. sor).

469–476. sor

Azután... miért éneklek ezt az énekem hősnőjéről szóló, vad, félelmetes éneket? (az énekes közbevetése, l. majdnem ugyanezt a **122–125.** sorban).

477–483. sor

„Füstös-réce-folyóági-kékcsőrű-réce-folyóági” nevű fejedelemnőfi sógorkám egy kicsivel előttünk halad, egy szakaszt már megtett.

484–495. sor

„Füstös-réce-folyóági-kékcsőrű-réce-folyóági” nevű fejedelemnőfi sógorkám lefelé száguld a fekete vizű szent folyóm alsó folyásának irányába, a kifakult színű, deres bőrszóját rázva.

493–494. *kār wātām sōjâĥ nūrâĭ* ’kérge kifakult deres bőrszój’ = a rének gyeplője

496–501. sor

A három folyót átívelő távolság, amit csak egy madár tud átrepülni, úgy tűnik, már karnyújtásnyira van.

502–518. sor

„Füstös-réce-folyóági-kékcsoőrű-réce-folyóági” nevű fejedelemlőfi sógorkám, díszes szánja díszeitől – híres kardján és drága rénbikája két füle között arany csengettyűk lógnak – szóval a sógorkám előre futott, és azt mondja: „Nőstény-coboly-kölyök-coboly-képében-megjelenő-istennő” ángyom, ide hallgass!

519–524. sor

Már látni lehet, hogyan csillognak a kardlapok „Varkocsos-bálványkép-vasalt-bálványkép-hajcsimbókja” városunkban”.

524. *σάληλα* 'föl-földereng' a *-ηλα(α)*- csak a keleti hanti nyelvjárásokban előforduló, , kis intenzitású, rövid ideig tartó cselekvést kifejező igeképző (Ganschow 1965: 60) vö. a **456.** sorhoz írt jegyzet.

525–534. sor

Amint odanézek, én is látom a „Varkocsos-bálványkép-vasalt-bálványkép-hajcsimbókja” város egyik oldalán felállított kemény vas, kemény kő jó védőfalakat.

535–542. sor

Így lévén ezután az erős nyakú, igába fogott állatok elvisznek minket a „Varkocsos-bálványkép-vasalt-bálványkép-hajcsimbókja” városba.

543–551. sor

„Füstös-réce-folyóági-kékcsoőrű-réce-folyóági” nevű fejedelemlőfi sógorkám kis idő múlva belépett kis áradmánytó, kis erdei tó nagyságú házába.

552–565. sor

„Állatokkal-díszített-kemény-páncél” jegyesemmel kis idő múlva mi is, összeillő fejedelemlő és fejedelem bemegyünk a kis áradmánytó, kis erdei tó nagyságú házba, oda, ahol a nagy állatáldozat, nagy ételáldozat már elő van készítve.

555. *λαγο* *ámsj*|*λαγατάλ* – a hangrendi átcapással kapcsolatban l. a Trj3/51–52. sorhoz írt jegyzetet.

566–576. sor

Házimunkához szokott asszonyként keskeny kezemmel lerakom a drága ételt-italt a tollas bálványképpel, szárnyas bálványképpel díszített lógó függöny mögé, az arany láphoz, ezüst láphoz hasonló, kényelmes fekvőhelyre.

577–586. sor

„Állatokkal-díszített-kemény-páncél” jegyesem azt mondja: „Napok óta készítjük azt a lakomát, mellyel a menyasszony anyja megvendégeli a városi fiatal férfiakat, a sok fiút.

587–593. sor

A város felső végén lévő, rénbikának való zuzmós útmenti fenyőerdőből a fiatal férfiak egyik fele hozzon le húsz zuzmóval jóllakott réntehenet.

589. *pāηλêη wăč utpjinê* 'oldal-as város föl-ső végén' – talán helyesen *pōηλêη*, ha az alapszó *pōηêλ* 'oldal'.

593. *nik tuyjtây* hozzatok le – 2PL személyű felszólító módú alak.

Grammatikailag nem jól formált mondat: a LOC ragos cselekvő (*ājêη ko pâyêtnê*) után passzív igealakot várnánk, ehelyett az állítmány 2PL személyű felszólító módú alak (*nik tuyjtây*). Lehet, hogy valami közben kimaradt. Az is lehet, hogy a mondat eleje és vége közti öt sornyi távolság akadályozta a helyes egyeztetést.

591–604. sor

A többi fiatal szolgálégénynek azt mondja „Állatokkal-díszített-kemény-páncél” jegyesem: „A füvel gazdagon benőtt hét tóról hozzanak fel húsz füvel jóllakott rénökröt”.

600. *pom ađkisaη* 'füvel gazdagon benőtt' – a *ađkisaη* szó csak a Kaz nyelvjárásból van adatolva (D 737), olyankor használják, ha valami nagy tömegben fordul elő.

604. *utê tuyat* az igealak kétféleképpen elemezhető: hoz-IMP.3SG 'hozzon fel' és hoz-PST.PASS.3PL 'felhozattak'. A kontextusba mindkét értelmezés beleillik.

605–613. sor

„Füstös-réce-folyóági-kékcőrű-réce-folyóági” nevű fejedelemnőfi sógorkámat „Állatokkal-díszített-kemény-páncél” jegyesem a város alsó végéről idehívja.

614–627. sor

Városi fiatal férfi sok fia a füves hasú húsz rénökröt kemény fejsze tompa végével már letaglózta, városi fiatal férfi sok fia a zuzmós hasú húsz réntehenet kemény fejsze tompa végével már letaglózta.

628–633. sor

Mi pedig bálványszellem ette nagy lakomát csináltunk, szellem ette nagy lakomát csináltunk.

634–639. sor

Napokig tartó sok napon, éjszakákig tartó sok éjjelen, bálványszellem ette, szellem ette nagy lakomát [csináltunk].

640–646. sor

Hét nap elmúltakor, hét éjszaka elmúltakor kis esőt, kis szelet hozunk, a tavalyi időjárás szerint tovább munkálkodunk.

Lehetséges, hogy ezek az istenégek az időjárásért felelősek.

Az ének itt félbeszakad, Karjalainen odairja a végére: *Loppua ei tiedä, tulee vielä sota* 'A végét nem tudja, még lesz egy háború'.

2.3.5 Trj5 Esküszövegek, imák

Tremjugan. Kielennäyhteitä III. [Tremjugan. Nyelvmutatványok III.]

A tremjugani feljegyzések III. csomagjában esküszövegek, imádságok (Trj5) és találós kérdések (Trj6) vannak. Karjalainen az esküszövegek közül a két első megszámozta, a többi számozatlanul hagyta. A szöveg témáját finnül írta a szöveg fölé, ezt aláhúzta. A szövegek egy részét finn fordításban közölte mitológiai monográfiájában (JugrUsk). Az

eredeti sorbeosztást követő szövegközlés mellett én megadom a szószerinti fordítást, alatta Karjalainen finn fordítását (ha van), és annak a magyar változatát.

I/ vala karhun päällä [eskü a medve fölött]

1.	<i>pupi! kuntâ tem ko râyâp</i>	Medve! Ha ez az ember ravasz[ságot]
2.	<i>wär, tām aj tjalâs wälj</i>	csinált, akkor egy hónap levő
3.	<i>tjalâs kôltâ lâtnâ pi' täytâ,</i>	hónap elmúlt idején comb darab[ját]
4.	<i>pâhkâ täytâ kâse!</i>	lapocka darab[ját] szakítsd el!

Karhu! Jos tämä mies valehtele, niin yhden kuun oltua, kuun kadetessa revi lonkka, revi lavat! (JugrUsk: 500, FFC 63: 176, Relig3: 132).

Medve! Ha ez az ember hazudik, hát egy hónap múlva, egy hónap elmúltával tépd szét a csípőjét, tépd szét a lapockáját!

II/ vala tulella [eskü a tűznél]

5.	<i>jimæη nâj äŷoi! kuntâ tem</i>	Szent tűz leány! Ha ez
6.	<i>ko λuλâm čäjâ, aj tjalâs</i>	férfi lopott valóban, egy hónap
7.	<i>wälj kutâλ sâjsâηkijâ wære!</i>	levő házát hamuvá csináld!
8.	<i>Sârâm j̄jrat wârλo, wæræη</i>	Száraz áldozatot csinál neked, véres
9.	<i>j̄jrat wârλo tem konâ, t'utp[â]</i>	áldozatot csinál neked ez az ember, azt se
10.	<i>âλ kôλânta, kutâλ sâjsâη-</i>	ne hallgasd, házát hamu-
11.	<i>kijâ wære!</i>	vá csináld!

Pyhä tuli-äiti! Jos tämän miehen varkaus on totta, yhden kuun ollessa tee talonsa tuhkaksi! Jos hän tekee kuivan uhrin, jos hän tekee verisen uhrin, sinä häntä älä kuuntele! Tee talonsa tuhkaksi! (JugrUsk: 503. FFC 63: 181, Relig3: 136).

Szent tűz-anya! Ha ennek az embernek a lopása igaz, egy hónap alatt változtasd a házát hamuvá! Ha száraz áldozatot csinál, véres áldozatot csinál neked ez az ember, ne hallgasd meg! Tedd a házát hamuvá!

Sârâm – a nagy kezdőbetű véletlen elírás lehet, Karjalainen csak kisbetűket használt a lejegyzéseiben. Hasonló elírás: Likr5/8.

Kosinta sanoja [Ima lánykéréskor]

12.	<i>törâm tiy_oam unλta,</i>	Ég szülte óta,
13.	<i>mæy tiy_oam unλta</i>	föld szülte óta

14.	<i>nep átianām wăltê koļ antə wuā</i>	sem nő egyedül levő képességet nem ismer
15.	<i>kop átianām wăltê koļ antə wuā</i>	sem férfi egyedül levő képességet nem ismer
16.	<i>iləkkənām əj jāsəjāt jāstā</i>	a jövőre (vonatkozóan) egy beszédet mondj
17.	<i>iləkkənām əj kōlāt jāstā</i>	a jövőre (vonatkozóan) egy szót szólj
18.	<i>[məŋ] ōnataγ_o wutaγ_o kim əj</i>	a mi ismeretünk, tudásunk képessége [szerinti] egy
19.	<i>kōlāt jāstā mənənām, ləγ_oənām.</i>	szót szólj nekem, neki.

Toisessa toisinnossa [egy másik változatban]

.... *iləkkənām wăltay_o əj* 'az előttünk álló életre (vonatkozóan)'

Értelem szerinti fordítás:

Mióta az eget és a földet megteremtették, sem a nő, sem a férfi nem tud egyedül élni. Csak egy szót szólj, egy mondatot mondj a jövőre vonatkozóan. Annyi szót szólj nekem és neki, amennyit fel tudunk fogni, meg tudunk érteni.

Rukous kån iki:lle vaatteuksen tehtyā [Ima kån iki-hez öltöztetéskor]¹³⁰

20.	<i>mā kālāmtām əj nōj nū-</i>	Általam szerzett egy posztóköpenyt
21.	<i>ηāti wārəm, kån iki! nūη</i>	neked csináltam, kån iki! Te
22.	<i>wōγ_oānāt əj wājēγ wālēm ōlāη,</i>	erőddel egy vadat ölnék bárcsak,
23.	<i>əj kuā wālēm ōlāη! – kån iki!</i>	egy halat fognék bárcsak! kån iki!
24.	<i>mān[t] tālāηkə tāja, jəmyə</i>	Engem egészségesen tarts, jól
25.	<i>tāja, ājanḱē tāja!</i>	tarts, szerencsésen tarts meg!

Az imának két finn fordítása van a mitológiai monográfiában:

Varustamani verkakauhtanan sinulle uhrasin, *kån iki*, jotta sinun voimallasi saisin riistaa, saisin kalaa. *kån iki!* Säilytä minut tervehenä, hyvinvoipana ja onnistuvana! (JugrUsk: 255–256. FFC 44: 187–188, Relig2: 142–143).

Hankkimani verkakauhtanan olen sinulle uhrannut, *kån iki*, sinun väelläsi jotta saisin eläintä, kalaa! *kån iki!* Pidä minua kylläisenä, pidä tervennä, pidä onnistuvana! (JugrUsk: 447. FFC 63: 97, Relig3: 80).

Egy posztóköpenyt áldoztam neked, *kån iki*, melyet én szereztem! Bárcsak elejtenék egy vadat a te erőddel, bárcsak fognék egy halat! *kån iki!* Tarts meg engem egészségesben, jólétben, boldogságban!

¹³⁰ Bővebben *kån iki* istenségről a Trj3 szöveghez fűzött jegyzetekben, a 2.3.3.1. fejezetben.

Egyéb információ az áldozati ajándéknak szánt textiliákról: JugrUsk: 226–227. FFC 44: 142–144. Relig2: 110–111.

22. sor *wōy_oanāt* 'erőddel' – a kéziratban a második szótagi magánhangzó alatt a veláris ejtésre utaló jel (hátrafelé mutató nyíl) van. Ha ez nem hiba, akkor lehetséges, hogy az előtte lévő veláris mássalhangzó hatására jelent meg a veláris magánhangzó a magas hangredű szóban.

Rukous elukan tapettua [Ima az állat leölése után]

26.	<i>nŭñāt wăłajāt wăłlām, iasəλ</i>	Neked rénszarvast ölök, lelkét
27.	<i>wəjā! ʌār ʌōy_ojt sāmā təyə-</i>	vedd el! Tó nagyságú szemed[del]
28.	<i>nām ʌeyəʌā, māntem-</i>	ide nézz, rám
29.	<i>nām kolānta! mā wōy_onāt</i>	hallgass! Én erővel
30.	<i>wăłlām, ček_onāt wăłlām măn[t]</i>	élek, bajjal élek, engem
31.	<i>wājəyat məjā, măn[t] kuʌat</i>	vaddal adj, engem hallal
32.	<i>məjā!</i>	adj!

Olen sinulle teurastanut poron, ota sen sielu! Tulvajärven suuruinen silmäsi tänne suuntaa, kuule minua! Elän väellä, elän vaivalla, anna minulle eläintä, anna minulle kalaa! (JugrUsk: 447. FFC 63: 97, Relig3: 80).

Egy rénszarvast ölök le neked, vedd el a lelkét! Áradmánytó nagyságú szemeddel nézz ide, hallgass meg engem! Nehezen élek, kínosan élek, adj nekem vadat, adj nekem halat!

Áldozati ajándéknak szánt állatokról: JugrUsk: 215–218. FFC 44: 124–130, Relig2: 96–100.

Kuolleelle, joka esineen pantua sanotaan: [Az elhunytanak, minden tárgy elhelyezésekor ezt mondják:]

33.	<i>nŭñāti kŭjsəm, mās_təλ</i> [sic]	neked hagytam ezt, szüksége
34.	<i>ʌātnə wəje!</i>	idején vedd el!

jätin tämän sinulle, tarpeesi ajalla käytä... (JugrUsk: 79. FFC 41: 116, Relig1: 92).

Ezt itt hagytam neked, ha kell neki [sic], vedd el!

mās_təλ ʌātnə 'ha kell neki' – lehetséges, hogy a participium végén nem 3sg, hanem 2sg ragnak kell lennie. Helyesen: *mās_tə ʌātnə* 'ha kell neked'. A finn fordításban is 2SG személy van.

Haudalta lähtiessä: [a sírtól való elinduláskor:]

35.	<i>káčəŋ ət əjnām kŭjəm,</i>	minden dolgot összeset hagytam,
36.	<i>māniŋtem əλ wəyānta.</i>	tőlem ne kérj.

haluesineesi kaikki jätin, älä enää minulta vaadi... (JugrUsk: 79, FFC 41: 116, Relig1: 92)

[Amit kértél], mindent itt hagytam, mást már ne kívánj tőlem.

2.3.6 Trj6 Találós kérdések

A *Tremjugan. Kielennäytteitä III.* címlapú kéziratcsomag 4–10. lapján huszonöt találós kérdés van feljegyezve. Ez az anyag abban különbözik a kézirat többi részétől, hogy finn fordítást is tartalmaz. Karjalainen keleti hanti szövegfeljegyzései közül eddig csak ezek jelentek meg nyomtatásban (Csepregi 2004/2005).

A 'találós kérdés' jelentésű kifejezések alapján a hanti nyelvjárásokat három csoportra lehet osztani. A déli és a legkeletebbi nyelvjárásokban olyan deverbális főnevet használnak, mely végső soron a finnugor alapnyelvi **muje-* 'megérint, megtapint' igére megy vissza: DN *mojəptə*, Irt *mijəptə*, Ko *mujəptə* VVj *mujwəti* 'találós kérdés' (KT 500, D 896).

Az északi nyelvjárások részben a manysi eredetű, azonos jelentésű *ameš* szót használják: Kaz, Ser *ameš*, *amamci*, 'rejtvény, találós kérdés' *amamatsəm* 'az én rejtvényem' (D 107). Maga a manysi szó is jövevény, a tatárból lett átvéve. Ezen kívül használják a 'mesedarab, kis mese' jelentésű szavakat is (Kaz *mońsuptə*, Ni *mońšəpsə*).

A szurguti hanti *mułki*, *mułki* (D 931) lexéma is a *mānt* 'mese' jelentésű szóból alakult, feltehetőleg játszi képzéssel. A jugani nyelvjárásban két alakban ismert: J *muńtkem*, *mułkem* 'mesém, találósom' (PD 1280, D 942). Ez a szó tehát földrajzilag a déli és a vahi-vaszjugáni nyelvjárások közé ékelődve jelenik meg.

A találós kérdések kezdő formulája a *mułkemow!* kifejezés. A lejegyzéskor Karjalainen az első kérdésnél kiírta a teljes szót, a többinél pedig *m.!* kezdőbetűvel jelezte a kérdésfeltevést. Saját tapasztalatom szerint a kérdező *mułkemow!* kifejezés utolsó szótagját elnyújtva, mélyebb hangfekvésben ejti. Ez egyben kérdés és felszólítás a rejtvény megfejtésére.

Az alábbiakban közlöm a kézirat szövegét. A magyar fordítás alapja a hanti eredeti, nem pedig Karjalainennak az eredetitől helyenként eltérő finn értelmezése¹³¹.

Mułki. Arvoituksia 'találós kérdések'.

1. *mułkemol! : jəŋkə suraλəm ko, iλsəλ noməŋ kiŋ. sājəp, wəŋpärt.*

Mies hukkuu veteen, sielunsa jäi ylhäälle. Nuotta, perämerkki.

'Íme, a találós kérdésem! [Mi az?] Vízbefúlt ember, lelke/árnyéka fenn maradt. Kerítőháló, hálójelző'.

2. *m.!: tem pāləki neŋoi əj rjətəŋ ko mən[ə]λ, təm pāləki pəyt[ə] əj rjətəŋ ko mən[ə]λ. sāməŋ kuλ, sōŋo.*

Tätä puolta kulkee valkea ruuhinen mies, tuota puolta musta r. m. Njelma, osetra.

'Ezen az oldalon fehér csónakos ember megy, azon az oldalon fekete csónakos ember megy. Nyelmalazac, tokhal'.

3. *m.!: jəŋəttə nāλ kiŋtə pəstə. nāməs.*

Nuolta nopeampi. Ajatus.

'Kilótt nyílnál gyorsabb. Gondolat'.

¹³¹ A hagyatékban a találós kérdések két változatban maradtak fenn. A második változat ismertetése ennek a fejezetnek a végén található.

4. *m.!: wõntâp jâŷâp õn[t]nâ âŋât jăŷoâł âłâŋ kekolał. lűk nõł.*
Metsän rahvaan (?) keskessä jousen pää kurkistelee. Metson nokka.
'Erdő, fenyves közepén agancs-íj vége kukucskál. Fajd csőre'.
5. *m.!: sât ko aj ântâpnât wârâksâŷ. pomj muntâł.*
Sata miestä yhdellä vyöllä vyöttäytyy. Heinäsormaus.
'Száz ember egy övvel övezi magát. Szénakéve'.
6. *m.!: kâtât kűti sállaŋ pirik âłłi. sut.*
Talojen väliä kuljetetaan suolaista piirakkaa. Siera.
'Házak között sós pirogot hordanak. Fenőkő'.
7. *m.!: wăcâp pułâp sâs miłâp jâŷnâ măŷoâłłi. âŋkâł.*
Kaupunkia kylää ympäröipi горностаѝ-lakkiset miehet. (–)
'Város-falu hermelinsapkás emberek által körülfogatik. Fatönk'.
8. *m.!: jűŋkâł oŷotj wât pirŋi. kűrpâŋłâm.*
Haolla [istuu] viisi sorsaa (чирокъ). Jalka ja varpaat.
'Kidölt fatörzsön öt réce. Lábujjaim'.
9. *m.!: łõŋał tõŷonâ âmp râpâstâ kăŷo owtâja târ[â]ł. sâpârki wõktâ.*
Kesä (?) järvessä koiran haukunta kuuluu. Sammakon kurnutus.
'Nyári tavon kutyaugatás kő tetejéig hallatszik. Békabrekegés'.
10. *m.!: âŋotâŋ juŷ õntj sât wârâp pŏrâŷłâł. t'õŷoal korj nâjsułt nõknâm mântâ.*
Onton puun sisästä lentää sata närhiä. Tschuvalin piipusta nousee kipunoita (kipunoiden nousu?).
'Odvas fa belsejéből száz fenyőszajkó kirepül. A csuval kéményéből szikrák fefelé menése'.
11. *m.!: jârŷan pŏŋâm kăłj itan wiŷâłłj, âłâŋ wiŷâłłj. kăjâma itan âłâŋ mânłâm wăłiŷłâm łeŷłâtâŷâ.*
(Nuoriin) kiedottua samojeedi vainajaa illoin aamuin katsotaan. (–)¹³²
'Szamojéd [módon] körbekötött holttest[hez] este leereszkednek, reggel leereszkednek. A legelőre este-reggel megyek két rénemet megnézni'.
12. *m.!: sâmpăłak kołâŋ[k] wikkâtatâ lâtnâ wõn[t] juŷ nõŷoât sâmât iłân âmâstât. pečŷân sŏkkântâ.*
Silmäpuoli korpin huutaessa metsänpuiden oksat suomut istuvat maassa (so. putoovat). Pyssyn paukkaus.
'Félszemű holló kiáltásakor erdei faágak, pikkelyek lent ülnek (=leesnek). Puskalövés'.

Megjegyzés:

âmâstât: a különálló listán *âmâs*_Λ*ât* alak szerepel, valószínűleg ez a helyes: ül-PRS-3PL

¹³² A megfejtés finn fordítása csak a különálló listában szerepel.

13. *m.!: əj kār mesəy sāt konâ kâtəλλi. oγopi mǎč.*

Yhden porohärän häntää sata miestä pitelee. Oven „ripa” (so. palikka).

’Egy bika farkát száz ember fogja. Ajtókilincs’.

Karjalainen magyarázata a különálló listán: sok helyen az ajtóba vágott lyukon keresztül dugott fadarab szolgál kilincként.

14. *m.!: jəŋk ɔn[t] kəməɾ. jəŋkə mǎγotəm pon.*

Veden sisus ontto. Veteen laskettu merta.

’Víz belsej(i) kupola. Vízbe merített varsa’.

15. *m.!: kōtəŋ tōγəðl kiŋt’a neγoi əntem,*

ko!əŋ[k] tōγəðl kiŋt’a pəyt[ə] əntem,

əltə kōčə[γ] kiŋt’a əγəɾt əntem.

nipik, sət’tə kuɭi, kəŋikə.

Ei ole valkeampi joutsenen sulkaa

Ei ole mustempi korpin sulkaa

Ei ole raskaampi puukkoa (sapelia?). Paperi, muste, kirja.

’Hattyútollnál nem fehérebb, hollótollnál nem feketébb, kardnál nem nehezebb. Papír, tinta, könyv’.

16. *m.!: wōntəp jəγəp ɔn[t]nə jəm ənti jəm kuɭi səγəðŋ. wəsəy tɪγəðl.*

Metsän sisässä on ruoka-, kalavakka. Sorsan pesä.

’Erdő, fenyves belsejében jó ételes, jó halas edény. Vadréce fészke’.

17. *m.!: wāt wātəm nəγəɾ. əɸpas.*

Tuulen tuultama (kuivaama) käpy. Aitta.

’Szél fúttá cirbolyatoboz. Lábaskamra’.

18. *m.!: əŋkəɾ pərint, pərint, wəŋkəðl əŋəðl. kōčəγnət juγ nōγəɾtə sātəpa puatə.*

Hiiri puree (?) koloonsa menee. Veitsellä puuta vuolla, työntää tuppeen.

’Egér prr, prr, lyukjába bemegy. Késsel fát vágás, késtokba bebújás’.

19. *m.!: wōntəp jəγəp ɔn[t]nə pəytə kǎγə əlləɭ. pɪɸi wəŋ[k]nə əltə.*

Metsässä makaa musta kivi. Karhu makaa pesässään.

’Erdő, fenyves belsejében fekete kő fekszik. Medve barlangban fekvése’.

20. *m.!: jəγəð əj səpɪk puatəγi pəγəð tōɾma məŋ. nəjsuɭ nōknam məntə.*

Isän yhtä saapasta jalkaan vetäessä poika meni taivaaseen. (–)¹³³

’Amíg apja egy csizmáját felhúzza, a fia égbe ment. Szikra fölfelé menése’.

21. *m.!: kutəðl wəŋ, əŋpəðl kōγə. seγə.*

Talo lyhyt, eteinen pitkä. Harakka.

’Háza rövid, pitvara hosszú. Szarka’.

¹³³ A megfejtés nincs finnre fordítva.

22. *m.!*: *ja ǎjn[t]ʌ – jəmwǎy ǎnəy, nōk ʌʌʌ – pəsən. ǎmp.*

Maatessaan hopealautanen, seisoessaan pöytä. (–)¹³⁴

’Lefekszik – ezüst edény, feláll – asztal. Kutya’.

23. *m.!*: *sǎrtǎt sǎyǎt hua nǎʌʌʌt. ʌjn juyǎt.*

Haut, mateet toisiansa nielevät. Tschuvalin „kehikko”.

’Csukák, menynyalak egymást nyelik. A [tűzhely] szegélylécei’.

24. *m.!*: *wōntǎp jǎyǎp ǎn[t]nǎ wǎrtǎ nōjǎn ne ʌʌʌ. kōrǎytǎm sǎyǎmǎt.*

Metsän, kankaan sisässä seiso punaverkkainen nainen. Kiskottu koivu.

’Erdő, fenyves belsejében vöröskabátos nő áll. Kérge hántott nyírfa’.

25. *m.!*: (*vrt. Nro 6*) *sǎʌʌʌn pirik tem kǎta tuʌj, tōm kǎta tuʌj. sut.*

Suolaista piirakkaa kannetaan tähän tuohon taloon. Siera.

’Sós pirog ebbe a házba vitetik, abba a házba vitetik. Fenőkő (vö. Nro 6)’.

Grammatikai megjegyzések:

Hat találós kérdés (9, 10, 12, 18, 19, 20) megfejtésében szokatlan grammatikai forma, nominalizálódott folyamatos melléknévi igenév van. Ez nem jellemző a szurguti hanti nyelvjárásra. Ahhoz, hogy a kifejezés grammatikus lehessen, szükség van valamilyen nominalizátorra. Ezek általában kiüresedett szemantikájú főnevek, melyek szinte képzőként viselkednek. A beszélt nyelvben ilyen kifejezésekre lehetne számítani: *sǎpǎrkj wōktǎ sǎj* ’béka brekegő hangja’, *pupj wōjknǎ ǎtǎ tǎyǎ* ’a medve fekvése a barlangban (fekvő helye)’, *nǎjsua nōknam mǎntǎ wǎr* ’a szikra felfelé menetele (menő dolga)’.

A 15. találós kérdés arra példa, hogy történik a hasonlítás a szurguti hantiban: a *kinǎtǎ* ’képest’ névutó segítségével, miközben a melléknevet nem fokozzák.

A találós kérdések két változatban maradtak fenn Karjalainen hagyatékában: az első a kéziratcsomag részeként (A változat), a második három külön lapon (B változat). A kérdések sorrendje megegyezik mindkét változatban, azzal a különbséggel, hogy az A változatban a rejtvények végén pont van, a B változatban kérdőjel. A finn fordításban több eltérés akad. Részben szórendi, részben megfogalmazásbeli különbségek, de tartalmilag minden esetben megfelelnek az eredetinek. Az eltérő változatok a következők:

2. Tätä puolta menee valkea ruuhellinen mies, tuota puolta Njelma, osetr.

4. Metsän kankaan (?) sisässä luun, jousen pää kurkistelee. Metson nokka.

5. Sata miestä vyöttäytyi yhdellä vyöllä. Heinäsormaus.

6. Talojen väliä kannellaan suolaista piirakkaa. Siera.

8. Haolla (maahan kaatuneella puulla) viisi „чирка” (sorsaa). Jalka ja varpaat.

9. Kesä (?) järvessä koiran haukunta -- „kuuluu”. Sammakko kurnuttaa.

10. Onton puun sisästä lentää sata närhiä. Tšuvalin piipusta nousee kipinöitä.

11. Samojeedilaiseen nuoriin kiedottua vainajaa illoin aamuin katsotaan (?). Illoin aamuin menen syöttöpaikkaan poroja katsomaan.

¹³⁴ A megfejtés nincs finnre fordítva.

12. Silmäpuoli korpin huutaessa metsän puun oksat, suomut istuvat maassa (so. putoovat). Pyssyn ampuminen.
13. Porohärän häntää pitelee 100 miestä. Oven „ripa” (jona on usein oven läpi tehtyyn reikään sijoitettu palikka).
14. Veden sisus *kəmər*. Veteen laskettu merta.
16. Metsän (kankaan) sisässä on ruoka-, kalavakka. Sorsan pesä.
18. Hiiri puree, puree, tunkeutuu koloonsa. Veitsellä puuta vuolla, työntää tuppeen.
20. Isän vetäessä yhtä saapasta jalkaansa poika meni taivaaseen.
25. Suolaista piirasta kannetaan tähän tuohon taloon. Siera.

A B változatban Karjalainen egyszerűsítette a transzkripcióját. Elhagyta a dentális mássalhangzók képzési helyére vonatkozó diakritikus jeleket, másképpen jelölte a labiális velárisokat. A magánhangzók hosszúságát jelölte, de a rövidségüket nem. Megváltoztatta az *â*, *ä* és *ã* jelölését. A Függelékben szerepel egy-egy mutatóvány mindkét írásmódból, ott lehet megismerkedni az átírás különbségeivel.

2.4 Tremjugani szójegyzék

Az obi-ugrisztikai nyelvjárási szótárakban – a sokféle nyelvjárási adat minél egyszerűbb összeszerkesztése végett – a szavak alfabétikus sorrendje elsősorban a mássalhangzók figyelembe vételével alakult ki. Mivel ebben a szójegyzékben egyetlen nyelvjárásnak, a tremjugani hantinak a szavai szerepelnek, ettől a hagyománytól most eltérek. Az ábécé rend a következő (az együtt kezelt hangok zárójelben vannak):

á, ä, å, (ä, a) č, (e, e, ə, ê), (y, y_o) i, j, (k, k_o) ʎ, ʎ, l, m, (n, ŋ) ń, (ŋ, ŋ_o) (o, ɔ), ȯ, p, r, s, š, (t, t̚) t̚, u, ů, w

A szavak jelentése mellett megadom lelőhelyüket három szótárban, a következőkben: Karjalainen–Toivonen 1948 (KT), Steinitz 1966–1993 (DEWOS, itt: D), Tereškin 1981 (T.) Ha a szó nem fordul elő valamelyik szótárban, akkor is feltüntetem a szótár rövidítését, de zárójelben. Ha egy szó csak más nyelvjárásokból van adatolva, akkor a szótár rövidítését az oldalszámra való utalással együtt teszem zárójelbe. A szavak jelentését vagy mondatbeli szerepét illusztráló példákat a Karjalainen szövegekből idézem.

Az igék esetében az infinitivus képzője nélküli alakot (igetövet) szerepeltetem, kötőjellel a szó végén. A különböző igeképzőkkel ellátott, azonos tövű igéket egy szócikken belül hozom, hasonlóképpen az azonos tövű névszókat, pl. a főnevek mellett a belőlük képzett mellékneveket. Derivációs magánhangzózavtakozás esetén, vagyis ha a a képzett szó többeli magánhangzója megváltozott, a könnyebb megtalálhatóság végett külön szócikkbe sorolom a képzett szót, de utalok az etimológiailag rokon címszóra is.

á

áj kicsi, fiatal KT 3, D 12, T. 21 *ájəŋ ko* fiatalember (Trj4/100)

ál ne KT 108, D 55, T. 22 *tutpə ál kolənta* ne hallgass rá (Trj5/9–10)

āl öl (mérték) KT 108, D 54, T. 23 *säy_orəm juŋj koləm ālnāt* három ölnyi felvágott fa (Trj4/369–360)

āl-, **ālt-** hord, visz KT 124, D 77, T. 23 *āltə kōčəy* (derékszíjon) hordott kés (Trj6/15) *utān āltiəyali* a partra viszik (Trj3/266–267)

āləm- (fel)emel KT 125, D 76, T. 23 *tōy_ođ āləmlojəy_o* oda emelnek minket (Trj4/542)

āləŋ reggel KT 117, D 83, T. 23

āmp kutya KT 48, D 101, T. 24

ānās szánsor KT 53, D 116, T. 16

āŋəy edény (KT), D 114, T. 24 *āŋyā* edénybe (Trj4/303)

āŋki anya KT 36, D 136, T. 24 *āŋke* anyád (Trj2/37)

āŋkəł fatőnk, tuskó KT 38, D 137, T. 24

ār sok KT 70, D 155, T. 25 *məy_o ārit* milyen sok, mennyi (Trj2/129)

ārəy ének KT 73, D 165, T. 25

ās nagy folyó KT 84, D 184, T. 26 *kāt āsyən* két folyó (Trj3/205)

āt éjszaka KT 100, D 199, T. 26

ātia egyetlen, magányos KT 105, D 214, T. 26 *ātianām* egyedül, magányosan (Trj5/14)

ä

äy_oi leány KT 16, D 37, T. 330

äy_oət- vág, hasít KT 18, D 50, T. 331 *äy_oti náł* hasított nyílvevő (Trj3/81)

āłłi l. **āl-** *juy āłłi wān* fahordó váll (Trj1/61–62)

ǎsə- enged KT 91, D 193, T. 539

ǎ

ǎlǐ- bír, képes, ereje van KT 122, D 65, T.13 *ǎlǎm ko* uralkodó (Trj3/6)

ǎlǎm alvás, álom KT 126, D 67, T. 15 *uamǎn* alvásod (Trj1/34)

ǎlǎŋ 1. első, utolsó 2. éneknyelvi töltőszó KT 118, D 80, T. 15 *ǎlǎŋ törǎm* első világ (Trj3/28), *kujǎl kǐr sǔj tǎrǎm ǎlǎŋ* lépések zaja (Trj4/32–33) *kǎtǎj ǎlǎŋ* nappal eleje (Trj4/119), *wǎč uǎŋǎmnǎ* városom végén (Trj4/605)

ǎmǎs- ül, van valahol, időzik KT 45, D 103, T. 15 *mǎŋnǎ ǎmǎsǎj* mi ülünk (Trj4/49), *mǎ ǎmsǎlǎŋǎtǎm* amíg ott vagyok (Trj4/263)

ǎmǎt- 1. ültet 2. tesz, helyez, állít KT 45, D 104, T. 16 *tǔŋoǎ ǎmǎttǎm* odateszem (Trj4/468)

ǎmǎŋtǎ- leül (KT 47, D 105, T. 15)

ǎŋǎt agancs KT 34, D 143, T. 32

ǎrt szolgálólány KT 84, D 176 (T.) *ǎrtǎp kǎtnǎ* szolgálókkal teli házban (Trj4/353)

ǎ

ǎŋo folyó sodrása KT 15, D 28, T. 324

ǎŋoǎ szán KT 29, D 39, T. 30 *kǎtǎŋ ǎŋoǎ* fedett szán (Trj4/466–467)

ǎŋoǎs folyó alsó folyása (KT 17), D 29, T. 30

ǎjǎ szerencse KT 6, D 20, T. 30 *mǎnt ǎjǎŋkǎ tǎja* tegyél szerencsésé (Trj5/25)

ǎl- fekszik, van KT 126, D 66, T. 30 *ǎlǎmamǎn pǐrnǎ* lefekvésünk után (Trj4/400) *ǎlǎntǎ* lefekszik (Trj6/22)

ǎŋlǐ kékcsőrű réce, Oxyuna leucocerhala KT 40, D 141, T. 32 *ǎŋlǐn urǐ tǎjǎm nǎjpǎŋ* Kékcsőrű-réce-folyóági nevű hős (Trj4/178–179)

ǎŋǎki, ǎŋki ángy KT 64, D 130, T. 31

ǎŋotǎ odvas KT 34, D 144, T. 328

ǎŋotǎp dárda, kopja KT 40, D 144, T. 328

č

čǎŋo: *nǎlǎm čǎŋoǎ* beszéd KT 649, D 1049, T. 299 *nǎlǎmǎl ǎr čǎŋoǎ* sok beszéde (Trj4/405–416)

čǎjǎ igazi, valódi KT 925, D 245, T. 40

čeko baj, nyomorúság KT 929, D 255, T. 44 *čekonǎt wǎlǎm* nehezen élek (Trj5/30)

čoyǎt frissen esett hó KT 936, D 251, T. 43 *čoyǎt sǎm* hópihe (Trj1/4, Trj2//)

čǔmǎŋ bevágott, rovátkolt KT 947, D 277, T. 44 *čǔmǎŋ kǔŋpǐ* rovátkolt hasú (bogár) (Trj3/69)

čǔŋč hát KT 950, D 282, T. 45 *kǐntǎŋ čǔŋčpǐ wǔnt jǔlǐ* puttonyos hátú erdei szellem (Trj3/108–109, Trj4/66–67)

čuy hegyes, csúcsos díszítőmotívum (KT, D, T.) (LNK közlése) *čuy okkǎŋ ǎr kǎŋčǎ* csúcsos fejű sok hímzés (Trj4/94–95)

čup gerenda vége; darab, szakasz KT 252, D 294, T. 44 *ǎŋoǎs jǎŋk čupǎlǎnam* a folyó alsó folyására (Trj3/85–86)

ə

əj egy KT 7, D 15, T. 534 *əj pul* egy falat/darab (Trj1/43), *əjŋǎnǎ* egyszerre (Trj4/340), *əjŋǎm* mind, összes (Trj4/534, Trj5/35), *əjwǎnat* félvállal (Trj1/74), *əj mǎŋǐ, əj untǐ*

egyívású, azonos termetű (Trj4/171–172), *aj törâm aj pǎlak* a világ egyik felén (Trj4/529–530)

əjm enyv KT 12, D 24, T. 47 *əjməṇ kōt* enyves kéz (Trj3/95)

ənə nagy KT 61, D 115, T. 537

ənt- felövez, felölt, öltöztet KT 58, D 117, T. 537 D117, KT58 *əntəpā nomān əntəksəli* feladják rád az övedet (Trj1/67)

əntə nem KT 58, D 121, T. 537 *əntə wu* nem tud (Trj5/14) *əntem* nincs (Trj6/15)

əntəp öv, derékszíj KT 58, D 117, T. 537

əs anya KT 86, D 186, T. 539

i

iṽ medve (KT 22, D 27, T.52) *iksōṽo* medvebőr (Trj3/114)

iṽə után, -tól/-től KT 16, D 233. T. 52 *īu iṽə* azután (Trj4/536)

iṽəli: *aj iṽəli* ugyanúgy, mindegyre KT 23, D 38, T. 505 *aj iṽəli* egyre (Trj4/12)

iṽəpi: *jiməṇ jǎṽəṇ nim iṽəpi pǎlaknə* a szent folyó alsó folyása felé (Trj4/160–162)

iki férfi KT 23, D 34, T. 52 *kān iki* Világügyelő férfi (Trj3, Trj4, Trj5/23) *əoksəm iki* barátom (Trj3/215), *əoksəm ikiṽiṽkinət* barátoocskámmal (Trj3/245–246), *ikipəāt* férfiak, férfinép (Trj4/135)

ila, ilai elülső KT 114, D 58, T. 52 *ilə, ilən* el, le *ilə rəṽəptəttəṽ* elejtette (Trj3/38–39), *ilən iṽəta* lehúzni (Trj2/116), *iləkkənām* továbbiakra (Trj5/16)

iləs árnyék, lélek KT 121, D 86, T. 54 *iləsə* árnyéka, lelke (Trj6/1)

imi asszony, nő, néne KT 79, D 97, T. 54 *iminiṽe* nénédasszony (Trj3/31) *imipəāt* asszonynép (Trj4/132)

impə l. **āmp**

irān: a *sārān* parallel jelzője (KT 81, D 172, T.) *sārān kǎṽəṽ irān kǎṽəṽ* arany láb, ezüst láb (Trj4/389–390)

itən este KT 104, D 217, T. 57

i

iṽət- felakaszt KT 26, D 48, T. 58

ila, ilə le, alsó KT 112, D 61, T. 58 *ila mənəm ālāṽṽnam* alsó végéhez (Trj4/487–488) *ila wāč* alsó város (Trj4/605) *ilən koṽəṽiləṽi* lefutnak (Trj4/227)

iləṽlām l. **āli-**

imə leül KT 46, D 105, T. 60 *iməṽmṽi* miután leültek (Trj2/93)

iṽət- elold, levesz KT 39, D 142, T. 17 *əntəp nūṽṽnə ilən iṽətəṽ* leveszed az övet (Trj2/97)

j

jāsəṽ beszéd, szó KT 190, D 414, T. 65 *aj jāsəṽāt jāsətə* egy szót mondj (Trj5/16)

jāsət- beszél KT 190, D 415, T. 64

jǎčə közepe valaminek KT 193, D 314, T. 69 *lār jǎčənə* tó közepén (Trj3/26–27), *kāṽtə* *jǎčə* nap közepe, dél (Trj4/140–141)

jǎṽli hideg KT 156, D 340, T. 84

jǎṽə hajít, lő KT 135, D 356, T. 85 *jǎṽəttə nā* kilőtt nyíl (Trj6/3)

jǎṽko jég KT 159, D 391, T. 85

jāṽ nép, emberek KT 141, D 318, T. 61 *jākkəṽ jəṽk* emberek lakta vidék (Trj3/137)

jāṽəm fenyőerdő KT 148, D 343, T. 61 *jāṽmənpi pǎlaknām* a fenyőerdő felé (Trj4/64–65)

jāṽərt (két folyó) összefolyása, (út)keresztveződés KT 150, D 342, T. 62

jāṽəṽ folyó KT 148, D 321, T. 78 *jiməṇ jǎṽəṽnam* szent folyóm (Trj4/485)

jaylakj ismeretlen jelentés, talán rovar vagy madár (KT, D T.) *čōmlāṇ kōṇpi jaylakj ār pārā* bevágott hasú ?? sok csapata (Trj3/69–71)
jāyōā íj KT 153, D 339, T. 78 *jāyōālam* íjam (Trj3/98) *jāyōā ālāṇ* íj vége (Trj6/4)
jākōā haza, be, vissza KT 142, D 327, T. 79 *jākōān* otthon, bent
jāntōṇ játék KT 174, D 382, T. 68 *jāntṇiko* a játék embere, a medveünnep hőse (Trj1/85)
jāryan szamojéd KT 184, D 405, T. 68
jā- válik valamivé, lesz KT 196, D 309, T. 96 *kātāṇ jāčāya āntā jātānā* még nem lett dél (Trj4/140–142)
jāy apa, atya KT 145, D 324, T. 89 *jām jāyāyō* jó atyánk (Trj4/58)
jāyōā- jön KT 196, D 309, T. 96 *jāyōālālam* jövnők (Trj4/224)
jāyṭān ?jitytāṇ tetovált KT 150, D 354, T. 74 *jāyṭān kōṭyān* két tetovált kéz (Trj3/139)
jāj éjszaka KT 133, D 317, T. 91 *jājāli ār āti* sok éjszakán át (Trj4/636–637)
jeji báty KT 133, D 317, T. 71
jekō- táncol KT 141, D 331, T. 85 *māyō ārit jekōlo* milyen sokan táncolnak neked (Trj2/137–138)
jām jó KT 167, D 367, T. 91 *mānt jāmyā tāja* engem jól tarts (Trj5/24–25) *jāmsipi* jobbfelőli (Trj2/9), *jāmway* ezüst (Trj6/22)
jāṇā doboz KT 158, D 393, T. 95
jāṇk 1. víz, lé 2. hely, vidék, irány KT 160, D 387, T. 94 *jām jāṇkāmnā* jó folyópartomon (Trj3/159) *put jāṇkāp jimāṇ jāyōāṇ* fekete vizű szent folyó (Trj4/159–160), *jāṇk wāsiki* vízi szörny (Trj2/34), *kujāṇ jāṇk* férfiak lakta vidék (Trj3/8)
jermāk selyem KT 186, D 409, T. 72
jīā észak KT 200, D 360, T. 74 *jīāṇ tōrām pālkāli* északi felől
jimāṇ szent KT 170, D 372, T. 74
jirāyṭā- ?forgolódik (KT, D, T.) *nūṇnā jirāyṭāli* forgolódsz (Trj2/60)
jir véres áldozat KT 181, D 399, T. 76
jōyōāt- jön, érkezik KT 152, D 355, T. 81
jōm eső KT 166, D 375, T. 82
juy fa KT 143, D 331, T. 87
juyōā ?kedves, kellemes (KT, D 337 T.)
jūli (erdei) óriás, manó KT 165, D 364, (T. 86) *jūleṇ kāt siyā oyōpi* bálványos ház keresztléces ajtaja (Trj2/50), *wōnt jūli* erdeiszellem (Trj4/74)
jūṇkā kidőlt fa KT 164, D 392, T. 89

k

kāčāṇ minden KT 447, D 585, T. 101
kāāt női istenség, a *luṇk* parallel párja KT 463, D 622, T. 97
kām a vas jelzője a medveénekekben, a *tāt* parallel párja KT 923, D 632 *tāt wāyī kām wāyī lorāṇ sūj* fémesen csengő hang (Trj2/11)
kār kéreg, héj, takaró, burok KT 415, D 659, T. 102 *kārāṇ wājāp ānā āṇotāp* kérges nyelvű nagy dárda (Trj1/32–33)
kārt (öntött)vas (KT 433, D 685, T. 98) *kārtāy lājām* kemény fejsze (Trj4/618), *kārtām juy ko* ?vasalt bálványkép (Trj4/222)
kāsāl- költözik, nomadizál KT 439, D 693, T. 104 vö. **kislōmneṇ**
kāt kettő KT 454, D 695, T. 104 *kāt kuyān, kāt niṇkān* két férfi két nő (Trj1/75–76) *kit kūr pāntāp āyōā* két lábon csúszó szán (Trj3/150–151)
kātā- (meg)fog KT 459, D 699, T. 104
kāyō kő KT 385, D 600, T. 116
kājṇi szúnyog KT 385, D 599, T. 117

- kǎlæŋ** rénökör KT 463, D 621, T. 106
kǎri kecsge, tokhal KT 421, D 673, T. 120 *kǎri nǎrâŋ* kecsge háti vértje (Trj4/91)
kǎčōm forró KT 348, D 427, T. 147
kǎŋâr- felkap, ölbe vesz KT 292, D 459, T. 142 *kǎŋârâm juŋ* behordott fa (Trj4/358)
kǎlâŋ unokaöcs KT 369, D 475, T. 143 *kǎlâŋ wǎjâŋ* hím medve (Trj3/163)
kǎlâmtâ- szerez, elejt (vadat) KT 371, D 477, T. 148 *mǎ kǎlâmtâmam aj nǎj* egy általam szerzett posztókabát (Trj5/20)
kǎl- meghál, éjszakázik KT 375, D 462, T. 143
kǎlǐ- ismeretlen jelentés (KT, D, T.) *ilæn kǎlǐjætǐl* (Trj4/372) *ilæn kǎlǐlâmtân* (Trj4/394) hangalakilag közeli szó: *kolǐ-* fénylik, dereng KT 301, D 383
kǎn cár, király, fejedelem, uralkodó KT 307, D 503, T. 144 *kǎn iki* Világügyelő férfi (Trj3–4 címe)
kǎn-, **kǎn-** ragad, tapad KT 316, D 504, T. 171 *kǎni soyō* ragadós, enyves tokhal (Trj3/94), *siñt' kǎntaŋ nǎsǐŋâla* hánacsfonatú két lábbelid (Trj2/38), *kǎr lǎŋk kǎntmaŋ kǎrâ sǎŋōs* rénbika patájához tapadó kevésfavú ősz (Trj4/59–60)
kǎnōŋ part, széle valaminek KT 310, D 514, T. 144
kǎr (rén)bika, hím állat KT 328, D 535, T. 145 *kǎrâŋ āŋōâ* rénszán (Trj4/186)
kǎt ház KT 357, D 565, T. 146 *kutânñâ* házadban (Trj2/122) *kâtâŋ āŋōâ* fedett szán (Trj4/169–170)
kǎŋōǐ láb KT 288, D 454, T. 150
kǎj- elhagy, odahagy KT 283, D 438, T. 151 *wât kǎjla lǎr* szélárnyékos tó (Trj4/46–47)
kǎjâm legelő KT 281, D 446, T. 151
kǎl- meghal, elpusztul KT 373, D 469, T. 151 *kǎlâtŋ lǎŋki* halott (szürke) mókus (Trj4/192)
kǎlǐ halott, holttest KT 369, D 471, T. 152
kǎŋ- kibont, felfejt KT 314, D 507, T. 153 vö. **kǎntâp**
kǎnčō dísz, rajz, minta KT 312, D 511, T. 154 *kǎnčaŋ sǎk* tarka köpeny (Trj1/91), *wǎjŋât kǎnčpâ lǎŋâr* állatokkal díszített páncél (Trj4/216–217)
kǎntōŋ hanti KT 317, D 517, T. 154 *kǎntâkko* (hanti) ember (Trj1/20)
kǎntâp kioldó, felfejtő szerszám (KT, D, T.) *kōl opât kǎntâpa* fésűd (Trj4/345–346) vö. **kǎŋ-**
kǎrâ ritka, gyér (havú) KT 331, D 546, T. *kǎrâ sǎŋōs* kevésfavú ősz (Trj3/56)
kâtâ nap KT 354, D 571, T. 175 *pâ kâtla* másnapra (Trj3/59), *kâtâlǎj âr kâtǎj* napról napra (Trj4/634–635), *kâtâlena* naponta (Trj4/83), *jǎčâŋ kâtâ* dél (Trj4/140)
kâtâltâ- mozgat, csúsztat KT 363, D 569, T. 159 *kǎntâpa nǎk kâtâte* a fésűlködj meg (Trj4/346–347)
kǎt'âŋ parti fecske (KT 345 D 580, T.)
keŋōǐ csésze KT 391, D 604, T. 117
kēŋan gomb, börpertli KT 395, D 605, T. 136
keŋōrām meleg, forró KT 389, D 610, T. 117
keōlǎl ?kukucskál (KT, D, T.) *jǎŋōâl âlâŋ keōlǎl* új vége kukucskál (Trj6/4)
kelâŋ- átlép, kiköt, felkel, felmegy (partra, erdőbe) KT 465, D 617, T. 118 *kelŋântâlam* felmegyek (Trj3/110–111) vö. **ki-**
kēmān kint KT 402, D 636, T. 119
kēmār (kupola alakú) búvóhely, csapda KT 403, D 639, T. 138
kōñikā könyv KT 407, D 651, T. 139
kōriškā Griska, Grigorij (férfinév) (Trj3/211)
kōse vö. **kōs-**
ki- felkel KT 465, D 617, T. 125 vö. **kelâŋ-**
kim ki, kifelé KT 402, D 636, T. 125

- kiməλ** ruha széle, szegélye, kabát szárnya KT 404, D 638, T. 111
- kiñt'a** képest (hasonlító névutó) KT 410, D 652, T. 112 *jăyøattə nãλ kiñt'a pãstə* kilőtt nyílnál gyorsabb (Trj6/3)
- kirəytə-** megfordít KT 422, D 669, T. 113
- kisləmnəŋ** költözés, nomadizálás (KT, D, T.) *ar kisləmnəŋ, ar ənəs* sok vándorlás, sok szánsor (Trj3/80, 83) vö. **kəsəl-**
- kit** l. **kāt**
- kit-** küld, űz KT 458, D 697, T. 114
- kij-** otthagyi, elhagy KT 283, D 438, T. 151 *nñjəti kijsem* ezt itt hagytam neked (Trj5/33)
- kjnt** hátikosár, puttony KT 315, D 516, T. 162 *kjntəŋ čõŋčpi wõnt jũli* puttonyos hátú erdei szellem (Trj4/108–109)
- kjpəl** mélyedés, kiszögellés KT 325, D 532, (T.) *kjpələŋ ʌjŋ* a fekvőhely kiálló szegélyléce (Trj2/35)
- kjɾəy** zsák, zacskó KT 333, D 550, T. 163
- kjɾ'** marad, elmúlik KT 346, D 576, T. 164
- ko** férfi, hím KT 279, D 423, T. 187 *kāt kujən* két férfi (Trj2/62), *wăč kujə* városi embered (Trj1/69), *mokkuj nōyəs* hím cobolykölyök (Trj3/122), *kujəŋ jəŋk* férfiak lakta vidék (Trj3/8)
- kōyø** hosszú KT 285, D 450, T. 165 *kosəŋ oyopj kōyøat* amíg a csillagok fent vannak (Trj4/398–399), *kũñŋi kōyøit* könyök hosszúságú (Trj3/32)
- koγʌʌ-** megy, fut KT 294, D 457, T. 165
- koj-** ikrát rak, ívik KT 285, D 440, T. 167 *kojəm kuʌ* ikrát lerakott hal (Trj4/50)
- koʌ-** hall, érez KT 377, D 465, T. 168 *koʌənt-* hallgat *koʌəntə* idehallgass (Trj4/333) *mānə koʌəntətaʌnə* amint hallgatom (Trj4/239)
- kōʌ** (vala)hova KT 367, D 442, T. 178 *kōʌə mōčə* meddig (Trj4/427), *kōʌnam* hova (Trj4/157) *kōʌnə* hogyan (Trj4/419), *kōʌj* mindenhol (Trj2/151, Trj4/80), *kōʌʌpə* sehova, vég nélkül (Trj2/18), *koʌəpi oyəʌ jermák* végtelen sok selyem (Trj3/262–364)
- kōʌ-** véget ér, befejeződik KT 375, D 473, T. 179 *tjʌəs kōʌtə ʌətnə* egy hónap elmúltával (Trj5/3), *kōʌtjptə-* befejez (Trj4/54, 56), *tʌt juyəʌ koʌəm pjrnə* éneknyelvi kifejezés: azután (Trj4/444–445)
- koʌəm** három KT 370, D 477, T. 168
- koʌ** képesség, tudás KT 297, D 485, T. 169 *ətiʌnəm wăʌtə koʌ əntə wuʌ* nem tud egyedül élni (Trj5/14)
- koʌŋk** holló KT 300, D 487, T. 170
- kōmāt** széles KT 304, D 501, T. 171
- kōn** tetőnyílás, tetőablak KT 309, D 508, T. 171 *kōnəŋ kāt kōnəʌj* tetőablakos ház tetőablakán keresztül (Trj2/5)
- kōŋ** has KT 308, D 509, T. 181 *ʌəntəŋ kōŋəp kos nəptəy* zúzmós (zuzmóval teli) hasú húsz réntehén (Trj4/591–592)
- kōŋkj** csengő, csengettyű KT 296, D 526, (T.) *sārən kōŋkʌəŋ* arany csengettyűs (Trj4/508)
- kōr** 1. fátlan mocsár KT 330, D 538, T. 183
- kōr** 2. alak, kép, látvány KT 331, D 539, T. 183 *kăjŋi kōri sũj* szűnyogdongáshoz hasonló hang (Trj1/14) *mok nōyøəs kōraŋ náj* kölyök coboly képű istennő (Trj4/7–8), *kōraŋ əyøʌ* díszes szán (Trj4/506)
- kōrəyʌə-** véget ér KT 335, D 552, T. 185 *čekoʌin kōryəjəʌ* aligha ér véget (Trj4/34)
- kos** 1. csillag 2. a medve szeme (tabu) KT 343, D 561, T. 174 *kosəŋ oyopj kōyøat* amíg a csillagok látszottak (Trj4/398), *jəmsipi kosəjpe* jobb szemed (Trj2/16)
- kōtəŋ** hattyú KT 362, D 575, T. 186
- kōčəy** kés KT 445, D 593, T. 116

- kōčyi** kard, szablya KT 446, D 594, T. 116
kōjəy nöstény KT 384, D 598, T. 117 *kōjəy hōyōs* nöstény coboly (Trj4/6)
kōl szó, beszéd KT 462, D 615, T. 118 *tū kōlā jəl* azt mondja (Trj4/325)
kōs- elszakít KT 439, D 690, T. 123 *təytə kəse* szakítsd darabokra (Trj5/4)
kōt kéz, mellső láb, mancs KT 452, D 698, T. 122 *wōnt wəjəy kŭñčəy kōt* erdei állat karmos mancsa (Trj2/115), *hərəy kōtəp urəyōi* csupasz kezű eladó lány (Trj2/130–131)
kuj- l. **ko**
ku hal KT 380, D 466, T. 188 *mənt ku*lat *məjə* nekem halat adj (Trj5/31–32)
ku piszok, korom KT 299, D 474, T. 188 *sət'tə ku* tinta (Trj6/15)
kuntā 1. mikor, amikor 2. ha KT 310, D 444, T. 190
kuñə felmászik, felmegy, felúszik (ívó hal) KT 296, D 528, T. 145
kur- óvakodik, remél, vár KT 341, D 543, T. 191 *kurəmtə*lōyō (minden eshetőségre felkészülve) vigyázunk (Trj4/82)
kut hat KT 361, D 570, T. 192
kut ?kérő (KT, D, T.) *kutəm* ?jegyesem (Trj4/554)
kutəm, **kutə** l. **kāt**
ku ragasztott íj külső íve, íj nyírfakéreg bevonata KT 321, D 578, T. 193 *ləyələ* *ku*tyələ ragasztott íjad kétféle fája (Trj3/92–93)
kŭñč köröm, karom KT 408, D 645, T. 128 *kŭñčəy iksōyō* karmos medvebőr (Trj3/114) *moγōləy kŭñčpi ləŋki* hajlott körmű mokus (Trj3/123–124)
kŭñji könyök KT 448, D 647, T. 129
kŭr láb KT 418, D 664, T. 130 *kŭrpəŋləm* lábujjaim (Trj6/8)
kŭt 1. távolság, köz KT 450, D 701, T. 133 *kātət kŭti* házak között (Trj6/6) *ənəl wəč kŭtpələnə* nagy város közepén (Trj4/5)

Λ

- ləyələ-** vár, vigyáz, óv T. 197 *lai ləyələm jəm wəjəy* előbb várt jó állat (Trj3/221–222) *ləyələləm* várakozom (Trj3/223–224), *ləyələməpə* amint várakoztam (Trj3/252)
ləyərt nehéz KT 1056, D 742, T. 197
ləjəm fejsze KT 1042, D 723, T. 197
lələm- lélegzik KT 1105, D 750, T. 197 *kələy wəjəy lələm tur* hím medve zihálása (Trj3/163–164)
lənt liszt, zuzmó, táplálék KT 1076, D 769, T. 198 *kār ləntəŋ lekō* rénzuzmós út (Trj4/590), *ləntəŋ wəyəl* táplálékos w. folyó (Trj3/13)
ləŋki mokus KT 1067, D 780, T. 198
ləp: **ləpəy-** (VT) szárnyal csapkod D 788 *ləp hələm tipəy nəj* csapkodó nyelvű, lobogó tűz (Trj4/291–292) (V *ləwsə-* falevelek mozognak a szélben KT 1083, D 791, T. 198)
ləpət hét KT 1081, D 793, T. 198
ləpələŋi ismeretlen jelentés (KT, D T.) *optəŋ oγō ləpələŋi pənəymŋ pŋrənə* hajás fejük ?? meghajtása után (Trj4/273–275)
lət idő KT 1097, D 810, T. 198 *ər wōnt ur sočma lətnə* miközben sok erdőt bejársz (Trj2/21), *ələŋ törəm tiyōəm lətnə* amikor az első világ született (Trj3/28–29), *tŋ mətə lətnə* egyszer (Trj3/89)
lət- talál, kimeri az ételt a fazékból KT 1101, D 811 T. 198
ləyō szolga KT 1051, D 733, T. 213 *sət ləyōəp kāt* olyan ház, melyben száz szolga van (Trj4/354–355)
lələ- csónakba, szánra ül KT 1110, D 747, T. 205 *lələləyələmələ* miután hirtelen felült a szánra (Trj4/456)
ləŋəkər egér KT 1068, D 782, T. 214

- Λᾶρῆ** előszoba, pitvar KT 1080, D 788, T. 206 *Λᾶρηά* pitvara (Trj6/21)
- Λᾶκισαῆ** ismeretlen jelentés (KT, D, T.) talán összeköthető: -*laki* (KazSt, folk) gyűjtőnév, vminek a nagy tömege D 737 *πομ Λᾶκισαῆ* ?fűvel gazdagon benőtt (Trj4/600)
- Λᾶρ** mocsári tó, áradmánytó KT 1084, D 795, T. 196
- Λᾶρ-ωᾶῖα** búvárkacsa KT 206, D 1564, T. 508
- Λᾶυ**- fon, sző (KT 1060, D 725, T.) *Λᾶυταῆ / Λᾶυτεῆ ἀντᾶρ* fonott öv (Trj2/46, 96)
- Λᾶυᾶρ** páncéling KT 1055, D 742, T. 211
- Λᾶη**- belép KT 1069, D 773, T. 201
- Λᾶηοᾶλτᾶρ** medveünnepi ének KT 1064, D 774, T. 202
- Λᾶρᾶς** lábakon álló raktárépület KT 1081, D 790, T. 202
- Λᾶυ** farok KT 1052, D 727, T. 220 *Λᾶκ* farok (Trj4/193)
- Λᾶυ** ök KT 1045, D 735, T. 220
- Λᾶυο** ő KT 1045, D 735, T. 219 *Λᾶυορᾶ* ő is (Trj4/551), *Λᾶκο* ő (Trj3/219), *Λᾶυοᾶνᾶμ* neki (Trj5/19)
- Λᾶυᾶλ**- repül KT 1059, D 738, T. 221
- Λεῦᾶλ**- néz KT 1057, D 726, T. 213 *Λεῦᾶλᾶλᾶη* nézegetsz (Trj1/103) *μᾶνᾶ Λεῦᾶλᾶτᾶλᾶη* miközben nézegetek (Trj3/231–232)
- Λᾶῖ** merőkanál KT 1041, D 719, T. 221
- Λᾶλ** a fa kemény része, ragasztott íj belső íve D 748, KT 1103, T. 221 *Λᾶλᾶλᾶ* *κυῦᾶλᾶ* ragasztott íjad kétféle fája (Trj3/92–93)
- Λᾶι**- eszik KT 1098, D 713, T. 209 *Λᾶυηκ Λᾶι Λᾶλᾶη πυλ* szellemnek ennivaló egész falat (Trj4/313–314)
- Λᾶιυ** tetőgerenda KT 1052, D 728, (T.) *ῖῖῖῖῖῖ Λᾶιυᾶρ κᾶτ* erdei szellemektől származó gerendájú ház (Trj3/50)
- Λᾶιυᾶτ**- kimegy KT 1047, D 746, T. 219 *κᾶμᾶη Λᾶιυᾶτᾶτᾶτᾶμ* kimegyek (Trj4/453)
- Λᾶιᾶτᾶ**- megrak, felpakol KT 1110, D 748, T. 207 *μᾶνᾶ Λᾶιᾶτᾶτᾶλᾶι* megrakom (Trj3/152–153)
- Λᾶιν** ök ketten KT 1045, D 735, T. 208
- Λᾶις** (madár)háló, csapda KT 1094, D 808, T. 208 *Λᾶις Λᾶηκᾶι* hurokkal fogott mókusz (Trj3/124)
- Λᾶιν** szegélyléc KT 1076, D 768, (T.) *κᾶπῖῖῖῖ ᾶιν* fekvőhely pereme (Trj4/278) *ᾶιν ῖῖῖῖᾶτ* tűzhely szegélyléce (Trj6/23)
- Λᾶυο** a gerendaház ácsolata KT 1050, D 732, T. 210
- Λᾶῖο** csont KT 1044, D 730, T. 214 *ῖῖῖῖᾶρ Λᾶῖοᾶ* *ᾶᾶτᾶη τᾶῖ* magas csontod erős vége = mellső lábad (Trj2/32–33) *Λᾶῖοᾶμᾶη* mi kettőnk csontja (Tr4/433)
- Λᾶῖοᾶῖτ** nagyságú KT 1046, D 744, T. 80 *Λᾶᾶᾶᾶᾶᾶᾶᾶᾶ ᾶῖῖῖῖῖ ᾶῖῖῖῖ ᾶᾶᾶᾶ* hókaparó nagyságú füled (Trj2/9), *ᾶᾶρ ᾶῖῖῖῖῖ ᾶᾶμᾶ* tó nagyságú szemed (Trj5/27)
- Λᾶυᾶς** barát KT 1056, D 743, T. 211 *Λᾶοκᾶᾶμ* barátom (Trj3/215)
- Λᾶῖ** ujj KT 1039, D 719, T. 211
- Λᾶῖκᾶ**: l. **ῖῖῖῖ**
- Λᾶᾶᾶᾶᾶᾶᾶ**- felölt KT 1073, D 762, T. 216
- Λᾶῖ** nyár KT 1062, D 772, T. 216 *Λᾶῖᾶᾶᾶᾶ ko* nyarat hozó férfi (Trj3/138), *κᾶῖο ᾶῖῖῖῖῖῖ* hosszú nyarunk (Trj4/53)
- Λᾶῖκ** pata KT 1066, D 776, T. 212 *κᾶᾶρ ᾶῖῖκ* rénbika patája (Trj4/59)
- Λᾶῖᾶᾶᾶ**- olvas, számol, előad KT 1063, D 784, T. 216
- Λᾶῖᾶῖ**- cseng, zeng (csengő), csörög, zörög KT 1088, D 802, T. 212 *Λᾶῖᾶῖ ᾶῖῖ* zörgő hang (Trj4/255)
- Λᾶλ** száj KT 1102, D 753, T. 218
- Λᾶῖκ** szellem, istenség, a mitikus ének vagy mese hőse KT 1065, D 777, T. 219
- Λᾶῖῖᾶᾶᾶᾶ** ismeretlen jelentés (Trj4/366), talán köze van a *ᾶῖῖ* 'genny, epe' (KT 1040, D 721, T. 217) vagy 'zelnicevesszőből font kötél' (KT 1039, D 723, T.) szavakhoz

Λ

Λάλ harc, háború, hadsereg KT 1119, D 760, T. 222

Λᾱῷ a férj öccse, sógor KT 1114, D 866, T. 224 *Λᾱῷilem* sógorkám (Trj4/324)

Λάλ- áll KT 1120, D 759, T. 195 *Λυλᾱῷtᾱli* állíttatik (Trj3/249–250)

Λᾱnt' hó KT 1117, D 871, T. 200

Λᾱḡkᾱs, Λᾱkᾱs sűrű, vegyes erdő KT 1116, D 872, T. 223 *Λᾱkᾱs juypᾱ ᾱr wōnt ur* bozótos fájú sok erdő (Trj2/21)

Λek sarok KT 1114, D 866, T. 225

Λυλᾱῷtᾱli vö. **Λάλ-**

!

lāt'i- csónál, ringat, integet (KT 492, D 861, T.) *lāt'ijəḡḡḡ* hintáztat (Trj3/21)

lᾱῷ ismeretlen jelentés (KT, D, T.) *wāḡ ḡḡḡsa wāḡ lᾱῷᾱ wāḡḡḡ ᾱḡ tīḡe* ne haragudj meg (Trj2/146–148)

lᾱḡḡ! tenyér KT 476, D 824, T. 226 *kūḡḡḡḡ kōt lᾱḡḡḡ kōt* karmos kéz, tenyeres kéz (Trj2/40)

lāt hely, gödör KT 492, D 855, T. 227

lᾱḡḡ jóízű KT 476, D 824, T. 229 *lᾱḡḡḡḡ pittaḡḡ* ízlik neked (Trj1/46)

lek ösvény, út, nyom KT 472, D 820, T. 236

leḡḡk- betakar, befed KT 480, D 842, T. 237 *lᾱḡḡmāḡ / lᾱḡḡmāḡ kāt* fedett ház (Trj3/115, 269)

lep villás hegyű nyílvevő KT 488, D 846, T. 241

litpḡḡ- gondoskodik, kiszolgál, kényeztet KT 495, D 859, T. 233 *līḡ lītpe, kōḡḡ lītpe juḡḡḡ ᾱḡḡḡ* (a medve) mindennemű kényeztetése (Trj2/151–153)

loy magas, meredek part KT 479, D 819, T. 235

lōk sarok, zug T. 237 *ᾱr māḡ ḡḡkkᾱ (ᾱḡ ḡḡkkᾱ) t'u nāmām tuḡḡ* a föld minden sarkába elviszik a nevemet (Trj4/15–16)

lōksaḡ ?festett vö. *luḡ-* befest KT 478, D 823, T. 238 *lōksaḡ tāḡḡ* festett ruhád (Trj1/60)

lopi nedves hó, havaseső KT 491, D 847, T. 236

lūk süketfajd KT 474, D 819, T. 240

m

mā én KT 523, D 884, T. 244 *mānt* engem (Trj3/223), *mānᾱ* általam (Trj3/51), *mānem* hozzám (Trj3/21), *mānᾱnām* nekem (Trj5/19), *māntem* nekem (Trj4/111) *māntemnām* rám, felém (Trj5/28–29), *māniḡtem* tőlem (Trj5/36)

māč fogantyú, akasztó KT 549, D 887, T. 253

māḡḡḡḡ- ismeretlen jelentés, ?erőlködik (KT, D, T.) *nūḡḡḡḡ nomᾱn māḡḡḡḡḡḡ* erőlködve felállsz (Trj2/32–33), *nomᾱn māḡḡḡḡḡḡḡḡḡḡ* mi ketten feltápaszkodunk (Trj4/435)

mārᾱ idő KT 533D 956, T. 254 *kōk sḡḡḡḡ māḡḡḡḡ put kōḡ māḡḡḡḡ ᾱntᾱ jᾱtᾱnᾱ* amikor a hosszú ideig tartó főzés nem tart hosszú ideig (Trj4/235–238)

māḡḡḡḡ- varsát lemerít KT 511, D 916, T. 264 *jᾱḡḡḡ māḡḡḡḡḡḡ pon* vízbe leeresztett varsa (Trj6/14)

māj vendégség, lánykérés KT 499, D 893, T. 241

māḡḡ- meghajlik KT 530, D 940, T. 246 *māḡḡḡḡḡḡḡ* meghajlik (Trj4/233)

mās kell, szükséges KT 545, D 967, T. 243 *māstaḡḡ ḡḡtᾱnᾱ* amikor szükséges (Trj5/33–34)

māḡ- gyermeket nemz (KT 513, D 898 T.) *ᾱj māḡḡ, ᾱj untḡ* egyivású, azonos termetű (Trj4/171–172), *ᾱj māḡḡ najḡḡḡḡ, ḡḡḡḡḡḡ* összeillő hős nő és hős (Trj4/387–388)

- măyâł** körül KT 511, D 906, T. 248 *jəŋkət măyâł məyat măyâł* vizek körül, földek körül (Trj4/212–213) vö. **măyōâł-**
- măyōâł-** körülfog KT 511, D 906, T. 248 vö. **măyâł**
- măłā-** vízben főz KT 559, D 923, T. 248
- mărałtâ-** benedvesít KT 543, D 953, T. 250
- mə-** ad KT 553, D 885, T. 276 *mānt kułat məjā* nekem halat adj (Trj5/31–32)
- məy** föld KT 504, D 898, T. 272
- məyō** mi, micsoda KT 495, D 878, T. 271 *məyō ārit* milyen sok, hány (Trj2/129), *məyō ũryâł* milyen bőségesen (Trj3/65), *məyōə* mi, milyen (Trj4/21), *məyōalıł* miért (Trj4/126)
- məł** mély(ség) KT 556, D 919, T. 273 *məłit* mélységű (Trj3/160)
- məł-** befér, elfér KT 560, D 919, T. 253 *āj tōyōj məłti kutâłā* kis erdei tó nagyságú házába (Trj4/549)
- mən-** megy KT 527, D 931, T. 274 *mənłəm* megyek (Trj6/11), *t'i mənıłəyāən* elindul (Trj3/283–284) *jăkōđ məntāł* bemegy (Trj4/551), *nājsułt nōknam məntə* szikrák felfelé menése (Trj6/10)
- məŋ** mi sokan D 884, T. 275 *məŋāti* nekünk (Trj4/310), *məŋnə* általunk (Trj4/4)
- mesəy** rövid farok KT 544, D 970, T. 245
- məťā** melyik, valami KT 497, D 879, T. 276
- mıł** sapka KT 520, D 926, T. 271 *sās mıłəp jāy* hermelinsapkás emberek (Trj6/7)
- min** mi ketten D 884, T. 255 *minnə* mi kettőnk által (Trj4/429), *minnəpə* mi kettőnk által viszont (Trj4/559)
- mıĉă-** vádol, feljelent KT 550, D 889, T. 259 *tōrēm mıĉēm* isten előtt megvádolt (Trj2/139)
- mōĉă:** -ig névutó (KT, D) T. 259 *kōłā mōĉă* meddig (Trj4/427)
- moy** fok *łājəm moy* a fejsze foka KT 504, D 901, T. 259 *łājəm mōkkəŋ kōť* fejszefokos (=fejszét tartó) kéz (Trj4/618–619)
- moyâł** kanyar, görbület KT 508, D 911, (T.) *moyōłəŋ / moyłəŋ kũŋĉpi* hajlott körmű (Trj3/121, Trj4/118)
- mok** kölyök, fióka, gyermek, tojás, ikra KT 503, D 902, T. 260 *mokkuj nōyās* hím cobolykölyök (Trj3/122, Trj4/119), *mukāł pāytəm* ikráját lerakta (Trj4/52)
- mōrəy** 1. egész, teljes 2. tömör, vaskos KT 538, D 961, T. 267
- mukâł** l. **mok**
- muł** imádság, eskü, áldozatbemutatás KT 555, D 921, T. 268 *mułəŋ kāt mułāłā* imádságos ház szent sarkához (Trj1/23–24)
- mułki** találós kérdés KT 560, D 931, T. 268 *mułkəmo* találós kérdésem (Trj6)
- muntâł** köteg, kéve KT 528, D 938, T. 265 *pomj muntâł* fűcsomó (Trj6/5)
- mũŋkāl** gubanc KT 518, D 949, T. 265 *łāŋt' mũŋkāl* hógolyó (Trj1/80, Trj2/66)

n

- nāj** tűz, istennő, úrnő KT 561 D 980, T. 280 *tāpār nāj āŋki* Tyaper istennő anyja (Trj1/57), *wāĉ nāj* városi fejedelemasszony (Trj4/103), *nājəł mənəm nājłəy wāĉ* úrnője elment úrnőtlen város (Trj4/423–424) *nājpay* úrnő fia (Trj4/179), *nāj āwi* tűzistennő lánya (Trj5/5), *nājsuł* szikra (Trj6/20)
- nāmən** a parton, a bejárat mellett KT 570, D 986, T. 280
- nāŋəm** l. **ne**
- nārəy** kard, szablya KT 590, D 1019, T. 281 *nārəy wāy* kardvas (Trj4/523)
- nām** név KT 579, D 998, T. 284 *nāməm* nevem (Trj4/16), *məyōə nāməł nāmıłı* milyen nevé[vel] nevezik (Trj4/21–22), *nāməŋ nārəy* híres kard (Trj4/509)
- nāyər** cirbolyatoboz KT 572, D 994, T. 278

- nāpât-** úszik, sodródik az árral KT 586, D 1008, T. 279 *tutnâ nāpti* λαι viszi az ár (Trj3/87–88)
- nāmâs** gondolat, értelem, emlékezet KT 582, D 1001, T. 282 *wān nāmsa wānyâ âa tiae* ne haragudj (Trj2/135–136)
- nāmλaytâ-** emlékezik KT 583, D 1001, T. 282
- nāptây** réntehén KT 587, D 1010, T. 289
- ne** nő KT 576, D 977, T. 285 *kât niykân* két nő (Trj1/76), *iminiye* nénédasszony (Trj3/31), *nep...* kop sem nő, sem férfi (Trj5/14–15), *nānām wājây* nőstény medve (Trj3/162)
- neyoi** fehér, világos KT 562, D 990, T. 279
- nəkkəmtâ-** nekiütközik, taszít KT 575, D 984, T. 295
- nər-** fut KT 595, D 1012, T. 296 *kāt naryemyan* két futó valami (=rénszarvas) (Trj4/184) vö. **nūr-**
- nik** le a vízhez, a házból kifelé KT 569, D 984, T. 285
- nim** alsó (folyás) KT 569, D 985, T. 285 *jiməy jăyōān nim iyopi pāləkna* a szent folyó alsó folyása felé (Trj4/160–162)
- niŋ-** l. **ne**
- nipik** papír, könyv KT 584, D 1007, T. 286
- nir** pózna, rúd, pálca KT 590, D1016, T. 294
- nōyō** ág KT 564, D 987, T. 290 *juy nōyōāt* faágak (Trj6/12)
- nōj** posztókabát, köpeny KT 562, D 98962, T. 292 *wartā nōjān ne* piroskabátos nő (Trj6/24)
- nōk** fel(felé) KT 566, D 988, T. 293 *nājsua nōknam mātā* szikra felfelé menése (Trj6/20)
- nomân** fent KT 567, D 989, T. 289
- nōpât** korszak, életkor, idő, nemzedéknyi idő KT 585, D 1009, T. 290
- nōr** nyél, fogó, fül KT 588, D 1013, T. 289 *wăy nōrpi nōrān put* vasfűlű füles üst (Trj4/287–288)
- nur** bosszú KT 589, D 1015, T. 294
- nūŋ** te (KT) D 1004, T. 294 *nūŋāt* téged (Trj5/26) *nūŋāti* neked (Trj5/20–21) *nūŋnā* általad (Trj1/43)
- nūrtəmtâ-** fut KT 595, D 1012, T. 292 vö. **nər-**

n

- nāλəm** nyelv KT 649, D 1049, T. 299 *lāp nāλəm tipəy nāj* csapkodó nyelvű, lobogó tűz (Trj4/291–292) *nīλmāi* nyelvéből (Trj4/405)
- nārəy** 1. nyers, éretlen 2. csupasz, kopasz KT 630, D 1076, T. 299 *nārəy kōtəp urăyoi* csupasz kezű eladó lány (Trj2/130–131)
- nāā-** nyel KT 648, D 1042, T. 308
- nāļŋət** ismeretlen jelentés (KT, D, T.) talán kapcsolatban van a *nāļkiāt-* vidít, szórakoztat (KT 616, D 1053, T. 304) szóval, de a hangrend megváltozása magyarázatra szorul –*săkoəy āyoi nāļŋət ko* hajfonatos lányt ?vidító férfi (Trj4/415–416)
- nāλ** nyíl KT 644, D 1040, T. 297 *nūλān wər* nyilas dolog (Trj3/102)
- nārəy** porcogó, halcsont KT 631, D 1075, T. 280 *soyō nārəy, kārī nārəy* tokhal, kecsége hátán lévő, rombusz alakú csontlapokból álló vért (Trj4/90–91)
- nāyōəm-** beszél KT 605, D 1036, T. 302 *arəy niŋe nāyōəmāi wijān arəy* énekes nőd által elmondott hazug ének (Trj4/122–124)
- nāyəs-** fakérget lehánt KT 608, D 1038, T. 302 *nāksəm juy* kérge hántott fa (Trj3/179)
- nāyi** hús KT 603, D 1030, T. 312 *nāyōāji* húsból (Trj1/45)
- nāsī** ?a medve lábbelije – talán tabuszó, vö. *nāsī* síkos, csúszós KT 640, D 1080 T. 306 *siŋt kantan nāsīyāla* hánacsfonatú két lábbelid (Trj2/38)

- pəyət-** leejt KT 673, D 1132, T. 343 *čoyât sām piyto* hópihe esett rád (Trj1/4)
- páj** halom, mocsári sziget KT 654, D 1101, T. 343 *luŋk ko juŋəp ənəl páj* istenség fájával (cirbolyafenyővel) benőtt nagy sziget (Trj3/45–46)
- pəlŋən:** *pəlŋən kōt* ?teli kéz (Trj3/242)
- pānməλ-** ?küzdősportot űz (KT, D, T.) *wăč kujə pānməλti juŋla t̃əŋə* városi férfiak küzdőterének alkalmas simára taposott hely (Trj1/69–71, Trj2/52–54)
- pāŋ** (hüvelyk)ujj KT 685, D 1186, T. 345 *kūr pāŋlām* lábujjaim (Trj6/8)
- păy-** megfagy KT 680, D 1115, T. 354 *păy-əŋ iksəy-* fagyos medvebőr (Trj3/116)
- pălə** padló KT 781, D 1149, T. 357 *păləŋ kât păləŋa* padlós ház padlójára (Trj2/34)
- păləm** bögöly KT 782, D 1150, T. 357
- păləŋ** felhő KT 781, D 1151, T. 390
- pălək** fél, oldal, irány KT 695, D 1159, T. 357 *tem pāləki* ezen az oldalon (Trj6/2), *păləknām* irányba (Trj4/65), *păləknə* felén, szakaszán (Trj4/162), *pălələ* felé (Trj3/107), *păləli* felől (Trj3/68), *pălələnə* felén, oldalán (Trj3/113), *sāmpălək* félszemű (Trj6/12)
- păŋok** fog KT 689, D 1188, T. 373 *kos păŋopi* húsfogú (Trj4/326)
- pärt** deszka KT 735, D 1218, T. 358
- păstə** hegyes, éles, gyors KT 744, D 1232, T. 358
- păčəm** deres, zuzmarás (KT 758, D 1098, T. 346) *păčəm oŋpi ar kŋrəy* zuzmarás szájú sok zsák (Trj3/129–130)
- pālŋ** tavalyi, régi KT 781, D1137, T. 346
- pāŋlām** vö. **pān-**
- pāŋkəλ** lapocka KT 691, D 1191, T. 339
- pāŋləŋ** l. **pōŋəλ**
- pārŋ** ételáldozat, lakoma KT 723, D 1203, T. 340
- pāt-** megfagy, fagy KT 769, D 1233, T. 342 *pātŋtəŋ* megdermeszt (Trj3/96–97), *pātəm* hideg, fagyott (Trj3/172), *təy-əŋ kât, pātəŋ* (?*pātəŋ*)*kât* tüzes ház, nem fagyos ház (Trj2/3)
- păč-** átázik, benedvesedik KT 754, D 1087, T. 353 *păčəm oŋpi ar kŋrəy* átázott szájú sok zsák (Trj3/183–184)
- păy** fiú, fia vkinek KT 664, D 1110, T. 348 *ar păyλam* sok fiam (Trj4/144), *kât ört păkkən* két fejedelem fiú (Trj4/281), *urpăy* lánykérő fiú (Trj2/132), *năjpăy* úrnő fia (Trj4/179), *kəriškə păy roməŋka* Griska fia Romenyka, Roman Grigorjevics (Trj3/211–212), *păyŋlām* alattvalóim (Trj4/63)
- pānə** hús, íncérna KT 705, D 1174, T. 351
- pān-** 1. tesz, helyez, rak KT 712, D 1169, T. 351 *nŋŋnə pānŋ* lerakod (Trj2/109), *mānə pānyəntəŋ* rakosgatok (Trj3/132–133), *oŋ pānəymŋn pŋrənə* fejük meghajtása után (Trj4/273–275), *ənəl pāŋŋ pānəm kât* nagy lakomát tartott ház (Trj4/563–564) ?*pānŋlām* megrakván (Trj3/273)
- pāŋləŋ** szárnyas (KT 716, D 1184, T.) *tōy-əŋ luŋk, pāŋləŋ luŋk* tollas bálvány, szárnyas bálvány (Trj4/228–229)
- pārə** (madár)raj KT 722, D 1204, T. 352
- pečyān** puska KT 759, D 1098, T. 355
- pəyi** bal KT 686, D 1118, T. 387 *pəyipi* balfelől(i), baloldali (Trj2/13)
- pəytə** fekete KT 682, D 1135, T. 387
- pəλ** fül T. 385, D 1140, KT 775 *pəlyən* két fül (Trj4/511)
- pənt** 1. út, ösvény 2. szántalp (LNK) KT 712, D 1180, T. 391 *tārəŋ pənt* hadi út (Trj4/41), *səjəŋ pəntəp ənəl əy-əλ* függönyös talpú nagy szán (Trj4/168–170)
- pərint** onomatopoetikus szó, az egérkaparászás utánzására (KT, D, T.) *lăŋəkər pərint, pərint* egér prr, prr (Trj6/18)

- pəsən** asztal KT 742, D 1231, T. 393
- pətān** miatt, végett KT 742, D 1242, T. 394 *wăč nājyā wăltam pətān* mivel a város úrnője vagyok (Trj4/103–104)
- pətə** vmi mélye, feneke, vége KT 763, D 1240, T. 395 *tiyōat pətə ləpyān pōsyān* börtegez fenéki két nyílvevessző (Trj1/28, 29)
- pətəyālm** sötét KT 768, D 1243, T. 395
- piyōal** heveder, hám, széles kötél KT 675, D 1123, T. 385 *piyōal i nur* bőrkötél (Trj3/74)
- pirik** pirog (< or. пирог) KT 726, D 1208, T. 361
- pirŋi** kacsafajta (чирок) (KT, D), T. 385
- pit-** 1. jut, kerül, esik KT 772, D 1236, T. 362 *lāyila pittāal* ízlik (Trj1/46)
- pit'** csapda, fufang KT 747, D 1251, T. 395 *wārtēn pit'pi nirit lāŋki* csapdával fogott mokus (Trj4/109–110)
- pit'** comb, csipő (KT 747, D 1251, T. 363) *pit' pōŋāal* comb oldala (Trj4/182)
- pič:** **pičēŋ** később (KT 757, D 1099, T. 364) *pič ālāmna* későbbi alváskor (Trj4/396)
- pi-** tevékenykedik, munkálkodik KT 783, D 1150 (T.)
- pir** hátsó, visszafelé KT 721, D 1199, T. 365 *lāpāt kātāal pīrem lātnā* hét nap múlva (Trj4/640–641), *tālāŋ pul wəjəymāyō pīrnā* miután kivettünk egy egész darabot (Trj4/350–351), *tūt juyāal kolām pīrnā* azután (Trj4/195–196)
- pom** fű, széna KT 701, D 1165, T. 338 *pomj muntāl* fücsomó (Trj6/5), *pompā lār* füves tó (Trj3/25), *pomāŋ kōŋāp kos kālāŋ* füves (füvel teli) hasú húsz rénökör (Trj4/603–604)
- pon** varsa KT 708, D 1172, T. 369
- pōŋ-** körbeköt, összecsavar, összekapcsol KT 717, D 1183, T. 377 *wākkəyān pōŋkapā* rézgombbal begombolt (Trj4/437–438)
- pōŋt'** kócos haj, hajcsimbók KT 718, D 1183, T. 387 *sāyōam juy ko pōŋt'al wăč* városnév (Trj4/220–221)
- pōŋāal** oldal KT 687, D 1192, T. 377 *?pāŋlāŋ wăč utpīnā* oldalas város felső végén (Trj4/589)
- pōrēyāā-** elrepül KT 727, D 1211, T. 379
- pōrāk** fa töve KT 725, D 1208, T. 379 *kōčyi pōrāk* szablya markolata (Trj4/254)
- pōrām-** tapos, lép KT 728, D 1212, T. 370 *pōrāmtīn se'tāl* lépésük hallatszik (Trj4/245)
- pōs** vashegyű nyílvevessző KT 741, D 1226, T. 371
- puyāal** falu KT 675, D 1122, T. 381 *wăčāp puyāalp jāy* városi falusi emberek (Trj6/7)
- pu-** bedug, befog KT 786, D 1147, T. 382 *aj sārjīk puatāyi* amíg egy csizmát felhúznak (Trj6/20)
- pul** falat, darab KT 693, D 1155, T. 382
- pun** hajszál, szőr KT 706, D 1173, T. 383
- puŋč-, puŋčāal-** kinyit KT 711, D 1175, T. 383
- puj** medve KT 718, D 1194, T. 384
- pus** a padló alatti földréteg KT 740, D 1227, (T.)
- put** fazék, üst KT 761, D 1239, T. 384 *put jāŋkəp jīmāŋ jāyōān* üstfekete vizű szent folyó (Trj4/159–160), *sīsāŋ put kōk sīs* valamennyi ideig tartó főzés hosszú ideje (Trj4/234–235)

r

- rāyōit-** ráz, libbent, felkap KT 792, D 1266 T. 406 *nomān rāyōitā* kapd fel (Trj2/44)
- rāyōp** csalás, hazugság KT 798, D 1270, T. 397 *rāyōpāŋ ārəy* hazug ének (Trj4/474)
- rāpōstā-** ugat KT 808, D 1281, T. 400

răp- KT 792, D 1278 (T.) *răpyja* ?lógó *răpyja sājnə* lógó függöny mögött (Trj4/87), *răpyā* *sāja* lógó függöny mögé (Trj4/571)
rəyəptə- elejt, leejt KT 801, D 1264, T. 408
riyōttə- felakaszt KT 799, D 1260, (T.)
riṭ csónak KT 812, D 1284, T. 404 *riṭəṇ ko* csónakos ember (Trj6/2)
roməṇka Romenyka, Roman (férfinév)

s

sāj 1. függöny, választófal 2. vmi háta möge KT 815, D 1292, T. 415 *sājəṇ pəntəp ənə* *āyōā* ?elfüggönyözött nagy szán (Trj4/168–170)
sāpə nyak KT 866, D 1356, T. 417 *tārəṁ sāpəp wājyāt* erős nyakú állatok (Trj4/537–538)
sār elülső KT 866, D 1360, T. 416 *sārə nūrtəmtəṭəy* előre futott (Trj4/513), *sārəṇ lekə* *sirəṇə* elől levő út elején (Trj4/180), *siri törəṁ* korábbi idő (Trj3/209)
sāyō hajfonat KT 824, D1307, T. 434 *sāyōəṁ juṇ ko pōñt'a* *wāč* Varkocsos-bálványkép-hajcsimbókjának városa (Trj4/220) *sākoəṇ āyōi* hajfonatos lány (Trj4/415)
sāyōər- vág, aprít KT 827, D 1321 T. 424 *sāyōərəṁ juṇ* felvágott fa (Trj4/359)
sām 1. szem 2. mag, csíra KT 855, D 1338, T. 426 *čoyāt sām* hópihe (Trj1/4), *āā sām* a háború csírája, előjele (Trj4/131), *sāmpālək* félszemű (Trj6/12)
sāṇok- üt, ver KT 852, D 1350, T. 435
sārə erős, kemény KT 869, D 1368, T. 427 *sārməṇ jəj* sötét éjszaka (Trj4/29)
sārəṇ bajosan, nehezen, alig KT 871, D 1374, T. 424
sāyit módján, mentén, szerint KT 840, D 1310, T. 419
sājəm patak KT 819, D 1298, T. 411
sājəp kerítőháló KT 820, D 1299, T. 411
sāl- csillog KT 891, D 1327, T. 411 *sāṇjilə* föl-földereng (Trj4/524)
sām halpikkely KT 854, D 1337, T. 411
sāpik csizma KT 864, D 1355, T. 413
sārəṁ száraz KT 877, D 1359, T. 414
sārəṇ arany KT 874, D 1373, T. 474
sārt csuka KT 875, D 1355, T. 413
sās hermelin KT 879, D 1377, T. 414
sāt száz KT 884, D 1381, T. 414
sātəṇ ?erős KT 884, D 1383, (T.) *nūṇə ṭyōər lōyōa sātəṇ tōj noməṇ māləmtəli* hosszú csontod erős végére támaszkodva felemelkedsz (Trj2/32–33)
sātəp késtok KT 886, D 1385, T. 414
sāyōəṇ nyírkéreg doboz T. 432 *sāyōəṇəṇi* nyírhéjedényedből (Trj1/40)
sāj zúzmara KT 817, D 1294, T. 419 *sājkōṇi* ?zúzmarás szélű (Trj3/24)
sāk köpeny, kabát, (női) bunda KT 830, D 1301, T. 419
sāṇṇəṇ sós KT 886, D 1328, T. 420 *sāṇṇəṇ pirik* sós pirog (Trj6/6)
sāṇki homok KT 850, D 1351, T. 421 *səjsāṇki* hamu (Trj5/7)
sāṇkip síbot, melynek egyik végén karika van, a másikon szögletes lapocska KT 851, D 1353, T. 417 *āānt' sāṇkip lōyōit pəā* hókaparó nagyságú füled (Trj2/9)
sāpərki béka KT 865, D 1357, T. 423
sārj csér, sirály KT 871, D 1367, (T.)
səy menyhal KT 835, D 1302, T. 444 *səyi ṇur* menyhalbőrből fonott kötél (Trj3/73)
seyō szarka KT 823, D 1309, T. 434
səyā (szénából csavart) kötél KT 843, D 1315, T. 445 *sārəṇ səyā* arany kötél (Trj3/9)
səyōəs ősz KT 828, D 1324, T. 444

səyomət nyírfa KT 860, D 1319, T. 444

səj homokos part KT 817, D 1293, T. 425 *səjsəŋkji* hamu (Trj5/7), *səjlaár* homokos partú tó (Trj2/58)

səjətyə: *wāt səjətyə* szélárnyékba (Trj2/108)

səm szív, benső, a ház szent sarka KT 857, D 1340, T. 446 *səməna nəŋəŋji læŋila pittāl* jólesik a hús szívednek/bensődnek (Trj1/44–46), *səməŋ kāt səməlanəm* a ház szent sarka felé (Trj4/270–271)

set' hallatszik, hangzik KT 883, D 1386, T. 417 *pörəmtin set'al* lépésük hallatszik (Trj4/245)

sət' mázsol, fest (KT 883, D 1387, T.) *sət'ta kuaj* tinta (Trj6/15)

sič ismeretlen jelentés (KT, D, T.) *kötəŋ küřəŋ sič wājəy kōr* kezes-lábas ?? állat (Trj4/304–305), *kötəŋ küřəŋ sičmāŋ kōr* kezes-lábas ?? kép (Trj4/231–232)

siy szépség, báj, dísz KT 835, D 1309, T. 443 *sikəŋ* szép (Trj4/344), *pit' pōŋəla siyəpə kāt nəryemyən* formás testű két rénszarvas (Trj4/182–184)

siyi- forog KT 836, D 1312, T. 428 *siyimāl pīrnə* miután megforgatta (Trj4/298)

siñt' háncsfonat KT 863, D 1347, T. 429

siŋk 1. füstösréce, Melanitta fusca KT 849, D 1350, T. 429

siŋk 2. nap KT 849, D 1351, T. 443 *tem siŋk wālaŋ juŋəla tōrəŋ* eme napfényes, kedves világ (Trj1/36–37)

siri, sirəlanə: l. **sār**

siyəla keresztléc, tetőgerenda *səyəla* KT 842, D 1314 (T.) *siyəla kāt* tetőgerendás ház (Trj1/22) *siyəla oŋopi* keresztléces ajtó (Trj4/257)

sjs idő(szakasz), időtartam KT 880, D 1378, T. 431 *sjsəŋ put kōk sjs* valamennyi ideig tartó főzés hosszú ideje (Trj4/234–235)

soč-, **sočial-** lép, megy, jár (KT, D) T. 432 *ar wōnt ur sočma latnə* miközben sok erdőt bejártál (Trj2/21) *soŋli* járkál (Trj4/252)

soy tokhal Acipenser KT 831, D 1307, T. 432 *soyə nərəy* tokhal háti vértje (Trj4/90)

sōy szőrös bőr, prém, bunda KT 832, D 1304, T. 436 *iksōy* medvebőr (Trj3/114) *sōkəŋ wājəp ənəla əŋəŋəp* szőrös nyelű nagy dárda (Trj1/31–33)

sōj zuzmara, dér KT 817, D 1294, T. 432 *sōjəŋ ōŋəp ar əlaŋ* deres szájú sok reggel (Trj3/63–64)

sōkkənt- (puskával) lő (KT, D) T. 437

sōŋ sarok, zug KT 846, D 1348, T. 438

sōr mézsör, ünnepi étel-ital KT 866, D 1363, T. 438

soŋli: l. **soč-**

suyəm fonal KT 837, D 1318 T. 440

sur- meghal KT 878, D 1366, T. 442 *jəŋkə suraləŋ ko* vízbefúlt ember (Trj6/1)

surtj kétéves (jávorvarvas) KT 876, D 1376, T. 442

sut köszörűkő KT 885, D 1384, T. 442

sűj hang, zaj KT 818, D 1295, T. 439 *sűjəŋ kāt sűjilə* zajos ház zajába (Trj2/91–92)

t

tāl- húz, von(szol) KT 1037, D 1424, T. 457 *kāt nəryemyənnə ləy* *tāliələi* két rénszarvas húzza (Trj4/184–185), *wəŋ nəmsa wəŋyə əl* *tiale* közeli gondolatod ne húzd közelre (=ne haragudj meg) (Trj2/135–136)

təŋət: *təki təŋət* ?dugig, teljesen; talán összefügg: VVj *təŋit* előlről szemben, ellen KT 993, D 1453, T. 457 *kutəm təki təŋət təliələ pəŋləməla* miután dugig telerakta a házamat (Trj3/269–273)

- tārəm** 1. erős, kemény, tartós 2. merev, törékeny (vas) KT 1015, D 1470, T. 457
- tārən** rossz szellem, tisztátalan erő KT 1020, D 1475, T. 457 *tārənəy ārəy* hősének (Trj4), *tārənəy pənt* hadi út (Trj4/41), *tārənəy lānki* harcos (vörös) mokus (Trj4/191)
- tārənələ-** harcol, verekszik, igyekezik KT 1021, D 1476, T. 455 *mokkuj nōyās tārniala* him cobolykölyök ?tüsténkedik (Trj4/119–120)
- tās** gazdagság, rénnáj, prémek KT 1027, D 1481, T. 457
- tāyən** szélcsendes KT 972, D 1405, T. 464
- tāl** 1. egész, teljes, egészséges KT 1033, D 1425, T. 462 *tālən əntəp* teli öv (Trj3/126), *tālənəy pul* egész darab (Trj4/316), *mānt tālənəkə tāja* tarts meg engem egészségesnek (Trj5/24)
- tāl** 2. ruha KT 1034, D 1427, T. 462 *lōksəy tālā* festett ruhád (Trj1/60)
- tāyəltə-** vélekedik, jósol KT 984, D 1420, (T.)
- tār-, tāyər-** visszhangzik KT 987, D 1404, T. 453 *əmp rāpəstə tārə* kutyaugatás hallatszik (Trj6/9)
- tārəy** daru KT 1013, D 1467, T. 455
- tāy-, tākən-** elszakad KT 987, D 1403, T. 453
- tāyər-** elzár, becsuk KT 981, D 1418, T. 469 *onj pələ nomən tāyərjətəj* tuskó füled fent zárod (=kinyitod) (Trj2/14)
- tāytə** darab KT 983, D 1422, T. 459
- tāja-** birtokol, tart, szül, nevez KT 969, D 1400, T. 460 *kāt tājələm* van házam (Trj3/115–118), *mānt əjanəkə tāja* engem tegyél szerencsésé (Trj5/25), *jōyətəttə wār tāja* jönnie kell (Trj3/218), *mətə nāj tājəm pəkkən* melyik istennő szülte két fiú (Trj4/166–167), *sinjen urj ənlen urj tājəm nājəy* Füstösrece-folyóági-kécsörű-rece-folyóági nevű hösnőfi (Trj4/177–179)
- tām** akkor (D 1394, T. 454) (KT) *kuntə...tām* ha...akkor (Trj5/1–2)
- təyə** ide KT 967, D 1391, T. 482 *təyənəm leyələ* ide nézz (Trj5/27–28)
- təyəər** korhadás KT 972, D 1418, T. 480 *təyəərəy juy* korhadt fa (Trj3/270)
- təyəət** tűz KT 1029, D 1420 T. 480, *təyətəy kāt* tüzes (fűtött) ház (Trj2/3)
- tem** ez KT 967, D 1392, T. 466 *tem ko* ez a férfi (Trj5/1)
- tət** itt KT 967, D 1392, T. 484
- təʔəy-** csikorog, ropog KT 1027, D 1487, (T.) *təʔəy wāt* zúgó szél (Trj2/107)
- ti-** születik, teremt KT 974, D 1395, T. 465 *tōrəm tiwəm unata* a világ keletkezése óta (Trj5/12), *lāyəəltəpəttə tiyəəm lāyəəltəp* az a medveének, melyből a többi létrejött (Trj3) *sāyəəy pəy kōlənə tiyəmə* hogyan teremtettél jóképű fiút (Trj4/417–419), *teyəəntəyələn* létrejött (Trj3/47–48)
- ti** partikula (KT, D, T.) *ləyəo ti pātjələj* ő ím megdermeszti (Trj3/96), *ti sōr* az a sör (Trj4/464)
- tiyəət** tegez KT 973, D 1421, T. 480
- tiə l. tāl-**
- timint** ilyen (KT, D, T.) *timint sūj* ilyen hang (Trj2/22)
- tin** ára valaminek KT 1003, D 1443, T. 466 *tinəy kār* drága rénbika (Trj4/510)
- tipəy:** ?lobog (KT, D, T.) *lāp nāləm tipəy nāj* csapkodó nyelvű, lobogó tűz (Trj4/291–292)
- tir** háló szélessége, távolság KT 1012, D 1462, T. 467 *kələm jənk kūtə* tir három folyó közti távolság (Trj4/498–499)
- tjəə** fészek KT 985, D 1412, T. 468 *irən kəyəj tjəə* ezüst láb fészkes helye (Trj4/390–391)
- tjələs** hónap KT 998, D 1430, T. 468 *tjələs kōlətə lətnə* egy hónap elmúltával (Trj5/3)
- tōyəə** oda KT 975, D 1393, T. 474 *tōyəə əməttam* odateszem (Trj4/468)
- tōyəə** toll KT 984, D 1412, T. 474 *tōyəə* tollas bálvány (Trj4/85)

toγâλ egyik...másik KT 975 *toγâλ wăċâḡ t'ôrâs ko* egyik városból való kereskedő (Trj3/213–214)

tōγânê így, úgy KT 975, D 1393, T. 474 *tōγânê tăγâtâtâtâγ* így vélekedett (Trj4/409)

toγâtâλ tutaj (KT 984, D 1423, T.)

tōγoĭ tavasz KT 971, D 1410, T. 469

tōj csúcs, teteje, vége, hegye valaminek KT 966, D 1398, T. 478 *loj tōj* ujjhegy (Trj1/41), *săγâλ tōjnâ* kötél végén (Trj3/9–10), *lântaḡ wăγâĭ kōγ tōj* táplálékos *wăγâĭ* messzi forrásvidéke (Trj3/22–23), *oγo tōjĭ* feje tetejéről (Trj4/343)

tōγ, tōk erdei tó KT 971, D 1406, T. 473

tōm az KT 975, D 1394, T. 470 *tōm păĭĭki* azon az oldalon (Trj6/2), *tōmnam* arrafelé (Trj4/524)

tōntâγ nyírkéreg KT 1005, D 1446, T. 476

tōrâm ég, isten, világ, időjárás KT 1015, D 1472, T. 471 *tem sinġ wăġtaḡ tōrâm* ez a napfényes világ (Trj1/36–37), *anâλ tōrâm ko jăγam* nagy isten atyám (Trj2/1), *âġâḡ tōrâm tiγom lâtnâ* az első világ születésekor (Trj3/28–29), *siri tōrâm* korábbi idő (Trj3/209), *tōrma* égbe (Trj6/20)

tōt ott KT 977, D 1394, T. 477

tu- hoz, visz KT 1031, D 1395, T. 480 *t'u nămâm tuĭ* azt a nevet hirdetik (Trj4/16), *tuyĭtâγ* hozzátok (Trj4/593), *tuyat* hozzanak (Trj4/604), *lăγo tuymaġ jermâk* az általa hozott selyem (Trj3/262–264)

tur torok, hang KT 1011, D 1464, T. 479

tũġăγ tél KT 1035, D 1429, T. 483

t'

t'âki: *t'âki tâḡat* ?dugig, teljesen D 1495, KT 995 (T.), talán összefügg: *t'ĭk* teljesen, agyon KT 899, D 1496, T. 492 *kutâm t'âki tâḡat tăġġâ pânġlâmaġ* miután dugig telerakta a házat (Trj3/269–273)

t'ăγâr simára taposott terület KT 901, D 1504, T. 488

t'ăpâr ?helynév KT 914, D 1528, (T.) *kuj t'ăpâr năj âḡki* istennő, a medve anyja (Trj1/57)

t'eġ innen (KT, D, T.)

t'ət' a vas jelzője a medveünnepi énekekben KT 923, D 1543, (T.) *t'ət' wăγĭ kâm wăγĭ lorâḡ sĭĭj* fémesen csengő hang (Trj2/11)

t'ĭ 1. ez 2. fókuszjelölő partikula KT 895, D 1491, T. 491 *t'ĭ mâtâ lâtnâ* ekkor (Trj3/89), *lăγo t'ĭ mănġăġlâḡn* ő ím elindult (Trj3/283–284)

t'ĭḡkâr, t'ăḡkâr vállcsúcs KT 906, D 1525, T. 491 *juγ âġġi wân t'ăḡkâr* fahordó váll vállcsúcsa (Trj1/61–62), *juγ âġġi wân t'ĭḡkâr* ua. (Trj2/42–43)

t'ōγoġ agyagkemence KT 900, D 1501, T. 494

t'ôrâs kereskedő KT 918, D 1539, T. 495

t'u az (jelzőként) KT 896, D 1492, T. 495 *t'u kōġâ jâġ* azt (a szót) mondja (Trj4/325)

t'ursem érdekes, vidámság KT 920, D 1539, T. 496

t'ut az KT 897, D 1492, T. 496 *t'utpâ âġ kolânta* azt se hallgasd meg (Trj5/9–10), *t'utnâ năptġlâġ* az sodorja (Trj3/87–88)

u

uĉ holmi, tulajdon, ruha KT 98, D 8, T. 499

uġmân l. **âġâm**

uġneksâk ismeretlen jelentés és szóalak (KT, D, T.) *aj tōγoâ uġneksâk* (Trj4/194)

uġḡmân l. **âġâḡ**

unata óta, -tól/-től KT 57, D 124, T. 502 *tōrâm tiwâm unata* a világ teremtése óta (Trj5/12)

unt méret KT 57, D 120 (T.) *aj mǎŋi, aj untj* egyívású, egyforma termetű (Trj4/171–172),
uññe menyasszony KT 63, D 130, T. 502 *uññenānki* menyasszony anyja (Trj4/589)

uŋkōt medvefej (tabu) KT 38, D 140, T. 502

uŋêλ, uŋêλ l. oŋ

ur 1. éle, éles széle vminek, határ, hegygerinc 2. kiszáradt folyó, holtág 3. mód KT 71, D 157, T. 502 *urêŋ kât urjêλa* szögletes ház szögletére (Trj4/150–151), *ur nōpâtnê* véges korban (Trj4/414), *siŋken urj âŋlen urj* Füstös-réce-folyóági kékcőrű-réce-folyóági (hős neve) (Trj4/177–178),

urt kérő, násznagy KT 83, D 179, T. 503 *urăŋoi, urpăŋ* eladó lány, lánykérő fiú (Trj2/131–132)

utô víz felől a partra, tűzről le, bejárat felől a házba KT 267, D 209, T. 504 *ut wōntj pǎlkaλa* a fenti erdő felé (Trj3/106–107), *utân âltaλaλi* a partra hordják (Trj3/266, 267), *put utân wâli* leveszi a tűzről a fazekat (Trj4/300–301), *wăč utpînê* a város felső végén (Trj4/589)

ű

űλ- befűt (KT, D) T. 335 *kăntâŋ ko păŋ űλŋiλi tăŋotâŋ kât* hanti ember fia által befűtött tüzes ház (Trj2/3)

űrəŋ túl sok, fölösleges (KT 74, D 167, T. 335) *məŋo űrəλ* milyen bőségesen (Trj3/65)

w

wāŋ rövid, közeli KT 225, D 1595, T. 512 *âmp kūr wāni kārê səŋoəs* kutyaláb rövid kevéshevű ősz (Trj3/55–56), *wāŋ ŋămsa wānyə âλ tilə* ne haragudj (Trj2/135–136), *kōt wāŋnə* karnyújtásnyira (Trj4/500)

wāñəm arc KT 230, D 1604, T. 513

wāsəŋ kacsa KT 249, D 1636, T. 513

wât' keskeny KT 252, D 1605, T. 512

wăj szerszám nyele, fogója KT 203, D 1559, T. 520 *sōkêŋ wăjəp ənəλ âŋotâp* szörös nyelű nagy dárda (Trj1/31–33)

wăλ- megöl, (állatot) elejt KT 275, D 1580, T. 521 *jəŋ wăλəm, əs wăλəm tārəŋ nur* atya megölése, anya megölése [miatti] harci bosszú (Trj4/38–40)

wăλi rénszarvas KT 272, D 1583, T. 521 *nŭŋât wăλəjât wăλλəm* neked rénszarvast ölök (Trj5/26), *wăliŋəλəm* két rénszarvasom (Trj6/11)

wăļək szabad, hajadon, nőtlen KT 222, D 1587, T. 511

wăŋč arc, homlok KT 228, D 1596, T. 519 *săjəp wăŋpărt* kerítőháló végét jelző fadarab (Trj6/1)

wăř dolog, ügy KT 234, D 1613, T. 521

wăř- csinál, kezd vmit csinálni KT 235, D 1614, T. 522 *kăntâkko păŋannê părt kât wăřo* ember fia deszkaházat csinált neked (Trj1/20, 26) *kutêλ səjsăŋkijê wəre* a házát változtasd hamuvá (Trj5/10–11)

wăřəksə- öltözik KT 240, D 1615, T. 522

wăřəntə-, wəřəntə- készít KT 234, D 1615, T. 522 *əŋke wăřəntəm ŋăsiŋêλa* anyád által készített két cipőd (Trj2/37–38) *mānə wəřəntəλi* én készítem (Trj3/100–101)

wăřitə- felébred (KT 241, D 1617, T. 521)

wăš vízi szörny, mamut KT 246, D 1631, T. 522 *jəŋk wăšiki* vízi szörny (Trj2/34)

wăt öt KT 266, D 1641, T. 523

wăč város KT 259, D 1552, T. 506 *wučmân* a mi kettőnk városa (Trj4/422)

wăŋ- hív, kér KT 216, D 1566, T. 507

wăŋəλ szán része (bordája) KT 213, D 1574, T. 507

- wǎjêy** állat KT 204, D 1562, T. 508 *hórễm wǎjêy*, *wǒnt wǎjêy* mocsári vad, erdei vad (medve) (Trj1/84–86), *nā̃nəm wǎjêy*, *kǎ̃lêy wǎjêy* nősténymedve, himmedve (Trj3/162–163), *sə̃j̃l̃ãr wǎjêy* búvármadár (Trj2/58), *mǎnt wǎjêyat mə̃j̃a* adj nekem vadászszákmányt (Trj5/30–31)
- wǎn** váll KT 226, D 1594, T. 508
- wǎrêp** fenyőszajkó KT 238, D 1624, T. 510
- wǎt** szél KT 263, D 1638, T. 510
- wǎt-** szélben szárít KT 265, D 1639, 270 *kār wǎtễm sǒjễn hūr* kérge kiszáradt, deres bőrszíz (Trj4/493–494)
- wǎy** vas, pénz KT 209, D 1567, T. 514 *ǰəm wǎy* ezüst (Trj6/22), *wǎkkə̃yən* (*wǎy kə̃yən*) rézkapocs (Trj4/437)
- wǎyễl** folyó neve, ?Vogulka KT 215, D 1575, T. 515 *lǎntə̃n wǎyễl* táplálékos *wǎyễl* (Trj3/13)
- wǎl-** él, van KT 128, D 1577, T. 516 *wǒ̃ỹonāt wǎllễm* nehezen élek (Trj5/29–30), *siri tǒrễm wǎllễmnễ* korábbi idő elmúltával (Trj3/209–210), *ǰǎnt̃h̃iko wǎlta p̃at̃an* mivel játékos ember vagy (Trj1/87–88), *sĩnk wǎltãn tǒrễm* napfényes világ (Trj1/36)
- wə-** vesz KT 268, D 1549, T. 533 *wə̃j̃a* vegyél (Trj5/27) *wə̃je* vedd el (Trj5/34) *mə̃h̃nə wə̃j̃ə̃l̃i* elveszünk (Trj4/317)
- wə̃le**, **wī̃le** 1. hiszen 2. éneknyelvi töltőszó KT 273, D 1584, T. 523 *tutnễ nǎpt̃il̃ə̃l̃i wə̃le* viszi az ár, bizony (Trj3/87–88)
- wər** vér KT 236, D 1617, T. 532 *wərə̃n ə̃h̃ỹə̃* véres edénybe (Trj4/303)
- wə̃rtə** vörös, piros KT 244, D 1618, T. 532
- wərten:** ?**wǒ̃rt̃an** KT 245, D 1629, (T.) tolórúd (csapda része) *wərten pit̃pi nirit l̃ə̃h̃ki* csapdával fogott mókusz (Trj4/109–110)
- wikkə̃tə-** kiált KT 217, D 1570, T. 523
- wit̃** szépség, ábrázat KT 254, D 1648, T. 525 *wit̃ə̃n* szép, jóképű (Trj4/417)
- wij̃ễl-** leereszkedik, hazajön (az erdőből) KT 214, D 1574, T. 525 *ār ǰə̃h̃ə̃l nāmən wij̃ễl̃at̃ə̃l̃at* sok ládat leraknak a vízparton (Trj3/255–257), *nāmən wij̃ễl̃at̃ə̃l̃at* hazajönnek (Trj4/102)
- wij̃ễn** álnok, ravasz KT 204, D 1560, T. 525 *wij̃ễn ə̃rə̃y* hazug ének (Trj4/124)
- wǒ̃j-** alszik KT 207, D 1561, T. 515 *ə̃nə̃l ə̃h̃ə̃t̃ə̃p wǒ̃j̃at̃ə̃m ũl̃m̃ə̃n* nagy dárda (okozta) altatott álmod (Trj1/33–34)
- wǒ̃j** zsír KT 6, D 1560, T. 526
- wǒ̃k-** brekeg KT 216, D 1571, T. 526 *sǎp̃ə̃rk̃i wǒ̃kt̃ə̃* békabrekegés (Trj6/9)
- wǒ̃nt** erdő KT 55, D 1600, T. 527 *wǒ̃nt̃ə̃h̃pi p̃ǎl̃ə̃knām* az erdő felé (Trj4/71–72) *wǒ̃nt̃ə̃p ǰə̃ỹə̃p ǒ̃ntnễ* sűrű erdő közepén (Trj6/4, 16, 19, 24)
- wǒ̃h̃k** odu, gödör, lyuk KT 218, D 1610, T. 530
- wǒ̃s-** copula KT 90, D 1630, (T.)
- wǒ̃ỹə̃** erő KT 211, D 1571, T. 528 *ñ̃h̃ wǒ̃ỹə̃anāt* a te erőddel (Trj5/22) *mā wǒ̃ỹə̃nāt wǎllễm* nehezen élek (Trj5/29–30)
- wũc̃m̃ə̃n** l. **wǎc̃**
- wu-** lát, tud KT 268, D 1550, T. 531 *āt̃il̃nām wǎlt̃ə̃ kol̃ ə̃ntə̃ wũl* nem tud egyedül élni (Trj5/14)

2.4.1 A Trj szövegek lexikai hozadéka

A most közölt szövegekben számos olyan szó van, melyek nincsenek adatolva a Trj nyelvjárásból, vagy egyáltalán nem szerepelnek a szótárakban (KT, D, T.). Az alábbi lista csak a legfontosabb információkat tartalmazza (szóalak és jelentés). A többi adat és a szótári hivatkozások megtalálhatók a szójegyzékben.

Más keleti nyelvjárásokból (VVj) adatolt szavak:

ǎmΛǎytǎ- leül
 iy medve
 iγ_oΛi: əj iγ_oΛi ugyanúgy, mindegyre
 kǎtʼaŋ parti fecske
 koγΛiΛ- megy, fut
 ǎǎp: ǎǎpǎγ- szárnnyal csapkod
 ǎtʼi- csóvál, ringat, integet
 mǎγ- közöszül, gyermeket nemz
 pitʼ comb, csipő
 pič: pičǎŋ később
 pǎrǎk fa töve
 siŋk nap
 tʼǎki tǎŋat ?dugig, teljesen
 wǎritǎ- felébred

A szó csak északi és/vagy déli nyelvjárásokból van adatolva:

irǎŋ: a sǎrǎŋ parallel jelzője
 kǎrt (öntött)vas
 ǎǎkisaŋ nagy tömegű
 juγǎΛ kedves, kellemes
 ǎǎγ- fon, sző
 pǎŋǎŋ szárnyas
 sǎtʼ- mázsol, fest
 toγǎΛ egyik...másik
 toγǎtǎŋ tutaj

A szótárakban a szó más fonetikai vagy képzett alakban fordul elő:

ǎtʼi- csóvál, ringat, integet
 rǎγ_oit- ráz, libbent, felkap
 sǎtǎŋ ?erős
 sǎj zúzmara
 siŋk nap
 tʼǎki tǎŋat ?dugig, teljesen

A három szótár egyikében sem szereplő szavak:

čuy hegyes, csúcsos díszítőmotívum
 jayǎki ?rovar, ?madár
 jirǎytǎ- ?forgolódik
 kǎli- ?eltűnik, ?feltűnik
 kǎntǎp: kǎΛ opǎt kǎntǎp fész
 kekǎǎΛ ?kukucskál
 ǎǎpǎǎŋ ismeretlen jelentés
 kutǎm ?jegyesem
 ǎǎjǎΛi ismeretlen jelentés
 ǎǎγ_o ismeretlen jelentés, talán a ǎǎmǎs 'gondolat' szinonímája
 mǎǎŋtǎ- ?erőlködik, ?tápázkodik

nǎlɣət ?vidám

pǎnməʌ- ?küzdősportot űz

pərɪnt onomatopoetikus szó, az egérkaparászás utánzására

sič: ismeretlen jelentés

tipəŋ: ?lobogó

A három szótár valamelyikében nem fordul elő a szó:

ǔʌ- befűt

kāt'aŋ parti fecske

lāt'i- csóvál, ringat, integet

t'áki táŋat ?dugig, teljesen

3. Vaszjugani szövegek

3.1 A gyűjtés körülményei

Mint már a Bevezetőben említettük, Karjalainen 1900 nyarán, júniustól szeptemberig dolgozott a Vaszjugan mentén. A tájról és a gyűjtés körülményeiről beszámolt a Finnugor Társaságnak, valamint menyasszonyának is. Az alábbiakban az ő írásaiból idézünk:

„A Vaszjugan, mint általában az összes folyó errefelé, mérhetetlenül hosszú, bár nem nagyon bővízü; nagyságában nem hasonlítható a Vah folyóhoz. A Tobolszki és a Tomszki megyék határán lévő nagy mocsarokból ered, és miután tett egy nagy kanyart északi irányba, Narym alatt, a kisvárostól 50–60 versztnyre ömlik az Obba.

Számtalan kisebb-nagyobb mellékfolyó gyűjti össze a környező mocsarak vizeit, és viszi a főfolyóba. A tavakban, folyókban és patakokban csapatostul élnek a halak; a tágas mocsarak, a szigetek, a folyóvölgyek és a tópartok az erdei állatoknak szolgálnak lakóhelyül; a szárazabb földhátakon bogyó terem és cirbolyafenyő nő. A folyókanyarulatok táplálta legelők alkalmasak a nagyállattartásra is. Az állattenyésztés még csak most kezdődik, és a főként a lótarásra korlátozódik, különösen a folyó forrásvidékén, így az osztjások valódi jövedelmi forrásának a vadászatot és a halászatot lehet tartani, ami minden évben kiegészül még a bogyókból és a cirbolyamagból származó bevétellel” (JSFOu. XX/4/1–2).¹³⁵

A továbbiakban Karjalainen arról ír, hogy a természeti adottságoknak köszönhetően a vaszjugani hantik akár jobban is élhetnének, mint szurguti rokonaik. Mivel azonban a Tomszki megyében sokkal magasabbak az adók és az árak, mint a Tobolszki megyében, az őslakosok könnyen eladósodnak. Hitelezőik ezután eladják őket rabszolgának a nagy halászati vállalatokhoz.

A nyelvi helyzetről a következőképpen számol be Karjalainen: „A vaszjugani «osztjások» nyelvileg két népre oszlanak: a tulajdonképpeni osztjásokra és az ún. osztjászamojédokra¹³⁶. A szamojéd nyelvjárás területe a folyó torkolatától a Kargaldajev jurtáig húzódik. Ebben a faluban a beszélt nyelv a szamojéd, bár mindenki tud osztjákul is. A folyón felfelé következő két falu népe szintén kétnyelvű, de ők az osztjákat tartják «anyanyelvüknek». A Nyurelka folyón és annak a torkolatától a Vaszjugan forrásvidékéig a nép nyelve az osztják, és csak nagyon kevesen tudnak «obiasan» azaz szamojédul beszélni. Valamennyire már teret hódított az orosz nyelv is” (JSFOu. XX/4/4)¹³⁷.

¹³⁵ „Vaszjugan, kuten yleensä kaikki täkäläiset joet, on pitkän pitkä, vaikka ei kovinkaan vesirikas; suuruudeltaan se ei Vachille vertoja vedä. Alkunsaa se saa Tobolskin ja Tomskin läänien rajamailla olevista suurista soista, ja tehtyään laajan kaaren pohjoiseen, laskee Obiin n. 50-60 virstaa Narymin pienen kaupungin alapuolella.

Lukemattomat suuremmat ja pienemmät sivujoet kokoovat ympäröivien soiden vedet, vieden ne emäjokeen. Järvissä, lammeissa, joissa ja puroissa elää kalaa laumoittain; avarat suot saarineen, jokien varret ja järvien rannat tarjoovat olin- ja elättelypaikkoja metsäeläimille; kankaat kasvavat marjaa ja seetriä, Vasjuganin luomat niityt voivat elättää karjaa suuret joukot. Karjanhoito on kuitenkin vasta alkamassa ja rajoittuu enimmäkseen hevosten pitoon, varsinkin latvapuolilla, niin, että ostjakin varsinaisena tulolähteenä voi pitää metsästystä ja kalastusta, jonkunlaisen tulon antavat vuosittain myöskin marjat ja seetripähkinät”.

¹³⁶ Vagyis a szölkupokra (CsM).

¹³⁷ „Vaszjuganin «ostjakit» jakaantuvat kieleltään kahteen kansaan: varsinaisiin ostjakkeihin ja n. s. ostjakkisamojedeihin. Samojeedimurteen ala ulottuu joen suusta Kargaldajevin jurttiin asti. Mainituissa jurteissa puhekielenä on samojeedi, vaikka kaikki asukkaat ostjakkiakin osaavat. Seuraavat kaksi jurttakuntaa ylöspäin ovat myöskin kaksikielisiä, vaikka «äidinkielenä» onkin ostjakki. Njurelka joella ja sen suusta

A gyűjtött nyelvi anyagot így értékeli az ifjú kutató: „A vaszjugani nyelvjárásból van egy teljes szógyűjtésem, nyelvtani feljegyzéseim és valamennyi szövegmutatványom. Újdonságként megemlíthetem az ún. *«kábulati dalokat»* azaz eredetileg sámánénekeket, melyeket a sámán azután énekel, hogy légyölő galócát fogyasztott és elindult a felsőbb égi rétegekbe, hogy kiderítse a gonosz (a betegség) eredetét. Manapság a légyölő galóca evésének nemes tudománya megfogyatkozott, és ezzel együtt a dalok is a földön maradnak, hogy a földet gazdagítsák – ugyanis az énekes maga állítólag nem tudja az éneket, hanem a szavakat a légyölő galóca súgja a fülébe” (JSFOu. XX/4/5)¹³⁸.

A menyasszonyának írt levelekből is kirajzolódik Karjalainen kutatóútjának egy-egy részlete. 1900. szeptember 3-án, miután visszatért a Vaszjugan folyómenti expedíciójáról, ezt írta: „A vaszjugani utam jól sikerült, elégedett vagyok az eredményeivel. A munkámat nem tudtam befejezni, hanem itt folytatom Narymban, ahova a nyelvmesteremet is elhoztam. Itt leszek a hónap végéig. (...) A nyelvmesterem a nemzetiségi előjárójuk, akivel nagyon elégedett vagyok, bár ő egy kicsit kapkod. Elégedett vagyok a munkám eredményével is. Sok éneket rögzítettem fonográffal. Az osztjások nagyon barátságosak voltak, és ők is elégedettek velem. Amikor elbúcsúztam tőlük, kaptam két bálványt az *«udvartartásukkal»*, tűzcsiholó készségeket tartalmazó bőrzacsót, egy szájjal megszólaltatható hangszert, osztják hímezéseket és nagy nyírkéreg kosarat” (Karjalainen 1983: 122–123)¹³⁹.

A helyi előjáró, akit Karjalainen emlegetett, Ivan Madykov lehetett. Feltehetőleg az ő képe szerepel a Finnugor Társaság fennállásának 100. évfordulójára kiadott könyvben (Korhonen 1983: 109). Talán a szótári anyagot jegyezte le tőle Karjalainen. Egy másik vaszjugani adatközlő, Iszidor Vasziljevics Jurlomgin neve a szövegfeljegyzések között, a 7. ének után bukkan fel. Nem tudhatjuk, hogy tőle származik-e az összes szöveg, vagy volt-e más informánsa is Karjalainennak.

3.2 A Vj nyelvjárás grammatikája a szövegek tükrében

A Vj nyelvjárás nyelvtanát Karjalainen grammatikai feljegyzéseinek (KarjGr 149–206) és a most közölt szövegeknek az alapján vázoljuk fel. A szövegek terjedelme és műfaja nem teszi lehetővé, hogy csupán ezek alapján leírjuk a Vj nyelvjárás teljes grammatikai rendszerét. Viszont ahol lehetséges, az egyes grammatikai jelenségekre ezekből a szövegekből hozzuk a példákat. Ez a leírás a 19/20. század fordulóján beszélt nyelv állapotát mutatja be – bár nem felejtethetjük, hogy a mitikus tartalmú, folklór szövegek számos archaikus vonást is tartalmazhatnak.

Vaszjuganin latvoille on ostjakki rahvaan kielenä, aniharvat vain osaavat puhua *«obilaisittain»*, s. o. samojeedia. Venäja on myöskin jo jommoisenkin jalansijan saanut”.

¹³⁸ „Vaszjuganin kielimurteesta on minulla täydellinen sanakokoelma, kieliopillisia muistiinpanoja, jonkun verran kielinäytteitä. Uutuuksina voin mainita *«humalalaulut»*, s. o. alkuaan noidan laulut, joita tämä lauloi karpässienä syötyään ja lähdettyään ylhäisiin taivoisiin saamaan selkoa pahan (taudin) alkuperästä. Nykyään on jalo karpässienien syömistaito vähenemässä ja sen mukana laulutkin jäävät maahan maan hyväksi – laulaja ei muka itse lauluja osaa, vaan hänelle karpässienien sanat korvaan kuiskii.

¹³⁹ „Matkani Vaszjuganille kävi oikein hyvin ja tyytyväinen olen sen tuloksiin. Työtäni en kyllä loppuun saanut, vaan pitkitän sitä täällä Narymissä, jonne toin kielimestarin mukana. Täällä viivyn kuun loppuun. (...) Kielimestarini oli ja on heidän staršinansa, johon olen erinomaisen tyytyväinen, vaikka hän onkin pikkuinen hätkkö. Työni tuloksiin olen myös tyytyväinen. Fonograafiin sain joukon lauluja. Ostjakit olivat erittäin ystävällisiä ja tyytyväisiä myöskin minuun. Lähtiessäni sain lahjaksi pari jumalaa *«hoviväkineen»*, tuluslaukun, eräänlaisen huulisoittimen, ostjakkilaisia kirjailuja ja suuren tuohivakan”.

A Vj nyelvjárás igen közel áll a V nyelvjáráshoz. „Hangtani téren talán az egyetlen lényeges különbség köztük az U/FU *s-/ʃ- eltérő képviselője: V l-, Vj Ø i előtt és j- más magánhangzó előtt. Morfológiai téren a többes számú 1. személyű személyjelnek és -ragnak a V-ben (labialis magánhangzó +) γ, míg a Vj.-ben (magánhangzó+) w a hangalakja¹⁴⁰. Morfonológiailag lényeges eltérés: a paradigmatis magánhangzó-váltakozás a V-ben sokkal közönségesebb, mint a Vj.-ben; ha fennállnak a váltakozás feltételei, a V-ben legtöbbször be is következik, míg Karjalainen gyűjtéseinek tanúsága szerint a váltakozás a Vj.-ben legtöbbször elmarad” (Honti 1982: 121).

Ennek megfelelően a Vj szövegek nyelvtani elemzéséhez forrásként felhasználhatjuk a V nyelvjárás grammatikai leírásait is (KarjGr 102–148, Tereškin 1961, Gulya 1967)¹⁴¹. A most közlendő szövegek részben megerősítik, részben kiegészítik eddigi ismereteinket.

3.2.1 Hangtan, morfológia

A Vj nyelvjárás magánhangzó- és mássalhangzórendszerét az átírási kérdésekről szóló, 1.6.1. fejezetben közöltük (V, VII, IX. táblázat).

Karjalainen feljegyzései szerint a Vj nyelvjárásban szinte teljes volt a magánhangzóharmónia. A szövegek szerint a nem-első szótagokban is megtalálhatók a magas–mély magánhangzó párok, és a legtöbb toldaléknak volt palatális és veláris variánsa. Csak a passzívum -uj- képzőjének nincs palatális párja. Magas hangrendű igetövhöz kapcsolódva a passzívum képzője hangrendi átcsapást idéz elő, az utána következő magánhangzók már velárisak: *siyil-l-uj-âm* forgat-PRS-PASS-1SG 'forgattatom' (Vj2/86), *mä äntä pärt-käl-uj-âm* rendel-PRFH-PASS-1SG 'én nem rendeltettem' (Vj1/546).

Összetett szavakban is kialakulhat vegyes hangrendű szó. A *jöyâ* 'emlékezőtehetség' és a *tâja-* 'tart, birtokol' szóból létrejött 'észrevesz, felfigyel' jelentésű ige megjelenési formái a szövegben: *jäyätâja-l-îm* észrevesz-PRS-1SG>SG (Vj1/663), *männä jöyätâja-l-i* én.LOC észrevesz-PRS-PASS.3SG (Vj1/732). Máshol megtörténik a hangrendi átcsapás, mely ugyanúgy előre ható, mint a passzívum képzője esetében: *kuljntâ möyläm* 'halevő mellem' (Vj1/994) (vö. *intä* 'evő')

A paradigmatis magánhangzóváltakozás, melynek során az alsó vagy középső nyelvállású magánhangzó helyébe egy felső nyelvállású lép, megfigyelhető mind a névszók, mind az igék ragozásában. Névszók esetében a birtokos személyragozásban, az egyes számú birtokra utaló paradigmában jelenik meg a váltóhang: *jäsəŋ* 'beszéd' *nŷŋ jisŋän* (Vj1/26) *mä jisŋäm* (Vj1/44), *oy* 'fej' *uyâm* 'fejem' (Vj2/308), *uyäl jörtâm kjiŋlam* 'feje (haja) megnyírt fiaim' (Vj5/6).

A magánhangzóváltakozás lehet opcionális is, pl. *kat* 'ház' *katam/kutâm* 'házam' (KarjGr 156), de arról nincs információnk, hogy mik a feltételei a váltakozás végbemenetelének. Néhány olyan esetben, amikor a szurguti nyelvjárásban van magánhangzóváltakozás, a Vj nyelvjárásban nincs, például: Vj. *lŷâs* 'barát' *nŷŋ lŷysan* (Vj1/347), vö. Szurg *loyâs* ~ *luyŋsan*.

Igék esetében a jeltelen múlt idejű alakban, a felszólító módban és a befejezett melléknévi igenévi alakban várható a váltóhang. Ezekben az esetekben is tapasztalható ingadozás, pl.: *pärt-* 'parancsol', *way-* 'hív'

¹⁴⁰ A most közölt szövegekben gyakori az -oy/-öy 1PL személyrag, valamint az -oy/-öy ablativusrag is.

¹⁴¹ A. Filchenko grammatikáját (2010) egyrészt megbízhatatlan lejegyzési módja miatt nem sorolnám ide, másrészt azért, mert a VVj adatokat összemosza a szurguti nyelvjáráshoz tartozó jugani adatokkal, ami súlyos módszertani tévedés.

- (52) *torâm-nâ mânt pirt-iyân*
 isten-LOC én.ACC parancsol-PRF.3SG
 'isten nekem parancsolta' (Vj1/100–101)
- (53) *torâm-nâ mânt pärt-iyân nâjat ântâ nuyât-ta.*
 isten-LOC én.ACC parancsol-PRF.3SG ti.ACC NEG kímél-INF
 'Isten azt parancsolta nekem, hogy ne kíméljelek titeket.' (Vj1/716)
- (54) *t'oras-ku ântâ way-i.*
 kereskedő-ember NEG hív-PRF.PASS.3SG
 'A kereskedőt nem hívták meg.' (Honti 1982: 151) vö. Szurg wuy-i

Felszólító módban (*jal'* - 'áll'):

- (55) *nuy jil'a* 'állj fel' (Vj1/769)

Befejezett melléknévi igenévben (*at* - 'beszél', 'mond')

- (56) *mä tem ut-ïm*
 én ez mond-PTC.PST
 'ahogyan mondtam' (Vj5/18)

3.2.2 Névszóragozás

A főnevekhez számjelek (Num), birtokos személyragok (Px) és határozóragok (Cx) járulhatnak. A morféma-kapcsolódási sorrendje: tö + (Num) + (Px) + (Cx)

X. táblázat. Névszói számjelek a Vj nyelvjárásban

	SG	DU	PL
Abszolút ragozásban	<i>0</i>	<i>-kân/-kân</i>	<i>-t/-ât/-ât</i>
Birtokos személyragozásban	<i>0</i>	<i>-kâl/-kâl/-yl-</i>	<i>-l-</i>

Példák a számjelezésre: *jäjäm* 'fejsze', *jäjäm-kân* 'két fejsze', *jäjmat* 'fejszék'; *joyân* 'folyó', *joyân-kân* 'két folyó', *joynât* 'folyók'.

Birtokos személyragozás (KarjGr 154–157)

XI. táblázat. Birtokos személyragozás a Vj nyelvjárásban - *jäjäm* 'fejsze'

birtokos	birtok			
	SG	DU		PL
1SG	<i>jäjäm</i>	<i>jäjäm-kâl-äm</i>	<i>jäjäm-yl-äm</i>	<i>jäjäm-l-äm</i>
2SG	<i>-än</i>	<i>jäjäm-kâl-än</i>	<i>jäjäm-yl-än</i>	<i>-än</i>
3SG	<i>-äl</i>	<i>jäjäm-kâl</i>		<i>-äl</i>
1DU	<i>-ämän</i>	<i>-ämän</i>	<i>-ämän</i>	<i>-ämän</i>
2DU	<i>-ätän</i>	<i>-in</i>	<i>-in</i>	<i>-in</i>
3DU	<i>-ätän</i>	<i>-in</i>	<i>-in</i>	<i>-in</i>
1PL	<i>-aw</i>	<i>-öw</i>	<i>-öw</i>	<i>-öw</i>
2PL	<i>-ätän</i>	<i>-in</i>	<i>-in</i>	<i>-in</i>
3PL	<i>-il</i>	<i>jäjäm-kâl-äl</i>	<i>jäjäm-yl-il</i>	<i>-äl</i>

Mély hangrendű szavakhoz a személyragok mély hangrendű párjai járulnak, pl. *kat* 'ház', *katam~kutâm* 'házam', *katkâlam~katâylam* 'két házam' *katlam* 'házaim'.

Esetragozás (KarjGr 149–152)

XII. táblázat. Névszói esetragok a Vj nyelvjárásban

	Esetragok
NOM	<i>0</i>
LOC	<i>-nə/-nê</i>
LAT	<i>-ä/-a</i>
ABL	<i>-(j)öw/-ow</i>
CARIT	<i>-ləy/-lêy</i>
ACC (= INS)	<i>-(t)ə/-(t)ê</i>
TRA	<i>-y/-əy/-êy</i>
COM	<i>nä^c/-nä^c</i>
COMP	<i>-niŋə, -niŋê</i>

Megjegyzések Karjalainen ragozási táblázatához:

A helyhatározó ragok (LOC, LAT, ABL) külső és belső helyviszony kifejezésére egyaránt alkalmasak. Árnyaltabb helyjelölés névutók segítségével történik. A három eset az irányhármasság mellett egyéb funkciókat is betölt.

A LOC raggal birtoklást is ki lehet fejezni: *jəyəmnə loy wălwêl* 'apámnak van lova' (KarjGr 152). Ezen kívül az ágens jelölése is LOC raggal történik – erről részletesebben l. lejjebb, az igeragozás kapcsán.

A LAT ragnak datívusi funkciója is van, valamint célhatározói (*rjta jösəm* 'csónakért jöttem'), az ABL ragnak pedig a -ból/-ből jelentés mellett prolatívusi is: *məyöw* 'szárazföldön (megy)' (KarjGr 152). A szövegekben -öw/-ow és -öy/-oy alakú ABL esetragok egyaránt előfordulnak:

torâm putw-ow 'világ végéről' (Vj1/34), *jəŋk-öy* 'vízből' (Vj1/38), *kat-oy* 'házból' (Vj1/280), *näyi pələŋ jəwət kəl-oy* 'fehér felhő hét nyílásán keresztül' (Vj1/45–46)

A hanti nyelvjárásokban a tárgy jelöletlen, azaz a főnévi tárgy nominativusban van. Az az eset, melyet Karjalainen accusativusnak nevezett, valójában instructivus, mely a ditranzitív szerkezetekben a Thema jelölésére szolgál. Ezért is írta Karjalainen a rag mellé: *-lla (lahjoittaa)* 'val (ajándékoz)'.

- (57) *mänt ämp-ə majlêltä-s.*
én.ACC kutya-INS ajándékoz-IMPF.3SG
'Engem kutyával ajándékozott meg.' (KarjGr 153)

- (58) *mant jčêka jəmăŋčk-ə əntə mə-l-təy.*
én.ACC még bogyó-INS NEG ad-PRS-2PL
'Nekem még bogyót sem adtok.' (Vj1/726–727)

Az instructivus egyéb határozói használata:

- (59) *koy kǔrmä-tə mən-wəl.*
 hosszú lépés-INS megy-PRS.3SG
 'Hosszú léptekkel megy.' (KarjGr 153)

A translativus elsősorban a valamivé válás kifejezésére szolgál, pl.

- (60) *äl ätmə-y jə-wəl*
 PROH ROSSZ-TRA válik-PRS.3SG
 'ne legyen rossz' (Vj1/766)

A -y/-əy/-əy ragnak emellett essivusi jelentése is van:

- (61) *möŋəŋl pǎkǐ jöyat-əy jayim-lə-m.*
 rongy baba nagyság-TRA suhan-PRS-1SG
 'Rongybabaként suhanok.' (Vj1/960–961)

A LAT és COMIT ragos alakokhoz gyakran egy -ti-tj nyomatékosító elem (EMPH) is kapcsolódik:

COM rag után:

- (62) *kat jor-a jmāl-s-əm, ärəy kənč-čə nem-əŋ köl-nä-ti.*
 ház közép-LAT leül-IMP-1SG ének keres-PTC.PRS név-ADJ szó-COM-EMPH
 'A ház közepére ültem, énekkereső, igazi szóval'. (Vj1/3–5)

Ugyanez az elem jelenik meg a melléknévi igenevek LAT ragos alakjának végén (63), valamint a főnévi igenevek végén is (64):

- (63) *mänä matä jöyat köl ärəy-t-üm-ä-ti ɨl əsl-ä.*
 én.DAT valami nagyság szó énekel-PTC.PRS-1SG-LAT-EMPH le enged-IMP.2SG
 'Engedj le nekem valamennyi szót, hogy énekelhessek.' (Vj1/20–21)
- (64) *num torəm jəwət öyi-nə pirt-i məŋ-ä i-ntä-ti.*
 felső isten hét lány-LOC parancsol-PRE.PASS.3SG mi-LAT eszik-INF-EMPH
 'Felső isten hét lánya parancsolta, hogy együk.' (Vj2/20–21)

A VVj nyelvjárásoknak ezt a sajátosságát először Vértes Edit vette észre az infinitivusi alakokon (1961). Neki akkor még csak a KT adatai álltak rendelkezésére. Később vált nyilvánvalóvá, hogy az összes -a/-ä végű toldalék megkaphatja ezt a nyomatékosító elemet.

A hasonlító eset (COMP) ragjában még felfedezhető a *niŋit*, *niŋə* '-tól/-től' önálló névutó:

- (65) *ti-m-äl niŋə sem-ləy*
 születik-PTC.PST-3SG -tól/től szem-ABE
 'születése óta (születésétől) vak' (KT 578, DEWOS 1006).

A grammatizálódás során a *niŋə* névutónak kialakult a veláris hangrendű szavakhoz illeszkedő párja (-*niŋə*). Karjalainen szövegfeljegyzéseiben nincs példa hasonlító esetre, csak a nyelvtenban: *loŋ mes-niŋə jəmə-ki* 'a ló jobb mint a tehén' (KarjGr 154). A távolító

jelentésű *nijkti* névutó a Trj nyelvjárásban is ismert, a személynévmásokhoz kapcsolódik, vö. *mā nijktem* 'tőlem'.

Vocativus

Nem része a klasszikus esetragozási paradigmának, de a szövegekben előfordul egy *-a/-ä* toldalék, mely a megszólításokban használatos: *āṇkā* 'anya!' (Vj1/ 207), *āpa* 'apa!' (Vj1/351), *pāya* 'fiam!' (Vj1/139), *lāysa* 'barátom!' (Vj1/348), *kijjita* 'fiúk!' (Vj1/426).

A hanti nyelvjárásokban a genitivus jelöletlen. Főnevek esetén a birtokviszony juxtapozícióval fejeződik ki. A birtokos szerkezet tagjainak szórendje birtokos-birtok, pl. *ku rjt* 'a férfi csónakja'. Ha a birtokos személynév, a birtok olyan személyragot kap, mely kifejezi a birtokos számát, személyét valamint a birtok számát: *mā rjt-ām* 'az én csónakom', *kijj-l-am* fiú-PL-1SG 'fiaim' (Vj5/6).

3.2.3 Névmások

3.2.3.1 Személynévmások¹⁴²

A személynévmások alakjai három számban (SG, DU, PL) és három személyben (1. 2. 3.) jelennek meg:

	SG	DU	PL
1.	<i>mā</i>	<i>min</i>	<i>məṇ</i>
2.	<i>nūṇ</i>	<i>nin</i>	<i>nəṇ</i>
3.	<i>jūy</i>	<i>jin</i>	<i>jəy</i>

A főnevektől eltérően a személynévmási tárgy jelölt, azaz a személynévmásoknak van accusativusi alakjuk is.

XIII. táblázat. Az egyes számú személyes névmások ragozása a Vj nyelvjárásban

	1SG	2SG	3SG
NOM	<i>mā</i>	<i>nūṇ</i>	<i>jūy</i>
ACC	<i>mānt</i>	<i>nūṇət</i>	<i>jūyət</i>
LOC	<i>mənnə</i>	<i>nūṇən</i>	<i>jūyən</i>
LAT-DAT	<i>mānā</i>	<i>nūṇā</i>	<i>jūyā</i>
ABL	<i>mānōw</i>	<i>nūṇōw</i>	<i>jūyōw</i>
COMIT	<i>mānnä</i>	<i>nūṇnä</i>	<i>jūynä</i>
CARIT	<i>mənləy(təki)</i>	<i>nūṇləy(təki)</i>	<i>jūyləy(təki)</i>
COMP	<i>mənniṇə</i>	<i>nūṇniṇə</i>	<i>jūyniṇə</i>

A kettős és többes számú személynévmásokhoz hasonló módon járulnak az esetragok (KarjGr 162–163). A ragozás során a névmási tövek nem változnak, kivéve a 1SG alakban, ahol *mā-* / *mə-* váltakozás figyelhető meg.

¹⁴² KarjGr 162–165.

A szövegekben gyakoribb a *männə* alak, 59-szer fordul elő, míg a *mənnə* 17-szer. Az első szótagi teljes képzésű magánhangzó gyakorisága következhet az éneknyelv hangzóságra törekvéséből.

Példák a személynévmások használatára a szövegekből:

- (66) *koḷ-âḡ uy-âḡ nŭḡ-ä năra-l-ḡm.*
 képesség-ADJ fej-1SG te-LAT meghajt-PRS-SG<1SG
 'Ügyes fejem hozzád lehajtom.' (Vj1/188)
- (67) *wăḡ möḡar mŭn-nə nuy täl-l-i.*
 vas bunkó én-LOC fel húz-PRS.PASS.3SG
 'A vasbunkót én elő húzom.' (Vj1/424–426)
- (68) *num torâḡ jăwət öḡi-nə pirt-i məḡ-ä i-ntä-ti.*
 felső isten hét lány-LOC parancsol-PRF.PASS.3SG mi-LAT eszik-INF-EMPH
 'Felső isten hét lánya parancsolta nekünk, hogy együk.' (Vj2/20–21)

Karjalainen nyelvtani feljegyzéseiben -ow/-öw ragos ablativus szerepel (*mănöw* KarjGr 163), de a szövegekben -oḡ-öḡ is előfordul:

- (69) *jəḡ-l-in nur mŭn-öḡ kənč-l-ətəḡ.*
 atya-PL-2PL bosszú én-ABL keres-PRS-2PL
 'Atyáitok bosszúját keresitek nálam (lit. tölem).' (Vj1/683–684)

3.2.3.2 Visszaható névmások

Karjalainen a visszaható névmásoknak két sorozatát is feljegyezte, az egyik -*nām* nyomatékosító végződést tartalmaz, a másik egy -*ti*- elemet, melyhez a koreferens személyrag kapcsolódik (KarjGr 164–165):

<i>mă mənnām,</i>	<i>mă məntim</i> 'én magam'
<i>nŭḡ nŭḡnām,</i>	<i>nŭḡ nŭḡtin</i> 'te magad'
<i>jŭḡ jŭḡnām,</i>	<i>jŭḡ jŭḡtil</i> 'ő maga'
<i>mīn mīnnāmen,</i>	<i>mīn mīntimən</i> 'mi ketten magunk'
<i>nīn nīnnām,</i>	<i>nīn nīntin</i> 'ti ketten magatok'
<i>jīn jīnnām,</i>	<i>jīn jīntin</i> 'ők ketten maguk'
<i>məḡ məḡnōw,</i>	<i>məḡ məḡtiw</i> 'mi magunk'
<i>nəḡ nəḡnām,</i>	<i>nəḡ nəḡtin</i> 'ti magatok'
<i>jəḡ jəḡnām,</i>	<i>jəḡ jəḡtil</i> 'ők maguk'

A -*nām* elemet tartalmazó alakok nem ragozhatók, és 'saját' jelentésben is használatosak:

- (70) *nəḡ-nām tōḡə-ləḡ kīnt-l-ḡn öḡ-âḡ nəḡ-nām kənč-l-əl-in.*
 ti-EMPH megtölt-PTC.NEG puttony-PL-2PL ti-EMPH keres-PRS-PL-2PL
 'A ti saját megtöltetlen puttonyaitok száját ti magatok keresitek.' (Vj1/698–699)

A -*ti*- elemű névmások a szövegekben nem fordulnak elő. A nyelvtani feljegyzések szerint az esetragok a szószerkezet második tagjához járulnak, pl. *mă məntimnə* 'saját magamnál', *mă jŭḡ jŭḡtilnă mənłəm* 'én vele magával megyek' (KarjGr 165).

3.2.3.3 Mutató névmások

Karjalainen a Vj nyelvjárásban is ugyanazt a mutató névmási rendszert jegyezte fel, mint a többi keleti hanti (V, Trj) nyelvjárásban (KarjGr 166–167):

XIV. táblázat. Mutató névmások a Vj nyelvjárásban

	konkrét/látható		absztrakt/ nem látható	
	közel	távol	közel	távol
adnominális	<i>tem</i>	<i>tom</i>	<i>t'i</i>	<i>t'u</i>
pronominális	<i>temi</i>	<i>tomi</i>	<i>t'it</i>	<i>t'ut</i>

Az adnominális mutató névmások jelzői helyzetben nem egyeztetődnek a jelzett szóval. A pronominális mutató névmásoknak ugyanolyan ragozási paradigmájuk van, mint a főneveknek.

A szövegekben a pronominális *temi*, *tomi* névmásokkal nem lehet találkozni. Egy helyen a közvetlen információszerzésre utaló módon áll a *temi* névmás *timi* alakú változata¹⁴³.

- (71) *t'i mŭŷəli əla-wəl timi?*
ez mi fekszik-PRS.3SG íme
'Mi ez, ami (szemmel láthatóan) itt fekszik?' (Vj1/316–317)

Hasonlóképpen az adnominális *tem* névmásnak is van *tim* variánsa:

- (72) ***tem*** *al pit-əm nŏŋəŋ nŭŋ wel-tä kŭrt-s-in.*
ez év születik-PTC.PST gólya te megöl-INF nem_tud-IMPF-2SG>SG
'Az idén született golyát nem tudta megölni.' (Vj1/393–394)
- (73) ***tim*** *al pit-əm nŏŋəŋ mək*
ez év születik-PTC.PST gólya fióka
'idén született golyafióka' (Vj1/142–143)
- (74) ***tom*** *jar peŋək-nə nərəkə-t t'ul-wəlt.*
az tó oldal-LOC kard-PL csillog-PRS.3PL
'A tó túloldalán kardok csillognak.' (Vj1/338–339)
- (75) *nin t'i mətä tärn-əŋ lək-ətən*
ti_ketten ez valami harc-ADJ út-2DU
'eme hadi ösvényetek' (Vj1/890–891)
- (76) ***t'u*** *kat jəŷ-peŋəŋ-nə*
az ház belső-oldal-LOC
'abban a házban' (Vj1/55)
- (77) ***t'ut*** *pjrnə mä t'ä tɿŷə-s-əm.*
az után én ím mond-IMPF-1SG
'Azután én megszólaltam.' (Vj1/110–111)

¹⁴³ A szurguti hantiban is a *temi* fejezi ki ezt a funkciót (Csepregi 2014b)

Az azonosító mutató névmás az *əj* előtaggal hozható létre:

- (78) *mām-pi əj t'u jir wə-ntə jir-əŋ juŋk.*
 én-EMPH egy az áldozat vesz-PTC.PRS áldozat-ADJ szellem
 'Én is ugyanolyan áldozatot vevő áldozatos szellem vagyok.' (Vj1/761–762)

Mutató névmási tövekből képződnek a különféle névmási határozók is:

- (79) *num torâm jâwət öyi-nə t'ut-ow joy tutâ-l-uj-âm.*
 felső isten hét lány-LOC az-ABL haza hoz-PRS-PASS-1SG
 'Felső isten hét lánya onnan hazahoz engem.' (Vj2/283–284).

Továbbá: *töl* 'onnan, akkor, aztán', *t'öya* 'oda', *t'atj/tatj* 'így', *t'ittə/t'iti* 'így', *t'utj* 'úgy'.

Mutató névmási eredetű, de vokalizmusában különböző a fókuszjelölő *t'ä(y)* partikula:

- (80) *päk-əŋ wajəŋ mǎnnə t'äy kätəl-s-i.*
 fék-ADJ állat én.LOC ím megfog-IMPF-PASS.3SG
 'A lovamat (lit. kantáros állatot) ím elkaptam.' (Vj1/300–301)
- (81) *əs-əm kǎŋč-ŋm nipik mǎnnə jəŋ-m-ä t'ä mə-s-i.*
 anya-1SG ír-PTC.PST papír én.LOC apa-1SG-LAT ím ad-IMPF-PASS.3SG
 'Az anyám írta papírt én apámnak odaadtam.' (Vj1/359–360)

Egyéb partikulák a szövegben:

t'ipə 'most, rögtön', *t'əpə*, *t'əppä* 'vajon, nos, már', *t'ät* 'íme, nos, na'.

3.2.3.4 Kérdő névmások¹⁴⁴

koji 'ki', *mǎyəli* 'mi, micsoda', *mǎyi* 'mi, milyen', *mǎyi kəsi* 'ki', *mǎyi köl* 'mi', *mǎyi winčiw*, *mǎyi šeyləw*, *mǎyi kōrasəw* 'milyen', *mǎyi t'atj/tatj* 'hogyan', *məčim* 'mennyi', *mətkürət* 'hány', *məli* 'melyik', *məyät* 'miért', *kot* 'hol', *koləpa* 'hova', *kol* 'honnan'.

3.2.3.5 Határozatlan névmások¹⁴⁵

koj kām 'valaki', *mǎyi kām* 'valami', *mətä kəsĭ* 'valaki', *mətä winčiw* 'valamilyen'.

3.2.4 Igeragozás

A Vj nyelvjárás két igenemet ismer (aktív és passzív), az aktív igenemen belül pedig két ragozást (alanyi és tárgyas). Az alanyi ragozásban a személyrag kifejezi a cselekvő számát (SG, DU, PL) és személyét (1. 2. 3.). A tárgyas ragozású igealakon ezen kívül lehetőség van a tárgy számának jelölésére is. A passzív ragozásban a személyrag a paciens személyét és számát jelöli. Az igéknek két szintetikus ideje van: jelen és múlt, a múlt idők száma a VVj nyelvjárásban négy. Szintetikus igemódból is kettő van, jelentő és felszólító. A felszólító módban csak 2. és 3. személyű alakok vannak. A reális és irreális feltétel kifejezése igenévvel vagy modális partikulák segítségével történik.

A morféma-kapcsolódásának sorrendje:

Alanyi ragozású igealakokban: *tő* + *időjel* + *személyrag*

Tárgyas ragozású igealakokban: *tő* + *időjel* + *tárgy számára* (DU, PL) *utaló jel* + *személyrag*

¹⁴⁴ KarjGr 168–169.

¹⁴⁵ KarjGr 169.

Egyes számú tárgyra speciális személyrag utal.

Passzív ragozású igealakokban: *tő*+ időjel + passzívum képzője + személyrag

Az 3SG, 3DU és 3PL személyekben a passzívum képzőjét és a személyragot nem lehet szételemezni.

Felszólító módú alakokban: *tő*+speciális, felszólító módú személyrag

3.2.4.1 Időjelölés

A VVj nyelvjárások jellemzője, hogy négy múlt időt ismernek. Ebben különböznek a többi hanti nyelvjárástól, melyek csak az *-s-* jeles vagy a jeltelen múlt időt használják. Nyelvtani feljegyzéseiben Karjalainen az egyes múlt időket a következőképpen nevezte el:

XV. táblázat. *Időjelek a Vj nyelvjárásban*

Jelen	Imperfectum	Perfectum	Imperfectum Historicum	Perfectum Historicum
PRS	IMPF	PRF	IMPFH	PRFH
<i>-l-</i>	<i>-s-</i>	<i>-0-</i>	<i>-kas/-käs</i> (<i>-yas/-yäs</i>)	<i>-kal/-käl</i> (<i>-yal/-yäl</i>)

Az igeidők rendszere többször volt kutatás tárgya (Tereškin 1961: 80–83, Gulya 1976, Csepregi 1983). A viszonylag szűkös nyelvi anyag ismeretében azt lehetett megállapítani, hogy az *-s-* jeles múlt a nemrégén történt események tolmácsolására, a *-kal/-käl* jeles az elbeszélő múlt jelölésére, a jeltelen múlt pedig az előidejűség és a múltban kezdődött, tartós cselekvés idejének kifejezésére használatos (Csepregi 1983: 79). A *-kas/-käs* jeles múlt idő használata igen ritka, a múltban történt, egymást gyors ütemben követő cselekvéseket jelölték vele. A most közölt Vj szövegekben nem fordul elő ez az igealak.

Az Imperfectum Historicum és Perfectum Historicum (IMPFH, PRFH) időjelek mássalhangzó végű igető esetén *-k-* val, magánhangzó végű *tő* esetén *-y-*val kezdődnek (*pän-kal-âm* 'raktam', *tu-yal-âm* 'hoztam').

Karjalainen számos igeragozási paradigmát feljegyzett, ezekből idézünk az alábbiakban (KarjGr 174–201).

3.2.4.2 Alanyi ragozás

XVI. táblázat. *Az alanyi ragozás paradigmája a Vj nyelvjárásban (mən- 'megy')*

	Jelen	Imperfectum	Perfectum	Imp. Hist.	Perf. Hist.
	PRS	IMPF	PRF	IMPFH	PRFH
1SG	<i>mən-l-əm</i>	<i>mən-s-əm</i>	<i>mən-əm</i>	<i>mən-käs-əm</i>	<i>mən-käl-əm</i>
2SG	<i>mən-wən</i>	<i>mən-s-ən</i>	<i>mən-ən</i>	<i>mən-käs-ən</i>	<i>mən-käl-ən</i>
3SG	<i>mən-wəl</i>	<i>mən-əs</i>	<i>mən-äyən</i> <i>mən-iyən</i>	<i>mən-käs</i>	<i>mən-käl</i>
1DU	<i>mən-l-əmən</i>	<i>mən-s-əmən</i>	<i>mən-mən</i>	<i>mən-käs-mən</i>	<i>mən-käl-mən</i>
2DU	<i>mən-l-ətən</i>	<i>mən-s-ətən</i>	<i>mən-ətən</i>	<i>mən-käs-ətən</i>	<i>mən-käl-ətən</i>
3DU	<i>mən-l-əkən</i>	<i>mən-s-əkən</i>	<i>mən-kən</i>	<i>mən-käs-kən</i>	<i>mən-käl-kən</i>
1PL	<i>mən-l-əw</i>	<i>mən-s-əw</i>	<i>mən-əw</i>	<i>mən-käs-əw</i>	<i>mən-käl-əw</i>
2PL	<i>mən-l-ətəy</i>	<i>mən-s-ətəy</i>	<i>mən-təy</i>	<i>mən-käs-təy</i>	<i>mən-käl-təy</i>
3PL	<i>mən-wəl-t</i>	<i>mən-s-ət</i>	<i>mən-t</i>	<i>mən-käs-ət</i>	<i>mən-käl-t</i>

A jelen idejű, 2SG, 3SG és 3PL személyragokban rendhagyó módon megjelenik egy *-wə-* elem is.

A szövegek tanúsága szerint a 1PL számban *-öy/-öy* is előfordul:

- (82) *məŋ kuntâ-nə amsâ-kâtâ-s-öy*
mi mikor-LOC ül-INCH-IMPF-1PL
'amikor mi ülni kezdtünk' (Vj1/96–97)

Példák az egyes igealakokra a szövegekből:

- (83) *mä jŷy-ä ɔy pānkil-s-âm mä jəy-m-ä tölŷ-l-âm.*
én ő-LAT fej meghajt-IMPF-1SG én apa-1SG-LAT beszél-PRS-1SG
'Én fejet hajtottam előtte és azt mondom apámnak.' (Vj1/367–368)
- (84) *töy utâ kül-l-əmən, əllə nəŋk əj pörk-a töy jal'-s-âmân.*
oda fel kel-PRS-1DU nagy vörösfenyő egy tő-LAT oda áll-IMPF-1DU
'Oda felmegyünk, egy nagy vörösfenyő tövéhez ketten odaálltunk.' (Vj1/775–776)
- (85) *ăpa, nŷŋ mânt onâl-wân.*
apa.VOC te én.ACC ismer-PRS.2SG
'Apám, te ismersz engem.' (Vj1/351–352)
- (86) *kät nəj-kən mânt lŷəl-l-əkən.*
két úrnő-DU én.ACC néz-PRS-3DU
'Két úrnő néz engem.' (Vj1/986–987)
- (87) *sărŋ-aŋ pun-əw torâm weli-t jal'-wâlt.*
arany-ADJ szőr-ADJ ég rénszarvas-PL áll-PRS.3PL
'Aranyszőrű égi rénszarvasok állnak.' (Vj1/952–953)
- (88) *imi kat-uj-a il jăŋa-s.*
asszony ház-alja-LAT le megy-IMPF.3SG
'Az asszony lement a pincébe.' (Vj1/130–131)
- (89) *nəŋ kol' män-ä jö-s-təy?*
ti honnan én-LAT jön-IMPF-2PL
'Ti honnan jöttetek hozzám?' (Vj1/696–697)
- (90) *jäl' jöyât-t-al kotl-a jöyt-ayân.*
had jön-PTC.PRS-3SG nap-LAT jön-PRF.3SG
'A hadnép jövetelének napja érkezett.' (Vj1/204–205)
- (91) *jəy-öw kuntâ piri-kal-âtân?*
atya-1PL mikor kérdez-PRFH-2DU
'Atyánkat mikor kérdeztétek meg?' (Vj1/415)
- (92) *nŷŋ jəy-ən əntə nŷŋ jer-än-nə wâl-kal.*
te atya-2SG NEG te vonal-2SG-LOC van-PRFH.3SG
'Az apád nem olyan volt, mint te.' (Vj1/144–145)

3.2.4.3 Tárgyas ragozás¹⁴⁶

XVII. táblázat. A tárgyas ragozás paradigmája a Vj nyelvjárásban (jelen idő wə- 'vesz')

	Tárgy száma		
	Sg	Du	Pl
1sg	wə-l-im	wə-l-əyl-ām	wə-l-l-ām
2sg	wə-l-in	wə-l-əyl-ān	wə-l-l-ān
3sg	wə-l-tə	wə-l-kəl	wə-l-l-əl
1du	wə-l-imən	wə-l-əyl-əmən	wə-l-l-āmən
2du	wə-l-ətən	wə-l-əyl-in	wə-l-l-in
3du	wə-l-ətən	wə-l-əyl-in	wə-l-l-in
1pl	wə-l-iw	wə-l-əyl-ōw	wə-l-l-ōw
2pl	wə-l-ətən	wə-l-əyl-in	wə-l-l-in
3pl	wə-l-il	wə-l-əyl-āl	wə-l-l-āl

A múlt idejű paradigmákból csak az 1SG személyű alakokat idézem:

XVIII. táblázat. Múlt idejű, 1SG személyű, tárgyas ragozású igealakok a Vj nyelvjárásban

	Tárgy száma		
	SG	DU	PL
Imperfectum	wə-s-im	wə-s-əyl-ām	wə-s-l-ām
Perfectum	wəj-im	wəj-əyl-ām	wəj-l-ām
Imperfectum Historicum	wə-yās-im	wə-yās-əyl-ām wə-yās-kəl-ām	wə-yās-l-ām
Perfectum Historicum	wə-yāl-im	wə-yāl-əyl-ām wə-yāl-kəl-ām	wə-yāl-l-ām

Tárgyas ragozású alakok a szövegekben:

- (93) *uṣ-ām nūḡ-ā nāra-l-īm.*
fej-1SG te-LAT lehajt-PRS-SG<1SG
'Fejem hozzád lehajtom.' (Vj1/188–189)
- (94) *mā wajk-am kōt-əl kūr-əl tōṣ arjāt-l-tā.*
én állat-1SG kéz-3SG láb-3SG oda eltör-PRS- SG<3SG
'Állatom kezét-lábát eltöri.' (Vj1/665–666)
- (95) *jāwət ärəṣ sāṣā-w kōl mā ulāḡtā-s-īm.*
hét ének dallam-ADJ szó én elkezd-IMPF- SG<1SG
'A hét ének dallamú szót elkezdtem.' (Vj1/1)
- (96) *jəṣ-əm-nə mən-ā ḡl əsəl-s-ətə.*
atya-1SG-LOC én-LAT le enged-IMPF- SG<3SG
'Atyám hozzám leengedte.' (Vj1/179–180)
- (97) *wāṣ mōṣar tāṣ jəṣj-mīn ulāḡtā-s-l-am.*
vas bunkó ím üt-CNV elkezd-IMPF-PL-1SG
'Vas bunkóval ütni kezdtem őket.' (Vj1/689–690)

¹⁴⁶ KarjGr 182–186

- (98) *mä käst-ä kürt-im.*
 én keres-INF nem-tud-PRF. SG<1SG
 'Nem tudom megtalálni azt.' (Vj1/11)
- (99) *höyi-l ellä kot noka-l-il.*
 hús-3SG vajon hol csíp-PRS- SG<3PL
 'Húsát vajon hol csípkedik.' (Vj1/147–148)

Tárgyas és passzív ragozás egymást követi ugyanabban a jelentésben:

- (100) *karman-oy nuy wə-s-im wəy möyər män-nə nuy tül-l-i.*
 zseb-ABL fel vesz-IMPF- SG<1SG vas bunkó én-LOC fel húz-PRS-PASS.1SG
 'Zsebemből elővettem, a vas bunkót én előhúgom.' (Vj1/424–426)

3.2.4.4 Felszólítás, óhajtás

A közvetlen felszólítás (imperativus, IMP) a 2. személyekben, a közvetett felszólítás (óhajtás, optativus, OPT) a 3. személyekben jelenik meg.

XIX. táblázat. Felszólító módú igealakok a Vj nyelvjárásban

	Alanyi ragozás	Tárgyas ragozás		
		SG	DU	PL
2SG	<i>wəj-ä</i>	<i>wəj-i</i>	<i>wəj-iy-l-ä</i>	<i>wəj-il-ä</i>
3SG	<i>wəj-itä</i>	<i>wəj-äti</i>		
2DU	<i>wəj-itən</i>	<i>wəj-itən</i>		
3DU	<i>wəj-itenä(ti)</i>	<i>wəj-ikənäti</i>		
2PL	<i>wəj-itəy</i>	<i>wəj-itəy</i>		
3PL	<i>wəj-ijilä</i>	<i>wəj-itäti</i>		

A kettős és többes számra utaló, felszólító módú alakok csak 2SG személyben vannak adatolva Karjalainen nyelvtani feljegyzéseiben.

A szövegekben a leggyakrabban 2. személyű felszólítással találkozunk:

- (101) *äpa, nñj mänt äl wəl-ä.*
 apa.VOC te én.ACC PROH megöl-IMP.2SG
 'Apám, ne ölj meg engem.' (Vj1/351)
- (102) *əllə məy ti-mə köl nuk män-ä löyt-i.*
 nagy föld születik-PTC.PST szó fel én-LAT sorol-IMP. SG<2SG
 'A nagy föld szülte (=ösi) szavakat sorold fel nekem.' (Vj1/189–190)
- (103) *änkä mä köčki-m män-ä tuy-i.*
 anya.VOC én kard-1SG én-LAT hoz- IMP. SG<2SG
 'Anyám, hozd ide a kardomat.' (Vj1/248–249)
- (104) *pojsem winčiw awt-əw kar-am toy jör-itən.*
 jégeső hasonló haj-ADJ hím_állat oda köt-IMP.2DU
 'Jégeső sörényű lovat oda kössétek.' (Vj1/121–122)
- (105) *jəmānčk-ə mänt-pə məj-itəy.*

bogyó-INS én.ACC-PCL ad-IMP.2PL

’Nekem is adjatok bogyót.’ (Vj1/723–724)

Az óhajtás ritkábban fordul elő:

(106) *kəɾəy kəl čəkə əl əslil-əti.*

bűnös szó nagyon PROH enged-OPT.SG<3SG

’Ne engedje [szólni] a bűnös szavakat.’ (Vj2/165–166)

Van egy, a nyelvtani feljegyzésekben nem dokumentált, összetett igealak, mely figyelmet érdemel. Az alábbi mondatokban fordul elő:

(107) *il ti-ntə öy-əŋ lät-l-öy, pāk-əŋ lät-l-öy (...)*

el születik-PTC.PRS lány-ADJ idő-PL-1PL fiú-ADJ idő-PL-1PL

məŋ kūr-m-im-öy murləŋ lək il əl mōlkj tu-s-atj.

mi lép-PTC.PST-1PL havas nyom le PROH felejt hoz-?IMPF-OPT.3PL

’Ezután születő lányaink, fiaink el ne feledjék az általunk kitaposott havas ösvényt.’

(Vj1/ 559–560)

(108) *ilə ti-ntə öy-əŋ lät, ilə ti-ntə pāk-əŋ lät (...)*

el születik-PTC.PRS lány-ADJ idő el születik-PTC.PRS fiú-ADJ idő

mä-tim jir jə-əŋ-am təy il əl mōlkj tu-s-at.

én-magam áldozat akaszt-PTC.PST-1SG hely el PROH felejt hoz-?IMPF-OPT.3PL

’Ezután születő leánynép, fiúnép el ne feledje, hol akasztottam fel az áldozati ajándékot.’ (Vj1/622–623)

(109) *koy ärəy ärəy-tə ku-nə koy maŋt’ maŋt’-tə ku-nə*

hosszú ének énekel-PTC.PRS férfi-LOC hosszú mese mesél-PTC.PRS férfi-LOC

mä jjiŋt’-m-am wej-əŋ nəl jir il əl mōlkj tu-s-at.

én beszúr-PTC.PST-1SG nyél-ADJ nyíl áldozat el PROH felejt hoz-?IMPF-OPT.3PL

’Hosszú éneket éneklő férfi, hosszú mesét mesélő férfi az általam beszúrt nyeles nyíl áldozatot el ne feledje.’ (Vj1/658–660)

(110) *ül wəhəm-pəw sat-kan öyi-nə läl-tu-s-atj.*

hideg arc-ADJ száz-cár lány-LOC lélegzik-hoz-?IMPF-OPT.3PL

’Hideg arcú száz uralkodó lány fűjjon.’ (Vj1/638)

A négy előfordulásból három (107)–(109) azonos szóalak, és azonos kontextusban fordul elő: a főhős azt kívánja, hogy az utána jövő nemzedékek is emlékezzenek szakrális cselekedetére. A szó szerkezet egy igekötővel kezdődik (*il* ’le’ vagy *il* ’el’, a kettő közül valamelyik íráshibás), egy tiltó szócskával folytatódik (*əl*), mely a továbbiakban felszólító módú igét feltételez. Az összetett igealak első tagjának (*mōlkj* ’emlékszik’) csak a pusztá igetöve jelenik meg. A második tag (*tu-* ’hoz, visz’) segédigeként viselkedik, melynek az a funkciója, hogy személyragokat vegyen fel. Problematisztikus a -s- elem szerepe. Nehéz múltidőjelként elemezni, de arra sem adnak a szótárak semmilyen fogódzót, hogy igeképzőnek tarthassuk. Az -at(i) személyrag felszólító módú, tárgyaz ragozású 3SG alak. Karjalainen is felszólító módú igével fordította a margón (a Vj1/559–560 sorhoz fűzött jegyzetben *elkōöt unhoittako* ’ne feledjék’, a Vj1/622–623 sornál *elkōön unhoittako* ’ne

feledje’). Éppen, mivel szakrális kontextusban fordul elő ez a kifejezés, feltételezhető, hogy archaikus, megőrzött régiség.

A negyedik előfordulás (110) nem tiltás, hanem felszólítás. Karjalainen ezt is fontosnak tartotta lefordítani (*tuulkoon* ’fűjjon’). Az összetett igealak első tagja ’lélegzik’ jelentésű, de itt is a második tag hordozza a todalékokat. A *tu(s)*- grammatizálódását mutatja, hogy Karjalainen a (109)–(110) mondatokban egybeírta a két igit. Figyelemre méltó, hogy ebben a két mondatban az ágens LOC raggal van jelölve, ami a passzív szerkezetekre jellemző vonás¹⁴⁷.

3.2.4.5 Passzív igeragozás (KarjGr 199–200)

Karjalainen adatközlője azt állította, hogy a passzív alakokat csak a 3. személyekben használja¹⁴⁸ (KarjGr 190). Példaképpen a *mə-* ’ad’ ige 3SG alakjait sorolta jelen és múlt időkből: *jũʁən mǎnǎ məsi/ məli/ məji/ məʁäsi/ məʁäli* ’ő nekem adja/adta’. A *pǎn-* ’tesz, helyez’ ige jelen idejű, egyes számú, passzív alakjairól először azt mondta, hogy léteznek, de később visszavonta ezt.¹⁴⁹ Ennek ellenére Karjalainennak sikerült kinyernie a teljes paradigmát, ami a gyűjtő leleményességét és kitarását dicséri. Ezt a teljes paradigmát viszont nem egy tranzitív ige ragozása adja, mint a szomszédos vahi nyelvjárásban (*mə-* ’ad’ KarjGr 140), hanem a mediális *pat-* ige ragozása. Ez az ige aktívan ragozva ’kihül, megfagy’ jelentésű. Ebben a jelentésben a passzív alak csak a 3. személyben jelenik meg: *joyǎn patsi* v. *patǎs* ’a folyó befagyott’. Egyéb személyekben a passzív ragozás már jelentésmódosulással jár: Vj *patlujǎm*, ’fázom’ (vö. Trj. *pǎtǎojǎm* ’ua.’ KT 769, D 1233).

XX. táblázat. A passzív igeragozás paradigmája a Vj nyelvjárásban (*pat-* ’kihül, megfagy’; ’fázik’)

	Jelen	Imperfectum	Perfectum	Imperf. Hist.	Perf. Hist.
	PRS	IMPF	PRF	IMPFH	PRFH
1SG	<i>pat-l-uj-ǎm</i>	<i>pat-s-uj-ǎm</i>	<i>pat-uj-ǎm</i>	<i>pat-kas-uj-ǎm</i>	<i>pat-kal-uj-ǎm</i>
2SG	<i>pat-l-uj-ǎm</i>	<i>pat-s-uj-ǎm</i>	<i>pat-uj-ǎm</i>	<i>pat-kas-uj-ǎm</i>	<i>pat-kal-uj-ǎm</i>
3SG	<i>pat-l-ǐ</i>	<i>pat-s-ǐ</i>	<i>pat-ǐ</i>	<i>pat-kas-ǐ</i>	<i>pat-kal-ǐ</i>
1DU	<i>pat-l-uj-mǎn</i>	<i>pat-s-uj-mǎn</i>	<i>pat-uj-mǎn</i>	<i>pat-kas-uj-mǎn</i>	<i>pat-kal-uj-mǎn</i>
2DU	<i>pat-l-uj-ǎtǎn</i>	<i>pat-s-uj-ǎtǎn</i>	<i>pat-uj-ǎtǎn</i>	<i>pat-kas-uj-ǎtǎn</i>	<i>pat-kal-uj-ǎtǎn</i>
3DU	<i>pat-l-akǎn</i>	<i>pat-s-akǎn</i>	<i>pat-akǎn</i>	<i>pat-kas-akǎn</i>	<i>pat-kal-akǎn</i>
1PL	<i>pat-l-uj-ǎw</i>	<i>pat-s-uj-ǎw</i>	<i>pat-uj-ǎw</i>	<i>pat-kas-us-ǎw</i> (!)	<i>pat-kal-uj-ǎw</i>
2PL	<i>pat-l-uj-tǎʁ</i>	<i>pat-s-uj-tǎʁ</i>	<i>pat-uj-tǎʁ</i>	<i>pat-kas-uj-tǎʁ</i>	<i>pat-kal-uj-tǎʁ</i>
3PL	<i>pat-l-at</i>	<i>pat-s-at</i>	<i>pat-at</i>	<i>pat-kas-at</i>	<i>pat-kal-at</i>

¹⁴⁷ Passzív felszólító módú paradigmát Karjalainen a Trj nyelvjárásban jegyzett fel, (KarjGr 278, 287–288), de a VVj nyelvjárásban nem.

¹⁴⁸ „Passiivi muotoja ei sanonut käytettävän muita kuin III personan agenttisissa lausetavoissa” (KarjGr 190).

¹⁴⁹ „Ensin sanoi olevan mutta sitten ei” (KarjGr 197).

A táblázatban nem szerepel, de a szövegekben többször előfordul az imperfectum 3SG személyben az *-us* személyrag. Ebbe a ragváltozatba talán analógiás úton került be az *-u-* hang, mely a passzívumra utal, s jelen van paradigma többi tagjában. Karjalainen nem egy esetben az *-us* végű alak mellé odaírt más, általa lehetségesnek tartott változatot is.

- (111) *məy-nə män-nə tōy jum-us (jum-s-im)*
föld-COM én-LOC oda temet-PASS.3SG.IMPF (temet-IMPF- SG<1SG)
'Én földdel betemettem.' (Vj1/473–474)
- (112) *män-nə pīrim-us*
én-LOC kérdez-PASS.3SG.IMPF
'megkérdeztem' (Vj1/734–735, 794)
- (113) *kät näl-kän män-nə tōy jñt'-us (t'âus)*
két nyíl-DU én-LOC oda beszúr-PASS.3SG.IMPF
'Két nyilat odatűztem.' (Vj1/658–659)
- (114) *jñynäm məy torâm putâw män-nə kôlâ jelkamt-us.*
idegen föld világ széle én-LOC mind járkál-PASS.3SG.IMPF
'Más országok határait mind bejártam.' (Vj1/997–998)
- (115) *kät sijk-kän män-nə tōy nuk jör-us.*
két gombolyag-DU én-LOC oda fel köt-PASS.3SG.IMPF
'A két gombolyagot oda felkötöztem.' (Vj1/616)

Karjalainen megjegyzése a XX. táblázatban szereplő, teljes paradigmához: „ilyen és ehhez hasonló passzív alakok csak ritkán fordulnak elő, helyettük aktív szerkezeteket használnak” (KarjGr 201)¹⁵⁰. Lehetséges, hogy a passzív ragozás háttérbe szorulása a Vj nyelvjárásban a V nyelvjáráshoz képest a két nyelvjárás közti kevés különbség egyike.

A most közölt szövegek tanúsága szerint a passzív ragozású igék többsége 3. személyű:

- (116) *jäwət joyâr män-nə kôl ən-s-i.*
hét páncél én-LOC mind felölt-IMPF-PASS.3SG
'A hét páncélt mind felvettem.' (Vj1/228–229)
- (117) *torâm nõy lõk-nə män-nə t'â nuyâl-s-at.*
ég jávorszarvas út-LOC én-LOC ím üldöz-IMPF-PASS.3PL
'Égi jávor útján üldöztem ím őket.' (Vj1/379–380)
- (118) *ärəy tu-ntâ mañt' tu-ntâ jak-âη-lät män-nə tōy kəl-kal-at.*
ének hoz-PTC.PRS mese hoz-PTC.PRS emberek-ADJ-SUBST én-LOC oda hall-PRFH-PASS.3PL
'Énekhozó, mesehozó embereket hallgattam.' (Vj1/89–90)

Ezen kívül – igen ritkán – lehet találkozni 1. személyű alakkal:

¹⁵⁰ „Näitä ja tämäntapaisia pass. muotoja käytetään kuitenkin harvoin, ja niiden sijasta aktiivista konstruktionia” (KarjGr 201).

- (119) *kaj-âm paŋk-nə wiłlä **tuy-uj-âm**.*
 szárít-PTC.PST galóca-LOC mintha visz.PRF-PASS-1SG
 'Mintha a szárított galóca vitt volna engem.' (Vj2/301)

Az 1. személyű, passzív ragozású igék többsége mediális:

- (120) *sort küł-ät küł ilim-ä tāt **ilim-s-uj-âm**.*
 arasz vastag-SUBST vastag szégyen-LAT ím szégyell-IMPF-PASS-1SG
 'Arasz vastagságú vastag szégyenbe megszégyenültem.' (Vj8/22–23)
- (121) *nüŋ müyl'ä **woj-uj-ân**?*
 te miért alszik.PRF-PASS-2SG
 'Te miért aludtál el?' (Vj1/320–321)

A fenti mondatok megfelelnek a hanti passzív szerkezetekkel kapcsolatos ismereteinknek. Eszerint jelölt (LOC ragos) ágens mellett jelöletlen (NOM esetű) paciens áll, mely számban és személyben koreferens a passzív ragozású igével. A főnévi páciensről nem tudjuk eldönteni, hogy NOM vagy ACC esetű, ugyanis a főnévi tárgy jelöletlen. Előfordulnak azonban olyan mondatok, melyekben a paciens személynévmás, ACC esetű, az ige pedig 3SG személyű:

- (122) *är wajâŋ-nâ **münt äl-käl-i**.*
 sok állat-LOC én.ACC emel-PRFH-PASS.3SG
 'Sok állat emelt engem.' (Vj1/48)
- (123) *wajâŋ aŋâŋ kiŋəl' wăŋ-na **nŋŋat nuk aytâŋsıl-l-i**.*
 állat agancs görbe vas-COM te.ACC fel akaszt-PRS-PASS.3SG
 'Szarvasagancs kampóra akasztanak fel téged [a bölcsőben].' (Vj6/12–13)
- (124) *kolâm juy al-tj katnâ töŋ **nŋŋat kolâŋ-l-i**.*
 három fa emel-PTC.PRS ház-LOC oda te.ACC himbál-PRS-PASS.3SG
 'Olyan házban, melyet három gerenda tart, ringatnak téged.' (Vj6/19–20)

Ezek a szerkezetek a finn személytelen szerkezetekre emlékeztetnek, melyekben szintén ACC alakú személynévmás mellett áll az egyalakú passzív ige (*minut nostettiin, sinut keikutetaan*).

3.2.4.6 „Ergatív” szerkezetek

A passzív szerkezetekben a logikai alany (agens) LOC raggal van ellátva. Ez jellemző az összes hanti nyelvjárásra. A VVj nyelvjárásokban viszont aktívan ragozott igék mellett is gyakori a LOC ragos ágens. Az ige alanyi (125) és tárgyas ragozású (126) egyaránt lehet.

- (125) *num torâm äj **öŋi-nâ t'ä jl asäl-wäl**.*
 felső isten kicsi lány-LOC ím le enged-PRS.3SG
 'Felső isten kisebbik lánya leenged engem'. (Vj2/352–353)
- (126) *num torâm aj **öŋi-nâ paŋk pełəŋ tã mänä **tu-l-tâ****.*
 felső isten kicsi lány-LOC galóca fél ide én-LAT hoz-PRS-SG<3SG
 'Felső isten kisebbik lánya idehozza nekem a fél galócát.' (Vj2/339–340)

A jelölt ágenst és aktív ragozású igét tartalmazó szerkezetet a korábbi szakirodalom ergatívnak nevezte (Balandin 1948, Gulya 1970, 1982, Hrakovskij 1972). Tudvalevő, hogy a klasszikus ergatív típusú nyelvekben az intranszitiv mondat alanya és a tranzitív mondat tárgya áll azonos esetben, és hozzájuk igazodik a mondat állítmánya (Havas 2003: 12–13). Ez nem valósul meg a VVj nyelvjárásokban, ugyanis ha a tárgy személyes névmás, akkor az accusativusban áll:

- (127) *kəlkə-t-nə münt kām matä ɲoy-wəlt.*
 holló-PL-LOC én.ACC mind valami csíp-PRS.3PL
 'A hollók egyre csípkednek engem.' (Vj1/590–591)

- (128) *torəm-nə məŋət pärt-käl jəliysə-ntä-y.*
 isten-LOC mi.ACC parancsol-PRFH.3SG harcol-INF-TRA
 'Isten harcolni rendelt minket.' (Vj1/94–95)

- (129) *mä əntə küŋt koj-s-əm, torəm-nə münt pirt-iyən.*
 én NEG bár nem_akar-IMPF-1SG isten-LOC én.ACC parancsol.PRF-3SG
 'Bár én nem akartam, isten parancsolta nekem.' (Vj1/99–101)

Másrészt pedig, a tranzitív mondat állítmánya nem a tárggyal, hanem a locativusragos cselekvővel egyezik számban és személyben:

- (130) *mün-nə töl tayə-l-a jüŋ-ä töləy-l-əm.*
 én-LOC az hely-3SG-LAT ő-LAT mond-PRS-1SG
 'Én arra neki mondom.' (Vj1/852–853)

- (131) *min-nə tőj-əl öyt-əm kār-əŋ nənŋk təy wə-s-imən.*
 mi2-LOC csúcs-3SG levág-PTC.PST kéreg-ADJ vörösfenyő ide vesz-IMPF- SG<1DU
 'Mi ketten fogtuk a csúcsa levágott kérges vörösfenyőt.' (Vj1/855–856)

A későbbi közleményekben a kutatók (Honti 1971, 1984: 93–96, Kulonen 1989, 1991, Ruttkay-Miklián 2003) árnyaltabban közelítették meg a kérdést. Bár használták az ergatív terminust, egyértelművé tették, hogy nem tekinthető klasszikus ergatív szerkezetnek, ha a mondatban aktív ragozású igéhez jelölt ágens kapcsolódik. Kulonen ezen kívül észrevette azt is, hogy amennyivel több ergatív szerkezet található a keleti hanti nyelvjárásokban, annyi kevesebb a passzív szerkezetek száma a nyugati nyelvjárásokéhoz képest (1989: 297–302, 1991:190–191).¹⁵¹

A kutatás mindezidáig nem tudta egyértelmű szabályrendszerbe foglalni a jelölt ágens használatát az aktív ragozású mondatokban. Ruttkay-Miklián Eszter szerint „az alany és tárgy szerepcseréjének jelölése” lehet az ergatív szerkezet funkciója, de azt is hozzáteszi, hogy ez nem kizárólagos, azaz ugyanazt a jelentést többféle szinoním szerkezettel is lehet fejezni (2003: 135).

¹⁵¹ Az 1990-es évek elején a szurguti (Tra, Jg, P) nyelvjárásból még nagyon kevés anyag állt a kutatók rendelkezésére. Ma, harminc évvel később sokkal több szurguti szöveg alapján biztosan állíthatjuk, hogy a keleti hantinak ebben a változatában igen ritka az ergatívnak nevezett szerkezet. Éppen ezért sajnálatos, hogy A. Filchenko e tárgyban írt tanulmányában összekeveri a két, egymástól jelentősen különböző VVj és Jg nyelvjárás adatait. A passzív szerkezeteket a jugani alapján mutatja be, a locativusragos alanyú aktív szerkezeteket pedig a VVj alapján (Filchenko 2006).

Sachiko Sosa információszerkezeti szempontból vizsgálta a szurguti nyelvjárásban a jelölt ágens kérdését. Arra a következtetésre jutott, hogy aktív ragozású ige mellett akkor kap locativusragot az alany, amikor némi szünet után újból felbukkan az elbeszélésben, és mind az alany, mind a tárgy topik szerepű (Sosa 2017: 191–207). A most közölt Trj szövegekben egyetlen helyen fordul elő jelölt ágens (Trj4/512–513), és hasonló funkcióban (2.2.5. fejezet, (33) mondat).

Mindenképpen megfontolandók Karjalainen fentebb idézett észrevételei, melyek szerint a Vj nyelvjárásban a passzív ragozás használata háttérbe szorult. Megmaradt viszont az ágens kiemelésére alkalmas mód, a locativusrag használata, amivel a beszélő az aktív mondatokban is él. Ez a VVj nyelvjárásokban a később gyűjtött szövegekben is tetten érhető (Tereškin 1958, 1961, Honti 1982).

A (132) mondatban két cselekvő van és egy tárgy. Mindkét cselekvő akciója fontos, mindkettő megkapja a kiemelő LOC ragot. A tárgy az első mozdulatnál még hangúlyos, ezt jelzi a tárgyas ragozású ige is. A második mozdulatnál a tárgy kevésbé fontos, ezért passzív ragozású az ige.

- (132) *imi-nə kɨnt mən-ä nuk čũčə-tə, mə-s-tə,*
 asszony-LOC puttony én-LAT fel nyújt-PRF. SG<3SG ad-IMPF- SG<3SG
mən-nə kayrəmtə-s-i.
 én-LOC elkap-IMPF-PASS.3SG
 'Az asszony a puttonyt nekem felnyújtotta, (ide) adta, én elkaptam.' (Vj1/133–137)

A szövegeket vizsgálva úgy tűnik, hogy az igenemek változtatása a jól formált szöveg előfeltétele, miközben a cselekvőnek mindvégig hangsúlyosnak kell lennie:

- (133) *torəm-nə pirt-i mən-ä säyməl-tə-tj,*
 isten-LOC parancsol-PRF.PASS.3SG jósol-INF-EMPH
torəm-nə əntə pärt-kül,
 isten-LOC NEG parancsol-PRFH.3SG
əntə tōŋ i-l-im,
 NEG PCL eszik-PRS- SG<1SG
mä tärəm ni-nə jl wart-l-uj-əm.
 én erős nő-LOC le taszít-PRS-PASS-1SG
 'Isten parancsolta, hogy jósoljak, ha nem parancsolta volna, nem enném [a gombát], erős nő letaszít(ana) engem.' (Vj2/11–13)

3.2.5 Igenevek

A Vj nyelvjárás hat különböző igenevet ismer, a következőket: főnévi igenév (INF), folyamatos és befejezett melléknévi igenév (PTC.PRS, PTC.PST), határozói igenév (CNV), tagadó igenév (PTC.NEG) és potenciális igenév (PTC.POT)¹⁵². Ez az igenévrendszer jellemző a keleti hanti nyelvjárásokra, és a legteljesebb a hanti nyelvterületen. A déli nyelvjárások nem ismerik a tagadó igenevet, az északiak pedig ezen kívül a feltételes igenevet sem.

¹⁵² Karjalainen világosan elkülönítette a reális feltételt (ha megyek) és az irreálist (mennék) kifejező szerkezeteket. Előbbit potenciálisnak, utóbbit kondicionálisnak nevezte. Ezt követem én is, és nem használom a nem kellően pontos „feltételes” terminust.

XXI. táblázat. Igenévképzők és toldalékaik a Vj nyelvjárásban

	képző	Px	Cx	PP	Num	Emph -ti/-tj
INF	-ta/-tā	–	+	–		+
PTC.PRS	-ta-/tā	+	+	+		+
PTC.PST	-(ə)m/-ā)m	+	+	+		+
CNV	-min-/mjin	–	–	–	+	–
PTC.NEG	-ləγ/-lāγ	+	+	–		
PTC.POT	-ŋ-	+	–		–	–

Az ún. instabil tövű igék (*i-/iy-* 'eszik', *mə-/məj-* 'ad', *jō-/jōy-* 'jön', *jə-/jəy-* 'válk vmivé', *wə-/wəj-* 'vesz', *u-/uj-* 'tud, lát', *tu-/tuy-* 'hoz') főnévi igenév és a folyamatos melléknévi igenév képzője egy *-n-* elemmel bővül: *-nta/-ntā*, *-ntə/-ntā*.

Az igenevekhez járuló személyjelölő toldalékok némileg különböznek az igei és a birtokos személyragoktól.

XXII. táblázat. Az igenevekhez járuló személyragok a Vj nyelvjárásban

	Szám		
Személy	SG	DU	PL
1.	-am/-ām	-amān/-āmān	-ow/-ōw, -oy/-ōy
2.	-an/-ān	-jn/-in	-jn/-in
3.	-al/-āl	-jn/-in	-il/-il

Példák az igenevek használatára a szövegekből:

(134) *tem al pit-əm nõŋə! nõŋ wel-tū kũrt-s-in.*

ez év születik-PTC.PST gólya te megöl-INF nem_tud-IMPF- SG<2SG
'Az idén született gólyafiókát nem tudta megölni.' (Vj1/393–394)

(135) *jəy kũrm-im-il soj-əŋ lõk mən-nə nuyāl-ta wer-s-i.*

ők lép-PTC.PST-3PL dér-ADJ nyom én-LOC üldöz-INF csinál-IMPF-PASS.3SG
'Az általuk taposott deres nyomot én üldözni kezdtem.' (Vj1/488–489)

(136) *num torām jəwət öyi-nə pirt-i mənā i-ntā-ti.*

felső isten hét lány-LOC parancsol.PRF-PASS.3SG mi.DAT eszik-INF-EMPH
'Felső isten hét lánya parancsolta nekünk, hogy együk' (Vj2/20–21)

(137) *torām jəy-əm-nə ärəy tu-nta-y mañt' tu-nta-y*

isten atya-1SG-LOC ének hoz-INF-TRA mese hoz-INF-TRA
mint hula pərt-kāl.
mi_ketten.ACC össze parancsol-PRFH.3SG

'Isten atyám minket kettőnket együvé rendelt, hogy éneket hozzunk, mesét hozzunk.' (Vj1/287–289)

- (138) *nűŋ-ä jő-s-əm, koy ärəy tu-nt-am-a*
te-LAT jön-IMPF-1SG hosszú ének hoz-PTC.PRS-1SG-LAT
koy mañt' tu-nt-am-a.
hosszú mese hoz-PTC.PRS-1SG-LAT
'Hozzád jöttem, hogy hosszú éneket, hosszú mesét hozzak.' (Vj1/266–269)
- (139) *män-ä mätä jöyat köl ärəy-t-äm-ä-ti il əsl-ä.*
én-LAT valami nagyság szó énekel-PTC.PRS-1SG-LAT-EMPH le enged-IMP.2SG
'Engedj le hozzám valamennyi szót, hogy énekelhessek' (Vj1/20–21)
- (140) *jő-nt-äm-nə höl pült-kəl-öy čəymilə-wəl.*
jön-PTC.PRS-1SG-LOC orr lyuk-DU-ABL fűj-PRS.3SG
'Amikor jövök, [a lovam] két orrlyukán keresztül fujtat.' (Vj1/285–286)
- (141) *mä jñt'-m-am wej-əŋ nəl jir il əl mołkj-tu-s-at.*
én beszúr-PTC.PST-1SG nyél-ADJ nyíl áldozat el PROH feled-hoz-?IMPF-OPT.3PL
'Az általam beszúrt nyeles nyíl ádozatot ne feledjék el.' (Vj1/659)
- (142) *ontl-əl kőŋrj-m rjt juy-əl kőŋkrj-t-al sät'-wəl.*
belső-3SG kiváj-PTC.PST csónak fa-3SG kiváj-PTC.PRS-3SG hallatszik-PRS.3SG
'Belseje kivájt csónak fájának kopácsolása hallatszik.' (Vj8/4)
- (143) *mätä aməs-m-al pjrñə mən-ä jəsəŋlə-wəl.*
valami ül-PTC.PST-3SG után én-LAT beszél-PRS.3SG
'Egy kis idő múlva így szól hozzám.' (Vj1/747–748)
- (144) *män-nə wəy möyər t'äy jəyi-mjñ uləŋtə-s-l-am.*
én-LOC vas bunkó ím üt-CNV kezd-IMPF-PL<1SG
'Én a vasbunkóval kezdtem ütni őket.' (Vj1/689–690)
- (145) *torəm tüt-əm weli-pära jal'-min kjt'-wəl.*
isten terem-PTC.PST rénszarvas-csorda áll-CNV marad-PRS.3PL
'Isten teremtette rénnnyáj állva marad.' (Vj1/951–952)
- (146) *sem wəla-ləy mörəy kö-kə sal-s-əm.*
szem van-PTC.NEG tömör kő-TRA látszik-IMPF-1SG
'Szeme nincs tömör kőnek látszottam.' (Vj1/234–235)
- (147) *niŋ-əm-nə iki u-ləy, süŋk u-ləy kat uj-nə enəmtə-tə.*
nő-1SG-LOC hold lát-PTC.NEG nap lát-PTC.NEG ház alj-LOC nevel-PRF. SG<3SG
'Feleségem holdat nem látott, napot nem látott pincében nevelte.' (Vj1/364–365)
- (148) *tim möyər əj pükəli tim at'il-lə-kə jəy-təy.*
ez bunkó egy billentyű ez bekerít-PTC.NEG-TRA válik-PRF.2PL
'Eme bunkó egyetlen csapásától védtelenné váltatok.' (Vj1/709–710)

- (149) ***koj-ŋ-in mā nəŋ-ä ļök pämil-l-əm.***
 akar-PTC.POT-2PL én ti-LAT út mutat-PRS-1SG
 'Ha akarjátok, utat mutatok nektek.' (Vj1/684–685)
- (150) ***mā lil-im t̥j̥əmt̥ə-ŋ-an, torām jəy-əw nəm̄əs k̥it'-wəl.***
 én lélek-1SG szakít-PTC.POT-2SG isten atya-1PL gondolat marad-PRS.3SG
 'Ha elszakítod a lelkemet, égi atyánk megharagszik.' (Vj1/756–757)

A hanti nyelvjárások alakilag nem tesznek különbséget az aktív és a passzív participiumok között. Az igenemre abból lehet következtetni, hogy milyen helyet foglal el az igenév a mondatban. Ha az igeneves szerkezet feje a vonatkozó mellékmondat alanya, az igenév aktív:

- (151) ***koy ärəy tu-nt̥ə ku***
 hosszú ének hoz-PTC.PST férfi
 'hosszú éneket hozó férfi' (Vj1/558)

Ha viszont az igeneves szerkezet feje a vonatkozó mellékmondat tárgya, az igenév passzívnak számít, még ha nincs is ennek egyéb morfológiai jelölője:

- (152) ***jəy k̥ūrm-im-il soj-əŋ ļök***
 ők lép-PTC.PST-3PL dér-ADJ nyom
 'az általuk taposott deres út' (Vj1/488)

A hanti nyelvjárásokban az igenév személyjelölő morféma a cselekvőre utal, akár aktív, akár passzív igenévvel van dolgunk. A most közölt szövegekben viszont van néhány olyan mondat, melyekben a személyjelölő morféma a cselekvés tárgyával koreferens – azaz a passzív mondat grammatikai alanyával. A LOC raggal jelölt ágens is a passzív szerkezetre utal:

- (153) ***mān-nə k̄əłəlt̄ə-m-il-nə inləŋ k̄öčki***
 én-LOC látszik-PTC.PST-3PL-LOC él-ADJ kard
əj p̄ōnək-nä k̄ōl̄ə mān̄ə č̄üč̄ə-l-əl.
 egy hegy-COM mind én-LAT mutat.PRF-PL<3PL
 'Amint megláttam őket, éles kard(juk) hegyét mind felém tartották.' (Vj1/ 342–344)
- (154) ***j̄j̄y-pi j̄j̄r-əŋ jun̄k, mān-nə wel-ŋ-əl,***
 ő-EMPH áldozat-ADJ szellem én-LOC megöl-PTC.POT-3SG
əl ätm̄ə-y j̄ə-wəl.
 PROH rossz-TRA válik-PRS.3SG
 'Ő is áldozatos szellem, ha megölöm, ne legyen belőle baj.' (Vj1/ 763–766)

3.2.6 Igenév szerű szóalakok

A szövegekben felbukkannak olyan igéből képzett alakok, melyek nem illeszthetők az imént bemutatott igenévrendszerbe, de a participiumokkal rokonságot mutatnak, azaz vonatkozó mellékmondatok állítmányaiként is értelmezhetők. Az egyik az *-i/-j* melléknévképzős alak. Ezt a képzőt jól ismeri a szakirodalom (Sauer 1967: 118–125). Elsősorban főnevekhez kapcsolódik, de deverbális használatra is van példa:

- (155) *torâm putâw **kəl-i** kəs tūlā-m-al u-s.*
világ vég látszik-ADJ csillag villan- PTC.PST-3SG lát- IMPF.3SG
'A világ végén látszó csillag villanását látta.' (Vj1/374)
- (156) *wet mārṇəḡ kul **mel-i** köyəl*
öt ikra-ADJ hal elfér-ADJ csésze
'csésze, melyben öt ikrás hal elfér' (Vj1/58)

Az *-i/-j* egyébként azonos alakú a PASS.3SG igei személyraggal is. A (157) mondatban nehezen eldönthető, hogy melléknévképzőként vagy igei személyragként elemezzük az *-i* toldalékot. Az igei személyrag mellett a passzív szerkezetekre jellemző jelölt ágens (*torâm-nâ*) szól, de a *tât-i* végű tagmondat értelmezhető vonatkozó mellékmondatként is:

- (157) *tepä ilān torâm-nâ **tât-i**,*
íme elöl isten- LOC teremt-PERF.PASS.3SG
torâm jor sārṇ-aḡ kanḡ-ow torâm tārâs tōy jōyâ-s-âḡ.
ég közép arany-ADJ part-ADJ ég tenger oda érkezik-IMPF-1SG
'Tovább [menvén] isten teremtette, ég közepi aranypartú égi tengerhez érkeztem.'
(Vj1/964–966)

Hasonló dilemma övezi az *-iyān/-ayān* végződést. Ez nem szerepel Gert Sauer névszóképzőket bemutató monográfiájában, viszont jól ismert igei személyragként, a PERF.3SG végződéseként. Bizonyos szerkezetekben azonban deverbális melléknévképzőként is elemezhető. A (158) mondatban például lehet a főmondat állítmánya (158a), de értelmezhető a mondat úgy is, hogy jelzősítő funkciója van (158b):

- (158a) *jūy-pi čājaypâ **wāl-ayān** jīr wā-ntâ jīr-âḡ jūḡ.*
ő-EMPH valóban van-PERF.3SG áldozat vesz-PTC.PRS áldozat-ADJ szellem
'Ő valóban áldozatot elfogadó, áldozatos szellem volt.' (Vj1/763–765)
- (158b) *jūy-pi čājaypâ **wāl-ayān** jīr wā-ntâ jīr-âḡ jūḡ.*
ő- EMPH valóban van- ADJ áldozat vesz-PTC.PRS áldozat-ADJ szellem
'Ő nyilván való áldozatot elfogadó, áldozatos szellem.' (Vj1/763–765)

Más szerkezetekben a *wālayān* szóalak egyértelmű feladata, hogy jelzői funkcióra tegyen alkalmassá egy határozószót:

- (159) *tim torm oytī **wāl-ayān** čök-əḡ məy*
ez világ felszín van-ADJ baj-ADJ föld
'a világon létező legnyomorúságosabb föld' (Vj1/ 664)
- (160) *tim tormoytī **wāl-ayān** čökəḡ jar*
ez világ felszín van-ADJ baj-ADJ tó
'a világon létező legnyomorúságosabb tó' (Vj1/ 668)

A jelzősítésre egyébként a létige folyamatos melléknévi igealakja (*waltâ*) használatos:

- (161) *i tū **wāl-tâ** juk-âḡ jəḡət*
egy az van-PTC.PRS fa-adj hegyfok
'ugyanott levő fás hegyfok' (Vj1/296)

- (162) *əj wāl-tā sōy-əŋ məy*
 egy van-PTC.PRS bunda-ADJ föld
 'egyetlen mohás föld' (Vj1/815)
- (163) *nəŋ kuntā wāl-tā əs-l-in nur män-öy kənč-l-ətəy?*
 ti mikor van-PTC.PRS anya-PL-2PL bosszú én-ABL keres-PRS-2PL
 'Mikor érte anyáitokat az a sérelem, melyet rajtam akartok megbosszulni (lit.:
 'mikor levő anyáitok bosszúját keresitek nálam)?' (Vj1/682–683)
- (164) *tə lil-ə wāl-tā kotəl-nə*
 ez lélek-INS van-PTC.PRS nap-LOC
 'ezen az életteli napon' (Vj2/193)

A létigén kívül a *wer-* 'csinál' ige kaphat melléknévképzői funkciójú *-iyən* toldalékot:

- (165) *utā wer-iyən wərtə juy-əw juy jōŋk-ä utā kül-s-əm.*
 szárazföldre csinál-ADJ vörös fa-ADJ fa hegyhát-LAT fel kel-IMPF-1SG
 'Felmentem a parton lévő vörös törzsű erdeifenyős hegyhátára.' (Vj1/661–662)
- (166) *nāmən wer-iyən jal 'tā ku pəlāt*
 vízparton csinál-ADJ áll-PTC.PRS férfi magasság
müy-əw jar-a tã niy wiyəl-l-əm.
 zsombék-ADJ tó-LAT le ereszkedik-PRS-1SG
 'Lemegyek a vízparton lévő, embermagasságú zsombékokkal teli tóhoz.' (Vj1/666–667)

Lehetséges, hogy ezek a szófaji határokat feszegető kifejezések az éneknyelvre jellemző sajátosságok, amit sajnos már nem tudunk tisztázni.

3.2.7 Egyéb szintaktikai kérdések

Már a morfológiai jelenségek tárgyalása kapcsán is számos mondattani kérdést érintettünk. Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül mutatunk be néhány olyan sajátosságot, melyekre a most közölt szövegekből tudunk példát hozni.

3.2.7.1 Egyeztetés

Általános szabály, hogy az alany száma és személye megjelenik az igei állítmányon:

- (167) *kāt nāj-kən mänt lüyəl-l-əkən.*
 két úrnő-DU én.ACC néz-PRS-3DU
 'Két úrnő néz engem.' (Vj1/986–987)

Kettőnél magasabb számnév után a jelzett szó egyes számban van, de az állítmány többes számú:

- (168) *kələm junŋ tūnam pot-s-ət.*
 három szellem oda menekül-IMPF-3PL
 'A három szellem oda menekült.' (Vj1/518–519)

3.2.7.2 Névszói állítmány

A VVj nyelvjárásokra jellemző, hogy a harmadik személyű névszói állítmányhoz egy predikatív klitikum (-ki) is kapcsolódik, mely számjeleket is felvesz: *tem ämp jamə-kī* 'ez a kutya jó', *tem ämp-ət jaməkə-jätət* 'ezek a kutyák jók' (KarjGr 171). A most közölt szövegben erre egy példa van:

- (169) *öyi-m wăy-əl är-ki.*
 lány-1SG pénz-3SG sok-PRED
 'A lányomnak sok pénze van.' (Vj1/750)¹⁵³

1. és 2. személyű alanyok esetén a névszói állítmány mellett megjelenik az alannyal koreferens kopula (*wăs-*) is, mely nem azonos a létigével. Ez a jelenség a VVj és Szurg nyelvjárásokra jellemző.

- (170) *nəŋ päntəy jay wăs-təy.*
 ti fukar emberek COP-2PL
 'Ti fukar emberek vagytok.' (Vj1/726)

- (171) *tin-əŋ sōj wăs-əm.*
 ár-ADJ hang COP-1SG
 'Drága hang vagyok.' (Vj1/839)

Ha a 3. személyben megjelenik a létige jelen idejű alakja, akkor nem egyszerű névszói állítmányról van szó, hanem például birtoklásról:

- (172) *čăjəpə päy enəmt-äyən,*
 valóban fiú nevel-PREF.3SG
nem-əl-pä wäl-wäl
 név-3SG-EMPH van-PRS.3SG
torəm kəs kōr-aw joyəŋ.
 ég csillag kép-ADJ páncél
 'Valóban felnevelt egy fiút, akinek a neve Égi-csillag-képű-páncél.' (Vj1/361–363)

3.2.7.3 Tagadás

A többi hanti nyelvjáráshoz hasonlóan a Vj nyelvjárásban is partikulák segítségével történik a tagadás. Mondatrész tagadásakor az *əntə* 'nem' (173), tiltáskor az *äl* 'ne' (174) használatos.

- (173) *mä nŋəŋət əntə pör-l-əm.*
 én te.ACC NEG harap-PRS-1SG
 'Én téged nem haraplak meg.' (Vj1/244–245)
- (174) *kəŋəy näləm kəŋəy köl äl löŋt-ītən.*
 bűn nyelv bűn szó PROH olvas-IMP.SG<2PL
 'Bűnös nyelv bűnös szavát ne szóljátok.' (Vj2/179–180)

¹⁵³ A (169) és (172) mondat arra is példa, hogy a birtoklás kifejezése nemcsak a többi hanti nyelvjárásból ismert *tāja-* 'birtokol' igével történik, hanem birtokos személyragos névszó + létige/predikatív klitikum szerkezettel is.

Az állítmányi szerepű *əntim* 'nincs' bizonyos esetekben számban egyeztetődik az alannyal (175), de úgy látszik, nem kötelező módon (176).

- (175) *mān-nə kūt üylim-s-im, jaylam əntim-ütət.*
 én-LOC amint keres-IMPF-SG<1SG nép-PL-1SG NEG.PRED-PL
 'Én bárhogy kerestem őket, nincsenek [meg] az embereim.' (Vj1/ 273–274)
- (176) *mān-nə əlʔə kat putəw kūt üyəl-l-i, əntim jaylam.*
 én-LOC nagy ház vég amint keres-PRS-PASS.3SG NEG.PRED nép-PL-1SG
 'Én körülnézek a nagy házban, nincs[enek meg] az embereim (Vj1/ 275–276)

Az állítmányi értelmű tagadószó gyakran tagadó névmással együtt szerepel. Tagadó névmást a határozatlan névmáshoz kapcsolt *-p* elemmel lehet képezni (177)–(179).

- (177) *torəm wöy-i lil-əη junək-l-am kotap əntim.*
 isten erő-ADJ lélek-ADJ szellem-PL-1SG sehol NEG.PRED
 'Isteni erejű eleven vitézeim sehol sincsenek.' (Vj1/465–466)
- (178) *mä jökə läyəm-s-əm mətə kəsip əntim.*
 én hátra néz-IMPF-1SG valami senki NEG.PRED
 'Hátra néztem, senki sincs.' (Vj1/324–325)
- (179) *koləm jöη kuj-əw jəl' mətəlip əntim.*
 három tíz férfi-ADJ had semmi NEG.PRED
 'A harminc fős hadból semmi sincs.' (Vj1/703–704)

3.2.7.4 Feltételes mondatok

Már az igenevek tárgyalásakor említettük (3.2.5), hogy a vaszjugani hanti reális feltételt -*η*- képzős igenévvel fejezi ki, melyet Karjalainen potenciálisnak nevezett:

- (180) *koj-η-in mä nəη-ä lõk pämil-l-əm.*
 akar-PTC.POT-2PL én ti-LAT út mutat-PRS-1SG
 'Ha akarjátok, utat mutatok nektek.' (Vj1/684–685)

A *kuntə* 'mikor, ha' kötőszó is megjelenhet a mondatban:

- (181) *torəm-nə kuntə-nə ärəy tu-mə junəkan-əy*
 isten-LOC mikor-LOC ének hoz-PTC.PST bálványfejedelem-TRA
mänt čəjəy čöηlətə-η-ül...
 én.ACC nevel-PTC.POT-3SG
 'Ha isten engem valóban énekhozó bálványfejedelemnek nevel...' (Vj1/635–637)

Irreális feltétel esetében jelentő módú ige és a *töη* partikula használatos. Karjalainen nyelvtani feljegyzései szerint a *töη* jelen és múlt idejű igékhez kapcsolódva jelen- és múlt idejű conditionalist fejez ki: *mä mənəm töη* 'mennék', *mä mənəm töη* 'mentem volna' (KarjGr 174). A szövegek azonban arról tanúskodnak, hogy jelenre, sőt jövőre vonatkozóan is múlt idejű igék környezetében jelenik meg a *töη* partikula. A Vj3 énekben több olyan feltételes mondat van, melyekben a protasis/feltétel PTC.PST+PX+LOC ragos alakkal, az apodosis pedig ragozott ige után álló *töη* partikulával van kifejezve. A partikula hétszer fordul elő, ötször múlt idejű ige után (8, 11, 12, 14, 35. sor), egyszer jelen idejű ige után

(26. sor) és egyszer LOC ragos igenév előtt (33. sor). A (182)–(183) mondatok az -s jeles múlt idejű ige ellenére jelen idejűek:

(182) *kā lil-kən tǎja-m-am-nə*

két lélek-DU birtokol-PTC.PST-1SG-LOC

əj lil-im nǔŋ-ä mə-s-im tǔŋ.

egy lélek-1SG te-LAT ad-IMP-3SG<1sg PCL

’Ha két lelkem lenne, egyik lelkemet neked adnám.’ (Vj3/13–14)

(183) *əj jəj kal-ta torâm-nə tǔŋ məŋ-a əsəl-t-äl-nə*

egy éjszaka hál-INF isten-LOC PCL mi-LAT enged-PTC.PRS-3SG-LOC

čəkə tǔŋ jəm wāl-əs.

nagyon PCL jó van-IMP-3SG

’Ha isten engedne nekünk eltölteni egy éjszakát, nagyon jó lenne.’ (Vj2/266–267)¹⁵⁴

A (184) mondatban a -kal/käl időjeles állítmány valóban múlt időt jelöl:

(184) *tupə tǔŋ mǎnə torâm jor köl-əŋ wajəŋ əntə tǔŋ əsəl-käl-i.*

csak PCL én.LAT ég közép szó-ADJ állat NEG PCL enged-PRFH-PASS.3SG

’Bárcsak ne engedték volna le hozzám az égközepi beszélő állatot’. (Vj1/593–594)

3.2.7.5 Több finit igés összetett mondatok

Közhelyszerű, hogy a hanti nyelvjárásokra az igeneves szerkezetekkel kifejezett alárendelt mondatok jellemzők. Előfordulnak azonban több finit igét tartalmazó összetett mondatok is, melyekben megjelennek a kötőszó kezdemények:

(185) *nǔŋ müŋyi wāl-ta koj-wəŋ, müŋyi kǎla-ta koj-wəŋ?*

te mi él-INF akar-PRS.2SG mi meghal-INF akar-PRS.2SG

’Te élni akarsz, vagy meg akarsz halni?’ (Vj1/741–742)

A most közölt szövegek a jövőben egyéb, más szempontú megfigyelések alapjául is szolgálhatnak.

¹⁵⁴ Felmerül az orosz hatás lehetősége, hiszen az oroszban a feltételes partikula kizárólag múlt idejű ígéhez kapcsolódik (я пошла бы ’mennék, mentem volna’).

3.3 Szövegközlés

3.3.1 Vj1 szöveg: Hősmese

Karjalainen két részre osztotta az éneket, egy előénekre (Esilaulu, 1–4. lap, 1–91. sor) és a tulajdonképpeni énekre (Varsinainen laulu, 5–50. lap, 92–1017. sor). Cím helyett ezt írta a lap tetejére: *laulun sanoilla puhuva* 'az ének szavaival beszélő'. Ez azt jelenthette, hogy az adatközlő az éneknyelvi kifejezéseket megőrizve, prózában mondta el a történetet. Maga Karjalainen is a hősmese (*sankarisatu*) kifejezést használja, amikor erre a szövegre utal (JugrUsk. 506, FFC 63: 185, Relig3: 138).

A szöveg nincs verssorokra tördelve. A sorok betöltik az egyes lapokat, az esetleges széljegyzeteknek azonban a feljegyző széles margót hagyott. A szövegkiadásban megőriztem a sorbeosztást, a sorok végén én is ott választottam el a szavakat, ahol az eredeti kéziratban el van választva.

A műfaj: prózában elmondott hősenek

Tartalmi összefoglalás:

Az előének arról szól, hogyan szerzi meg az énekes a hét ének, hét mese szavait és dallamát. Égatyához fordul, tőle kér szavakat, mire egy szélfuvallat az égig röpíti, ahol az égből feccse megadja neki, amit kér.

Innen kezdődik a tulajdonképpeni ének, melynek során az ének hőse egyes szám első személyben mondja el kalandjait. A hős neve Égi-csillag-képével-díszített-páncél, lakóhelye pedig, ahonnan elindul és majd hazatér, miután végigjárta égi, földi és alvilági útját: Behavazott-homokú-népes-hegyfok-fehér-kőként-tükröződő-hegyfok. Nincs tudomásunk arról, hogy ez egy valós földrajzi hely hely lenne.

A harcra készülődve a hős anyjától fegyvereket, apjától bölcsességet kap – bár ő maga nem kíván hadakozni. Segítségére van egy isteni erejű ló is, mely mindig ott terem, amikor szükség van rá, és világokon keresztül repülve viszi lovasát. Ló és lovasa, mindkettő énekhöz, meséhez hős, azaz az ének és mese főszereplői. A hősnek hadserege is van, melynek állandó jelzője „füstösreccse körme magasságú”. Ennek ellenére a hős magányosan vívja harcát, melyet csak távolról figyelnek az emberei. Nyíllal és karddal támadnak rá, ő pedig háromszáz pudos vas bunkójával üt vissza. A vele kezdetben ellenséges vitézek, Nagy-követ-dobó-páncél, Hét-akadályt-átugró-szellem és Fagyos-bundájú-öltözék csatlakoznak hozzá. Élő-kígyó-fejű-férfit azonban megöli, fejbőrét lenyúzza, szívét kitépi és még eszik is belőle. Utána viszont illő módon eltemeti, hogy a később születő emberek bálványszellemként tisztelhessék.

A továbbiakban a hős változó szerencsével vívja harcait. Újabb ellenfele, Égi-erős-eleven-kéz a földbe döngöli. A tüzes tenger partján majdnem megfullad a füsttől. Kérésére isten befagyasztja a tengert, így át tud kelni rajta. Hálából, hogy nem fulladt meg a füstben, anyjának két piros gombolyagot akaszt egy erdefenyőre, a tenger túlsó partján pedig két nyílvesszőt tűz a homokba emlékül és áldozati ajándécul.

Újabb nehéz terepen, tövises úton, embernagyságú zsombékok között megint megtámadják, de ő egymaga legyőz harminc vitézt. Majd két vitézzel találkozik, akiknek a neve Kemény-kő-képű-páncél és Vörös-kő-képű-páncél. Mindkettő könyörög, hogy hagyja meg az életét: „Én fűszál vastagságú lelkem ne szakítsd el”. Mindkettő a lányát ígéri cserébe. A hős mindkettőt megesketi az aranyágú, égi vörösfenyő lábánál, hogy bizonyos

időn belül elküldik hozzá a lányukat. A második hős lányának a nevét is tudjuk: Gombos-hódprém-bunda-képű-kis-istennő.

Még egy utolsó csata vár hősünkre. Miután háromszáz pudos vasbunkója gyenge vesszőnyalábbá vált a kezében, ellenfele tanácsára vörösfenyő fatörzsekkel verekednek össze, majd birkózásba fognak. Egymás derékszíjába kapaszkodva próbálják földre dönteni egymást. Ez egyiknek sem sikerült, de közben az egész földet széttapossák és megingatják. Ég-Atya hírvívője tudja csak őket megállítani, mondván, hogy már körbejárták az eget a középpontja (a jégcsákány lyuka) mentén, ideje hazatérni. A két vitéz békét köt, s ezt esküvel is megerősíti.

Hősünknek honvágya támad. Magához szólítja lovát és hazarepül Fehér-kőként-tükröződő-hegyfoki városába, hét éneket éneklő, hét mesét mondó házába. Fejet hajt a szentképek előtt, és elmondja, hogy bejárta a világot. Isten segítségével idegen világok erejével, bölcsességével ismerkedett meg. Megérkezik két menyasszonya is, beül közéjük a ház szent sarkába. A szolgáló egy fémdíszekkel kivarrt takarót terít hármukra, mire hősünk vasbálvánnyá-kőbálvánnyá szilárdul. Ezzel a hét ének, hét mese véget ért.

3.3.1.1 Vj1 szöveg szó szerinti fordítással: *jāwət ärəy jāwət maht' [Hét ének hét mese]*

1. lap

1.	<i>jāw[ə]t ärəy sāyêw köl mā ulâηtâsim[.]</i>	Hét ének dallamú szót elkezdtem.
2.	<i>koy ärəy koy maht', jōnāη¹⁵⁵ ärəy sā-</i>	Hosszú ének, hosszú mese, ősi ének
3.	<i>yaw kölñāti, pelāη ka[t] pelāη jora</i>	dallamú szóval, padlós ház padlójára
4.	<i>imâlsâm, ärə[y] kən[č]čə neməη köl-</i>	leültem, ének kereső igazi
5.	<i>nāti. mā t'ōya sayêl juy ur¹⁵⁶ ŋo-</i>	szóval. Én oda fahasáb csupasz testével
6.	<i>χina mā imâlsâm, mā müyitā</i>	én leültem, én micsodát
7.	<i>käslim¹⁵⁷. laη juyêw toraη kat</i>	keresek. Világítófáklyájú ajtórétes ház,
8.	<i>tüytəη kat jəpələynə mākō no-</i>	tüzes ház belsejében én bizony gondol-
9.	<i>māysillām, koy turpêw turəη</i>	kodom, hosszú torkú torkos
10.	<i>ärəy; kölāη kat jəpələynə mākō</i>	éneket, ajtos ház belsejében én bizony
11.	<i>nomāysillām, mā kăstā kürtim¹⁵⁸.</i>	gondolkodom, nem tudom megtalálni.
12.	<i>jāw[ə]t ärəy jāwət maht' sāyêw köl-</i>	Hét ének, hét mese dallamú
13.	<i>nā wičê¹⁵⁹ latê wăytorəw jəyəw kolānta,</i>	szóval [rendelkező] örökkévaló vasisten atyám, idehallgass,
14.	<i>mā kăntā[y] ku nāləm čeyä nüñä</i>	én emberi beszédet hozzád
15.	<i>nuk əsəltā kojłām[.] mănä mətä-</i>	fel engedni akarok. Hozzám valamennyi

¹⁵⁵ *ikuinen*, alituinen, ainainen [örök, állandó, szüntelen]

¹⁵⁶ *ikäänkuin puuhalko omalla lihallani* (ei ole apulaishaltioita) [mint egy fahasáb saját testemmel (nincsenek segítő szellemek)]

¹⁵⁷ *löydäänköhän* [megtalálom-e]

¹⁵⁸ *не могу найти* [nem tudom megtalálni]

¹⁵⁹ (*wič*)

16.	<i>jōɣa[t]¹⁶⁰ köl mänä tōŋ ɿl əslä. mä</i>	szót hozzám bárcsak le engedj. Én
17.	<i>tepä tem ka[t] jəɣpeɭəɣnə jaynə</i>	ide, eme ház belsejében az emberek
18.	<i>mänt ärəytät[i] aməšə, nŋə kölä[t]</i>	engem énekelni leültettek, hozzád szavakért
19.	<i>pīrəɣsəlām, sārñəŋ ɔɣəw</i>	könyörgők, arany fejű
20.	<i>jəwɰjəŋ torəm mänä mətä jōɣa[t]¹⁶¹</i>	hetven ég nekem valamennyi

2. lap

21.	<i>köl ärəytämäti ɿl əslä[.] männäm</i>	szót hogy énekelhessek, engedj le. Én magam
22.	<i>wöɣäm mä əntə kəsli, nŋə wö-</i>	nem találom az erőmet, a te
23.	<i>ɣännäti məta jōɣa[t] köləŋnät</i>	erőddel valamennyi szóval
24.	<i>wiçəlatä wə[ɣ] torəm jəɣəm, sār-</i>	örökkévaló égi atyám,
25.	<i>ñəŋ ɔɣəw wəɣtorəm jəɣəm. nŋə</i>	aranyos fejű égi atyám. A te
26.	<i>jisən¹⁶² nŋə kölän mä məɣoyti</i>	regédet, a te szavadat a földfelszíni
27.	<i>kŋləŋ jəɣa löŋəttamatj. torəm</i>	okos népnek mondhasam. Isteni
28.	<i>jəsəŋ torəm köl. tem urt aməš-</i>	rege, isteni szó. Ebbe a násznagy ülésére (való)
29.	<i>ta öɣəŋ kata pəkkəŋ kata mä</i>	lányos házba, fiús házba én
30.	<i>jəw[ə]t ärəɣ səɣəw köl soləŋ mañt'</i>	hét ének dallamú szót, csacska mesét
31.	<i>löŋəttamatj.</i>	előadhassak.
32.	<i>jəw[ə]t ärəɣ s[əɣəw] kölän kölə mätim</i>	Hét ének dallamú szóval amíg én magam
33.	<i>peləŋ ka[t] pelä jorna kölə aməš-</i>	padlós ház padlójára amíg ülök,
34.	<i>lām, űləŋ ja[ɣ]ku torəm putwow</i>	északi emberek világának végéről
35.	<i>əɽəɣsər wat jōɣtəs[.] mä čökəŋ</i>	hideg szél jött. Én szegény
36.	<i>ñäləm jōñəw kölän kəlatə ku</i>	nyelvtövi szavam, halandó férfi
37.	<i>ñäləm čəɣəm tərəm wat mŋ-</i>	nyelvjárásom erős szélfuvallat által
38.	<i>kŋnə əlɭə kut jōñəw jəŋkəɣ əlɭə wat</i>	nagy hat gyökerű vízből nagy szél
39.	<i>mŋŋkŋnə ñäləm jōñə¹⁶³ konəŋ kat</i>	fuvallat által nyelv[em] tövére tetőnyílásos ház
40.	<i>jirəŋ tōjə t'ä nuk ələmsi[.]</i>	csúcsára ím fel emeltetett.

3. lap

41.	<i>oyər juɣ jirəŋ tōjə əɽəɣ wat</i>	Magas fa csúcsára hideg szél
-----	-------------------------------------	------------------------------

¹⁶⁰ скольконибудь [valamennyi]¹⁶¹ 70 – скольконибудь [70 -- valamennyi]¹⁶² nyk. jisən [most jisən]¹⁶³ kielen kanta [nyelv töve]

42.	<i>jäw[ət] mĩŋkĩnâ pəxtə pələŋ jäwət</i>	hét fuvallat által fekete felhő hét
43.	<i>kəla¹⁶⁴ nuk äləmlĩ näyi pələŋ</i>	nyílásába fel emeltetik fehér felhő
44.	<i>jəltə pat'a. torəmnâ mǎ jisŋəm</i>	járó szélére. Az égben én regémet
45.	<i>mǎ kölām tultâ näyi pələŋ jäwət</i>	én szavamat hozó fehér felhő hét
46.	<i>kəloy nuypa məntiləm temnām</i>	nyílásán keresztül felfelé menésem ide
47.	<i>nəmən mǎ kəkalim¹⁶⁵ [.] töyləŋ sar</i>	fent én éreztem. Tollas gyors
48.	<i>är wajəŋnâ¹⁶⁶ män[t] əlkāli, tem n-</i>	sok állat által én vitettem, itt fent
49.	<i>mən jäwət süymət jal'tə pāi töyləŋ</i>	hét nyírfa álló domb tollas
50.	<i>sar ärəŋ wajəŋnâ täyrəltə-</i>	gyors sok állat éneke hangzik.
51.	<i>yalı¹⁶⁷ [.] kayə soŋəw är ikit wāli-</i>	Ősz hajú sok öregember éldégt,
52.	<i>liləŋalt¹⁶⁸, jəŋ jəsəŋlilmil köl¹⁶⁹</i>	az általuk elmondott szavakat
53.	<i>männə ajtū löŋəlām. jäwət süymət</i>	ugyanúgy elősorolom. Hét nyírfa
54.	<i>jal'tə pājnə täyrəltəyalil, jäwət</i>	álló halmon hangzik, hét
55.	<i>loy nĩŋtə kat¹⁷⁰; tū ka[t] jəpələknə</i>	ló pihenő ház; annak a háznak a belsejében
56.	<i>wəlwəl wič[ə] jal'tə, är jay pələt</i>	van mindig álló sok nép magasságú
57.	<i>sərnəŋ əŋkəl jirəŋ töjnə</i>	arany oszlop csúcsán
58.	<i>wet mārənəŋ kul meli kəŋə¹⁷¹ [.]</i>	öt ikrás hal elférő csésze.
59.	<i>kəŋə jəpələknə torəm jor</i>	A csésze belsejében ég közepi
60.	<i>kələŋ lip¹⁷² töt täyrəltəlil.</i>	beszélő fecske ott csicsereg.
61.	<i>mǎ kölām tərəm wat jäw[ət] mĩŋ-</i>	Én szavamat erős szél hét fuvallata

4. lap

62.	<i>kĩnâ jũŋa jöŋtəmtəsi. torəm jor</i>	hozzá vitte (meglepte). Ég közepi
63.	<i>kələŋ wajəŋ ilok läyililəwəl[:]</i>	beszédes állat körülnéz:
64.	<i>kol' mǎnə jöŋtəs kələŋlät [?] mũyi</i>	„Honnan jött hozzám ez a beszéd? Milyen
65.	<i>kəsĩnə mǎnt čökəŋ nāləm töjə</i>	ember [vett] engem szegény nyelve végére,

¹⁶⁴ rakoon [nyílásba, résbe]¹⁶⁵ kuulin [hallottam]¹⁶⁶ pəjləŋ sar är wajəŋnə [szárnyas gyors sok állat által]¹⁶⁷ sanottiin vanhat ihmiset [öreg emberek mondták]¹⁶⁸ asuivat [laktak]¹⁶⁹ heidän puhumiaan sanoja [az általuk mondott szavakat]¹⁷⁰ 7 hevosta voi juosta loppuun (peräkkäin, oli niin pitkä talo) [7 ló tud végigfutni rajta (egymás után, olyan hosszú ház)]¹⁷¹ pylvään päässä malja johon mahtuu 5 mäännäis языä [az oszlop tetején egy csésze, melybe 5 ikrás ónos jász (hal) fér]¹⁷² siinä keskitaivaan (taivaan navan) pääskynen [ott az égből közepi (égsarki) fecske]

66.	<i>kojnâ mänt säyâmlâs¹⁷³, müyi kă-</i>	ki említett engem, milyen ember,
67.	<i>sı müyâli jüyâ maswâl[’]. wajâk</i>	mi kell neki?’’ Vadat
68.	<i>irimân¹⁷⁴ kâşınâ mänt ereylâs¹⁷⁵[.]</i>	el nem ejtő emberként beszélt rólam.
69.	<i>ko[t] müyi kâşınâ won[t] wajây wârâñ</i>	Milyen ember, erdei vad véres
70.	<i>wâlâka¹⁷⁶ mänt wajâk irimân ku</i>	helye, engem, a vadat elvétő férfi
71.	<i>mänt säyâmlâs[.] küļâñ mây jäwtoytı</i>	engem említett. [„]Lyukacsos föld hét felszíné[n]
72.	<i>männâ tât üylimsim¹⁷⁷. jü[y] kâşınâ</i>	én kerestem. Ő, ember
73.	<i>ärâ[y] kânčâ nälâm čeyänâ mänt</i>	ének kereső nyelvével engem
74.	<i>säyâmlâyân, mä tim čökâñ mây</i>	megemlített, én eme bajos föld
75.	<i>jäw[ə]toytı männâ küñ üyalli[,]¹⁷⁸ mä</i>	hét felszíné[n] bár keresem, én a
76.	<i>küļâñ mâyñâ männâ äntâ kâşli. tât</i>	lyukacsos földön nem találom[’]. Itt
77.	<i>nômân mä uyalım torâm jor köy</i>	fent én láttam az ég közepi kő
78.	<i>pelä, tot köy pelä, jırâñ tōjnâ</i>	padlót, ama kő padlót, a csúcson
79.	<i>wälwâl. köyâ saltı wäyâ saltı¹⁷⁹</i>	van. Kőre-tükröző-vasra-tükröző
80.	<i>kōraw kan, tu köyâ saltı kōraw</i>	-képű uralkodó, ama kőre-tükröző-képű
81.	<i>kan jü[y] kōrâytl¹⁸⁰ jölâw¹⁸¹ torâm</i>	uralkodó, ő elesése szabású világot
82.	<i>mä kop äntâ ulâm¹⁸², jüy wičimâ¹⁸³</i>	én semmit nem látok, ő az örökkévaló

5. lap

83.	<i>kö[y] kōraw joyâr¹⁸⁴[.] mä ärây tuntâ</i>	kőhöz hasonló páncéling. Én ének hozó,
84.	<i>mañt tuntâ jun[k] kan jüyâ</i>	mese hozó szellem-uralkodó hozzá
85.	<i>mānlām, jüy torâm putâw putâw</i>	megyék, ő a világ vége végi

¹⁷³ nyk ei – mainitsi [ma nem – említette]¹⁷⁴ onnistumaton metsästysreissu [sikertelen vadászat]¹⁷⁵ mainitsi (minua) [említett engem]¹⁷⁶ veripaikkaan s.o. missä on eläin tapettu, nyk *wälaka* [a véres helyre, azaz ahol az állatot megölték ma *wälaka*]¹⁷⁷ saada selvää, löytää (?) [kiderít, megtalál (?)]¹⁷⁸ Varsinainen laulu [Tulajdonképpeni ének – itt kezdődik]¹⁷⁹ liittyä tarttua kiinni, esim. valokuva syntyy [csatlakozik, hozzátapad, pl. a fénykép születik]¹⁸⁰ hänen kaatumapaikkaansa ei missään näe (hän on niin mahtava, ettei missään kaadu) [az ő elesésének helyét sehoh sem látom (olyan hatalmas, hogy sehoh sem esik el)]¹⁸¹ ikuinen (?) [örök (?)]¹⁸² нигде не знаю [sehoh sem tudom]¹⁸³ *wičemâ* nyk. p. [wičemâ mai beszéd]¹⁸⁴ kiventapaiseen rautapaitaan ikuseksi syntynynt (?) mahtava, „kova” on [kőhöz hasonló páncélingbe örökre született (?)hatalmas, „kemény”]

86.	<i>jəŋkøɣ putwəl uləy¹⁸⁵ torəm kiməl</i>	víztől a vége láthatatlan ég széléig
87.	<i>jũyən uli. torəm putəwnə wiçi-</i>	általa láttatik. A világ végén örökkévaló
88.	<i>mä jirəŋ juŋkət joyrəŋ eləw</i>	áldozatos szellemek, páncélos testű
89.	<i>ärəɣ tuntə maŋt' tuntə jakkəŋlät</i>	ének hozó mese hozó emberek
90.	<i>männə tō[y] kəlkalat¹⁸⁶. pičəŋ kas-</i>	én ott hallottam őket. Később füstösre
91.	<i>kũŋ[č] pələt kujəw jəl'na nula jä-</i>	körme magasságú férfias haddal együtt
92.	<i>litøɣ kotəl¹⁸⁷. jəw[ə]t ärəɣ j[äwət] m[aŋt'] s[äyəw] k[öl] [.]</i>	harcolásunk napja. Hét ének hét mese dallamú szó.
93.	<i>mũyəlɪn ka[t] jəyɸəkənə mən</i>	Miért a házban mi
94.	<i>mũyəlɪn¹⁸⁸ amsəltələw¹⁸⁹. torəmnə</i>	miért ültetjük őt. Isten
95.	<i>mənət pər[t]kəl jəl'iysəntäɣ[.] əj</i>	nekünk parancsolt harcolni. Egy
96.	<i>ka[t] jəɣ ɸəkənə mən kuntənə</i>	házban mi amikor
97.	<i>amsəkətəsøɣ¹⁹⁰ torəmnə mənət</i>	elkezdünk ülni, Isten minket
98.	<i>mičəwəl¹⁹¹ tim ka[t] jəyɸəkə torəm-</i>	megátkoz, ennek a háznak a belsejébe
99.	<i>nə mənə təɣ patəltəwəl, mä</i>	Isten minket ide befagyaszt, én
100.	<i>əntə kũt kojsəm torəmnə mən[t] pir-</i>	nem bár akartam, Isten nekem
101.	<i>tiyən torəm məyəl jirəŋ kant</i>	parancsolta, hogy szerte a világon hősöket (áldozatos uralkodókat)
102.	<i>əsi mä əsi kölə kurnəytəlɪm¹⁹²[.]</i>	mind felkutassam.

6. lap

103.	<i>katəŋ jaylama¹⁹³ mä put wertə əlɸə</i>	Házi embereimnek, én fazék főző nagy
104.	<i>pajartatɪ jəŋkər wökəŋ mä t'ä</i>	fő szolgának, [akinek] váll[a] erős, én azt
105.	<i>tɪyəsəm[:] [.,]sosəm kar nøyi¹⁹⁴ put t'ä[y]</i>	mondtam: „Szikkadt bika hús fazekat ím
106.	<i>käta pəncəltitən¹⁹⁵, əlɸə kar lamɪ¹⁹⁶</i>	nosza süssetek, nagy bika lapos

¹⁸⁵ его границы никто не видалъ [a határait senki sem látta]¹⁸⁶ я тамъ ихъ слышалъ [én ott hallottam őket]¹⁸⁷ jonakin päivänä sotien yhteen joudumme [valamely napon harcban találkozunk]¹⁸⁸ nyk. *mũyälä* -liw [ma *mũyälä* -liw]¹⁸⁹ miksi me turhanpäiten istutamme häntä (pitää ruveta lauluun käsiksi) [miért ültetjük őt hiába (el kell kezdeni énekelni)]¹⁹⁰ (-səw)¹⁹¹ nyk. *mičəwəl*, kiroo (vrt. *mičəwəl* heiluttaa) [ma *mičəwəl*, megátkoz (vö. *mičəwəl* himbál)]¹⁹² Jumala on käskenyt käydä (tiedustaa) kysymään kaikkien seutujen sankareja – навѣщать – чтобы [Isten megparancsolta, hogy körbejárjam (megtudakolni) kérdezni minden vidék hőseit – meglátogatni – azért hogy]¹⁹³ у меня въ домѣ живущим [a házamban lakók]¹⁹⁴ käskin väkevän pääpalvelijan panna padan tulelle sitkeän porohärän li[haa] [megparancsoltam az erős főszolgálnak, hogy tegye tűzre az üstöt, a kemény rénbika húst]¹⁹⁵ ну ка ripustakaa [nosza, akasszátok föl]¹⁹⁶ nyk. *lamät* [ma *lamät*]

107.	<i>puł t'ä kăta pāncaltitân. mă</i>	darabját nosza süssétek. Én
108.	<i>intān siyər kul alhānā semam wa-</i>	ehető siyər hal végére bensőm
109.	<i>yāntāwāl¹⁹⁷, mă koy ļōk koy mǎč</i>	kíváncozik, [amikor] én hosszú útra, hosszú vándorlásra
110.	<i>wertāmā''[.] tū[t] pīrnā kat lāyalli</i>	készülök''. Az után a házat őrző
111.	<i>juytuman ǎllā artāta mă t'ä tiyā-</i>	fát hordó nagy szolgáltnak én ezt
112.	<i>sām: [,]mā t'u torāmjun k awtāw</i>	mondtam: „Én ama égi istenség sörényű
113.	<i>karam mǎnā nik wānaltitān[.]</i>	hím állatomat hozzám vezessétek.
114.	<i>tuyitān təy, tǎ[γ] kōmān alān</i>	Hozzátok ide, itt kint, az első
115.	<i>torām timānā mă lewḡām jāy-</i>	világ születésekor, én pitvarom bel-
116.	<i>peļaknā¹⁹⁸ ǎj patām wǎyānkāl kōy</i>	sejében egy fagyott vasoszlop, kő
117.	<i>ānkāl. t'u wǎyānkāl tim jal'tā</i>	oszlop [lett]. Az a vasoszlop ez álló
118.	<i>sūn k torām peļaknā¹⁹⁹ jal'wāl, torāmnā</i>	nap égtájon (=délen) áll, isten
119.	<i>tātkāli²⁰⁰ jītān kōt meli wǎy jōy²⁰¹</i>	teremtette ruhaujjas kéz beleférő vaskarikát
120.	<i>tumjīn²⁰² ma jāw[ǎ]t ārəy tuntā waj-</i>	hozván én hét éneket hozó állatom,
121.	<i>kam[,] pojsem winčiw awtāw ka-</i>	jégesőhöz hasonló hajú him állatomat
122.	<i>ram toy jōritān. ''²⁰³ katnā kayā so-</i>	oda kössétek''. A házban egy őszhajú
123.	<i>yāw ǎll[ǎ] imi, ǎsām nowtj ǎll[ǎ] imi²⁰⁴[.]</i>	nagyanyó, anyám korú nagyanyó [van].

7. lap

124.	<i>mā jūyā tā lāyāmsām²⁰⁵[.] [,]sāri torām</i>	Én rá néztem. „Előző világon
125.	<i>wālmjīnnā ārəy tuntā mān[t'] tuntā²⁰⁶</i>	éltetekben ének hozó mese hozót,
126.	<i>mān[t] tittā ka[k] wārmāltāyaltāy²⁰⁷, ǎn-</i>	engem hogy neveltetek fel,

¹⁹⁷ nyk. ei sydāmeni alkoi vaatia kalan loppua (s. o. nālkā tuli lähtiessäni pitkälle tielle, pitkälle matkalle (туда) [ma nem – szívem a hal végét kezdte kívánni (azaz megéheztem, amikor hosszú útra, hosszú utazásra indultam (oda)]

¹⁹⁸ eteisessäni [az előszobámban]

¹⁹⁹ pylvä seisoo puolipäivän puolella [az oszlop a déli oldalon áll]

²⁰⁰ jumala loi sen [isten teremtette]

²⁰¹ hihaisen käden menevä rautarengas [vaskarika, melybe egy ruhaujjas kéz belefér]

²⁰² tuokaa ja ---- [hozzátok és ----]

²⁰³ sitokaa [kössétek]

²⁰⁴ harmaa päinen, äidin ikäinen vanha akka [ősz hajú, anya korú öregasszony]

²⁰⁵ katsoin häneen [ránéztem]

²⁰⁶ ennen eläessänne minut kulkemaan [korábban éltetekben engem jární]

²⁰⁷ вы меня какъ родили [ti engem hogy szültetek]

127.	<i>təm t'opj kulal täytam əj tunta tät-</i>	felöltött halbőr takaróm egyszer
128.	<i>kälätən²⁰⁸, mā müyi härkeləw woɣəl'</i>	megteremtettétek, én milyen csupasz testű [vagyok], vékony
129.	<i>jernäs əj piyêr mənəm²⁰⁹ mā mü-</i>	ing egy rétegűvé vált, én így
130.	<i>yî tatj²¹⁰ mənłəm[. "] imi katuja jl</i>	hogyan indulok útnak". Az asszony a pincébe le
131.	<i>jānas, imi tomnam ilām tiyêtal</i>	ment, asszony oda lenti beszéde
132.	<i>sätəs, kätä²¹¹ pāya təy jälä; mā</i>	hallatszott, hogy fiú ide gyere; én
133.	<i>tōy mənəm. iminə sat wajəy</i>	oda mentem. Az asszony száz állat
134.	<i>kōraw²¹² kint elāy²¹³ əyêw mənā nuk</i>	képű puttonyt, fedeles fejűt nekem fel
135.	<i>əj köt pełək čičətə²¹⁴, məstə, mənna</i>	egy kéz fél[lel] nyújtotta, adta, én
136.	<i>kayrəmtəsī əj köt pełək mənna</i>	elkaptam egy kéz fél[lel] én
137.	<i>kūt kayrəmtəsī, jāyert, tū pültä</i>	amint elkaptam, súlyos, abba a lyukba
138.	<i>kat'pə tōy kōrəysəm²¹⁵. imi liskəməs</i>	majdnem oda estem. Az asszony felnevetett
139.	<i>mənā jäsənləwəl: [„]oj pāya, jāw[ə]t ärəy</i>	nekem mondja: „Ó, fiú, hét ének,
140.	<i>jəwət maht' nūy müyi šeylännä²¹⁶</i>	hét mese, te milyen képességeddel
141.	<i>torəm putəw kō[y] kanlan müyəlīn</i>	világ végi kő fejedelmeiddel hogyan
142.	<i>tultāmtanati²¹⁷, tim al pitəm</i>	boldogulsz, ebben az évben született
143.	<i>hōyəl mək²¹⁸, jāw[ə]t ä[rə]y sāyêw köl</i>	kócsagfióka, hét ének dallamú szót

8. lap

144.	<i>nūy jəyən mənkal əntə nūy jerən-</i>	a te apád [aki] elment, nem a te vonalad
145.	<i>nə wākal²¹⁹. tūt ičêkə nōrəy kōy²²⁰</i>	szerinti volt. De ő mégis dörgő kő

²⁰⁸ вы [olvashatatlan] сделаете мнѣ kalaisen (?) tilkun – я [olvashatatlan][ti halas takarót csináltok nekem – én ??]

²⁰⁹ rupean hienossa paidassa elämään [finom ingben kezdek élni]

²¹⁰ этакъ [így]

²¹¹ „значит” [tehát]

²¹² eläinten kuvilla varustettu [állatképekkel díszített]

²¹³ закрытый [zárt]

²¹⁴ ojensi [nyújtotta]

²¹⁵ olin vähällä [olvashatatlan][majdnem ??]

²¹⁶ millä voimalla [milyen erővel]

²¹⁷ miten heidän kanssaan будешь обходиться [hogyan fogsz velük boldogulni]

²¹⁸ ципленник, linnun poika [csirke, madárfióka]

²¹⁹ ei ollut sinunlaisesi [nem olyan volt, mint te]

²²⁰ mutta hänetkin (также) kuitenkin jyrisevän kiven [de őt is mégis dörgő kő]

146.	<i>putwâl jəŋ[k]nə²²¹ tom nɔmân porâyliltâ</i>	széle (parti) vízen ott fent repülő
147.	<i>workəlki²²² är pārana hóyil ellä</i>	erdei holló sok csapatban húsát vajon
148.	<i>ko[t] nɔkalil²²³. nŭŋ jeriwān²²⁴ ärəy</i>	hol csípkedik. A te módodon ének
149.	<i>tuntâ ku i mañ[t] tuntâ ku müyi poɣ-</i>	hozó férfi és mese hozó férfi milyen
150.	<i>tana²²⁵ torâmnâ nŭŋa torâm jor</i>	szarral isten hozzád ég közepi
151.	<i>köləŋ wajəy müyi tati nŭŋä kittä[.]</i>	beszédes állatot hogyan hozzád küldte.
152.	<i>nŭŋ pāya mä nŭŋət jöyətəjaləm tə</i>	Te fiú, én téged nézlek, eme
153.	<i>nāmən²²⁶ kölənəŋə jäw[ə]t amältiw suril-</i>	parton kikötőben hét lék holt
154.	<i>jəŋ[k]nə kaskün[č] pəla kujəw jəl' kür-</i>	vízen füstösréce körme magasságú embereink hadba indulása
155.	<i>kälti²²⁷ əjä jöyətəŋ kotla jöyətəŋ²²⁸ [".]</i>	össze jött, napra (rögtön) jött.”
156.	<i>mä ilə jokə läyiləlləm[.] əsəmnə ämp-</i>	Én előre-hátra figyelek, anyám kutya-
157.	<i>ätəm čimj kölənə²²⁹ man[t] wəñtəylə-</i>	rossz čimj szóval engem vagdos.
158.	<i>wəl²³⁰ [.] tū wältəy wičälata wäyto-</i>	Hogy [tovább] éljek, örökkévaló vasisten
159.	<i>rām sārñəŋ əyəw jäw[ət]jəŋ torma</i>	aranyos fejű hetven egébe,
160.	<i>l'ökəŋ kat jəm pətāmä t'ä kərim-</i>	sarkos házam jó végébe ím
161.	<i>təsəm[.] kirkələm är aw-</i>	befordultam. Sok hajas fejem
162.	<i>təŋ uɣəm juŋ[k] noliŋ²³¹ ləy wäy wä-</i>	bálványszellem rozsdaszínű vízpartjá[n ülő], vas arcú
163.	<i>həmpə jäwjəŋ tormətə kul intə</i>	hetven istenhez fordítottam, hal evő
164.	<i>kuləŋ möyləm t'ä nokiŋsɨm[:] [„]əllə</i>	halas mellem ím megvakartam: „Nagy [„]əllə
165.	<i>torâm nemnät jəyəm kolânta[!]</i>	isten neves atyám idehallgass!

²²¹ rantavedellä [parti vízen]

²²² ylhäällä kulkevat korpit [fent járó hollók]

²²³ не знаю где nokkivat [nem tudom hol csípkedik]

²²⁴ nyk. *jeritəwān* (не по твоему) [ma *jeritəwān* nem szerinted]

²²⁵ говно [szar]

²²⁶ nyk. подъ горой, до дорожки [ma: a hegy alatt, az ösvényig]

²²⁷ ei nyk. alkaa, nousee – [ma nem használják, kezdődik, felkel]

²²⁸ tulee heti – [rögtön jön]

²²⁹ koiramaisilla sanoilla [kutyaszerű szavakkal]

²³⁰ ei nyk. leikkaa [ma nem használják, vág]

²³¹ ei nyk. [ma nem használják]

9. lap

166.	<i>mä tipä əsəmnə mant amp ätəm</i>	Én íme anyám engem kutya rossz
167.	<i>ku nemnäti wānt'əyləwəl[.] mä nü-</i>	férfi nevével vagdos. Én neked
168.	<i>ŋä wičəłata wəy torəm jəyəm</i>	örökkévaló vasisten atyám
169.	<i>nűŋä əy pānlilləm mä jəyəmtəsəm</i>	neked fejet hajtok én ütődtem
170.	<i>jəyŋəy juŋ pörka²³², kaskūn[č] pələ</i>	kidőló fa tövéhez, füstösrece körme magasságú
171.	<i>kujəw jəl' täpə məram jəyətül</i>	népes had íme csak érkezésük
172.	<i>kjətəs, mä nüŋä wayəntəłəm[.]</i>	maradt, én hozzád kiáltok.
173.	<i>örəy jör, örə[y] koŋəm²³³ mänä il</i>	Több erőt, több értelmet nekem le
174.	<i>əslä"[.] peləŋ ka[t] pelä jorŋə köl</i>	engedj". Padlós ház padlója közepén míg
175.	<i>jal'mam²³⁴ əllə ku jirəŋ tőjəy wiłlä</i>	álltam, nagy férfi fejebubján át mintha
176.	<i>əllə torəm jöylim²³⁵, wiłlä mänä wiłlä</i>	nagy isten jönne, mintha hozzám mintha
177.	<i>jös əllə torəm köl mänä əllə kat</i>	jött nagy isten szava hozzám nagy ház
178.	<i>jirəŋ tőjəy köy wānəmp jəw[ət]jəŋ</i>	csúcsáról kő arcú hetven
179.	<i>torəm jəyəmnə wiłlä mänä il əsəl-</i>	isten mintha hozzám le engedte [volna].
180.	<i>sətə[.] mä ŋoyimtelämä koləntəłəm²³⁶</i>	Én egész testemmel érzem
181.	<i>wiłləpə mä ŋoyimteləm koləmtəlim²³⁷</i>	mintha én egész testemet érezném
182.	<i>won[t] wajəy ŋoyi kjnt wiłlä mä</i>	erdei vad hús[os] puttonyt mintha én
183.	<i>kantəmsəm. töl tayəla wičəłata</i>	hátamra vettem [volna]. Onnan odébb örökké [való]
184.	<i>səyən məy pəjan məy pəjan məy</i>	bundás föld rögös föld rögös föld
185.	<i>jəw[t]t oytinə nüŋä wayəntəłəm[:]</i>	hét felszínén hozzád kiáltok:

10. lap

186.	<i>[.,]əllə məy jönəw²³⁸ köl mänä nuk</i>	„Nagy föld gyökerű szót nekem fel
187.	<i>lőŋəta[!] nüŋä əjtə səyawə[t] pun</i>	sorolj! Neked ugyanolyan hajú
188.	<i>koləŋ uχəm nüŋä nəralim i lün-</i>	ügyes fejem hozzád lehajtom és

²³² menin ymmälle en tiedä mitä tehdä. nyk. on – tulín kuin kaatuvan puun tyvi [tanácstalan vagyok, nem tudom, mit tegyek. ma használják – olyan lettem, mint a kidőló fa töve]

²³³ lisää viisautta, ymmärrystä (ei nyk) [több bölcsességet, értelmet (ma nem használják)]

²³⁴ lattialla seisossani [a padlón állva]

²³⁵ kiireeltäni ikäänkuin sain voimaa / tunsin voimaa menevän ruumiiseen [a fejem tetején keresztül mintha erőt kapnék / éreztem, amint erő megy a testembe]

²³⁶ чувствую [érezem]

²³⁷ tuntuu kuin olisin nostanut selkääni (raskaan) lihakontin [úgy érzem, mintha (súlyos) húsos puttonyt vettem volna a hátamra]

²³⁸ коренный [gyökeres]

189.	<i>kəltəlim. mənə əllə məy timə köl</i>	letakarom. Nekem nagy föld szülte szavakat
190.	<i>nuk mənə löñtj mā nññ kölän</i>	nekem sorold fel, [hogy] én te szavad-
191.	<i>nññ jisñənnä[ti] i nññ hāləmče-</i>	te beszédeddel és te tájszólásoddal, a
192.	<i>γännä pörəl'kam siyäl kölñä</i>	jégcsákány lyukából származó szóval
193.	<i>kaskür pələ kujəw jəl'nä</i>	füstösreće lába magasságú népes haddal
194.	<i>məntəm kotəl mā jāynay juy jö-</i>	elmenésem napján én kidőlt fa szabású
195.	<i>ləw torma əl pitimä[.] nəñ jörətən</i>	világba ne jussak. A ti bölcsességetek
196.	<i>nəñ koñmătən jāw[ə]t oytinə təy-</i>	a ti értelmetek hétfelszínén gyér
197.	<i>l'äy²³⁹ pam jöləw torma əl wänəltä²⁴⁰[.]</i>	fű szabású világba ne vigyél.
198.	<i>mə nññä nərasəm['] tim čoyəm</i>	Én hozzád hajoltam". Ez a Behavazott-
199.	<i>səñkij kujəñ öyət²⁴¹. č[oym] s[əñkij] k[ujəñ] öylämä</i>	homokú-népes-hegyfok. Behavazott-homokú-népes-hegyfokomra,
200.	<i>nəyi suləw²⁴² tor[ə]m öyət jak (jər?) səñkij</i>	fehér szikrájú isteni (égi) hegyfok, otthoni homokú
201.	<i>kujəñ öyət köyā²⁴³ saltj[.] mənə</i>	népes hegyfok kőnek (=üvegnek) látszik. Általam
202.	<i>jir wəntə jirəw junk müyi lät</i>	áldozat vevő áldozatú szellem mennyi ideig
203.	<i>torəmnə mən[t] čöñlältiyən²⁴⁴[.]</i>	isten engem nevelt.
204.	<i>kaskür[č] pələ kujəw jəl' jöyət[t]al</i>	Füstösreće körme magasságú népes had érkezése
205.	<i>kotla jöyətəñ. joyrəñ eləw torəm</i>	napjára megjött. Páncélos testű égi

11. lap

206.	<i>junk. mā kayəsoyəw əl[ə] iməjä t'ä</i>	szellem. Én ősz hajú öregasszonyhoz így
207.	<i>tijəsəm: [,]äñkä, mənə məji sōy-</i>	szóltam: „Anyá, nekem add szőrös
208.	<i>sempə seməñ tir²⁴⁵, mā kirkəltämä</i>	szemű szemes szélességet, [hogy] én átváltozzam,
209.	<i>sem wəlaləy mörəy kökkə saltama²⁴⁶[.]</i>	szeme nincs kötömbnek látszódjam".

²³⁹ жидкий [folyékony, híg, gyér]²⁴⁰ не доведи чтобы меня какь снѣгъ топтали [ne engedd, hogy úgy tapossanak engem, mint a havat]²⁴¹ eräs kaupunki (valkeahiekkainen isorahvainen kaupunki) [egy város (fehér homokú nagy népes város)]²⁴² lumihiekkainen / kide [hópihe / kristály]²⁴³ näyttää etäältä kuin lasi [távolról üvegnek látszik]²⁴⁴ [olvashatatlan] меня нарядилъ (lähetti nyk. čöñlältiyən [?? engem megbízott (elküldött, ma čöñlältiyən]²⁴⁵ (tir leveys) [tir szélesség]²⁴⁶ pyytää rautapaitaa silmien näkymättömäksi kiveksi muuttua (s. o. pukeutua rautapaitään (sic!)) [páncélinget kér, hogy szeme nem látható kővé változzon (azaz, hogy páncélingbe öltözzön)]

210.	<i>əsəmnə peləŋ kat pelä jora kas-</i>	Anyám pedig padlós ház padlós közepére füstösréce
211.	<i>kūr kǎŋčaw il'äŋ kɨnt t'ätɨl kām-</i>	lába mintájú fedeles puttonyt ide
212.	<i>laytāstā²⁴⁷[.] mǎnnə jöyətājalɨ toɨ</i>	kiszórta. Én meglátom tavaszi
213.	<i>ku²⁴⁸ samɨ pāj tə[ɣ] ka[t] jora ɨl lōŋ-</i>	hal pikkely halmot e ház közepére le
214.	<i>kāmtāstā[.] torām māyāl kan wāh-</i>	állította. Istenképű fejedelem arcai,
215.	<i>mət kōlā tōy saltāt wiłlā mǎnā</i>	mind úgy ragyognak, mintha hozzám
216.	<i>jəy jāsŋəltä jəyət²⁴⁹: mā tōy nik</i>	ők beszélni kezdtek [volna]: én oda le
217.	<i>kəyālsām, mǎnnə toɨ kul samɨ</i>	léptem, általam tavaszi hal pikkely
218.	<i>pāj ŋoyāŋ jōj əj pōnəknā mǎnnə</i>	domb húsos ujj egy hegyével általam fel
219.	<i>nuk tənŋrəyṭali, mǎnnə är awtāŋ</i>	csipkedtetik, általam sok hajas
220.	<i>awtāŋ oya əllə torām mulwās kōl-</i>	hajas fejre nagy égi imádságos szóval (esküdözve?)
221.	<i>nā mǎnnə t'ä nuk ən[t]li²⁵⁰. juŋ[k] kōyɨ-</i>	általam ím fel öltöztetik. Szellem kö(kemény)
222.	<i>wan kǎ t'ākəlä mǎnnə jejāltālākən²⁵¹[.]</i>	vállá két csúcsát én hajlítgatom.
223.	<i>eŋə suyāmpā sāwrintāy jernə əntə</i>	Vastag fonalú lenvászon vonala nem
224.	<i>sāt'wəl²⁵². os ma ŋoyāŋ jōj əj pōnəknə</i>	éreződik. És én húsos ujj egy hegyével
225.	<i>sōysempə seməŋ tir ən[t]sim, əj püyləw</i>	szőrös szemű szemes szélességet felöltöttem, egy zsinórú
226.	<i>kā[t] seməŋ tirkən²⁵³ kūt ən[t]səm mətā</i>	két szemes szélességet felvettem

12. lap

227.	<i>wālāyp[ə] əntə wālwəl²⁵⁴. əj püyləw jul-</i>	nem kerül semmibe. Egy zsinórú
228.	<i>na tiyṭām²⁵⁵ jāwət joyār mǎnnə</i>	szájjal mondott hét páncélt én

²⁴⁷ сыпала [szórta]²⁴⁸ keväisen kalan [tavaszi halé]²⁴⁹ kasvot näkyvät ikäänkuin olisivat tulleet minua puhuttelemaan [olyan az arcuk, mintha meg akarnának szólítani]²⁵⁰ puen siunaten (itseni) [esküdözve magamra öltöm]²⁵¹ huojuttaen ruumistaan edestakaisin pujottaa vartioilleen [testét előre-hátra hajlítgatva bedugja a vállát]²⁵² ei tunnu edes kuin pakanasta langat tehty холст [még annyira sem éreződik, mint egy vastag fonalból készült lenvászon]²⁵³ vaikka kyllin puin kaksi yhdenlaista [hiányzik a másolatból] [bár két egyformát vettem föl ???]²⁵⁴ mətā wālayp (nyk.) ei maksa mitään [mətā wālayp (ma) nem kerül semmibe]²⁵⁵ словомъ сказать (sanalla sanoen) [szóval mondani (szóval mondva)]

229.	<i>köl ənsi. peləŋ ka[t] pelä jornâ</i>	mind felvettem. Padlós ház padlója közepén
230.	<i>märnəŋ kōri kă[t] čəwkân mä kō</i>	ikrás tokhal két fele én bizony
231.	<i>kəŋəlillâm²⁵⁶. kəŋəlillamnâ ka[t]</i>	lépkedek. Miközben sétálok, ház
232.	<i>jora jöŋətâjalim wiłlä möyrəm</i>	közepére pillantok, mintha zúzott
233.	<i>jəm per[t]lām mäniwəlt²⁵⁷. män-</i>	zelnice, deszkáim hajladoznának. Én
234.	<i>nämät küŋt kässəm²⁵⁸ sem wälaləŋ</i>	magamat úgy találtam, szeme nincs
235.	<i>mörə[ŋ] kökkə salsâm. ka[t] jəŋpeləŋ</i>	kőtömbnek látszottam. Ház belseji
236.	<i>juŋ tuntâ tōj ar[t]lam kü kəsəslām²⁵⁹</i>	fa hordó fő szolgálmat amint észreveszem
237.	<i>putwəŋ ka[t] putwəloŋ männə küŋt</i>	széles ház széléről én amint
238.	<i>semnä kō körkəmtəsi²⁶⁰, jaylam</i>	szemmel körbenéztem, embereim
239.	<i>kölâ mänöŋ köl pəltəmsət²⁶¹.</i>	mind tőlem mind elijedtek.
240.	<i>kəŋəsoŋəw əl[lə] əsəm männə t'ä kən-</i>	Ősz hajú nagy anyámat én
241.	<i>čimsi: [„]änkä nŋŋ ko[t] wəsən mä</i>	kerestem: „Anyá, te hol voltál, én
242.	<i>koy [ləkə məntämä pə'tä werləmən[!']]</i>	hosszú útra mentemre köszönjünk [egymásnak]!”
243.	<i>əsəm tomnam l'öŋ pətänə jiləŋtəŋ²⁶²[.]</i>	Anyám oda a sarok mélyére elbújt.
244.	<i>[„]nŋŋ, änkä, mänä juŋ wiŋla mä</i>	„Te, anyám, hozzám gyere elő, én
245.	<i>nŋŋət əntə pörləm. sənki süŋkä</i>	téged nem haraplak meg. Fényes napra
246.	<i>nŋŋən män[t] tātkał²⁶³['] əsəm mänä</i>	szültél te engem”. Anyám hozzám

13. lap

247.	<i>nik wiŋəlwəl; pə'tä wersəmən[.]</i>	le ereszkedett, üdvözöltük egymást,
248.	<i>əsmä pŋrəŋsələm: [„]änkä mä</i>	anyámat kérem: „Anyá, én
249.	<i>köčkim mänä tuŋi! kələm sat</i>	kardomat nekem hozd ide! Háromszáz
250.	<i>pötj wəŋ möyrəm mänä tuŋi[']</i>	pudos vas bunkómat nekem idehozd”.

²⁵⁶ kävelen kuin määhinäinen sterletin kaksi puoliskoa [úgy járok, mint egy ikrás tokhal két fele]

²⁵⁷ kävellessäni huoneen palkit notkuvat kuin жидкий tuomi [miközben megyek, a szoba deszkái inognak, mint a zúzott zelnice]

²⁵⁸ minä löysin itseni (näin olevani, olin) [én találtam magamat (láttam valamilyennek, voltam)]

²⁵⁹ pää-orjani kun olin löytämälläni? [fő szolgálaim, amikor majdnem megtaláltam őket]

²⁶⁰ orjani kun katselin [amikor a szolgálaimat néztem]

²⁶¹ kaikki olivat menneet menivät pakoon [mind elmenekültek]

²⁶² спряталась [elbújt]

²⁶³ родила [szült]

251.	<i>imi əsəm mənä jäsənləwəl[:] [„]oi</i>	Asszonyanyám nekem mondja: „Ó,
252.	<i>pəyalı, mā imini kərisəm</i>	fiacskám, én megöregedtem,
253.	<i>untım alıa jöğəsəm²⁶⁴, kələm sa[t]</i>	tudásom végéhez érkeztem. Háromszáz
254.	<i>pötı wəy möğər mənə nŭñä</i>	pudos vas bunkót én neked
255.	<i>əntə jöytəwtəli[’.] – ma ka[t] putwa</i>	nem szerezhetek”. Én a ház széléhez
256.	<i>kəğəlsəm[,] torəm pa’ inləw köč-</i>	mentem, ég széle élű kardom
257.	<i>kim il təlsim, köčkim pełkämä</i>	le húztam, kardom oldalamba
258.	<i>jğəsım, kələm sa[t] pötı wəy möğrəm</i>	akasztottam, háromszáz pudos vas bunkómat
259.	<i>təy nu[γ] kağrəmtəsım, kələm</i>	felkaptam, három
260.	<i>sa[t] p[ötı] w[əy] möğər mənə karmana</i>	száz pudos vas bunkót én zsebbe
261.	<i>il pulsı. mā torməŋ ka[t] l’ökä t’ä[γ]</i>	le dugtam. Én égi ház sarkába ím
262.	<i>kəğləmsəm, tor[ə]m il pełkä jösəm</i>	léptem, isten elé jöttem,
263.	<i>torma wağəntələm: [„]wičəlatə</i>	istenhez fohászkodom: „Örökkévaló
264.	<i>torəm kan jəğəm! tim är awə[t] söyləy</i>	égi uralkodó atyám! Eme sok hajfonat nélküli
265.	<i>uğəm jəw[ə]t ärəy səğaw kölnə əllə</i>	fejem hét ének dallamú szóval nagy
266.	<i>torəm lanı²⁶⁵, nŭñä jösəm, mənä</i>	isten lanı, hozzád jöttem, nekem

14. lap

267.	<i>torəm söğəw torəm wəhməw neməŋ</i>	isteni hajfonatú, isteni arcú neves
268.	<i>mül koy ärəy tuntama koy mañ[t’]</i>	sapk[áért] hogy hosszú éneket hozhassak, hosszú mesét
269.	<i>tuntama[’]. jölə kulı put jəm sıs</i>	hozhassak”. Egy kiolvadt hal főzési idő
270.	<i>jal’mam pırnə torməŋ ka[t] l’ököy</i>	álltom után égi ház sarkából
271.	<i>čəwəŋ wəy söğəw²⁶⁶ mülım t’ätil</i>	zúgó vas hangú sapkám íme
272.	<i>etməs. är awtəŋ pil awtəŋ ɔa t’ä</i>	felbukkant. Sok hajas fül, hajas fejre íme
273.	<i>nuk jəkəmtəstə²⁶⁷, mənə küŋ üy-</i>	fel húztam, én bárhogy kerestem őket,
274.	<i>limsim jaylam əntimətət. mənə</i>	embereim nincsenek. Én
275.	<i>əllə ka[t] putəw küŋ üyəlli əntim jay-</i>	nagy ház végét amint körbenézem, nincs

²⁶⁴ tulin jo vanhaksi tulin matkani päähän [megöregedtem, utam végére érkeztem]²⁶⁵ ei nyk. [ma nem használatos]²⁶⁶ äänisen [hangú]²⁶⁷ надѣлъ [felöltötte]

276.	<i>lam. „oi t'ä jaylam! nəŋ wäsəkəŋ</i>	embereim. „Ó, eme embereim! Ti kacsás
277.	<i>jar put[ə]w üyəl kōlāpa jilāy-</i>	tó széli csapdát hova rejtettétek
278.	<i>tāstāy. mā nəŋə pōrtā, nəŋə</i>	el. Én titeket harapni, titeket
279.	<i>weltə əntə kirkəlləm[. „] mā t'ä tim</i>	megöltni nem fordulok.” Én eme
280.	<i>jir wəntə jirāŋ katoŋ kümpä</i>	áldozatot elfogadó, áldozatos házból kifelé
281.	<i>t'ä kōylāmsām mā kōmən jāw[ə]t ärəy</i>	ím sétáltam, én kint hét ének
282.	<i>j[äwət] maŋ[t'] tumā wajāy tormi jun̄k</i>	hét mese hozott állat égi szellem
283.	<i>awtāw karama t'äl üyəsəm, tormi</i>	hajas bikámhoz íme eltaláltam. Égi
284.	<i>jun̄k awtāw wajkam mā jüyä,</i>	szellem sörényes állatom én hozzá,
285.	<i>jōntāmnə nōl pül[t]kələy čöym-</i>	jöttömkor két orrlyukán keresztül fujtat,
286.	<i>lāwəl²⁶⁸, mǎnnə čōkin kayrāmtāsi:</i>	én erősen megfogtam.
287.	<i>„wičēlatā wāy torām jāyāmna</i>	„Örökkévaló vas isten atyám

15. lap

288.	<i>nūla ärəy tuntay maŋ[t'] tun-</i>	össze éneket hozni mesét hozni
289.	<i>tay min[t] nūla pār[t]käl. ” loyam</i>	minket együvé parancsolt.” A lovamat
290.	<i>mǎnnə tōy aŋēsi²⁶⁹, əllə wač wārata</i>	elkötöttem, nagy város kapujához
291.	<i>tulj küm kōylāltāli. – küm kōy-</i>	viszem, ki vezetem. – Miután
292.	<i>lāltāmam pīrnā l'āŋkotāl̄jor jurāl</i>	kivezettem, éppen a nap közepéhez
293.	<i>jəŋkā jāyiyən²⁷⁰. mā kōy ärəy</i>	értünk. Én hosszú éneket
294.	<i>tumam (tuntam) wajāy nōyrəŋ²⁷¹</i>	hozott (hozó) állatom, nyerges
295.	<i>loŋ čōŋčur jəŋkā t'ä[ŋ] nuŋ jelsəm</i>	lovam hátgerincére felültem,
296.	<i>mā i t'u wāltā jukāŋ əyət mā</i>	én az ugyanott levő fás hegyfokot én
297.	<i>jokā läyāmsəm, t'ä amāsmam</i>	megpillantottam. Amint ott ülök,
298.	<i>kujāŋ əyət tārəm čüynə, tārəm</i>	emberes hegyfokot sűrű köd,
299.	<i>pōrkīn(ə) öyəli²⁷². mā nōrākā wajāy</i>	sűrű füst takarja. Én rögtön az
300.	<i>oŋtāja jelsəm pākəŋ wajāy mǎnnə</i>	állatra ültem, kantáros állatot én
301.	<i>t'ä[ŋ] kātəlsi²⁷³ num torām jāy juyəl</i>	elkaptam, felső égi nép kedves

²⁶⁸ свистить [fütüül]²⁶⁹ развязаль [kioldottam]²⁷⁰ juuri puolipäivä tuli [éppen dél lett]²⁷¹ „сѣдло” [nyereg]²⁷² kuin ankara sumu, ankara savu näky [mint sűrű köd, sűrű füst látszik]²⁷³ ohjasin [vezettem]

302.	<i>lǝkā, torâm jun̄k sǝyǝw²⁷⁴ lǝkǝy mǎn[t]</i>	útjára, égi szellem szerű úton engem
303.	<i>wajǝynǎ tuwǎl, pǝlǝylǎm mǎ kǝt</i>	az állat visz, két fülemmel közben
304.	<i>kǝlǎntǎlǎm toyi pǝn[k] tǝrǝn²⁷⁵ sǝjnǎ</i>	hallgatom, tavaszi császármadár süvöltő hangjával
305.	<i>pǝlǎm wǝrǝyǝwǎl²⁷⁶. tomnam ilǎ mǎ</i>	a fülem zúg. Oda tovább én
306.	<i>liyǝm[,] juǝǎl sǎnki mǝx pǝmǎl sǎn-</i>	néztem, fája fényes föld, füve
307.	<i>ki mǝx kǎ[t] lǝk pǝlǝknǎ²⁷⁷ mǎ lǝyil-</i>	fényes föld két út felén én néz-
308.	<i>tǎmnǎ juǝǎl tiyiyǝn wiłǎ</i>	temben fája született mintha

16. lap

309.	<i>kǎntǎ[y] ku nǎlǎm sǝjǎ jǎsǝtǎl tǎyǎr-</i>	emberi nyelv hangra beszéde
310.	<i>wǎl. pǝmǎl tiyiyǝn, sǎrǎn pǝm</i>	hangzik. Füve született, arany fű
311.	<i>tǝylǎw²⁷⁸ jar. ma tǝ ǎłǎ jar jǝm put-</i>	levelű áradmánytó. Én ama nagy tó jó
312.	<i>woy²⁷⁹ nik etǎtǎlǎm, ǎłǎ jar jarjornǎ</i>	végénél felbukkantam. Nagy tó közepén
313.	<i>mǎnnǎ kǎssi. pǝr ili²⁸⁰ punǎn kǝl-</i>	én rátaláltam. Dögevő tollpihész hollók
314.	<i>kǎt jipǝyǝwǎlt. tom kǝlǎk mǝyǎ-</i>	villognak. Ama holló [vagy] mi
315.	<i>li iwǎl mǎ tǝy mǎnsǎm, mǎnnǎ</i>	felől én oda mentem, én előre
316.	<i>ilǎpǎ jǝyǎtǎjalǝ, tǝ mǝyǎli ǎla-</i>	nézek, ím valami fekszik
317.	<i>wǎl timi.</i>	ott.
318.	<i>joyrǎn elǎw jun̄kan ǎlawǎl,</i>	Páncélos testű bálványfejedelem fekszik,
319.	<i>jun̄[k] mǝyil'ǎt kolayǎn. mǎnnǎ kǝč-</i>	a szellem mitől halt meg. Én a szablya
320.	<i>ki pǝnǎknǎ nǎkisǎlli:²⁸¹ „nǝy mǝyil'ǎ</i>	hegyével megböktem, „Te miért
321.	<i>wojujǎn? ”</i>	alszol?”
322.	<i>mǎ čǝnčǎmnǎ</i>	Én mögöttem (hátaamon)
323.	<i>kǎsǝnǎ jǎyǎr[t] pǝyǎl lǎkǎn²⁸²</i>	egy férfi nehéz talp piszkos

²⁷⁴ одинаковый [egyforma]²⁷⁵ tǝrǎn, nyk. mǝrǎn [tǝrǎn, ma mǝrǎn]²⁷⁶ kuin keväisen pyyn lento korvissa soi [mint tavaszi császármadár röpte zúgott a fülemben]²⁷⁷ pǝlǝkǎnǎ²⁷⁸ lehti [levél]²⁷⁹ (wow)²⁸⁰ haaska, raato [dög, tetem]²⁸¹ kosketin, шевелить [megérintettem, megmozdítani]²⁸² polkee maata [a földet tapossa]

324.	<i>sõjnə män[t] huyəlwəl, mā jokə</i>	hangján engem üldöz, én hátra
325.	<i>läyəmsəm mətä kəsip əntim[.]</i>	néztem, senki sincs.
326.	<i>a pöhlamnə kəsənə män[t] čä-</i>	Oldalamon férfi által engem lökessel,
327.	<i>yənnati, män[t] jəyital sätwəl[.]</i>	engem ütése hallatszik.
328.	<i>a pöhlama kō läyəmsəm mətä kə-</i>	De oldalamra amint néztem, senki
329.	<i>sip əntim[.] səməmä t'ä[y] kəltəmsəm²⁸³</i>	sincs. Szívemet hallgattam
330.	<i>jüŷ əntiŷ kör jəpələknə kümpä</i>	ő mellkasa belsejében kifelé

17. lap

331.	<i>jəyintəwəl. səməmä mā töləyləm:</i>	ütni kezd. Szívemnek mondom:
332.	<i>„səri nüŷ əl pələ²⁸⁴, hóy[i] intə jüyləŷ</i>	„Te csak ne félj/siess, hús evő kétágú
333.	<i>wəynə pütki məy jöyat kuləŷ səməmə²⁸⁵</i>	vas, madárfióka nagyságú táplálékos szívemet,
334.	<i>jüŷəpə nüŷət ar[t]wəlt²⁸⁶. ”</i>	ő téged elosztanak.”
335.	<i>tim jar pələköy nik etəltəlm</i>	A tó eme felénél felbukkanok –
336.	<i>čän[č] pələw wəl'əw jar. tompil jar əj</i>	térdig érő fűzfacsérjével benőtt tó. A tó másik partjának
337.	<i>pələk mənne tāt üylimsi. mənne</i>	egy részét ím fürkésztem. Én
338.	<i>üyəlsi, tom jar pələknə wiłlä torəm</i>	megláttam, a tó túloldalán mintha ég
339.	<i>pat²⁸⁷ inləw nərəkət t'ulwəlt²⁸⁸. mənne</i>	széle élű kardok villognának. Amint
340.	<i>kələltəmilnə²⁸⁹ torəm wöyi liləŷ junəkāt</i>	láthatóvá válnak, isteni erejű élő szellemek
341.	<i>kar jal'tə jöŷkəl sur jəyən t'ä</i>	rénbika álló jegéhez (fagyott nyomához) hasonló általuk így
342.	<i>porəmlj²⁹⁰. män[t] kələltəmilnə</i>	tapostatik. Amikor megláttak engem,
343.	<i>inləŷ kōčki əj pönəknə kōlə</i>	éles kard egy hegyével mind
344.	<i>mənə čüčəläl (čütläl)²⁹¹. mā jəyä</i>	rám mutattak. Én hozzájuk
345.	<i>t'ey jöŷəšəm, pət'ä wəla ləysət,</i>	így szóltam, legyetek üdvözölve, barátok,

²⁸³ sotainto nousee jotta sydän lyö! [emelkedik a harci kedv, hogy dobogjon a szív!]

²⁸⁴ не тополись [ne siess]

²⁸⁵ linnun pojan kokoinen sydämeni [madárfióka nagyságú szívem]

²⁸⁶ jakaa [oszt]

²⁸⁷ kuin taivaan ranta [mint az ég széle]

²⁸⁸ сабли välkkyy [szablyák villognak]

²⁸⁹ Näin että [láttam, hogy]

²⁹⁰ --- olivat polkeneet kuin poron seisova jäätynyt paikka [kitaposták, mint a rénszarvas álló, fagyott helye]

²⁹¹ osoittaneet minua [rám mutattak]

346.	<i>mänä köčkiläl mijl'altállal</i> ²⁹² , „tä-	felém a kardjukat suhogtatják, „Rögtön
347.	<i>päyi</i> ²⁹³ <i>nűj ləysan</i> ”. „mörə[y] kəs kö-	a te barátod”. „Tömör-csillag
348.	<i>raw joyâr kol' jöyâsân ləysa?</i>	képű-páncél honnan érkezted, barát?”
349.	<i>ilkujin čōkəj tärnä nűj məyā jösən</i> ²⁹⁴ ?”	Más emberek nehéz harcába te miért jöttél?
350.	<i>männə jəxəm kötälöy kayrām-</i>	Én atyámat kezénél elkaptam:
351.	<i>tâsj: [„]äpa nűj män[t] äl wälä</i> ²⁹⁵ , – <i>män[t]</i>	Apa, te ne ölj meg engem, engem

18. lap

352.	<i>apa nűj onəlwəñ[.] jəxəm töləy-</i>	apa, te ismersz”. Apám mond-
353.	<i>wəl: [„]ma kuntə t̄imin[t] päy wer-</i>	ja: „Én amikor ilyen fiút
354.	<i>səm, torəmnə män[t] kitkäl ätil-</i>	csináltam, isten engem küldött egye-
355.	<i>näm; mänt ili nəyalıy nűjpi</i>	dül; engem evő tetemévé te is
356.	<i>mänä kirkəlsən</i> ²⁹⁶ [„.] <i>jəxəm mänä</i>	hozzám fordultál.” Apám nekem
357.	<i>čəka ənt[ə] öyləxən. ma pit'pöñəl</i>	nagyon nem hitt. Én combmelletti
358.	<i>kırkoş nu[k] wəsim laşəl jöyät</i> ²⁹⁷	zsákomból elővettem tenyér nagyságú
359.	<i>nipik täytə, əsəm kəñçim nipik</i>	papír darabot, anyám írta papírt,
360.	<i>männə jəymä t'ä məsi. jəxəmnə</i>	én ataámnak odaadtam. Apám
361.	<i>jöyə təjaltə čəjaypə päy enəm-</i>	megnézte, valóban fiút felne-
362.	<i>təxən mä čöñčəmnə</i> ²⁹⁸ , <i>neməlpä</i>	velt utánam, neve pedig
363.	<i>wälwəl torəm kəs kōraw joyâr[.]</i>	van Égi-csillag-képű-páncél.
364.	<i>niñəmnə enəmtətə kat ujnə ik-</i>	Nőm nevelte pincében, hold
365.	<i>uləy, süñk uləy kat ujnə</i> ²⁹⁹ <i>enəm-</i>	nem látta, nap nem látta pincében
366.	<i>tətə. töl jəxəmnə mänt öymi-</i>	nevelte. Akkor atyám engem megölelt,
367.	<i>ləs, mä jűyä, əy pəñkilsəm mä</i>	én neki, fejet hajtottam (?), én
368.	<i>jəymä töləyləm: „čoyəm səñki</i>	atyámnak mondom: „Behavazott homokú
369.	<i>kujəñ əytä, nəyi köy sölw əytä</i>	népes hegyfokhoz, fehér kőként tükröződő hegyfokhoz

²⁹² huiskuttavat [suhogtatják]²⁹³ *te'päki* nyk. [te'päki ma]²⁹⁴ toisten vaikeaan työhön miksi (sekoituit) tulit [mások nehéz dolgába miért (avatkoztál) jöttél]²⁹⁵ не убей [ne ölj meg]²⁹⁶ sinäkin tulit minua syömään kuin karhu eläintä [te is azért jöttél, hogy egyél engem, mint a medve az állatot]²⁹⁷ kämmenen suuruinen [tenyényi nagyságú]²⁹⁸ послѣ меня [utánam]²⁹⁹ kuuttomassa auringottomassa pirtinaluksessa [hold nélküli, nap nélküli pincében]

370.	<i>āpa joɣpa mənä!'' jəɣəm</i>	apa haza menj!'' Apám
371.	<i>ōyləs, paŋkāl kǎŋčaw torâm waj-</i>	megölelt, lapockája tarka égi ál-
372.	<i>kāl jǔya jös, jələs³⁰⁰ i torâm</i>	lata hozzá jött, felült rá, és ég

19. lap

373.	<i>jor juyal lõköy torâm putâw</i>	közepi kedves úton világ végén
374.	<i>kəli kəs tʉlamal us³⁰¹.</i>	látszó csillag villanását látta.
375.	<i>torâm wöyi liləŋ juŋkāt</i>	Égi erős eleven szellemek/hősök
376.	<i>jəɣ mənmił sojaŋ lõk</i>	általuk járt deres utat
377.	<i>tǎrnəŋ köčki əj pǝnəɣnə</i>	harci kard egyik hegyével
378.	<i>männə jerimsi³⁰². kǔrə pitəm</i>	én meghúztam. Lábbal született
379.	<i>torâm wajəy tǎ kəyləmsəm³⁰³, torâm</i>	égi állat [módjára] léptem, égi
380.	<i>həy kut'maŋ lõknə männə tǎ</i>	jávor bejáratott útján én ím
381.	<i>huyəlsat³⁰⁴. – mə ilim peləknə war[ə]w-</i>	üldöztem őket. Én előttem fenyőszajkó
382.	<i>itəŋ pəj, tʉ w[arəw-itəŋ] pəja mə jəyəsəm</i>	ugrálta (?) domb, ama dombhoz érkeztem,
383.	<i>mə pələm ku sarjaŋkəŋə männə kol-</i>	én fülem <i>ku sarjaŋkəŋə</i> hallottam,
384.	<i>talnə willəpə juyintə kəčəŋ pǝnkəw</i>	mintha fa evő fájós fogú
385.	<i>əllə soɣ pǎčəyʉtal kolləm³⁰⁵ „mǔyəli</i>	nagy féreg fa hasítását hallom:
386.	<i>tʉti juŋ[k]rantəwəl?'' pəmi wertamnə³⁰⁶</i>	„Micsoda itt rág?” Amint észreveszem
387.	<i>seɣ wār iki ŋiwəl kǝr tǎ[y] rɣəmtəstə³⁰⁷ [.]</i>	áradáskori halrekeszték rossz oldalát ledöntötte.
388.	<i>rakəŋmal pǝrŋə sǎrəjʉl toyaŋləw³⁰⁸</i>	Miután ledőlt, sirálycsőrhöz hasonló szárnyas kétágú nyílhegy
389.	<i>mənə nawə[t]lǐ. ləw mənə kaɾ' jəyʉs</i>	siklik felém. A nyílhegy majdnem elért,
390.	<i>männə inləŋ köčki pǝŋəlnat</i>	általam éles szablya oldalával

³⁰⁰ istuutui [felült]³⁰¹ näkyi kuin välähtävä tähti [felvillanó csillagnak látszott]³⁰² koettelin – sankarien menemää – tietä sapelin karella [kitapogattam – hősök által járt – utat a szablya hegyével]³⁰³ hirven askelin – долгий шагъ [jávorszarvas léptekkel – hosszú lépés]³⁰⁴ ajoin takaa [üldöztem]³⁰⁵ kuulin ikäänkuin kipeähampainen toukka kirisee puuta – (hän kuulee jouta viereeseen vedettävän) [úgy hallottam, mintha fájós fogú féreg szorítaná a fát (hallja, amint az íjat megfeszítik mellette)]³⁰⁶ älyttyäni(?) [miután felfogtam(?)]³⁰⁷ tulvaveden aikaisen saporin vääran ojelmuksen? (päästä ampui (s.o. salaa) [áradáskori halrekeszték rossz oldaláról(?) lött (azaz orvul)]³⁰⁸ kalasääsken suun näköinen lentävä(?) nuoli [sirálycsőrhöz hasonló repülő(?) nyíl]

391.	<i>tōy̆i loyâslâs³⁰⁹, jārəy pūt är soynây</i>	oda csappatott, sügérlisztes sok nyírkéregedénnyé
392.	<i>tōy täyläs³¹⁰. mā jūya t'əlaytəsəm:</i>	változott(?). Én neki mondtam:
393.	<i>[„]lōysa! tem al pitəm nōñə! nūñ</i>	„Barátom! Idén született gólyafiókát te
394.	<i>weltä kür[t]sin, təy jūyā, mūyi lāysin-</i>	megölteni nem tudta. Gyere ide, miért

20. lap

395.	<i>mūyi t'āyāññā hūl jōyāsmān</i>	(milyen ökölben össze jöttünk)
396.	<i>tāyālsāmān, min[t] torāmñā hūla</i>	verekedtünk, minket isten együvé
397.	<i>pār[t]kāl[“]. – tū pājñā hālə pāj putwoy</i>	rendelt”. – Azon a dombon, a domb négy vége felől
398.	<i>mānā jōwəlt torām pat' inləw</i>	hozzám jönnek ég széle élű
399.	<i>nārəylāl kōlā nuk čūtlāl, mā-</i>	kardjaikat mind fel tartják, hoz-
400.	<i>nā jōwəlt. [„]tim jar wāsəy atəm</i>	zám jönnek. „Eme tavi kacsá rossz
401.	<i>mək, mənā kol' jōsən[“]. – mā</i>	fiókája, hozzánk honnan jöttél”. – Én
402.	<i>nārəy tōj ku sōy üyəl t'ä jul'ām-</i>	szablya végét mint botot ím le-
403.	<i>tāsām³¹¹. jəy mānā jōyāst,</i>	tűztem. Ők hozzám jöttek,
404.	<i>man[t] hālə kōčki kūtāl onta t'a</i>	engem négy kard közé be
405.	<i>lōyāmtəsət³¹². – jun[k] pāyār tūyti sulaw</i>	beszorítottak. Hős rézvörös tüzes szikrájú
406.	<i>tel [–] mǎnnā kūt üyalli [–], čōñčəy</i>	öltözéke – úgy érzem –, háta
407.	<i>ur pe[kāmñā jun[k] kül'əñki wakkān-</i>	gerincemen szellem gyantát farag[ni kezd].
408.	<i>tānta³¹³. möylāy ur jə[m] pe[kāmñā</i>	Melles jó oldalamon
409.	<i>jun[k] kül'əñki waytakal, t'upā mǎn,</i>	szellem gyantát farag, csak engem
410.	<i>wakāntāwəlt. mǎnnā jun[k] tārnəy</i>	faragnak. Én szellem harci
411.	<i>kōčki jāwət inəllālnā mǎn[t] wakāntā-</i>	szablyája hét élével engem farag-
412.	<i>wəlt. – mā jəyā tōlāylām:</i>	nak. – Én nekik mondom:
413.	<i>[„]nəy t'i wīč ālatā wāy torām</i>	„Ti örökkévaló vas isten

³⁰⁹ löin takaisin [visszaütöttem]³¹⁰ se meni pirstaleiksi kuin kiiskijauhoja täynnä oleva tuohinen [darabokra tört, mint egy sügérliszttel teli nyírkéregedény]³¹¹ asetin sapelini eteeni sauvaksi? (nojauduin miekkaani) [magam elé tettem a szablyámat, mint egy botot? (a kardomra támaszkodtam)]³¹² sulkivat neljän miekan keskeen [négy kard közé zártak]³¹³ seljästäni lähtee kipunoita kuten räiskävästä valkeasta / heidän seljästäni ikäänkuin pihkaa hakatessa? [hátamból szikrák csapnak ki, mint a pattogó tűzből / a hátukból, mintha gyantát vágnának]

414.	<i>jəyōw sārñāḥ oγāw wāytorām</i>	atyánkat, arany fejű vasisten
415.	<i>jəyōw kuntā pīṛikalīn³¹⁴. nəḥ</i>	atyánkat mikor kérdeztétek meg. Ti
416.	<i>mān[t] torām pat' inlāw wāyḡna</i>	engem ég széle élű vassal

21. lap

417.	<i>mān[t] koγā jəyistāy[.] kīt'tā māy</i>	engem sokáig vertetek. Örök földi,
418.	<i>əllə māy əsōy³¹⁵ nāmās āl</i>	nagy földi anyánk meg ne
419.	<i>kīt'tatī³¹⁶. kīt'tā torām jəyām nā-</i>	haragudjon. Örök égi atyám
420.	<i>mās āl kīt'tatī³¹⁷[.] tārnəḥ kōčkī</i>	meg ne haragudjon. Harcos szablya
421.	<i>jəm pōḡālnā mān[t] koγ wakān-</i>	jó oldalával engem sokáig vagdos-
422.	<i>tāstāy, mānpi ātmōy jəntā</i>	tatok, én is meg fogok
423.	<i>nāmās kijita, ləyāslam³¹⁸, mān-</i>	haragudni, barátaim, én is
424.	<i>pi ātmāy jəsəm³¹⁹[']. karmanoy nu[k]</i>	megharagudtam". Zsebemből fel
425.	<i>wəsim juḡ[k] kōlām sa[t] pōtj wāy mōyər</i>	vettem szellem háromszáz pudos vas bunkóját
426.	<i>mānnə nuy tālli: [.,]kijita, tem kōlām</i>	én elő húzom: „Fiúcskák, eme három
427.	<i>sa[t] pōtj wāymōyərñā pə'ä wəritāy!</i>	száz pudos vassbunkóval köszönjete!
428.	<i>əllə māy əsəm kōlīnta³²⁰: il ku čōkəḡ</i>	Nagy föld anyám, idehallgass: Másokkal (kapcsolatos) bajos
429.	<i>wərä, mā əntā kūt[t] kōjsām tārən</i>	dolgod, bár én nem akartam harci
430.	<i>sōy, əlləmāy tārən mā əntā kōjsām³²¹,</i>	életmódot, nagy föld harcát én nem akartam,
431.	<i>jəynam waylil, mā num torma</i>	ők maguk hívják, én felső égbe
432.	<i>wāy torām jəyām kōlānta sāyta!:</i>	vas isten atyám idehallgass, nosza!
433.	<i>tem kas kün[č] pələ kujāw jāl' kūtā</i>	Eme füstösreće körme magasságú népes had közé
434.	<i>t'ä[y] jəlimtəsəm, nūḡpi mānā wi-</i>	hadba indultam, te hozzám
435.	<i>nawatāy āl wālati; ilim ku pələknə</i>	bűnössé ne legyen; előttem lévő férfi oldalán/felén

³¹⁴ -kalātān³¹⁵ -əw³¹⁶ elköön suuttuko vihasztuko [ne haragudjon meg, bosszankodjon]³¹⁷ kīčwāl³¹⁸ ребята [gyerekek]³¹⁹ suutuīn [megharagudtam]³²⁰ kōlānta³²¹ En kyllä tahtonut taistella(?) elää (tārən:in lailla) [Bizony nem akartam harcolni (tārən módjára élni)]

436.	<i>mōrā[y] kōy l'āki³²² joγār jun[k]³²³ jāwāt</i>	Tömör-követ-dobó-páncél vitéz, Hét-
------	---	-------------------------------------

22. lap

437.	<i>miγār wāstā jun[k]³²⁴ / iwās pālā jun-</i>	-akadályt-átugró-vitéz / nyárs magasságú
438.	<i>kan, čōnčām peļkāmna tuļ jun-</i>	bálványfejedelem, mögöttem bolond szel-
439.	<i>kan ājāpil pāy ūlān kori kōraw</i>	lem kisebbik fia, Fagyos-bundájú-
440.	<i>tel³²⁵. os tūtāmāl peļaknā jay</i>	öltözék. És kissé távolabb embereket
441.	<i>jalāmta³²⁶ junkan wačoγ jūyāl:</i>	ültető bálványfejedelem városából jön:
442.	<i>lilān mōñkām oγāw ku.</i>	Élő-kígyó-fejű-férfi.
443.	<i>mā jun[k] kolām sa[t] p[ōtj] w[āy] mōyār mām-</i>	Én, szellem háromszáz pudos vas bunkó, általam
444.	<i>nā etār pa' jōlāw tormoy tāt il</i>	tiszta szél[ű] szegélyű égből most ím
445.	<i>wayāltāli: jun[k] pāyāli čimān</i>	leereszt: hőst elveszejtő čimān
446.	<i>kotāl torāmna wersi³²⁷. māmna</i>	napot isten készített. Én
447.	<i>tompil kujin kōyi wan aj tākā</i>	a másik férfit kőkemény vállam végével
448.	<i>tā pāyāsi³²⁸; sōyōj pāntāw nān-</i>	letaszítottam; kemény vörösfenyő
449.	<i>kāñkāl ārāy tā[y] peļkākintās³²⁹.</i>	tuskó széthasadt.
450.	<i>uyāl māmna tōyi wāli³³⁰/ oysōy</i>	Fejét leszedem / fejbőrét
451.	<i>ən[t]wā tōkāmāli, os ār kul intā</i>	az övembe szúrom, és sok hal evő
452.	<i>kulān sāmāl māmna kūm wāli[.]</i>	halas szívét én ki veszem.
453.	<i>lamā[t] nōyi kolām puļ ōyāsām³³¹[.]</i>	Lapos húst három darab[ra] vágtam,
454.	<i>inlān kōčki aj pōnākna māmna</i>	éles kard egy hegyét én
455.	<i>tokjimsj[.] aj wōyi kolām kuja</i>	beleszúrtam, egyszerre három embernek
456.	<i>māmna jāyā čōči³³²: „kujlam intān</i>	én nekik nyújtottam: „Embereim, evő
457.	<i>siγār kul alñālnā sāmālin kula</i>	siγār hal végén szíveitek halra

³²² ampua [lőni]³²³ nimi [név]³²⁴ 7 itsensä korkuisen hyppyesteen yli hyppävä [7 saját magasságával megegyező akadályon átugró]³²⁵ Nimi – pakkani-turkki-pukuinen Tämä puku päällä hän voi pakkasella tappaa [Név – fagyos bunda öltözékű Amikor ez a ruha van rajta, a faggal öltni tud]³²⁶ jay umtā jun[k] [embereket ültető szellem]³²⁷ Jumala teki hyvän päivän sankaria tappaa [Isten jó napot szerzett a hős megölésére]³²⁸ löin (pudotin) toisella olalla [ütöttem (lelöktem) az egyik vállammal]³²⁹ tiheäsyinen lehtikuusen kanto, sekin halkesi (s.o. hän oli luja mutta sittenkin hänet halkaisin) [sűrű égvyűrűs vörösfenyő törzs, az is széhasadt (azaz ő erős volt, de mégis kettévágtam)]³³⁰ tōyi kōrālāli [lenyúztam]³³¹ leikkasin sydämen kolmeen osaan, pistin miekan [olvashatatlan] [a szívét három darabra vágtam, a kardra szúrtam]³³² osoitin kolmelle [háromnak nyújtottam]

458.	<i>wəyāntāwəl³³³, mā jələ[w] wajəy wel-</i>	vágyik, én új állatot ölvén
------	--	-----------------------------

23. lap

459.	<i>mām kārana nəŋpi iytəy[ʼʼ]. –</i>	<i>kārana</i> ti is egyetek”. –
460.	<i>[.,]nūñnām kántəy nəŋki³³⁴ nóyi pul iyi.</i>	„Te magad hanti <i>nəŋki</i> hús darabot egyél.
461.	<i>nūñ kántə[y] ku nóyinatı enəmmə ku</i>	Te hanti ember húzával felnőtt férfi
462.	<i>wāsən, nūñnām kuləñ səmənəti nuɣ</i>	vagy, te magad halas bensőddel fel
463.	<i>patərı³³⁵[ʼʼ]. – mənna kos pəŋkəw il’əŋ</i>	fald”. – Általam húsz fogú <i>il’əŋ</i>
464.	<i>jula nuk isim i jəyəlsim. töl</i>	szájba fel ettem és megrágtam. Aztán
465.	<i>mā kō ləyəmsəm torəm wəyi liləŋ</i>	én pedig odapillantottam, égi erős élő
466.	<i>juŋ[k]lam kotap əntim. pottə ku³³⁶</i>	szellemeim sehol sincsenek. Elfutó férfi
467.	<i>juyəw lək jəyən təkım təlsı³³⁷: mā</i>	fás útja általuk így húzatott: én
468.	<i>mənnə it’u welmām juŋkam</i>	általam imént megölt szellemem,
469.	<i>torəm nəməs əntə kɪt’[t’a, mənna</i>	isten ne haragudjon, általam
470.	<i>wıçəlatə pəjan məy inləŋ kōçki</i>	örökkévaló rögzös föld éles szablya
471.	<i>jəm pönəkəŋ lat kɪnsəm it’u pə-</i>	jó hegyével gödröt ástam és imént
472.	<i>yəmām jırəŋ juŋk mənna it’u lata</i>	elejtettem áldozatos szellem általam abba a gödörbe
473.	<i>tōy il pənsim, məynə mənna tōy</i>	oda le tettem, földdel én oda
474.	<i>jumus (jumsim)³³⁸, əkkəŋ alja</i>	temettem, fejes végéhez
475.	<i>torəm pat’ inləw nərkəl mənna</i>	ég széle éles kardját én
476.	<i>jūya tōy jıntus³³⁹. [.,]il[ə] tintə öyəŋ</i>	hozzá oda tűztem. „Megszülető lányos
477.	<i>lätənə il[ə] tintə pəkkəŋ lätənə³⁴⁰ nūñət</i>	időben megszülető fiús időben téged
478.	<i>erəyliltlnə jır wəmə jırəŋ juŋk</i>	emlegetéskor áldozatot vett áldozatos szellem
479.	<i>wāsən, mā nūñə welsəm[,] nəmsən</i>	vagy, én téged megöltelek,

³³³ ehkä syödä haluatte [talán enni akartok]³³⁴ ?³³⁵ pistä omaan suuhusi [tedd a saját szádba]³³⁶ pakolainen [menekülő]³³⁷ убіжали [elfutottak]³³⁸ obs! заребалъ [figyelem! eltemettem]³³⁹ panin miekkansa hänen pääpohjansa [a kardját a fejéhez tettem]³⁴⁰ myöhemmin syntyvät [később születők]

24. lap

480.	<i>äl kɨtatɨ[.] tim köčki pöräk</i>	ne haragudj. Eme kard markolat
481.	<i>niŋlâ[ɣ] kəɣlän³⁴¹ tārəm wat wertə</i>	nyolc csengője erős szél csináló
482.	<i>kotâl³⁴² öɣəŋ puɣâl, pākəŋ pu-</i>	napon lányos falu, fiús falu-
483.	<i>ɣâlŋə amāswān³⁴³, torām wat jejäl-</i>	ban ülsz, égi szél himbá-
484.	<i>til kotâl³⁴⁴, wiŋlā öɣi nowə[t] lamɨ</i>	ló napon, mintha leánykori kedves(?)
485.	<i>köl jəɣən nūŋä löŋəlɨ³⁴⁵[ʹʹ]. töl</i>	szót neked mondanánakʹʹ. Aztán
486.	<i>mä jäwtärəɣ s[äɣəw] kölnä mä tʼä[ɣ] kəɣlām-</i>	én hét ének dallamú szóval én ide
487.	<i>sām junəkə jələm lök mǎnnə tʼä[ɣ]</i>	léptem, szellem járta nyomot
488.	<i>küŋli, jə[ɣ] kürmimil sojəŋ lök</i>	követtem, általuk taposott deres úton
489.	<i>mǎnnə húɣəltə wersi[.] sārəŋ</i>	én üldözni kezdtem. Arany
490.	<i>pam töɣləɣ jarnə kəɣəllām,</i>	fű levelű tónál járok,
491.	<i>mətä mənām jāw[ə]t ärəɣ tumam</i>	amíg mentem, hét ének hoztam
492.	<i>wajka mä tʼä[ɣ] nomlāmtəsām³⁴⁶, poj[-]</i>	állatra én ide gondoltam, jég-
493.	<i>sem wiŋciw torām kar jāw[ə]t ärəɣ</i>	esőhöz hasonló égi hím állat hét ének
494.	<i>söɣi wajkam sarəɣ wəlati[.] näyi</i>	hajfonatához hasonló állatom gyorsan itt legyen. Fehér
495.	<i>pələŋ är kəlŋə mä kəltām-</i>	felhő sok nyílásában én hal-
496.	<i>kəllām[,] wajəɣ pōŋək niŋlâ[ɣ] kəɣ-</i>	lottam, állat fejére (akasztott) nyolc
497.	<i>lām jorəɣtal sārəwəl[,]</i>	csengőm csengése hallatszik, (olyan)
498.	<i>wiŋlā kǎntə[ɣ] ku pələm sōjə</i>	mintha ember ajak hangja (lenne)
499.	<i>wiŋlā jāsŋətil kəllām[,] torām</i>	mintha beszédüket hallanám. Égi

25. lap

500.	<i>awtəw wajkam toɣi pəŋkəw tərəm-</i>	sörényes állatom tavaszi császármadár süvöltő
501.	<i>sōjŋäti mǎnə liwəwəl. mǎnnə</i>	hangjával hozzám repül. Én
502.	<i>ilə čüčəm i[ɣ] küŋčəw</i>	előre nyújtott medve körmű
503.	<i>pasəŋ telnä ləɣəltə weri³⁴⁷[.] mǎnə</i>	kesztyűs testtel várni kezdtem (a lovat).

³⁴¹ miekan kädensijan 8 kulkuista [a kardmarkolat 8 csengője]

³⁴² kovana myrskypäivänä [viharos napon]

³⁴³ istut kuin kotikylässäsi (kulkuset soivat ja huvittavat) [úgy ülsz, mint a szülőfaludban (a csengők szólnak és szórakoztatnak)]

³⁴⁴ heiluttaa [himbál]

³⁴⁵ ikäänkuin puhuvat tyttöjen laulua (?) [mintha lányok dalát mondanák]

³⁴⁶ думать [gondoltam]

³⁴⁷ minä eteenpäin ojennetuin kynsiniekkain kintaiden rupesin odottamaan (hevosta) [én előre nyújtott karmos kesztyűvel várni kezdtem (a lovat)]

504.	<i>jöyâmalnâ wajây pöñay söyâw</i>	Amikor odaért, az állat kiálló pofáján fonott
505.	<i>čon[č]koj männä t'ä[y] kayrâmtâsj.</i>	kötelenél én legott elkaptam.
506.	<i>mä nöyræn³⁴⁸ loy čöñč oytâja t'ä</i>	Én nyerges ló hátára ím
507.	<i>nuy jüysam. mä əllə wajây čöñč</i>	fel ugrottam. Én nagy állat hátára
508.	<i>oytâja jelmäm pïrnâ jäw[ə]t ärəy s[äxəw]</i>	ülésem után hét ének dallamú
509.	<i>köl männä t'ä[y] kajêltâsj³⁴⁹, junġkê</i>	szó[val] vezettem, szellemek
510.	<i>jəltə sojəŋ lək torəm junġk awtəw</i>	járta deres úton égi szellem sörényes
511.	<i>wajâyñâ nüyälta wersät, jun[k] sä-</i>	állattól üldöztetni kezdtek, szellem
512.	<i>rəñ pam töyləw jar männä nü-</i>	arany fű levelű áradmánytóhoz üldözöm
513.	<i>yəllat³⁵⁰. tom pil jar peləyñə jun[k]</i>	öket. A tó túlsó oldalán szellem
514.	<i>tärəm sem kəli pat'oy männä küť</i>	erős szeme látszó szélét én egyre
515.	<i>üyəlli. mannə kəltalnə tim-</i>	vizsgálom. Amint hallgatók ide
516.	<i>näm täxərwəl³⁵¹ wiť ləpəyləm torəm</i>	hangzik, mindig sötét világ
517.	<i>putəwnə³⁵² mä kəlkəlim. kö[y] kōraw</i>	végén én hallottam azt. Kőhöz hasonló
518.	<i>soyaw wač³⁵³, əjsöyi³⁵⁴ kəlām jun[k] t'u-</i>	takarójú város, egyforma három vitéz
519.	<i>nam potsät. männä ärəy tuntə söyâw</i>	oda menekült. Én ének hozásra méltó

26. lap

520.	<i>wajkam hōxij kūr jəm pöñəlnə</i>	állatom húsos láb jó oldalán
521.	<i>männä ilə küľ'ältəli³⁵⁵. koj är[əy]</i>	én ösztökélem. Hosszú ének
522.	<i>koj mañ[t'] tuntam wajây pöylim; jüynäm</i>	hosszú mese hozó állatom hajtom; őt magához
523.	<i>söyitəw junġkan wača əl kōntəwtə-</i>	hasonló bálványfejedelem városába ne engedjem.
524.	<i>lim³⁵⁶[.] [.,]nūñ ärəy tuntə wajây mañ[t'] tun-</i>	„Te ének hozó állat, mese hozó
525.	<i>tə wajây sarəġk mənə[!/] jüynäm</i>	állat, gyorsan menj! Önmagához

³⁴⁸ satula [nyereg]³⁴⁹ ohjasin [vezettem]³⁵⁰ ихъ гоняю [öket üldözöm]³⁵¹ слышно [hallatszik]³⁵² aina pimeä seutu [mindig sötét vidék]³⁵³ kivinen kaupunki [köves város]³⁵⁴ yhdennäköiset [egyformák]³⁵⁵ kannustan nyk. on ajan ahdistan [ösztökélem – ma használják – hajtom, készítem]³⁵⁶ etten päästäisi omannäköiseen kaupunkiin [hogya ne engedjem magára hasonlító városba]

526.	<i>wi'itaw³⁵⁷ nājəŋ ortəŋ wača, əl kōntəwti[.]</i>	hasonló úrnős fejedelmes városba ne jussanak be.
527.	<i>əllə wač kōlnəŋnə što jāw[ə]t aməl-</i>	Nagy város kikötőjében, hogy a hét lék
528.	<i>tjw suril jəŋ[k]nə mǎnnə tō[y] jōyālat³⁵⁸['']</i>	holt vizén én utolérjem őket”.
529.	<i>jāj³⁵⁹ kələk sōyāw wajəylal mǎnnə</i>	Fekete holló hasonló állataikat én
530.	<i>pojsem wiŋciw torəm kar pōŋla</i>	jégesőhöz hasonló égi csődör oldalához
531.	<i>mǎnnə tōy lǎmpaytāš³⁶⁰. – [,,]tarowa ləyās!</i>	általam oda állíttatott. „Légy üdvözölve, barátom!
532.	<i>nəŋ mǎn[t] mǔyilā[t] kǎjsətəy, mən</i>	Ti engem miért hagytatok el, mi
533.	<i>jəŋkamnəŋi ər kǎra t'ə kǎjlōy³⁶¹['']</i>	játékos sok falut itt hagyunk”.
534.	<i>tom pil kujt mǎnə tōləywəlt[:]</i>	A túloldali férfiak nekem mondják:
535.	<i>[,,]tim jūynām sōyitaw nājəŋ wač</i>	„Eme magára hasonlító úrnős város
536.	<i>kōlnəŋ əntə jejāltəy³⁶²[''] tepə utən</i>	kikötője nem inog”. Rögtön a parton
537.	<i>jal'wəl jir wəntə jirəŋ juŋk, parjəŋ</i>	áll áldozatot elfogadó véres áldozatos szellem, ételáldozatos
538.	<i>juŋk, mənə niypə tōləywəlt[:]</i>	szellem, hozzánk a víz felé beszél:
539.	<i>[,,]kijjita³⁶³ t'ipə tōŋ nǎmsətən wəl-</i>	„Gyerekek, ha most ti úgy akar-

27. lap

540.	<i>tənə, mā kōlnəŋām əlpə tōŋ porən-</i>	nátok, a kikötőmet ne tapos-
541.	<i>tjətən, jūynam sōyitaw tǎrnəŋ ləkətan</i>	nátok, önmagára hasonlító hadi utatokat
542.	<i>t'ət ilən porəntitən[.] kōlaləy³⁶⁴ juŋ[k]</i>	tovább tapossátok, vég nélküli szellem
543.	<i>tǎrnətan t'ət ilən nəŋnām pen-</i>	harcotok tovább ti magatok bezárjátok,
544.	<i>litən³⁶⁵, mā wač kōlnəŋām kǎntəy</i>	én városi kikötőmre hanti
545.	<i>nəŋki kuj əj wər əl oytitən³⁶⁶[.]</i>	vörösfenyő férfi kis vérét ne köpjétek.
546.	<i>torəmnə mǎn[t] nəŋəti əntə pǎr[t]kāl (mā əntə pǎr[t]kālujəm)</i>	Isten engem nektek nem rendelt (én nem rendeltettem)

³⁵⁷ omannakoiseen [sic!] [magára hasonlító]³⁵⁸ чтоб догнать [hogy elérjem]³⁵⁹ (=jājōyās) musta [fekete]³⁶⁰ minun hevoseni asettui poikki heidän hevostensa tiellä [az én lovam keresztbe állt az ő lovuk előtt]³⁶¹ rupeamme leikkimään jättäen suuren alan (poljetus) [játssani kezdünk nagy területet itt hagyva (taposás)]³⁶² шевелить [mozdít]³⁶³ ребята [gyerekek]³⁶⁴ loppumatoin [végtelen]³⁶⁵ jakaa [oszt]³⁶⁶ älkää sylkekö verta kaupunkini vesitielle [ne köpjétek vért a városom víziútjára]

547.	<i>jäliysäntäy[’]. töl³⁶⁷ mäh əllə waç</i>	harcolni”. Onnan mi nagy város
548.	<i>kölnəñöy tã[y] nõyâlsâw, mäh jäw[ə]t ärəy tuman juŋ[k]</i>	kikötönkből ide vonultunk, én hét ének hozott szellem
549.	<i>wäsəm, männə wontin iy täləm-</i>	vagyok, én erdei medve üvöltő
550.	<i>söjnə³⁶⁸ männə əj söyi koləm juŋk</i>	hangjával én egyforma három vitézt
551.	<i>männə tã[y] pöyəkätəsät³⁶⁹. jũynam sö-</i>	én ím üldözni kezdtem. Önmagára
552.	<i>yitəw wiŋ wältə köy oytəja³⁷⁰ tã[y]</i>	hasonlító örökkévaló köre ím
553.	<i>nuy porəmsöy (ow). „kijita payəl jãŋ-</i>	fel léptünk. „Gyerekek, keményre
554.	<i>waŋ³⁷¹ məya tã[y] nuy porəmsöy. tut</i>	döngölt földre ím léptünk. Itt
555.	<i>oy inləŋ köçki är inəlnä mäh</i>	feje éles szablya sok élével mi
556.	<i>ñul jçyilöy. kölaləy tärəm tũyət[t]</i>	össze ütődünk. Végtelen erős tűz
557.	<i>pöləyləwəl³⁷². il tintə öyəŋ lätlöy, päkəŋ lätlöy</i>	szikrázik. Ezután születő lányaink, fiaink
558.	<i>warəmtal kotəl[,] koy ärəy tuntə ku</i>	felnövekedése napján, hosszú ének hozó férfi
559.	<i>warəmtal kotəl mäh kũrmimöy</i>	felnövekedése napján mi általunk kitaposott
560.	<i>murləŋ lək il əl mölkj tusatj³⁷³[.]</i>	havas ösvényt ne feledjék.

28. lap

561.	<i>torəm pat’ inləw närkətnä</i>	Ég széle élű kardokkal
562.	<i>män[nä] əj joŋ’ ñul pänsöy³⁷⁴, mäh</i>	velem állandóan összecsaptunk, mi
563.	<i>kũtəwnə kölaləy tärəm tũyət[t] kol</i>	közöttünk végtelen erős tűz, lucfenyő
564.	<i>tũyət wiłlä wəŋəyliyən³⁷⁵[.] əllə tũyət</i>	tűz, mintha gyulladt volna. Nagy tűz
565.	<i>əj sulloy är torəm pələk [:ə pələk] jəŋkə³⁷⁶</i>	egy szikráiból sok égtáj irányába
566.	<i>wiłlä ärəy pöyəntəwəl[.] sayəl juŋ</i>	mintha szerte szóródik. Fahasáb

³⁶⁷ оттуда [onnan]³⁶⁸ metsäkarhun äänellä [erdei medve hangján]³⁶⁹ гнать началъ [üldözni kezdtem]³⁷⁰ omannäkösele ikuiselle kivel [magához hasonló örökkévaló köre]³⁷¹ tukevalle kovalle [erősre, keményre]³⁷² loppumatoin tuli brizgaet [végtelen tűz szikrázik]³⁷³ vasta syntyvät tytöt ja pojat ajastansa noustessaan elkööt unhoittako meidän polkemamme (?) lumista jälkeä [az ezután születő lányok és fiúk a maguk idejében ne feledjék az általunk taposott(?) havas nyomot]³⁷⁴ lyövät minua alituisen sapeleillaan [szüntelenül ütnek engem a szablyáikkal]³⁷⁵ välilläämme alituisen tuli palaa [közöttünk állandóan ég a tűz]³⁷⁶ joka suunnalla [minden irányban]

567.	<i>urâs mək wāltalnê tōŋ kos</i>	széli kölyök (=ember) lenne, húsz
568.	<i>hālampə nāj öyina kuntâ tōŋ</i>	nyelvű tűz leány megégette
569.	<i>iŋi³⁷⁷. mən wāsōŋ[,] joyrêŋ elaw</i>	volna. Mi vagyunk, páncélos testű
570.	<i>torâm wōyi hālê jun[k] wāsōŋ[.] –</i>	égi erős négy szellem/vitéz vagyunk.
571.	<i>tompil ku joyârsem hūlêŋ tātâ</i>	Túloldali férfi páncélját nyolc darabra
572.	<i>jōŋimta kūrsem³⁷⁸; sâri torâm</i>	vágni nem tudtam; előző isten
573.	<i>tāŋnmālne joyâr weram</i>	amikor formázta, páncélt készítő
574.	<i>nāj kōyina serāŋ tātlati³⁷⁹, torâm</i>	tűz(es) kő keményre alkotta, ég
575.	<i>pat' inlêw nārēnā mēnnē aj</i>	széle élű szablyával én ugyanolyan
576.	<i>tōŋka³⁸⁰ kūč jōŋili, kōlalêki</i>	pontosan amint ütöm/vágom, végtelen
577.	<i>tārēm tūŋat mārēm pōlêŋ-</i>	erős tűz csak szikrá-
578.	<i>lâwâl, torâm wōyi lilêŋ kōt³⁸¹</i>	zik, „Égi-erős-eleven-kéz”
579.	<i>jūŋpi torâmnê aj tū jir wântê</i>	ő is istentől ugyanolyan áldozat vevő
580.	<i>jirêŋ jun[k] tiŋiŋ³⁸² jūŋpā tūkim čōŋ-</i>	áldozatos szellem[nek] született, ő is úgy növekedett,

29. lap

581.	<i>lalti³⁸³, jə[ŋ] kōrēŋtil jōlêŋ torâm</i>	ő elesésük[et lehetővé tevő] világot
582.	<i>ma koŋ ənt[ə] ulâm³⁸⁴, pičêŋ pātāl</i>	én távol (sehol) nem látom, később
583.	<i>torâmnê čāŋ[č] jālêw əllê</i>	a térd[ével] a nedves nagy
584.	<i>məŋ jəw[ə]t oytêja³⁸⁵ mēn[t] jūŋə pā-</i>	föld hét felszínére engem ők
585.	<i>ŋəwəlt³⁸⁶; torâm wōyi wālt[ə] tūkim</i>	ledöntenek; isteni ereje levő olyan
586.	<i>ānta³⁸⁷; pātāl torâmnê³⁸⁸ mēnnē</i>	talán; később én
587.	<i>kūt kulâmla[t]³⁸⁹ mēn[t] / mā jəwt-</i>	mintha hallanám őket, én / én hét
588.	<i>ārəŋ tuman jun[k] ku wāsâm³⁹⁰[.] pātālne</i>	ének hozó szellem férfi vagyok. Aztán

³⁷⁷ jos olisi ollut tavallinen ihminen, olisi 20-kielinen tulityttö (hänet) polttanut [ha közönséges ember lett volna, 20 nyelvű tüzlány elégette volna]

³⁷⁸ voi [tud]

³⁷⁹ No, kyllä oli lujaksi [No, bizony kemény volt]

³⁸⁰ tiheään [sűrűn]

³⁸¹ „богатырь такъ называется” [a hőst így hívják]

³⁸² syntyi samanlaiseksi kuin minäkin [ugyanolyannak született, mint én is]

³⁸³ выросъ samanlaiseksi [ugyanolyannak nőtt fel]

³⁸⁴ En missään näe että he kaatuivat [seholsem látom, hogy elesnének]

³⁸⁵ maahan [földre]

³⁸⁶ Myöhemmin he varmaan polvillaan painannut kaatanut [Később ők biztosan térdével nyomta ledöntötte]

³⁸⁷ Heillä oli voimia kuin Jumalalla [annyi erejük volt mint Istennek]

³⁸⁸ когда то myöhemmin [valamikor később]

³⁸⁹ (pass.III.p.pl.)

³⁹⁰ пташка будто бы говорить [kismadár mintha beszélne]

589.	<i>män[t] tim jũynäm sōytaw nājəŋ ðytata³⁹¹</i>	engem eme önmagára hasonlító (idegen) úrnős hegyfokokra
590.	<i>mänt pätälñə pör ili kəlkəñə män[t]</i>	engem aztán dögevő holló engem
591.	<i>kām mətä³⁹² nəɣwəlt. – mā jũynäm</i>	mégis megcsípked. Én önmagára
592.	<i>sōytaw nājəŋ ðyat torəmnə mänä</i>	hasonlító fejedelemnős hegyfok[ot] Isten nekem,
593.	<i>kölə pämilli, tūpə tōŋ mänä torəmjor</i>	miért mutat, bárcsak hozzám ég közepi
594.	<i>köləŋ wajəɣ əntə tōŋ əsəlkəli³⁹³. mā</i>	beszélő állatot nem engedte volna le. Én
595.	<i>pätälñə jũynäm məɣ nājəŋ ðytənə</i>	aztán idegen földi úrnős hegyfokon
596.	<i>jəɣən mänt čän[č]jəlaw jəlaw jukkə küləŋ məɣ jəw[ə]t oytinə</i>	általuk engem térdükkel vágott faként vastag föld hét felszínén
597.	<i>mərəm t'ä[ɣ] jeltil ki'təs³⁹⁴, teɣä nə-</i>	csak itt jártuk maradt. Ide
598.	<i>mən wətəyləyən wiɬ wətəyləm tũytaw</i>	lent meggyulladt örökre meggyújtott tűzű
599.	<i>t'arəs³⁹⁵ tōɣ nik tāt etəmsōy. wiɬ wətəyləm</i>	tenger oda a vízre itt megjelentünk. Örökre meggyújtott
600.	<i>iməŋ³⁹⁶ naj pörki məŋə t'ä lüŋ-</i>	szent tűz füstje engem beborít,
601.	<i>kəltəstə ləltəp ətəm³⁹⁷[.] kəntə[ɣ] ku</i>	lélegezni rossz. Az ember

30. lap

602.	<i>hoxiŋ elnä männə čökin tə-</i>	húsos testtel általam nehezen
603.	<i>jaltı³⁹⁸. tompil ku wəhəm əntə</i>	bíratik. Másik férfi arca nem
604.	<i>kəltəyən, mā milnəm³⁹⁹ jəɣiŋ[-]</i>	látszott, én vaktában vagdal-
605.	<i>tələm tim jũynäm sōytaw</i>	kozom, eme önmagára hasonlító
606.	<i>tũytaw t'arəs⁴⁰⁰. [.,]əsəm kələntə:</i>	tüzes tenger. Anyám, idehallgass:
607.	<i>nũŋə wərtə jermək kə[t] sikkən</i>	neked piros selyem két gombolyagot
608.	<i>nũŋə werlim[.] mänt pörkəja əl</i>	neked csinálom. Engem a füstbe ne

³⁹¹ граница будьто бы [mintha határ lenne]³⁹² однако [ugyanakkor, mégis]³⁹³ Jumala näyttää erilaisia kaupunkeja, parempi olisi ollut että Jla ei olisi lähettänyt lintua [Isten különböző városokat mutat, jobb lett volna, ha Isten nem küldött volna madarat]³⁹⁴ Minulle jäi vain että he kaatavat minut maahan ja polvillansa painavat kuin hakapuita [Nekem csak az maradt, hogy a földre döntenek engem és a térdükkel nyomnak mint az aprított fát]³⁹⁵ Tällä alhaalla/ rannalla ikuisesti palava meri [itt lent / a parton örökké égő tenger]³⁹⁶ iməŋ? (<imi?)³⁹⁷ ударить, дышать нельзя [megütött, nem lehet lélegezni]³⁹⁸ ruumiini vaivoin sitä kestää [a testem nehezen bírja]³⁹⁹ umpimähkään [vaktában]⁴⁰⁰ t'arəsñə (?)

609.	<i>čiyəmtä[']⁴⁰¹. töl tayəla t'u kujlam</i>	fullassz meg. Onnan az embereim
610.	<i>kū[t] kən[č]lim əntimätə, potsät.</i>	sokáig keresem, nincsenek, elszöktek.
611.	<i>mä wərtə jermäk kə[t] sɨ[k]kən männə</i>	Én piros selyem két gombolyagot én
612.	<i>nuɣ wəsi, männə t'ep utən jalwəl</i>	felvettem, általam a parton áll
613.	<i>wərtə kəryəw ɟəčəɣ, jir wəntə</i>	vörös kérgű erdeifenyő, áldozat vevő
614.	<i>jirəŋ juɣ torəmnə tātɨ⁴⁰², mä tōɣ utə</i>	áldozatos fa istentől teremtetett, én oda fel
615.	<i>kəɣəlsəm männə wərtə jermäk</i>	mentem, általam piros selyem
616.	<i>kə[t] sɨ[k]kən männə tōɣ nuk jörus⁴⁰³,</i>	két gombolyag általam oda fel köttetett,
617.	<i>il[ə] tintə öyəŋ lät warəmtɨl kotəl</i>	ezután születő lányság/leánynép felnövésük napján
618.	<i>il[ə] tintə pəkəŋ lät warəmtɨl kotəl⁴⁰⁴</i>	ezután születő fiúság/fiúnép felnövésük napján
619.	<i>kəjməŋ kətəw⁴⁰⁵ neməŋ⁴⁰⁶ jol warəm-</i>	dobos kezű neves sámán felnö-
620.	<i>tal kotəl, wet panaw jiyəl juɣəl</i>	vése napján, öt húrú cirbolyafenyő fája
621.	<i>səŋətəl⁴⁰⁷ kotəl, panaw kətəw niri</i>	verése napján húros kezű zenélő

31. lap

622.	<i>jol jöntal kotəl mätim jir iyəmam</i>	sámán jövedele napján én áldozat akasztottam
623.	<i>təɣi il əl mołki tusat⁴⁰⁸.</i>	helyet el ne feledjék.
624.	<i>mä tō[ɣ] nik wɨɣəlsəm[,] junəkə mənəm</i>	Én oda leereszkedtem, szellem járta
625.	<i>lɔɣ männə t'ä[ɣ] nuyəllat[.] mä əntə</i>	úton én íme követtem őket. Én nem
626.	<i>ko[k]kə mənsəm[,] torəm junək awtəw karama</i>	messze mentem, égi szellem sörényű hímállatomhoz
627.	<i>t'ä[ɣ] tɨɣəlsəm[:] [.,]jüynäm məɣ nəjəŋ əɣə[t]nə</i>	így szóltam: „Idegen földi úrnős hegyfokon
628.	<i>mä ärəɣ tumam wajəɣ sarək wəlatɨ⁴⁰⁹[!']</i>	én éneke hozta állat, gyorsan itt legyen!”

⁴⁰¹ takehuta [fullassz]⁴⁰² loi [teremtett]⁴⁰³ sidoin [megkötöttem]⁴⁰⁴ vasta tulevat tytöt pojat, niistä syntyvä noita [ezután születő lányok fiúk, közülük születő sámán]⁴⁰⁵ noitarumpu käsissä [dobbal a kezében]⁴⁰⁶ именный [neves]⁴⁰⁷ soittava [zenélő]⁴⁰⁸ elköön unhoittako [ne feledjék]⁴⁰⁹ tulkoon nopeasti [jöjjön gyorsan]

629.	<i>mä nuyɣa koltämsäm[:] ləwt'əŋ pələŋ</i>	Én felfelé hallgatózom: esős felhő
630.	<i>jəltə pat'nə wajkam mänä lɪwəwəl⁴¹⁰[.]</i>	járó szélén állatom hozzám repül.
631.	<i>mä kätəlsim[,] wajəy čəŋ[č] oytəja nuy</i>	Én elkaptam, az állat hátára fel
632.	<i>jelsəm[,] wiɥ wət'əyləm tũytəw t'arsa</i>	ültem, örökre meggyújtott tüzes tengerhez
633.	<i>mä nik wiɣəlsəm, əllə t'arəs kanəŋnə</i>	én le ereszkedtem, nagy tenger partján
634.	<i>mä jal'l'əm. tōm t'arəs pełkə mä</i>	én állok. A túlsó partra én
635.	<i>t'ä[y] tɪɣəsəm. nemin torəmnə kuntənə⁴¹¹</i>	ezt mondom. Valóban, ha isten
636.	<i>ärəy tumə junkanəy män[t] čəjəy</i>	éneket hozott bálványfejedlemmé engem igazán
637.	<i>čəŋlətəŋəl⁴¹²; mänä tōm t'arəs pełkəy</i>	ha nevelt; hozzám a tenger túlsó partjáról
638.	<i>ül wənəmpəw satkan öyina ləltusətɪ⁴¹³[.]</i>	hideg arcú száz uralkodó lány fűjjon.
639.	<i>jölə kulɪ put jəm sɪs əntə jal'səm⁴¹⁴[.]</i>	Olvadt hal főzése ideig nem álltam,
640.	<i>mä nik ləɣəmsəm[,] əjəj patəm kōyəl⁴¹⁵</i>	a vízre néztem, egy éjszaka megfagyott tiszta
641.	<i>jōŋk patəs. mä torəm junɣ awtəw</i>	jég fagyott. Én égi szellem sörényű
642.	<i>karam tōy nik wəɣəltəsɪm, čəŋčəŋ</i>	hím állatomat oda le eresztettem, hátas

32. lap

643.	<i>ur jəm pełkämä mä kəlāntəlām[,]</i>	gerinc jó oldalamra hallgatok,
644.	<i>wiłlə jələ[w] pəy jäsəmtil kəlsəm⁴¹⁶</i>	mintha újszülött fiú sírását hallgatnám
645.	<i>il wajəy kōtkənə mä il kəlāntəlām[,]</i>	előre, az állat két mellső lábához én előre hallgatok,
646.	<i>wiłlə kəyɪŋ kōtəw wet səwəs pəy-</i>	mintha kalapács kezű öt erdeiszellem ko-
647.	<i>ləysəntil kəlləm⁴¹⁷. tinəŋ wajəy</i>	vácsolását hallom. Drága állat

⁴¹⁰ (lentää) [repül]⁴¹¹ Jos Jumala mala [ha isten ten]⁴¹² kasvattaa [nevel]⁴¹³ tuulkoon, [fűjjon,]⁴¹⁴ täyttä hetkeä en seisonut [egy percig sem álltam]⁴¹⁵ чистый /nyk. [tisza/ma]⁴¹⁶ äsken syntyneen lapsen itku (jää ritisee) [újszülött gyermek sírása (a jég csikorog)]⁴¹⁷ eteenpäin kuuntelin vasarakätistä viisi metsäläistä takoisivat / kaviot jäähän lyövät [tovább hallgattam, kalapácsos kezű öt erdei ember kovácsoltak /a paták a jéghez ütődnek]

648.	<i>pākəŋ äyən mä kəltəmləm⁴¹⁸, wa-</i>	zablás állat én hallgatom, állat
649.	<i>jāy mək nılāy kəylām jorāy-</i>	kölyök nyolc csengőm csengését
650.	<i>tıl kolləm. kat' äntə kəntə[γ] ku</i>	hallom. Majdnem mintha emberi
651.	<i>pələm sōjā löŋtantəwəlt⁴¹⁹. mä</i>	ajak hangra hangzana. Én
652.	<i>kəläntəlām nowtəŋ pāyəl kuyəl ləkə⁴²⁰</i>	hallgatók koros fiú által járt útra
653.	<i>[torma] wiłlä: jəyən löŋəli⁴²¹: pämi</i>	mintha ők beszélnének: amint oda
654.	<i>wertämnə tompil t'arəs əjpełkä</i>	figyelek, a tenger túlsó oldalára
655.	<i>kuntə mant jöytəwtayən əllə t'arəs</i>	amikor engem elért nagy tenger
656.	<i>kanŋa mä wāywjəpə kə[t] nalkən</i>	partra én vasnyelű két nyíl
657.	<i>männə tōy jīn'us (t'aus)⁴²², pičəŋ</i>	általam oda szúratott, később
658.	<i>koγ ärəy ärəxtə kunə koγ maŋt'</i>	hosszú ének éneklő férfi, hosszú mese
659.	<i>maŋt'ə kunə mä jīn[t']mam wejəŋ</i>	mesélő férfi én általam beszúrt nyeles
660.	<i>nal jir il əl mołkūtusat['] mä</i>	nyíl áldozatot ne feledjék. Én
661.	<i>te[γ]pə utə weriyən wərtə juyəw</i>	rögtön partra csinált vörös fájú
662.	<i>juy jōŋkə⁴²³ utə külsəm.</i>	fa (=erdeifenyő) hegyhátra fel keltem.

33. lap

663.	<i>in[tʃ]əksä mä jəyətəjalim tim tor[ə]m oytı wəlayən⁴²⁴</i>	Tövises, én nézem, eme világon volt
664.	<i>čökəŋ məy ätəm pōŋkəw in[tʃ]əksä⁴²⁵[.]</i>	bajos föld rossz izzasztó tövises terep.
665.	<i>mä wajkam kətəl kürəl tōy ari-</i>	Én állatom kezét lábát oda
666.	<i>təltə, nāmən weriyən jal t'ə ku pə-</i>	eltöri, a parton csinált álló ember magas-
667.	<i>lär⁴²⁶ müyəw jara t'ä niy wiyəlləm[.]</i>	ságú zsombékos tóra ím le ereszkedem.
668.	<i>tim tor[ə]moytı wəlayən čökəŋ</i>	Eme világon volt bajos
669.	<i>jar⁴²⁷, ärəy tuntə wajkam čökin mən-</i>	tó, ének hozó állatom nehezen
670.	<i>wəl. mä iləpə kü ləyilləm torəm</i>	megy. Amint körülnézek, isteni

⁴¹⁸ kuuntelen hevosen suuta [a ló száját hallgatom]

⁴¹⁹ soivat melkein kuin ihmisen puhe [majdnem úgy szóltak, mint az emberi hang]

⁴²⁰ pitkäaikaisen pojan astuma tielle [hosszú idejű (koros) fiú által járt útra]

⁴²¹ (kulkuset) [csengők]

⁴²² (uhra) 2 vuotta [2 nyilat áldozott]

⁴²³ (mänty)harjanne [(erdeifenyő) hegyhát]

⁴²⁴ näen oli orjantappurainen paikka (jollaista ei ole?) [látom, tövises hely volt (amilyen nincs?)]

⁴²⁵ хуже того нѣтъ [annál rosszabb nincs]

⁴²⁶ rannalla on seisovan miehen korkuinen [a parton van egy álló férfi magasságú]

⁴²⁷ хуже того нѣтъ [annál rosszabb nincs]

671.	<i>wöyi liləŋ juŋ[k]lam kotap əntim. mā</i>	erejű eleven harcosaim sehol sincsenek. Én
672.	<i>əllə jar jurəl jəŋkə niy jöyəsəm</i>	nagy tó közepe vízhez le érkeztem,
673.	<i>tom jar tom peļäynə männə uli</i>	a tó túlsó partján én látom
674.	<i>willä soyi niŋki nõyatay⁴²⁸, willä</i>	mintha férgek mozognának, mintha
675.	<i>kas küŋ[č] pələ kujəw jəl' männə t'ä[y]</i>	füstösreće körme nagyságú hadseregem ide
676.	<i>kəltəsi, julna lõŋtəm kəlm jöŋ</i>	látszana, szájjal számolt harminc
677.	<i>kəsı mənə əllə jar jurima⁴²⁹ niy</i>	ember hozzám nagy tó közepemre le
678.	<i>wəjkəltəlil[.] mā tinəŋ wajəy čöŋčur</i>	merészkedik. Én drága állat hátgerincé-
679.	<i>məyoŋ il kürməytəlm, il wiŋəl-</i>	ről le léptem, le ereszked-
680.	<i>səm juŋ[k] kəlm sa[t] pötı wəymöŋər</i>	tem, a vitéz háromszáz pudos vasbunkója
681.	<i>männə t'ä[y] nuŋ wəsi[,] jəyā iləpā</i>	általam fel vétetett, hozzájuk előre
682.	<i>kəyəlłəm: [.,]nəŋ kuntə wəltə əslin nur⁴³⁰</i>	lépek: „Ti mikor való anyáitok bosszúját

34. lap

683.	<i>mənö[y] kən[č]lətəy⁴³¹. jəylin nur mənöy</i>	tőlem keresitek. Apáitok bosszúját tőlem
684.	<i>kən[č]lətəy; kojŋin⁴³² mā nəŋə lõk</i>	keresitek; ha akarjátok, én nektek utat
685.	<i>pəmilləm[']. mā kəlm jöŋ kujəw</i>	mutatok”. Én harminc emberes
686.	<i>jəl'onta mā t'ä[y] jəyā jöyəsəm[,]</i>	csatába én ide hozzájuk jöttem,
687.	<i>mənt jokə⁴³³ t'ä[y] jal'sət[,] mənt köčkinä</i>	engem körbeálltak, engem szablyával
688.	<i>jəyiwəlt, männə juŋ[k] kəlm sa[t] pötı</i>	ütnek, én vitéz háromszáz pudos
689.	<i>wəy möŋər t'ä[y] jəyımın uləŋtəs-</i>	vasbunkóját ím ütve kezd-
690.	<i>lam, pənə əjpā loyəsəltamnə</i>	tem, és amikor egyszer odacsapok,
691.	<i>kəlm kəsı körəwəl. pənə loyə-</i>	három férfi elesik. Ismét oda-
692.	<i>səltamnə nələ kəsı körəwəl pə-</i>	csaptamkor négy férfi elesik ismét
693.	<i>nə loyəsəltamnə wət kəsı kör-</i>	odacsaptamkor öt férfi el-

⁴²⁸ liikkuvat kuin черви [úgy mozognak, mint a férgek]⁴²⁹ Сорь:n keskelläni [tó közepemre]⁴³⁰ milloin olevan äitinne surmaa [mikor levő anyátok megölését]⁴³¹ minulta etsitte [nálam keresitek]⁴³² jos tahdotte [ha akarjátok]⁴³³ кругъ [kör]

694.	<i>käyən[.] [,]wäski jar pōŋəlnə⁴³⁴ mä</i>	esett. „Kacsás tó partján én
695.	<i>tim al pitəm nōŋəlläm mä nəŋət</i>	idén született kócsagom, én titeket
696.	<i>kōlā čäyiləm⁴³⁵, nəŋ kol' mänä</i>	mind összegyűjtelek, ti honnan hozzám
697.	<i>jōstəy. torəm nāmās āl kītātij[.]</i>	jöttetek. Istent fel ne bosszantsátok.
698.	<i>nəŋnäm tōŋələ[γ] kün[t]lün ōŋət</i>	Ti töltetlen puttonyaitok száját
699.	<i>nəŋnäm kən[č]ləlin⁴³⁶[,] mä tōŋələ(γ)</i>	ti magatok keresitek, én töltetlen
700.	<i>kün[t]lün ōŋət mä nəŋə⁴³⁷ tōŋtəwtə-</i>	puttonyaitok száját veletek én megtöltetem”.
701.	<i>lim[’]. töl pāni wertāmnə⁴³⁸ kas-</i>	Amint így teszek, füstösréce
702.	<i>kūŋ[č] pelä[t] kujəw jāl' kuntə kō-</i>	körme magasságú hadseregem amint
703.	<i>layən julna lōŋtəm⁴³⁹ koləm jōŋ ku-</i>	elfogyott, szájjal számolt harminc
704.	<i>jəw jāl' mətəlip əntim⁴⁴⁰.</i>	fős had semmi sincs.

35. lap

705.	<i>əj sōyi koləm juŋk os məŋnōy nula kīt'sōy[,]</i>	Egyforma három vitéz[zel] még mi magunk együtt maradtunk,
706.	<i>töl juŋ[k] koləm sa[t] pōtj wəymōyərənä t'ä[γ] nūl</i>	aztán 300 pudos vasbunkóval ím össze
707.	<i>jōyikətəsōy. tompil ku ɔya konəyiləltalnə</i>	verekedtünk. Az ellenfél fejéhez odapörköltekor
708.	<i>juŋ[k] pəyər tūyti täl'wəl. mä jəyā jəsŋəlləm[:] [,]nəŋ</i>	a hős rézvörös tűzzel parázslík. Én nekik mondom: „Ti
709.	<i>tim möyər mätim möyrəm möyrəm jəm əj</i>	eme bunkó az én saját bunkóm zúzott zelnice egy
710.	<i>pūkəli tim atilləkə jəytəy. aləŋ t'i jer</i>	csapásra ím védtelenné váltatok. Először eme vonal/gyökér
711.	<i>kōrlinna müyi likə jūytəy[.] mä nəŋpi</i>	képeitekkel miért jöttetek. Én ti bizony
712.	<i>mänt jōyējūtəy, mänt müyil'ä nuyə-</i>	engem ütöttetek, engem miért sajnál-
713.	<i>lātəy⁴⁴¹ – nəŋ mä wäskitə ku jōyatəl</i>	tok/kíméltek. Ti én kacsára vadászó ember nagyságú

⁴³⁴ seison kuin muka sorsa соръ rannalla [olvashatatlan], какъ äskeisiä sorsia [állok mint a vadkacsa a tó partján ?? mint az iménti vadkacsák]

⁴³⁵ собирало [összegyűjtöm]

⁴³⁶ te etsitte vajonaisen konttinne [ti a hiányos puttonyaitokat keresitek]

⁴³⁷ nəŋnə

⁴³⁸ kun huomasiin [amikor észrevettem]

⁴³⁹ suulla luettuja [szájjal számolt]

⁴⁴⁰ so[ta]miehet ei ole ketään [katonák senki sincs]

⁴⁴¹ (säälää) [sajnál]

714.	<i>män[t]pə wäskəjitəy. mä nəhət təl ilə</i>	engem is vadásszatok. Én titeket mostantól
715.	<i>t'ät əntə nuɣə[t]lām[.] mä torəmnə</i>	íme nem kíméllek. Én istentől
716.	<i>män[t] pärtiɣən nəhət əntə nuɣə[t]ta[.]</i>	engem rendelt titeket nem kímélteni.
717.	<i>mä nəhə nuɣtəkətəlām tim täyɣja</i>	Ha én kímélteni kezdenék titeket, erre a helyre
718.	<i>əj patəm t'oyin əŋ[k]ləy torəmnə</i>	egy fagyott jeges oszloppá isten
719.	<i>män[t] təy patəltəwəl⁴⁴²[']. – mənna jəɣi-</i>	engem ide fagyasztana". Általam ütött
720.	<i>lat kə[t] kukkən pe!kə pəno[ɣ] kūrät wə-</i>	két ember felé kb. egy kanálnyi véres
721.	<i>ripul küm köyənəwəl⁴⁴³. mənna piri!lat:</i>	darabot ki köp. Én kérdezem őket:
722.	<i>[.,]nūɣ tim wərtə jəmənčəy kot isin⁴⁴⁴[?]</i>	„Te eme veres bogyót (zelnice-csipkebogyó) hol etted?
723.	<i>nūɣ kəyərtil kūrät jəmən[č]kə mən[t]pə</i>	Te kb. maroknyi bogyót nekem
724.	<i>məjitəy[']. töl mä jəɣi töləylām:</i>	adjátok". Arra én nekik mondom:
725.	<i>[.,]nəy wəltin nəjəy ɔy[t]ənə, or[tə]ɣ ɔy[t]ənə nəy</i>	„Ti éltetek fejedelemnős hegyfokon, fejedelmes hegyfokon ti

36. lap

726.	<i>pən'təy⁴⁴⁵ jəy wəstəy, mən[pə] ičəka</i>	fukar nép vagytok, nekem még
727.	<i>jəmən[č]kə əntə məltəy[']. mənna</i>	bogyót sem adtok". Én
728.	<i>töl təyəla juŋ[k] kəlām sa[t] pötj wəy-</i>	arra a helyre szellem 300 pudos vas
729.	<i>möyərənə əj jo'ə pənsat. ilənə</i>	bunkóval egyre ütöttem őket. Aztán
730.	<i>pəmi kü[t] wersəm[,] kü!əy məy jəw[ə]t-</i>	amint láttam, lyukacsos föld hét
731.	<i>oytənə mətə söyi tuɣəl pəy aməs-</i>	felszínén valamilyen másik fiú ül-
732.	<i>wəl[.] mənna jöyətəjali, jūy kayəm</i>	dögél. Én nézem, ő szárított
733.	<i>paŋk əj pulnə wi!lə pəsi tāli</i>	galóca egy darabja mintha húzta volna,
734.	<i>ilok tejəwliləwəl; mənna t'ə[ɣ]</i>	előre-hátra dülöngél; Én így

⁴⁴² säälisin (jos alkaisin sääliä jumala minut tähän patsaaksi jäätäisi) [sajnáltnám (ha sajnálni kezdeném, isten engem ide szoborrá fagyasztana)]

⁴⁴³ alkoivat verta sylkeä [kezdtek vért köpni]

⁴⁴⁴ pilkkaa: mistä löysitte niin punaisia marjoja [gúny: hol találtatok olyan piros bogyókat]

⁴⁴⁵ скупой [fukar]

735.	<i>pirimus: [„]lɔysa nŭŋ mŭŷi jo-</i>	kérdeztem: „Barátom, te milyen otthon-
736.	<i>kəlt tuman kaŷəm paŋkŷi kə[t]</i>	ról hoztad szárított galóca két
737.	<i>möŋəlkən mənə məŷəntə məsin[,]</i>	köteget nekem miért nem adtál,
738.	<i>nŭŋnəm ätilnəm məŷət isin? ”</i>	te magad egyedül miért etted?
739.	<i>lɔysa, mənə kələntə? kəllin? mə</i>	Barátom, figyelsz rám? Hallod? Én
740.	<i>nŭŋə jəsŋəltəm kəl məŷət əntə</i>	neked mondott szavamat miért nem
741.	<i>töŋəltəlin? nŭŋ mŭŷi wəltə koj-</i>	érted? Te vagy élni akarsz,
742.	<i>wən, mŭŷi kəlata kojwən?</i>	vagy meg akarsz halni?
743.	<i>tepə lɔysa nuŷpa ləŷi-</i>	Nos, barátom, felfelé nézz,
744.	<i>lə[,] tim möŷrəmjəm əj moŋkŷi tepə</i>	eme zúzott zelnice egy dorong íme
745.	<i>körəwtəl kŷəŷən[,] mənə wŷčəlatə</i>	nem esik le. Általam örökkévaló
746.	<i>torəm wəŷa mənə nuk əlmi[“].</i>	égboltra általam fel emeltetett”.

37. lap

747.	<i>mətə aməsmal pŷrənə ilənə mənə jəsəŋlə-</i>	Miután egy kis ideig ült, nekem
748.	<i>wəl. [„]torəm jor kəli kəs körəw joŷər</i>	mondja. „Ég közepén látszó csillag képű páncél
749.	<i>kalə[ŷ][,] kələntə. amtə[w] pətə enəmtəm</i>	unokaöcs, idehallgass. Bölcső fenekén felnevelt
750.	<i>öŷim wəŷəl örkŷ⁴⁴⁶[,] sa[t] t'örəsna nŭŋə</i>	lányom pénze sok, száz ezerrel neked
751.	<i>aməlim mə pam ənət lilim əl</i>	ültetem[,] én fűszál vastagságú életem/lelkem ne
752.	<i>tŷəmtŷ[“]. mə jŷŷə jəsŋəlləm:</i>	szakítsd el”. Én neki mondom:
753.	<i>[„]nŭŋ öŷin nŭŋ wəŷan mənə əntə</i>	„Te lányod, te pénzed nekem nem
754.	<i>maswəl[,] mə torəmnə mən[t] pər[t]kəl</i>	kell. Engem isten rendelt
755.	<i>jŷr wəntə jŷrəŋ juŋ[k] lil tŷəmtəŷ[“].</i>	áldozat vevő áldozatos szellem lelkét elszakítani”.
756.	<i>[„]mə pam ənət ätil lilim tŷəmtəŋan[,]</i>	„Én fűszál vastagságú egyetlen lelkem ha elszakítod,
757.	<i>kŷt'tə torəm jəŷəw nəməs kŷt'wəl[.]</i>	örök égi atyánk megharagszik.
758.	<i>kŷpə nŭŋ jəw[ə]t ärəŷ tuman ku</i>	Bár te hét ének hozó férfi
759.	<i>kŷ[t] wəsən, mən[t] pam ənət sərŋan</i>	bár vagy, engem, fűszál vastagságú arany

⁴⁴⁶ *ör* = *är* [sok]

760.	<i>lilim äl tayêwti[.] əllə məy⁴⁴⁷ əsəw nə-</i>	lelkem ne szakítsd szét. Nagy föld anyánk meg-
761.	<i>mâs ki[tʰ]tʰə jəwəl[.] mämpi əj tu jir</i>	haragszik, én is ugyanolyan áldozatot
762.	<i>wəntə jirəŋ juŋk[.] mämpi tiyələm[ʰ].]</i>	vevő áldozatos szellem, én is [annak] születtemʰ.
763.	<i>mä kölləx jal l'əm, kəlântəlīm, jüŋpi</i>	Én szótlánul állok, hallgatom, ő is
764.	<i>čəjəxpə wələxən jir wəntə jirəŋ</i>	valóban levő áldozatot vevő áldozatos
765.	<i>juŋk, mənna neminpə weləŋ[.] əl</i>	szellem, ha én valóban megölöm, ne
766.	<i>ətməx jəwəl, čəjəxpə nemin</i>	legyen rossz, igazán tényleg
767.	<i>pəsi tuti əlpə wələkətəwəl. mä</i>	hogy ne így kezdjen élni. Én

38. lap

768.	<i>t'ä jüŋə tiyəsəm[:.] [.,]iməltəŋ ontəw iki</i>	ezt neki mondtam: „Tabusított belsejű férfi
769.	<i>nuy jil'a[.] tim nəmən wəytorəm köy-</i>	fel állj. Eme felső vasisten kő-
770.	<i>torəm nūlwəs werləmən[.] mä tot öyəl-</i>	isten[nek] esküt teszünk. Én ott elhi-
771.	<i>ləm[.] tepə utən weriyən aləŋ torəm</i>	szem, most fent csinált első isten
772.	<i>tätkəl[.] sārən jorəw sārən lew-</i>	teremtette. Arany közepű arany tű-
773.	<i>səw torəm nəŋk[.] torəmnə tati</i>	levelű égi vörösfenyő istentől teremtetett
774.	<i>jəwət kötəw torəm nəŋk jal wəl[.]</i>	hét kezű (hétágú?) égi vörösfenyő áll.
775.	<i>töŋ utə külləmən[.] əllə nəŋk əj</i>	Oda fel megyünk, nagy vörösfenyő egy
776.	<i>pörka löŋ jal səmən[:.] [.,]torəm neməŋ</i>	tövéhez oda álltunk: „Isten híres
777.	<i>əllə nəŋk kəlanta: min nüŋə</i>	nagy vörösfenyője idehallgass: mi hozzád
778.	<i>külsəmən[.] torəm nūlwəs məx nūl-</i>	felkeltünk, égi esküt földi esküt
779.	<i>wəs wertə jösmən[.] əllə nəŋk pör-</i>	tenni jöttünk. Nagy vörösfenyő tövé-
780.	<i>ka torəm wənəm wersəmən məx</i>	hez égi arcot csináltunk, földi
781.	<i>wənəm wersəmən[.] minna inləŋ</i>	arcot csináltunk, mi ketten, éles
782.	<i>köčki jə[wət] pöŋəknə[.] pičəŋ ilə</i>	kard hét hegyével. Később tovább
783.	<i>wältənə ilə kaltənə mörə[ŋ] kö[ŋ]</i>	élvén, tovább hálván, ha Tömör-kő
784.	<i>körəw joŋərnə kuntənə öyil wə-</i>	képű-páncél amikor lánya pénzes
785.	<i>yəlpil wəy törəsna nəyi köy sil-</i>	pénzének sokaságával Fehér kőként csillogó
786.	<i>wə öŋət kuntənə əntə kitən,</i>	hegyfok[ra] ha nem küldöd,

⁴⁴⁷ Maa [föld, ország]

787.	<i>tim wič âlatâ torâm kannâ</i>	eme örökkévaló égi uralkodó
788.	<i>tem sôkâñ mæy jâw[ə]t uja jl pōylati[ʼʼ.]</i>	eme bundás föld hét aljába le fűjjaʼʼ.

39. lap

789.	<i>tōl taḡâla mā junḡkân mænəm sojâñ</i>	Onnan én szellem járta deres
790.	<i>lōk mǎnnā nuyâlli kūtʼlʼi, pāmi</i>	út általam követetik, üzetik, észre
791.	<i>wertāmnā əllə wont oytīnâ kəḡâllām[.]</i>	veszem, nagy erdő felszínén járok.
792.	<i>tom jorâñ juḡ tom peḡəknā mātā snāñki</i>	A középső fa túlfelén valamilyen <i>snāñki</i>
793.	<i>tuyâl pāy piñčāl sātʼwəl. mā</i>	másik fiú közeledése hallatszik. Én
794.	<i>tō[ḡ] kəḡâlsām mǎnnā pīrimus:</i>	oda mentem, általam kérdeztetett:
795.	<i>[.,]ləḡsa nūñ tī əllə juḡ jor oytâja</i>	„Barátom, eme nagy fa közepére
796.	<i>kayām paḡki əj mōñâlnâ nūñət</i>	szárított galóca egy kötege téged
797.	<i>tāt alijjāñ[ʼʼ]. jūyā mǎnāpā jāsəñ-</i>	itt legyőzött.” Ő nekem mond-
798.	<i>ləwəl: [.,]nūñ torâm kəs kōraw joyâr</i>	ja: „Te Égi csillag képű páncél
799.	<i>kalâḡ[.] mā pam ənāt āti lilim āl</i>	unokaöcs, én fűszál vastagságú egyetlen lelkem ne
800.	<i>tijâmti[.] mā nūñā mələm amtâ-</i>	szakítsd el. Én neked adom bölcső
801.	<i>pətōw čačmam əj öyim[.] mōñlʼâñ</i>	fenekéről összesöpört kis lányom, a Gombos-
802.	<i>korj kōraw ājnāj nūñā məlim,</i>	hódprém-bunda-képű kis úrnőt neked adom,
803.	<i>əj joyâl čeyäləḡ əj nāl čeyäləḡ</i>	egy darab íj, egy darab nyíl nélkül
804.	<i>nūñā məlim[.] tim tormoytj sūkəñ⁴⁴⁸</i>	neked adom. Eme világszép
805.	<i>ni koḡmāl ōrki jōrâl ōrki⁴⁴⁹ tiyiyən[ʼʼ.]</i>	nőnek bölcsessége, varázsereje sok teremtetettʼʼ.
806.	<i>tōl torâm kəs kōraw joyâr kōl jalʼ-</i>	Aztán Égi-csillag-képű-páncél valameddig áll-
807.	<i>mam pīrnâ mǎnnā nuy wayli: oyâr-</i>	tom után általam fel hívatik: magas
808.	<i>lōy jīrâñ tōja nuy jlʼa. tōl tū</i>	hegyfok áldozatos csúcsához fel állj. Aztán ama
809.	<i>amāsmal juḡ pōrka torâm wāñəm</i>	ülte fa tövéhez égi arcot

⁴⁴⁸ kaunis [szép]⁴⁴⁹ хитрый [ravasz]

40. lap

810.	<i>məɣ wānəm wersəmən[,]</i> wərtə kōɣ	földi arcot csináltunk ketten, Vörös-kő-
811.	<i>kōraw joɣâr. tem wərtə kō[ɣ] kō-</i>	képű-páncél. Eme Vörös-kő-képű-
812.	<i>raw joɣârñâ mōɣl'âɲ kori kōraw</i>	páncél Gombos-hódprémbunda-képű-
813.	<i>nāj kuntânâ mănă ɔntə kitšətə[,]</i>	úrnőt ha nem küldte el nekem,
814.	<i>wiç âlatâ wăɣ torâm jəɣəmnə</i>	örökkévaló vas isten atyámtól
815.	<i>əj wăltâ sōɣəɲ məɣ punâɲ</i>	egy való bundás föld szőrös
816.	<i>məɣ ɪl jəwət məɣ piçə ɪl torâm-</i>	föld alsó hét föld rétegébe alsó isten-
817.	<i>nâ nūɲət ɪl pōɣlatɪ. tōl taɣâ-</i>	től téged le fűjjon. Azután
818.	<i>la mā torâm wōɣi liləɲ juɲk mǎnnə</i>	én égi erejű eleven szellem általam
819.	<i>tă kəɲçimus. mǎnnə húɣâlli jorâɲ</i>	ím kerestetett. Általam követtetik, jeles
820.	<i>juɣ är kăwăłçoy kəɲçə weri[.] jūɣ</i>	fa sok földön fekvő törzsét kerestem. Ő
821.	<i>mənmāl sojâɲ ɭək mǎnnə hú-</i>	elmenvén deres út általam követ-
822.	<i>ɣâlli. won[t] jōɲkər əj məkkâ jəɣi-</i>	tetik. Erdei egér egy kölykévé
823.	<i>ɣən⁴⁵⁰, tət ilən tăɣârwâl, tǎrnəɲ</i>	vált, itt elől hallatszík, rossz szellem
824.	<i>juɣâ məɣ[,]</i> məɣtǎrnəɲ	fájú föld, földi rossz szellem
825.	<i>juɲk sōɣăw ɔɣət juɣâl tiɣiɣən[,]</i>	szellemhez hasonló hegyfok fája született,
826.	<i>wərtə juɣ pamâl tiɣiɣən[,]</i> wərtə	vörös fa füve született, vörös
827.	<i>pam məɣəl tiɣiɣən, kǎntâɣ ni</i>	fű földje született, hanti nő
828.	<i>kǎntâ[ɣ] ku wər wiłlə ilok oɣtɪ-</i>	hanti férfi vérét mintha előre
829.	<i>lăwâl. tim tor[â]m oɣtɪ čǝkəɲ məɣ</i>	köpné. Eme világon [levő] bajos föld

41. lap

830.	<i>torâmnâ tǎti[,]</i> ulwəɲ juɣ, ulwəɲ	istentől teremtetett, sokféle fa, tarka
831.	<i>məɣ. tim tormoɣtɪ čǝkəɲ məɣ</i>	föld. Evilági nyomorult föld
832.	<i>paɣâlt'âli âtəm məɣ torâmnâ</i>	szoríttatik rossz föld istentől
833.	<i>mǎn[t] tǎ[ɣ] wǎnəltəs. tōl tepă utân</i>	engem ide vezetett. Aztán rögtön fent
834.	<i>weriɣən sal juɣăw jəɣâm mā</i>	csinált csillogó fájú erdő[be] én
835.	<i>utâ kōɣâllâm[.] mā tomnam ilə</i>	fel megyek. Én oda előre
836.	<i>liɣəm[,]</i> torâm wōɣi liləɲ juɲkɪɲ	néztem, égi erejű élő vitézetek
837.	<i>kăltăɣən. juɲ[k] kəlâmsa[t] pōtɪ wăɣ</i>	látszott. Vitéz 300 pudos vas
838.	<i>mōɣərnă jūɣă kəɣâllâm, pōɲkən</i>	bunkójával hozzá lépek, fogad
839.	<i>kūttəw wāsəm tinəɲ sōj wāsəm.</i>	közi vagyok, drága hang vagyok.

⁴⁵⁰ meni hiiren poikana (nopeasti) [egérkölyökként ment (gyorsan)]

840.	<i>jäwät ärəy j[äwät] maḥ[t'] säyaw kölnä</i>	Hét ének hét mese dallamú szóval
841.	<i>jüŷä kəɣəlläm. tompil ku ḥoyiŋ</i>	hozzá lépek. Ellenfél húsos
842.	<i>wan əj pöŋəltə juŋ[k] kəlām sa[t] pöti</i>	vállát egy oldalról vitéz 300 pudos
843.	<i>wäy möyər minnə t'ä[ɣ] ḥula</i>	vas bunkót mi ketten ím össze
844.	<i>pänsəlamān, juŋ[k] sol[ə]ŋ ärəy löŋti</i>	csapunk, szellem hazug éneket olvasó
845.	<i>köl kuntə löŋəli, pämi wertäm-</i>	szót mikor elmondja, észre
846.	<i>nə matä söyi tuɣəl ku mänä</i>	veszem, valamilyen másik férfi hozzám
847.	<i>əjməltäl sätwəl: [,,]ləysa tim kös-</i>	híradása hallatszik: “Barátom, eme vessző
848.	<i>wä səɣəl əj möŋəlna minä müyi-</i>	fonatú köteggel mi ketten mit
849.	<i>likə jəwəl[’’.] mä pämi kü[t] werləm[,,]</i>	kezdünk”. Én amint észreveszem,

42. lap

850.	<i>kötä kätläm wäy möyər kotta</i>	kézbe kapott vas bunkó hova
851.	<i>čəjəypə köswä səɣəl əj möŋləy</i>	valóban vesszővel átkötött csokorrá
852.	<i>nəminpə jəɣäɣən. männə töl</i>	tényleg vált. Én arra
853.	<i>taɣəla jüŷä töləylām: [,,]ləysa, tö-</i>	neki mondom: „Barátom, csúcsa
854.	<i>jəl öytəm kərəŋ nəŋ[k]nä ḥul jə-</i>	levágott kérges vörösfenyővel össze
855.	<i>ɣilmān[’’]. minnə tōjəl öytəm</i>	verekedünk”. Általunk csúcsa levágott
856.	<i>kərəŋ nəŋk təy wəsimən jorəŋ</i>	kérges vörösfenyőt ide vettük középső
857.	<i>juy əj pörəyna. ḥul</i>	fa egyik tövénél. Össze [addig]
858.	<i>jəɣilmān tū tōjəl öytəm kərəŋ</i>	ütjük ama csúcsa levágott kérges
859.	<i>nəŋkət, məram kötnä kätläm</i>	vörösfenyőket [amíg] csak kézzel fogott
860.	<i>əj juy təyta məram kiʔayən[.]</i>	egy fa darab csak maradt.
861.	<i>[,,]ləysa tə[ɣ] kəlānta: i[ɣ] küŋčəw pa-</i>	„Barátom, ide hallgass: medve körmű kesztyűs
862.	<i>səŋ telnä, i[ɣ] küŋčəw ḥirəŋ telnä</i>	ruhával, medve körmű lábbelis ruhával
863.	<i>kirləmən, min on[t'] kul pəntəw</i>	felöltözünk, mi ketten halvonulás mintájú
864.	<i>telim ən[t]wöy min ḥul kätəlləmən[’’.]</i>	ruhám derékszíjánál összekapaszkodunk”.
865.	<i>i[ɣ] küŋčəw ḥirəŋ tel kirmāmən</i>	Medvekörmű lábbelis öltözék felvételünk
866.	<i>pjrnə, i[ɣ] küŋčəw pasəŋ tel kirsə-</i>	után, medve körmű kesztyűs öltözetet fel-

867.	<i>mən[,] min torâm wöyi kă[t]</i>	vettük, mi ketten isteni erejű két
868.	<i>junġkân wiċċam əllə torâm jəyə-</i>	szellem mindig nagy isten atyánk-
869.	<i>mənnə min[t] tim jŷynäm sōyitəw</i>	tól mi ketten eme magára hasonlító

43. lap

870.	<i>jirêḥ ɔyət jejältäy torâmnâ</i>	áldozatos hegyfokot megingatni istentől
871.	<i>min[t] nula pərtiyən. min won-</i>	mi össze rendeltettünk. Mi ketten erdő-
872.	<i>tj nik i[ɣ] kōḥəḥ sōjnä t'ä[ɣ] nula kə-</i>	ből lefelé medve morgó hanggal össze men-
873.	<i>yəlsâmân. oḥ[t] kul pənti telij ən[t]wöy</i>	tünk. Halvonulás mintájú öltözékes övünknel
874.	<i>t'ä[ɣ] nūl kätəlsəmən. juyləy tăy</i>	ím össze kapaszkodtunk. Fátlan helyet
875.	<i>porəlmimân[,] seräy jəntə ju[ɣ] küt-</i>	taposunk, keménnyé váló fa közé-
876.	<i>wälöy moriwält, kaläy jəntə juy</i>	pen eltörnek, gyengévé váló fa
877.	<i>jorəlna pəciwält. – minnə</i>	közepével leszakadnak. Általunk
878.	<i>torâm wöyi liləḥ junġkân juyləy</i>	két isteni erejű eleven szellem fátlan
879.	<i>jar pamläy jar ilänə mətä torâm</i>	tó, füvetlen tó előtt a világ valamelyik
880.	<i>peləknə kəntäy ni, kəntä[ɣ] ku pələm-</i>	felén hanti nő, hanti férfi ajak
881.	<i>sōj jərwäyləkətəs. [,]kijjġkân torâm</i>	hangja felhangzott. “Két fiú, isteni
882.	<i>wöyi wəsätən, liləḥ junġ[k]kân</i>	erejűek vagytok, eleven szellemek
883.	<i>wəsätən. tim tärən junġ[k] sōyāw</i>	vagytok. Eme pusztító szellemhez hasonló
884.	<i>ɔyət müyil'ä jejältəlatən, – küt'tä</i>	bércet miért ingatjátok – örök
885.	<i>torâm jəyöw nəməs küt'əs, tim</i>	égi atyánk megharagudott, eme
886.	<i>torâm jəy jəypeləyənə pörəl'</i>	égi kör közepén jégcsákány
887.	<i>kam siylä torâm mōrti jelkəmtəsi[.] nəḥ kas küñ[č] pə-</i>	lyuka körül az ég körbe járódott. Ti füstösreće körme magas-
888.	<i>lä[t] kujəw jəl'nä jŷyapə koy jejältəsətən[,]</i>	ságú férfiak hadával túl sokáig ingattátok,
889.	<i>əllə torâm jəyöw nəməs t'ä[ɣ] küt'əkätəs[.]</i>	nagy isten atyánk már kezdett megharagudni.

44. lap

890.	<i>nin t'i mətä tärnəḥ ləkətən</i>	Ti kettőtök ezen a harcos útját
891.	<i>t'ey tōḥ erəltəlatən". mənna</i>	mostantól eltorlaszolótok". Én
892.	<i>oyər juy jirêḥ tōjōy küt kənčli[,]</i>	magas fa áldozatos csúcsánál bár keresem,

893.	<i>t'i wərtə sōyāw ütlan̄ki jaymon-</i>	eme veres bundájú mokus erdei fenyő
894.	<i>čəy tōjnə aməswāl i jāsənlə-</i>	csúcsán ül és mondja
895.	<i>wəl minä[:] [,]torəm wōyi kă[t] jun̄kân[,]</i>	nekünk: „Isteni erejű két vitéz,
896.	<i>kəltəntātən: ārəkāri oṡâr məy</i>	hallgassátok: ének-kérges magas föld[ről]
897.	<i>tepāki jāw[ə]t ārəy sāyāw kōl təl</i>	most hét ének dallamú szót innen
898.	<i>jok kārīti, təl ōrki əj kūrəm</i>	haza fordítsd, ezen kívül egy lépést
899.	<i>ilə porəm̄nan wīt wəʔəyləm</i>	ha előre lépsz, örökké meggyújtott
900.	<i>nāj ōyinə torəm kitəw nājnə</i>	tüzes lány ég küldő úrnő
901.	<i>nint kittiwəl. min əjləy pəntāw</i>	titeket küld”. Mi ketten hír nélküli ösvényű
902.	<i>kōlləy pəntāw kă[t] jun̄[k]kân t'ä[y] tōy</i>	szótlan ösvényű két bálványszellem ide oda
903.	<i>jal'səmən, min oñ[t']kul pəntāw</i>	álltunk, mi ketten halvonulás mintájú
904.	<i>telin̄ ən[t']wōy i[y] künčāw pasəñ</i>	öltözékes övünket, medve körmű kesztyűs
905.	<i>tel[t] minnə tōȳ lăskəltəlat[,]</i>	öltözékünket levesszük,
906.	<i>min jūyā ār awtəñ əylamən jūyā</i>	mi neki sok hajás fejeinket neki
907.	<i>t'ä[y] norəmtəsimən: [,]lōysa wičəm</i>	meghajtjuk: „Barátom, mindig
908.	<i>min pōrəl'kam siylə torəm</i>	mi ketten jégcsákány lyuka körüli égen
909.	<i>minnə ōrki porəmsimən, jəyā-</i>	mi sokat tapostunk, nézd meg,
910.	<i>təji ičəka wič əlatə wāy torəm[,]</i>	még örökkévaló vas isten,
911.	<i>sārnan̄ lusəw torəm jəyəm</i>	arany szakállú isten atyám

45. lap

912.	<i>ičəka jūy kurnāyləs minnə</i>	még ő kételkedett, mi ketten
913.	<i>ičəm tim torəm jəy jəypələy min-</i>	<i>ičəm</i> eme égi kör belsejébe mi ketten
914.	<i>nə kōlə porəntəs̄j. kīt'ə torəm</i>	mind bejártuk. Örök égi
915.	<i>jəyəm nəməs t'ä[y]kim kīt'əs[']</i>	atyám annyira megharagudott”.
916.	<i>ičəka torəm talmas minä il</i>	Még az isten tolmácsa hozzánk le
917.	<i>wiylayən. min tim əllə juy pōrka</i>	szállt. Mi ketten eme nagy fa tövéhez
918.	<i>wič əlatə wəytorəm jəyəm wāhəm</i>	örökkévaló vas isten atyám arcát
919.	<i>təy werlimən[,] əllə məy əsəm wə-</i>	ide csináljuk, nagy föld anyám ar-
920.	<i>həm təy werlimən. əllə torəm</i>	cát ide csináljuk. Nagy égi
921.	<i>hulwəs t'ä[y] tōy werlimən[,] [,]timi</i>	esküt ím oda teszünk. “Ha

922.	<i>jōy peļaynə nūñən kuntā tār-</i>	hazafelé téged harcias
923.	<i>nəñ sōy məyiw nāj kuntānā</i>	módú földünk istennője ha
924.	<i>nuk küł'ältāñān, wič əlatə</i>	buzdítana, örökkévaló
925.	<i>wāytorāmnā nūñət mičati[.]</i>	vasisten téged büntessen meg.
926.	<i>mā jāw[ə]t ārəy jāwət mañ[t'] tu-</i>	Én hét éneket hét mesét hozó
927.	<i>mañ ku wāsəm[.] tāpā kuntānā</i>	ember vagyok. Ezért ha
928.	<i>mā nūñä kas küñ[č] pələ kujəw</i>	én hozzád füstösreće körme magasságú emberes
929.	<i>jäl'nä kuntā nūñä jōsəm[,] əllə</i>	haddal ha hozzád jöttem, nagy
930.	<i>kōlnəñ suriļ jəñ[k]nə kos nāləmpəw</i>	kikötő holt vizén húsz nyelvű

46. lap

931.	<i>juyəl nāj mǎnt iyäti['] tōl</i>	fája tűz engem egyen meg. Onnan
932.	<i>tayəla torəm juñk awtəw karama</i>	aztán égi szellem sörényű állatomnak
933.	<i>mā t'ä[y] tiyəsəm, jāw[ə]t ārəy jāwət</i>	én ezt mondtam, hét éneket, hét
934.	<i>mañt' tumam wajəy sarəy wālati[.]</i>	mesét hoztam állat, gyorsan itt légy.
935.	<i>mā əsəm tātəm juyəw məyā, jəyəm</i>	Én anyám teremtetete fájú földre, apám
936.	<i>tātəm juyəw məyā mǎntāmā</i>	teremtette fájú földre mentemre
937.	<i>näyi kōy sōlwəw əytām t'ä nām-</i>	fehér kőként tükröződő hegyfokomra
938.	<i>laytəlim, ərəkəri oyər məyoç</i>	gondolok, ének-kérges magas földünkre
939.	<i>mañ[t'] kəri jōñəñ məyoç t'ä</i>	mese-kérges töves földünkre
940.	<i>joypa noməysilləm [.] torəm juñk</i>	vissza emlékezem. Égi szellem
941.	<i>awtəw wajkam mǎnā jōwəl, tinəñ</i>	sörényű állatom hozzám jön, drága
942.	<i>wajəy pākəñ əjñoç mǎnnə t'ä[y]</i>	állat zablás kötőféke általam meg
943.	<i>kātəlsi. nöyrəñ lo[y] čōñč oyətəja</i>	fogatott. Nyerges ló hátára
944.	<i>mā t'ä nuk iməlsəm, torəm jor</i>	én ím fel ültem, ég közepi
945.	<i>juyal lõkoç mā t'ä[y] nuç jayim-</i>	kedves úton én ím fel száll-
946.	<i>səm. toçj pəñk mərəñ sōjnā mā</i>	tam. Tavaszi császármadár süvöltő hangjával
947.	<i>jayimlām. əllə čuyi nōrəñ sōjnā</i>	suhanok. Nagy zivatar dörgő hangjával
948.	<i>jayimlām. pāmi wertəm-</i>	suhanok. Amint észre veszem
949.	<i>nə torəm jor čünəw küjā mā</i>	ég közepi alacsony fenyőerdős mocsárra én
950.	<i>kā[t] lõkən peļkā mā ləyilām-</i>	két út felé én néztemkor
951.	<i>nə torəm tātəm weli pāra jal'-</i>	isten teremtetete réncsorda áll-

46. lap

952.	<i>mīn ki'wālt, sārnan punāw</i>	va maradnak, arany szőrű
953.	<i>torām weli[t] jal'wālt[.] mā torām</i>	égi rénszarvasok állnak. Én égi
954.	<i>junḱ awtāw karnā tulujām[.]</i>	szellem sörényes állattól hozatom.
955.	<i>kā[t] kukkân pāl peļākna wiļļā</i>	két férfi füle oldalán mintha
956.	<i>kortarāḡ ājapil pāy wiļļā</i>	mocsári daru kisebb fia mintha
957.	<i>t'ālwāl. tepā ilān weriyān</i>	kiáltana. Íme elől csinált
958.	<i>torām jor juylāy jar[.] sārān</i>	ég közepi fátlan tó, arany
959.	<i>tōylāw torām jar. mā ja-</i>	levelű égi tó. Én su-
960.	<i>ḡimlām tinān wajāḡ čōnčur</i>	hanok drága állat hátgerinc[én]
961.	<i>māyā, mōḡāl pākī jōyātāy[.]</i>	földre, rongybaba nagyságúként.
962.	<i>mā jōyāmtām pojsem wiñčiw</i>	Amint suhanok, jégesőhöz hasonló
963.	<i>torām kar jayimpāl, pāmi</i>	égi hímállat suhan, oda
964.	<i>werlām tepā ilān torāmnā</i>	nézek, íme elől isten
965.	<i>tāti, torām jor sārnan kanḡow</i>	teremtette, ég közepi arany partú
966.	<i>torām t'arās tōy jōyāsām. mā</i>	égi tenger[hez] oda érkeztem. Én
967.	<i>torām jor kölān lip[.] mānnā</i>	ég közepi beszédes fecskét, én
968.	<i>ār awtān ɔyoy wiñi tōj ār awtātoy</i>	sok hajas fejről, homlok tetejének sok hajsza mentén
969.	<i>tōyī lāskāltāli, tōl torām jor</i>	leeresztettem, aztán ég közepi
970.	<i>kōlān lip pōyālmāl piñnā i wāltā</i>	beszédes fecske fürdése után egyedüli

49. lap

971.	<i>wāy torma t'ā[ḡ] nuk jayimās[.]</i>	vas égre ím fel libbent,
972.	<i>torām putāw keli kās wiļļā</i>	világ végén látszó csillag mintha
973.	<i>t'ulamal.</i>	csillogna.
974.	<i>torām junḱ awtāw karnā</i>	Égi szellem sörényes hímállaton
975.	<i>i t'ū wāltā torām jor juylāl</i>	az ott levő ég közepi fás
976.	<i>t'arsoy māt[t] t'ā nuk jayim-</i>	tengertől én ím fel libben-
977.	<i>sām tompil t'arās aj peļkā[.]</i>	tem a tenger túlsó partjára,
978.	<i>wiļļā pojsem wiñčiw nāyi</i>	mintha jégesőhöz hasonló fehér
979.	<i>wajāḡ jayimlām. mā timām</i>	állat, suhanok. Én [ahol] születtem,
980.	<i>jukkān ɔyāt mānnā t'ā[ḡ] kālāl-</i>	fás hegyfok általam ím felvillan-
981.	<i>tāsi. torām junḱ awtāw</i>	tatott. Égi szellem sörényes
982.	<i>wajāḡnā mānt āsi tuwāl[.]</i>	állat engem még mindig hoz.
983.	<i>jāw[ə]t ārāy sōyi kata jāwāt</i>	Hét énekhez méltó házba

984.	<i>mañ[t'] lõŋti kata män[t] jöy-</i>	hét mesét mondó házba hozzám
985.	<i>tâwtâwâl əj sōyi, əj</i>	jön, egy forma, egy
986.	<i>wiŋi kâ[t] nâjkən män[t] lä-</i>	arcú két úrnő engem néznek
987.	<i>ɣalləkən. mā əllə warata</i>	ketten. Én nagy kapu(n)
988.	<i>jəypelkâ jâŋasâm, nōyrəŋ</i>	belülre beléptem, nyerges
989.	<i>loɣ čōnč oytâjoɣ il əsəlləm</i>	lő hátáról le ereszkedem
990.	<i>tim küləŋ məɣ jâw[ə]t oytâja</i>	eme lyukacsos föld hét felszínére

49. lap

991.	<i>il porəmsâm. töl əj sōyi</i>	le léptem. Aztán egyforma
992.	<i>kâ[t] nâjkənnâ jâŋalâm[,]</i>	két úrnővel belépek,
993.	<i>kata jâŋasâm, wăɣ wāhəmpəw</i>	a házba beléptem, vas arcú
994.	<i>jâwjiŋ torma kulintâ möylâm</i>	hetven éghez hal evő mellem
995.	<i>t'ä nəkimsim, sōyawâ[t] pun</i>	megvakartam, bundás hajás szőr
996.	<i>kołəŋ uɣəm jəɣä nâralim[.]</i>	ügyes fejem feléjük hajtom.
997.	<i>jüŋnäm məɣ torəm putâw⁴⁵¹</i>	Idegen föld világ végét
998.	<i>männə kōlâ jelkəmtus; jüŋ-</i>	mind körbejártam; más
999.	<i>näm törəm wöɣälä koŋmâ-</i>	ég erejéhez, bölcsességéhez
1000.	<i>la torəmnâ mänt ältiləs.</i>	vitt engem el az isten.
1001.	<i>mä iŋənwəsö[ɣ] küm liymämnə</i>	Én ablakon ki néztemkor
1002.	<i>torəm weräɣən čänketər wăɣ lanj</i>	isten által készített forró, felhőtlen
1003.	<i>kotâl torəmnâ wersi, mā juŋk(ə)</i>	nap istentől csináltatott, én szellemmé
1004.	<i>imêltam kotâl torəmnâ wersi.</i>	ülésem napja istentől csináltatott.
1005.	<i>muŋl'əŋ korj kōraw nâj[,] jokêlt</i>	Gombos hódprém képű úrnő, otthonról
1006.	<i>tumam wăɣ eläw nämtän peləŋ</i>	hoztam fémborítású filced padlós
1007.	<i>ka[t] ka[t] jora t'ä[ɣ] nâri. töl mā</i>	ház ház közepére ide rakatott. Aztán én
1008.	<i>ka[t] l'okä utâ kəɣəlsâm. torəm</i>	ház sarkába fel mentem. Isten-
1009.	<i>wāhməŋ wăɣ lün[k]wä männə niɣ</i>	arcos vas takarót én le
1010.	<i>wəɣəltəsi, kâ[t] niŋkən kütä</i>	eresztettem, két nő közé

50. lap

1011.	<i>mä t'ä iməlsâm, torəm wāhməw</i>	én ide ültem, isten arcú
1012.	<i>lün[k]wä juɣ tulj tuɣəl ar[t]nə mə-</i>	takaró fa hordó egyik szolgáló által min-
1013.	<i>ŋä t'ä[ɣ] nuk lõŋsətə, əj patəm</i>	ket ím betakart, egy fagyott

⁴⁵¹ muiden maiden raja [más országok határa]

1014.	<i>jölâη wăkâ aj patâm jölâη kôkâ tã[γ]</i>	repedt vassá egy fagyott szilánkos kövé ím
1015.	<i>tõγ tãγalsam[.] jãw[ə]t ärəγ jãwət</i>	oda alakultam. Hét ének hét
1016.	<i>man[t] sãγâw kôl əl!ə ka[t] pelä</i>	mese dallamú szó nagy ház padlója
1017.	<i>jora tã[γ] tõγ patâs. –</i>	közepére ím oda fagyott. –

3.3.1.2 *Vj1 szöveg értelem szerinti fordítása*

Előének⁴⁵²

Elkezdttem mondani a hét énekről szóló szavaimat. Hosszú ének, hosszú mese, ősi ének szavaival, ének kereső őszinte szavakkal ültem le a padlós ház padlójára. Úgy ültem oda, mint egy fahasáb, csupasz testtel, [a segítő szellemeim nélkül]. Vajon megtalálom-e, amit keresek. Ebben az ajtórésees házban, ahol csak a szilács meg a tűz világít, azt gondolom, hogy hiába keresem, nem tudom megtalálni a hosszan zengő, hangos éneket (1–11).

Örökkévaló égi atyám, idehallgass, nálad vannak a hét mese, hét ének szavai. Én most emberi beszéddel fordulok hozzád. Bárcsak leengednél hozzám valamennyi szót. Az emberek leültettek engem ebben a házban, hogy énekeljek. Szavakat kérek tőled, hetven ég aranyfejű istene, engedj le hozzám valamennyi szót, hogy énekelhessek. Nekem nincs erőm, ezért kérem te erődöt, a te szavaidat, aranyos fejű égi atyám, hogy a te regédet, a te szavaidat elmondhassam ezeknek a földön élő, okos embereknek. Égi regét, égi szavakat. Hogy ebben a lányok által lakott, fiúk által lakott, kérő fogadására alkalmas házban elmondhassam a hét énekről szóló léha mesét (12–31).

Amíg ott ülök a padlós ház padlóján, hét ének dallamát és szavait várva, a világ északi vége felől hideg szél fűjt. Egy hat gyökerű, vízből támadó erős szélfuvallat megemelt engem, a halandó férfit, s a nyelvem tövén születő, szegény szavaimmal, nyelvjárásommal együtt egészen a tetőnyílásos ház tetejéig vitt. A hideg szél hét fuvallata onnan egy magas fa csúcsán keresztül, fekete felhő hét részén át felemelt a fehér felhők széléig. Éreztem, amint a fehér felhők hét nyílásán keresztül felfelé repülök. Gyorsröptű, sok tollas állat vitt engem. Itt fent, azon a dombon, melyen hét nyírfa áll, az első madár éneke hangzik. Erre én azokat az énekeket sorolom elő, melyeket korábban élt, őszhajú öregemberektől hallottam. Visszhangzik az ének a hét nyírfás dombon (32–54).

Van ott egy olyan hosszú ház, melyet csak hét ló tud végigfutni. Ennek a háznak a közepén van egy öröktől fogva álló, sok ember magasságú arany oszlop. Annak a csúcsán egy csésze, melyben öt ikrás hal elfér. A csészében ott csicsereg az égközepi beszélő fecske. Erős szél hét fuvallata emelte hozzá a szavaimat. Égközepi beszélő fecske körülnéz: „Honnan jön ez a beszéd? Milyen ember vett engem szegény nyelve végére? Ki említett engem, milyen ember, mi kell neki?” – úgy beszélt rólam, mint akinek nincs vadászszerencséje, hogy milyen ember lehetek, úgy beszélt rólam, mint aki sikertelen a vadászatban. Így folytatta: „Lyukacsos föld hét felszínét átvizsgáltam. Ez az ember megemlített engem énekkereső szavaival, de bárhogy fürkészem a szenvedéssel teli föld hét felszínét, nem találom őt” (55–76).

⁴⁵² A szabad fordítás egyfajta értelmezés, mely igyekszik megőrizni az eredeti szöveg formuláit. A szövegben nem szereplő, csak Karjalainen széljegyzeteiben előforduló magyarázatokat kapcsos zárójelbe tettem. Az egyes bekezdések végén jelzem az eredeti szöveg sorszámaait.

Itt fent megláttam az ég közepi kőpadlót, a csúcson van a kőpadló. Itt van a Kőre-tükröző-vasra-tükröző-képű uralkodó. Olyan világ nem létezik, ahol a Kőre-tükröző-képű uralkodó elesne, azt sehol sem látom, ő a Mindig-élő-kő-képű-páncéling. Én, az énekhozó, mesehozó bálványszellem fejedelem odamegyek hozzá. Ő még a vége láthatatlan világ végétől, a világvégi víztől a széle láthatatlan ég széléig mindent lát. Hallottam, hogy a világ végén ott vannak a mindig élő, véres áldozatot kapó bálványszellemek, páncélinges testű, énekhozó, mesehozó vitézek (77–90).

[Itt kezdődik a tulajdonképpeni ének, innentől fogva az ének hőse, az énekhozó-mesehozó bálványszellem beszél.]

Íme a hét ének, hét mese dallamú rege. Beköszöntött a füstösréce körme magasságú férfiakkal való közös harcunk napja. Ugyan, miért ülünk a házban, amikor Isten azt parancsolta, hogy harcoljunk. Ha még mindig a házban ülünk, Isten megátkoz minket, befagyaszt ebbe a házba. Ezért, bár nem akartam, Isten parancsára elindultam, hogy szerte a világon felkutassam az összes véres áldozatra méltó hőst (91–102).

Így szóltam erős vállú szolgálaimhoz: „Nosza, vegyétek elő a húsos fazekat, a szikkadt rénbika nagy lapos darabját nosza, süssétek meg. Hosszú útra, hosszú vándorlásra készülven megéheztem”. Ezután a házat őrző, fahordó szolgálaimnak ezt mondtam: „Vezessétek hozzám égi szellemhez hasonló sörényű hím állatot, [a lovamat]. Az első világ születése óta van a pitvaromban egy fagyott vasoszlop, kőoszlop. Az a vasoszlop a déli oldalon áll, van rajta egy isten teremtetten vaskarika, akkora, hogy egy ruhaujjas kéz belefér. Az én jégesőhöz hasonló sörényű, hét éneket hozó lovamat kössétek hozzá”(103–122).

Volt a házban egy őszhajú asszony, anyám korú öregasszony. Rá néztem: „Amikor az előző világon éltetek, hogy neveltetek engem, az énekhozó, mesehozó hőst. Csináltatok egyszer egy halbőr takarót, de az már teljesen elkopott. Itt állok pucéran, hogy indulhatnék így útnak”. Az asszony lement a pincébe, hallatszott, amint mondta: „Fiú, gyere ide!” Odamentem. Az asszony felnyújtott nekem egy fedeles puttonyt, melyre száz állat képe volt rajzolva. Fél kézzel nyújtotta, ideadta, én elkaptam, de amint fél kézzel elkaptam, olyan nehéz volt, hogy majdnem beleestem a lyukba. Az asszony felnevetett és így szólt: „Ó, fiú, te lennél a hét ének, hét mese hőse? Ezzel az erővel hogyan boldogulsz majd a világvégi kőkemény fejedelmek ellenében. Olyan gyenge vagy, mint egy idén született kócsagfióka. A hét ének dallamú szó hőse, apád elment, ő nem olyan mint te. Mégis, ki tudja, hol hever a parti kövek között, míg a fent repülő sok hollóraj csípkedi a húsát. Milyen szarral, hogyan küldhette hozzád isten az égközepi beszédes madarat, miért éppen egy ilyen magadfajta énekhozó, mesehozó férfit talált. Te fiú, észrevettem, hogy a parton a kikötőben a hét lék holt vízén füstösréce körme magasságú embereink összegyűltek, felvirradt a hadba indulás napja” (122–155).

Én hallgatom, amint anyám kutyarossz szavakkal szidalmaz. Hogy nyugtom legyen, sarkos házam jó végébe mentem, örökkévaló vasisten aranyos fejű hetven egének istenéhez fordultam. Sok hajas fejem a bálványszellem rozsdaszínű, vízparti szent helyén ülő, vas arcú hetven istenhez fordítottam, hal evő halas mellem ím megvakartam: „Nagy isten, neves apám idehallgass! Anyám egyfolytában becsmérel engem, kutya rossz szavakkal ostoroz. Én neked, örökkévaló vasisten atyám, fejet hajtok. Bajban vagyok, mint aki kidőlő fa alá szorult. Hamarosan megérkezik a füstösréce körme magasságú népes had, most hozzád kiáltok. Adj nekem több bölcsességet, több értelmet”. Amint ott álltam a padlós ház padlója közepén, úgy éreztem, mintha a fejem bubján keresztül égi erő szállt volna belém.

Mintha a nagy isten szavát a kő arcú hetven isten leengedte volna hozzám a nagy ház csúcsáról. Nehéznek éreztem a testemet, mintha erdei vad húásával teli puttonyt vettem volna a hátamra **(156–183)**.

Ezután örökkévaló bundás földön, rögös földön, rögös föld hét felszínén állva hozzád kiáltok: „Bocsáss le nekem nagy földben gyökerező, ősi szavakat! Én ismét meghajtom és letakarom előtted sok hajú okos fejem. Sorold föl nekem a nagy föld szülte szavakat, hogy én akkor, amikor harcba indulunk a füstösréce lába magasságú népes haddal, ne jussak a kidőlt fa világába [a holtak birodalmába]. A te szavaid, a te beszéded és a te nyelved, a jégcsákány lyukából [az ég középpontjából] származnak. Hogy én megmaradhassak a ti bölcsességeitek és értelmetek hét felszínén, ne vigyél engem a gyér fűvel benőtt világba. Én hozzád hajoltam” **(184–198)**.

Ez a Behavazott-homokos-népes-hegyfok nevű város. Behavazott-homokos-népes-hegyfok városom, ez a fehér szikrájú isteni hegyfok, otthoni homokú népes hegyfok üvegnek látszik. Magam sem tudom, mennyi ideig növesztett isten engem, áldozatot elfogadó áldozatú bálványszellemet **(199–203)**.

Beköszöntött a füstösréce körme magasságú népes had érkezésének napja. Páncélos testű égi szellem vagyok, így szóltam az ősz hajú öregasszonyhoz: „Anyám, add nekem a sűrű szövésű páncélinget, hogy átváltozzam, szeme nincs kötömbnek látszódjam”. Erre anyám a füstösréce lába mintájú fedeles puttonyt kiszórta a padlós ház padlós közepére. Olyan volt, mintha tavaszi hal pikkelyeiből rakott volna halmot a ház közepén. Úgy ragyognak a fedelmek arcaival díszített holmik, mintha meg akarnának szólítani. Én odaléptem, a tavaszi halpikkely halomból húsos ujjam hegyével egyenként felcsiptem az öltözék darabjait. Sok hajas fejemen keresztül nagy égi imádságos szóval felöltöttem. Két vállam kőkemény csúcsait hajlítgatom. Vastag fonalú lenvászón ing a testemre simul. Húsos ujjam egy hegyével a sűrű szövésű páncélinget felöltöttem, arra egy kétrétegű páncélinget is felvettem, semmit sem ér. Összesen hét páncélt húztam magamra. Padlós ház padlója közepén úgy lépkedek, mint egy ikrás tokhal két fele. Miközben sétálok, a ház közepére pillantok, a padlódeszkák úgy hajladoznak, mint a zúzott zelnicebogyó. Én magam szeme nincs kötömbnek látszottam **(204–235)**.

Körülnéztem, sehol sem láttam a szolgálmat, ugyan hova bújtak. Őszhajú nagy anyámat kerestem: „Anyám, hol voltál, én hosszú útra indulok, köszönjünk egymásnak!” Anyám elbújt a sarok mélyére. „Te, anyám, gyere elő, nem haraplak meg. Hiszen te szültél engem a fényes napvilágra”. Anyám odajött, üdvözöltük egymást, megkérem: „Anyá, hozd ide a kardomat! Hozd ide nekem a háromszáz pudos vasbunkómat”. Asszonyanyám azt mondja: „Ó, fiacskám, megöregedtem, elfogyott az erőm. Nem tudok háromszáz pudos vasbunkót hozni neked”. Én a ház oldalához mentem, ég széle élű kardom magamhoz vettem, az oldalamba akasztottam. Háromszáz pudos vasbunkómat felkaptam, a háromszáz pudos vasbunkót a zsebembe dugtam. A ház sarkához léptem, a ház isten felőli részéhez, istenhez fohászkodom: „Örökkévaló égi uralkodó atyám! Eme sok hajfonat nélküli fejemmel, hét ének dallamú szóval jöttem hozzád, kedves nagy isten. Küldj nekem égi módra készült, istenarcú neves sisakot, hogy hosszú éneket hozhassak, hosszú mesét hozhassak”. Csak addig álltam, amíg egy nem fagyott hal megfő, már nagy zúgással meg is jelent a vashangú sisakom a ház égi sarkánál. Sok hajas fülemre, hajas fejemre felhúztam. Bárhol keresem az embereimet, nincsenek. A nagy ház szélénél keresem őket, ott sincsenek. „Ó, embereim! Hova dugtátok a kacsás tó széli csapdákat [hova bújtatok]. Én nem akarlak titeket sem megharapni, sem megölni” **(236–279)**.

Kimentem az áldozatot elfogadó, áldozatos házból, kint megkerestem hét éneket, hét mesét hozó, égi szellem sörényű lovamat. Amikor hozzá léptem, égi szellem sörényű lovam két orrlyukán keresztül fújtatott, én keményen megfogtam. „Örökkévaló vasisten atyám minket egymásnak rendelt, hogy éneket hozzunk, mesét hozzunk.” Eloldottam a lovamat, a nagy város kapujához viszem, kivezetem. Amikor kivezettem, éppen a nap közepéhez értünk. Én hosszú éneket hozott állatom, nyerges lovam hátgerincére felültem, a távolban egy fás hegyfokot pillantottam meg. Ülök a lovon, a népes hegyfokot sűrű köd, sűrű füst takarja. A lovon ülve elkaptam a kantáros állat kantárját. Felső égi nép kedves útján, olyan módon, ahogyan az égi szellemek utaznak, visz engem az állat. Közben két fülemmel hallgatom, amint tavaszi császármadár süvöltő hangjával zúg a fülem **(280–305)**.

Kissé messzebb fénylő fával, ragyogó füvel benőtt földön át vitt az út. A fák között mintha emberi hang beszéde hangzana. Fűve született, arany fű levelű áradmánytóhoz, nagy tó jó végéhez értem, nagy tó közepére rátaláltam. Úgy láttam, mintha dögevő hollók tollai csillognának. A holló vagy mi felől odamentem, nézem, ott fekszik valami. Egy páncélos testű bálványszellem fekszik ott, még életben van. Kardom hegyével megböktem: „Te miért alszol?” **(306–321)**.

Tovább menvén úgy éreztem, mintha valaki üldözne engem, súlyos léptekkel közeledne mögöttem. Hátranéztem, senkit sem láttam. Úgy éreztem, mintha valaki oldalról lökdösne, ütögetne. Oldalra néztem, senki sem volt ott. Rájöttem, hogy a szívem ver a mellkasomban. Szívemnek mondom: „Madárfióka nagyságú szívem, ne nagyon siess, mert még utóbb egy villa (húsevő kétágú vas) kettévág téged” **(322–334)**.

A tó innesső oldalán álltam, térdig érő fűzfacsérjével benőtt tó volt. Amikor a túlsó partot fürkésztem, úgy láttam, mintha a túloldalon hatalmas kardok villognának, élük az ég szélét éri. Hamarosan látom, hogy isteni erejű eleven vitézek állnak ott. Ahol állnak, ott olyan keményre van taposva a föld, mint a rénbikák fagyott patanyoma. Amikor megláttak engem, éles kardjuk hegyét mind rám szegezték. Így szóltam hozzájuk: „Legyetek üdvözölve, barátaim!” Ők a kardjukat suhogtatják felém: „Még hogy a barátaid lennének? Honnan jössz te, Egész-csillag-képű-páncél? Miért avatkozol más emberek nehéz harcába?” **(335–349)**

Én elkaptam apám kezét: „Apám, ne ölj meg! Apám, te ismersz engem.” Apám mondja: „Ha az én fiam lennél, isten egyedül engem küldött volna hozzád. De te azért jöttél, hogy felfalj, mint egy medve a zsákmányát” – apám nem nagyon hitt nekem. Erre én elővettem a zsebemből egy tenyérnyi papírdarabot, melyet anyám írt, és odaadtam apámnak. Apám megnézte, valóban, az állt benne, hogy született utána egy fiú, akinek a neve Égi-csillag-képű-páncél. Az anyja egy pincében neveli, melybe sem a hold, sem a nap nem süt be. Akkor apám megölelt engem, én neki fejet hajtottam. Azt mondom: „Apám, menj haza a Behavazott-homokú-népes-hegyfok, fehér-kőként-tükröződő-hegyfok városába!” Apám megölelt, lapockája tarka égi állatához lépett, felült rá. Hamarosan az ég közepi kedves úton járt [a Tejúton], a világ végén, annyi látszott belőle, mint egy csillag villanása **(350–374)**.

Harci kardom hegyével kitapogattam az égi erős eleven vitézek járta, deres utat. Hosszú lépésekkel, égi jávorszarvas bejáratott útján üldöztem őket. Volt előttem egy domb, melyen fenyőszajkó ugrált, amint a dombhoz értem, és hegyeztem a fülem, úgy hallottam, mintha fájós fogú, faevő nagy féreg repesztené a fát: „Micsoda rág itt?” Abban a pillanatban látom, hogy egy sirálycsórhöz hasonló, szárnyas, kétágú nyílhegy repül felém. A nyílhegy majdnem elért, én éles szablyámmal odacsaptam. A darabjai úgy szálltak szerteszét, mintha

egy hallisztel teli nyírkéregedény tört volna össze. Így szóltam: „Barátom! Te nem tudtad megölni ezt az idén született gólyafiókát. Gyere ide, miért verekedtünk egymással. Azért találkoztunk, mert isten minket együvé rendelt”. Azon a dombon, a domb négy sarka felől támadnak rám, ég széle élű kardjukat tartva jönnek felém: „Honnan jöttél te, tavi kacsá hitvány fiókája”. Én szablyámat magam elé tűztem, mint egy botot. Ők körülvettek engem, beszorítottak négy kard közé. Hamarosan úgy érzem, mintha a testemből rézvörös, tüzes szikrák szóródnának szét, vagy mintha gyantát faragnának a hátamon. A mellemen is gyantát faragnak, egyre faragnak engem a vitézek harci szablyájuk hét élével (375–411).

Azt mondom nekik: „Mikor kértetek engedélyt [az én megtámadásomra] örökkévaló vasisten atyánktól, arany fejű vasisten atyánktól? Ég széle élű vasakkal már eleget vertetek engem. Örök földi, nagy földi anyánk nehogy megharagudjon, örök égi atyám nehogy megharagudjon. Olyan sokáig vagdostatok engem harci szablyáitok jó oldalával, hogy én is meg fogok haragudni. Barátaim, már meg is haragudtam”. Zsebemből kivettem vitézi háromszáz pudos vasbunkómat, előhúszom: „Fiúcskák, eme háromszáz pudos vasbunkóval köszönjete! Nagy föld anyám, idehallgass: ez a te régi, bajos ügyed. Én nem akartam harcolni, nagy föld harcát én nem akartam, ők maguk idézik elő az ellenségeskedést. Vasisten atyám a felső égben, nosza, idehallgass! Ezzel a füstösrecc körme magasságú népes haddal én hadba indultam, de ne engem vádolj”. Elöttem van Nagy-követ-dobópáncél vitéz és Hét-akadályt-átugró-vitéz, a nyárs magasságú bálványfejedelem. Mögöttem pedig bolond szellem kisebbik fia, Fagyos-bundájú-öltözék. És kissé távolabb embereket ültető szellemed városából jön: Élő-kígyó-fejű-férfi (412–442).

Én vitézi háromszáz pudos vasbunkómmal, melyet a felhőtlen, kerek égből eresztettem le – isten a hősök legyőzésére alkalmas napot teremtett – a rám támadó vitézt kőkemény vállam csúcsával letaszítottam; az ütésemtől még egy kemény vörösfenyő tuskó is széthasadt volna. Fejét megnyúszom, fejbőrét az övembe szúrom, sok hal evő halas szívért kivágom. A színhúst háromfelé vágtam, éles kardom hegyére szúrtam és a három embernek egyszerre nyújtottam: „Embereim, biztosan megéheztetek, ti is egyetek a zsákmányból”. – „Edd te magad a vörösfenyő nemzetségbeli ember húsát. Te vagy az, aki hanti ember húsán nőtt fel, fald fel ezt is”. Én hús fogú számba vettem és megrágtam. Amikor körülnéztem, láttam, hogy eltűntek az égi erős élő vitézek. Menekülő ember fás nyomán elfutottak. Az általam megölt vitéz itt maradt. Hogy isten meg ne haragudjon, éles szablyám jó hegyével gödröt ástam az örökkévaló rögs földbe, az áldozatot elfogadó bálványszellemet beleraktam, földdel jól betemettem. A sír fej felőli végéhez odatűztem ég széle éles kardját. „Az ezután születő leányok, az ezután születő fiúk emlegetni fognak, hiszen áldozatot elfogadó áldozatos szellem vagy. Én megöltelek téged, ne haragudj rám. Majd ha az erős szél megszólaltatja a kardod markolatára akasztott nyolc csengőt, úgy érzed, mintha leányos faluban, fiús faluban ülnél, s a lányok kedves beszédét hallgatnád a lengedező égi szélben”. Aztán én hét ének dallamú szóval tovább indultam, a vitézek járta nyomot követtem, az általuk taposott, deres úton üldözni kezdtem őket (443–489).

Arany fű levelű tónál járok, mentemben hét ének hozó állatomra gondoltam, jégesőhöz hasonló sörényű égi csödöröm, hét énekbe illő állatom gyorsan itt legyen. Fehér felhő sok nyílásán keresztül már hallottam a lovam fejére akasztott nyolc csengő csilingelését, mintha emberi beszédet hallanék. Égi sörényes állatom tavaszi császármadár süvöltő hangjával hozzám repül. Én előre nyújtott, medvekörmű kesztyűs kezemmel várom. Amikor odaért hozzám, legott elkaptam a kiálló pofáján lévő fonott kötelet, s felpattantam a nyerges ló hátára. Miután felültem a nagy állat hátára, folytatódik a hét ének dallamú szó. A vitézek

járta deres úton isteni szellem sörényű állatommal követem ellenfeleimet, az arany fű levelű áradmánytóig üldözöm őket (490–512).

A túlpártot fürkészem (...). Amint hallgatók, hallom, hogy a világ sötét végén van egy köburkolatú város, a három egyforma vitéz oda menekült. Én ének hozására méltó állatomat izmos lába jó oldalán ösztökélem. Így biztatom hosszú ének, hosszú mese hozó állatomat. A három egyforma vitéz el ne jusson az önmagára hasonlító hősi városba. „Te énekhozó állat, mesehozó állat, gyorsan menj! Önmagára hasonlító úrnős-fejedelmes városba ne jussanak be. Hogy utolérjem őket a nagy város kikötőjében, a hét lékhez vezető úton”. Fekete holló színű lovaikat az én jégesőhöz hasonló, hófehér csődörömmel szembeállítják. „Légy üdvözölve, barátom! Miért hagytatok el engem, mi sok játéknak való területet elhagytunk” (513–533).

Az ellenfeleim azt mondják: „Eme önmagára hasonlító fejedelemnős város kikötője nem mozdul”. Ott a parton áll egy áldozatot elfogadó, véres áldozatos bálványszellem, ételáldozatos szellem, hozzánk beszél: „Gyerekek, jobb lenne, ha nem lépnétek a kikötőm területére, hanem önmagára hasonlító hadi utatokon tovább haladnátok. Vég nélküli hősi harcokat egymás között vívjátok, az én városi kikötőmre ne köpjétek a hanti vörösfenyő nemzetségbeli férfi kevés véré. Isten engem nem arra rendelt, hogy harcoljak veletek” (534–546).

Onnan, a nagy városunk kikötőjéből ide vonultunk – én hét ének hozó szellem vagyok – erdei medve üvöltő hangjával kezdtem üldözni a három egyforma vitézt. Az önmagára hasonlító, örökkévaló köre léptünk. „Gyerekek, íme, keményre döngölt földre léptünk. Itt úgy összecsapunk feje éles sok szablya éleivel, hogy mint a végtelen erős tűz, fog szikrázni. Ha felnőnek az ezután születő lányaink és fiaink, ha felnő a hosszú ének hozó férfi, senki se feledje az általunk kitaposott havas ösvényt”. Ég széle élű kardjainkkal összecsapunk, mintha végtelen erős tűz, lucfenyő tüzek gyulladtak volna közöttünk. A nagy tüzek szikrái minden irányba szerte szóródtak. Ha fahasáb széli kölyök, közönséges ember lenne itt, azt a húsz nyelvű tűzleány megégette volna. Mi viszont páncélos testű, isteni erejű négy vitéz vagyunk (547–570).

Az ellenfelem páncélingét nem tudtam nyolc darabra vágni. Amikor őt teremtette isten, a páncélját kőkeményre alakította. Ég széle élű szablyámmal hiába ütöm-vágom, csak a végtelen, erős tűz szikrázik. A neve Égi-erős-eleven-kéz, isten őt is ugyanolyan áldozat vevő áldozatos bálványszellemnek teremtette, ő is úgy növekedett. Olyan világ nincs, ahol ők elesnének. Később a térdükkel ledöntöttek engem a nedves nagy föld hét felszínére. Bizonyára isteni erejük van. Aztán mintha azt hallanám, hogy én hét ének hozó hős férfi vagyok (571–588).

Aztán elragadott engem a dögevő holló, és az önmagára hasonlító, idegen úrnős hegyfokra vitt. Vajon miért mutatja nekem isten ezt az idegen úrnős hegyfokot. Jobb lett volna, ha nem engedte volna le hozzám az égből beszédes állatot. Az idegen földi fejedelemnős hegyfokon otthagytak engem, mint egy kivágott fatörzset. A vastag föld hét felszínén csak a lábnyomuk maradt. Később az örökre meggyújtott tűzű tenger vizénél bukkantunk fel. Az örökre meggyújtott szent tűz füstje beborít engem, nem kapok levegőt. Alig bírok mozogni. Semmit sem látok, vaktában vagdalkozom. itt az idegen tüzes tenger partján (589–606). „Anyám, idehallgass: két piros selyemgombolyagot csinállok neked, csak ne fullassz meg a füstben”. Ezután sokáig kerestem az embereimet, nincsenek, elszöktek. Vettem a két piros selyem gombolyagot. A parton áll egy vörös kérgű erdefenyő, isten arra teremtette, hogy áldozat vevő áldozatos fa legyen. Felmentem a

fához, a két piros selyem gombolyagot rákötöttem, hogy amikor az ezután születő leánynép felnövekedik, az ezután születő fiúnép felnövekedik, a dobos kezű neves sámán felnövekedik és verni kezdi az öt húrú, cirbolyafenyőből készített zeneszerszámot, amikor a húros kezű, zenélő sámán megérkezik, emlékezzenek rá, hogy én ide egy áldozati ajándékot akasztottam (607–623).

Leereszkedtem a vízhez, tovább indultam a szellem járta úton. Kis idő múlva, égi szellem sörényű csődörömet szólítottam: „Az én énekbeli állatom gyorsan legyen itt az idegen földi, úrnős hegyfokon!” Felfelé hallgatózom: esőfelhők taraján repül felém a lovam. Elkaptam, felültem a hátára, leereszkedtem az örökre meggyújtott tüzes tengerhez, ott állok a nagy tenger partján. A túlsó part felé nézve ezt mondom: ha isten engem valóban énekhozó szellemnek szánt, akkor a tenger túlsó partjáról hideg arcú száz uralkodó lány fújja a hideget, [fagyjon be a víz]. Addig sem álltam, míg egy friss hal megfő, a vízre néztem, egy éjszaka megfagyott tiszta jég borította. Égi szellem sörényű csődörömet oda leeresztettem, a hátán ülve hallgatózom, mintha újszülött fiú sírását hallanám, [úgy csikorog a jég]. Az állat két mellső lába felé hallgatózom, mintha kalapácskezű öt erdeszellem kopácsolna, [a lópaták kopognak]. Drága állatom zablás pofája felé hallgatózom, a csikó nyolc csengőjének csengését hallom, majdnem mintha emberi beszéd hangzana. Úgy hallom, mintha koros fiú által járt útra hívna. Amint körülnézek, már át is értem a tenger túlsó oldalára. A nagy tenger partján én két vasnyelű nyilat letűztem. El ne feledjék később, hogy én, a hosszú ének éneklő férfi, hosszú mese mesélő férfi nyeles nyíl áldozatot szúrtam itt le (624–660).

Ezután a parton felkapaszkodtam egy erdeifenyővel benőtt hegyhátára. Nehezen járható, tövises terepen kelek át, nincs ennél rosszabb. Lovam majd kitöri a lábait, amíg leereszkedem az embermagasságú zsombékokkal teli tóra. Ilyen baljós tavat még nem láttam, a lovam nehezen halad előre. Körülnézek, isteni erejű eleven harcosaim sehol sincsenek. A nagy tó partján lementem a vízhez, a túlsó parton úgy látom, mintha férgek mozognának, füstösréce körme nagyságú hadseregem látszik annak. Egy harminc főt számláló sereg tart felém, már a tó közepén vannak. Én drága állatom hátáról leszálltam, vitézi háromszáz pudos vasbunkómat megfogtam, eléjük álltam: „Ti miféle anyai bosszút kerestek nálam, miféle atyai bosszút kerestek nálam. Ha akarjátok, én utat mutatok nektek” (661–685).

Beleálltam a harminc ember elleni harcba. Odamentem hozzájuk, körbevettek, ütnek-vágnak a szabályjukkal. Elkezdtem forgatni vitézi háromszáz pudos vasbunkómat. Az első ütésre három férfi elesik. Amikor újból odacsaptam, négy férfi elesik, amikor ismét odacsaptam, öt férfi esett el. „Kacsás tó partján idén született kócsagjaim, én mindnyájatokat összegyűjtelek. Miféle szerzetek vagytok. Istent fel ne bosszantsátok. Töltetlen puttonyaitok száját ti magatok kerestek, én veletek töltetem meg a ti töltetlen puttonyaitok száját. Ti magatok kerestétek a bajt, így jártatok” (686–700).

Amint így harcolok, füstösréce körme magasságú hadseregem elfogyott, a harminc főt számláló had is eltűnt. Csak a három egyforma vitézzel maradtunk együtt, velük is összeverekedtünk. Amikor a háromszáz pudos vasbunkóval odacsaptam, a fejük rézvörös tüzet hányt. Mondom nekik: „Ez a bunkó az én saját bunkóm, ti olyanok vagytok, mint a zúzott zelnice, egy csapásra ím védtelenné váltatok. Miért jöttetek ide a vézna testetekkel? És ha már ütni kezdtetek engem, miért sajnáltatok meg. Én is kacsára vadászó ember nagyságú vagyok, rám is vadásszatok. Én titeket mostantól nem kíméllek. Isten úgy rendelte, hogy ne kíméljelek titeket. Ha én kímélni kezdenék titeket, isten ide fagyasztana

engem erre a helyre, jégoszloppá változtatna”. Az a két ember, akiket ütöttem, egy kanálnyi véres falatot köpött ki. Azt kérdezem tőlük: „Hol etted ezt a veres bogyót? Adjatok nekem is egy maroknyit”. Így folytatom: „Ti fejedeleemnős hegyfokon, fejedelmes hegyfokon éltek, milyen fukar nép vagytok, még bogyót sem adtok nekem”. És tovább ütöttem őket a háromszáz pudos vasbunkóval (701–729).

Aztán amint körülnézek, látom, hogy lyukacsos föld hét felszínén valamilyen fiatalember üldögél. Nézem: előre-hátra dülöngél, mintha szárított galóca darabjától kábult volna el. Azt kérdeztem tőle: „Barátom, ezt a két csomónyi szárított galócát, melyet otthonról hoztál, miért egyedül etted meg, nekem miért nem adtál? Barátom, figyelsz rám? Hallod? Nem érted, amit mondok? Élni akarsz, vagy meg akarsz halni? Nézz föl, majdnem rád esett a zelnicezúzó fatönk. Én emeltem fel az égre”. Miután egy kis ideig ült, azt mondja: „Ég- közepén-látszó-csillag-képű-páncél unokaöcs, idehallgass. Van nekem egy bölcső fenekén felnevelt lányom, pénze sok, százzal, ezerrel neked adom, csak az én fűszál vastagságú lelkemet ne szakítsd el”. Azt mondom neki: „Nekem nem kell a te lányod, a te pénz. Nekem isten azt parancsolta, hogy szakítsam el az áldozat vevő áldozatos szellem lelkét”. „Én fűszál vastagságú egyetlen lelkem ha elszakítod, örök égi atyánk megharagszik. Bár te hét ének hozó férfi vagy, az én fűszál vastagságú, arany lelkemet ne szakítsd szét. Nagy föld anyánk megharagszik, én is ugyanolyan áldozatot vevő áldozatos szellem vagyok, mint te, én is annak születtem” (730–762).

Én szótlán állok, hallgatom. Valóban, ő is levő áldozatot vevő áldozatos szellem. Ha megölnöm, abból baj ne legyen, igazán, valóban, hadd éljen tovább. Azt mondtam neki: „Tiszteletreméltó bátya állj fel. Tegyük esküt a felső vasisten-köisten előtt. Én hiszem, hogy azt az első isten teremtette. Van egy arany közepű, arany túlevelű égi vörösfenyő, egy isten teremtette hétágú, égi vörösfenyő. Oda felmegyünk, a nagy vörösfenyő tövéhez e szavakkal állunk: Isten híres nagy vörösfenyője idehallgass! Feljöttünk hozzád, égi esküt, földi esküt tenni jöttünk. A nagy vörösfenyő tövéhez égi arcot csináltunk, földi arcot csináltunk mi ketten, éles kard hét hegyével. Később, amikor tovább élünk, tovább hálunk, ha nem küldi el Kemény-kő-képű-páncél vitéz a lányát pénzes pénzének sokaságával Fehér-kőként-csillogó hegyfokra, az örökkévaló égi uralkodó fújja le őt a bundás föld hetedik rétegébe” (763–788).

Ezután szellem járta deres úton megyek tovább, körülnézek, egy nagy erdőben járok. A középső fa tőlfeléről egy másik fiú közeledik. Odamentem, megszólítom: „Barátom, úgy látom, hogy egy csokor szárított galóca legyőzött téged ennél a nagy fánál.” Ő azt mondja: „Te Égi-csillag-képű-páncél unokaöcs, én fűszál vastagságú, egyetlen lelkem ne szakítsd el. Neked adom bölcső fenekéről öszekapart, legkisebb lányom, Gombos-hódprém-bunda-képű kis úrnőt neked adom, egy íj vagy nyíl nélkül [jegyajándék nélkül] adom neked. Világszép nő, isten sok bölcsességgel, varázserővel teremtette”. Én, Égi-csillag-képű-páncél egy kis gondolkodás után így szólok: „Álljunk fel a magas hegyfok áldozatos csúcsára”. Az ott lévő fa tövéénél Vörös-kő-képű-páncél vitézzel égi arcot, földi arcot csináltunk. Ha Vörös-kő-képű-páncél vitéz a lányát, Gombos-hódprém-bunda-képű úrnőt nem küldi el nekem, örökkévaló vas isten atyám fújja le az egyetlen bundás föld, szőrös föld, alsó föld hetedik rétegébe, az alsó isten fújja le őt (789–817).

Azután én, égi erejű, eleven bálványszellem, tovább keresek. Követem az ellenfeletem, sok jeles fa között megtaláltam az átjárást. Az általa járt deres utat követem. Olyan észrevétlenül jár, mint egy kisegér. Elöl valami dübörög, gonosz szellem erdeje született, gonosz földi szellem erdeje, gonosz földi szellem erdejével benőtt hegyfok született, vörös

fájú, vörös fűvű erdő, mintha hanti nő, hanti férfi köpte volna ott ki a vérét. Az isten teremtette nyomorult földön sokféle fa van, a föld is sokszínű. Ezt az isten teremtette nyomorult földet szorítja a gonosz szellem, ide vezetett engem az isten **(818–833)**.

Azután még feljebb mentem, egy csillogó fájú erdőbe jutottam. Előre nézek, mintha egy égi erejű, eleven bálványszellem állna ott. Vitézi háromszáz pudos vasbunkómmal hozzá lépek: „Én vagyok a fogad közötti drága hang”. Hét ének hét mese dallamú szóval lépek hozzá. Egyik oldalról ellenfelem izmos válla, a másik oldalról az én vitézi háromszáz pudos vasbunkóm összecsap. Azt hittem, hogy a szellem a hazug énekét mondja, de később megértem, hogy egy másik férfi üzenete hallatszik: „Barátom, mire megyünk ezzel a vesszőnyalábbal”. Ahogy megnézem, látom, hogy a bunkó a kezemben valóban vesszőnyalábbá vált. Erre én azt mondom: „Barátom, csúcsa levágott kérges vörösfenyővel verekedjünk össze”. A középső fa egyik tövénél fogtunk két csúcsa levágott kérges vörösfenyőt. Addig ütöttük egymást a csúcsa levágott kérges vörösfenyőkkel, amíg csak egy fadarab maradt a kezünkben **(834–860)**. „Barátom, idehallgass: vegyünk föl medvekarmú kesztyűs öltözéket, medvekarmú lábbelis öltözéket, és halvonulás mintájú övünkénél fogva kapaszkodjunk össze”. Miután felvettük a medvekarmú lábbelis öltözéket, a medvekarmú kesztyűs öltözéket is felvettük. Mi ketten, isteni erejű két bálványszellem azt a parancsot kaptuk mindig élő nagy isten atyánktól, hogy ezt az idegen áldozatos hegyfokot megingassuk, minket isten együvé rendelt. Mi ketten az erdőből kitörő medve morgó hangjával összecsaptunk. Halvonulás mintájú öltözékes övünkénél fogva összekapaszkodtunk. Fátlan helyet taposunk, kemény fatörzsek közepén eltörnek, gyenge faágak közepükénél leszakadnak **(861–877)**.

Mi, isteni erejű, eleven bálványszellemek, fátlan tó, fűvetlen tó partján állunk, amikor a világ valamelyik felén hanti nő, hanti férfi beszéde hallatszik: „Két fiú, nektek égi erőtök van, eleven bálványszellemek vagytok. Ezt a pusztító szellem formájú bérce miatt ingatjátok – örök égi atyánk megharagszik. Az égi kör közepén lévő jégcsákány lyuka már teljesen körül van járva. Ha ti füstösréce körme nagyságú népes seregetekkel még sokáig ingatjátok a földet, kiváltjátok nagy isten atyánk haragját. Jó lenne, ha mostantól eltorlaszolatok a kettőtök harci útját”. Én a magas fa áldozatos csúcsán keresem, de egy erdei fenyő csúcsán ül a veres bundájú mókusz, és ezt mondja: „Isteni erejű két bálványszellem, idehallgassatok: innen, az ének borította magas földről most fordítsátok hazafelé a hét ének dallamú szót. Ettől fogva, ha egy lépést tesztek előre, örökké meggyújtott tüzes lány, istenküldő úrnő fog titeket elküldeni” **(878–901)**.

Mi ketten, hír nélküli ösvényű, szótlán ösvényű két bálványszellem ide-oda álltunk, halvonulás mintájú öltözékes övünket, medvekarmú kesztyűs öltözékünket levesszük, sok hajas fejünket meghajtjuk: „Barátom, mi ketten körbejártuk a jégcsákány lyuka körüli eget. Nézd meg, bár örökkévaló vas isten, arany szakállú isten atyám kételkedett, mi ketten mind bejártuk ezt az égi kör belsejét. Örök égi atyám mégis megharagudott” **(902–915)**.

Még az isten tolmácsa leereszkedett hozzánk. A nagy fa tövénél mi ketten megrajzoljuk örökkévaló vasisten atyám arcát, megrajzoljuk nagy föld anyám arcát. Nagy égi esküt teszünk: „Ha a hazafelé vezető úton harcias földünk istennője harcra buzdítana, örökkévaló vasistenünk büntessen meg téged. Én hét éneket, hét mesét hozó ember vagyok. Ezért ha én füstösréce körme magasságú emberes haddal jönnék hozzád, nagy kikötő holt vizén húsz nyelvű fás tűz égessen meg engem” **(916–931)**.

Ezután égi szellem sörényű állatomnak ezt mondtam: „Hét éneket, hét mesét hozott állatom, gyorsan itt légy”. Itt az ideje, hogy anyám teremtette fájú földre, apám teremtette

fájú földre menjek. Fehér kőként tükröződő hegyfokomra gondolok, énekbe burkolt hegytetőnkre, mesébe burkolt hegy lábunkra visszaemlékezem. Égi szellem sörényű állatom hozzám jön, drága állat zablás kötőfékét megfogtam. Nyerges ló hátára felültem, ég közepi kedves úton felszálltam. Tavaszi császármadár süvöltő hangján suhanok, nagy zivatar morgó hangján suhanok (932–948).

Körülnézek, egy ég közepi alacsony fenyőerdős mocsárra, két út felé nézek, egy isten teremtette rénszarvas csordát látok, aranyszőrű égi rénszarvasok állnak ott. Égi szellem sörényes állatom száguld velem, két füle felől mintha mocsári daru fiókája kiáltana. Egy ég közepi fátlan tó, arany levelű égi tó jelenik meg előttem. Drága állatom hátán ülve suhanok, a földről rongybabának látszom. Amint jégeső fehérségű égi csődöröm hátán ülve suhanok, előre nézek, megérkeztem az isten teremtette, égközepi, aranypartú égi tengerhez. Ég közepi beszédes fecskét én csillogó hajszálak mentén [a napsugarak mentén] a vízre eresztettem. Miután megfürdött, ég közepi beszédes fecske fellibbent az egyetlen vas égboltra. Kis idő múlva csak annyi látszott belőle, mint egy világ végén fénylő csillag (949–973).

Égi szellem sörényes csődörömmel átlibbentem az ég közepi fás tenger túlsó partjára. Amíg jégeső fehérségű állatom hátán suhantam, felvillant előttem az a fás hegyfok, ahol születtem. Égi szellem sörényes állatom odavisz engem. Hét ének dallamú házba, hét mesét mondó házba belépek, egyforma, egy arcú két úrnő néz rám. Beléptem a nagy kapun, nyerges lovam hátáról leereszkedtem, lábamat eme lyukacsos föld hét felszínére tettem (973–991).

Aztán bementem a házba, ahol az egyforma két úrnő volt. Vas arcú hetven istenség előtt hal evő mellem megvakartam, sokhajú, ügyes fejem meghajtottam. Idegen föld végső határait mind körbejártam; más világok erejéhez, bölcsességéhez vitt engem el az isten. Amikor kinéztem az ablakon, láttam, hogy isten forró, felhőtlen napot készített nekünk. Jól előkészítette az én bálványszellemmé emeltetésem napját. Gombos-hódprém-képű úrnő otthonról hozott, fémmel díszített posztóját lerakta a padlós ház közepére. Aztán én felléptem a ház szent sarkába, elővettem a fémdíszítésű, istenarcos takarót, leültem a két nő közé. Az egyik fahordó szolgám betakart minket az istenarcos takaróval. Egy szilánkosra fagyott vassá, egy szilánkosra fagyott kővé változtam. Ezzel a hét ének, hét mese dallamú szó a nagy ház padlója közepére fagyott [véget ért] (992–1017).

3.3.1.3 Jegyzetek a *Vj1* szöveghez

2. sor *jōnāy āraγ* 'ösi ének' – Karjalainen fordításában 'örök / szüntelen ének'. A jelző töve feltehetően *jōnə* 'gyökér, tö', ezért a fordítás talán helyesen 'gyökeres' azaz 'ösi' (vö. még **36, 38, 186.** sor).

7. sor

A kéziratban *torāy*, ami feltehetőleg íráshiba, vö. *tūr* 'ajtónyílás', *tūrāy kat* 'résre nyitott ajtajú ház'. Hasonlóképpen íráshiba lehet a **10.** sorban: *kōlāy kat* helyesen: *kōlāy kat* 'ajtós ház' vö. *kōl* rés, ajtónyílás⁴⁵³.

⁴⁵³ A tipikus íráshibák javítását nem jelölöm külön (l. Bevezető **1.6.3.**). Csak azokat a javításokat teszem szóvá, melyek nem egyértelműek.

13. sor

torâm 'ég, istenség, világ' Mitológiai monográfiájában Karjalainen nem fordította le ezt a szót, mindig *torəm* alakban használta. A szöveg több helyén nehéz eldönteni, hogy a fizikai levegőéről, égboltról vagy annak megszemélyesített létmódjáról, az istenségről van-e szó. A fordításban én a kontextus alapján választok a magyar *ég*, *isten* vagy *világ* megfelelők között. A szabad fordításban több mozgásterem van az értelmezésre. Vegyünk egy példát: a **19–20.** sorban az *sārñâḡ ɔɣâw jāwjǝḡ torâm* 'aranyos fejű hetven ég' kifejezésben a *sārñâḡ ɔɣ* jelenthet antropomorf emberfejet, de jelentheti az aranyló napot is, mely hetven égi réteget bevilágít. A szabad fordításban ez 'hetven ég aranyfejű istene' lett (vö. még *sārñan lusêw torâm jəɣəm* 'arany szakállú isten atyám' (911).

Hasonlóképpen túlságosan merevnek tűnhet a *wǎy torâm* és a *torâm wǎy* jelentésének elkülönítése. Nem biztos, hogy az előbbi csupán 'vasisten', 'szentkép, ikon' értelemben, utóbbi pedig a pusztán materiális 'égbolt' értelemben használatos. Lehetséges, hogy átfedés van a két kifejezés között.

wičâ latâ wǎytorâm jəɣəm 'örökkévaló vasisten atyám' – Ég-Atya jelzője feltehetőleg a *wič* 'mindig, örökké' és a *lât* 'idő' szavakból tevődik össze. Az összetett szó utótagjában a veláris magánhangzók az előtag hatására jelentek meg (hasonló irányú, de palatális hangrendi átcsapás történt a *jöɣə tája-* szóban, l. ott, **212.** sornál). A *wičâ latâ* kifejezésnek – mely a *torâm* 'ég, isten' mellett a *məɣ* 'föld' állandó jelzője is –, többféle írásmódja van a kéziratban, vö. *wičâlatâ* (**24, 263, 287, 470, 746**), *wičâ lata* (**158, 168, 183**). Ezen kívül előfordul palatális előtag is: *wič̣̌alatâ* (**787, 910, 924**), *wič̣̌âlatâ* (**814**). A **13.** sor mellé írt széljegyzet is palatális magánhangzót tartalmaz (*wič̣̌*).

A *torâm* egyéb jelzőivel kapcsolatos fejtegetéseket l. első előfordulásuknál *jōlêw* (**81**) és *kj̣ṛâ* (**417**).

26–27. sor

nñḡ kōlān ma məɣoyti kũḷəḡ jaya lõḡattamatj̣. 'hogy a te szavadat a földön élő ?? népnek mondhattam Karjalainen a *jay* 'nép' jelzőjeként először *kuļəḡ* alakot írt, ezt áthúzta, és a lapszálon *kũḷəḡ*-re javította. A *kũḷ* szó nem szerepel a szótárakban (vö. esetleg *kōļ* 'ördög' KT 397, D 624, de a szócikk nem tartalmaz VVj adatot). Elképzelhető, hogy itt mégis a *koļəḡ* 'okos, ügyes' szónak kellene állnia. Az utólagos javítás oka talán az, hogy a továbbiakban a *məɣ* 'föld' szó jelzőjeként többször előfordul a *kũḷəḡ* szó (**71, 76, 730, 990**). A *kũḷəḡ* feltehetően a *kũḷ* 'lyuk, üreg' melléknévképzős alakja, a szószerkezet jelentése pedig 'lyukacsos föld'. A szóbelseji *l' > ḷ* változás így is külön magyarázatot igényel.

A *lõḡât*- ige szótárbeli jelentése 'olvas', 'számol'. A Vj1 és Vj2 szövegekben '(mitikus szöveget) mond, elmond, ráolvas' jelentésben használatos. A szóalak morfológiai elemzése: *lõḡât-t-am-a-tj̣* mond-PTC.PRS-1SG-LAT-EMPH 'hogy elmondhattam'

28–29. sor

urt amâsta öyəḡ kata pāḳkəḡ kat 'kérő fogadására alkalmas lányos, fiús ház'. A 'kérő ültető' kifejezés változata máshol: *urtku amâstâ öyiḡlät pāḳkəḡ lät* 'kérőt ültető leánynép, fiúnép' (Vj2/5)

36. sor

kōlān 'szavad' – feltehetőleg helyesen *kōlām* 'szavam'.

45–47. sor

näyi pələŋ jəwət kəloŋ nuypa məntiləm temnām nəmān mā kəlkəlim 'fehér felhő hét nyílásán keresztül felfelé menésem ide fent hallottam'

məntil-əm – lehetséges, hogy a szó 1SG személyjelölő előtti része egy főnévvé grammatizálódott személyjeles igenév (*mən-t-il* megy-PTC.PRS-3PL), melyhez az aktuális személyjelölő kapcsolódik.

50. sor

ärəy wajəy 'ének állat' – talán helyesen *är wajəy* 'sok állat', l. **48. sor**.

54–55. sor

jəwət loy nəŋtə kat 'hét ló ?? ház'. A kifejezést Karjalainen a margón lefordította és magyarázta: 'hét ló tud elfutni a végéig (egymás után, olyan hosszú ház)'. Ezek szerint a *nəŋt-* igealak jelentése 'fut' lenne, viszont a szótárakban nem szerepel ez a szó. Van viszont *nəŋt-* 'pihen' jelentésű szó. Az épületek méreteit egyébként más hősénekekben is hasonló jelzőkkel illetik, vö. *ħar sosman ħow lepəŋ* 'rénbika járta hosszú pítvar', azaz olyan széles pítvar, hogy egy rénszarvasszán meg tud fordulni benne (BiblPáp III: 116/58).

60. sor

torəm jor kələŋ lip 'ég közepi beszélő fecske' – az a madár, melyet a hősének énekese lehv az égből, amikor énekelni kezd' (KT 1016).

71, 76. sor

kūləŋ məy : l. **26–27. sor**

81–82. sor

jūy körəytāl jöləw torəm mā koy əntə uləm 'ő eleste szabású (lit. varrású) világot sehol sem látok', azaz nincs olyan világ, ahol ő elesne. Karjalainen az egész mondatot így értelmezi: az ő elesésének helyét sehol sem látom (olyan hatalmas, hogy sehol sem esik el).

jöləw: a szó jelentését Karjalainen kérdőjellel adja meg: *ikuinen(?)* 'örök(?)'. Ez a jelentés téves, a szó feltehetően a *jöl* 'varrás, összeillesztés' szó melléknévképzős alakja. A jelentése itt metafizikai irányban bővül, azaz a világ berendez(ked)ését, a világrendet jelenti. Ez a jelentésbővülés északi hanti hősénekekben is megfigyelhető: *torəm-jol* 'isten varrása' (BiblPáp III: 124/137), 'istennek tetsző' (PB 23, D 362). A *jöləw* hasonló értelmű egyéb előfordulásai a szövegben: **194, 197, 444. sor, jöləŋ: 582.**

88–89. sor

jirəŋ juŋkət jojrəŋ eləw ärəy tuntə maŋt' tuntə jakəŋlät 'áldozatos szellemek, páncélos testű, énekhöző, meséhező emberek' – a *torəm* fogalmához hasonlóan a *juŋk* fogalomnak sincs a magyarban egyetlen megfelelője. A fenti sor viszonylag pontosan leírja a *juŋk* funkcióit: egyrészt szellem, istenség, vallási kultusz tárgya (véres áldozat jár neki), másrészt harcoló vitéz, az énekek és mesék természetfeletti erejű hőse. Pápai Károly fordításában: bálvány, ördög, erdei manó (Pápai–Munkácsi 1896: 23). Jelen szövegben a következő állandó jelzőket kapja: *jir wəntə jirəŋ juŋk* 'áldozatot elfogadó áldozatos szellem' (**579–580**), *jojrəŋ eləw torəm juŋk* 'páncélos testű égi szellem' (**205**), *torəm wöyi liləŋ juŋk* 'égi erejű eleven szellem' (**818**). A magyar fordításban felváltva használom a szellem, hős, vitéz szavakat. A *juŋk* hímnemű lény, nőnemű párja a *kält*.

90–91. sor

kas küñč pälät kujêw jâl 'füstösreçe körme magasságú emberekből álló hadsereg' – a főhőst támogató sereg. Ha helyes a fordítás, akkor igen apró lényekről van szó. A szövegben egyébként gyakran szerepelnek egymás mellett kozmikus és miniatűr méretű tárgyak és élőlények.

92. sor

jäwät äräy jäwät mañt' säyêw köl 'hét ének hét mese dallamú szó' – a hősének címe, mely itt szervesen, a mondatszerkezetbe nem illően hangzik el, jelezve a hősének kezdetét. Bár a kéziratban a *Varsinainen laulu* 'Tulajdonképpen ének' megjegyzés a 72. sor mellett áll, valójában a 92. sorban bújik bele az énekes az ének hősének szerepébe. A 93–94. sor még erről a szerepváltásról szól.

94. sor

məḡ müyälın amsêltêlêw 'miért ültetjük őt'. Az ige alanyi ragozása, de Karjalainen a margón felveti a tárgyas ragozás lehetőségét is (-liw).

94–95. sor

torâmnâ mənät pärtkäl jâl' iysäntäy 'isten rendelte, hogy harcoljunk'. A Vj nyelvjárásra jellemző mondatszerkezetben a LOC raggal jelölt alanyhoz kapcsolódó igei állítmány nem passzív, hanem aktív ragozása. A szakirodalom ezt ergatív szerkezetnek nevezi. A jelenségről bővebben l. a nyelvtani összefoglalóban (3.2.4.6).

106–107. sor

əlļə kar lamı pul 'nagy bika lapos darabja' A *lami* szó – beszélt nyelvi változata Karjalainen széljegyzete szerint *lamât* –, feltehetőleg megegyezik a *lamât* 'lapos, nem kerek' jelentésű szóval. Mindenképpen pozitív értelmű jelző. Egyéb előfordulásai a szövegben: 484, 453. sor, (vö. még *lanı*, 266. sor)

108–109. sor

intäḡ siyər kul alıhânê semam wayêntêwêl 'ehető siyər hal végét bensőm kívánni kezdi (= megéheztem). A *siyər* 'lánc' szó nehezen illeszthető a mondatba. Ugyanez a kifejezés előfordul a 456–457. sorban is.

112, 121. sor

A táltos paripa jelzői: *torâmjunı awtêw karam* 'égi istenség sörényű hím állatom' (112), *pojsem winčiw awtêw karam* 'jégesőhöz hasonló hím állatom' (121). A főhős lova fehér színű, az ellenfelének viszont hollófekete lova van (529. sor).

A Vj hantiban az emberi és állati szőrzet jelölésére három szó használatos: 1. *awêt* 'haj, sörény', 2. *söy* 'szőr', 'szőrös bőr', 'prém', de: *oysoy* '(hajas) fejbőr', *kayê soyêw är ikit* 'öszhajú sok öreg' (51), 3. *pun* 'szőr', 'pihe', 'hajsza', *särñanı punêw torâm weli* 'aranyszőrű égi rénszarvas' (952), *punêḡ kołkât* 'pihés hollók' (313). Átvitt értelemben: *söyanı məy punêḡ məy* 'mohás föld' (815). Előfordul mindhárom szó együttes használata is: *söyawêt pun kołêḡ uyâm* 'bundás-hajas-hajsza ügyes fejem' (187, 995).

122–123. sor

kayâ soyâw ałłə imi 'öszhajú öreganyó' – az *ałłə* szónak a 'nagy' mellett 'öreg' jelentése is van. Amennyiben a szövegben *imi* 'anyó' *iki* 'apó' szavak jelzőjeként fordul elő, így értelmezem.

137. sor

mənnə kūt kayrəmtəsj, jəyərət 'amint elkaptam, nehéz' – a hősepika ismert toposza, hogy az egyik hős által könnyen fölemelt tárgy mások számára mozdíthatatlanul nehéznek bizonyul, vö. pl. Chr 102–103.

142–143. sor

tim al pitəm nəŋə! mək 'idén született kócsagfióka' – a partner gyengeségére utaló, becsmérő jelző, l. még **393, 695. sor**

143. sor

nűŋ jəyən məŋkəl 'apád elment' – a *məŋkəl* szóban (*mən-kəl* megy-PRFH.3SG) a képzés helye szerinti hasonulás történt, melyet a lejegyző írásban is rögzített.

153. sor

jəwət aməltiw suril jəŋknə 'hét lék holt vizén(?)' – nem világos sem a jelentés, sem a funkció. Talán helynév. Egyéb előfordulás: **527–528. sor**

157. sor

əmp-ətəm čimj kölñä 'kutyarossz *čimj* szóval' – a *čimj* jelentése ismeretlen, valamilyen negatív konnotációjú jelző lehet. A 'kutya' is általában pejoratív értelemben jelenik meg az obi-ugor folklórban, vö. *amp-oni kűl jeləm* 'kutya-nagy vastag szégyen' (BiblPápII: 22/150).

162. sor

junŋ hólŋj ɭoy 'a bálványszellem rozsdaszínű magas partján' – itt lehetett az istenség kultushelye.

163. sor

wăy wăñəmpə jəwjojə tormətə kul intə kuləŋ möyləm tə nəkimsim 'vas arcú hetven istennek hal evő halas mellemet megvakartam/megcsíptem' – ez a mozdulat a köszönés, tiszteletadás jele. Egyéb előfordulásai a szövegben: **994–995. sor**

165. sor

nemnät jəyəm 'neves apám' – szó szerint 'névvel apám', azaz COM ragos szó áll itt jelzői funkcióban.

175–176. sor

willä ałłə torəm jöylim 'mintha nagy isten jönne [hozzám]' – nem világos, hogy miért a tárgyas ragozású az ige.

192. sor

pörəl'kam siyäl 'jégcsákány lyukának csavaros helye' – ez feltehetőleg a Sarkesillag, az égbolt középpontja, ahol az égbolt meg van támasztva. Az égbolt tartórúdja úgy illeszkedik

ebbe a pontba, mint a jégcsákány nyele a lyukába. A hősök e körül forogva járkák be az eget. Ismereteim szerint ez a metafora nincs máshol adatolva az obi-ugor folklórban. Jelen szövegbeli egyéb előfordulása: **887, 908.** sor.

194–197. sor

mä jǎynay juy jōlōw torma äl pitimä 'hogya ne jussak a kidőlő fával jellemezhető világba (= a holtak birodalmába)'

tāyl'äy pam jōlōw torma äl wānāltä 'gyér fűvel jellemezhető világba ne vezess'

Mindkét metafora jelentése: hogy ne kerüljek bajba, szorult helyzetbe.

jōlōw: l. **81.** sor

212. sor

männä jöyätajalj 'én meglátom'

jöyä täja-, *jöyätäja-* 'észrevesz, meglát, megpillant, felfigyel' – összetett szó, *jöyä* 'memória, emlékezőtehetség', *täja-* 'tart, birtokol, használ'. Egy palatális és egy veláris hangrendű szó összekapcsolódásából keletkezett, a palatális előtag esetenként palatalizálja az utótagot is: *jäyät-tajä-*. Egyéb előfordulásai: **232, 316, 732.** sor.

221–222 sor:

juy köyi wan kät t'äkälä männä jejältäylällän 'szellem kö(kemény) válla két csúcsán én átbujtatom'. A hősénekben a váll jelzője vagy *köyi* 'kö' (**447**) vagy *noyij* 'húsos, izmos' (**841**).

225. sor

söysempä seməj tir 'szőrös szemű szemes szélesség' = páncéling

227. sor

mätä wäläypä äntä wälwäl 'valami nemlétező sem sincs' Karjalainen fordítása: *ei maksa mitään* 'nem kerül semmibe'. A kontextus ismeretében ez a kifejezés itt arra vonatkozhat, hogy amikor a hős a második páncélinget veszi fel, még semmit sem érez, azaz nincs meggyőződve arról, hogy ez elegendő védelmet biztosít neki, ezért összesen hét páncélinget húz magára.

231. sor

köyälillamnä: feltehetőleg íráshiba, helyesen: *köyäliltamnä*. Ebben az esetben grammatikailag jól formált szót kapunk: *köyälil-t-am-nä* járkál-PTC.PRS-1SG-LOC, mely megfelel a margón szereplő finn fordításnak is (*kävellessäni* 'járkálásomban, miközben megyek'). Az elírás oka az lehet, hogy ugyanebben a sorban szerepel az ige jelen idejű ragozott alakja is: *köyälillâm* 'járkálok'.

256. sor

torâm pat' inlāw köčkim 'ég széle élű kardom' A hősénekben a kard állandó jelzője utal a fegyver (és a hős) kozmikus méreteire.

261. sor

Mä: a kéziratban Karjalainen csak kisbetűket használt, ez a mondatkezdő nagybetű véletlen elírás lehet.

266. sor

əllə torâm lanj: ’?kedves nagy isten’ l. a **106–107.** sorhoz írt megjegyzést.

269. sor:

jölə kulj put jam sjs ’kiolvadt hal fazék jó időszakasz – amíg egy nem fagyos hal megfő = rövid idő, egy pillanat’ vö. még **639.** sor

271. sor

čăwâr wăy ’zörgő/zúgó/csörömpölő/süvítő vas’ – a sisak jelzője. A szó a VVj nyelvjárásokban nincs adatolva, de talán összefügg az oÉ *šōwij*- ’zúg, süvít (szél)’ szavakkal.

272. sor

är awtâḡ pil awtâḡ oy ’sok hajas fél, hajas fej’ *pil* ’fél’ talán helyesen *pəl* ’fül’, melyre a hős felhúzta a sisakját.

292–293. sor

l’ăḡkotâlḡor jurâl jăḡkă jăḡiyən ’?napközép közepének irányába vált = éppen dél lett’ –a *l’ăḡ* szótag jelentése ismeretlen, Karjalainen is aláhúzta. Lehetséges, hogy köze van a V *lōḡalawâl peḡək* ’déli égtáj’ (KT 19) kifejezéshez, és a V *lōḡ* némileg romlott formában, *l’ăḡ* alakban került át a Vj nyelvjárásba. A *jăḡkă* ebben a szerkezetben nem ’vízbe’, hanem ’irányba’ jelentésű, vö. még *är torâm peḡək jăḡkă* ’sok égtáj felé’ (**565**).

296. sor

i tū wăltâ jukâḡ ḡyət ’ugyanott levő fás hegyfok’ – Karjalainen először *it tū* alakot írt, de később a *t* betűt áthúzta. Az ’egy’ számnév megfelelője több hanti nyelvjárásban *i*, ebben az esetben a Vj *aj* fonetikai variánsa. Egyéb előfordulása a szövegben: **970, 975.**

310–311. sor

sărâḡ pam tōḡlâw jar ’arany fű levelű áradmánytó’ l. még: **510–511, 489–490** sorok.

313–314. sor

pōḡili punâḡ koḡkât jḡpâḡwălt ’dögevő tollpihés hollók villognak’ – a következő sorokból kiderül, hogy egy páncélos vitéz holttestét vélte hollónak a főhős.

pōḡili Karjalainen előbb egybeírta a szót, majd egy függőleges vonallal elválasztotta. A széljegyzetben szereplő *haaska, raato* ’állattetem, dög’ utal rá, hogy a szóalak első része a *pōḡt* szóval azonos, bár Karjalainen nem jelölte a szóvégi mássalhangzó kiesését.

jḡpâḡ- igére nincs adat a szótárakban. A szónak talán köze van a *jăpă*- ’fel-fellobbanó lánggal ég’ igéhez (KT 179). Steinitz ezt az igét a *jăpəl* árnyék szócikkben tárgyalja (*jăpəl*-villog D 396), de a szócikkében nincs Vj adat. Lehetséges, hogy a mély hangrendű szó tabunyelvi változat.

318. sor

junḡkan – összetett szó, *junḡ[k]+kan* ’szellem+fejedelem’, ’bálványfejedelem’. Egyéb előfordulásai: **441, 523.** sor.

332–334. sor

sāri nūñ āl pālā, hōyi intā jīyīlāñ wāynā pūt'ki mōy jōyat kulāñ sāmām jūyapā nūñat artwālt
 'ne siess előre, hús evő kétágú vas által madárfióka nagyságú táplálékos szívem (bensőm?)
 ő is téged eloszt'. A mondatban a szintaktikai funkciók és az egyeztetés módja nem világos.
 Ha az alany a *jīyīlāñ wāy* 'villa', melyre utal a *jūyapā* 'ő is' személyes névmás, akkor miért
 van többes számban (3PL) az állítmány? Egy lehetséges értelmezés: 'Madárfióka nagyságú
 szívem, ne nagyon siess, nehogy kettévágjon téged egy villa'. Azaz a főhős biztatja a
 szívét, hogy ki ne ugorjon a helyéből, mert még végül pórul jár.
āl pelā 'ne félj', Karjalainen fordítása 'ne siess'.

347. sor

mōrāy kōs kōraw jōyār 'Tömör-csillag-képű-páncél' – ez nyelvbtlás lehet. Az ének
 főhősének a neve *torām kōs kōraw jōyār* 'Égi-csillag-képű-páncél' (363, 798, 806), vagy
 pedig *torām jor kēli kōs kōraw jōyār* 'Ég-közepén-látszó-csillag-képű-páncél' (748).
 Karjalainen adatközlője feltehetőleg egy másik hős, *mōrāy kōy l'āki jōyār* 'Tömör-követ-
 dobó-páncél' (436) nevével keverte össze a mi hősünk nevét.

364–365. sor

ik ulāy, sūñk ulāy kat ujnā 'hold nem látta, nap nem látta v. holdat nem látó, napot nem látó
 pincében' – a hősepikára jellemző toposz, hogy a főhősnek sanyarú gyermekkorra volt (vö.
 A fejedelem fölnevelkedésének éneke, OH II).

369. sor

nāyi kōy sōlw ÷ytā 'fehér kőként tükröződő hegyfokra' – a *sōlw* variációi máshol: *nāyi kōy*
silwā ÷yat (785–786), *nāyi kōy sōlwāw ÷ytām* (937).

372–373. sor

torām jor juyal lōk 'ég közepi kedves út' – az észak-szibériai népek folklórjában ez a Tejút
 egyik neve (Dyekiss 2018: 35). Egyéb előfordulás: **944–945. sor**.

374. sor

torām putāw kēli kōs tūlamal us 'világ végén látszó csillag villanását látta' – ezzel a
 formulával fejezi ki az elbeszélő, amikor valaki eltűnik a kozmikus távolban. A másik
 helyen az igenév mellől hiányzik az igei állítmány: *torām putāw kēli kōs wiļlā tūlamal*
 'világ végén látszó csillag mintha villanás' (972–973).

379–380. sor

torām hōy kutman lōknā 'égi jávorszarvas bejáratott útján' – A kéziratban Karjalainen
 aláhúzta a *kutman* szót annak jeleként, hogy nem ismeri a jelentést. A széljegyzetben nem
 a szó szerinti fordítás szerepel, csak a jávorszarvas hosszú lépteire való utalás. Ez a hasonlat
 ismert lehet az egész nyelvterületen, vö. *ḡar ḡoyālla ḡōw sōyām* 'rénbika futó hosszú lépés'
 (BibIPáp II: 52/427) A *kutman* szó egyébként feltehetőleg a *kut*- 'csalogat, uszít, betanít'
 igéből képzett melléknév.

383. sor

mā pālām ku sarjañkânā mānnā kōltalnā '?amint a fületem hegyeztem, hallottam' *ku*
sarjañkânā: értelmezhetetlen, Karjalainen is aláhúzta, de nem fejtette meg.

387. sor

seṭ wār iki 'áradáskori halrekeszték hónapja'

niwāl kōr – ismeretlen jelentés

tāy riṣṣāmtāstā 'ledöntötte'

Az egész metafora jelentése Karjalainen szerint: 'orvul lőtt', de a szószerinti jelentést nem lehet kideríteni a szótárak segítségével.

394–396. sor

A 19. oldal alján az utolsó, 394. sorban egy elválasztott szó van (*lāṣṣin*-). A következő lap tetejére Karjalainen utólag beszúrt egy sort, ez a 395. sorszámot kapta. Az elválasztott szó a 396. sorban folytatódik: *mūyi lāṣṣin-tāyālsāmān* 'miért verekedtünk'.

402. sor

nārāy tōj ku sōy üyāl t'ä jul'āmtāšām 'a szablya végét mint botot letűztem' – ez a mozdulat, mellyel a hős megáll ellenfelei előtt, tipikus a hanti hősekkben, vö. BiblPáp II: 74/633.

405. sor

junḵ pāyār tūyti sulaw tel 'a szellem rézvörös tüzes szikrájú öltözéke'

Karjalainen először a *payār* 'sziget' szót írta le, majd odaírta fölé a *pāyār* 'rézvörös' változatot is. Valószínűleg ez a helyes, a kifejezés előfordul a **708.** sorban is.

413–415. sor

nəṣ t'i wičālatā wāy torām jəyōw kuntā piriḵalīn 'ti örökkévaló vas isten atyánkat mikor kérdeztétek meg'. Az igealak tárgyas ragozása, 2PL személyű. Karjalainen a margón feljegyezte az alanyi ragozása személyragot (*-kalātān*), de nem tudni, hogy miért, mint lehetséges változatot-e, vagy csak magának emlékeztetőül.

417–419. sor

kūt'tā māy əsōy ... kūt'tā torām jəyām 'maradó (=változatlan, örök) Földanyánk ... 'maradó (=változatlan, örök) Égatyám' – a *kūt'tā* (<*kūt*- 'marad') jelző egyéb előfordulásai: **757, 884, 914**, vö. *wičālatā* 'örökkévaló' (**13**).

429–430. sor

mā əntə kūt kōjsām tārən sōy, əlləməy tārəm mā əntə kōjsām 'bár én nem akartam harcias életmódot, nagy föld harcát én nem akartam' – a harcos életet Karjalainen is a vaszjugani hősekk alapján hívja „*tārən* módú életnek”. A kard jelzője *tārənəy* 'pusztító' vagy *junḵ-tārənəy* 'bálványszellem-pusztító'. (JugrUsk 364, FFC 44: 356–357, Relig2: 262–263). vö. még: *tārənəy sōy māyiw naj* 'harcias életvitelű földünk istennője' (**922–923**).

431. sor

jəyṇam waylil 'ők maguk hívják' – nem világos, hogy a 3PL személyű száméyes névmás és a tárgyas ragozása igealak pontosan mely cselekvőre és tárgyra utal. Egy lehetséges fordítás 'ők maguk kényszerítik ki a harcot'.

436–442. sor

Itt vannak felsorolva a főhősre támadó bálványszellemek nevei: *mōrāy kōy l'āki jəyār* 'Tömör-követ-dobó-páncél', *jāwət miyər wāstā junḵ* 'Hét-akadályt-átugró-szellem' *ülən kori kōraw tel* 'Fagyos-bundájú-öltözék' és *lilən mōṅkām oṣāw ku* – 'Élő-kígyó-fejű-férfi'.

Hét-akadályt-átugró-szellemnek van egy másik neve (vagy tulajdonsága is) *iwəs pələ*, azaz nyárs magasságú. Karjalainen fordításában pontosítja a hős teljesítményét: hét, a saját méretével megegyező akadályt képes átugrani. Tehát ha a hős magassága egy hússütő nyárs méretével egyezik, az akadályok is ekkorák (vö. 91. sorhoz írt jegyzet).

445. sor

junḡ pāyēli čimāṇ kotāl torāmnə wersi 'isten hőst elveszejtő *čimāṇ* napot szerzett'
čimāṇ –ismeretlen jelentés. Karjalainen fordítása: 'Isten a hős megölésére jó napot készített'

453. sor

lamāt nōyḡ kōlām pul öyəsəm l. a 105–107. sorhoz fűzött jegyzetet.

457. sor

siyər kul l. a 108–109. sorhoz fűzött jegyzetet.

458–459. sor

mā jələw wajəy welmām kārana nəṇpi iyitəy 'én új állatot öltem *kārana* ti is egyetek
Karjalainen javítása: *karanə* > *kārana*, egyik alak sem értelmezhető, vö. *kāra* 'falu, hely'.

460. sor

nūṇnām kəntəy nəṇki nōyḡ pul iyi 'te magad hanti vörösfenyő hús darabot egyél'
Karjalainen a *nəṇki* szót aláhúzta és egy kérdőjelet rakott mellé. Lehetséges, hogy a *nəṇki* valamilyen nemzetséghez tartozást jelöl. A vaszjugani hantik frátriái Nagy Zoltán szerint: gyanta nép, halas folyó nép, lucfenyő nép, nyurolkai nép, jugani származású nép (Nagy 2007: 41). Egy egyelőre még publikálatlan mitikus ének lejegyzéséből derült ki, hogy a Nagy-Jugan folyó éneknyelvi neve: *naṇḡ jayḡ kəntəy jəṇḡ* 'vörösfenyő népét hordó víz' (EPS), tehát a vörösfenyő nép a juganiakat jelentheti.

Másrészt a szó összefüggésbe hozható a *nōṇi* Trj. *nəṇi* 'taplógomba' szóval is. A szurguti hanti folklórban az ember metaforája *nəṇi pāqi*, *pew pāqi* 'tapló-bábu-toboz-bábu' (Chr 86). Lehetséges, hogy az eltérő magánhangzójú szó jugani átvétel. Ebben az esetben a fordítás: 'te magad egyed a hanti baba hús darabját'

A kifejezés előfordul az 544–545. sorban is: *kəntəy nəṇki kuj wər* 'hanti vörösfenyő v. taplóbábu férfi vére'.

478. sor

jḡr wəmə jḡrəṇ junḡ wəsən 'te, aki áldozatot elfogadott, áldozatos szellem vagy' *wə-m-ä* vesz-PTC.PST-2SG.

514. sor

junḡ tārəm sem kəli pa'oy mənna kūṭ üyalli 'szellem erős szem látszó szélét én amint vizsgálok' – homályos értelmű mondat.

518. sor

əjsöyi kōlām junḡ 'egyforma három szellem' – a 436–442. sorokban felsorolt négy vitéz közül feltehetően a negyedik, Élő-kígyó-fejű férfi volt az, akit a főhős kegyetlenül megölt, evett a húsából, de utána tisztességgel eltemette. A másik három lehet az, akiket az énekes a továbbiakban 'egyforma három vitéz' néven emleget.

Bár a *kolâm* 'három' számnévi jelző után a jelzett szó egyes számban áll, az állítmány mégis többes számú, azaz az értelem szerinti egyeztetés elve érvényesül: *ajsöyi kolâm junġ t'unam potsât* 'egyforma három vitéz oda menekült(ek)' (518–519). Ha passzív szerkezet pácienseként jelenik meg ez a kifejezés, akkor a passzív ige 3PL alakú: *aj söyi kolâm junġ männä t'äy pöyəkətasāt* 'egyforma három vitéz általam üldözni kezdetek' (550–551).

522–526. sor

jűynäm söyitaw junġkan waċa ... jűynäm wi'titaw näjəŋ ortəŋ waċa 'önmagához hasonló bálványfejedelmes városba, önmagához hasonló úrnős, fejedelmes városba'

jűynäm söyitaw – önmagára hasonlít – azaz nem ránk hasonlít, nem a mi formánk, mi fajtánk, tehát idegen. Egyéb előfordulásai: *jűynäm söyitaw näjəŋ öytəta* 'idegen úrnős hegyfokokra' (589), *jűynäm məy näjəŋ öytənə* 'idegen földi fejedelemnős hegyfokon' (595, 627), *jűynäm söyitaw tūytaw t'arəs* 'idegen tüzes tenger' (605), *jűynäm söyitaw jirəŋ öyət* 'idegen áldozatos hegyfok' (869), *jűynäm məy ... jűynäm torəm* 'más föld ... más ég' (997, 999).

544–545. sor

mä waċ kölñəŋäm kəntəy nəŋki kuj əj wər əl oytitən 'én városi kikötőmre hanti vörösfenyő férfi kis vérét ne köpjétek' vö. 460. sorhoz írt jegyzetet.

546. sor

torəmnə mänt nəŋəti əntə pərtkäl (mä əntə pərtkälujəm) jəliysəntəy 'isten engem nem rendelt arra, hogy ellenetek harcoljak' Karjalainen a locativusragos alanyú és aktív igeragozása szerkezet mellé zárójelben odaírta a passzív ragozása ígét. Nem lehet tudni, hogy ez a változat az adatközlőtől származik, vagy a gyűjtőtől. A jelölt ágens használatáról bővebben l. a nyelvtani fejezetben (3.2.4.6).

560. sor

əl mōlġi tusatj 'ne felejtsek el' – az igealak elemzését l. a nyelvtani fejezetben (3.2.4.4). Egyéb előfordulás: 623, 660. sorok.

565. sor

är torəm pələk jəŋkə 'sok égtáj felé' *torəm pələk* 'égtáj' helyesen: *pələk*

566–567. sor

sayəl juŋ urəs mək 'fahasáb széli kölyök' = közönséges ember

599–600. sor

wit wə'təyləm iməŋ naj pörġi 'örökre meggyújtott szent tűz füstje' – Karjalainen a margón kérdőjelesen feltette, hogy az *iməŋ* szó töve *imi* 'asszony'. De ez a szó bizonyára a *jiməŋ* 'szent' melléknév Vj változata, mely a szótárakban nincs adatolva. Szerepel viszont a szótárban az *iməl-* 'tabuszábaletart' ige (l. még 768. sor).

617–618. sor

ilə tintə öyəŋ lät ... ilə tintə pəkəŋ lät 'ezután születő leánynép ... ezután születő fiúnép' – amikor a hanti mitikus hősök döntés előtt állnak, számba veszik, hogy cselekedetük milyen hatással lesz az utánuk jövő nemzedékekre, l. többek között Chr 87.

öyæŋ lät, pākâŋ lät 'leánynép, fiúnép' – a jelzős szerkezet alaptagja (*lät* 'idő') gyűjtőnévképzővé vált, vö. Szurg *jâqqæŋlat* 'emberiség', l. még 557–558, Vj2/62–63.

A *lät* képzős gyűjtőnév többes számú egyeztetést igényel:

ilä ti-ntä pāk-âŋ lät warâm-t-ïl kotâl

elő születik-PTC.PRS fiú-ADJ idő felnőtt-PTC.PRS-3PL nap

'ezután születő fiúnép felnövekedésüknek napja'

619. sor

köjmæŋ kötaw nemæŋ jol 'dobos kezű neves sámán' – amint egy sámánénekből kiderül, az szurguti hantik körében is a sámán állandó jelzője a „dobos kezű” (Csepregi 2007: 16).

628. sor

mä äræy tumam wajây 'én ének hoztam állat' – az az állat, melynek segítségével az éneket hoztam. A hanti hősepikában az énekhozó-mesehozó hős az ének vagy a mese főszereplője. Ő hozza az éneket és a mesét, ugyanakkor az ének és a mese is hozhatja a hőst, és megőrzi az emléket a következő nemzedékek számára. Jelen hősmesében ezt a jelzőt természetfeletti képességű lova is megkapja. A kifejezés változatos formákban jelenik meg a szövegben:

mä äræy tuntâ mañt' tuntâ juŋk kan 'én énekhozó, mesehozó bálványfejedelem vagyok' (83)

äræy tuntâ mañt' tuntâ jakâŋlät 'énekhozó, mesehozó emberek' (89)

ma jäwät äræy tuntâ wajkam 'én énekhozó állatom' (120)

äræy tuntâ mañt' tuntâ, mänt 'engem, énekhozót, mesehozót' (125)

koy äræy tuntama koy mañt' tuntama 'hogya hosszú éneket hozhassak, hosszú mesét hozhassak' (268–269)

wičâlatâ wäy torâm jæŋmnä nula äræy tuntay mañt' tuntay mint nula pärtkäl 'örökkévaló vasisten atyám éneket hozni, mesét hozni mi kettőnket együvé rendelt (a hős mondja a lovának) (287–289)

jäwät äræy tumam wajka mä täy nomlâmtâsâm 'arra az állatra gondolok, amelynek a segítségével hét éneket hoztam' (491–492)

äræy tuntâ soyaw wajkam 'énekhozó szőrös állatom' (519–520, 669)

äræy tuntâ wajây mañt' tuntâ wajây 'énekhozó állat, mesehozó állat' (524–525)

jäwät äræy tumaŋ juŋk 'hét éneket hozott szellem' (548, 588)

koy äræy tuntâ ku 'hosszu éneket hozó férfi' (558)

mä äræy tumam wajây 'az állat, mellyel az éneket hoztam' (628)

äræy tumâ juŋkan 'énekét hozott/ének hozta bálványfejedelem' (636)

jäwät äræy jäwät mañt' tumaŋ ku 'hét éneket, hét mesét hozott férfi' (926–927)

jäwät äræy jäwät mañt' tumam wajây 'az állat, mellyel hét éneket, hét mesét hoztam' (933–934)

637–738. sor

'a tenger túlsó partjáról hideg arcú száz uralkodó lány fújjon' = fagyjon be a tenger

644–647. sor

Az énekes a jég csikorgását újszülött csecsemő sírásához, a lópaták csattogását erdei szellemek kalapálásához hasonlítja. A hasonlat feloldása csak Karjalainen széljegyzetében szerepel.

663–664. sor

iŋšəksä – Karjalainen fordításából arra lehet következtetni, hogy tövises helyről van szó. Talán köze van a szónak az *äñčəy* 'vadrózsa, csipkebogyó' szóhoz, de a *-sä* végződés nehezen magyarázható.

tim torm oytj wălayân čökəy məy 'a lehető legnyomorúságosabb föld' – a *wălayân* szóalak magyarázatát l. a nyelvtani fejezetben (3.2.6). Egyéb előfordulás: **763–765. sor**.

674. sor

willä soyj niŋki hōyatay 'mintha férgek mozognának' – a távolban látszó hadsereget az északi hanti hősepikában is férgekhez hasonlítják, vö. „Sűrű fejű szú módjára mozog, sűrű fejű nyű módjára nyüzsög” (OH I: 230).

698–701. sor

nəŋnäm tōŋələy kintljin ōŋət nəŋnäm kəncəlalin, mā tōŋələy kintljin ōŋət mā nəŋnā tōŋəwtəlim 'Ti nem megtöltött (hiányos) puttonyaidok száját ti magatok keresitek, töltetlen puttonyaidok száját megtöltetem veletek'. Ezt a főhős mondja legyőzött ellenfeleinek. A mondat átvitt értelmű jelentése az lehet, hogy az ellenfelek maguk keresték a bajt, s a hős azzal fizetett meg nekik, amit ők akartak tenni.

A szövegbeli *nəŋä* 'nektek' alakot Karjalainen a széljegyzetben *nəŋnä* 'veletek' alakra javította.

723–724. sor

nūŋ kăyârtil kūrät jəmānčə māntpə məjitəy. 'Te mintegy maroknyi bogyót nekem adjatok'. A mondatban az alany 2SG, az állítmány 2PL személyű. Talán elírás lehet.

731. sor

tuyəl păy / ku – a *tuyəl* szó nincs adatolva a keleti hanti nyelvjárásokból. A jelentése talán 'egyik, másik, valamely' (vö. Kaz. *toyał* 'egyik-másik' KT 975) l. még **793, 846, 1012. sor**

734–735. sor

männə tăy piriŋmus 'én ím kérdeztem' – az igealak magyarázata a nyelvtani fejezetben (3.2.4.5).

737. sor

məyāntə 'miért nem' feltehetőleg a *məyāt əntə* összevonása, l. **740. sor**

744–745. sor

tim möyrəmjəm əj moŋkij tepä körəwtäl kiŋtəyân 'eme zelnicezúzó fatönk esése maradt' homályos értelmű mondat.

766–767. sor

čăjəypə nemin pəsi tūtj əlpə wălăkâtəwəl 'hogya valóban, igazán ne így kezdjen élni' A *pəsi* szó jelentése ismeretlen. Talán: *neminp(ə) əsi*, ahol a *-pə* tagadó partikula, az *əsi* pedig célhatározói kötőszó.

768. sor

iməltəŋ ontəw iki 'tabusított belsejű/tulajdonságú férfi' – az *iməltəŋ* szó a házassági rokonok között fennálló, ún. elkerülési szabályokra utal vö. Szurg *jiməlatəŋ* (Csepregi

1997d: 450, 1999: 78, 2003b: 81). A főhős ellenfele váltságdíjként a leányát ajánlotta fel, tehát fennáll annak a lehetősége, hogy a két vitéz após–vő viszonyba kerül. Ez lehet az oka ennek a megszólításnak. A Vj *imâltan* szóalak a szótárakban nincs adatolva.

776–782. sor

əllə nəŋk pörka löy jal'səməŋ 'nagy vörösfenyő tövéhez oda állunk' – *löy :ə töy*

Az esküszöveg Karjalainen fordításában és az ő megjegyzéseivel:

„Egy vaszjugani hősmesében elmondják, hogy a hős lóháton megérkezik «*tōrəm* által teremtett vörösfenyő tövéhez» és így szól: «*tōrəm* nagyszerű nagy vörösfenyője, idehallgass! Eljöttünk hozzád, *tōrəm* esküjét, föld esküjét tenni jöttünk, a nagy vörösfenyő tövének éles kard élével elkészítettük *tōrəm* arcát, föld arcát». Ebben a szövegben bizonyára valamiféle szentképre tett eskü szavai visszhangoznak” (JugrUsk. 506, FFC 63: 185, Relig3: 138).⁴⁵⁴

784–785. sor

wäyâlpil wäy töräsna 'pénzefél pénz ezerrel' = nagyon sok pénz

vö. 750. sor: *wäyâł örki sat töräsna* 'pénze sok száz ezerrel' szintén nagyon sok.

786. sor

kuntânə əntə kitjən 'ha nem küldöd' – feltehetőleg helyesen: *əntə kitjäl* 'ha nem küldi'. Így logikus a következő mondat állítmánya is (il pöylatj 'fújja le őt'). Hasonló szituációban a 813. sorban is 3SG személyű az alany.

792. sor

snäŋki – talán *näŋki* 'vörösfenyő néphez tartozó', vö. a 460. sorhoz írt jegyzetet.

800–804. sor

amtâpätow čačmam äj öyim 'bölcso fenekéről összesöpört kislányom' – a legkisebb gyermek, vakarcs. A kéziratban az ABL -ow rag a kiejtést követve, mintha félhosszú -ü lenne.

mələm (...) məlim (...) məlim 'adok, adom, adom'

Az első tagmondatban az ige alanyi ragozásban áll annak ellenére, hogy a tárgy határozott (birtokos személyraggal van ellátva), mert a tárgy új információt hordoz. A következő tagmondatokban ugyanaz a tárgy, mivel ismert, tárgyas ragozást vált ki.

801–802. sor

möjl'əŋ korj kōraw äjnäj 'Gombos-hódprémbunda-képű-kis-úrnő'

vö. még: *möjl'əŋ korj kōraw näj* (812), *muŋl'əŋ korj kōraw näj* (1005).

803–804. sor

aj joyäl čeyäləy aj nal čeyäləy nŋjə məlim 'egy új kezdemény, egy nyíl kezdemény nélkül neked adom'. Az északi hanti folklórban is nyilakban számolják a menyasszonydíjat:

⁴⁵⁴ „Eräässä vasjuganilaisessa sankarisadussa kerrotaan sankarin saapuvan hevosella ratsastaen «*tōrəmin* luoman lehtikuusen juurelle» ja sanovan: «*tōrəmin* mainio suuri lehtikuusi kuule! Tulimme luoksesi, *tōrəmin* valan maan valan vannontaan tulimme, suuren lehtikuusen tyveen teimme *tōrəmin* kasvot, maan kasvot teräisen miekan kärjellä». Tässä varmaankin on jonkinlaista pyhimyksenkuvalla vannonnan kaikua”.

„apám leányát egy nyilas díj nélkül, két nyilas díj nélkül ím fölkészítem” (OH II: 114–116/1032–1036).

813. sor

nāj kuntānā mänä antə kitšəta 'ha az úrnőt nem küldte el hozzám' – a *kitšəta* feltehetőleg a *kit-* 'küld' ige múlt idejű, tárgyas ragozású, 3SG alakja: *kit-s-əta*. Hasonló szövegösszefüggés: **786. sor**.

818–819. sor

torām wöyi liləj juŋk mǎnnə t'ä kəŋčimus 'égi erejű eleven szellemet kerestem'. A 3SG passzív igealakkal kapcsolatban l. a nyelvtani fejezetet (**3.2.4.5**).

823–825. sor

tārənəj juŋə məy, məytārənəj juŋk sōyāw öyət 'gonosz szellem fájú föld, földi rossz szellem hegyfoka'. *tārən*: rossz szellem, tisztátalan erő, mely a világ mindhárom rétegében előfordul, vö. *il tārən, məy-tārən, num-tārən* 'alsó(földalatti)-*tārən*, földi-*tārən*, felső(égi)-*tārən* (JugrUsk 364–365, FFC 44: 356–357, Relig2: 262–263). Lakhelyéről és kultuszáról ezt mondták Karjalainennak a vaszjugani hantik: „A tengernél lakik. Vörös tengere, vörös erdeje van. Vörös karton anyagból készült köpenyt kell neki áldozni, 7 gallérú, 7 szélű, 7 ujjú inget: mindig erdeifenyőre akasztják, bárhova, nincs különleges helye vagy fája. Pejszínű lovat is áldoznak neki” (KT 1020)⁴⁵⁵. Hősünk a földi-*tārən* uralta helyre került, ahol minden vörös színű, mintha vérral lenne befröcskölve (**826–829. sor**).

830–831. sor

ulwaŋ juŋ, ulwaŋ məy 'sokféle fa, tarka föld'

ulwa 'betoldás más színű anyagból, szörméből', *ulwaŋ juŋ* 'kétféle fa: alul cirbolya, felül luc, alul luc, felül vörösfenyő', *ulwaŋ ləŋki* 'kétféle színű mókus' (KT 130, D 88).

838–839. sor

pōŋkən kūtəw wāsəm tinəj sōj wāsəm 'fogad között vagyok, drága hang vagyok' – feltehetőleg az énekes közbevetése arról, hogy ő az isten/szellem üzenetét közvetíti.

896. sor

ārəkəri (ārəy kəri) oyār məy – a szószerkezetnek két fordítása lehetséges: 1. 'ének-kérges azaz ének burkolta/borította hegy'; 2. 'ének forgó/forgatta hegy' vö. *kār* 'kéreg, héj, burok', *kəri-* 'forog' l. még: **938–939. sor**

913. sor

ičəm – ismeretlen jelentésű szó, talán nyomatékosító partikula

922–923. sor

tārənəj sōy məyiw naj 'harcias életvitelű földünk istennője' l. a **429–430. sorhoz** írt jegyzetet is.

⁴⁵⁵ Hän asuu meren luona. Hänellä on punainen meri, punainen metsä. Hänelle on uhrattava punaisesta karttuunista tehty halatti, 7-kauluksinen, 7-reunainen, 7-hihainen paita: ripustetaan aina mäntyyn, mihin tahansa, ei ole erityistä paikkaa tai puuta. Uhrataan myös punainen hevonen.

938–939. sor

ärəkəri oyâr məyoŷ, mañt' kəri jöñäñ məyoŷ 'énekhéjú magas földünkre, mesehéjú töves földünkre (hazagondolok)'

məyoŷ 'földünk' – a 1PL birtokos személyrag veláris magánhangzója talán nem íráshiba kétszer egymás után, hanem a toldalék magánhangzója a szóvégi veláris mássalhangzó hatására képződik hátrébb.

944–945. sor

'ég közepi kedves út' – l. a 372–373. sorhoz írt jegyzetet.

968–969. sor

männə är awtətoŷ töŷi lăškəltəli 'sok hajsza! mentén leeresztettem' a hanti éneknyelvben az istenanya hajsza!ai a napsugár metaforájaként értendők (Ruttkay-Miklián 2008).

972–973. sor

torâm putâw keli kəs wiļlă tūlamal 'világ végén látszó csillag mintha csillogna' – úgy tűnik, mintha itt igenév lenne állítmányi helyzetben, ami a Vj nyelvjárásra nem jellemző, de a Trj nyelvjárásra igen (2.2.6). A kifejezés másik előfordulásánál van véges ige is: *kos tūlamal us* csillag villanását látta (374).

1002. sor

čəñketər ?? – Karjalainen is aláhúzta, de nem fejtette meg. A helyes szóalak talán *čəñk* 'forró' és *etər* 'tisza', együtt 'forró (napfényes), tiszta égbolt'. A *čəñk* szó csak a szurguti nyelvjárásokból van adatolva, a vaszjuganiból nem.

1005–1007. sor

muŋl'əñ korj kōraw nāj jokəlt tumam wăŷ elāw nāmtān peləñ kat kat jora tăŷ nări. 'Gombos-hódprémbunda-képű-úrnő, otthonról hoztam fémborítású posztód padlós ház közepére ide rakta'. vö. **801–804**: ezt az úrnőt Vörös-kő-képű páncél ígérte a hősnek cserébe az életéért, mint menyasszonydíj nélküli feleséget.

Nem világosak a tulajdonviszonyok: *tu-m-am* hoz-PTC.PST-1SG, *nāmt-ān* posztó-2SG – lehet, hogy hibás alakok.

1008–1013. sor

torâm wāñməŷ wăŷ lūñkwă männə niŷ wayəltəŷi, (...) torâm wāñməw lūñkwă juŷ tulj tūŷəl artnə məñä t'ăŷ nuk ləñsətə 'istenarcos vas takarót leengedek, isten arcos takaróval fahordó kedves szolgáló minket ím betakart' – ez a bálványszellemmé válás ceremóniájának része lehet.

1013–1015. sor

əj patâm jöləñ wăkə əj patâm jöləñ kōkə t'ăŷ töŷ tăŷəlsəm 'egy fagyott szilánkos vassá egy fagyott szilánkos kővé ím átalakultam' – azaz kőbálvánnyá, vasbálvánnyá váltam.

3.3.2 Vj2 szöveg: Légyölő galócás ének

3.3.2.1 Vj2 szöveg szó szerinti fordítással

Paŋ[k]lāmnāŋ [Légyölő galócás ének]

1.	<i>paŋk hālēm jāwāt čeyä</i>	Légyölő galóca nyelvének hét változata
2.	<i>hālwej wiŋčiw wāh[t] juy[āw] kat</i>	nyíl fogójához hasonló keskeny faház
3.	<i>juy jōy jōya wiŋčiw paŋk</i>	fakarika nagyságához hasonló galóca
4.	<i>mā tem sāyāmlāntan kōlāŋlāt</i>	eme általam elmondandó szöveget
5.	<i>ur[t]ku amāstā öyīnlā[t] pākāŋ lā[t] kōlāntāntīla[.]</i>	kérőt ültető lánynép, fiúnép hallgassátok meg.
6.	<i>juy[k] soyi neməŋ paŋk</i>	Szellem férges híres légyölő galóca
7.	<i>kāt soyi neməŋ kīl</i>	két férges híres császárgalóca
8.	<i>num torām jakāŋ jerä</i>	felső ég[ből] emberi sorba
9.	<i>nowtāŋ öyi nowtāŋ pā[γ] kaltatī</i>	koros leányt, koros fiút altatni
10.	<i>ilə kaltīla jəy[.]</i>	el hálásukra jött.
11.	<i>torāmnā pirti mănā sāymāltatī[.]</i>	Istentől rendeltetett nekem énekelni,
12.	<i>torāmnā əntə pārt[k]āl əntə tōŋ ilim mā</i>	istentől nem rendelte nem ha eszem én
13.	<i>tārām pāŋ hāmči ninə ūl war[t]lujām[.]</i>	erős ujjú gerebenes nő által le taszítatom.
14.	<i>num torām jakāŋ jerä</i>	Felső ég[ből] emberek közé
15.	<i>nukāpa paŋkālta</i>	hogyan galócaval lehessen sámánolni
16.	<i>sōkāŋ mē[γ] kim[ə]loytī</i>	bundás föld szélén
17.	<i>kim[ə]loytāja paŋ[k] tiyāyən[.]</i>	szélére galóca megszületett.
18.	<i>num torām jāw[ə]t öyīn[ə] ūl əslī</i>	Felső isten hét lánya által leeresztett
19.	<i>tem kīlāŋ mēy oytīnā sem kəsältā[.]</i>	eme vastag földön szem futni (körülnézni),
20.	<i>num torām jāw[ə]t öyīnā pirti mēŋā intāti[.]</i>	felső isten hét lánya által parancsoltatott nekünk enni,
21.	<i>num torām jakāŋ jernā pirti intāti</i>	felső isten [uralta] emberi nem által parancsoltatott enni
22.	<i>tūytāŋ ka[t], patlāŋ ka[t] torāmnā ūtī pirti sāymāltā[.]</i>	tüzes ház, fagyos ház istentől úgy rendeltetett énekelni.
23.	<i>əlā paŋ[k] jəm jerä</i>	Nagy galóca jó ereje
24.	<i>mānā jōntālnā</i>	hozzám jöttemkor
25.	<i>teyən jar sajā pāra</i>	szélcsendes tó kerceréce csapat
26.	<i>wīllā mānā jōwəl.</i>	mintha hozzám jön.

27.	<i>mänä jöyâ[t]talnâ</i>	Hozzám érkeztek
28.	<i>köləŋ paŋk əj jəm jer jəyă werəntəli</i>	beszédes galóca egy jó erő nekik csináltatik
29.	<i>il tintə öyiŋ lă[t] păkəŋ lă[t] kəlântıla[.]</i>	eladó leánynép, fiúnép hallgassátok,
30.	<i>mă tem kălat[ə] ku năləm čeyă nəŋ kəlântıla[.]</i>	én eme haló férfi nyelvét hallgassátok,
31.	<i>nămsəŋ öyi nămsəŋ păy</i>	eszes lány eszes fiú
32.	<i>nămsa pântıla, torəm putalatı.</i>	észbe helyezd, a világ végéig.
33.	<i>tem köləŋ məy oytəjow</i>	Eme köləŋ föld felszínén
34.	<i>num torəm pustı oyar məy[.]</i>	felső isten által megjelölendő magas föld,
35.	<i>oyar məynə kayəs ɔyăw imkərăt'kən</i>	magas földön ősz fejű anyó-apó
36.	<i>əllə paŋk əj jəm jer jinn[ə] əsəlli[.]</i>	nagy gomba nagy erejét ők ketten engedték,
37.	<i>öyiŋ lă[t] păkəŋ lă[t]nə săyta kolənta[.]</i>	leánynép, fiúnép által tüstént meghallgatni.
38.	<i>num torəm jakəŋ jernə</i>	Felső ég emberi sora
39.	<i>kajəm paŋk imə katnâ</i>	szárított galócát evett házban
40.	<i>kayəs ɔyăw imkə răt'kən</i>	ősz fejű öregasszony és öregember
41.	<i>sat paŋk ili neməŋ kat</i>	száz galócát evő híres ház
42.	<i>neməŋ paŋ[k] töt ili[.]</i>	híres galóca ott étetik,
43.	<i>săyəl kələm pičəw paŋk</i>	dallama három rétegű galóca
44.	<i>tö[y] săyməlli.</i>	oda énekeltetik.
45.	<i>kusar paŋkəlnəŋ küt (?) kütä ?</i>	Sok erős galócás szertartás közé
46.	<i>tărəm paŋ[k] nəmçi ninə ıl warlujəm[.]</i>	erős ujjú gerebenes nő által letaszíttatom,
47.	<i>jəm öyi jəm păynə tö[y] săyta koləntəli.</i>	jó lány, jó fiú által tüstént hallgattatik.
48.	<i>mă tem kərəytə ku năləm čeyă</i>	Én eme forgó férfi nyelvem
49.	<i>nəŋə löŋəlım[.]</i>	nektek mondom ezt.
50.	<i>nămsən öyi, nămsəŋ păy /?/</i>	Eszes lány eszes fiú
51.	<i>nămsa pântıla</i>	vedd eszedbe
52.	<i>torəm aləŋ timənə</i>	a világ teremtésekor
53.	<i>nămsəŋ öyi nămsəŋ păynə</i>	eszes lány eszes fiú által
54.	<i>nămsa pântıla</i>	vedd eszedbe
55.	<i>nămsəŋ öyi nămsəŋ păynə</i>	eszes lány eszes fiú által
56.	<i>kərəy năləm kərə[y] köl</i>	bűnös nyelv bűnös szó

57.	<i>čeyä äl töl̥yat̥i[.]</i>	nyelven ne beszélj.
58.	<i>kōy wāhəmpəw torəm əsəm</i>	Kő arcú égi anyám
59.	<i>kōy wāhəmpəw torəm jəyəm</i>	kő arcú égi apám
60.	<i>kəɾəy nāləm kəɾə[y] köl əntə töl̥əytəmnə</i>	bűnös nyelv bűnös szót nem beszéltemkor
61.	<i>mänä wajəy məwəl kul məwəl</i>	nekem vadat ad halat ad
62.	<i>öyin lā[t] pākəŋ lā[t] məwəl</i>	lányokat, fiúkat ad
63.	<i>öyin lā[t] pākəŋ lā[t] torəmnə məli[.]</i>	lányok, fiúk istentől adatnak,
64.	<i>torma sōt̥iw j̥iŋ[t̥]l̥i[.]</i>	istennek gyertya állítatik.
65.	<i>nāmsəŋ öyi nāmsəŋ p̥əy</i>	Eszes lány eszes fiú
66.	<i>kəɾəy nāləm kəɾə[y] köl äl töl̥yat̥i[.]</i>	bűnös nyelv bűnös szavát ne beszélje,
67.	<i>torəmnə jəm kal̥i</i>	jól eltöltött éjszaka után
68.	<i>äləŋ nu[k] külä, torma pirnälä.</i>	reggel kelj fel, istenhez keresztet vess.
69.	<i>tem tormoyt̥inə juɣ jəy jöyā</i>	Eme világon fakarika nagyságú
70.	<i>weləŋ əyəw neməŋ paŋk</i>	sima fejű neves galóca
71.	<i>m̥y̥ləŋ əyəw neməŋ paŋk</i>	pettyes fejű neves galóca
72.	<i>t̥uta səyməll̥i[.]</i>	így beszéltetik.
73.	<i>tə[y] lilə wältə nowtəŋ torəm</i>	Eme lélekkel élő koros világ
74.	<i>məl[i] öyi, məli p̥əy</i>	melyik lány melyik fiú
75.	<i>kəɾəy nāləm kəɾə[y] köl töl̥kəs [.]</i>	bűnös nyelv bűnös szót beszélt.
76.	<i>nāmsəŋ öyi, nāmsəŋ p̥əy</i>	Eszes lány eszes fiú
77.	<i>čöŋčä p̥əŋlat̥i</i>	hátára rakjad
78.	<i>mä kajəm paŋ[k] jəŋkəl tur</i>	én szárított galóca vize torka
79.	<i>t̥uta səyməll̥i[.]</i>	így elmondatik.
80.	<i>tə lilə wältə kotəl</i>	Eme eleven napon
81.	<i>nāmsəŋ öyi, nāmsəŋ p̥əy</i>	eszes lány eszes fiú
82.	<i>torma pirnäläti[.]</i>	istenhez imádkozzon,
83.	<i>torəm wajəy məwəl kul məwəl[.]</i>	isten vadat ad halat ad.
84.	<i>čökəŋ mə[y] kim[ə]l öyt̥inə</i>	Nyomorúságos föld szélén
85.	<i>jākəŋ mə[y] kim[ə]l öyt̥inə</i>	otthoni föld szélén
86.	<i>köləŋ paŋk əj jöynə siyillujəm[.]</i>	beszédes galóca egy hegyen forgattatom.
87.	<i>jəm iki məntin üyəl</i>	Jó hold járása szerint

88.	<i>nal wejnə wān[t'] juɣəw kat</i>	nyíl fogójában által vékony fájú ház
89.	<i>tüytəŋ kat jəɣ peləɣnə</i>	tüzes ház belsejében
90.	<i>rötəŋ ɔpələ</i>	szeplős fejek padló[ján]
91.	<i>rötəŋə ɔɣəw neməŋ paŋknə</i>	szeplős fejű neves galóca által
92.	<i>siyillujəm[.]</i>	forgattatom.
93.	<i>liw wānəmpəw jakəŋ lät</i>	Szutykos arcú emberek
94.	<i>əj ku pəkj rəntəŋ pəl</i>	ifjú baba fülbevalós fül
95.	<i>mänä siləytil[.]</i>	hozzám hajlik.
96.	<i>tem torəm jöɣ jəɣ peləɣnə</i>	Eme isten hegyének belsejében
97.	<i>töyəl siyər aləŋ wajə[k]kə</i>	toll lánc első/utolsó/szélső állatává
98.	<i>mä tōŋ jəmämna</i>	én ha váltam volna
99.	<i>num torəm jakəŋ jerä</i>	felső isten [által uralt] emberek közé
100.	<i>kuntə tōŋ jayıməm[.]</i>	elsuhantam volna.
101.	<i>mä tem čökəŋ mə[y] kim[ə]l öytjənə</i>	Én eme bús föld szélén
102.	<i>kəlat[ə] ku həyij teləm</i>	halandó férfi húsos teljességem
103.	<i>mä körəytəm jəpələɣnə</i>	én forgásom belsejében
104.	<i>sat kəli kütəkə jaynə il werjil[.]</i>	száz holttest közé emberek által ha le csinálnak,
105.	<i>mä tiyəmam hələm čeyä</i>	én beszéltem nyelv
106.	<i>məl öyi məli pəynə löŋəl[i].</i>	melyik lány melyik fiú által mondatik.
107.	<i>mä tōŋ kajəm paŋk jəm turna</i>	Én bár szárított galóca jó torkával
108.	<i>wəlmam ku nowət ontər löŋəsım</i>	éltem ember korának időtartamáig mondtam
109.	<i>tə[y] lilə wəltə nowət ontər</i>	eme eleven levő kor hosszúságáig
110.	<i>juɣ jəɣ jöyə wələŋ paŋk</i>	fa karika nagyságú galóca
111.	<i>məl öyi məli pəynə</i>	melyik lány melyik fiú által
112.	<i>köjnə tōŋ löŋəl[i].</i>	ki által mondatna.
113.	<i>mä wəlmam ku nowət ontər</i>	Éltem ember korának időtartamáig
114.	<i>jəm öyi jəm pəyə löŋəsım</i>	jó leány jó fiúnak mondtam
115.	<i>pə jəj pə kotəl jəməy pənä</i>	egyik éjszaka másik nap
116.	<i>torəmnə həyəkəll[i].</i>	isten által mozdíttatik.
117.	<i>mä tōŋ wəlmam ku nowət ontər</i>	Én bár éltem ember korának idejé(n?)
118.	<i>köy wānəmpəw torəm əsmä</i>	kő arcú isten anyámnak

119.	<i>köy wāhəmpəw torəm jəymä</i>	kő arcú isten apámnak
120.	<i>söt'iw jɨnl[t']i[.]</i>	gyertya állítatik.
121.	<i>torəmnə tə[ɣ] lilə wältə kotəl</i>	Isten által ezen eleven levő napon
122.	<i>kajəm paŋk səyəl kölənə</i>	szárított galóca dallamának szavával
123.	<i>tuta nəŋə səyməlli[.]</i>	úgy nektek mondatik,
124.	<i>torəm wajəy məntä kul məntä</i>	isten vadat adni halat adni
125.	<i>liw wāhəmpəw köləŋ lät</i>	szutykos arcú beszédek
126.	<i>liw wāhəmpəw jakəŋ jerä</i>	szutykos/ragyás arcú emberi nem
127.	<i>jəyä səyməlli[.]</i>	nekik elmondatik.
128.	<i>torəm wajəy məntəw köl</i>	Isten állat adónk szava (nekünk adja)
129.	<i>mənnə jəyä səyməlli[.]</i>	általam nekik elmondatik,
130.	<i>liw wāhəmpəw jakəŋ lä[t]nə</i>	szutykos/ragyás arcú emberiség által
131.	<i>kələntəli[.]</i>	hallgattatik.
132.	<i>mä num torəm jakəŋ məynə</i>	Én felső isten emberes földjén
133.	<i>körəytə ku nələm čeyəm</i>	forgó/pörgő férfi nyelvem
134.	<i>nomən torəmn[ə] əlli,</i>	fent istentől hordoztatik,
135.	<i>kajəm paŋk siyiwnəti</i>	szárított galóca forgásával
136.	<i>torəmnə nomən əlli.</i>	istentől fent hordoztatik.
137.	<i>körəytə ku nəyən teləm</i>	Forgó férfi húsos teljességem
138.	<i>tüytəŋ ka[t] patləŋ ka[t] jəypelkä</i>	tüzes ház, fagyos ház belsejébe
139.	<i>il (?) kotəywəl[.] –</i>	le csúszik.
140.	<i>kajəm paŋk səyiw köl</i>	Szárított galóca dallamú szót
141.	<i>məŋ il löŋətaɣ tiyəw</i>	mi előadni születünk
142.	<i>jəm öyi jəm pəynə</i>	jó lány jó fiú által
143.	<i>nəmsa pənl[.] –</i>	észbe vétetik.
144.	<i>torəm pustəŋ oɣər məy oɣtənə</i>	Isten megjelölte magas föld felszínén
145.	<i>kajəm paŋk jəm tur səyi</i>	szárított galóca jó torka szerint
146.	<i>tö[ɣ] siyiləw[.]</i>	ott forogtunk (pörög, tekeredik),
147.	<i>jəm iki mənt üyəl</i>	jó hold járása szerint
148.	<i>tö[ɣ] siyiləw[.]</i>	ott forogtunk.
149.	<i>jun[k] soyi neməŋ paŋk</i>	Szellem férgű híres galóca
150.	<i>torəmnə tö[ɣ] siyiltəli[.]</i>	istentől ott csavartatik,

151.	<i>mä körəytə ku näləm čeyäm</i>	én forgó ember nyelvem
152.	<i>tõ[y] siyiltəli[.]</i>	ott tekertetik.
153.	<i>čökät öyi čökätə päy</i>	Kinlódó lány kinlódó fiú
154.	<i>čökəy torəm num torəm əsmä</i>	bús világ felső ég anyámnak
155.	<i>čökəy torəm num torəm jəymä</i>	bús világ felső ég apámnak
156.	<i>pä əj pä kotəl jũyā likəlləw[.] –</i>	egyik napról a másikra összekeveredünk.
157.	<i>čökät öyiñ lä[t] pākəy lätä</i>	Kinlódó lányoknak kinlódó fiúknak
158.	<i>torəmnə əjəy kaltə kotəl kaltə</i>	istentől egy éjszakát háló napot háló
159.	<i>torəmnə məyā əsəlli[.]</i>	istentől hozzánk engedtetik.
160.	<i>kajəm paŋk səyil kölə</i>	Szárított galóca szerinti szóval
161.	<i>mənnə nəyā werəntəli[.]</i>	általam nektek csináltatik,
162.	<i>jəm öyi jəm päynə</i>	jó lány jó fiú által
163.	<i>səyta kələntiṭəti[.]</i>	nosza, hallgattassék.
164.	<i>čökəy məy oytinə</i>	Bús föld felszínén
165.	<i>kəray näləm kərə[y] köl</i>	bűnös nyelv bűnös szavát
166.	<i>čəkə əl əsliləti.</i>	nagyon ne engedje.
167.	<i>num torəm jakəy jernə</i>	Felső isten [uralta] emberek nevében
168.	<i>kəlat[ə] ku näləm čeyäm</i>	halandó férfi nyelvem[en]
169.	<i>lõhəta kür[t]sim.</i>	előadni nem tudtam.
170.	<i>čökəy məy oytinə</i>	Bús föld felszínén
171.	<i>kəray näləm, kərə[y] köl</i>	bűnös nyelv bűnös szót
172.	<i>əl čəkə tőkṭəy.</i>	ne nagyon beszéljete.
173.	<i>kajəm paŋk jəm tur səyi</i>	Szárított galóca jó torka szerint (jó hangján)
174.	<i>lõhəta kür[t]sim[.]</i>	előadni nem tudtam,
175.	<i>torəm pustaŋ oṭər məynə</i>	isten megjelölt magas földjén
176.	<i>kəlatə ku näləm čeyäm</i>	halandó férfi nyelvem
177.	<i>jəm iki məntin üyəl</i>	jó hold járása szerint
178.	<i>kirkəltə kür[t]sim[.] –</i>	visszafordulni nem tudtam.
179.	<i>kəray näləm kərə[y] köl</i>	Bűnös nyelv bűnös szavát
180.	<i>əl lõṭṭəñ.</i>	ne mondjátok ti ketten.
181.	<i>kotəl kaltə əjəy kaltə nowtəy torəm</i>	Nap megháló egy éj megháló koros isten

182.	<i>torâmnâ tōḡ mǝḡä əsəlli[.]</i>	ha isten hozzánk engedné,
183.	<i>torâmnâ tōḡ mǝḡä əsəlli[.]</i>	ha isten hozzánk engedné,
184.	<i>tə lilə wǎltâ kotâlnâ</i>	eme lélekkel levő napon
185.	<i>kəṛəḡ ḡāləm, kəṛə[ḡ] kōl</i>	bűnös nyelv bűnös szót
186.	<i>paḡ[k]nâ tōlâḡta əntə pǎrti[.]</i>	galóca által beszélni nem rendeltetett,
187.	<i>juḡ jəḡ jōḡa wel'əḡ paḡ[k]nâ əntə pǎrti[.]</i>	fakarika nagyságú sima [törzsű] galóca által nem rendeltetett.
188.	<i>čöḡəḡ mǝḡ kim[ə]l öḡtinâ</i>	Bús föld szélén
189.	<i>kəl[ə]m əḡâw torâm kata</i>	háromfejű égi házba
190.	<i>paḡ[k]nâ pirti, sōṭiw jǝḡṭāti[.]</i>	galóca rendelte gyertyát állítani.
191.	<i>torâmnâ kəṛəḡ ḡ[āləm] k[əṛəḡ] kōl moši əntəli</i>	Istentől bűnös nyelv bűnös szót lehet vagy nem
192.	<i>prosiṭ werli[.]</i>	bocsánat csináltatik.
193.	<i>tə lilə wǎltâ kotâlnâ</i>	Eme eleven levő napon
194.	<i>kajâm paḡk səḡaw kōlnə</i>	szárított galóca szerinti szóval
195.	<i>mənnə nəḡä lǎwayṭəsi[.]</i>	általam nektek beszélt.
196.	<i>waj[ə]k ar[t]tâ torâm tǎlmas</i>	Vadat osztó isten tolmácsa
197.	<i>kul ar[t]tâ torâm tǎlmas</i>	halat osztó isten tolmácsa
198.	<i>num torâm jakâḡ mǝḡnə</i>	felső isten emberi földjén
199.	<i>num torâm jǎwət öḡinə</i>	felső isten hét lánya által
200.	<i>mänä pirti[.]</i>	nekem parancsoltatott.
201.	<i>tǎrəm pǎḡ ḡəmči ninə</i>	Erős ujjú gerebenes nő által
202.	<i>kusar paḡkāl jǎwət oḡtǝjow ilə nəkiwəl[.]</i>	veszélyes galócája hét felszínéről el löki.
203.	<i>tə lilə wǎltâ kotâlnâ</i>	Eme eleven levő napon
204.	<i>kajâm paḡk jəḡ[k] turnatǝ</i>	szárított galóca levének hangjával
205.	<i>mənnə nəḡä löḡəlǝ[.]</i>	általam nektek előadatik.
206.	<i>nǎmsəḡ öḡi, nǎmsəḡ pǎḡ</i>	Eszes lány eszes fiú
207.	<i>sǎḡta nǎmsa pǎḡlatǝ[.]</i>	nosza észbe rakja,
208.	<i>kəṛ[əḡ] ḡ[āləm] k[əṛəḡ] k[öl] čək əl əslitən[.]</i>	bűnös nyelv bűnös szavát nagyon ne engedjétek, ti ketten,
209.	<i>num torâm jakâḡ mǝḡnə əntə pǎrti[.]</i>	felső isten emberi földjén nem rendeltetett,
210.	<i>mənnə nəḡä səḡmǎlsi[.]</i>	általam nektek mondatott.
211.	<i>paḡ[k] kǎri juḡâw mǝḡä(ti)</i>	Galóca kérges fájú földre

212.	<i>num torêṁ jakâṇ mǝyǎ</i>	felső isten emberes földjére
213.	<i>kǎlat[â] ku ṇālǝm čeyǎ</i>	halandó ember nyelve
214.	<i>tǎrǝm wat əj mǝṇkǝnâ</i>	erős szél egy fuvallatával
215.	<i>tǎrǝm paṇ[k] ṇǝmčǝi ninǝ</i>	erős gomba gerebenes nője által
216.	<i>kǎlat[â] ku ṇālǝm čeyǎm</i>	halandó férfi nyelvem
217.	<i>paṇ[k] kǎri juṇâw mǝyǎ</i>	galóca kérges fájú földre
218.	<i>irǝṇ ǎṇčǝy timǝ mǝy</i>	ezüst csipkebogyót termett föld
219.	<i>sǎrǝṇ ǎṇčǝy timǝ mǝy</i>	arany csipkebogyót termett föld
220.	<i>torêṁ juṇ[k] jǎwǝt öyǝnǝ</i>	égi szellem hét lánya által
221.	<i>kǎlat[â] ku ṇālǝm čeyǎm</i>	halandó férfi nyelvem
222.	<i>paṇ[k] kǎri juṇâw mǝyǎ jǝṇ tulǝ[.]</i>	galóca kérges fájú földre általuk hozatik.
223.	<i>mǎ körǝytǝ ku ṇālǝm čeyǎnǝ</i>	Én forgó ember nyelven
224.	<i>ṇal wejnǝ waṇ[t] juṇâw katnâ</i>	nyíl nyelében vékony fájú házban
225.	<i>tűytǝṇ kat jǝy pelǝynǝ</i>	tüzes ház belsejében
226.	<i>liw wǎṇǝmpǝw jakâṇ lǎtǎ</i>	szutykos/ragyás arcú embereknek
227.	<i>mǝnnǝ jǝyǎ sǎymǎlli[.]</i>	általam nekik elmondatik.
228.	<i>ǎj ku pǎkǝ rǝntǝṇ pǎl</i>	Fiatál férfi baba fülbevalós fülét
229.	<i>mǎnǎ silǝytil</i>	hozzám fordításakor
230.	<i>nowtǝṇ ku kotǎl ontǎr</i>	koros férfi egy nap alatt
231.	<i>sat kǎli kǝylǝm əj</i>	száz holttest bejárta éjszakát
232.	<i>kajǝm paṇ[k] jǝṇ[k] turnatǝ</i>	szárított galóca víz torkával
233.	<i>juṇ jǝy jǝyǎ wel'ǝṇ paṇk</i>	fakarika nagyságú sima [törzsű] galóca
234.	<i>jǝṇ[k] turnatǝ</i>	víz torkával
235.	<i>mǝnnǝ jǝyǎ kǝyǝlsǝ[.]</i>	általam nekik énekeltetett.
236.	<i>paṇ[k] kǎri juṇâw mǝyǎ</i>	Galóca kérges fájú földre
237.	<i>num torêṁ jǎwǝt öyǝnǝ</i>	felső isten hét lánya által
238.	<i>mǎ kör[ǝytǝ] k[u] ṇ[ǎlǝm] čeyǎm</i>	én forgó ember nyelvem
239.	<i>tǝtow joy tutǎli[.]</i>	onnan haza hozatik.
240.	<i>mǎ kör[ǝytǝ] k[u] ṇ[ǎlǝm] čeyǎnǝ</i>	Én forgó ember nyelven
241.	<i>öyǝṇ lǎ[t] pǎkâṇ lǎtǎ mǝnnǝ tǝtow lǎwaytǎli[:]</i>	leányoknak-fiúknak általam arról beszéltetik,
242.	<i>č[ǝkǝṇ] mǎ[y] kim[ǝ]l oyǝṇâ</i>	bús föld szélén

243.	<i>kər[əɣ] ń[älam] k[əɾəɣ] k[öl] äł ləwaytītān[.]</i>	bűnös nyelv bűnös szavát ne beszéljétek ti ketten.
244.	<i>öyi nowê[t] wältatj</i>	Lány korszakot/nemzedéket élni
245.	<i>păy [nowât wältatj]</i>	fiú korszakot/nemzedéket élni
246.	<i>kəl[ə]m ɔɣəp torəm kata pirnalitəɣ[.]</i>	háromfejű istenházhoz keresztet vessetek.
247.	<i>torəm əjəj kalta nowtəŋ torəm əsəlwəl</i>	Isten egy éjszakát meghálni koros világot enged
248.	<i>juɣ jəɣ jəɣa wel'əŋ paŋ[k]natj</i>	fakarika nagyságú sima [törzsű] galóccával
249.	<i>num torəm jakəŋ məynə</i>	felső isten emberes földjén
250.	<i>paŋ[k] kəri juɣəw məynə</i>	galóca kérges fájú földön
251.	<i>mənnə nəŋa lõŋəli[.]</i>	általam nektek előadatik.
252.	<i>əj siyitalāw paŋ[k]natj</i>	Egy forgású galóccával
253.	<i>mənnə nəŋä lõŋəsi[.]</i>	általam nektek elmondatott,
254.	<i>sat paŋ[k] imə neməŋ məy</i>	száz galócat megevett híres föld
255.	<i>mənnə nəŋä lõŋəsi[.]</i>	általam nektek elmondatott.
256.	<i>paŋ[k] kəri juɣəw məy</i>	Galóca kérges fájú föld
257.	<i>torəm pustaŋ oɣər məy</i>	isten megjelölte magas föld
258.	<i>torəmnə tātī[.]</i>	isten által teremtetett.
259.	<i>nowtəŋ öyi nowtəŋ păy</i>	Korszakos lány, koros fiú
260.	<i>ńäləm čeyä jöytiləwəl</i>	nyelve érkezik
261.	<i>paŋ[k] kəri juɣəw məyə[.]</i>	galóca kérges fájú földre.
262.	<i>mä paŋ[k] kəri juɣəw məynə</i>	Én galóca kérges fájú földön
263.	<i>sat paŋ[k] imə nəjnə</i>	száz galócat megevett istennőként
264.	<i>mənnə nəŋä ləwaytəli[.]</i>	általam nektek beszéltek.
265.	<i>əjəj kalta nowtəŋ torəm</i>	Egy éjszakát meghálni koros világ
266.	<i>torəmnə tōŋ məŋä əsəltəlnə</i>	isten bár nekünk engedtekor
267.	<i>čəkə tōŋ jəm wäləs[.]</i>	nagyon jó lett volna.
268.	<i>kajəm paŋ[k] jəŋ[k] tur səyji</i>	Száraz jó galóca víz torok módjára
269.	<i>mənnə tōŋ siyiltəli[.]</i>	általam bár csavartatik,
270.	<i>kajəm p[əŋk] j[əŋk] t[ur] səyji</i>	száraz jó galóca víz torok módjára
271.	<i>mənnə tōŋ siyiltəmnə[.]</i>	általam bár csavartamkor,
272.	<i>jəm iki məntin üyəł</i>	jó hold járásuk szerint
273.	<i>jəm süŋ[k] [məntin üyəł]</i>	jó nap járásuk szerint

274.	<i>mənnə tōŋ siyimtəmnə[.]</i>	általam bár csavartamkor,
275.	<i>sat paŋ[k] kəri juŋəw məyə</i>	száz galóca kérges fájú földre
276.	<i>torəmnə tōŋ joy tuləwəl[.]</i>	isten által(?) bár haza hoz.
277.	<i>s[at] p[aŋk] k[əri] j[juŋəw] məyə</i>	Száz galóca kérges fájú földre
278.	<i>t[orəmnə] t[ōŋ] joy tutalnə</i>	isten által bár haza hoztakor
279.	<i>ačəy tōŋ čəkə jəm tōŋ wələs[.]</i>	bizony nagyon jó lett volna.
280.	<i>mə tōŋ torəma werəm tōŋ[.]</i>	Én ha istennek csináltam volna,
281.	<i>torəm čoyə winčiw nəy[i] olwintəy</i>	isten hóhoz hasonló fehér vászon
282.	<i>sat paŋk j[juŋəw] məyə tōytəŋ werlim[.]</i>	száz galóca fás földre pallót csinállok,
283.	<i>num torəm jəwət öyinə tutow joy</i>	felső isten hét lánya által onnan haza
284.	<i>tutəlujəm[.]</i>	hozatom.
285.	<i>köləŋ paŋk əj siyiwnə</i>	Beszédes galóca örvényében
286.	<i>tutow siyiltəlujəm[.]</i>	onnan tekeredem.
287.	<i>sat paŋ[k] kəri j[juŋəw] məyəti jōyət[t]amənə</i>	Száz galóca kérges fájú földre érkeztemkor
288.	<i>hōyŋ čəŋč əj oytəja körəytəmnə</i>	kövér térd tetejére estemkor
289.	<i>wajəy pun koləŋ uŋəm</i>	állatszörös értelmes fejemet
290.	<i>to[γ] nəralim[.]</i>	oda hajtom.
291.	<i>p[aŋk] k[əri] juŋəw məynə</i>	Galóca kérges fájú földön
292.	<i>əllə ka[t] jəpələynə</i>	nagy ház közepén
293.	<i>warəytə köy əpji</i>	csikorgó kő ajtó[hoz]
294.	<i>mə jōyət[t]amənə</i>	én érkeztemkor
295.	<i>num torəm əj öyi</i>	felső isten kis lánya
296.	<i>mə kəlatə ku nələm čeyəm</i>	én halandó ember nyelvem
297.	<i>jūyən tōy joy tutəli[.]</i>	általa oda be hozatik,
298.	<i>mə wajəy moγ jōya semkō[γ]kələm</i>	én állat kölyök nagyságú két pupillám
299.	<i>to[γ] kəltiwti[.]</i>	oda feltűntetik.
300.	<i>num torəm jakəŋ məyə</i>	Felső isten emberi földjére
301.	<i>kajəm paŋ[k]nə wiłlə tuɣujəm</i>	szárított galóca által mintha vitetném
302.	<i>mə sat paŋ[k] kəri neməŋ kata</i>	én száz galóca kérges híres házba
303.	<i>joy tutəmalnə</i>	haza vitelekör
304.	<i>tarəyta köy əpjiow</i>	nyikorgó kő ajtón keresztül

305.	<i>torâm sät köləŋ lät töl ilə äjməlli[.]</i>	ég száz beszéde el hírül adatik,
306.	<i>ñoŷiŋ čän[č]kən əj oytija</i>	kövér két térd egy tetejére
307.	<i>tä tō[ɣ] körəkəlləm[.]</i>	ím oda esem,
308.	<i>wajəŋ pun kołəŋ uyəm töl ilə mărəkəllim[.]</i>	állatszórös okos fejem ott meghajtom.
309.	<i>num torâm əj öyinə</i>	Felső isten kis lánya által
310.	<i>kajəm paŋ[k] jəm tur səŷi</i>	száritott galóca jó hangja szerint
311.	<i>tem pil juŷ juŷəw torna löŋəli[.]</i>	innenső fa fájú istennek mondja,
312.	<i>k[ajəm] p[əŋk] j[əm] t[ur] s[əŷi]</i>	száritott galóca jó hangja szerint
313.	<i>tōŷ norəŷsillim[.]</i>	oda hajtottam.
314.	<i>öyi nowtəŋ torâm[.]</i>	Leányok hosszúéletű istene,
315.	<i>păŷ [nowtəŋ torâm[.]</i>	fiúk hosszúéletű istene,
316.	<i>töl ilə jəŷə päjəŷələm[.]</i>	hozzájuk fohászkodom.
317.	<i>k[ə]rəŷ nələm k[ə]rəŷ köl</i>	Bűnös nyelv bűnös szava
318.	<i>torəmnə əntə pər̄ti[.]</i>	istentől nem rendeltetett,
319.	<i>tə lilə wəltannə, kaltannə</i>	így lélekkel éltedben, háltodban
320.	<i>k[ə]rəŷ nələm k[ə]rəŷ k[öl] əl tölka[.]</i>	bűnös nyelv bűnös szavával ne beszélj,
321.	<i>čökəŋ məŷ oytinə</i>	bús/keserves föld felszínén
322.	<i>tuta čökəwən[.]</i>	úgy szenvedsz.
323.	<i>tə lilə wəltannə</i>	Így lélekkel éltedben
324.	<i>k[ə]rəŷ nələm k[ə]rəŷ köl əl tölka</i>	bűnös nyelv bűnös szavával ne beszélj
325.	<i>ñoŷiŋ čän[č] jəwət oytinə</i>	Kövér térd hét felszínén
326.	<i>num torâm jakəŋ məŷnə</i>	felső isten emberi földjén
327.	<i>əj kuʔəŋ jəwət kotəl</i>	egyfolytában hét nap
328.	<i>ñoŷiŋ čän[č] jəwət oytinə aməswən[.]</i>	kövér térd hét felszínén ülsz,
329.	<i>paŋ[k] kəri juŷəw məŷnə</i>	galóca kérges fájú földön
330.	<i>num torâm paŋ[k] kəri juŷəw məŷnə</i>	felső isten galóca kérges fájú földjén
331.	<i>töt aməswən[.]</i>	ott ülsz.
332.	<i>tə lilə wəltannə</i>	Így lélekkel éltedben
333.	<i>k[ə]rəŷ nələm k[ə]rəŷ köl əl tölka[.]</i>	bűnös nyelv bűnös szavával ne beszélj.
334.	<i>sat paŋ[k] kəri neməŋ katnə</i>	Száz galóca kérges híres házban

335.	<i>sǎrnâḡ ɔɣâw neməŋ paŋ[k] peḷkəl kən[č]wəl[.]</i>	arany fejű híres galóca felét keresi,
336.	<i>mä n[oyiŋ] čänč əj ɔytɪnâ amâslâm</i>	én kövér térd egy tetején ülök
337.	<i>paŋ peḷkələ t'ələytələm: „paŋk əjə,</i>	galóca felének kiáltom: „Galóca hé,
338.	<i>peḷkäm təy tuyj!”</i>	feletem ide hozd!”
339.	<i>num torâm əj öyinə paŋ[k] peḷəy tə</i>	Felső isten kis lánya által galóca fél ide
340.	<i>mänä tultâ[.]</i>	nekem hozza.
341.	<i>mäna tuntalnâ jəmsi peḷəy kötnä</i>	Amikor nekem hozza, jobb felőli kézzel
342.	<i>təyələ kätləli[.]</i>	ide kapatik.
343.	<i>mä təyələ kätəlmämnə</i>	Én amikor elkaptam
344.	<i>kos pöŋ[k] pəntäw il'äŋ jula</i>	húsz foggal körberakott, kortyoló szájba
345.	<i>mənnə t'ä nuy rəkətəli[.]</i>	általam így fel dobatik,
346.	<i>əḷḷə poyḷi jəypeḷkə mənnə joy nələytəli[.]</i>	nagy has belsejébe általam be nyeletik.
347.	<i>paŋ[k] kəri juɣâw məyə</i>	Galóca kérges fájú földre
348.	<i>torâm čoyâ winčiw năy[i] olwɪntâɣ</i>	égi hóhoz hasonló fehér vászon
349.	<i>mənnə tōy ärilli (ärəytəli)[.]</i>	általam oda ígértetik,
350.	<i>paŋ[k] kəri juɣâw məynə</i>	galóca kérges fájú földön
351.	<i>kirkəlli[.]</i>	megfordultatik.
352.	<i>num torâm əj öyinə</i>	Felső isten kis lánya által
353.	<i>t'ä ḷ əsəlwəl[.]</i>	ide le ereszti.
354.	<i>wälta ku jakâŋ məyə ḷləpa pičɪntəli[.]</i>	Élő férfi emberes földre lefelé mozgattatik,
355.	<i>kūḷəŋ məɣ ɔytəja ḷləpa löŋəli[.]</i>	lyukacsos földre lefelé ígértetik,
356.	<i>kajəm paŋ[k] jəm tur səyi</i>	szárított galóca jó hangja szerint
357.	<i>ḷləpa löŋəli[.]</i>	lefelé ígértetik.
358.	<i>öyiŋ lä[t] pākâŋ lä[t]nə jəɣən koləntəli[.]</i>	Leánynép, fiúnép általuk hallgattatik.
359.	<i>tüytəŋ ka[t] patləŋ katnə</i>	tüzes ház, fagyos házban
360.	<i>liw wāhəmpəw jakâŋ jernə</i>	szutykos/ragyás arcú emberi nem által
361.	<i>jəɣən koləntəli[.]</i>	általuk hallgattatik.
362.	<i>mä körəytə näləm čeyəm</i>	Én forgó nyelvem[en]
363.	<i>mənnə jəyə löŋəli[:]</i>	általam nekik előadatik:
364.	<i>[„]tə lilə wältə nowtəŋ torəmnə</i>	„Ezen eleven levő koros világban

365.	<i>num torâm jakâη mænâ</i>	felső isten emberi földjén
366.	<i>čökäl ärki[.]</i>	sok baja van.
367.	<i>k[əɾəɣ] n[ä]lām k[əɾəɣ] k[öl] ä</i> <i>tōlka[.]</i>	Bűnös nyelv bűnös szavával ne beszélj,
368.	<i>paη[k]nâ nēñä löηêl[.]</i>	galóca által nektek mondatik.
369.	<i>nämsêη öyi, nämsêη pây</i>	Eszes lány eszes fiú
370.	<i>säyta nâmsa pânlati[.]</i>	nosza, észbe helyezze”.
371.	<i>num torâm jakâη mænâ</i>	Felső isten emberi földjén
372.	<i>paη[k] kâri katnê</i>	galóca kérges házban
373.	<i>ñoyiñ čäñč äj oytiñê</i>	kövér térd felszínén
374.	<i>jäwæt kotâl amêssâm[.]</i>	hét napot ültem.
375.	<i>tä lilä wältiñnê</i>	Így lélekkel éltetekben
376.	<i>k[əɾəɣ] n[ä]lām k[əɾəɣ] k[öl] ä</i> <i>tōlyitê[.]</i>	bűnös nyelv bűnös szavával ne beszéljete,
377.	<i>torâm wajêy mawæl kul mawæl</i>	isten vadat ad, halat ad
378.	<i>k[əɾəɣ] n[ä]lām k[əɾəɣ] [köl] ä</i> <i>tōlyitê[.]</i>	bűnös nyelv bűnös szavával ne beszéljete,
379.	<i>torêmnê ant[ə] illi[.]</i>	istentől nem megétegetik/elégetik.

3.3.2.2 Jegyzetek Vj2 szöveghez

379 soros ének a kéziratcsomag 51–70. oldalain. (1558 szó, 9344 karakter)

Magyarázó széljegyzetek nincsenek a kéziratban.

3.3.2.2.1 Az ének mitológiai háttere

Kutatóútja során Karjalainen alaposan tájékozódott a légyölő galócával kapcsolatos hiedelmeket és szokásokat illetően, melyek eltérő formában jelentek meg az egyes obi-ugor csoportok körében. A Vaszjugan menti sámánok a többiekénél gyakrabban fogyasztották ezt a tudatmódosító szert jósló szertartásaik során. Az alábbi, Karjalainentól származó idézetek elsősorban a vaszjugani hantiktól szerzett információkat tartalmazzák:

„A légyölő galócának azaz a *paηk*-nak a kábítószerként való használata nagyon elterjedt az obi-ugorok körében (...) A *paηk*-ból csak a kalap felső részét fogyasztják, miután eltávolították a szárát és a tönkjét. Ezt vagy nyersen eszik, rögtön az erdőből való hazahozatala után, de gyakrabban – a Tremjuganon kizárólagosan – napon vagy kemencében megszáritva; a télire eltett tartalékok természetesen mindig szárítottak. A gomba fogyasztásakor különleges óvintézkedéseket kell betartani, melyek a gomba viszonylag erős mérgező voltából fakadnak, és utóbb vallási színezetet kaptak. Ha sámán fogyasztja a gombát, az mindig nyilvános esemény, ami természetes is, mivel a sámán a gomba elfogyasztásával tesz szert segítőire (...).

A vaszjuganiak szerint a gomba ereje abból ered, hogy az Égatya köpéséből született, és olyan erős, hogy az ördög, miután evett belőle, hét napig feküdt eszméletlenül. Ezért az emberek sem ehetnek belőle sokat. Ha valaki túl sokat eszik, annak összeszorul a foga,

habzik a szája, kifordul a szeme, és csak úgy lehet megmenteni, hogy tejet öntenek vagy sót erőltetnek a szájába, mert ezeket az anyagokat «a *pank* nem tűri». A legerősebb egy bizonyos «királylégyölő galóca», kisméretű, magas törzsű, csak egy fehér pötty van a kalapja közepén; körülötte mindig gyűrűben nőnek a közönséges, alacsony egyedek. Ezek a vaszjugani elképzelések folklór eredetűek, de a szertartások alapján látjuk, hogy általában óvatosan viszonyulnak a *pank*-hoz. Amikor a vaszjugani sámán légyölő galócát fogyaszt, az utolsó gomba egyik felét nem eszi meg, hanem eldugja, mert ezáltal a *pank* nem tudja a teljes erejét az evő tönkretételére használni. A galóca részegséget okoz, melynek során a *pank* arra kényszeríti a fogyasztóját, hogy énekeljen, s csak kevesen tudják megállni, hogy ne énekeljenek. A hatás «reggeltől napnyugtáig tart», mondta az egyik elbeszélő” (JugrUsk 567–568. FFC 63: 278–279, Relig3: 207–208)⁴⁵⁶.

Karjalainen maga is részt vett legalább egy szertartáson, melynek menetét így írja le: „A vaszjugani légyölő galócás jós eljárása egészen egyszerű, egyszerűbb, mint például az Irtis vidékén. Egy embert megkértek, hogy derítse ki egy asszony elmezavarának az okát. Estefelé megevett két és fél galócát, rövid időre elaludt, s amikor felébredt, leült a nyírkéreg kunyhója sarkába és csukott szemmel, testét előre-hátra ingatva énekelni kezdett. A bódulata nem lehetett erős, mert az éneklés közben beszélgetett a nézőkkel és tubákkolt. Így énekelgetett hajnalig, dalban elmesélve utazásának eseményeit, azt, hogyan vitte el őt a *pank* messzire, sok tájon és különböző országokon keresztül, jártak templomban is, stb. – A sok fáradozás ellenére ezúttal nem jutott el a céljához, oda, ahol megkaphatta volna az információt. A kudarcnak az volt az oka, hogy kívülállók megmutatták nekem a gomba eldugott darabját, amiért az elfogyasztott *pank*ok megharagudtak” (JugrUsk. 591, FFC 63: 315, Relig3: 233–234)⁴⁵⁷.

⁴⁵⁶ Kärpässienien, *pank*in käyryttäminen huumausaineena on jugralaisilla hyvin laajalle levinnyt tapa (...) *Pank*ista kelpaa syötäväksi ainoastaan varresta ja alustastaan vapautettu lakan yläosa, ja sitä syödään joko raakana, suoraan metsästä poimittuna, useimmin kumminkin, Tremjuganilla melkein yksinomaan, auringossa tahi uunissa kuivattuna; talvivarastot ovat tietysti aina kuivattuja. Tavallisessa syönnissä on noudatettava erinäisiä varokeinoja, mitkä ovat aiheutuneet sienien verraten suuresta myrkyllisyydestä ja myöhemmin tulleet luonteeltaan uskomukselliseksi. Noidan syönti on aina menollista, mikä onkin luonnollista, hän kun syömällä hankkii itselleen auttajia (...).

Sienen voima johtuu siitä, sanovat vasjuganilaiset, että se on syntynyt Taivaanjumalan syljestä, ja sieni on niin väkevä, että pahalainen sitä syötyään makasi tiedottomana seitsemän vuorokautta. Siksi ihmisetkään eivät saisi sitä paljon syödä. Liiaksi syöneellä hampaat puristuvat yhteen, suusta tulee vaahtoa, silmät seisovat päässä, ja hänet voidaan pelastaa ainoastaan maitoa tahi suolaa suuhun tunkemalla, sillä näitä aineita «*pank* ei suvaitse». Voimakkain on eräs «kuningaskärpässieni», pienikokoinen, korkeassa varressa kasvava, vain yksi valkea pilkku lakan keskessä; sen ympärillä kasvaa aina kehässä tavallisia, mataloita kappaleita. Nämä vasjuganilaiset käsitykset ovat satuaiheisia, mutta menojen perustalla näemme, että *pank*iin yleensä suhtaudutaan varovasti. Kun vasjuganilainen noita nauttii sieniä, jättää hän aina viimeisen sienien toisen puoliskon syömättä ja piilottaa sen, sillä tämän kautta *pank* ei voi käyttää koko voimaansa syöjää rusikoidakseen. Syönnin seurauksena on humala, jonka kestäessä *pank* pakoittaa syöjän laulamaan, ainoastaan harvat kykenevät pysyttelemään laulamatta. Vaikutus kestää «aamusta auringon laskuun», sanoi eräs kertoja.

⁴⁵⁷ Vasjuganilaisen kärpässienin ennustajan menettely on aivan yksinkertaista, yksinkertaisempaa kuin esim. Irtysin alueella. Erästä sellaista miestä on pyydetty ottamaan selko muutaman naisen mielenhäiriön syystä. Hän söi iltapuolella 2½ *pank*ia, nukahti hetkisen, herättyään istuutui tuohijurtansa nurkkaan ja alkoi laulaa, pitäen laulaessaan silmänsä kiinni ja huojutellen ruumistansa edestakaisin. Kova ei huumaus nähtävästi ollut, koska hän kykeni laulannan keskeytettyään selvästi keskustelemaan katsojien kanssa ja vetämään nuuskaa nenänsä. Näin lauleli hän aamuyöhön saakka, lauluissaan kertoen matkansa tapauksista, siitä, miten häntä *pank* kuljetti kauas, monien seutujen ja erilaisten maiden kautta, käytti kirkossa jne. – Paljosta vaivasta huolimatta hän tällä kertaa ei kuitenkaan päässyt matkansa päähän, sinne, mistä tieto olisi ollut saatavissa. Tämä onneton loppu oli seurauksena siitä, että syrjäiset näyttivät minulle piiloonpannun *pank*in puoliskon, mistä teosta syödyt *pank*it suuttuivat.

A légyölő galóca hatása alatt született ének (*paŋklâmnâŋ*) a sámánéneknek (*jolâmnâŋ*) egy változata. Karjalainen így jellemezte ezt a műfajt: „A vogulok és az északi osztjákok énekeit ráolvasásoknak nevezhetjük, bár a legnagyobb részük a sámán és a bálványszellem közötti beszélgetést adják elő. Ezzel szemben a Vaszjuganon a *jolâmnâŋ* és a *paŋylâmnâŋ* közönséges információgyűjtő alkalmakon arról szóló leírások, hogy mit lát és hall a sámán, mind a segítő szellemek érkezésekor, mind a felderítő útján, ezek tehát, hogy úgy mondjam, a sámán tapasztalatairól szóló beszámolók. (...) A vaszjugani énekekben a sámán egyébként lényegtelen tevékenységének az ábrázolása kerül előtérbe, melyben van okunk feltételezni az idegen hatást, ahogyan általában az egész ottani segítő szellemek intézményében is” (JugrUsk. 594: FFC 63: 320, Relig3: 237)⁴⁵⁸

A légyölő galóca ma is jelen van a keleti hanti kultúrában, még ha valamelyest veszített is jelentőségéből. Ivan Sztjepanovics Szopocsin (1910–1993) tromagani hanti sámán egyik tanítása arról szól, hogy nem szabad légyölő galócát hagyni a lakatlan házban, mert a házba beköltöző szellemek lerészegednek tőle (Csepregi 2011b: 14).

Ludmila Nikolaevna Kajukova (1964–) az idősebb generációtól gyűjtött információit osztotta meg velem:

„A légyölőgalóca ének magától kezd el hangozni az énekes bensejéből, mintha a gomba élvezőjét hatalmába kerítette volna valamilyen istenség, valamilyen szellem, valamilyen tisztátalan erő. Az után, hogy a sámán vagy bárki más (idős vagy fiatal férfi, asszony vagy leány) fogyaszt ebből a mérges gombából. Először halkan és érthetetlenül énekel, aztán egyre hangosabban és indulatosabban. A tempó és a hangerő váltakozhat. Közben ütemesen verik a dobát is. Az egyes részek között hangutánzó szótagokat énekelnek, pl. „*t'o, t'o-t'o, t'o-t'o-t'o...*”, „*č'o-č'o, č'o-č'o, č'o...*”, „*ji-ji-ji... t'o-t'o-t'o*”. Tanácsért fordulhatnak Num Torum Atyához és Bundás-Szörös Föld Anyához. Úgy tudom, hogy a medveünnepi szertartáson nem szabad „galócás” énekeket előadni.

A légyölő galócás énekkel jósoltak, jövődőt mondtak, gyógyítottak és varázsoltak. P.V. Kurlomkin úgy magyarázta, hogy nem szabad olyan galócát gyűjteni, melyen sok kicsi fehér pötty van, mert attól felgyorsul az ének, a szavak kismadarak módjára kirepülnek. Olyan galócát sem szabad használni, melynek kalapján egybefüggő a fehér folt, mert akkor összefolynak a szavak. A gombát tiszta fenyőerdőn kell gyűjteni, és akkor az ének könnyedén, kellemesen hangzik majd. Ha homokos folyóparton gyűjtik a gombát, ahol sok bokros hely van, akkor az ének zavaros, nehezen érthető, durva lesz. Meghatározott helyen kell szedni a gombát, ott, ahol hét galóca van egy csoportban. Ezek közül a legkisebb a legjobb.

A galócát árnyékban szárítják, hét részre vágják, a fogyasztás előtt újból hét részre, és egy kevés vízzel fogyasztják. A „galócások” miatt az egyszerű emberek nem ették a gombát, attól féltek, hogy véletlenül mérges gombát fogyasztanak. Ezen kívül nem is volt a gomba elkészítéséhez szükséges tiszta víz és tiszta edény sem. Gyermekkoromban nagyanyám mindig óvott a gombaevéstől. «Attól állandóan nevetni fogsz!» És ha sokat nevettem, így dorgált meg: «Miért eszel olyan sok gombát? Nem szabad» – mondta”. (L.N. Kajukova leveléből 2017. március).

⁴⁵⁸ Vogulien ja pohjoisostjakkien lauluja voisimme nimittää manasluvuiksi, vaikka niissä suuri osa esittääkin noidan ja haltijan välistä keskustelua. Vasjuganilla sitä vastoin *jolâmnâŋ* ja *paŋylâmnâŋ* ovat tavallisissa tiedustelutilaisuuksissa kertovaisia kuvauksia siitä, mitä noita kuulee ja näkee sekä apulaishaltioiden tullessa että tiedustelumatkallaan, ne ovat siis niin sanoakseni kuvauksia noidan kokemuksista. (...) Vasjuganilaisissa lauluissa on vallalla verraten epäoleellinen noidan toiminnan kuvailu, missä on hyvinkin syytä epäillä vierasta vaikutusta, kuten yleensä koko sikäläisessä apulaishaltialaitoksessa.

3.3.2.2.2 A most közölt ének tartalma

Az énekes, aki azt állítja magáról, hogy „a vadat osztó, halat osztó isten tolmácsa”, elmondja, hogy a galócát felső isten (*num torâm*) hét lánya eresztette le az embereknek. Az éppen most elfogyasztott darabot a felső isten legkisebb lánya tette az énekes szájába. Az énekes és közönsége olyan házban gyűlt össze, ahol már korábban is sok galócát fogyasztottak („száz galócát megevett ház, száz galócát megevett női istenség”). Az ének sok ismétlést tartalmaz. Többször elhangzik a fiatalokat helyes beszédre intő tanács: „Eszes leány, eszes fiú, vedd eszedbe, bűnös nyelv, bűnös szó nyelvén ne beszélj!” A tanítás szerint, ha ezt megtartják, az istenek biztosítják számukra a vadász- és halászszerencsét („isten vadat ad, halat ad”). De ha mégis elhangzottak az illetlen szavak, úgy lehet kiengesztelni az isteneket, hogy gyertyát gyújtanak a templomban, „isten három fejű házában” – a három fej nyilván az ortodox templom hagymakupoláira utal. A gyertyákat „kő arcú égi apám, kő arcú égi anyám” előtt kell meggyújtani. Ezek a kifejezések a hanti költői nyelvben az ikonokat jelentik.

Az énekes magát *kōrəytə ku* 'forgó/pörgő férfi' jelzővel illeti, ami a tudatmódosító szer hatását is jelölheti. Az információszerző út a **268.** sor táján jut el a fordulópontig, amikor a galóca kezdi visszavinni az énekest a nap és a hold járásával megegyező irányban a földre. A kérges földre, Földanya kövér térdére, a galócás ház padlójára való megérkezés a **307.** sorig tart. Felső isten kisebbik lánya még mindig osztja a tanácsait az illendő beszédéről. Most jött el az ideje annak, hogy a korábban elrejtett fél galócafejet is elfogyassza az énekes (**337–338**). Miután a felső isten lánya megkapja a neki ígért fehér vásznat (**347–349**), onnantól fogva a hangja már csak felülről hallatszik, a sokszor hallott intelmeket ismételteti. Az egész énekre jellemző a szaggatott szerkesztésmód, nem jól formált mondatok, az egyeztetés és a határozóragok hiánya.

Nem tudjuk, hogy ez az ének azon a szertartáson hangzott-e el, melynek maga Karjalainen is tanúja volt. Annak bódulatnak az volt a célja, hogy kiderüljön egy asszony elmezavarának az oka. Erre nincs utalás az énekben, de lehetséges, hogy az utazáson kapott információt később közölte volna a sámán.

3.3.2.2.3 Szabad fordítás, nyelvi és tárgyi magyarázatok

1–5. sor

Kérőt ültető (házasulandó) leánynép, fiúnép hallgassátok meg, milyen szavak elmondására késztet engem a nyíl vessző nyeléhez hasonló keskeny faházban a hét nyelven beszélő légyölő galóca, melynek kalapja fából készült karikához hasonló.

1. *paŋk nāləm jāwət čeyä: nāləm čeyä* 'nyelvjárás, nyelvváltozat'. Itt mintha arról lenne szó, hogy a légyölő galóca hét nyelven beszél.

2. *nālwej wiŋčiw wānt' juyəw kat* 'nyíl vessző nyeléhez hasonló keskeny fájú faház' – a szókép nehezen értelmezhető. Talán arról van szó, hogy az égiek felől szemlélve a ház gerendái vékony vesszőknek tűnnek? A szókép ismert az északi hanti hősepikában is: fejsze-nyeles nép(?) ház, kés-nyeles nép(?) ház (OH I: 390, 416). A szókép egyéb előfordulása ebben az énekben: **88, 224.** sorok.

3. *juy jəy jəy wiŋčiw paŋk* 'fakarika nagyságához hasonló galóca'. A továbbiakban *juy jəy jəy* 'fakarika nagyságú' szerkezet többször visszatér a galóca állandó jelzőjeként, feltehetőleg a gomba kalapjának a méretére utalva (**110, 187, 233, 248.** sorok).

4. *səyâmlântan* nehezen értelmezhető szóalak, talán inkább: *səyâmlântam* mond-PTC.PRS-1SG 'általam elmondandó'

A *sāyâmlâ-* ige nem szerepel a szótárakban. Karjalainen a Vj1/66. sorhoz fűzött széljegyzetében az 'említ' igével fordította, és megjegyezte, hogy már nincs használatban. A *sāyâmlâ-* ige a Vj2 szövegben többször előfordul, leginkább 'elmond, elénekel (?)' jelentésben (11, 22, 44, 72, 79, 123, 127, 129, 210, 227. sorok). Lehetséges, hogy a *sāyâ* 'dallam, motívum' főnévből képzett ige.

4–5. *kōlānlāt* 'beszéd, szöveg', *ōyiñlāt* 'leánynép' *pākāñ lāt* 'fiúnép' vagy leányság, fiúság (vö. népség, katonaság). A *lāt* 'idő' jelentésű szó gyűjtőnévképzővé vált úgy, a jelzője *-āñ* képzős melléknév, vö. Szurg *jāqqāñlāt* 'emberiség' (Chr. 54). Hasonló képzés: *imi-p-lāt* 'asszonynép', *iki-p-lāt* 'férfinép' (Trj4/132, 135).

A kifejezés változatának előfordulása máshol: *urt amāsta ōyāñ kata pākāñ kat* 'kérő fogadására alkalmas lányos, fiús ház' (Vj1/28–29).

6–10. sor

A szellemtől megszállt híres légyölő galóca, szellemnőtől megszállt híres császárgalóca azért jött a felső égből az emberek közé, hogy elaltassa a hosszúéletű leányt, hosszúéletű fiút, elaltassa őket.

6–7. *junḡ soyi nemāñ paṅḡ, kāt soyi nemāñ kīl*

A párhuzamos sorokban a jelzős szerkezet alaptagja a galóca két fajtájának a neve: *paṅḡ* 'légyölő galóca' (*Amanita muscaria*) és *kīl* 'császárgalóca' (*Amanita caesaria*). A szerkezetek első tagjában (*junḡ* 'szellem' *kāt* 'két') nehezen értelmezhető a párhuzamosság. Lehetséges, hogy romlott a szöveg, és eredetileg *junḡ – kāl* szópár volt, mely mindkettő 'szellem, istenség' jelentésű. Az előbbi általában hímnemű, az utóbbi nőnemű lényre utal. A szótárakban nincs Vj adat. A *junḡ soy* 'szellem, istenség férge' talán arra a módra utal, ahogyan a galócába áttevődik az isteni erő.

8. *jakāñ jer* 'emberiség, emberi nem' a *jakāñ lāt* szinonímája, l. még 14, 21, 38, 99, 126, 167, 360. sorok.

9. *nowtāñ ōyi nowtāñ pāy* 'koros leány, koros fiú', azaz hosszú életű. *nowtāñ* koros, élethosszig tartó, hosszú életű – a jelző itt egyben kívánság is lehet, hogy a szertartás résztvevői sokáig éljenek. A jelző egyéb előfordulásai:

lilā wāltā nowtāñ torām 'eleven levő koros világ' (73)

kotāl kaltā ajaj kaltā nowtāñ torām 'nap megháló egy éj megháló koros isten/világ' (181)

nowtāñ ku koros férfi (230)

ōyi nowtāñ torām, pāy nowtāñ torām 'leány korú/korszakbeli isten/világ, fiú korú/korszakbeli isten/világ' (314–115)

9–10. *kal-ta-tj* éjszakázik-INF-EMPH; *ilā kal-t-īl-a* el éjszakázik-PTC.PRS-3PL-LAT 'elaltatásukra / megszálltatásukra'.

11–13. sor

Isten parancsolta, hogy énekeljek, ha nem parancsolta volna, nem ettem volna [a gombát], isten ujjú gereblyező nő letaszít engem.

13. *tārām pāñ nāmči ninā īl warlujām* 'isten ujjú gereblyező nő letaszít engem'

Bizonytalan fordítás. Nem világos, hogy mi a szerepe a *nāmāč* 'csontból v. fából készült csalángereben' szónak itt, valamint a 'letaszít' jelentésű ige töve *wart-*, és a kéziratban nincs jele annak, hogy itt kiesett egy mássalhangzó. A *tārām pāñ nāmči ni* szerkezet egyéb előfordulása: 201. sor, a 46. sorban a *pāñ* helyett *paṅ[k]* áll.

14–17. sor

Hogy galóccával lehessen sámánolni, leereszkedett a galóca a felső égből a mohás föld szélére.

18–22. sor

Felső isten hét lánya leeresztette, hogy körülnézzzen a földön, felső isten hét lánya parancsolta, hogy együk, a felső ég uralma alá tartozó emberiség parancsolta, hogy együk, isten tüzes házat, fagyos házat rendelt, hogy ott énekeljünk.

19. *kūlāṇ mæy* 'vastag föld' egyéb előfordulás: Vj1/596, de l. a 33. sorhoz fűzött jegyzetet is.

20–21. *num torâm jâwät öyinâ pirti mæyâ intâti, num torâm jakâṇ jernâ pirti intâti*

A párhuzamosságból arra lehet következtetni, hogy felső isten hét leánya és felső isten uralta emberi nem (az égiekkel kapcsolatban lévő embervilág) egymás kiegészítői, együtt cselekednek, amikor elrendelik a galóca fogyasztását.

23–26. sor

Amikor szétterjed bennem a galóca ereje, [úgy érzem], mintha egy csapat kerceréce ereszkedne le a csendes tó vizére.

23. *əllâ paṅk jām jerâ* l. még *kōlāṇ paṅk əj jām jer jəyâ werəntâli* (28), *əllâ paṅk əj jām jer jinnâ əsəlli* (36).

27–32. sor

Amikor megérkezik hozzám a galóca, erőt és szavakat ad nekem, eladó (házasulandó) leánynép, fiúnép hallgassátok eme halandó férfi beszédét, eszes lány eszes fiú, vedd eszedbe, a világ végéig.

32. *torâm putalatj* 'a világ végéig' – bizonytalan fordítás, talán kapcsolatban van a *torâm putâw* 'világ vége' kifejezéssel, talán a *pat-/putlâyâl-* 'megfagy' igékkel.

33–37. sor

Eme széles földön, a felső isten által megjelölt hegyen ősz hajú anyó és apó a nagy gomba jó erejét kiárasztja, hogy a leánynép és fiúnép meghallgassa.

33. *kōlāṇ mæy*: a *kōlāṇ* szó értelmezhetetlen, talán helyesen a *kūlāṇ* 'lyukacsos' lenne a helyes szó, mely ebben az énekben a 355. sorban fordul elő, a Vj1 szövegben pedig sokszor (l. még a Vj1/26–27. sorhoz írt jegyzetet).

34. *torâm pustj oyâr mæy* 'isten által megjelölendő magas föld'. Az ebben a szerkezetben előforduló *pustj* (34, 144, 175) vagy *pustan* (175, 257) alapszava feltehetőleg *pâs-* megjelöl (D 1224) bár a szótárak a VVj nyelvjárásokra igeként nem adatolják.

35. *kayâs oyâw imkərät'kən* (= *imkən-rät'kən*) 'ősz hajú anyó és apó' – bizonytalan személyek, feltehetőleg a szellemvilág lakói

37. *säyta kolânta* – *säyta* A szövegben a 'meghallgat' és a 'megjegyez' jelentésű igék bővítményeként fordul elő, főleg felszólító módú igék mellett. Lehet, hogy valamilyen buzdító jelentésű indulatszó (47, 163, 207, 370). Előfordulása más szövegekben: *wäy torâm jəyām kolânta säyta* 'vas isten atyám, nosza, idehallgass' (Vj1/432). Talán kapcsolatban van a *säyâ* 'dallam, motívum' szóval: dallam-PL-LAT.

38–44. sor

A felső isten által uralt embervilágban, abban a házban, ahol szárított galócát ettek, ahol ősz hajú anyó és apó száz galócát eszik meg, a híres galócát ott eszik, a galóca három hangból álló énekét ott mondják.

39. *kajâm paŋk* 'szárított galóca'. A *kajâm* szó első jelentése 'hamu', 'tűz maradéka'. Mivel a gombát napon vagy kemencében szárítják (JugrUsk 567), feltehetőleg metonímiával vált a galóca jelzőjévé a szó. Egyéb előfordulás: **107, 122, 135, 140, 145, 160, 173, 194, 204.** sorok.

43. *săyâl kolâm pičəw paŋk* 'dallama három rétegű galóca'. A szótárak *pič*, *pičəw* szavakat nem ismernek. Valószínűbb, hogy az alapszó a veláris hangrendű *pič* 'szál, rost, réteg', és akkor a szabad fordítás: 'a galóca három hangból álló (vagy háromszor ismételt) éneke'.

45–47. sor

Erős ujjú, gerebenes nő letaszít a veszélyes galócás szertartás résztvevői közé, jó leány, jó fiú hallgatja az ének hangjait.

45. *kusar paŋkâlnâŋ kūt (?) kūtā* A lejegyző maga sem volt biztos benne, hogy *kūt* vagy *kūtā* a helyes szó. *kusar* jelentése bizonytalan: talán a Ni *χusar* 'erős, éles' szónak van Vj megfelelője is, melyet a szótárak nem adatolnak. Ebben az esetben lehetne 'veszélyes' melléknévvel fordítani. A *kusar* másik előfordulása hasonló szövegkörnyezetben: **202.**

46. *tārəm paŋk hāmči ninə il warlujâm* ugyanez a sor még kétszer fordul elő az énekben (**13, 201**), de ott nem a mély hangrendű *paŋk* 'galóca', hanem a magas hangrendű *pāŋ* 'ujj' szóval. Valószínűleg itt is a *pāŋ* lenne a helyes alak.

48–49. sor

Én forgó/guruló férfi nyelvén mondom nektek mindezeket.

48. *kōrəytə ku* 'forgó/guruló férfi' – talán a sámánra utaló kifejezés *kōrəy*- 'forog, görög, gurul'. Egyéb előfordulásai: **103, 133, 137, 151.** sorok.

Az esetlegesen valóságos vagy a galóca mámorában képzelt forgásra/pörgésre utal az énekben gyakran ismétlődő *siyil*- 'forog, tekeredik, csavar(odik), pörög, kavarog' ige is. Előfordulásai: **86, 92, 146, 148, 150, 152, 269, 271, 286.**

49. *nəŋä lōŋəlīm* 'nektek olvasom ezt' – a *lōŋət*- ige 'olvas', 'számol' jelentésű, de szemantikai körébe tartozik minden, az embervilágon kívüli szférákból származó információ közlése, valamint varázsigék, ráolvasások mondása. Ebben az énekben 'mond, előad' igékkel fordítom.

50–57. sor

Eszes lány, eszes fiú, vedd eszedbe, hiszen eszes lányként, eszes fiúként isten első (legfőbb) teremtménye vagy: ne használj illetlen szavakat, ne beszélj a szellemvilágot bántó nyelven.

50. *nāmsəŋ öyi, nāmsəŋ pāy* /?/ nem tudni, hogy Karjalainen kérdőjele mire vonatkozott. A két *-ŋ* képzős melléknévet tartalmazó kifejezésekben többször előfordul, hogy az első *-n* végű, a második *-ŋ* végű (l. még **62, 63**). A lejegyzés feltehetőleg a kiejtést követte, nem az etimológiai elvű helyesírást.

56. *kəŋə nāləm kəŋə köl* 'bűnös nyelv, bűnös szó' – *kəŋə*, *krəy* < or. *rpex* 'bűn'. Itt valószínűleg olyan szavakról, beszédmódról van szó, mely a szellemvilágot sérti.

A *kəŋə nāləm kəŋə köl* kifejezés az énekben 18 helyen fordul elő (**60, 66, 75, 165, 171, 179, 185, 191, 208, 143, 317, 320, 324, 333, 367, 376, 378**), és a figyelmeztetés, mely

szerint kerülni kell az illetlen szavakat, ennek a szertartásnak feltehetőleg a legfontosabb üzenete.

58–64. sor

Ha nem beszélek bűnös nyelven, bűnös szavakkal, kőarcú égi anyám, kőarcú égi apám halat és vadat ad, lányokat és fiakat ad, az istentől lányokat és fiúkat kapok, [és ezért] gyertyát gyújtok istennek.

58–59. *kōy wāñāmpaw torām asam/jəyəm* 'kő arcú égi anyám/apám' A kőarc Karjalainen közlése szerint is nemcsak bálványképet, hanem szentképet, ikont is jelenthetett. Egyéb előfordulásai: **118–119.**

62–63. *öyin lät pākāñ lät* 'leánynép, fiúnép' l. az **50.** sorhoz fűzött megjegyzést.

64. *torma sōñw jññl̥j* 'istennek gyertya tüzetik', azaz gyertyát gyújtok a szentkép előtt. A *torām* szónak itt és a hasonló mondatokban 'szentkép', 'ikon' jelentése van. A kifejezés egyéb előfordulásai: **120, 190.** sorok.

65–68. sor

Eszes lány, eszes fiú ne használjatok illetlen szavakat, jól eltöltött éjszaka után reggel kelj fel, vess keresztet isten (a szentkép) felé.

67. *torāmnā jam kalj* egy lehetséges fordítása: 'jól eltöltött éjszaka után' – *kal-j* meghál-PST.PASS.3SG

69–72. sor

Így énekel ezen a földön a fakarika nagyságú, sima fejű híres galóca, a pettyes fejű híres galóca.

69–70. *juj jəy jōya* fakarika nagyságú, vö. *jəy* 'kör, karika, gyűrű, hurok'. *juj jəy jōya weləñ paŋk* szókép előfordulásai az énekben: **110, 187, 233, 248.**

70–71. *weləñ əyāw* – *muyləñ əyāw* sima fejű – pettyes fejű. A *weləñ* jelentése bizonytalan, a szótárakban nincs adatolva. Ha köze van a *weləy* 'egyenes, ágak nélküli fatörzs' szóhoz, akkor lehet a feltételezett fordítása 'sima'.

71. *muyləñ əyāw* – feltehetően íráshibás, helyesen *mūñləñ* vö. *mūkəl* 'pettyes fejű galóca'.

72. *sāyməllj* énekeltetik Karjalainen közlése szerint (JugrUsk 567–568, FFC 63: 278–279, Relig3: 207–208) miután a sámán elfogyasztotta a galócát már nem ő maga énekel, hanem a benne lévő gomba. Ezért lehetséges, hogy a mondat alanya a galóca, állítmánya az 'énekel'. Vö. a **4.** sorhoz írt kommentárt is.

73–75. sor

Eme élő emberek lakta, jelenkori világban némelyik lány, némelyik fiú illetlen nyelven, illetlen szavakkal beszélt.

73. *lilə wāltā* 'lélek levő', azaz eleven, feltehetőleg élő emberekkel benépesített világról van szó. A jelző egyéb előfordulásai: *lilə wāltā kotāl* 'eleven nap, étellel teli nap' (**80, 121, 184, 193, 203**), *lilə wāltā nowāt* 'eleven korszak, élő emberek kora' (**109**).

76–79. sor

Eszes lány, eszes fiú vedd magadra a szárított galóca levének hangján szóló éneket.

77. *čōñčā pāñilatj* 'hát[ad]ra vedd', azaz vedd magadra, tanulj belőle.

78. *kajâm paŋ[k] jəŋkəl tur* 'szárított galóca vize torka/hangja' – Karjalainen tudósítása szerint (JugrUsk. 567) a sámán a galócát kisebb darabonként fogyasztja, és vizet kortyol hozzá. A *tur* 'torok' szó második jelentése '(a torokból kijövő) hang'.

80–83. sor

Eme élő emberek napján eszes leány, eszes fiú vessen keresztet az ikon előtt, akkor Isten vadat ad, halat ad.

80. *tə lilə wältə kotəl* 'lélekkel élő/való nap', az élők napja. A *lilə wältə* szerkezet ebben az énekben tizenkétszer fordul elő.

82–83. Az ok-okozati összefüggés a kéziratban nincs jelölve, a mondatbeosztás és az írásjelek a sajtó alá rendező belátása szerint történnek.

87–92. sor

A hold járásával megegyező irányban forgat engem a szeplős fejű, híres galóca a nyíl vessző nyeléhez hasonló, keskeny fából épített házban.

A mondat tartalmi és szintaktikai szempontból egyaránt problémás. Tartalmilag a galóca előidézte forgásról (szédülésről?) lehet szó. A mondat logikai alanya, a passzív ragozású állítmányhoz (*siyil-l-uj-âm* forgat-PRS-PASS-1SG) tartozó ágens feltehetőleg a gomba (*paŋk-nə* galóca-LOC). A másik két LOC raggal jelölt mondatrész helyhatározó. Ezek közül a második (*kat jəŋ peļəynə* 'ház belsejében') egyértelmű, de **88.** sorban a *ňal wej-nə wänt' juy-əw kat* nyíl fogó-LOC keskeny fa-ADJ ház 'nyíl nyele keskeny fájú házban') esetében a LOC nem a jelzett szóra (*kat*), hanem a jelzőre került. Elgondolkodtató, hogy a *wej-nə* alak megismétlődik a **224.** sorban is, tehát nem egyszerű tévesztésről van szó. A 'nyíl nyele' metafora magyarázatához l. a **2.** sorhoz írt kommentárt.

A *siyillujâm* szóban a passzívum -uj- képzője hangrendi átcsapást okoz: a palatális hangrendű igéhez veláris magánhangzót tartalmazó rag járul.

87. *jəm iki məntin üyəl* vö. KT 30: *jəm süŋki mənt üyəl, jəm iki mənt üyəl täy joy kərimtəsəm* 'jó nap járása szerint, jó hold járása szerint ide visszafordultam' (ezt mondja a sámán, miután befejezte a látogatását a szellemnél és elindul hazafelé). Egyéb előfordulása: **147, 177.** A nap és a hold járásával megegyező irány kötelező a hantik mindennapjain és szertartásain. A galócás szertartás főszereplője körbejár vagy forog. Ezzel is összefügghet, hogy magára a *körəytə ku* 'forgó/pörgő férfi' jelzőt használja.

93–95. sor

Szutykos/ragyás arcú emberiség, fiatal férfi bábujának fülbevalós fülét felém fordítja/billenti.

Ez a kép feltehetőleg a látomás része.

93. *liw wänəmpəw jakəŋ lät*

A *liw wänəmpəw* '?szutykos/?ragyás arcú' – bizonytalan jelentés, a szótárakban nincs Vj adat, csak Trj *liŋ* 'gennyes seb az ujjak között' és Kaz *liχ* 'piszok, kosz' (KT 1053) A szerkezet egyéb előfordulása: **125, 126, 130, 226, 360.** sorok.

94–95. *əj ku pəkj rəntəŋ pəl mənə siləytil* 'fiatal férfi bábujának fülbevalós füle hozzám hajlik' Egyéb előfordulás: **228–229.**

96–100. sor

Ha én isten hegyében tollas kötőfékű első állattá (madárrá?) váltam volna, elsuhantam volna a felső ég uralta emberi világba.

97. *tōyāl siyər alêḡ wajâḡ* 'tollas kötőfékű első állat' – valamilyen mitikus állat, talán madár.

101–106. sor

Ha az emberek az én halandó testemet száz holttest közé leteszik, miközben itt forgolódom eme nyomorúságos föld szélén, melyik lány, melyik fiú fogja a szavaimat tovább mondani.

Terjengős szerkezetek:

102. *kālat[â] ku ḡoyîḡ teläm* 'halandó férfi húsos testem': halandó testem.

104. *sat kālî küṭākā* – ugyanez a kifejezés előfordul a Vj5/10 sorban is, ott egyértelműen temetésről van szó.

107–112. sor

Én bár egész életemben szóltam a szárított galóca jó hangján, a mostani élő emberek korában fakarika nagyságú sima törzsű galóca melyik leány, melyik fiú, ki által szólal meg. Talán az énekes aggódik amiatt, hogy lesz-e folytatása a galócás szertartásoknak.

Terjengős szerkezetek:

108. *wālmam ku nowât ontâr* 'éltem férfi korszak hosszúság': egész életemben

109. *tay lilā wāltâ nowât ontâr* 'itt eleven levő korszak hosszúság': a mostani élő emberek korában

113–116. sor

Én egész életemben napról napra, éjszakáról éjszakára mondtam a jó leánynak, jó fiúnak, amire isten indított engem.

115. *jəməy pānā* – számomra értelmezhetetlen szerkezet

116–120. sor

Hogy egész életemben kőarcú isten anyám, kőarcú isten apám előtt gyertya gyújtassék. vö. 58–64. sorhoz írt jegyzet

121–127. sor

Az itt élő emberek idejében azt üzeni nektek a szárított galóca: azért, hogy isten vadat adjon, halat adjon, szutykos arcú beszédes világnak, ragyás arcú embervilágnak mindez tudtára adatik.

128–131. sor

Az üzenetet arról, hogy isten vadat ad, én elmondom nekik, a ragyás arcú emberiség pedig meghallgatja.

128. *torâm wajâḡ mântaw köl* 'Isten állat adónk szava' – Isten nekünk adja a vadat, az igenév személyjelölője a recipienssel koreferens (*mā-nt-aw* ad-PTC.PRS-1PL).

132–136. sor

Felső isten emberek lakta földjén én, a pörgő férfi közvetítem isten üzenetét, amit a szárított galóca előidézte forgásban kapok tőle.

137–139. sor

Pörgő férfi testem tüzes ház, fagyos ház belsejébe lecsúszik.

140–143. sor

Mi arra születünk, hogy a szárított galóca szavát elmondjuk, hogy azt a jó leány, jó fiú az eszébe vegye.

144–148. sor

Az isten által megjelölt magas hegyen ott forgolódtunk, jó hold járása szerint ott forgolódtunk.

149–152. sor

Szellemtől megszállt híres galócát isten ott tekergeti, az én pörgő férfi nyelvemet ott tekergeti.

153–156. sor

Bajjal küszködő leány, bajjal küszködő fiú bajos világ felső ég anyámhoz, bajos világ felső ég atyámhoz egyik napról a másikra összekeveredünk.

157–159. sor

Isten megengedte nekünk – bajjal küszködő leánynépnek, fiúnépnek – hogy egy éjszakát, egy napot eltöltsünk.

160–163. sor

Szárított galóca üzenetét adom nektek tovább, jó leány, jó fiú hallgassa meg.

164–166. sor

Bajos földön bűnös nyelv bűnös szavát ne nagyon engedje (elterjedni).

167–169. sor

Felső isten által uralt embervilágban én, halandó férfi nem tudtam elmondani a szavaimat.

170–172. sor

Bajos földön bűnös nyelv bűnös szavát ne nagyon beszéljétek.

173–178. sor

Szárított galóca jó hangján nem tudtam szólni, isten által megjelölt hegyen halandó férfi, szavaimmal jó hold járása szerint nem tudtam visszafordulni.

179–180. sor

Bűnös nyelv bűnös szavát ne szóljátok.

181–187. sor

Bár isten megengedi, hogy egy napot, egy éjszakát eltöltsünk, a galóca, a fakarika nagyságú sima törzsű galóca nem azt parancsolta, hogy a mai eleven napon bűnös nyelv bűnös szavát beszéljük.

182. torâmnâ tøj mæjă əsəlli ugyanez a sor ismétlődik a **183.** sorban is. A lehetséges hiba oka az, hogy a **182.** sor a lap alján van, a **183.** a következő lap tetején. Ebből is arra lehet következtetni, hogy ez a változat egy tisztázat, melyet Karjalainen egy korábbi leiratról másolt.

188–190. sor

A galóca azt parancsolta, hogy e bajos föld szélén tűzzünk gyertyát a háromkupolájú templomban.

191–192. sor

Isten a bűnös nyelv bűnös szavát lehet, hogy megbocsátja, lehet, hogy nem.

Az énekben egyébként nem fordulnak elő orosz jövevényszavak, de ebben a két sorban mindjárt három: *moši* 'lehet' < может, valószínűséget kifejező módosítószó. Az *əntə* tagadószóhoz kapcsolódó *-l'i* szócska az oroszban ли '-e kérdőszó', itt viszont 'vagy' választó kötőszó funkciójú. A *prosit* 'megbocsát' valójában a простить 'megbocsát' ige átvétele, és nem a просить 'kér' igéé. Ahhoz, hogy igeiként lehessen használni, szükséges egy ragozható hanti ige is: *prosit werli* 'megbocsáttatik'.

193–195. sor

Eme eleven napon így mondtam el nektek a szárított galóca üzenetét.

196–200. sor

Ezt nekem vadat osztó isten tolmácsa, halat osztó isten tolmácsa, felső isten emberi földjén felső isten hét lánya parancsolta.

Tolmács: az istenség segédje (JugrUsk: 331, FFC 44: 305, Relig2: 225)

201–202. sor

Veszélyes galóca hét felszínéről erős ujjú gerebenes nő lelöki.

vö. 13. sor

203–205. sor

Eme eleven napon szárított galóca levének hangján mondom ezt nektek.

206–210. sor

Eszes lány, eszes fiú, vedd eszedbe, bűnös nyelv bűnös szavát ne nagyon engedjétek használni, felső isten emberi földjén nem ezt parancsolták, én elmondtam nektek.

211–222. sor

Galóca kérges fájú földjére, felső isten emberes földjére, halandó ember nyelvét erős szél egy fuvallatával erős gomba (ujjú?) gerebenes nője halandó férfi nyelvemet galóca kérges fájú földjére, ezüst csipkebogyót termett föld(re), arany csipkebogyót termett föld(re) égi szellem hét lánya halandó férfi nyelvemet galóca kérges fájú földjére lehozza.

215. *tārəm paŋk nāmči ninə* 'erős gomba gerebenes nő' – a többi helyen (**13, 46, 201.** sor) nem *paŋk*, hanem *pāŋ* 'ujj' áll, azaz erős ujjú nőről van szó. Valószínűleg itt is ez lenne, a palatális magánhangzó jele véletlenül maradt el.

A mondatból az derül ki, hogy „erős ujjú gerebenes nő” és „égi szellem hét lánya” azonos, ugyanis ők hozzák a földre „halandó férfi nyelvét”, azaz ők adják a szájába a szavakat a gomba közvetítésével.

223–227. sor

Én forgó/pörgő férfi nyelvén nyílvevő nyele vékony fájú házban, tüzes ház belsejében elmondom a ragyás arcú embereknek.

228–235. sor

Amikor fiatal férfi baba fülbevalós fülét hozzám fordítja, én, a koros férfi egy napig énekeltem nekik szárított galóca levének hangján, fakarika nagyságú, sima törzsű galóca levének hangján az éjszakáról, amikor a száz holttest között jártam.

231. *sat kälj koylâm əj* Karjalainen eredetileg így tagolta: *sat kälj koylâ məj*, majd javította. Bizonytalan jelentésű, a 'száz holttest bejárta éjszaka' csak egy a lehetséges megoldások közül, az információszerzés módjára utal.

235. *mənnə jəyə kījīlsj – kījīl-* ige nincs a szótárakban, talán 'elmond, énekel'.

236–239. sor

Galóca kérges fájú földjére felső isten hét lánya hazahozza az én üzenetemet.

240–243. sor

Én, a forgó férfi, azt mondom a leánynépnek és a fiúnépnek: a bajos föld szélén bűnös nyelv bűnös szavát ne beszéljete.

244–246. sor

Azért, hogy a leánykort meg a fiúkort megélhessétek, vessetek keresztet a háromkupolájú templom irányába.

247–251. sor

Isten engedi, hogy eltöltsetek egy éjszakát, a fakarika nagyságú, sima törzsű galócával ezt mondom én nektek felső isten emberes földjén, galóca kérges fájú földjén.

252–255. sor

Egy fordulatnyi galócával beszéltem hozzátok, száz galócát megevett, híres föld üzenetét hoztam nektek.

252. *əj siyitalāw paŋknati* 'egy fordulatnyi, egy forgású galócával' – a forgás, pörgés újra és újra megjelenik mind a galócával, mind a galóca hatása alatt lévő énekessel kapcsolatban, feltehetően a transzállapot kifejezésére.

256–258. sor

Galóca kérges fájú földjét, az isten által megjelölt hegyet isten teremtette.

259–261. sor

Hosszú életű leány, hosszú életű fiú szava megérkezik a galóca kérges fájú földjére.

262–264. sor

A galóca kérges fájú földjén én úgy beszélek hozzátok, mint egy száz galócát megevett istennő.

263. *sat paŋk imə nāj* kétféleképpen értelmezhető: 'száz galócát megevett istennő' vagy 'száz galócát elégetett tűz'.

265–267. sor

Ha isten engedne nekünk eltölteni egy éjszakát, nagyon jó lenne.

268–276. sor

Ha én szárított galóca levének hangja után fordulok, amikor szárított galóca levének hangja után fordulok, amikor hold járása szerint, jó nap járása szerint perdülnék, száz galóca kérges fájú földjére isten hazahozna.

277–279. sor

Ha isten engem száz galóca kérges fájú földjére hazahozna, bizony nagyon jó lett volna.

280–284. sor

Én istennek égi hóhoz hasonló fehér vásznat csináltam volna, amit száz galóca fájú földre terítettem volna, így onnan felső isten hét lánya hoz haza engem.

285–286. sor

A beszélő galóca egy penderítéssel elpenderít onnan engem.

287–290. sor

Amikor megérkeztem száz galóca kérges fájú földjére, amikor húsos térd egyik felszínére estem, állatszörös (hajfürtös) értelmes fejemet meghajtottam.

288. *ñoyij čāñč əj oytāja körəytämnə* 'kövér/húsos térd felszíne' – a Földanya térde, azaz a föld felszíne

289. *wajəy pun kołəy uyəm* 'hajfürtös okos fejem' –vö. *ko!* 'képesség, tudás'. Karjalainen fordítása: *monihiuksisen lomakkaan pääni taivutan* 'sokhajú réses fejemet meghajtom' (JugrUsk. 589). A Reguly által gyűjtött hősénekekben szintén előforduló toposzt másképp fordítják: *ar seui koläng och* 'sok fürtben dús fejem' (OH II/287).

291–299. sor

Galóca kérges fájú földjén, nagy ház közepén, amikor a csikorgó kőajtóhoz érkezem, felső isten kisebb lánya behozza az én halandó férfi nyelvemet (=a nekem szóló üzenetet), én kölyökállat nagyságú két pupillámat felvillantja.

300–308. sor

Mintha a szárított galóca vinne engem felső isten emberi földjére, amikor száz galóca kérges, híres házába bevitték, nyikorgó kőajtón keresztül isten száz szavát megüzenték, én (Földanya) két kövér térdére esem, állatszörös okos fejem ott meghajtom.

305. *torəm sät köləy lät töl ilə əjməlli* 'isten száz beszéde oda üzentetik'. Karjalainen íráshibája: *sät* szó a szótárak szerint nem létezik, valószínűleg *sat* 'száz' a helyes alak. *əjməlli* Karjalainen számára is problémás lehetett, mert aláhúzta. *əjməl-* ige nincs a szótárakban, talán az *əj* 'üzenet, hír' főnévből képzett szó, 'üzen, hírt ad'. l. még : *əjməltäl sät'wəl* híradása hallatszik (Vj1/847).

308. *wajəy pun kołəy uyəm töl ilə mərakəllim* 'hajfürtös okos fejem ott meghajtom'. A *mərakəllim* 'megnedvesítem' feltehetőleg íráshiba a *nərakəllim* 'fejet hajtom' helyett (l. még **289.** sor)

309–313. sor

Felső isten kisebbik lánya szárított galóca jó hangján innenső fa fájú istennek mondja – szárított galóca jó hangján – (fejemet) oda hajtom.

311. *tem pil juy juyəw torəm* 'innenső fa fájú isten' – valamilyen evilági istenség lehet

314–316. sor

Leányok hosszúéletű istenéhez, fiúk hosszúéletű istenéhez fohászkodom.

317–324. sor

Bűnös nyelv bűnös szavait isten nem rendelte, (ezért) e világon éltedben ne beszélj bűnös nyelv bűnös szavaival, (mert különben) attól szenvedsz eme szenvedéssel teli földön. E világon éltedben bűnös nyelv bűnös szavával ne beszélj.

325–331. sor

Kövér térd hét felszínén, felső isten emberi földjén hét napig egyfolytában ülsz a kövér térd hét felszínén, galóca kérges fájú földjén, felső isten galócájának kérges fájú földjén ott ülsz.
l. 288. sor

332–333. sor

Így lelkes éltedben bűnös nyelv bűnös szavával ne beszélj.

334–338. sor

Száz galóca kérges híres házában arany fejű híres galóca felét keresi, én kövér térden ülök, a galóca egyik felének azt kiáltom: Hé, galóca, hozd ide a (nekem járó) felet!

339–340. sor

Felső isten kisebbik lánya idehozza nekem a fél galócát.

num torâm aj öyinâ paŋk peļəy tā mănă tultâ – a jelölt ágens kérdéséhez l. a nyelvtani összefoglalót (3.2.4.6.).

341–342. sor

Amikor hozzák, jobb kézzel elkapom.

343–346. sor

Amikor elkaptam, húsz foggal kirakott, lélegzetes számba bedobtam, nagy hasamba lenyeltem.

347–351. sor

Galóca kérges fájú földjének égi hó fehérségű vásznat ajánlok fel, galóca kérges fájú földjén visszafordulok.

Azaz: fehér színű vásznat ad áldozati ajándékul a helyi istenségeknek.

352–353. sor

Felső isten kisebbik lánya így leenged engem.

A jelölt ágens kérdéséhez l. a nyelvtani összefoglalót (3.2.4.6.).

354–357. sor

Az emberek által lakott földre lefelé szállingózok, a vastag földre lefelé mondom, szárított galóca jó hangján lefelé mondom.

358–361. sor

Leánynép, fiúnép hallgatja, tüzes házban, fagyos házban szutykos/ragyás arcú ember nép hallgatja.

362–370. sor

Én pörgő nyelvemen szólok hozzájuk: Eme mostani, lelkes világban, felső isten emberi földjén sok baj van. Bűnös nyelv bűnös szavával ne beszélj, ezt mondja nektek a galóca. Eszes lány eszes fiú vegye ezt az eszébe.

371–374. sor

Felső isten emberes földjén, galóca kérges házában, a kövér térd tetején hét napot ültem.

375–379. sor

Itt eleven éltetekben bűnös nyelv bűnös szavával ne beszéljete – isten vadat ad, halat ad – bűnös nyelv bűnös szavával ne beszéljete, (és akkor) isten nem fog megenni v. elégetni benneteket.

379. *torâmnâ anta illi* 'isten nem esz meg titeket(?)' az *i-* eszik/ég ige PRS.PASS.3SG alakja helyesen: *ili*.

3.3.2.2.4 Az ének elejének piszkozata

A kéziratcsomag 83–89. lapján van egy áthúzott szövegrész, az ének 1–157. sorának a piszkozata. A végleges kézirat írásképe a 183. sortól kezdve kuszább, elnagyoltabb. A sorbeosztás nem teljesen azonos a piszkozatban és a tisztázatlanban.

A piszkozatban sok helyen hiányoznak a diakritikus jelek, ellentétben a tisztázatlan gondos transzkripciójával. Több szónak csak az első betűje szerepel, ezeknek egy részét Karjalainen a tisztázatlanban feloldotta. Előfordul, hogy a párhuzamos sorokból csak az elsőt írta le, amit később pótolta a tisztázatlanban. Az alábbiakban táblázatban mutatom be a fontosabb változtatásokat (a transzkripciók javításokat nem gyűjtöttem ki).

XXIII. táblázat. Karjalainen javításai a Vj2 szöveg letisztázott változatában⁴⁵⁹

Tisztázatlan	Piszkozat
29. sor után	
–	<i>werantali</i>
48. sor	
<i>mä tem köräytä ku näläm čeyä</i>	<i>mä köräytä ku näläm čeyä</i>
56–57. sor	
<i>käräy näläm kärä[y] köl čeyä äl töllyatj</i>	<i>käräy näläm čeyä äl töllyatj</i>
58–68. sor	
<i>köy wänämpaw torâm asäm</i>	<i>köy wänämpaw torâm asäm</i>
<i>köy wänämpaw torâm jayäm</i>	
<i>käräy näläm kärä[y] köl anta töllyatamnâ</i>	<i>käräy näläm anta töllyatamnâ</i>
<i>mänä wajây mawäl kul mawäl</i>	<i>torâm asäm, torâm jayäm mänä wajây mawäl kul mawäl</i>
<i>öyin lä[t] päkân lä[t] mawäl</i>	<i>öyin lä[t] päkân lä[t] mawäl</i>

⁴⁵⁹ A sorszámok a tisztázatlan szövegére vonatkoznak.

<i>öyin lä[t] pākâṇ lä[t] torâmnâ mæli</i>	<i>öyin lä[t] pākâṇ lä[t] torâmnâ mæli</i>
<i>torma sōt'iw jīh[t]lī</i>	<i>torma sōt'iw jīh[t]lī</i>
<i>nāmsâṇ öyi nāmsâṇ pāy</i>	<i>n[āmsâṇ] öyi n[āmsâṇ] pāy</i>
<i>kəṛəṣ ḥāləm kəṛə[ɣ] kōl əl tōlɣatɨ</i>	<i>kəṛəṣ ḥāləm kəṛə[ɣ] kōl əl tōlɣatɨ</i>
<i>torâmnâ jəm kalɨ</i>	<i>torâmnâ jəṇkalɨ</i>
<i>äləṇ nu külä, torma pirnälä.</i>	<i>äləṇ nu külä, torma pirnälä.</i>
70. sor	
<i>wel'əṇ ɔɣəw neməṇ paṇk</i>	<i>wel'əṇ paṇk</i>
74. sor	
<i>məl öyi, mæli pāy</i>	<i>mæli öyi pāy</i>
85. sor	
<i>jākâṇ mə[ɣ] kimlōɣtɨnâ</i>	<i>jākâṇ mə[ɣ] öɣtɨnâ</i>
107. sor	
<i>mä tōṇ kajâm paṇk jəm turna</i>	<i>mä tōṇ kajâm paṇk jəṇ turna</i>
113. sor	
<i>mä wālmam ku nowât ontâr</i>	<i>mä wālmam ontâr</i>
115–116. sor	
<i>pä jəj pä kotâl jəməy pänä</i>	<i>päjəj pä kotâl torâmnâ</i>
<i>torâmnâ ḥōɣəlkkälli</i>	<i>jəməy pänä ḥōɣəlkkälli</i>
118–119. sor	
<i>kōy wāḥəmpəw torâm əsmä</i>	<i>kōy wāḥəmpəw torâm əsmä</i>
<i>kōy wāḥəmpəw torâm jəymä</i>	
124–127. sor	
<i>torâm wajəy məntä kul məntä</i>	<i>torâm wajəy məntä kul məntä</i>
<i>liw wāḥəmpəw kōləṇ lät</i>	<i>kōləṇ lät</i>
<i>liw wāḥəmpəw jakâṇ jerä</i>	<i>liw wāḥəmpəw jakâṇ jerä</i>
<i>jəyä säymälli</i>	<i>jəyä säymälli</i>
133. sor	
<i>kōṛəytə ku ḥāləm čeyäm</i>	<i>kōṛəytə ḥāləm čeyäm</i>
139. sor	
<i>ɨl kotäywäl</i>	<i>kōṛ[əytə] ḥ[oyɨṇ] teläm ɨ kotäywäl</i>
154–155. sor	
<i>čökəṇ torâm num torâm əsmä</i>	<i>čökəṇ torâm num torâm əsmäti</i>
<i>čökəṇ torâm num torâm jəymä</i>	

3.3.3 Vj3–Vj9 szövegek, egyéni énekek jegyzetekkel

Karjalainen feljegyzései között van három ének, melyeknek a gyűjtő a *Rakkauslaulu* 'szerelmi ének' címet adta. Munkácsi Bernát ezeket az ismert személyekhez kötődő, obi-ugor improvizatív énekeket sorsének nevezte, és így terjedt el a szakirodalomban is (fi. *kohtalolaulu*, n. *Schicksalslied*) A mai folklorisztikai irodalom az egyéni ének (*individual song*, *личная песня*) terminust használja (Csepregi 1997: 62–68).

3.3.3.1 Vj3

Rakkauslaulu I. [Szerelmi dal I.]

Tyttö: Югинская
mies: Njuureljskij⁴⁶⁰

aj moytâw kä[t] kukân
min wermämän äräy
*mäyalêh puyâl kolwalan*⁴⁶¹

1.	<i>aj moytâw kä[t] kukân</i>	Egyívású két ember
2.	<i>jäh[k] jöñkär jöya kä[t] mo[k]kân</i>	vízi patkány nagyságú két gyermek
3.	<i>min wermämän äräy</i>	mi kettőnk által csinált ének
4.	<i>jayj puyâl kolwalan</i>	<i>jayj puyâl</i> (Nyurelka) falu lucfenyői alatt
5.	<i>tjyli rät' päyâl öyi[,]</i>	Sokbeszédű apó fiának lánya,
6.	<i>öymäl petos</i> ⁴⁶² <i>turim äjni[,]</i>	kedves Fedoszja kislány öcsém,
7.	<i>mänä cänč alêh atj piläy jömmänö</i>	hozzám ha társamul jönnél (térdem mellé)
8.	<i>tem tor[â]m oyti wälsämän töñ</i> <i>köwayâl[,]</i>	eme világon sokáig éltünk volna (élnénk).
9.	<i>mä tem wermäm nälkäm sayâl pajlätur</i>	Íme az általam készített kérge hántott lécnék sima nyaka.
10.	<i>warâw jöya ñoyâh telnä käsämken</i> <i>täjamamnä</i> ⁴⁶³	Ha fenyőszajkó nagyságú testben két szívem lenne,
11.	<i>aj sätäm nñjâ</i> ⁴⁶⁴ <i>mäsım töñ[,]</i>	egy szívemet neked adtam volna (adnám),
12.	<i>tem torâm put'alatj wälsämän töñ [,]</i>	a világ végéig éltünk volna (élnénk).
13.	<i>kä lilken täjamamnä</i>	Ha két lelkelem lenne
14.	<i>aj lilim nñjâ mäsım töñ[,]</i>	egy lelkelemet neked adtam volna (adnám).
15.	<i>jayj puyâl kolwalanä</i>	<i>jayj puyâl</i> (Nyurelka) falu lucfenyői alatt
16.	<i>kät äskälän jäh[k]kälännä</i>	két szülőd (anyád-apád)

⁴⁶⁰ [A lány Juginyból, a férfi a Nyurelkáról való]

⁴⁶¹ [Ez a három sor függőleges vonallal át van húzva]

⁴⁶² (федосья)

⁴⁶³ *käsämken löñtätjamamnä ki aj sätämamä töñä mäsımä* [ha két szívet számolnék egy szívemet adnám]

⁴⁶⁴ *nñjähä nñjâ ä ä* [?'nösnek neked ä ä]

17.	<i>jäwät mes öñlām ļoy</i>	hét tehén bögte magas part[on]
18.	<i>mũ[γ] koyâ läyalli[.]</i>	milyen sokáig vár,
19.	<i>jäwät ļoy ññtĩ ļoy</i>	hét ló pihenő(helye) magas part[on]
20.	<i>mũ[γ] koyâ läyalli[.]</i>	milyen sokáig vár.
21.	<i>kāt askālān jā[k]kālānnā</i>	Két szülőd (anyád-apád)
22.	<i>nāyi kan werəñ wāynā</i>	fehér cár[nak] adó[ba] szánt pénze által
23.	<i>mānnā moyālli[.]</i>	általam kínáltatik.
24.	<i>perəy māy nālām čeyä</i>	Idegen föld nyelve [elől]
25.	<i>tū wālay pottā ni, juyāl lõkā</i>	mindig menekülő nő, a kedves útra
26.	<i>əjəy tōñ mānlāmān[.]</i>	bárcsak együtt mennénk.
27.	<i>tem tor[â]m oyti jāpələynā</i>	Eme világ belsejében
28.	<i>kōwayāl wālsāmān[.]</i>	sokáig éltünk.
29.	<i>tem wajəy pun koļəñ uyām</i>	Állatszörös ügyes/okos fejem
30.	<i>torma norəysāli [.]</i>	az égre emelem.
31.	<i>ōymāl petos turim ājni</i>	Kedves Fedoszja kislány öcsém
32.	<i>kālmīn əyāw torām kata</i>	háromfejű istenházba
33.	<i>əjəy tōñ layālmāmānnā</i>	együtt ha belépünk ketten,
34.	<i>kālām sōtīw jñ[t]māmānnā</i>	ha három viaszgyertyát beszúrunk/állítunk ketten,
35.	<i>čəkā tōñ jam wālās[.]</i>	nagyon jó lenne (lett volna).

Jegyzetek a Vj3 szöveghez

35 soros ének a kéziratcsomag 71–72. lapján. Karjalainen az ének szerzőinek a lakóhelyét is feljegyezte: a lány a Vaszjugan menti Juginy faluból, a fiú a Nyurelka folyó mentéről való. Juginy szelkup falu, hanti neve *məyalāñ puyāl* (KT 505). A Nyurelka hanti neve *jarāñ jāy joyān*, az ott lakó hantikát pedig *jarāñ jāy^š jāy* néven emlegetik (KT 141, 184, Nagy 2007a: 44, 48–49)

A kéziratban az első három sor át van húzva. Talán az énekesek eltévesztették a szöveget, és újra kezdték a diktálást. Az áthúzott sorok közül kettő a tisztázat 1. és 3. sorában is szerepel. A harmadik sor a sor leány falujának a nevét tartalmazza. A letisztázott változatban viszont a fiú lakóhelyére utaló *jayj puyāl* helynév szerepel.

1–3. sor

Az ének hősei bemutatkoznak. Együtt nőttek föl, kiskoruktól fogva. A „vízi patkány” hasonlat talán gyermekkori termetükre utal. Bár a 3. sor szerint az ének közös szerzemény, a továbbiak inkább lánykérésről szólnak, a fiú beszél a lányhoz.

4. sor

jayi puyâl kolwalanâ (l. ugyanezt a **15.** sorban): a *jayi puyâl* a fiú Nyurelka folyó menti lakóhelyére utal. A *kolwalanâ* egy lehetséges szegmentálása: lucfenyő-hely-LOC, ami lehet egy liget, de fenyőfa padló is. Ez a szóalak csak ebben az énekben fordul elő.

5–8. sor

Sokbeszédű apó fiának lánya, kedves Fedoszja kislány öcsém, hozzám ha társamul jönnél (térdevégi/ térdem mellé társul), eme világon sokáig élnénk (éltünk volna).

5. *tjylj rät'* feltehetőleg személynév, ragadványnév. A *tjylj* egyik lehetséges alapszava a *tjyât-* 'mond, elmond, kitalál', ennek alapján lehetne a név 'Sokbeszédű v. Leleményes Apó'. A másik etimológiai lehetőség a *tjyâl* 'fészek' lenne, de ez a szó nincs adatolva a VVj nyelvjárásokban.

pätos < Федосья orosz női név átvétele hanghelyettesítéssel

turjm valamilyen becéző megszólítás. Északi hanti folklór szövegekben, 'öcs' jelentésben párhuzamos kifejezésekben előfordul két szó (*išem ... turem* D 1465). A *turjm äjni* második tagja világossá teszi, hogy itt nőről van szó (l. még Vj5/2).

7. *mänä čänč alêh atj piləy jömannä* – a kéziratban Karjalainen utóbb egy hullámvonallal megváltoztatta a szórendet, így: *čänč alêh atj piləy mänä jömannä*. Bár az *atj* betűsor egyértelműen külön szó az írásban, de nehezen értelmezhető, ezért lehetséges, hogy az előtte álló szóhoz tartozik (vég-LAT-EMPH): *čänč alêh atj piləy mänä jömannä* 'térdem mellé társul hozzám ha jönnél'. Lehetséges, hogy a 3. szótagbeli mellékhangsúly vagy a dallamból következő ütemhangsúly miatt ejtette az énekes külön szóként az *atj* elemet.

Az énekben négy feltételes mondat van, melyekben a protasis/feltétel PTC.PST+Px+LOC ragos alakkal, az apodosis pedig múlt idejű igével és *tõh* partikulával van kifejezve, annak ellenére, hogy a jövőre vonatkozó irreális feltételt, óhajtást fejez ki. Karjalainen nyelvtani feljegyzéseiben (KarjGr 174) a *tõh* jelen és múlt idejű igékhez kapcsolódva jelen- és múlt idejű conditionalist fejez ki: *mä mänlām tõh* 'mennék', *mä mäsām tõh* 'mentem volna'. Ebben az énekben a *tõh* hétszer fordul elő, ötször múlt idejű ige után (**8, 11, 12, 14, 35.** sor), egyszer jelen idejű ige után (**26.** sor) és egyszer LOC ragos igenév előtt (**33.** sor).

9. sor

Ime, az általam készített, kérge hántott lécnak sima nyaka.

Talán utalás a leánykérő szertartásra, melynek során – legalábbis a szurguti hantik körében – a kérő egy szalagokkal díszített botot tart a kezében (Kerezsi 1997a: 51, 1997b: 53). A vodkásüveg jelzője is 'sima nyakú' (D 1464), és az is használatban van leánykéréskor. A Vj4/29. sorban is ez a költői kép szerepel, de ott a kontextusból a vodkásüveg nyakára lehet következtetni.

10–12. sor

Ha fenyőszajkó teste nagyságú két szívem lenne nekem, egy szívemet neked adtam volna, a világ végéig éltünk volna.

A **10.** sorban a *hojâh telnâ* 'testben' későbbi betoldás.

A **10.** sorban a *käsämkan* a kontextus alapján másképp nem értelmezhető, mint számneves szószerkezet *kät sāmkan* kettő szív-DU 'két szív'. Valószínűleg egy szóhangsúllyal ejtették. Karjalainen szokott utalni arra, ha egy mássalhangzó fonetikai okokból kiesik, itt ez elmaradt.

A **11.** sorban a szórend eredetileg *tõŋ mäsım nũŋä* volt, ezt Karjalainen később átszámozta, a végeredmény *nũŋä mäsım tõŋ* lett, ugyanúgy mint a **14.** sorban.

A **11–12.** sor mellé írt széljegyzetben vannak morfológiailag nehezen elemezhető alakok (*səmämamä tõŋä mäsımä*). Lehetséges, hogy ezek olyan sorok, melyeket maga Karjalainen sem tudott igazán értelmezni, ezért került a tisztázatlanba a lapszélre.

13–14. sor

Ha két lelkem lenne, egy lelkemet neked adtam volna.

15. sor

l. **4.** sor, de a LOC rag magánhangzója ki van írva: *kolwalanâ*

16–20. sor

Meddig/Mióta várnak a szüleid a magas parton, ahol hét tehén bög, hét ló pihen.

äs, jəy 'anya, apa', *äskälän-jäkkälän* 'szüleid'

A 'magas part' jelzői talán valamilyen helynevet takarnak. A *läyäl-* igének 'vigyáz, őriz' jelentése is van, így a mondatnak kétféle fordítása lehetséges: 'Meddig várnak a szüleid a magas parton v. meddig őrzik a magas partot'

21–23. sor

Szüleidnek felajánlom a fehér cárnak fizetendő adót / a fehér istennek (?) áldozati ajándéku
fizetendő pénzt.

Ezekben a sorokban talán a menyasszonydíjról van szó. Mivel a *werəŋ* jelenthet adót is meg áldozati ajándékot is, nem tudni, hogy a pénz (*wäy*) eredetileg mit szolgált volna. A mondat szintaktikai szempontból nehezen elemezhető: nem tudni, hogy a három LOC ragos alak közül (*kät äskälän jäkkälännä, wäynä, männä*) melyik jelöli a passzív igéhez tartozó ágenst.

24–26. sor

Idegen föld nyelvét fokozatosan elhagyó nő, a kedves útra bárcsak együtt mennénk.

Ebben a mondatban talán arra történik utalás, hogy a lány más nyelvű faluban, szölkupok között él (*pottä ni* 'menekülő nő'). Ez az ének egyetlen mondata, melyben a *tõŋ* partikula jelen idejű igével áll.

27–28. sor

Ebben a világban sokáig élhetnénk (éltünk).

29–30. sor

Állatszörös (prémes sapkás?) okos fejemet az égre emelem.

31–35. sor

Kedves Fedoszja barátném, ha együtt mennénk a templomba és három gyertyát gyűjtanánk, nagyon jó lenne.

32. *kəlmjn əyâw torâm kat* 'három fejű isten ház' utalás valószínűleg egy ortodox templomra, melynek három hagymakupolája van. Ez a szószerkezet máshol is előfordul (Vj2/189).

3.3.3.2 Vj4

II. *äj jÿâl puÿâl*⁴⁶⁵. Rakkauslaulu [szerelmi ének]⁴⁶⁶

1.	<i>tem äj jÿâl puÿâl woÿâl' nirnə</i>	Eme <i>äj jÿâl puÿâl</i> keskeny pallójánál,
2.	<i>tem jəŋkən jÿâl woÿâl' nirnə</i>	eme vizes folyócska keskeny pallójánál
3.	<i>tem keräs werəm keräs öÿi[.]</i>	ez a <i>keräs</i> nemzette, <i>keräs</i> -leány.
4.	<i>mä tem wermäm ärəÿ[.]</i>	Eme általam csinált ének,
5.	<i>tem jəŋkən jÿâl woÿâl' nirnə</i>	eme vizes folyócska keskeny pallójánál
6.	<i>kujə wermäm ärəÿ[.]</i>	férfinak csináltam ének.
7.	<i>won[t] wajəÿ məčəŋ lōkə</i> ⁴⁶⁷	Erdei állat(os) vándorútra
8.	<i>təttə mənsən[.]</i>	így hát elmentél.
9.	<i>ku čöŋčəŋ pil kol pełkə</i>	Férfi háta fele kelet felé
10.	<i>män[t] rəkətəsən</i> ⁴⁶⁸ [.]	engem eldobtál.
11.	<i>pilləÿ ontəw löÿ sār kuləÿ</i>	Társ nélküli belsejű út[on] előre, férfi nélkül
12.	<i>nūŋnäm mənsən</i> ⁴⁶⁹ [.]	magad/egyedül mentél.
13.	<i>tem äj jÿâl woÿâl' nirä</i>	Eme kis folyócska keskeny pallójához
14.	<i>jal'mjən kÿtsəm[.]</i>	állva maradtam.
15.	<i>tem čöŋčəŋ pil kol pełəÿnə</i>	Eme háta fél keleti oldalon
16.	<i>won[t] wajəÿ məčəŋ löÿ jaltannə</i> ⁴⁷⁰	erdei állatos vándorutat jártodban
17.	<i>won[t] kul ili turjinnə</i> ⁴⁷¹	erdei halat evő torkoddal
18.	<i>ärpə nomlāmtəwəŋ</i> ⁴⁷² [.]	talán sokszor gondolsz rám.
19.	<i>mä tem jəŋkən jÿâl woÿâl' nirnə</i>	Eme vizes folyócska keskeny pallójánál
20.	<i>tū wəlay läÿəlləm</i> ⁴⁷³ [.]	ím egyre várok,
21.	<i>juyjən sōltä počka läÿəlləm</i> ⁴⁷⁴ [.]	fa abroncsú hordót várok,
22.	<i>weli semköÿ jōÿə rumka</i>	rénszarvas szembogara nagyságú kupicát
23.	<i>läÿəlləw</i> ⁴⁷⁵ [.]	várunk.

⁴⁶⁵ ['kis folyócska falu' falu a Чептраб folyó mellett (KT 4)]⁴⁶⁶ Tyttö teki laulun [a lány költötte az éneket]⁴⁶⁷ (mies) menit metsään [(férfi) elmentél az erdőbe]⁴⁶⁸ jätit minut [elhagyta engem]⁴⁶⁹ (yksiin menit) [egyedül mentél]⁴⁷⁰ kulkiessasi metsässä [miközben az erdőt járod]⁴⁷¹ syödessäsi kalaa [miközben halat eszel]⁴⁷² monesti ajattelet/ehkä minua [talán sokszor gondolsz rám]⁴⁷³ katselen asuinsijaa [lakóhelyet nézegetek]⁴⁷⁴ katselen viinalakkeria [pálínkás hordót nézegetek]⁴⁷⁵ katselemme [nézegetünk]

24.	<i>wat kătaŋ ku torâm peļkōw</i>	A nyugati szél (tatár férfi égtája) felől
25.	<i>mănä jōy tutântılŋə</i>	ha hozzám hoznának
26.	<i>weli semkōy kōy rumka</i>	rénszarvas szembogara üveg kupicát
27.	<i>mănä mântılŋə</i>	nekem adnának
28.	<i>mənn[ə] intălnə[,]</i>	én meginnám,
29.	<i>ňăllâm sayâl păjləy tur</i>	kérge hántott léc sima torka
30.	<i>tăt ăl kălli.</i>	itt ne látszódjék.

Jegyzetek a Vj4 szöveghez

30 soros ének a kézirat 72–73. lapján. Címe *ăj jıyăł puŋăł* 'kis folyócska falu', ez egy falu a Csertala folyó mellett (KT 4, Nagy 2007a: 23). Az énekben a leány kedvese után vágyódik, aki egyedül ment az erdőre vadászni. Őt várja vissza.

1–3. sor

Eme *ăj jıyăł puŋăł* falu keskeny pallójánál, eme vizes folyócska keskeny pallójánál [állok én], *keräs* leánya.

nir 'pózna': a VVj nyelvjárásban KT szerint *nür*, a Trj nyelvjárásban lenne *nir* alakú (D 1016, KT 590b) a halrekeszték része, vízszintes irányban elhelyezett rúd/deszka. A *woyăł* 'vékony, keskeny' jelző lapos tárgyra vonatkozik, ezért lehet pallónak fordítani (a halrekeszték híd gyanánt is szolgál).

keräs: feltehetőleg személynév, a nő apjának a neve, a Geraszim férfinév hanti változata. Az egyéni énekek jellemzője, hogy az ének elején a szerző bemutatkozik ('*keräs* nemzette *keräs*-leány'). A *keräs* szó jelentése egyébként csak a Ni. nyelvjárásban van adatolva: 'madárháló rúdjaiknak tartóoszlopa' (KT 430).

4–6. sor

Ez az én énekem, vizes folyócska keskeny pallójánál, egy férfinak szerzett ének.

7–8. sor

Elmentél vadászni.

9–10. sor

Te, az a férfi, akivel vállvetve dolgoztunk, elmentél kelet felé, elhagytál engem.

čöŋčəŋ pil 'hátas fél' összetartozó társak, akik vállvetve dolgoznak

kol-peļək keleti irány (a szótárakban *köl* 'napkelte'), égtájként csak a Kaz nyelvjárásból van adatolva (KT 696).

rəkətə- elejt, leejt, elenged (KT 801)

11–12. sor

Egyedül, társ nélkül indultál útnak.

11. *pilləy ontăw lõk* 'magányos belsejű (=jellegű) út'

pilləy, *kulăy* 'egyedül, társ nélkül' feltehetőleg szinonímák.

13–14. sor

Én itt maradtam a kis folyócska keskeny pallójánál.

kjtsâm helyesen: *kjtsâm*

15–18. sor

Miközben keleten a vadászösvényt járod és az úti elemőzsiádat fogyasztod, talán eszedbe jutok.

17. *won[t] kul ili turinna* 'erdei halat evő torkoddal' – a *kul* szó másik jelentése 'élelem'. Itt nyilván az erdőjárásra készített útravalóról van szó.

19–23. sor

Eme vizes folyócska keskeny pallójánál ím egyre várok, fa abroncsú hordót várok, rénszarvas szembogara nagyságú kupicát várunk.

A széljegyzetek alapján arra lehet következtetni, hogy Karjalainen a *läyäl*-igét 'nézeget' jelentéssel fordította. A kontextus alapján az ige másik jelentése, a 'vár' illik ide. Karjalainen másik lehetséges tévedése, hogy a *wälay* 'állandóan' (KT 273) szót azaz összekeverte a *wäla* 'fekvőhely, házhely' (KT 271) szóval, és ezért 'lakóhely'-nek fordította.

A 'rénszarvas pupillája nagyságú' jelző a vodkás pohár jelzőjeként a szurguti hanti folklórban is ismert (CsM mscr.)

24–30. sor

Ha nyugat felől (vodka) hoznának, és megkínálnának egy rénszarvas szembogara nagyságú kupicával, én úgy meginnám, hogy a kérge hántott lécsima nyaka (=a vodkásüveg nyaka) nem is látszana (vö. Vj3/9).

24. *wat kätän ku torâm peļak* 'tatár férfi égtája' a Vj hantik és a szibériai tatárok földrajzi elhelyezkedése alapján déli vagy délnyugati irányról lehet szó, vö. *kätän äs* 'Irtis'.

3.3.3.3 Vj5**III. Rakkauslulu**

1.	<i>kalšam, kälšam kalšam aṇṇa</i>	<i>kalšam, kälšam kalšam aṇṇa</i>
2.	<i>turim äjni</i>	rokonom kislány
3.	<i>watêṇ päsêl un[č]mamnê</i>	Mikor szeles mellékfolyón átkeltem,
4.	<i>kaipê komlâṇjintâsâm[.]</i>	majdnem felborultam.
5.	<i>mä kälamamnê</i>	Ha meghalok,
6.	<i>uṇl jörtâm mîr kijilam</i>	feje nyírott emberek, fiacskáimat
7.	<i>hâlê jayêrtêw waʽan is</i>	négy ágú könnyeket sírni
8.	<i>äl wayêltj[.]</i>	ne engedjétek.
9.	<i>mä kälamamnê</i>	Ha meghaltam
10.	<i>sat kälj kütäkä</i>	száz holttest közé

11.	<i>män[t] pännjn[.]</i>	ha engem tesztek,
12.	<i>mänt erkältin kotâl</i>	rám emlékezesetek napján
13.	<i>ni ontârj mæyi päjäm</i>	nő nagyságú földi halmom[nál]
14.	<i>mänt erkältinnä</i>	amikor rám emlékeztek
15.	<i>äræy peļkâyintawæl[.]</i>	az ének félbeszakad.
16.	<i>tem torâm ku puʼalatj</i>	Eme világ végéig
17.	<i>tʉ nemäm ütältitæy[.]</i>	a nevem továbbadjátok.
18.	<i>mä tem utjm peļkâ weräyæn</i>	Amit mondtam,
19.	<i>jäwæt jöñæy weräyæn</i>	hét hegyhát
20.	<i>tay pil läyilkälläm[.]</i>	túldaláról vigyázom.
21.	<i>wærtä küärä sal jayâm</i>	Vörös lábú (törzsű) csillogó erdő
22.	<i>weræntiyæn</i>	ha lenne,
23.	<i>sat hælæmpæ intæ näjnæ</i>	száz nyelvű égő tűzben
24.	<i>hælæmjn kölâ tuyj[.]</i>	nyaldosva elvész.
25.	<i>tem torâm ku puʼalatj</i>	Eme világ végéig
26.	<i>künčæj läñki ütä kälây</i>	karmos mókus erdő felé indult,
27.	<i>tʉ nemäm tuyjtây[.]</i>	a nevem [úgy] vigyék.
28.	<i>jäm tʉh pæntäw</i>	Jó szerencsés útra való
29.	<i>kul parj kjjlama wersäm[.]</i>	halas ételáldozatot fiaimnak csináltam.

Jegyzetek a Vj5 szöveghez

29 soros ének a kézirat 74–75. lapján, széljegyzetek nélkül.

A témája az énekes esetleges halála utáni tennivalók felsorolása. A hanti egyéni énekek között sok olyan van, melyben az énekes végrendelkezik, például arról, hogy ki nevelje tovább a gyermekeit (vö. Csepregi 1997: 63–66).

1. sor

kalšam, kälšam kalšamañña – feltehetőleg lexikai jelentés nélküli töltőelemek, melyek dúdolásával kezdődik az ének. Arra szolgálnak, hogy az énekes belehelyezkedjen az ének hangulatába, kipróbálja a dallamot. Karjalainen az első szótagokban eredetileg *ä* betűt írt, ezt *a*-ra javította. A töltőszó *käl*- ’meghal’ eleme talán összefügg az ének témájával. A szó az 5. és 9. sorban elhangzó *käl-am-am-nâ* hal-PTC.PST-1SG-LOC ’ha meghalok’ szóalak kissé elferdített változata (*š* hang betoldása, az *n* hangok kakuminálissá tétele). A harmadik szó két utolsó szótagját (*-añña*) Karjalainen egy függőleges vonallal elválasztotta. Az ének valószínűleg négy ütemből állt, és itt ütemhatár volt.

2. sor

turim ājni – a *turim* jelentése bizonytalan, talán 'rokonom', vö. Vj3/6, 31.

Az ének szerzője feltehetőleg valamely fiatalabb nőrokonát szólította meg a szavaival.

3–4. sor

Mikor szeles mellékfolyón átkeltem, majdnem felborultam.

A hirtelen halál veszélye készíteti az énekest arra, hogy végiggondolja, mi történjék a halála után.

5–8. sor

Ha meghalok, községünk lakói, nyírott fejű emberek, ne engedjétek, hogy fiacskáim négy ágú könnyeket (=sokat) sírjanak.

oy jōrt- fejet (=haját) vág (KT 1092) *uyâl jōrtâm* 'nyírott fejű' a fiúk/férfiak állandó jelzője a hanti folklórban.

'négy ágú könnyeket sírni' – a hősénekekben ez a szókép fejezi ki, hogy a hős az életéért rimánkodik (KT 253). A (szurguti) hantiknál egyébként tiltják az elhunyt erőteljes siratását, mondván, hogy az elhunytnak meg kell számolnia az érte elhullatott könnyeket, s ezzel az itt maradottak fölösleges terhet raknak rá (Kerecsi 1997a: 54, 1997b: 54).

9–15. sor

Ha meghaltam, ha engem száz holttest közé teszten, az emléknapon, amikor nő nagyságú földi halmomnál rám emlékeztek, az ének félbeszakad.

10–11. *sat kālī kūṭākā mānt pāñjin* 'ha száz holttest közé helyeztek'. A kifejezés más helyen is feltételes igeneves szerkezetben fordul elő, vö. *sat kālī kūṭākā jaynâ il werjil* 'ha az emberek száz holttest közé lerakják' (Vj2/104)

12. *mānt erkāl-t-in kotâl* 'az én emléknapon' én.ACC emlékszik-PTC.PRS-2PL nap

14. *mānt erkāl-t-in-nā* 'amikor rám emlékeztek' én.ACC emlékszik-PTC.PRS-2PL-LOC

16–17. sor

A föld végső határáig vigyétek el a nevemet.

ūtaltitay 'vigyétek, adjátok tovább' – a szó ebben a jelentésében nem szerepel a szótárban. Felfogható a mokus mozgását jelentő *ūt-*, *ūtaytā-* 'fárol-fára ugrál' (KT 108) szó átvitt értelmű használatának. Eszerint a hagyatkozó énekes azt kéri, hogy a hátra maradottak a világ végéig adják tovább a nevét szájról szájra, embertől emberig.

18–20. sor

Egy lehetséges értelmezés: 'Amit mondtam, hét hegyhát túloldaláról ellenőrzöm'.

18. *utim* rendelkezésem (*at-* rendel, hív, mond PTC.PST alakja)

18, 19. *wer-āyən* 'csinál' + valamilyen éneknyelvi képző, homályos a jelentése. Inkább jelzői, mint állítmányi funkciójú (l. még a **22.** sorban: *werantiyən*).

21–24. sor

Egy lehetséges értelmezés: 'Még egy vörös törzsű, csillogó erdő is elpusztulna a száz nyelvű, égő tűz nyaldosó lángjai között'.

Az énekes talán arra a büntetésre utal, mely megtörténhet, ha a hátramaradottak nem teljesítik a végső kívánságát.

21. *wartā kūrā sal jayām* 'vörös lábú csillogó erdő' – utalás az erdeifenyő vörös színű törzsére

22. *werənt-iyən* 'csinálni kezd'+ valamilyen éneknyelvi képző, vö. **18, 19.** sor

24. *kōlā tu-* szó szerint 'valahova visz', elveszít (D 1396).

25–27. sor

Egy lehetséges értelmezés: 'Ahogyan a karmos mókus megindul az erdő felé, úgy vigyétek a nevemet a világ végéig'.

26. *ütä käläy* – talán íráshibás alak, helyesen a *kül-* 'felkel' képzett alakja: *köläy* 'betér valahova' (KT 465) *ütä köläy* 'megindul az erdő felé'. A másik lehetőség, hogy egybeírjuk a két szót: *ütäkäläy*. Ez a szóalak összefüggésbe hozható az *üt-*, *ütäytä-* 'fáról-fára ugrál', igével, de hangtani szempontból ez a megoldás is problémás.

28–29. sor

Fiaimnak a szerencsés út érdekében halas ételáldozatot készítettem.

3.3.3.4 Vj6

IV. Lapsen kehtolaulu (Phonograafissa toinen)⁴⁷⁶

1.	<i>pä lu lu lu lu lu lu</i>	<i>pä lu lu lu lu lu lu</i>
2.	<i>öyi nüytäm əj wäläy</i>	Lányt ringattam egyre csak (folyamatosan),
3.	<i>päy nüytäm əj wäläy</i>	fiút ringattam egyre csak
4.	<i>männäm nüñə[t] nüyäləm[.]</i>	én magam téged ringatlak.
5.	<i>jəmsi peləy janəñ kötnä</i>	Jobb felőli inas kézzel
6.	<i>männäm nüñə nüyäləm[.]</i>	én magam téged ringatlak,
7.	<i>jəmsi peləy janəñ küñnä</i>	jobb felőli inas lábbal
8.	<i>männäm nüñə koľäyläm[.]</i>	én magam téged himbállak.
9.	<i>kätəñ käylän apjylannä</i>	Kettős kettőd, két apád (szüleid?) által
10.	<i>nüñä werəm juγ amtāw</i>	neked csinált fa bölcsőt
11.	<i>komä[t] ħurnä werəm amtāw</i>	széles bőrrel csinált bölcsőt
12.	<i>wajəy āñə[t] kiγəl' wāyna</i>	állat agancs kampóval
13.	<i>nüñə[t] nuk aytāysjilli[.]</i>	téged fel akasztanak.
14.	<i>jəmsi peləy kötnə janna</i>	Jobb felőli kezes innal
15.	<i>tä tōy nüyāli[.]</i>	ide-oda ringattatik,
16.	<i>jəmsi peləy janəñ küñnä</i>	jobb felőli inas lábbal
17.	<i>tä[γ] tōy koľäyli[.]</i>	ide oda himbáltatik.
18.	<i>tä ruť jājəm wej wiñ[t]wäl kat</i>	Eme orosz balta(val ácsolt) tetőgerincű ház

⁴⁷⁶ [Gyermek bölcsődala (a fonográf fon másikk van)]

19.	<i>kəlām juɣ altɨ katnə</i>	három fa tartotta házban
20.	<i>tə[ɣ] nŭŋə[t] kələŋlɨ[.]</i>	így téged himbálnak,
21.	<i>semkən kŭtəw tərməlāmnə</i>	míg két szememmel követlek,
22.	<i>tə[ɣ] tɔɣ nərɨmtəli[.]</i>	ide oda huzigálnak.

Jegyzetek a Vj6 szöveghez

22 soros bölcsődal a kéziratcsomó 75–76. lapján. Nem egyezik azzal, melyet Karjalainen fonográffal rögzített. Az adatközlőről nincs információ.

A hanti bölcsődal műfajáról közelebbi információkat eddig csak a szurguti hanti területről kaptunk. Az adatközlők tanúsága szerint az anya minden gyermeke számára külön, csak neki szóló bölcsődalt készít, mellyel a gyermeket becézi, ringatja, altatja. Az énekekre jellemző a jelentés nélküli babusgató szótagok gyakori ismétlése. Ilyenek lehetnek: *aw-lu-lu-lu-lu-lu-lu*; *ku-ka-ka-ka-ma-ma* vagy *maj-maj-maj-maj*. A bölcsődalt készítheti idősebb testvér is (Lázár–Csepregi 1997–1998).

1. sor

pä lu lu lu lu lu lu becéző szavak.

2–4. sor

Folyamatosan ringattam lányokat és fiúkat, most bizony téged ringatlak.

nŭŋä- 'hintázik, ringatózik, inog', *nŭŋət-* 'hintáztat, ringat, ingat, ráz' (KT 565, D 991, T. 292) A KT és D szótár szerint a szó elején kakuminális *n-* van, de a kézirat ezt nem igazolja. Az ige intranszitiv és tranzitiv változatának használatát sem kötik szigorú szabályok: egy mondaton belül mind a két igealak előfordul, mindkét alkalommal tranzitiv értelemben. A 2. sorban a *nŭŋtəm* alak jeltelen múlt idejű, ami tartós cselekvés kifejezésére alkalmas. Ehhez jól illik az *əj wəlay* 'mindegyre, folyamatosan, ugyanolyan lassan' határozó.

5–8. sor

Jobb felőli inas kezemmel ringatlak, jobb felőli inas lábammal himbállak.

A hanti gyermek bölcsője a sátortartó rúdra vagy a kunyhó mennyezeti gerendájára van felakasztva. Egy bőrszík lóg le róla, ezzel hintáztatják, amíg el nem alszik a gyermek. Az anya annak érdekében, hogy a keze szabadon maradjon (pl. varrásra vagy bőrpuhításra) a bőrszíjat a lábához erősíti, és így lábbal is tudja himbálni a bölcsőt.

nŭŋä-, *kələŋ-* egymás szinonímái, a párhuzamos sorokban váltják egymást (6–8, 15–17)

9–13. sor

Szüleid készítették neked ezt a széles bőr hevederrel felszerelt fabölcsőt, mely egy agancsból kialakított kampóra van akasztva.

9. *kät-əŋ kə-ɣl-ən apɨ-ɣl-an-nə* kettő-ADJ kettő-DU-2SG apa-DU-2SG-LOC

Bizonytalan értelmezés, szó szerinti fordítása 'kettős kettőd két apád által', az értelme talán 'két szülőd által'. Nehezen magyarázható a két birtokra utaló *-ɣl-* jel a kettő számnéven és az apa szón, de elfogadható éneknyelvi, játszi szóalaknak. Lehetséges, hogy a duális jel a két szülőre vonatkozik (két apád > apád-anyád > két szülőd). A bölcső készítése lehet közös munka, hiszen a hantik körében a fával a férfiak, a bőrrel a nők dolgoznak.

12. *kiyâl'* helyesen *kiyâl'* kampó (KT 394). Karjalainen először mély hangrendűnek írta, de később a veláris *j* alól kihúzta a velaritás jelét, de a második szótagi redukált hang hangrendjét nem javította.

13. *nũŋæt nuk aytâysjllj* szó szerinti fordítása 'téged felakasztatik'. A 3SG személyű passzív ragozású ige feltehetőleg a 'bölcso' szóval koreferens, ezért az ACC esetű 'téged' személyes névmás nem illik a mondatba. Lehet, hogy csak szervetlen töltőelemként van benne. Hasonló szerkezet van a 20. sorban is (*nũŋæt kolâylj* 'téged himbáltatik/himbálnak').

14–17. sor

Jobb felőli kezes ínnal ide-oda ringatlak, jobb felőli inas lábbal ide oda himbállak.

Az 5–8. sorok variációja, játék a szavakkal és szó szerkezetekkel. 5. sor: *janâŋ kötnä* 'inas kézzel', 14. sor: *kõtəŋ janna* 'kezes ínnal'. A 6. és 8. sorban aktív ragozású igék vannak (*nũŋə-l-əm* ringat-PRS-1SG, *kolâŋ-l-əm* himbál-PRS-1SG), a 15. és 17. sorban ugyanazon igék passzív ragozású alakjai (*nũŋə-l-i* ringat-PRS-PASS.3SG, *kolâŋ-l-i* himbál-PRS-PASS.3SG).

18–22. sor

Eme orosz baltával ácsolt tetőgerincű házban, három fa tartotta házban hintáztatlak, míg két szememmel követlek, ide-oda huzigállak.

3.3.3.5 Vj7

V Мукутавск. юрт

1.	<i>tem mũkətaj oyâr ɭəynâ</i>	Eme <i>mũkətaj</i> -falusi magas hegyfokon
2.	<i>tem jântəŋ pöy surj ku</i>	eme táplálékos patak nemzetségbeli férfi
3.	<i>sänəŋ juŋkə jän wajəŋ</i>	nyírfatapló szellem táplálék állat
4.	<i>kuntə tōŋ jōŋəwəl[.]</i>	mikor jönne ide,
5.	<i>juŋjən sōltāw počka</i>	a fa abroncsú hordót
6.	<i>kuntə tōŋ joŋ tutəlil[.]</i>	mikor hoznák vissza.

jne⁴⁷⁷

Исидоръ Васильевич Юрломгинъ
юрты Юрломгины

Jegyzetek a Vj7 szöveghez

Hatsoros énektöredék a kézirat 76. lapján. A címből és az ének első sorából kiderül, hogy a helyszín a Vaszjugan folyó menti Mukutaev/Mogutaev falu (KT 510). Hanti neve *tũŋæt imə puyəl* 'tűz ette (=égette) falu' (D 1421). A falu nevét a 20. század végi adatközlők 'tűz anyó falu'-nak fordították (Nagy 2007a: 49). Az ének töredék jellegét mutatja a végén Karjalainen megjegyzése: *jne* 'stb'.

⁴⁷⁷ jne [stb.]

1–6. sor

Egy lehetséges értelmezés: 'Ide, a *mũkətaj*-falusi magas hegyfokra, a Táplálékos-patak népéhez tartozó férfi, „Nyírfatapló-szellem-liszt-állat” ugyan mikor jön, a fa abroncsú hordót ugyan mikor hozzák ide’.

2. *jäntəŋ pöŋ* 'táplálékos ér' a Vj nyelvjárásban a *pöŋ* 'mocsárban eredő kicsi, keskeny folyó, melyet elrekesztve a friss víz felé igyekvő halakat ki lehet fogni' (KT 664). Ez indokolja a 'táplálékos' jelzöt.

jäntəŋ pöŋ surj ku: a Táplálékos patak népéhez tartozó férfi. Feltehetőleg a **3.** sor is őt jellemzi, valamilyen ragadványnév lehet. Csak találgatni tudunk, hogy a *sənəŋ juŋk* 'nyírfatapló szelleme' vajon arra utal-e, hogy a nyírfatapló örölt formában a tubák adalékanyaga (KT 861), amivel ez a férfi másokat is ellát.

A **4.** és a **6.** sor egyaránt a *kuntə tōŋ* 'mikor + feltételes partikula' szavakkal kezdődik, és egy-egy jelen idejű igével végződik. A jelentésük 'vajon mikor jönne', 'vajon mikor hoznák vissza' vagy 'bárcsak már jönne', 'bárcsak már hoznák'. A *tutə-l-ijl* tárgyas ragozású ige, hoz-PRS-SG<3PL

5. 'fa abroncsú hordó' vö. Vj4/21.

Az egész Vj nyelvjárású kéziratcsomagban ezen az egy helyen szerepel bejegyzés adatközlőről: Иисидоръ Васильевич Юрломгинъ юрты Юрломгины (Isidor Vasil'evič Jurlomkin, Jurlomkin jurták/falu). Jurlomkin falu hanti neve *hoŋəšjay⁴⁷⁸ puyəl* 'cobolynép faluja' (KT 607, Nagy 2007a: 23, 44, 48). Nem lehet tudni, hogy Isidor Vasil'evič pontosan mely énekeknek volt az adatközlője.

3.3.3.6 Vj8

Karhulaulu (lapsille) [Medveének (gyermekeknek)]

1.	<i>mä nārsəŋ⁴⁷⁸ won[t] kiwəlnə</i>	Én fiatal lomboserdős domboldalon
2.	<i>koləŋ won[t] kiwəlnə mesəlkəltəlim⁴⁷⁹ [.]</i>	lucfenyőerdős domboldalon járkálok/cammogok.
3.	<i>kāntə[ɣ] ku jəŋəmpəŋ</i>	Hanti ember atyámfia
4.	<i>ontləl kōŋ[k]rjɪm rj[t] juŋəl kōŋ[k]rjɪtal sət'wəl⁴⁸⁰ [.]</i>	belseje kikalapált csónak fája kalapálása hallatszik.
5.	<i>kā[t] ju[k]kən sājəl kasow</i>	Két fa möge mögül
6.	<i>koləm juŋ sājəl kasow</i>	három fa möge mögül
7.	<i>mənnə t'ä[ɣ] kätjmkalɿ⁴⁸¹ [.]</i>	én im odaosonok.
8.	<i>kā[t] ju[k]kən sājəl kasow</i>	Két fa möge mögül
9.	<i>koləm juŋ sājəl kasow kätam sājɿ</i>	három fa möge mögül osonásom közben
10.	<i>kāntə[ɣ] ku jəŋəmpəŋə</i>	hanti ember atyámfia

⁴⁷⁸ (*nārsə* sanaa ei ole) [*nārsə* szó nincs]

⁴⁷⁹ astelen (nyk.puh. myös) [lépkedek (a mai beszédben is)]

⁴⁸⁰ kuuluu ostjakin venheen sisusta hakkaaminen (*kōŋkrjɪta* hakata ontevaksi venhepuuta) [osztják csónak belsejének kalapálása hallatszik (*kōŋkrjɪta* csónaknak való fát kivájni)]

⁴⁸¹ alan hiipiä luo [kezdek odaosonni]

11.	<i>ontâl kõŋ[k]rīm rī[t] juŷâl asi⁴⁸² kõŋ[k]rīltâ[.]</i>	belseje kalapált csónak fáját még mindig kalapálja.
12.	<i>ätıl juŷ säjäl kasa⁴⁸³</i>	Magányos fa möge mögé
13.	<i>männä t'ä[ŷ] päŷäsi[.]</i>	én ím bevetődtem.
14.	<i>käntâ[ŷ] ku jəŷəmpäŷnə</i>	Hanti ember atyámfia
15.	<i>o[ntlâl] k[õŋkrīm] r[īt] j[uŷâl] asi kõŋ[k]rīltâ[.]</i>	belseje kalapált csónak fáját még mindig kalapálja.
16.	<i>waŷ imäm əllə sōjnə</i>	Város ettem nagy hangon
17.	<i>puŷâl imäm əllə sōjnə⁴⁸⁴</i>	falú ettem nagy hangon
18.	<i>t'ä læmpəŷtəsim⁴⁸⁵[.]</i>	rátámadtam.
19.	<i>männä t'ä læmpəŷtəməm pīrnə</i>	Én támadásom után
20.	<i>kəram kəram čəŋjik</i>	<i>kəram kəram čəŋjik</i>
21.	<i>[kəram kəram] pəŋjik⁴⁸⁶[.]</i>	<i>[kəram kəram] pəŋjik.</i>
22.	<i>sor[t] külä[t] küł ilimä⁴⁸⁷</i>	Arasz vastagságú vastag szégyenbe
23.	<i>t'ät ilimsujəm[.]</i>	ím szégyenbe estem.
24.	<i>won[t] wəjə[ŷ] kə[t] lakikən⁴⁸⁸</i>	Erdei állat két mancs[om]
25.	<i>nərsəm won[t] jīrəŋ tōjā⁴⁸⁹</i>	lombos erdő szélső végéhez
26.	<i>koləŋ won[t] [jīrəŋ tōjā]</i>	lucfenyős erdő szélső végéhez
27.	<i>t'inäm utə röŷimsäkən⁴⁹⁰[.]</i>	oda fel intett.

Jegyzetek a Vj8 szöveghez

27 soros ének a kéziratcsomag 77–78. lapján. Karjalainen 11 sorhoz finn nyelvű magyarázó széljegyzetet fűzött.

Az ének hőse, a medve elmondja, hogy útja során fejszecsattogást hallott, mert a közelben egy ember egy csónaknak szánt fa belsejét vájta ki. Meg akarván támadni az embert, odaosont hozzá, de az összecsapásból ő került ki vesztesen, szégyenszemre menekülnie kellett.

Műfaja szerint ez gyermekeknek szóló ének, tehát feltehetőleg nem a medveünnepi repertoár része. Tanító célzata van: a hanti világkép szerint az ember osztozik a medvével az erdőn, de mindkettőnek tiszteletben kell tartania a másik életterét. Ezért az erdőt járva az ember zajt csap, mellyel figyelmezteti a medvét, hogy kerülje el az általa használt

⁴⁸² (yhä) [egyre]

⁴⁸³ pääsin yksinäisen puun suojaan (s.o. viimeisen puun, johon hypätä voi) [egy magányos fa védelmébe jutottam (azaz az utolsó fa mögé, ahova be lehet ugrani)]

⁴⁸⁴ kaupungin syömällä, kylän s. suurella äänellä [várost evő, falut evő nagy hangon]

⁴⁸⁵ hyökätä päälle (nyk. puh. on) læmpəŷtəntä jūŷət [megtámad (mai beszédben) megtámadni őt]

⁴⁸⁶ (ääntää) čəŋjik pəŋjik [hangot ad čəŋjik pəŋjik]

⁴⁸⁷ vaaksan paksuiseen paksuun häpeään [arasz vastagságú vastag szégyenbe]

⁴⁸⁸ etukäpäläni (nostin) [mellső mancsomat (felemeltem)]

⁴⁸⁹ metsän latvaan [az erdő tetejére]

⁴⁹⁰ hyökkäsin metsään [megtámadtam az erdőt]

ösvényeket. Ha az ember fejszecsattogással jelzi jelenlétét, és a medve mégis rátámad, akkor pórul jár.

1–2. sor

Fiatal lomboserdős domboldalon, lucfenyőerdős domboldalon járkálok.

närsəŋ ?närsəŋ – Karjalainen számára a *närsəŋ* szó feltehetőleg ismeretlen volt, ezért jegyezte meg a lapszélén: *närəs* szó nincs. A parallelizmus második tagja (*kolâŋ* 'lucfenyős') alapján lehet következtetni arra, hogy valamilyen fás területről van szó. Bár a szótárakban csak a Trj nyelvjárásból van adatolva, elképzelhető, hogy a *när* 'sűrűn benőtt fiatal lombos erdő' (KT 628) szóból képzett alak deformálódott az idők során (*närsəŋ* > *närsəŋ*). A szó romlott voltára utalhat az is, hogy az ének 25–26. sorában is előfordul ez a parallel szerkezet, de ott a jelző *närsəm* alakú.

mesəlkəltəlim: bár Karjalainen megjegyzi, hogy a szó használatos az akkori beszélt nyelvben, a szótárába nem vette föl az igét. Szerepel viszont a KT szótárban egy folyónév: *mesəl jji* (Vj) melyet Karjalainen 'medvejárás'-nak fordít (KT 545). Az ige tehát feltehetőleg a medvére jellemző járás/cammogás kifejezője. Az ige személyragja (-im) tárgyas ragozásra utal, ami agrammatikusnak tűnik (a tárgyként szóbajöhető 'domboldal' LOC ragos, tehát határozó).

3–4. sor

Hallatszik, amint hanti ember atyámfia csónaknak való fatörzs belsejét vágja.

käntäy ku jəŋəmpäy 'hanti ember atyámfia' A medve az emberről mint testvéréről beszél. Az obi-ugorok hitvilágának és medvetiszteletének fontos eleme az, hogy az ember és a medve rokonok, közös őstől származnak.

ontl-əl köŋrj-m rjt belső-3SG kiváj-PTC.PST csónak 'belseje kivájt csónak'

juy-əl köŋrj-t-al sät-wəl fa-3SG kiváj-PTC.PRS-3SG hangzik-PRS.3SG 'kivájása hallatszik'

A KT szótárba nem került be a *köŋrj*- ige, de Karjalainen a lapszélén megadta a jelentést: 'üreget vág a csónaknak való fatörzsbe'. A szónak feltehetőleg köze van a Ni. *χονχαρά*, Kaz. *χονχάрт*, O *χονχάр* 'homorú, konkáv' szavakhoz (KT 296, D 527).

A hantik egy fatörzsből (nyárfa vagy cirbolyafenyő) kivájt bödöncsónakokat használnak. A fa kidöntése után még a helyszínen elkezdik a fatörzset kivájni. Ennek oka nemcsak az, hogy könnyebb terhet kelljen majd hazaszállítani, hanem a fa iránti tisztelet is. Jozsif Ivanovics Szopocsin szerint (1996) ha otthagyják az erdőben a kidöntött fát, az azt hiszi, hogy fölöslegesen döntötték ki. Viszont, ha azt tapasztalja, hogy kezdik kialakítani a csónak belsejét, örül, hogy a következő életében az embert szolgálhatja.

A 3–4. sor variációi megismétlődnek a 10–11. és a 14–15. sorban. A különbség az, hogy ezekben az ágens LOC raggal jelölt, az ige pedig tárgyas ragozású. Ezzel a mondatípussal a nyelvtani fejezetben foglalkozunk (3.2.4.6).

5–7. sor

Két fa háta mögül, három fa háta mögül én ím óvatosan kezdem megközelíteni.

kätjmkalj: *kät-jmka-l-j* oson-INCH-PRS-PASS.3SG 'lopakodni kezdek' – a kéziratban két szóban írva (*kätjmkalj*), feltehetőleg hibásan.

8–11. sor

Miközben két fa mögött, három fa mögött lopakodom, embertestvérem még mindig a belseje kivájt csónak fáját kalapálja. l. **14–15. sor**

12–13. sor

Beugrottam az utolsó fa mögé.

14–15. sor

Embertestvérem még mindig a belseje kivájt csónak fáját kalapálja. l. **10–11. sor**

16–18. sor

Olyan ordítással támadtam rá, mintha egy várost vagy falut készülnék felfalni.

A hangerőt illusztráló 'város-evő, falu-evő' jelző előfordul a Reguly gyűjtötte hősénekekben is: *vuos leti äming turr, kort leti äming turr* 'város felfaló fájdalmas ordítás (torok), falu felfaló fájdalmas ordítás' (OH I. 366/1772–1773).

19–21. sor

Miután megtámadtam, csihi-puhi.

kəram kəram čəŋjk, kəram kəram pəŋjk – jelentés nélküli hangutánzó szavak, a verekedés (csetepaté) illusztrálására.

22–23. sor

Arasz vastagságú vastag szégyenbe esvén megszégyenültem.

sort külät kül ilimä tät ilimsujəm arasz vastagságú vastag szégyenbe ím szégyenültem – szép példája a figura etymologicának. Ugyanez a szerkezet előfordul az északi hanti folklórban is: *amp-oni kül jeləm jeləmsajəm* 'kutya-nagy vastag szégyenben szégyenkeztem' (BiblPápII: 22/150).

24–27. sor

Két mellső mancsom megemelve az erdő felé vettem az irányt.

Az erdő jelzőivel kapcsolatban l. az **1. sorhoz** fűzött magyarázatot.

3.3.3.7 Vj9

jäwət ärəy [Hét ének]

1.	<i>jäwət ärəy</i>	Hét ének
2.	<i>säyaw kölñə peləŋ kata</i>	dallamú szóval padlós ház
3.	<i>ka[t] jöra sayəl juy</i>	ház közepe fahasáb [módjára]
4.	<i>ur ñoyinâ imâlsâm[,]</i>	csupasz hússal leültem,
5.	<i>oyâr pəsän jirâŋ töjâ imâlsâm[.]</i>	magas asztal szélső végéhez leültem.
6.	<i>urt amâstâ öyəŋ kata</i>	Kérőt ültető lányos házba
7.	<i>telkäl jăŋam jayı kata</i>	teli belépett népes házba (=emberekkel teli házba)
8.	<i>ärəkkən[č]li jöñäŋ məy</i>	énekkereső gyökeres föld
9.	<i>jäwət öytinə</i>	hét felszínén

10.	<i>mä imälsâm[.]</i>	én leültem.
11.	<i>əllə məy səyâw kölənə</i>	Nagy föld dallamú szóval
12.	<i>wičâ latê norâh məy</i>	örökkévaló fogantyús föld
13.	<i>awtâh loy jîrâw məy</i>	sörényes ló áldozatú föld
14.	<i>əllə məy jōnâw kölənə</i>	nagy föld gyökerű szóval
15.	<i>ärə[γ] kəh[č]li sōḡaḡ məy</i>	ének kereső bundás föld
16.	<i>jāw[ə]t oytîṇê</i>	hét felszínén
17.	<i>är torâm putâw jəḡkōy</i>	sok világ vége vizétől
18.	<i>männə kăyâlli kō nuk lōḡâli[.]</i>	én barátságos férfi fel mondom.
19.	<i>pōḡəḡ tüyti sulaw katoy</i>	Szétreppenő tüzes szikrájú házból
20.	<i>kāntê ku nālām čeyä</i>	emberi nyelvre
21.	<i>mä tem kat jəy peḡəynə</i>	én eme ház belsejében
22.	<i>männə köl lōḡâli[.]</i>	általam szó olvastatik.
23.	<i>mä mākê jəntä nālām jōnām</i>	Én régen jövő nyelv gyökerem
24.	<i>mä tem ka[t] jəy peḡəynə tiyâmam</i>	én eme ház belsejében elmondtam
25.	<i>köləḡ lāt ka[t] jîrəḡ tōjōy</i>	szavas idő ház szélső végétől
26.	<i>tārəḡ wat mîḡkîṇê mä kălati nālām čeyäm</i>	erős szélfúvástól én halandó nyelvjárásom
27.	<i>oyâr juḡ jîrâḡ tōjōy</i>	magas fa szélső végéről (=tetejéről)
28.	<i>nuk tät äləmsi[.]</i>	fel ím emeltetett.
29.	<i>näyi pələḡ jāwət kəltsoy</i>	Fehér felhő hét részén át
30.	<i>mä kāntê[γ] ku nālām čeyäm</i>	én emberi nyelvjárásom
31.	<i>ärə[γ] kəh[č]li oyâr məyä</i>	ének kereső magas földre
32.	<i>juḡâḡ sâḡki [oyâr] məyä</i>	kedves ég magas földre
33.	<i>är wat mîḡkîṇê nuḡpa i tulî[.]</i>	sok szél fúvástól felfelé vitetik.
34.	<i>mä kălatê ku nōyîḡ telām</i>	Én halandó ember egész testem
35.	<i>əḷə ka[t] pelä jorṇê amâsmîḡ kîčâm[.]</i>	nagy ház padló közepén ülve maradtam.
36.	<i>mä čökê nālām, nālāmluj siḡâḡ</i>	Én szegény nyelv, ének köteg
37.	<i>i kölām jāw[ə]t ärəy lōḡti kata</i>	és szavam hét éneket olvasó házba
38.	<i>torâm jor jāwət süymət i jal'tə pāj</i>	ég közepi hét nyírfá állta domb
39.	<i>torâmnê tōy čōḡlalti[.] jāwət ärəy nîḡtî kat</i>	isten által oda növetik. Hét ének pihenő ház
40.	<i>əḷə ka[t] pelä jorṇê är jay pələ[t] wăḡ äḡkəl[.]</i>	nagy ház padló közepén sok ember magasságú vas oszlop,

41.	<i>kōy āṅkəl torâmnâ tōy pattli[.]</i>	kő oszlop isten által oda fagyasztatik.
42.	<i>sārñi āṅkəl jirəṅ tōjnə</i>	Arany oszlop szélső végén (csúcsán)
43.	<i>wet mārənəṅ kul meli kōyəl</i>	öt ikrás halat befogadó csésze
44.	<i>sārñāṅ pajāw torām wāñmənə</i>	aranyos nyárfájú isten arcos
45.	<i>ṇemənəṅ kōləṅ ṭip</i>	nevezetes beszélő fecske
46.	<i>jəṇpələṅnə torām jor</i>	belsejében ég közepi
47.	<i>kōləṅ ṭip sārñāṅ kōyəl</i>	beszélő fecske aranyos csésze
48.	<i>jəṇpələṅnə amāswəl[.]</i>	belsejében ül.
49.	<i>ār torām peṭkā putāw jəṅkā</i>	Sok világ felé széle vízre
50.	<i>jūṇən lōṅəlī[.]</i>	általa számláltatik/olvastatik.
51.	<i>torām jor kōləṅ ṭipnə</i>	Ég közepi beszélő fecske
52.	<i>jūṇən lōṅəlī putwəl ulāy</i>	énekel vége láthatatlan
53.	<i>torām putāw kōlə kōt sənnə kōt jeṭkəmtəntā</i>	világ vége körbejár, forog
54.	<i>jāwət ārəy sāyāw kōl kō ?</i>	hét ének dallamú szó ...
55.	<i>jāw[ə]t ārəy sāyāw kōlnə mānnə putwəl ulāy</i>	hét ének dallamú szóval én végét nem látható
56.	<i>torām putāw</i>	világ vége
57.	<i>torām sāṅki juṇān mənə ...</i>	égbolt fás földjén ...

Vasjugan

Jegyzetek a Vj9 szöveghez

57 soros töredék a kéziratcsomag 79–82. lapján. Befejezetlen, inkább piszkozatnak tűnik, különösen az utolsó sorok rendezetlenek. Az 1–50. lapokon olvasható, prózában elmondott hősmese (Vj1) elejének énekelt változata. A két szöveg hasonló tartalmú, azonos poétikai eszközöket, költői kifejezéseket használ.

1–5. sor

Hét ének dallamú szóval padlós ház közepére, magas asztal végéhez egyedül leültem.

3–4. 'fahasáb módjára csupasz hússal': a segítő szellemeim nélkül, vö. Vj1/5.

6–10. sor

Kérőt vendégül látó lányos házban, emberekkel teli házban ülök, énekkereső gyökeres föld hét felszínén.

11–18. sor

Az én énekem a hétrétegű nagy földről, örökkévaló fogantyús földről, sörényes lovat áldozó, ének kereső mohás földről, világvégi vizekről fog szólni.

12. 'örökkévaló füles/fogantyús föld' az obi-ugor mitológiában a földet mint felfelé fordított üstöt ábrázolják, melynek füle van.

15. *ärəy kəŋli soŋaŋ məy* 'ének kereső bundás föld' – a *kəŋli* szóban (*kəŋč-l-i* keres-PRS-PASS.3SG) mássalhangzókiesés és a képzés módja szerinti hasonulás történt, melyet a lejegyző írásban is rögzített.

19–22. sor

Emberi nyelven elmondott szavaim úgy áradnak szét ebben a házban, mint ahogyan a szikrák repülnek ki a tűzből.

23–28. sor

Az e házban elmondott ősi mondataimat erős szélfúvás emelte a magas fa csúcsa fölé.

29–33. sor

Fehér felhő hét nyílásán át viszi emberi nyelvemet a sok szélfuvallat az énekkereső magas földre, a kedves égi tájakra.

29. *kəltsoy* – talán helyesen *kəloy*, vö. *nəyi pələŋ jəwət kəloy nuypa məntiləm* 'fehér felhő hét nyílásán keresztül felfelé megyek' (Vj1/45–46)

34–35. sor

Én, halandó ember, testi mivoltomban a ház közepén ülve maradtam.

35. *kjčəm* – a 'marad' ige írásmódja a kéziratban máshol *kjt'*. Lehetséges, hogy a Vj nyelvjárásban is néha -č-nek ejtették a -t'- hangot (ugyanúgy, mint ma a Tra és Ag nyelvjárásban, l. Csepregi 2017: 46).

36–39. sor

Én szegény nyelvemet, dalaimat és szavaimat isten elviszi az égből a hét éneket éneklő házba, arra a dombra, melyen hét nyírfa áll.

36. *luj* 'madárdal, csicsérgés' (KT 1043) *näləmluj* '(emberi) ének'

A 80. lap alján, a **36–37.** sorban elnagyolt írásmód: *näləmluj* helyett *naləmluj*, *jəwət ärəy* helyett: *iawlarəy* – ezeket az egyértelmű hibákat javítottam.

38. 'hét nyírfa álló domb' vö. Vj1/49

39–41. sor

A héténekes pihenő házban, a nagy ház padlója közepén van egy sok ember magasságú vasoszlop, kőoszlop melyet isten fagyasztott oda.

40, 41, 42. vas, kő, arany – egymás szinonimái

42–48. sor

Arany oszlop tetején van egy csésze, melyben öt ikrás hal elfér – aranyos nyárfájú, istenarcos, híres ég közepi beszélő fecske benne ül.

A hat sorban sok ismétlés van, Karjalainen is igyekezett átrendezni a szórendet, lehet, hogy kicsit bele is zavarodott.

45, 47, 51. a kéziratban ezekben a sorokban *lip* áll, de a helyes szóalak *lip* 'fecske' (KT 488, Vj1/60).

49–50. sor

Minden irányba, világvégi földekre és vizekre eljut az éneke.

51–53. sor

?Ég közepi beszédes fecske éneke körbejárja a vége láthatatlan világot.

54–57. sor

?Hét ének dallamú szót elviszem a vége láthatatlan világ végéig, az égbolt fás tájaira.

3.4 Vaszjugani szójegyzék

Az obi-ugrisztikai nyelvjárási szótárakban – a sokféle nyelvjárási adat minél egyszerűbb összeszerkesztése végett – a szavak alfabétikus sorrendje elsősorban a mássalhangzók figyelembe vételével alakult ki. Mivel ebben a szójegyzékben egyetlen nyelvjárásnak, a vaszjugani hantinak a szavai szerepelnek, ettől a hagyománytól most eltérek. Az ábécé rend a következő (az együtt kezelt hangok zárójelben vannak):

(a, ä), ä, č, (e, ə, ê), ɣ, i, ĭ, j, k, l, l', l, m, (n, ɳ) ń, ŋ, (o, ɔ, ɔ), (ö, ȧ, ȧ), p, r, s, š, t, t', u, (ü, ů), w

A szavak jelentése mellett megadom lelőhelyüket három szótárban, a következőkben: Karjalainen–Toivonen 1948 (KT), Steinitz 1966–1993 (DEWOS, itt: D), Tereškin 1981 (T.). Ha a szó nem fordul elő valamelyik szótárban, akkor is feltüntetem a szótár rövidítését, de zárójelben. Ha egy szó csak más nyelvjárásokból van adatolva, akkor a szótár rövidítését az oldalszámra való utalással együtt teszem zárójelbe. A szavak jelentését vagy mondatbeli szerepét illusztráló példákat a Karjalainen szövegekből idézem.

Az igék esetében az infinitivus képzője nélküli alakot (igetövet) szerepeltetem, kötőjellel a szó végén. A különböző igeképzőkkel ellátott, azonos tövű igéket egy szócikken belül szerepeltetem, hasonlóképpen az azonos tövű névszókat, pl. a főnevek mellett a belőlük képzett mellékneveket. Derivációs magánhangzóváltakozás esetén, vagyis ha a képzett szó többeli magánhangzója megváltozott, a könnyebb megtalálhatóság végett külön szócikkbe sorolom a képzett szót, de utalok az etimológiailag rokon címszóra is.

a, ä

a de, viszont (<or. a) D 1, T. 11 *a pōŋlama kō läyamsəm* de amint oldalra nézek (Vj1/328)

ayât- hány, okád KT 26, D 48, T. 12

aytâyâl- felakaszt KT 26, D 49, T. 11 vö. **iyât-**

āja szerencse KT 6, D 20, T. 30

al év KT 109, D 53, T. 13

alôŋ vég, szél, első, utolsó KT 118, D 80, T. 15

alĭ- 1. tud, képes, bír, van ereje 2. legyőz (KT 122, D 65, T. 13)

alt- felállít, hozzátold KT 130, D 87, T. 14

alt őszi halrekeszték (KT 110, D 89, T. 14)

altĭw alap, hosszabbítás KT 131, D 88, T. 14

amôltĭw lék KT 48, D 106, T. 15

amâs- ül, van valahol, időzik KT 45, D 103, T. 15 *urt amâsta öyæŋ kat* kérőt fogadó lányos ház (Vj1/28–29), *mätä amâsmal pĭrnâ* kis idő múlva (Vj1/747)

amât- ültet KT 45, D 104, T. 16

amtâw bölcső KT 59, D 105 (!antâw), T. 15 *amtâw* (Vj1/749), *amtâpätöw* bölcső fenekéről (Vj1/800)

anta bizonyára, talán (KT 59, D 121, T. 31) *kať antâ kântây ku päləm sōjâ lõŋtantâwâlt* majdnem mintha emberi beszédnek hallatszana (Vj1/650)

ăŋât agancs KT 34, D 143, T. 32

aŋât- elköt, kiold, levesz KT 39, D 142, T. 17

ăŋtĭ borda *ăŋtĭŋ kor* mellkas KT 40, D 144, T. 32

- äpi** apa KT 66, D 146, T. 32 *äpa* megszólítás (Vj1/351, 370)
ari- eltör, széttör, eltörik KT 75, D 161, T. 18
art- szétoszt, eloszt KT 243, D 174, T. 18
art szolga (KT 84, D 176) *juγ tuntâ tōj artlam* fa hordó fő szolgálaim (Vj1/236)
at- rendel, hív, mond KT 101, D 198–199, T. 19 beszél, mond *mä tem utim* ez a rendelkezésem (Vj5/18)
at'il- bekerít, kerítést épít (KT), D 221, T. 20 *nəη at'illākê jəytəγ* ti védtelenné váltatok (Vj1/710)
awēt haj, sörény KT 67, D 153, T. 20 *awtāw* hajú, sörényű *pojsem winčiw awtāw karam* jégesőhöz hasonló sörényű hím állatom (Vj1/121), *awtāη loγ* sörényes ló (Vj9/13)

ä

- äγən** áll KT 33, D 43, T. 21
äj 1. kicsi, fiatal KT 3, D 12, T. 21 *ājni* kislány (Vj3/6), *pākəη ājnoγ* kötőfék (Vj1/942)
āj 2. hír, újság, közlés KT 5, D 14, T. 21
ajmäl- üzen, hírt ad (KT, D, T.) *ajmältäl sät'wəl* híradása hallatszik (Vj1/847), *torām sat kölənlät töl ilä ajmälli* isten száz beszéde hírül adatik (Vj2/305)
äl 1. öl(elés), térd KT 108, D 54, T. 23
äl 2. ne KT 108, D 55, T. 22 *äl tölγitāγ* ne beszéljeteK (Vj2/378)
äləm- emel KT 125, D 76, T. 23
äləη reggel KT 117, D 83, T. 23
ält- hord, visz KT 124, D 76, T. 23 *torāmnā mänt ältiləs* isten engem hordott (Vj1/1000)
ämp kutya KT 48, D 101, T. 24
äñčəγ vadrózsa, csipkebogyó KT 54, D 112, T. 24 *jəmānčəγ* bogyó (Vj1/724) vö. **inčəksä**
äñkəl tuskó, oszlop KT 38, D 137, T. 24
äñki anya KT 36, D 136, T. 24 *äñkā* megszólítás (Vj1/240)
är sok KT 70, D 155, T. 25 *öyim wāγäl ärki* lányom pénze sok (Vj1/750), *ärəγ* szét, darabokra (Vj1/ 449)
ärəγ ének, *ärəγ-* énekel KT 73, D 165, T. 25 *ärəγtati* énekelni (Vj1/18), *ärəγtāmāti* hogy énekelhessek (Vj1/21)
ärəγtə- felajánl, ígér KT 79, D 171, T. 26
äs nagy folyó, Ob KT 84, D 184, T. 26 *məη isöγ* Obunk
ätəm rossz, buta, durva KT 103, D 215, T. 27
ätil egyetlen, egyedül KT 105, D 214, T. 26 *pam ənät ätil lilim* fűszál vastagságú egyetlen lelkeM (Vj1/756)
ät'əysär hideg (KT 102, D 214, T. 539) vö. **ət'əγ**

č

- čač-** (fel)söpör, kiporol, elvet KT 960, D 236, T. 39 *amtāpətōw čačmam āj öyim* bölcső fenekéről összesöpört (=legkisebb, vakarcs) lányom (Vj1/800–801)
čäγ- bedug, belök, beüt KT 936, D 246, T. 40
čäγəη ?lökés, ütés (KT, D, T.) *čäγəηnatj* ?lökéssel (Vj1/326–327) ?vö. **čäγ-**
čäjē igazi, valódi (KT 925, D 245, T. 40) *čājəγpə nemin* igazán, tényleg (Vj1/766)
čāwər ?? *čāwər wāγ sōjāw mülim* zúgó(?) vas hangú sapkám (Vj1/271) talán hangutánzó szó, vö: Ni, Kaz, O *šōwij-* zúg, süvít (szél) KT 928, D 306.

čäy- megfullad, megfojt, vízbe fojt KT 933, D 247, T. 39

čäyi- 1. összegyűjt 2. elrejt 3. eltemet KT 927, D 259, T. 39 *čäyiləm* összegyűjtöm (Vj1/696)

čāñč térd KT 949, D 281, T. 39 *čāñč pələw wāl'əw jar* térdig erő fűzfacserjével benőtt áradmánytó (Vj1/336) *mänä čāñč aləñatj piləy jömannə* ha hozzám jönnél a térdem mellé társamul (Vj3/7)

čeyä rügy, kezdemény, darab KT 926, D 260, T. 41 *näləm čeyä* nyelvváltozat, beszédmod, nyelvjárás KT 649, D 1049, T. 299 *aj joyəl čeyäləy aj nal čeyäləy nūñä məlim* egy darab íj, egy darab nyíl nélkül neked adom (Vj1/803–804)

čəŋk forró, hőség (KT 940, D 287, T. 47) *čəŋk etər* forró, tiszta égbolt (Vj1/1002)

čiyəm- megfojt, megfullaszt KT 933, D 247, T. 42

čim- megsavanyodik, (tészta) megkel KT 949, D 271, T. 42

čimāŋ ?? (KT, D, T.) *juŋk päyali čimāŋ kotəl* szellem megölésére alkalmas nap (Vj1/ 445)

čiməl kicsi, kevés KT 948, D 276, T. 42

čimj ?? (KT, D, T.) *əsəmnə ämp-ätəm čimj kölñä mant wāñt'əyləwəl* anyám kutya-rossz *čimj* szóval vagdos engem (Vj1/156–158)

čoy (földön fekvő) fatörzs (KT 929, D 252. T.) *kāwəlčoy* útakadály kidöntött fából (Vj1/820)

čoy- havazik KT 938, D 251, T. 43

čoy- füttyül KT 937, D 253, T. 43 *čoyəm*- füttyent, *nöl pültkələy čoymləwəl* orrlyukain keresztül prüszköl (ló) (Vj1/285–286)

čəñčəy kötél KT 952, D 285, T. 44 *səyəl čəñčəy* fonott kötél

čəw gerenda vége; darab, rész, fél KT 252, D 294, T. 44

čöč- (kezet) nyújt KT 963, D 239, T. 45 *čöčil*- mutogat vö. **čüčəmt**-

čök baj, nyomorúság KT 929, D 255, T. 44 *čökəŋ* bús, nyomorult *čökin* erősen (Vj1/ 286)

čöñč hát KT 950, D 282, T. 45 *mä čöñčəmnə* hátam mögött (Vj1/362), *čöñčənpä mənä* menj hátra, *loy čöñč oytəjoy il əsəlləm* leereszkelem a ló hátáról (Vj1/988–989)

čöŋkəl- nő, megéri KT 941, D 288, T. 45 *čöŋlältə-/čöŋlältə*- nevel, növeszt *mant čöŋlältiyən* engem felnevelt (Vj1/203)

čuyj mennydörgés, villám, vihar KT 932, D 262, T. 45

čüčəmt- irányít, kinyújt, célba vesz T. 45 *čüčələl, čütləl* mutat (Vj1/344) *mänä nuk aj köt pelək čüčətə* nekem fél kézzel felnyújtotta (Vj1/134) vö. **čöč**-

čüy kód KT 927, D 258, T. 46

čün mocsaras helyen növvő alacsony erdeifenyő KT 949, D 280, T. 46

ə, e

əčəy homályos jelentésű indulatszó, ?bizony (KT, D, T.) *əčəy tönj čəkə jəm tönj wäləs* nagyon jó lett volna (Vj2/279)

əj (i) egy KT 7, D 15, T. 534 *əj wöyi* egyszerre (Vj1/455), *əjsöyi* egyforma (Vj1/518), *i tū wältə jukəŋ əyət* ugyanott levő fás hegyfok (Vj1/296) vö. **i** 2.

əjə hé (indulatszó) (KT 7, D 15, T.)

el test KT 111, D 56, T. 47

elä 1. egyszerű, ideiglenes KT 109, D 68, T. 47

elä 2. tető, fedő, borítás KT 116, D 70, T. 48 *wəy eləw* vasborítású (Vj1/ 1006) *eləŋ kint* (Vj1/134) *il'əŋ kint* fedeles puttony (Vj1/211) vö. **il'əŋ**

ellä kérdőszó, vajon, vagy...vagy KT 131, D 75, T. 46

əllə nagy KT 42, D 115, T 536 *əlləpuɣəl* Cserimovy nevű falu a Nyurelka folyó mellett
KT 43

əṇāt vastagság KT 52, D 110, T. 537

ənt- felölt, felvesz, öltöztet KT 58, D 117, T. 537

əntə nem KT 58, D 121, T. 537 *nűṇət əntə pōrlām* nem haraplak meg (Vj1/245), *əntim* nincs, *mətā kāsip əntim* senki sincs (Vj1/325), *jaylam əntimātət* az embereim nincsenek (ott) (Vj1/274)

əntəw öv, derékszíj KT 58, D 117, T. 537 *əntwä* övbe (Vj1/451)

erəyəl- megemlít, beszél vkiről KT 81, D 166, T. 49 *erkəltä* 1. emlékezik 2. beszél, elmond, *mänt erkəltinnə* amikor ti rám emlékeztek (Vj5/14)

ərəl- feltartóztat, visszatart, megállít, eláll (utat) KT 79, D 171, T 50

əs anya KT 86, D 186, T. 539 *kät əskəlän jəkkəlän* két szülőd (anyád-apád) (Vj3/16, 21)

əsəl- enged KT 91, D 193, T. 539 *il əslä* engedj/eressz le (Vj1/21)

əsi azért, hogy; egyre csak (KT), *əsipə* rögtön D 192 (T. 538), *mä əsi kōlā kurhātālim* hogy én mindet felkutassam (Vj1/102) *riṭ juyəl əsi kōṇriṭə* csónak fáját még mindig kalapálja (Vj8/11)

et- kijön, előjön, megjelenik KT 106, D 201, T. 50, *etəltə-* megjelenik *etəm-* felbukkan (vízből)

etər tiszta, felhőtlen ég/idő KT 104, D 218, T. 50

ət'əy hideg (KT, D), T. 539, *ət'əy wat* hideg szél (Vj1/41) vö. **ät'əysär**

i

i 1. és (< or. *u*) KT 3, D 2, (T.)

i (*əj*) 2. egy (KT, D, T.) *i wāltə wāy torəm* egyetlen égbolt (Vj1/970–971) vö. **əj**

i-(ntä) 1. eszik 2. (el)ég KT 1098, D 714, T. 209 *intəkul* étel, ennivaló, *intäṇ* ehető (Vj1/108), *iṇitəy* egyetek (Vj1/459), *iṇi* egyél (Vj1/460), *isim* ettem (Vj1/464), *ilim* eszem (Vj2/12), *sat ḥäləmpə intə nāj* száz nyelvű égő tűz (Vj5/23)

ičəy jó, kedves KT 99, D 10. T. 51

ičəm ?? nyomatékostó partikula (KT, D, T.) *minnə ičəm kōlā porəntəšj* mi ketten bizony mindent bejártunk (Vj1/912–914) vö. **ičəlkə**

iṇ medve KT 22, D 27, T. 52 *iṇ künčəw pas* medvekarmú kesztyű (Vj1/502–503)

iṇwəs étel KT 1099, D 716, T. 206

iki 1. férfi, 2. (nagy)bácsi 3. hold, hónap KT 23, D 34, T. 52

il elülső KT 114, D 58, T. 52 *il jay* régi emberek, *ilə* előre, *ilə-jokə*, *ilok* előre-hátra, körbe *kōləṇ wajəy ilok ləyiləwəl* beszédes állat körülnéz (Vj1/63)

iləy éhes KT 1101, D 715, T. 207

ili- *iləytə-* iszik, kortyol KT 165, D 364, T. 74

ilim szégyen KT 119, D 79, T 53 *ilim-* szégyell, szégyenkezik *ilimsujəm* megszégyenültem (Vj8/23)

ilt- megrak, felültet (szánra, csónakba) KT 1111, D 748, T. 207

il'əṇ ?fedeles (KT, D, T.) *kos pōṇkəw il'əṇ jula* húsfogú *il'əṇ* szájba (Vj1/463) vö. **eləṇ**

iməṇ szent, a tabu tiltása alá eső (*jiməṇ* KT 170, D 371, T. 74) *iməl-* tabusabályt betart, pl. arcot elfed *iməltəṇ ontəw iki* tabu alá eső rokoni viszonyú bátya (Vj1/768)

imi asszony KT 79, D 97, T. 54

in éppen, csak most KT 51, D 3, T. 55

inʃšəksä tövises hely (KT, D, T.) *ätəm pōŋkəw inʃšəksä* rossz, izzasztó tövises terep (Vj1/664) vö. **äŋčəy**

inəl éle (késnek, fejszének) KT 61, D 124, T. 55 *inləŋ köčki* éles szablya (Vj1/343)

irəmə- kikerül, félreugrik (KT 79, D 156) *wajəŋ irimaŋ kəsji* vadat el nem ejtő ember (Vj1/68)

irt időszakasz, határidő vége KT 82, D 176, (T.)

is- sír KT 189, D 412, T. 75 *ňalə jayərtəw waʔaŋ is* négyágú könnyeket sírt (Vj5/7) vö. **jäsemtil**

it most KT 101, D 3, T. 57

iwəs nyárs (KT, D, T. 75 *jiwəs*) *iwəs pələ junkan* (szellem neve) nyárs magasságú bálványfejedelem (Vj1/437)

i

ičəlkə sőt, még (KT) (D 10, T. 58) vö. **ičəm**

iŋət- felakaszt KT 26, D 48, T. 58 vö. **aytəyəl-**

il le, alsó KT 112, D 61, T. 58 *il jəŋ-* lefelé bemegy

iməl- leül KT 46, D 105, T. 60 *iməlsəm* leültem (Vj1/3)

j

jay nép, emberek KT 141, D 318, T. 61 *jayi puŋəl* Nyurelka folyó menti hanti falu (Vj3/4, 15)

jayəm fenyőerdő KT 148, D 343, T. 61

jayərt (út)kereszteződés, (folyó)elágazás, összefolyás KT 150, D 341, T. 62 *ňalə jayərtəw waʔaŋ is* négyágú könnyeket sírt (Vj5/7)

jayim- *jaylim-* int, legyint KT 136, D 338, T. 61 *jayimlām* suhanok (Vj1/947), *kuntə tōŋ jayiməm* elsuhantam volna (Vj2/100)

jəynəytə- megsért KT 155, D 346, T. 67 *jəynay juŋ* kidőlő fa (Vj1/170)

jəywan keményre dőngölt (KT, D, T.) *payəl jəywan məya* kemény földre (Vj1/553–554)

jäl két keresztrúd közti hely a csónakban KT 1102, D 746, T. 201

jäl- átázik, nedves lesz KT 1110, D 747, T. 201 *jäləw əllə məy* nedves nagy föld (Vj1/583–584)

jal'- áll KT 1120, D 759, T. 195 *jəwət süymət jal'tə päi* hét nyírfa álló domb (Vj1/49) *nuy jil'a* állj fel (Vj1/769, 808)

jan ín KT 1075, D 768, T. 195

jəŋa- belép KT 1069, D 773, 201

jəŋkamnəŋ játék KT 175, D 382, T. 68

jar áradmánytó KT 1084, D 795, T. 196

jarəŋ-jayə jay a Nyurelka folyón lakó osztjások, *jarəŋjay joyən* Nyurelka KT 141, 184

jəyərt súly(os), nehéz, nehezen KT 1056, D 742, T. 197

jəyil- eszik-iszik, étkezik KT 1099

jəj sötét(szőrű) coboly KT 133, D 718, (T.)

jəlimtə- hadba indul (KT, D, T.) *təy jəlimtəsəm* hadba indultam (Vj1/434), *jäl'ňa nula jəlitöy kotəl* együtt harcolásunk napja (Vj1/ 91–92)

jäl' harc, háború, hadsereg KT 1119, D 760, T. 222 *jäl'ňa* háborúval, haddal (Vj1/ 91)

- jäl'ıysə-** harcol KT 1119, D 761, (T.) *torâmnâ mæŋat pärtkäl jäliysäntäy* Isten minket rendelt harcolni (Vj1/ 95)
- jänt** liszt, gabona, táplálék KT 1076, D 769, T. 198
- järəy** sügér KT 1087, D 800, T 198
- jäsemtil** sírás (KT, D, T.) *jəlwə pəy jäsəmtıl* újszülött fiú sírása (Vj1/ 644) vö. **is-**
- jäsəŋ** rege, szólásmondás KT 190, D 414, T. 65 *nűŋ jisŋän* a te regéd (Vj1/25–26)
- jäsŋəl-** beszél KT 190, D 415, T. 66 *jäsəŋlil-* beszél, mondogat, *jəy jäsəŋlilmil köl* általuk elmondott szó (Vj1/52)
- jəwət** hét KT 1081, D 793, T. 198 *jəwtärəy* hét ének (Vj1), *köļəŋ məy jəwtoyti* lyukacsos föld hét felszíne (Vj1/71)
- jəwjöŋ** hetven, D 386 *jəwəťjöŋ* KarjGr 159 *jəwjöŋ torâm* hetven isten (Vj1/20)
- jə-** válik valamivé, lesz (KT 196, D 309, T. 96) *wont jöŋkər əj məkkâ jəyiyən* erdei egér kölykévé változott (Vj1/822–823) vö. **jö-**
- jəy** 1. apa, atya KT 145, D 324, T. 89 *wəytorâm jəyəm* vasisten atyám (Vj1/918) *əļlə torâm jəyəw* nagy isten atyánk (Vj1/889)
- jəy** 2. ők KT 1045, D 735, T. 220
- jəy** 3. belseje vminek KT 1080, D 727, T. 90 *kat jəypeļəynə* házban (Vj1/8)
- jəj, əj** éjszaka KT 133, D 317, T. 91 *jəjyən-kotlyân* egész nap, *əjəj patâm köyâl' jöŋk* egy éjszaka megfagyott tiszta jég (Vj1/640) *əjəj kalta nowtəŋ torâm* egy éjszaka eltöltésére alkalmas világ (Vj2/246, 265) *sat kəli koylām əj* száz holttest bejárta éjszaka (Vj2/231)
- jejäl-** hajladozik, szél fú (KT, D, T.) *torâm wat jejältil kotâl* égi szél fújó napon (Vj1/483–484) *wan kät tākälä männə jejältäläkən* váll két csúcsát én hajlítgatom (Vj1/222) *kölnəŋ əntə jejältäy* a kikötő nem ingott (Vj1/536)
- jekəmtə-** felölt, felhúz (KT, D, T.) *är awtəŋ oya tã nuk jekəmtəstə* sok hajas fejre ím felvette (Vj1/273)
- jel-** csónakba, szánra, lóhátra ül KT 1110, D 747, T. 205 *mä nörəka wajəy oytəja jelsəm* én rögtön felültem az állat hátára (Vj1/300)
- jəl-** jön, megy, jár KT 202, D 360, T. 91 *juŋkâ jəltə sojəŋ lək* szellem járó deres út (Vj1/509–510)
- jəlwə** új KT 201, D 358, T. 91
- jelkəmtə-** 1. körbejár, 2. forog, pörög KT 165, D 365, T. 71
- jəm** jó KT 167, D 367, T. 91
- jəŋk** 1. víz, lé 2. hely, vidék, irány KT 160, D 387, T. 94 *əļlə jar jurəl jəŋkă niy jöyəsâm* nagy tó közepi vízhez lejtöttem (Vj1/672), *paŋk jəŋk* légyölő galóca leve (Vj2/204), *är torâm peļək jəŋkă* sok égtáj felé (Vj1/565)
- jəŋkər** váll KT 1068, D 782, T. 222
- jəpā-** fel-fellobbanó lánggal ég KT 179, (D 396, T.) vö. még **jipəy-**
- jer** 1. erő, erőnlét, képesség KT 181, D 797
- jer** 2. gyökér, vonal, csík, sor KT 1086, D 797, T. 205
- jeri- jerim-** vonalat húz, karcol KT 186, D 404, T. 72
- jərwəyəl-** 1. kibomlik 2. felolvad KT 1091, D 803, T. 222 *jərwəyətə-* kibont, kiterít *kəntāk ku pəlām sōj jərwəyləkətəs* emberi hang terjedt szét (Vj1/881)
- jijəl** cirbolyafenyő KT 1059, D 739, T. 208
- jijı, jiyalı, jiyəl** kis folyó KT 146, D 321, T. 76
- jijlı** elágazás KT 147, D 341, T. 76 *jijləŋ wəy* villa (Vj1/332–333)

jilôy titokban KT 1108, D 758, T. 209

jilôytâ- elbújik, elbújtat (KT 1108, D 758, T. 209)

jînt' 1. beszúr, beleállít (pl. oszlopot) 2. nyírkéreg edény szélét gyökérrel körbevarr a tartósság céljából KT 1118, D 771, T 209

jîpây- ?villog (KT, D, T.) *pôrili punâη kolât jîpâywâlt* dögevő tollas hollók villognak (Vj1/313–314) vö. **jâpâ-**

jîr 1. széle, sarka, oldala vminek KT 181, D 398, T. 75 *jîrâη tōj* teteje, csúcsa vminek, hegytető (T. 77)

jîr 2. véres áldozat KT 181, D 399, T. 76 *jîrâη juγ* áldozati fa (Vj1/614), *jîr wântâ jîrâη juηk* áldozatot elfogadó áldozatos szellem (Vj1/579–580)

jît ruhaujj KT 1098, D 812, T. 210

joγ vékony, halcsapdához használt gyökér KT 142, D 330, T. 77

jôγ kör, gyűrű, (fém v. vessző-)karika KT 1050, D 732, T. 210 *juγ jôγ* fakarika (Vj2/3)

jôy 1. hegy (KT 142, D 330, T. 80)

jôy 2. síléc KT 1051, D 730, T. 80

jôya(t) nagyságú KT 1046, D 744, T. 80

joyâl íj KT 153, D 339, T. 78

joyâl- harap, (meg)rág KT 1057, D 739, T. 211

joyâr- fon, csavar, kever, forгат, teker, összekuszál KT 138, D 347, T. 79

joyâr páncéling KT 1055, D 742, T. 211, *joyrâη elaw torâm juηk* páncélos testű égi szellem (Vj1/205)

jôyât- 1. jön, érkezik 2. elég, jut KT 152, D 355, T. 81 *lâw mănâ kat' jôytâs* a nyílhegy majdnem elért engem (Vj1/389), *jôytâmt-* odavisz, juttat *mâ kôlâm târâm wat mîηkîñâ jûyâ jôytâmtâsi* a szavamát erős szélfuvallat hozzá vitte (Vj1/6162), *jôytâwtâ-* célhoz ér, elér *tompil târâs ajpelkâ mant jôytâwtayân* a tenger túlsó partjára megérkezett hozzám (Vj1/654–655)

jôyi- üt, ver KT 151, D 335, T. 77 *joyîm-*, *jôyâm-* vág, suhint, *jôyîñ-* vagdos, hasogat *nâη mant koyâ jôyîstây* ti sokáig vertetek engem (Vj1/417)

joj ujj KT 1039, D 719, T. 211

jok haza, be, vissza KT 142, D 327, T. 79 *ilâ jokâ* előre-hátra (Vj1/1156), *jokâlt* otthonról (Vj1/1005), *mânt jokâ jal'sât* engem körbeálltak (Vj1/687)

jol sámán KT 199, D 361, T 79

jöl 1. varrás, varrat, összeillesztés; világrend 2. szegély, szél, vmi melletti hely 3. repedés, hasadás, száлка, szilánk KT 198, 200, D 361, T. 81 *jâyñay juγ jôlâw torâm* az a világ, melyet a kidőlő fák jellemeznek (Vj1/194), *jôlâη kôy* szilánkos kő (Vj1/1014)

jöl- megjavít, összevarr, foltoz KT 199, D 362, T. 82

jölô nem fagyos, kiolvadt, nedves KT 1106, D 754, T. 215, *jôlâ kuli put jam sîs* kiolvadt hal főzésére elég idő (Vj1/269, 639)

jôm zelnice KT 166, D 354, T. 79 *jômânçay* bogyó (Vj1/724)

jor közepe vminek KT 180, D 400, T. 80 *jurâl* közepe *jar jurîma* tó közepemre (Vj1/677) *kat jor* padló *torâm jor kos* égbözepe csillag, Sarkcsillag KT 1016

jôr 1. tudás, varázserő, 2. megbízatás, hivatal KT 179, D 401, T. 83 *ôrây jôr, ôrây koñâm mănâ il âslâ* több tudást, több bölcsességet bocsáss le nekem (Vj1/173–174), *nâη jôrâtân* a ti bölcsességeitek (Vj1/195)

jôr- (haját) vág/ nyír KT 1092, D 806, T. 217, *ay jôrt-* haját vág

jorây- cseng, zeng (csengő), csörög, zörög (páncél) KT 1088, D 802, T. 212

jorâylâ- elfelejt (KT 185, D 405, T. 83)

jorâŋ: *jorâŋ juy* az ereszt tartó oszlop KT 184, T. 80 *jorâŋ juy* az erdő középső fája (Vj1/792)

joť: *aj joť* állandóan, folyamatosan (KT, D, T.), *aj joť nul pānsōy* folyamatosan verekedtünk (Vj1/562)

jō- jön KT 196, D 309, T. 87, *nəŋ kol' mānā jōstəy* ti honnan jöttetek hozzám (Vj1/695–696), *willā əllə torām jōylim* mintha nagy isten jött volna hozzám (Vj1/176) vö. **jə-**

jōyə: *jōy-köl* emlék, emlékezőtehetség KT 1059, D 734

jōyə-tāja- néz, pillant, felfigyel KT 1057, D 734, T. 213

jōj 1. genny 2. epe KT 1040, D 721, T. 217

jōj: *jōj pənt* évgyűrű (KT, D, T.) *sōy jōj pəntāw nāŋk āŋkəl* sűrű évgyűrűs vörösfenyő fatönk (Vj1/448–449)

jōnā számszerű kioldó zsinórja KT 173, D 378, T. 86 *nāləm jōnā* nyelv töve (Vj1/36)

jōnāŋ szüntelen(ül), állandó(an) KT 174, D 379, T. 86

jōŋək hegyhát KT 173, D 379, T. 85 *juy jōŋkə* erdős hegyháttra (Vj1/662)

jōŋ tíz KT 156, D 385, T. 85 *kəlām jōŋ* harminc (Vj1/676), *jāw jōŋ* hetven (Vj1/20)

jōŋk jég KT 159, D 391, T. 85

jōŋkər egér KT 1068, D 782, T. 214 *wont jōŋkər* erdei egér (Vj1/822) *jəŋk jōŋkər* vízi patkány (Vj3/2)

jōr- odaköt, befog KT 188, D 202, T. 86

juy fa KT 143, D 331, T. 87 *sal juyəw jayəm* csillogó fájú fenyőerdő (Vj1/834), *jukəŋ əyət* fás hegyfok (Vj1/296), *kāt jukkən səjəl kasow* két fa mögül (Vj8/5), *juytuman* fahordó (Vj1/111)

jul száj KT 1102, D 753, T. 218 *julnə tıytəm* szájjal (szóval) mondott (Vj1/227–228)

jum- betakar (hóval, földdel), betemet KT 1071, D 763, T. 219

junŋk szellem, istenség, a mitikus ének vagy mese hőse KT 1065, D 777, T. 219 *jır wəntə jırəŋ junŋk* áldozatot elfogadó áldozatos szellem (Vj1/579–580), *torəm wōyi liləŋ junŋk* égi erejű eleven szellem (Vj1/818), *aj sōyi kolām junŋk* egyforma három vitéz (Vj1/705), *sənəy junŋk* nyírfatapló szelleme (Vj7/3)

junŋkrantə- rág, rágsál (KT 164, D 392) *mūyəli tīt junŋkrantəwəl* micsoda rágsál itt (Vj1/386)

junŋksur a bálványszellem lakóhelye, szent liget, ahova az áldozati ajándékokat viszik KT 1066

jūy ő KT 1045, D 735, T. 219 *jūynām* saját, önmaga, *jūynām sōyitəw* önmagára (nem ránk) hasonlító, idegen (Vj1/589, 605) *jūynām məy*, *jūynām torəm* idegen/más föld, más ég (Vj1/997, 999)

jūk- vetődik, ugrik (KT 1061, D 735, T. 220)

k

kay, **kayəs** őszhajú KT 290, D 449, T. 142 *kayə* (Vj1/51) *kayəm* megöszült, elszáradt

kay- szárad KT 290, D 449, T. 142 *kayəm-* elszárad, *kayət-* szárít, *kıyta* szárítás

käyəlli egyszerű (KT 295, D 458, T. 150) *männə käyəlli kö nuk löŋəli* én egyszerű ember elmondom (Vj9/18)

käyər marok KT 292, D 459, T. 150

käyər- *käyərəmtə-* 1. megragad, megfog, elkap 2. ráakaszódik, fennakad KT 292, D 459, T. 142

- kaj-** 1. eltalál, célt ér, eljut vhoval, 2. megbetegszik, megsérül, hervad KT 284, D 437, T. 143
- kāj-** otthagyl, elhagy; utolér KT 283, D 438, T. 151 *nāmās kāj-* felbosszant *māntpi nāmās kījta* engem is felbosszantson (Vj1/423), *kajēltā-* elmozdít, odébb tesz *mānnā kajēltāsj* vezettem [a lovat] (Vj1/509)
- kajəm** 1. hamu 2. szikrázásig izzított fém KT 281, D 446, T. 143 *kajəm jəŋk* lűg, *kajəm paŋk* napon v. kemencében szárított légyölőgalóca (Vj2/39)
- kak** hogyan (< or. как) (KT, D, T.) *mānt tittā kak warmēltāyaltāy* hogyan neveltetek föl engem (Vj1/126)
- kal** gyenge, törékeny KT 365, D 462, T. 143
- kal-** meghál, éjszakázik KT 375, D 462, T. 143 *kaltatj* éjszakázni (Vj2/9) *kaltjla* hálj meg (Vj2/10)
- kāla-** meghal, elpusztul, megdöglik KT 373, D 469, T. 151 *kālatā ku* halandó ember *mā kālati hālām čeyām* én halandó nyelvjárásom (Vj9/26), *junŋ mūyil'āt kolaŋān* a vitéz mitől halt meg (Vj1/319) vö. **kolōmt-**
- kalōy** 1. unokaöcs 2. unoka 3. unokahűg 4. mostohafiű 5. vő (lányom vagy hűgom férje) KT 369, D 475, T. 143
- kālī** halott, holttest KT 369, D 471, T. 152
- kalšam** ének jelentés nélküli töltőeleme (Vj5/1)
- kam** üreg vmiben KT 302, D 493, T. 144
- kām** 1. nyomatékoslító szócška 2. vajon, vagy (kérűdsben) KT 302, D 494, T. 153 *kām matū* mégis (Vj1/591)
- kāmļaytā-** kifordul, kiborul KT 304, D 499, T. 153
- kan** cār, király, fejedelem KT 307, D 503, T. 144 *tuļ junŋkan ājapil pāy* bolond bálványfejedelem kisebbik fia (Vj1/438–439)
- kāŋčj** dísz, rajz, minta KT 312, D 511, T. 154
- kāntōy** hanti KT 317, D 517, T. 154 *kāntāy ku* ember
- kantēm-** hátára vesz, hátón visz KT 319, D 516, T. 144
- kar** (rén)bika, hím állat KT 328, D 535, T. 145
- kāra, kārij** falu KT 327, D 544, T. 157 *kārē* hely, tér, terület
- karman** zseb (< or. кармаŋ) KT 340, D 555, (T.) *karmanoy nuŋ wəsim* zsebemből kivettem (Vj1/424)
- kas** 1. vmi mögötti rész KT 342, D 560, T. 146
- kas** 2. hegyes csőrű kacsafajta, fűstös réce KT 342, D 559, (T.)
- kas** 3. vízinnövéný, melynek gyökerét megeszik KT 342, D 559, (T.)
- kāsi** ember KT 344, D 562, T. 158
- kat** ház KT 357, D 565, T. 146
- kāt-** *kātjil-*, *kātkēl-* oson, titokban megközelít, odakűszik KT 363, D 569, T. 158
- kātēm-** csűszik, *kātēylā-* lecsűszik (a lejtőn, sível, szánnal) KT 363, D 569, T. 159
- kātaŋ** tatár KT 362, D 575, T. 158 *kātaŋ-ās* Irtis, *kataŋ ku torēm pelkōw* tatár férű égtāja (?nyugat) felől (Vj3/24)
- katuj** földalatti helyiség, pince KT 357, D 565, T. 147
- kat'(pē)** majdnem KT 345, D 576, T. 147
- kāwōļ** rés, hely két tárgy között, kiszögellés, mélyedés KT 324, D 532, T. 160 *kāwōļčoy* útakadály kidöntött fából (Vj1/820)
- kāyər-** megakad KT 393, D 607, T. 142 *kayrəmtā-* elkap, beakad

- käyi** kalapács KT 387, D 602, T. 101
- käləy-** betér valahova, kiköt a parton (*köləy-*) KT 465, D 617, T. 118 vö. **kül-**
- kält** (nőnemű) szellem, a *junyk* parallel párja (KT 463, D 622, T. 97)
- käljil-** rág (KT), D 621, T. 102
- kär** kéreg, héj, takaró, burok, burkolat KT 415, D 659, T. 102 *ärəkäri oγâr mæy, maht' käri jōnān mæy* ének borította fennsík, mese borította hegy láb (Vj1/938–939)
- käri-** forgolódik, tekereg KT 422, D 668, T. 102 *kärim-* megfordul, *kärimtə-* megfordít
- käs-** (meg)keres, meglát, észrevesz KT 438, D 689, T. 104, *männäm wōyām mā əntə käslim* a saját erőmet nem találom (Vj1/21–22)
- kät** kettő KT 454, D 695, T. 104 *kät kukân* két ember (Vj3/1), *kät əskälän jəkkälän* két szülőd (anyád-apád) (Vj3/16)
- kätəl-** megfog KT 459, D 699, T. 104
- kəčəŋ** beteg, fájos KT 446, D 592, T. 135
- kəyəl** csengő KT 387, D 603, T. 136
- kəl-** látszik, mutatkozik KT 464, D 613, T. 136 *torām-jor-kəli-kos-kōraw-joyâr* Ég-közepén- látszó-csillag-képű-páncél (=a hős neve) (Vj1/748), *mānt kələltəmilnə* amikor megláttak engem (Vj1/342), *toγ kəltiwti* feltűnt (Vj2/299)
- kənč-** keres KT 411, D 644, T. 138 *ärəy kənččə köl* ének kereső szó (Vj1/4) *kujlam kənčlim* az embereimet keresem (Vj1/609–610) *kənčim-* hirtelen eszébe jut
- kəray**, *krəy* 1. bűn, baj 2. bűnös, illetlen (< or. rpex) KT 469, D 676, T. 124 *kəray näləm kəray köl* bűnös nyelv, bűnös szó (Vj2/56)
- keräs** ?férfinév (Geraszim) (KT, D, T.) *keräs werəm keräs öyi* Keräs nemzette Keräs leánya (Vj4/3)
- kəs** futás KT 438, D 690, T. 140 *kəs-* fut, elfut *kəsil-*, *kəsəl-* szaladgál, körbefut *sem kəsəl-järtatja* a szemét, körül néz (Vj2/19)
- kiyəl'** éles kanyar, kampó KT 394, D 606, T. 110 *kiyəl' way* bölcsőakasztó kampó (Vj6/12)
- kiməl** ruha széle, szegélye, kabát szárnya KT 404, D 638, T. 111
- kir-** felvesz, felölt, felhúz (cipőt, kesztyűt) KT 434, D 662, T. 113
- kirkəl-** megfordul, visszafordul KT 423, D 669 *ma kirkəltāmā* hogy én átváltozzam (Vj1/208) *kirkəltā kūrtsim* visszafordulni nem tudtam (Vj2/178)
- kit-** küld, üz KT 458, D 697, T. 114 *mānə əntə kitsətə* nem küldte el nekem (Vj1/813), *kuntānə əntə kitjān* ha nem küldöd (Vj1/786)
- kijil-** ?elmond, énekel (KT, D, T.) *mənnə jəya kijilsj* én nekik elmondtam (Vj2/235)
- kijit** gyerekek, fiúk KT 281, D 426, T. 161 *kijlama* fiaimnak (Vj5/29), *kijita* fiúk! (megszólítás) (Vj1/426)
- kijl:** *paŋk kijl* légyölő galóca fajta, kicsi, magas tönkön nő KT 366, D 463, T. 161
- kijn-** ás, kiás KT 318, D 508, T. 162
- kijnt** puttony KT 315, D 516, T. 162
- kjəy** zsák KT 333, D 550, T. 163 *pit'pōŋəl kjəy* zseb (lit. combmelletti zsák) (Vj1/358)
- kjrkəl-** kezd, (fel)kel (KT, D, T.) *kjrkəltjil* felkelésük (Vj1/154–155)
- kjt'** marad KT 346, D 576, T. 164 *kjt'ām* elmúlt, utolsó, maradék, *kjt'ā torām jəyām* 'örök égi atyám (Vj1/419), *nāmās kjt'* megharagszik, feldühödik, *əllə mæy əsəw nāmās əl kjt'atj* nagy föld anyánk meg ne haragudjék (Vj1/418–419)
- kjwəl** 1. kiszögellés, 2. lejtő T. 164, D 523: V *juy kjwəl* erdőszél, VVj *jəyām kjwəl* fenyőerdős domboldal KT 325
- koy** hosszú KT 285, D 450, T. 165

- kəyâl-** lépked, fut KT 294, D 457, T. 166 *sat kâlî kəylâm aj* száz holttest bejárta éjszaka (Vj2/231)
- köyâl'** tiszta (KT, D, T) *ajaj patâm köyâl'jöhk* egy éjszaka megfagyott tiszta jég (Vj1/ 640)
- köyân-** ?köp (KT, D, T) *wəripul küm köyānwəl* vért köp (Vj1/721)
- koylâl-** visz, vezet (pl. lovat) KT 294, D 457, T. 165
- køj-** akar KT 285, D 440, T 167, *əllə məy tārən mā əntə kōjsām* nagy föld harcát én nem akartam (Vj1/430)
- kōji** kicsoda KT 280, D 441, T. 166
- kol** 1. lucfenyő 2. köhögés KT 366, D 467, T. 167
- kəl-** hall, érez KT 377, D 465, T. 168 *nuypa məntiləm kəlkalim* éreztem, hogy fölfelé megyek (Vj1/46–47), *kəlānt-* hallgat, *torām jəyəm*, *kəlānta* isten atyám, idehallgass! (Vj1/432), *kəltā-* hallat (hangot) *kəltām-* hallgatózik, *kəltāwtā-* hangoztat, hangot enged hallatni
- köl** 1. napkelte (KT 696, D 464, T.) *kol-pelkə* kelet felé (Vj4/9)
- köl** 2. mi, hol *köl mōčə* meddig KT 367, D 442, T. 178 *kōla* még, amíg, *kōla tu-* elveszít (Vj5/24)
- kəlām** három KT 370, D 477, T 168 *kəlām jōh* harminc, *kəlām sat* háromszáz
- kolāmt-** meghal (mom.) KT 374, D 470, T. 169 vö. **kāla-**
- kölē** mind, összes (KT) D 442 (T.) *kölē mănā čūčəlāl* mind rám mutatnak (Vj1/343–344)
- köləpa** hova KT 367, D 442, T. 179
- kəltəh** reggel, holnap KT 370, D 465, T. 179
- kolwala:** *jayi puyəl kolwalanə* a Nyurelka folyó ?lucfenyős falujában (Vj3/4, 15)
- kol'** honnan KT 367, D 443, *kol' jōyāsən* honnan jöttél (Vj1/348)
- kol** képesség, tudás KT 297, D 485, T. 169 *koləh* ügyes, értelmes *koləh uyəm* okos fejem (Vj2/289)
- kəl** rés, ajtónyílás KT 298, D 484, T. 169
- koləy-** ringat KT 301, D 488, T. 170
- kələk** holló KT 300, D 487, T. 170, *workəlki är pərana* erdei hollók sok csapatával (Vj1/147)
- komāt** széles KT 304, D 501, T. 171
- komləkint-** (csónak) felborul KT 305, D 499, T. 170
- kon** tetőnyílás KT 309, D 508, T. 171 *konəh kat* tetőnyílásos ház
- konək** meleg(ség) KT 310, D 510, T. 172
- konəm** bölcsesség, értelem (KT, D, T.) *konmətən* értelmek (Vj1/196)
- konəmtən-** célba ér, eltalál KT 316, D 505, T. 172
- konəyāl-** sült, süt, melegít KT 310, D 510, T. 171 *tompil ku oya konəyliltalnə* az ellenfél fejéhez odapörköltekor (Vj1/ 707)
- könt-** elfut, megszökik KT 319, D 517, T. 182 *köntəwtā-* futni hagy, enged (KT, D, T.) *wača əl köntəwtəlīm* ne engedjem a városba (Vj1/523)
- kōhkri-** csónaknak való fát kiváj (KT, D, T.) *ontləl kōhriṃ rīt juyəl kōhriṭal sāt'wəl* belseje kikalapált csónak fája kalapálása hallatszik (Vj8/4) – talán azonos a Ni *χuyχαρά*, Kaz. *χονχαρ*, O *χονκαρ* 'homorú, konkáv' szavakkal (KT 296, D 527)
- kor** fátlan mocsár KT 330, D 538, T. 183
- kör** 1. két kanyar közti folyóvonal KT 330, D 541, T. 183
- kör** 2. alak, kép, látvány KT 331, D 539, T. 183
- kori** hódprém bunda KT 332, D 548, T. 173

- kos** húsz KT 343, D 560, T. 174
- kəs** csillag KT 343, D 561, T. 174
- kot** hol KT 367, D 444, T. 174 *kotap* sehol *kotap antim* sehol sincs (Vj1/466)
- kotây-** ?lecsúszik (*kât-*, *kâtâylâ-* KT 363, D 569, T. 159) *il kotâywâl* lecsúszik, leereszkedik (Vj2/139)
- kotâl** nap KT 354, D 571, T. 175 *pâ aj pâ kotâl* egyik napról a másikra (lit. más éj, más nap) (Vj2/156)
- kōwayâl** mentén, hosszat KT 286, D 451 (T.) *tem torm oyti wâlsâmæn tōŋ kōwayâl* ezen a világon együtt élénk (Vj3/8)
- kō** nyomatékossító simuló szócska KT383
- kōčki** kard, szablya KT 446, D 593, T. 116
- kōjm** sámándob KT 384, D 596, T. 118 *kōjmæn kötaw nemæn jol* dobos kezű híres sámán (Vj1/619)
- kōy** kő KT 385, D 600, T. 116 *torâm jor kōy* ég közepi kő, ?Sarkcsillag
- kōyâl** csésze KT 391, D 604, T. 117
- köl** szó, szavak, beszéd KT 462, D 615, T. 118 *äræy kanččā nemæn kölñäti* ének kereső híres szavakkal (Vj1/2–3), *nñŋ kölän* a te szavaid, beszéded (Vj1/26), *kölænłät* szöveg (Vj2/4)
- köllæn** kikötő KT 467, D 619, T. 118 (itt: *kölñæn*), *amâltiw köllæn* vízi út a lékhez KT 467
- kōļ** ördög, gonosz szellem (KT 397, D 624)
- kōļō** *kūļi* síkos, jól csúszó (szán, csónak, út), könnyű, fürge járású, gyors beszédű KT 397, D 625, T. 127
- kōļæy** nyílt fátlan mocsár, be nem fagyott hely a mocsáron KT 398, D 627
- kōmæn** kint KT 402, D 636, T. 119
- kōņæy-** morog, brummog, üvölt (állat) KT 407, D 648, T. 120 *kōņæn sōj* morgó hang (Vj1/872)
- kōræy-** 1. esik, leesik, elesik KT 431, D 676, T. 121 *kat'pâ tōy kōræysam* majdnem oda estem (Vj1/138), *jæy kōræytil mā anta ulâm* elesésüket nem látom (Vj1/581–582)
- kōræy-** 2. forog, görög, gurul KT 424, D 671, T. 121 *kōræyta ku* forgó/pörgő férfi (galóca hatása alatt lévő ember) (Vj2/223), *kōræyta kōy* kerek köszörűkő
- kōræk** kerek, körben KT 424, D 671, T. 121
- kōri** tokhal KT 421, D 673, T. 120 *mārñæn kōri* ikrás tokhal (Vj1/230)
- kōrkæm-** teker(edik), körbejár, körbehajlít KT 424, D 671, T. 120 *māñnæ semnā kōrkæmtæsi* körülnéztem (Vj1/237–238)
- kōswä** varsafonásra alkalmas zelnicevessző KT 437, D 694, T. 122
- kōt** kéz, mellső láb, ág KT 452, D 698, T. 122 *māñnæ jæyæn kōtælōy kayrâmtâsj* apámat kezénél elkaptam (Vj1/350–351) *kōjmæn kötaw nemæn jol* dobos kezű híres sámán (Vj1/619) *jāwæt kötaw torâm nāŋk* hétágú égi vörösfenyő (Vj1/774), *mā wajkam kōtæl kūræl tōy arjâtłtâ* állatom kezét-lábát eltöri (Vj1/665–666)
- ku** férfi, hím KT 279, D 423, T. 187
- kul** 1. hal KT 380, D 466, T. 188 *pāntam kul* szárított hal *kulæn* halas, halban gazdag
- kul** 2. gabona, kenyér KT 366, D 468, T. 188
- kuntâ** 1. mikor, amikor 2. ha KT 310, D 444, T. 190
- kurnâylâ-** kitalál, felfedez, kételkedik KT 340, D 555, T. 191
- kusar** ?veszélyes (KT, D, T.) talán összefügg: Ni. *χusar* erős, éles *χusar wot* erős szél D 565 *kusar paŋkâlnâŋ* erős, veszélyes légyölő galócás szertartás (Vj2/45)

- kusêṇ** könnyelmű, könnyű(vérű), kikapós KT 343, D 562, T. 192
- kut** hat KT 361, D 570, T. 192
- kuť** íj nyírfakéreg bevonata KT 321, D 578, T. 193 *kuťâṇ* összetett, összerakott *aj kuťâṇ jāwæt kotâl* egyfolytában hét nap (Vj2/327)
- kuť-** csábít, csalogat, uszít, idomít KT 346, D 578, T. 193 *torêṁ nõy kuťmaṇ lōknə* égi jávor betanult útján (Vj1/380)
- kũj** mocsár KT 383, D 597, T. 126
- kül-** felkel KT 465, D 617, T. 125 *utê kül-* kiszáll a partra, erdőbe megy vö. **käləy-**
- kũl** *kũləṇ* vastag KT 461, D 616, T. 127
- kũləy-** 1. vizket, vakarózik 2. izeg-mozog, nem marad a helyén (állat) KT 468, D 631, T. 127
- kũləṇ:** *kũləṇ jay* (Vj1/27, *kuľâṇ*-ról javítva) talán *koľâṇ* ügyes-értelmes, *kũləṇ məy* vö. **koľ, kül'**
- kũl'** bögölycsípés okozta lyuk a rénszarvasbőrön KT 467, D 631, T. 125 *kũl'əṇ* bögölycsípte, lyukas *kũl' əṇk* fakérgen megjelenő gyanta(csepp). Talán ide sorolható: *kũləṇ məy* lyukacsos föld (Vj1/ 71, 76, 730, 990, Vj2/355)
- kũl'ältə-** ösztökél, buzdít (KT, D, T), *wajkam mǎnnə ilə kũl'ältəli* állatom előre hajtom (Vj1/520–521) *naj kuntânə nuk kũl'ältəṇān* ha az úrnő buzdítana téged (Vj1/923–924)
- kũm** ki KT 402, D 636, T. 125
- kũṇč** köröm, karom KT 408, D 645, T. 128
- kũṇṇji** könyök KT 448, D 647, T. 129
- kũr** láb KT 418, D 664, T. 130 *kũrə* gyalog
- kũrāt** körülbelül, mintegy KT 430, D 687, T. 130
- kũrəm** kürmä lépés, lábnyom, KT 426, D 665, T. 132
- kũrməytə-** lépeget KT 426, D 666, T. 130
- kũrt-** nem tud KT 435, D 687, T. 131, *nũṇ weltä kũrtsin* nem tudta megölni (Vj1/393–394)
- kũt** 1. távolság, köz 2. időszak, kor KT 450, D 701, T. 133 *kũtə* közé, *sat kälj kũtākə* száz holttest közé (Vj2/104, Vj5/10)
- kũt** 2. bár, akár (KT, D, T) *mǎ əntə kũt kojsəṁ* bár nem akartam (Vj1/100)
- kũtə** nahát, nocsak (KT, D 704, T.)
- kũtwälöy** középen, félbe KT 452, D 703, T. 134
- kũť-** (vad)nyomot követ KT 442, D 707, T. 134

I

- layətlə-** 1. bemegy, belép 2. meglátogat KT 1058, D 744, T. 194
- läysjintäyəl-** 1. **lōysjintäyəl-**
- lamj,** *lamât* pozitív értelmű jelző (KT, D, T.), vö. *əllə kar lamj puľ* nagy bika ?jókora falatja (Vj1/106), *öyi nowât lamj köl* leánykori ?kedves szó (Vj1/484), *lamât nõyṇ* ?értékes hús (szív) (Vj1/453)
- lanj** pozitív értelmű megszólítás (KT, D, T.) vö. *jāwæt ärəy säyaw kölñə əllə torêṁ lanj, nũṇä jōsəṁ* hét ének dallamú szóval nagy isten *lanj* hozzád jöttem (Vj1/266)
- läyəl-** vár, őriz; néz KT 1047, D 725 T 197 *läyəṁ-* (oda)néz, pillant, *läyililəwəl* nézeget (Vj1/63) vö. **liy-**
- lält-** lélegzik KT 1106, D 750, T 197 vö. **lil**

- lältäp** lélegzés (KT, D, T.) *lältäp ätäm* lélegezni nehéz (Vj1/601)
- läŋki** mókus KT 1067, D 780, T. 198
- lät** idő KT 1097, D 810, T. 198 elvont főnév és gyűjtőnévképző: *köləŋlät* nyelv, beszéd (Vj2/4) *öyŋlät päkəŋ lä* lányok, fiúk népe (Vj2/5)
- lewəŋ** előszoba, pitvar KT 1080, D 788, T. 206
- lewəs** tülevél, fenyőág KT 1045, D 790, T. 206
- liy-** 1. néz, tekint 2. őriz, vigyáz 3. megcéloz KT 1047, D 725, T. 206 vö. még **läyäl-**
- lil** élet, lélegzet, lélek KT 1105, D 749, T. 207 *tə lilə wältə kotəlnə* ezen az eleven napon (Vj2/193) vö. **lält-**
- lilyäl-** összekeveredik KT 1111, D 751, T. 207 *lilkəlləw* összekeveredünk (Vj2/156)
- liw** ?gennyese sebhely, ragya ?pizok, maszat (KT 1053, D 729, T. 206) *liw wəñəmpəw jakəŋ lä* ?ragyás/szutykos arcú emberiség (Vj2/93)
- liwə-** repül, siklik (KT, D, T.) *wajkam mənə liwəwə* állatom hozzám repül (Vj1/500–501, 630)
- loy** ló KT 1043, D 730, T. 210 *awtəŋ loy* sörényes ló (Vj9/13)
- lōy** csont KT 1044, D 730, T. 214
- lōyəs** barát KT 1056, D 743, T. 211 *nūŋ lōysan* barátod (Vj1/347) *lōysa!* megszólítás (Vj1/348)
- lōyəsəl-** odacsap KT 1056, D 743, T. 201
- lōysintəyəl-** verekszik (KT 1060, D 744, T. 201) *mūyi ləysintəyəsəmən* miért verekedtünk (Vj1/394–396)
- loj-** kakukkol, csicsereg, madárhangot ad KT 1043, D 720, T. 211 *hələm luj* ének (Vj9/36)
- lōŋkəmtə-** felhalmoz (KT, D, T.) *kul samj päj təy kat jora il lōŋkəmtəstə* a halpikkelyeket e ház közepére halmozta (Vj1/213) vö. Szurg *luŋtəmtə-* beszúr, leállít KT 1118, D 771, T. 219
- lōŋət-** olvas, számol, előad KT 1063, D 784, T. 216 *soləŋ maŋt' lōŋətaməti* hogy léha mesét elmondhassak (Vj1/30–31), *kaŋ' əntə kəntəy ku pələm sōjə lōŋətantəwəlt* majdnem emberi beszédnek hallatszott (Vj1/651)
- luj** madárhang, csicsérgés (KT, D, T.) *hələm luj* ének (Vj9/36)
- lus** szakáll KT 1094, D 809, T. 219

l'

- l'āŋ:** ?? *l'āŋkotəljor* dél, a nap közepe (Vj1/292)
- l'āŋa-** zeng, cseng *l'āŋəlt-*, *l'āŋəy-* cseng KT 1116, D 872, T. 223 *l'āŋi* csengő (kislány bölcsőjére akasztva)
- l'äk-** lő, hajít, dob KT 1115, D 864, T. 222
- l'ök** sarok KT 1114, D 866, T. 225

!

- läk** piszok, szemét KT 472, D 815, T. 229 *läkəŋ* piszkos, szemetes
- läki** mancs KT 475, D 823, T. 226 *köt läki* mellső mancs
- lämät'** lapos, nem kerek (KT 483, D 835) *əllə kar lamj pul* nagy bika lapos (hús)darabja (Vj1/106)
- lämpaytə-** odaállít (KT, D, T.) *männə tōy lämpaytəsj* [a lovamat] odaállítottam (Vj1/530–531) vö. **lämpəytə-**

- laŋ** szilács, világítófáklya (KT 479, D 841, T. 227)
- laš̌kômt-** kifog, elenged, szabadon enged KT 491, D 855, T 230 *laš̌kâlât-* levetkőzik
- lat** gödör, hely KT 492, D 855, T. 227
- ławaytâ-** beszél, mond (D 862) *ławaytâsi* mondatott (Vj2/195) *kəɾəy hāləm kəɾəy kōl āl lāwaytātān* bűnös nyelv bűnös szavát ne mondjátok (Vj2/243)
- ławât'** eső KT 470, D 852, T. 231 *ławât'ān* esős
- ləmpəytâ-** megtámad (KT, D, T.) *t'ā ləmpəytasim* megtámadtam (Vj8/18) vö. **ləmpaytâ-**
- ləpəyləm** sötét (KT, D, T.) *wiṭ ləpəyləm torām putāw* mindig sötét világ vége (Vj1/516)
- ləw** villás hegyű nyílvevessző, kétágú nyílhegy KT 488, D 846, T. 222
- lip** fecske KT 488, D 847, T. 233 *torām jor kōləŋ lip* ég közepi beszédes fecske (az énekes ihletője) KT 1016, (Vj1/59–60, 969–970)
- liš̌kām-** felnevet KT 491, D 854, T. 234
- ləy** magas, meredek part KT 479, D 819, T. 235
- ləŋkâlâtānt-** kopogtat KT 482, D 844, T. 238
- ləy-** illatozik KT 479, D 819,
- ləyəm-** bedug, lök (KT 477, D 826, T 240) *hālə kōč̌ki kūtāl ontā t'a ləyəmtəsət* négy szablya közé zártak (Vj1/405)
- lək** út, ösvény, nyom KT 472, D 820, T. 236
- ləŋ-** *ləŋkil-* betakar, befed KT 480, D 842, T. 237 *naj pōrkj məŋā t'ā lūŋkāľtəstə* a füst elfedett minket (Vj1/600–601) *uyām nōŋjā lūŋkāľtəlim* fejem előtted befedem (Vj1/188)
- lūŋkwə** takaró KT 480, D 842, T. 240 vö. **ləŋ-**

m

- māč** utazás, vándorlás KT 548, D 886, T. 264 *māčāŋ lōk* vándorút
- māyəl** kör, környék, környezet KT 511, D 906, T. 248
- maŋt'** mese, *maŋt'*- mesél KT 531, D 942, T. 243 *maŋt' maŋt'tā ku* mesét mesélő férfi (Vj1/658–659)
- māra-** megnedvesedik, átázik KT 543, D 953, T. 250
- mas-** kell, szükséges KT 545, D 967, T. 243 *mūyāli jūyā maswāl* mi kell neki (Vj1/67)
- mā** én KT 523, D 884, T. 244 *mānā* nekem, *mānt* engem, *mənnə* általam, *mānōy* tőlem, *mānnām* én egyedül, *mātim* én magam, *mākō* bizony én (Vj1/8)
- māŋi-** le/meg/behajlik KT 524, D 933, T. 245
- mārən** ikra KT 540, D 963, T. 245, *mārənəŋ* ikrás, *mārənəŋ kul* nöstény hal
- mə-** ad KT 553, D 885, T. 276
- məy** föld KT 504, D 898, T. 272 *məyoyti* földfelszín
- məyālōŋ** *puyəl* szőlőkup falu a Vaszjugan folyón, or. Juginy KT 505 (Vj3)
- mel-** elfér KT 560, D 919, T. 253 *wet mārənəŋ kul meli kōyəl* csésze, melyben öt ikrás hal elfér (Vj1/58)
- məli** melyik, milyen KT 499, D 878, T 274
- mən-** megy KT 527, D 931, T. 274 *nuy̌pa məntiləm mā kəlkalīm* éreztem, hogy felfelé megyek (Vj1/45–47) *nūŋ jəyən məŋkal* apád elment (Vj1/144)
- məŋ** mi sokan D 884, T. 275
- mərəy-** zajong, süvölt KT 537, D 959, T. 276 *toy̌j pəŋk mərəŋ sōjnə* tavaszi császármadár süvöltő hangján (Vj1/946)
- mərəm** csak KT 540, D 963, T. 276

- mesəl̥kəltə-** járkál, cammog (KT, D, T.) *kolâḡ wont kiwālnâ mesəl̥kəltəlim* lucfenyőerdős domboldalon járkálok (Vj8/2) vö: *mesəl̥ j̥j̥j̥* medvecammogásra utaló folyónév (KT 545)
- mətä** valami KT 497, D 879, T. 276 *mətä-jöḡat* valamennyi (Vj1/20)
- mətčim** mennyi KT 498, D 876, T. 277
- miḡar** ugrósportnál használt, vesszőből font akadály KT 510, D 915, T. 255
- milnäm** véletlenül, vaktában, csukott szemmel KT 557, D 924, T. 255
- min** mi ketten D 884, T. 255
- mijč** bűn KT 549, D 889, T. 257
- mij̥kij̥** szélfúvás KT 517, D 948, T. 258
- mij̥laltä-** integet (KT, D, T.) K. *mij̥laltällal* integetnek (Vj1/346) vö. **mij̥kij̥**
- mijr** nép, emberek, lakosság KT 534, D 952, T. 258
- mijtčä-** vádol, fenyeget KT 550, D 889, T. 259
- mōḡ** = *mōk* fióka, gyermek, tojás KT 503, D 902, T. 260
- mōḡäl-** forog, forgat KT 512, D 906, T. 260
- mōḡäl-** kínál, felajánl KT 514, D 908, (T.) *männä mōḡälli* kínálok (Vj3/23)
- mōḡit:** ?rokonság (KT 510, D 916, T.) *aj mōḡitâw* egykorú, azonos nagyságú/növésű *aj mōḡitâw kät kukân* egyivású két ember (Vj3/1) ?vö. **mōḡ**
- mōl̥ḡ** mormog, brummog KT 521, D 929, T. 265
- mōl̥kij̥-** elfelejt, *mōl̥kij̥mätä-* megfeledkezik KT 522, D 926, T. 249 *il äl mōl̥kij̥ tusati* el ne felejtsek (Vj1/560, 623)
- mōḡäl** köteg, kéve, csokor, csomó KT 528, D 938, T. 266
- mōḡkij̥** tuskó, fatönk, kinövés (KT 502, D 948, T. 261)
- mōrēḡ** 1. egész, teljes 2. tömör, vaskos KT 538, D 961, T. 267
- mori-** eltörik KT 536, D 957, T. 262
- mörtij̥** 1. teljesen, egészen 2. erős, egészséges KT 542, D 961, T. 266
- moši** lehet (< or. может) (KT, D, T.) *torâmnä kārēḡ köl moši äntäli* prosit werli isten a bűnös szót lehet, hogy megbocsátja vagy nem (Vj2/191–192)
- mōḡäl** mell KT 514, D 909, T. 264
- mōḡäl** 1. rész, juss, sor, akarat, 2. oldal, irány KT 513, D 908, T. 264
- mōḡäl** tavi hal, ónos jász KT 513, D 910, T. 264
- mōḡäl'** legkisebb gyerek v. állatkölyök KT 514, D 912, T. 264
- mōḡar** bunkó, buzogány KT 510, D 915 T. 264
- mōḡar-** (zelnicebogyót) szétnyom, összezúz (KT, D, T.) *mōḡräm jōm* zúzott zelnice (Vj1/232, 709, 744)
- mōḡräl'i** csapda része, a retesz fogója KT 515, D 915, T. 263
- mōḡkäm** kígyó KT 518, D 948, T. 264
- muytj̥** keresztül KT 515, D 917, T. 267
- mul-** imádkozik, esküt tesz, áldozatot bemutat KT 556, D 921, T. 268 *mulwâs* imádkozás, ima (Vj1/220)
- muḡkäl'** gomb KT 519, D 950, T. 269 *mōḡl'âḡ korj̥ kōraw nāj* Gombos-hódprémbunda-úrnő (személynév) (Vj/1 801, 812, 1005)
- murlēḡ** /š̥k hóban kitaposott út, ember nyoma a hóban KT 544, D 962, T. 269
- müḡ** bucka, zsombék KT 504, D 903, T. 255
- müḡi** *müḡüli* mi, micsoda KT 495, D 878, T. 271 *müḡi t'atj̥* hogyan (Vj1/151), *müḡilikä* mi célból (Vj1/711), *müḡil'ä* miért (Vj1/320, 712)

mũkə! légyölő galóca fehér pöttyökkel KT 508, D 911, (T.) *mũyləŋ ɔɣəw* pettyes fejű (Vj2/71)

mü! sapka KT 520, D 926, T. 271

n

năy medve által agyoncsapott állat teteme KT 566, D 984, T. 281 *mănt ili năyaliy nŭŋpi mănă kirkəlsən* te is azért jöttél, hogy megegyél, mint egy dögöt (Vj1/355–356)

nāməs értelem, emlékezet KT 582, D 1001, T. 282 *nāmsəŋ* okos, eszes, értelmes *nāməs kŷt'* megharagszik, feldühödik (Vj1/419), *mānpi atmoy jəntə nāməs kŷjita* engem is felbosszantson (Vj1/422–423) *torəm nāməs əl kŷatŷ* isten ne haragudjon (Vj1/697) *tōŋ nāmsətən wəltənə* ha úgy akarnátok (Vj1/539–540)

nāra- hidat ver, vmivel befed, pallót rak, utat épít KT 596, D 1016, T. 238

nawət- úszik, sodródik az árral KT 586, D 1008, T. 279

năyi fehér, világos KT 562, D 990, T. 279

năj tűz, úrnő, istennő, KT 561 D 980, T. 280 *sat năləmpə intə năj* száz nyelvű égő tűz (Vj5/23), *kāt năjkən* két úrnő (Vj1/986)

nāmən fent a parton KT 570, D 986, T. 280

nāmət nemez, filc, túpárna KT 580, D 1003, T. 280

năŋk vörösfenyő KT 578, D 1005, T. 280

nărəy kard KT 590, D 1019, T. 281 *nărəkət* kardok

nărsəŋ ?fiatal lomboserdős (hely) (KT, D, T.) *nărsəŋ wont kŷwəlnə* fiatal lomboserdős domboldalon (Vj8/1) *nărsəm* (Vj8/25) ?vö. **ńər**

nəki- lök, bök (KT) D 991, T. 295

nəkislə- lök(ödik) (KT 576, D 984, T. 295)

nem név KT 579, D 998, T. 284 *nemä* nagyon, *nemə* felsőfokot jelző partikula (KarjGr 173–174) *neməŋ paŋk* híres galóca (Vj2/6), *nemin* valójában, helyesen, igazán

nəŋ ti (KT) D 1004, T. 295

ni, niŋ- nő KT 576, D 977, T. 285 *əjni* leány (Vj3/6), *kāt niŋkən* két nő (Vj1/1010)

nik le a vízhez KT 569, D 984, T. 285

nipik papír, levél, könyv KT 584, D 1007, T. 286

nir- hangszeren játszik KT 593, D 1012, T. 287

nir palló, halrekesztéket összetartó gerenda KT 590, D 1016, T. 294 *tem jəŋkən jŷɣəl woɣəl'* *nirnə* eme vizes folyócska keskeny pallójánál (Vj4/2)

niwəl: ?? (KT, D, T.) *seŋwəriki niwəl kōr* magas vízállás havi ?folyóvonal (Vj1/387)

niŋ- ?? fut (KT, D, T.) *jəwət loy niŋtə* kat hét lovat futtató ház (Vj1/55) talán vö. **ńiŋt'**

noy béklyó (KT 569, D 988) *pəkəŋ əjnoy* kötőfék (Vj1/942)

noka- csíp KT 575, D 987, T. 288 *nofaltə-* csíp, csőrrel vág, *kuləŋ möyləm t'ä nokimsim* halas mellem megcsíptem (Vj1/164)

nəmən fent KT 567, D 989, T. 289

nomlēm- gondol, *noməysil-* gondolkozik KT 581, D 1001, T. 288 *noməysilləm* gondolkodom (Vj1/11)

nor- *norəysil-* *norəmtə-*, *năra-* hajol, (fejet) hajt, bólint (KT 595, D 1015, 1016, T.) *mă nōŋă nărasəm* én hozzád hajoltam (Vj1/198), *ăr awtəŋ ɔylamən jŷɣə norəmtəsımən* sok hajas fejünket felé meghajtottuk (Vj1/907), *tōy norəysillim* oda hajtom (Vj2/313)

nor nyél, fogó, fül, szár KT 588, D 1013, T. 289 *norəŋ* füles, *norəŋ məy* (Vj9/12)

nörâŷ- morog, korog, dörög KT 591, D 1019, T. 292, *nörâŷ* dörög (Vj1/145, 947)
nörâk egyenes KT 591, D 1019, T. 292 *nörâkkâ* egyenesen, rögtön, megállás nélkül
nowât korszak, életkor, idő, nemzedéknyi idő KT 585, D 1009, T. 290 *nowtj* kori, *nowtâŷ*
 koros, hosszú életű *nowât ontâr* élet KT 930, *nowtâŷ ôyi nowtâŷ pây* hosszúéletű
 lány, hosszúéletű fiú (Vj2/9)
nöŷar nyereg (KT 573, D 996, T. 290)
nöŷi 1. mitikus nőalak 2. fagomba KT 577, D 1004, T. 290
nuyât- óv, vigyáz rá, sajnál KT 574, D 997, T. 293
nuk *nuy*, *nuypa* fel(felé) KT 566, D 988, T. 293 *nukâpa paŷkâl-* galóccával sámánol (Vj2/15)
nukal- kopogtat T. 293 (KT, D)
nur bosszú KT 589, D 1015, T. 294
nűŷä- hintázik, ringat(ózik) KT 565, D 991, T. 292 *nűŷat-* ringat, *nűŷat nűŷäläm* ringatlak
 téged (Vj6/4) *ôyi nűŷtäm* lányt ringattam (Vj6/2)
nűŷ te (KT) D 1004, T. 294 *nűŷä* neked, hozzád, *nűŷä* általad

ń

ńal nyíl KT 644, D 1040, T. 297 *ńalweŷ* nyílnyél T. 520
ńâl- fakérget lehánt KT 644, D 1041, T. 303
ńâla- nyal KT 650b, D 1047, T. 303
ńâlŷ rozsdás KT 646, D 1044, T. 303
ńâläm nyelv KT 649, D 1049, T. 299 *ńâläm čeyä* beszélt nyelv, tájszólás, beszédmód
 (Vj9/20), *ńâläm jônä* nyelv töve (Vj1/36), *ńâläm luj* ének (Vj9/36)
ńäræŷ 1. nyers, éretlen 2. csupasz, kopasz KT 630, D 1076, T. 299 *ńärkelæw* csupasz testű
 (Vj1/128)
ńäræk: *ńärâk ont* hasüreg KT 633, D 1077, T. 300
ńälä négy KT 647, D 1048, T. 321
ńelæŷtâ- (hirtelen) lenyel KT 648, D 1042, T. 309
ńämæč csont- v. faszerszám csalán feldolgozására KT 620, D 1055, T. 322
ńær- húz KT 637, D 1067, T. 322 *ńærimtâ-* meghúz
ńær sűrűn benőtt lombos erdő (Trj KT 628, D 1066, T. 322) talán vö. **närsæŷ**
ńŷlæŷ nyolc KT 649, D 1048, T. 311
ńŷŷtâ- pihen KT 625, D 1062, T. 312 vö. **ńŷŷtâ-**
ńŷr lábbeli KT 629, D 1070, T. 312
ńöŷ jávorszarvas KT 602, D 1029, T. 315
ńöŷâl- 1. mozog, mozdul, 2. mozdít, ringat 3. útra kel, elindul KT 609, D 1031, T. 316
torâmnä űöŷâlkâllŷ isten által indított (Vj2/116)
ńoyŷ hús KT 603, D 1030, T. 312 *ńoyŷmteläm* egész testem (Vj1/180), *ńoyŷŷ wan* izmos
 váll (Vj1/841–842)
ńol 1. medve vére, 2. rozsdás szín a forrásvízben, vízparton KT 644, D 1044, T. 317 *ńolŷŷ*
læŷ rozsdaszínű magas part (Vj1/162)
ńöl orr, csőr KT 643, D 1045, T. 317 *ńöl-pŷlt* orrlyuk (Vj1/285)
ńolt- esküszik, esküt tesz KT 652, D 1046, T. 313 vö. **ńultâwtâ-**
ńöŷk gólya, fekete gólya, gázlómadár KT 614, D 1063, T. 315 *ńöŷk tarâŷ* kócsag, gém
ńöŷl mok gólyafióka (Vj1/134)
ńuyâl- követ, üldöz, utolér KT 611, D 1034, T. 319
ńula együtt, össze, egymással, egymáshoz KT 647, D 1048, T. 319

ńultâwtâ- megesket KT 653, D 1046, T. 314 vö. **ńolt-**
ńulwâs eskü, átok KT 653, D 1046, T. 320
ńur kikészített bőr KT 626, D 1072, T. 320

o, ɔ, ǫ

oɣ sodrás KT 15, D 28, T. 324
ɔɣ fej KT 21, D 30, T. 323 *sărnâη ɔɣâw* aranyos fejű, *ɔɣ sǫɣ* (fejszőr) haj, *ɔɣ pǎn-* fejet hajt, *uyâm* fejem (Vj1/162)
oɣâl- önt, szór (Szurg KT 30, D 39, T. 325)
oɣâr magas KT 24, D 46, T. 325
ɔɣât földszoros KT 27, D 49, T. 326 *oɣât-* csónakot áthúz a földszoroson
ɔɣpî ajtónyílás KT 15, D 27, T. 324
oɣti-, *aɣât-* köp, hány KT 26, D 48, T. 12 *kǎntâɣ ku wâr wiłłä ilok oɣtilawəl* mintha embervért köpködne (Vj1/828–829)
oɣti vmi felszíne KT 21, D 32, T. 325
olwintâɣ szövet, (törlő)kendő KT 122, D 85, T. 326 *näɣə olwintâɣ* pamut/lenvászon (Vj2/281)
ɔŋčâɣ erdeifenyő KT 55, D 113, T. 327
onâl- megtud, megismer, tanul KT 62, D 125, T. 327
ont belső KT 56, D 117, T. 327
ontâr hosszúság, időtartam, távolság KT 60, D 127, T. 327
ońt', ońtkul halvonulás (tengerből folyóba) KT 64, D 132, T. 328
õη nyílás, száj, torkolat KT 32, D 134, T. 334
ɔŋk gyanta KT 35, D 135, T. 328
ort hős KT 82, D 177, T. 329
os még, ismét, következő KT 86, D 189, T. 329
ot dolog, tárgy KT 100, D 205, T. 329

ö, ǫ, ǫ

öɣâl- hisz KT 19, D 40, T. 331
öɣâl- jóllakik KT 19, (D 40), T. 331
öɣam- *öymil-* csókol(ózik), becéz KT 17, D 42, T. 331
öɣat magas hegyfok, bérc KT 18, D 50, T. 47 *čoyâm sǎŋkî kujâη öɣat* havas homokú népes bérc (városnév) (Vj1/198)
öɣat- vág KT 18, D 50, T. 331
öyi leány KT 16, D 37, T. 330 *öɣâη kat* lányos ház
öræɣ több, fölös, túl KT 74, D 167, T. 335
ötâl-: *lǎŋki ötälwəl* mókusz ugrál KT 108, D 204, T. 331 vö: **üt-**

p

păčâɣ-: *pačaytâ-* széthasít, kidönt (fát, ide-oda mozgatva) KT 755, D 1091, T. 348 *ǎłlə soy păčâɣtal kollâm* hallom, amint a nagy féreg széthasítja a fát (Vj1/385)
păɣ fiú, fia vkinek KT 664, D 1110, T. 348 *păkâη kat* fiús ház
payâl 1. talp 2. a láb helye a sílécen KT 673, D 1108, T. 336
payâl' - 1. nyom, szorít, összenyom 2. kényszerít KT 678, D 1127, T. 337

- păyâr** ?sárga, rézvrös (KT 767, D 1128, T. 349) *păyâr tŭyti täl 'wəl* sárga tűzzel parázslík (Vj1/708)
- payâr** sziget (KT 671, D 1128, T. 346)
- paj** 1. gazdag, tehetős KT 656, D 1101, T. 337 *pajartati* főszolgának (Vj1/104)
- paj** 2. nyárfa KT 658, D 1100, T. 337
- păjê** csomó, rög KT 659, D 1105, T. 349 *păjaŋ* csomós, rögös
- păjlaŋ** szárny KT 660, D 1106, T. 349
- păki** baba KT 665, D 1117, T. 349
- pam** fű, széna KT 701, D 1165, T. 338
- păn-** 1. tesz, helyez, rak 2. megrak, üt KT 712, D 1169, T. 351 *männə möyarnä aj jotê* *pănsat* én a bunkóval egyre ütöttem őket (Vj1/729)
- pănaŋ** *juy* húros hangszer KT 706, D 1175, T. 350
- pănčältê-** megérlel, süt, szárít (húst, halat) KT 711, D 1177, T. 351
- pănê** húr KT 705, D 1174, T. 351
- paŋk** légyölő galóca KT 688, D 1187, T. 339, *paŋkâl-* légyölő galóca segítségével sámánol, *paŋlâmnâŋ* légyölő galóca hatása alatt született ének (Vj2) *paŋkâlnâŋ* légyölő galócás szertartás (Vj2/45)
- părê** csapat, raj, nyáj KT 722, D 1204, T. 352 *sajê păra* kerceréce raj (Vj2/25)
- pari** ételáldozat, lakoma KT 723, D 1203, T. 340
- pas** 1. kesztyű, 2. darázs, 3. jel, folt KT 738, D 1222, T. 340
- pas-** megjelöl (D 1224) *torâm pusti/pustaŋ oyâr mæy* isten által megjelölendő magas föld (Vj2/34, 144, 175, 175, 257)
- păsêl** mellékfolyó, vízfolyás, csatorna KT 741, D 1229, T. 353
- pasəm-** csöpög KT 743, D 1227, T. 341
- pat-** fagy KT 769, D 1233, T. 342 *patâm* fagyott, *patil-* megfagy, *patêl-* megfagy(aszt)
- patêr-** felszed, bedug KT 767, D 1249, T. 342
- pat'** széle, vége, határa vminek KT 747, D 1250, T. 342 *tem torâm ku pu'alati* a föld végső határáig (Vj5/16) 343
- păyâl-** kovácsol, vasat önt KT 676, D 1120, T. 342 *păylâysântil* kovácsolása (Vj1/646–647)
- păyê-**, *păyê-* elejt, elveszít KT 673, D 1132, T. 343 *mæy oytâja mânt păyêwêlt* földre döntenek engem (Vj1/ 584–585), *juŋk păyêli kotâl* hőst elveszejtő nap (Vj1/ 445)
- păj** 1. halom, domb 2. viharfelhő KT 654, D 1101, T. 343 *jâwêł sŭymêł jal 'tê păj* hét nyírfa álló domb (szent hely) (Vj1/49)
- păjəysə-** imádkozik, áldozatot bemutat (KT 659, D 1106, T. 344) *tôl ilê jəyê păjəysêlêł* így imádkozom hozzájuk (Vj2/316)
- păk** fék, kantár KT 663, D 1111, T. 344 *păk pŭyêł* gyeplő
- păm(il)-** tanít, mutat KT 705, D 1166, T. 344 *pămi wertamnê* amint észreveszem (Vj1/386)
- pânt-** szárít, szárad KT 714, D 1178, T. 344
- pânt'əy** fukar, zsugori KT 717 (*pănčək*), D 1185, T. 345 *nəŋ pânt'əy jay wăstêy* ti fukar emberek vagytok (Vj1/726)
- părt-** parancsol, kényszerít KT 737, D 1218, T. 345 *torâmnê pirti* isten rendelte (Vj2/11)
- păči-** *păčəyêł-* szétszed, letép KT 757, D 1100, T. 387
- pəytə** fekete KT 682, D 1135, T. 387
- pəl** fül T. 385, D 1140, KT 775 *ăr awtêŋ pil awtêŋ oy* sok hajás fül, hajás fej (Vj1/272)
- pəl-** fél KT 778, D 1142, T. 389 *pəltəm-* megijed, elijed
- pel** szabályos alakú nyírkéreg, melyből a sátoztetőt varrják KT 781, D 1138, T. 356

- pelä** erdős hegyoldal KT 775, D 1148, T. 356
- pälät** magasság, méret KT 777, D 1143, T. 388
- pelə** faburkolat KT 781, D 1149, T 357 *kat pelə* padló *peläŋ kat* padlós ház (Vj1/3)
- pələm** ajak KT 782, D 1150, T 390 *pələm sōj* beszéd (Vj1/498)
- pələŋ** felhő KT 781, D 1151, T. 390
- peļək** fél, oldal, irány KT 695, D 1159, T. 357 *kat jəpēlkā* házba (Vj1/98), *tōm t'arās peļkā* a tenger túlsó partjára (Vj1/634), *kāt lōkən peļkā* két út felé (Vj1/950)
- peļkəyint-** széthasad, megreped, félbeszakad KT 698, D 1161, T. 357
- pent-** el/bezár, eltorlaszol, el/betakar KT 714, D 1179, T. 357
- pənt** 1. út, ösvény 2. gyöngyhímzés a ruhán (KT 712, D 1180, T. 391)
- pəñ** (mérő)kanál KT 716, D 1183, T. 391
- pəŋk** császármadár KT 690, D 1188, T. 391
- pəṛəy** idegen KT 727, D 1208, *pəṛəy məy* idegen föld, *pəṛəy peļək* fonákja vminek
- pert** deszka KT 735, D 1218, T. 358 *pertlām* deszkáim (Vj1/233)
- pəs** ár (szerszám) KT 741, D 1225, T. 393
- pəs** *pəsəy* (V) *pəš* (Vj) oh, jaj, ah KT 741, D 1225, T. 393
- pəs-** elnémul, megdermed, elzsibbad KT 745, D 1226, T. 394 *jūy kayām paŋk əj puñnā wiļlā* *pəsi* öt szárított galóca egy darabja mintha elzsibbasztotta volna (Vj1/732)
- pəṭə** vmi mélye, feneke, vége KT 763, D 1240, T. 395 *amtāw pəṭā enəmtəmām öyim* bölcső mélyén felnevelt lányom (Vj1/749) *pəṭāl torāmnā* később (Vj1/582, 586) *pəṭālñə* azután (Vj1/588, 590, 595)
- peṭ'ä** üdvözet, köszönés, *pəṭ'ä wer-* köszön KT 748, D 1253, T. 395
- pil** társ, barát, pár(ja vkinek) KT 779, D 1144, T. 359 *pil-ku* barát, *pilləy* egyedül
- pil** felé, felől, irányába KT 789, D 1145, *əja-pil* fiatalabb T. 22
- piltə-** segít KT 788, D 1144, T. 360
- piñč-** *piñč-* 1. két fatörzs csikorogva egymásra dől, súrlódik 2. lassan mozog KT 756, D 1090, T. 366
- pirnä** kereszt KT 733, D 1214, T. 362
- pirnält-** keresztet vet, imádkozik KT 734, D 1215, T. 362
- pit-** 1. jut, kerül, születik 2. esik, hullik, vedlik KT 772, D 1236, T. 362 *tim al pitəm nōŋə!* *mək* idén született kócsagfióka (Vj1/142–143)
- pit'** comb, csipő KT 747, D 1251, T 363
- pič** 1. szál, rost, fonal 2. réteg 3. alkalom, -szor/ször KT 752, D 1089, T. 363
- pič-** lassan mozog KT 756, D 1090, T. 366
- pičəŋ** később, után KT 757, D 1099, T. 364 *pičəŋ pəṭāl torāmnā* később (Vj1/582)
- pijəṛ** réteg KT 671, D 1129, T. 364 *kipjəṛ wōkkəŋ* kétszer olyan erős
- piṛəysə-** kér(dez) KT 724, D 1205, T. 365 *əsmā piṛəysəlām* anyámat kérlelem (Vj1/248)
- piṛnə** után KT 721, D 1199, T. 365
- poč** 1. ruha, cipő háta 2. tarkó, sarok 3. nemzetség, nemzedék KT 751, D 1091, T. 367
- počka** hordó (< or. бочка) (KT, D, T.)
- pöyäl-** fűj KT 661, D 1114, T. 374
- pojəṛ** csöves szárú növény KT 670, D 1129, T. 368
- pojəṭ** ürülék, trágya KT 672, D 1135, T. 368
- pojli** gyomor, has, bendő, pocak KT 679D 1126, T. 367
- pojsem** jégeső KT 657, D 1103, T. 368
- pöl-** *pöləylä-* 1. spriccel, fröcsköl 2. füstöl KT 785, D 1146, T. 376

- põṇḡl** oldal KT 687, D 1192, T. 377
põr fúró KT 720, D 1200, T. 377
põr- harap, rág KT 736, D 1202, T. 378
porõylil- elrepül KT 727, D 1211, T. 370
põrêk fa töve KT 725, D 1208, T. 379
põrêl' jégcsákány KT 730, D 1201, T. 379
põrêl'kam lyuk a jégcsákányon a nyélnek KT 302, D 493, T. 144 (a nyél vastagabb vége)
porê-m- tapos KT 728, D 1212, T. 370 *porênt-* rálép *tärnəṇ lōkətan tāt ilən porêntjtān* hadi utatokat ím tovább tapossátok (Vj1/ 541–542)
põrkj füst KT 731, D 1209, T. 378
põrt dög (medve zsákmánya) KT 720, D 1202, T. 378 *põr ili* dögevő (Vj1/313, 590)
pos- 1. ruhát mos 2. orrot fúj KT 744, D 1226, T. 371
pot- elfut, elszökik, menekül KT 769, D 1238, T. 371 *pottâ ni* menekülő nő (Vj3/25)
põt pud (mértékegység) KT 760, D 1239, T. 384
põy forrás, patak, ér KT 664, D 1117, T. 372
põy- elzavar, elűz KT 681, D 111, T. 372 *põyəkəta-* üldözni kezd (Vj1/551) *põyəntə-* szétrepül (szikra), *põyəṇ tüyti sulaw kat* szétreppenő tüzes szikrájú ház (Vj9/19)
põyəl- furdik KT 678, D 1122, T. 372
põñək vége, hegye vminek, madárcsőr, állatpofa KT 709, D 1178, T. 381
põṇk fog KT 689, D 1188, T. 373 *kos põṇk pəntəw jul* húsz foggal körberakott száz (Vj2/344)
põṇkəl- kimelegszik, megizzad (munkától, gyors járástól) KT 692, D 1192, T. 381
prosit bocsánat (< or. простить) (KT, D, T.) *torəmnə kəṛəṇ nāləm kəṛəṇ köl prosit werli* Isten a bűnös nyelvet, bűnös szót megbocsátja (Vj2/191–192)
puyəl falu KT 675, D 1122, T. 381
pul- bedug KT 786, D 1147, T. 382
pun hajszál, szőr, pehely KT 706, D 1173, T. 383 *punəṇ məy* mohás föld (Vj1/815–816) *wajəṇ pun koḷəṇ uyəṇ* szőrmesapkas okos fejem (Vj2/308)
put fazék KT 761, D 1239, T. 384
putəl *jəṇk* fagyott vízfelszín KT 761, D 1235, T. 385
putəw kör alakú tárgy széle KT 766, D 1247 (T.) *kat putəw* a sátor fala melletti hely, *torəṇ putəw* a világ vége, az ég széle (Vj1/516), *putwəl uləy torəṇ putəw* vége láthatatlan világ vége (Vj9/52–53)
putlōyəl- meg/befagy KT 771, D 1234, T. 385
püyəl hordszíz, heveder, zsinór KT 675, D 1123, T. 385
pũkāl̃i csapda kioldója, billentyű, fegyver ravasza KT 667, D 1127, T. 386
pülki kacsafajta KT 732, D 1149, T. 355
pült lyuk, nyílás KT 780, D 1153, T. 385 *nől pültkələy* két orrlyukán keresztül (Vj1/285)
püt halliszt KT 762, D 1240, T. 386
püt'ki madár, veréb KT 750, D 1254, T. 386

r

- rat** tűzhely (KT 811, D 1284, T. 399)
rät' öregember KT 809, D 1288, T. 400
rəy- elrepül, elugrik, spriccel KT 801, D 1263, T. 408
rəyəmt- elejt, leejt, elenged KT 801, D 1264, T. 408

rəkətə- dob, hajít KT 799, D 1264, T. 409
riyōmt- (ki)dönt KT 796, D 1259, T. 404
rīt csónak KT 812, D 1284, T. 404
rōnt fülbevaló KT 805, D 1273, T. 405
rōt szeplő (KT 811, D 1286, T. 406)
rōyim- 1. ráz, kiráz 2. integet KT 792, D 1266, T. 406 *kāt lakikēn útā rōyimsākēn* két mancsom az erdő felé intett (Vj8/27)
rumka kupica (< or. рюмка) T. 407 (KT 804, D)

s

sāyê dallam, motívum KT 827, D 1310, T. 419 *jāwæt ārəy sāyêw köl* hét ének dallamú szó (Vj1, Vj8) vö. ?**sāyta**
sayêl fahasáb, lécső, amiből a varsát csinálják KT 842, D 1314, T. 410
sāyōmlê- említ, mond, beszél, énekel (KT, D, T.) *kojnê mânt sāyōmlêš* ki említett engem (Vj1/66) *torâmnê pirti mănă sāymâltatj* isten rendelte, hogy énekeljek (Vj2/11)
sāyi módján, mentén, szerint (névutó) KT 840, D 1310, T. 419 *əj sāyi* egyformán
sāyi agyagos sár KT 826, D 1311, T. 418
sāyta ?nosza, tüstént (KT, D, T.) felszólító módú igék mellett biztató indulatszó *wāy torâm jəyəm kolânta sāyta!* vas isten atyám, idehallgass! (Vj1/432), *nāmsêy ôyi, nāmsêy pāy sāyta nāmsa pānīlatj* eszes leány, eszes fiú nosza vegye észbe (Vj2/206–207) vö. ?**sāyê**
saj kerceréce KT 817, D 1291, T. 410 *sajê pârê* kerceréce raj (Vj2/25)
sal- tükröződik, látszik, átvilágít, fényképez KT 891, D 1327, T. 411 *sem wālâlêy mōrêy kōkkā salsâm* szeme nincs kötömbnek látszottam (Vj1/234–235) *sal jayêw* csillogó fenyőerdő (Vj5/ 21)
sam halpikkely KT 854, D 1337, T. 411
sāŋki homok KT 850, D 1351, T. 421
sarêk *sarêy* gyors KT 869, D 1360, T. 413 *tōylêy sar är wajêy* sok gyors madár (Vj1/47–48)
sāri sirály KT 871, D 1367, (T.) *sārêjul toyaŋlêw* sirálycsőr[höz hasonló] kétágú nyílhegy (Vj1/388)
sārîê arany KT 874, D 1373, T. 474 *sārîêy āŋkəl* arany oszlop (Vj1/57) *sārêh pam* arany fű (Vj1/310, 511–512) *sārîêy oŋêw wāytorâm jəyōw* aranyos fejű vasisten atyánk (Vj1/414–415)
sat száz KT 884, D 1381, T. 414 *kêlêw sat pōtj wāy mōyrām* háromszáz pudos vasbunkóm (Vj1/249–250)
sāwrintêy lenvászón KT 830, D 1390, (T.) *enə suyêmpê sāwrintêy* vastag fonalú lenvászón (Vj1/223)
sāj 1. függöny, választófal 2. vmi háta mögé KT 815, D 1292, T. 415 *kêlêw juy sājəl kasow* három fa mögül (Vj8/9)
sānəy nyírfatapló KT 861, D 1345, T. 416 *sānəy junk* nyírfatapló szelleme (Vj7/3)
sāŋki fény(es), istenség KT 850, D 1351, T. 416 *juyêl sāŋki məy* fénylő fájú föld (Vj1/306)
sār elülső KT 866, D 1360, T. 416
sāri várj csak! KT 869, D 1367, T. 416
sāt’- hallatszik, csicsereg KT 883, D 1386, T. 417
səyəl (szénából csavart) kötél KT 843, D 1315, T. 445

- sem** 1. szem, 2. mag KT 855, D 1338, T. 426 *semköy* pupilla, szemgolyó *semköykäläm* két pupillám (Vj2/298)
- səm** szív, benső KT 857, D 1340, T. 446 *mä səmäm welli* éhes vagyok
- serə** erős, tartós, kemény KT 869, D 1368, T. 427 *seräy jəntə juy* keménnyé váló fa (Vj1/875)
- seṭ**: *seṭ wär* áradáskori halrekeszték (KT, D, T.) *seṭ wär iki* magas vízállás hónapja (Vj1/387)
- səwəs** erdeiszellem KT 865, D 1358, T. 448
- siyər** lánc, fonat, kötőfék (Surg. KT 839, D 1322, T. 428) *siyər kul* halfüzér (Vj1/109, 457)
- siyi-** *siyil-* forog, tekeredik, csavar(odik), pörög, kavarog KT 836, D 1312, T. 428 *pörəl'kam siyäl* jégcsákány lyukának csavaros helye (az égbolt középpontja) (Vj1/192, 887, 908)
- siyiw**: *öy siyiw* örvény, *juy siyiw* csomó a fában KT 836, D 1313, T. 428
- sil** hely vmi mellett (KT 888, D 1328, T. 429)
- siləytə-** megdönt, megbillent, elfordít, elferdít KT 888, D 1329, T. 429 *siläk* meghajlott, ferde, görbe, görbület
- silwä, sölw** ?melletti (< **sil**) / ?darabolt (< **sölt**) *näyi köy silwä öyət* (Vj1/785–786), *näyi köy sölw öyət* (Vj1/369) éneknyelvi helynév
- siy** gombolyag, köteg, tekercs KT 834, D 1303, T. 430 *siy-* összecsavar, felteker *näləmluj siyəl* ?énekgombolyag (Vj9/36)
- sjs** idő(szakasz), kitartás, türelem KT 880, D 1378, T. 431 *jölə kulj put jəm sjs* amíg egy felengedett (nem fagyott) hal megfő (Vj1/269)
- soy** szű, féreg, hernyó KT 923, D 1304, T. 432
- söy** tokhal KT 831, D 1307, T. 432
- söy** 1. (szőrös) bőr, bunda KT 832, D 1304, T. 436 *əysoy* (hajas) fejbőr, *kayə soyəw är ikit* őszhajú sok öreg, (Vj1/51) *söyən məy* bundás (mohás) föld (Vj1/815)
- söy** 2. bot, pálca KT 826, D 1305, (T.)
- söy** 3. sűrű szövésű KT 826, D 1306, T. 436 *söyjöj pəntəw nənk ənkəl* sűrű évggyűrűs vörösfenyő fatönk (Vj1/448–449)
- soyən** nyírkéreg edény KT 848, D 1319, T. 432
- soj** dér, zuzmara KT 817, D 1294, T. 432 *sojan lək* deres, zuzmarás út (Vj1/376)
- soləŋ** 1. üres, tartalmatlan 2. hazug KT 890, D 1329, T. 433 *jəwtärəy səyəw köl soləŋ maŋt* hét ének dallamú szó, léha mese (Vj1/30) *soljərəy* hazug ének (Vj1/844) *soləŋ köl* üres fecsegés (Mogut. 252)
- sor** cipő v. csizma szára, lábszár, alkar KT 867, D 1363, T. 433
- sort** arasz KT 876, D 1374, T. 434
- sosəm** kemény, szívós, száraz KT 882, D 1379, T. 434
- söy** szarka KT 823, D 1309, T. 434
- söy** 1. hajfonat 2. formájú, vmihez méltó, hasonló KT 824, D 1307, T. 434 *torəm junjk* *söyəw lək* égi istenség hajfonatához hasonló út (Vj1/302) *jəwtärəy söyi wajkam* hét énekbe illő állatom (Vj1/493–494) *əjsöyi koləm junjk* egyforma három vitéz (Vj1/518, 550, 705) *mətä söyi tuyəl päy* valamilyen fiú (Vj1/731) *jəwət ärəy söyi kat* hét énekhez méltó ház (Vj1/983)
- söj** hang, zaj KT 818, D 1295, T. 439
- sölt** abroncs KT 891, D 1333, T. 440 *juyin söltəw počka* fa abroncsú hordó (Vj7/5)
- sölt-** vág (kenyeret, bőrt) KT 892, D1330, (T.)

söŋə- üt, ver KT 852, D 1350, T. 435

söt'iw viaszgyertya KT 883, D 1389, T. 436

suyâm fonál KT 837, D 1318 T. 440

sul szikra KT 888, D 1329, T. 441 *näyi sulâw torâm öyæt* fehér szikrájú (kristályos) égi hegyfok (városnév) (Vj1/200)

sur 1. jávor- v. vadrénszarvas csorda KT 867, D 1365, T 441

sur 2. nemzetség, fajta, -féle KT 868, D 1364, T 441 *kar jaltê jöŋkäl sur* rénbika fagyott nyomához hasonló (Vj1/341)

sur- meghal KT 878, D 1366, T. 442 *suriljəŋk* ?holt víz *jäwæt amältiw suril jəŋknə* hét lékű holt vízen (Vj1/153, 528) *əllə kölənə suril jəŋknə* nagy kikötő holt vizén (Vj1/929–930)

sűymət nyírfa KT 860, D 1319, T. 444

sül- feldarabol KT 892, D 1330, T. 443

sünk nap KT 849, D 1351, T. 443 *jəm süŋk məntin üyəl* jó nap járásuk szerint (Vj2/273)

š

šeyəl képesség, ügyesség KT 935, D 263, T. 449 *műyi šeylännä* hogyan, milyen képességeddel (Vj1/140)

što hogy, célhatározói kötőszó (< or. что) (KT 966, D 304, T.) *što männə töy jöyâlat* hogy elérjem őket (Vj1/527–528)

t

tay- elszakad, kipukkad, elreped KT 987, D 1403, T. 452 *tayâwtâ-* szétszakít, széttép, *tüyâmtâ-* elszakít

tayâla oda, kicsit távolabb KT 977, D 1394, T. 452

täyâr- hallatszik, hangzik KT 981, D 1417, T. 460 *jäsŋältäl täyârŋwâl* beszéde hallatszik (Vj1/309–310), *täyârältâ-* hangot ad, *kölənə lip töt täyârältälil* beszélő fecske ott csivitel (Vj1/60)

täyi hely KT 976, D 1408, T. 459

taypil a másik/ túlsó oldalra KT 967, D 1393, T. 452 *tay pil läyilkälləm* oda nézegetek (Vj5/20)

täyta 1. rénbőr 2. darabka, fecni (KT 983), D 1422, T. 459

täja- birtokol, tart, hord, kezel KT 969, D 1400, T. 460

tälmas tolmács, segéd (KT 1037, D 1430, T.) *wajâk artə torâm tälmas, kul artə torâm tälmas* vadat osztó isten tolmácsa, halat osztó isten tolmácsa (Vj2/196–197)

tamjnt olyan KT 977, D 1393, T 454

tarây daru KT 1013, D 1467, T. 455 *kortarây* mocsári daru (Vj1/956)

tarowa légy üdvözölve (< or. здорова) (KT, D, T.)

tati így KT 977, T. 456 vö. **t'ati**

täyäl- alakul, formálódik (KT, D, T.) *t'äy töy täyâlsəm* ím formálódtam (Vj1/1015), *järäy püt är soynây töy täyläs* sügérlisttel teli nyírkéregedénnyé vált (Vj1/392), *täyän-* alakít, formál *täyänmälnə* amikor formázta (Vj1/573)

täyləm kinézet, szín (emberé, állaté) KT 990, D 1413, T. 456

täl- húz, von(szol) KT 1037, D 1424, T. 457

- täl'**- ?parázslík (vö. Szurg *täləy*- KT 997, D 1435, T. 462) *päyâr tüyti täl'wəl* sárga tűzzel parázslík (Vj1/708)
- tārəm** 1. erős, kemény, tartós 2. merev, törekeny (vas) 3. fűrge, ügyes (ember) KT 1015, D 1470, T. 457 *tārəm wat mijkī* erős széllökés (Vj1/37–38), *tārəm sem* fűrge szem (Vj1/514)
- tārəm**- átmegy, átmászik KT 1019, D 1471, T. 457
- tārən** rossz szellem, tisztátalan erő KT 1020, D 1475, T. 457 *tārənə juyâ məy* rossz szellem fájú föld (Vj1/823), *tārənə köčki* harci szablya (Vj1/377)
- tārmalə**- siet, igyekszik (KT 1023, D 1474, T.) *semkən kūtəw tārmalə*- szemmel tart (Vj6/21)
- tāt**- létrehoz, teremt KT 1032, D 1485, T. 458 *jirəŋ juy torəmnə tāti* az áldozatos fát isten teremtetten (Vj1/614), *torəm tātəm welipārə* isten teremtetten rénszarvascsorda (Vj1/951)
- tāt** kész (D 1485, KT 1029) T. 458
- təy**, *teyā*, *təyālā* ide KT 967, D 1391, T. 482
- teyən** (szél)csendes KT 972, D 1415, T. 464 *teyən jar* csendes tó (Vj2/25)
- təyl'äy** folyékony, híg, gyér (KT, D, T.) *təyl'äy pam* gyér fű (Vj1/196)
- təj**- összeköt (halászhálót) KT 970, D 1398, T. 482
- tejəwli**- dülöngél, hintázik (KT, D 1401, T.) *ilok tejəwliləwəl* előre hátra dülöngél (Vj1/734)
- tel** teljes, egész (utótagként) KT 1033, D 1425, T. 464 *noyimtəläm* egész testem (Vj1/180, 181) *noyij teläm* (Vj2/102, Vj9/34)
- tel** ruházat, öltözkék KT 1034, D 1427, T. 464
- təl** 1. innen 2. aztán KT 968, D 1391, T. 483
- telkäl** tele KT 1034, D 1426, T. 464 *telkäl jāŋam jayī kat* emberekkel teli ház (Vj9/7)
- tem** ez KT 999, D 1392, T. 466 *tem kat jəypeləynə* ebben a házban (Vj1/17), *tem al pitəm nōŋəl* idén született gólya (Vj1/393) vö. **tim**
- təŋrəytə**- l. **tōŋər**-
- tepä** rögtön, éppen, nos, íme KT 1007, D 1456, T. 465 *təpəyi* (Vj1/346–347)
- tət** itt KT 967, D 1392, T. 484
- ti**-(**ntä**) születik KT 974, D 1395, T. 465
- tim** *timi* ez (KT 999, D 1392, T. 466) *tim kat jəpełkā* ebbe a házba (Vj1/98), *tim al pitəm nōŋəl mək* idén született gólyafióka (Vj1/142–143), *tim jar pełkōy* a tó innenső oldaláról (Vj1/335), *tī mūyāli ālawəl timi* mi ez, ami itt fekszik (Vj1/316–317) vö. **tem**
- tini**- elad KT 1002, D 1443, T. 466 *tintə*- (ki)fizet
- tir** háló távolsága, szélesség KT 1012, D1462, T. 467 *sōysempə seməŋ tir* páncéling (Vj1/225)
- tijət**- 1. mond, elmond, 2. kitalál KT 984, D 1420, T. 468 *tijətīl*- beszél, mesél, kitalál *mā t'ā tijəsəm* én ezt mondtam (Vj1/105), *tijlī rät'* ?Sokbeszédű Öreg (személynév) (Vj3/5)
- tōy** kis mocsári tó KT 971, D 1426, T. 473
- tōyəl** 1. szárny- v. farktoll 2. hal farokuszonya 3. fűfélék hosszúkás levele KT 984, D 1412, T. 474 *tōylāw* levél (Vj1/310); *tōyləŋ wajəy* madár (tollas, szárnyas állat) (Vj1/47–48) *toyaŋ ləw*: szárnyas (kétágú) nyílhegy (Vj1/388)
- tōyət** keresztléc a csónakban KT 983, D 1420, T. 474

- tōyĭ**, *tayâla* oda KT 977, D 1394, T. 474 vö. **t'ōya**
toyĭ tavasz KT 971, D 1410, T. 469 *toyĭ pəŋk mərəŋ sōjnə* tavaszi császármadár süvöltő hangján (Vj1/946)
tōylāy: *tōylāk?* nyugodt, csendes (állat) KT 986, D 1414, T. 474 *sārān pam tōylāy jar* arany fűvű csendes tó (Vj1/489–490)
tokjmt- megszúr (KT, D, T.) *inləŋ kōčkĭ əj pōnəknə mǎnnə tokjmsĭ* éles kard egy hegyével szúrtam (Vj1/454–455) vö. **tōkəmt-**
tōl onnan, aztán (KT 976, D 1394, T. 475)
tōlāy- beszél KT 997, D 1436, T. 475 *tōlāy- elmesél*
tom *tomi* az KT 975, D 1394, T. 470 *tompil* másik
tōŋ ha, bárcsak, feltételes partikula (KT), D 1448, (T.) *čəkə tōŋ jəm wālās* nagyon jó lett volna (Vj3/35)
tōŋkə egyenesen, pontosan, éppen KT 990, D 1448, T. 476 *mǎnnə əj tōŋka kűč jəyĭlĭ* én amint ugyanolyan pontosan ütöm (Vj1/575–576)
tor faforgács tűzgújtáshoz KT 1010, D 1463, T. 471
torəm ég, isten, világ, időjárás KT 1015, D 1472, T. 471 *torəm putāw* világ vége (Vj1/85), *wǎytorəm jəyəm* vasisten atyám (Vj1/13), *torəmnə t'utĭ pirti* isten úgy rendelte (Vj2/22), *torəmpat'* horizont (Vj1/256), *torəm wǎy* égbolt (Vj1/746), *torəm pələk* égtáj (Vj1/565), *torəm jor kōləŋ lĭp* ég közepi beszélő fecske (Vj1/969–970), *pətāl torəmnə* később (Vj1/586)
tōt ott, akkor KT 976, D 1394, T. 477
tōj csúcs, teteje, vége, hegye valaminek KT 966, D 1398, T. 478
tōkəmt- bedug, bezár; (bele)szúr, döf KT 979, D 1406, T. 473 vö. **tokjmt-**
tōŋər- csípked, tép, ráncigál KT 992, D 1453, T. 473 *mǎnnə nuk təŋraytālĭ* felrángatom magamra (Vj1/219)
tōŋət- megtelik, jóllakik KT 993, D 1454, T. 473 *tōŋələy* nem tele, hiányos, *tōŋəwtə-* megtölt, megtöltet *mǎ tōŋələy kĭntlĭn ōŋət mǎ nəŋnǎ tōŋtəwtəlim* töltetlen puttonyaitok száját megtöltetem veletek (Vj1/699–701)
tu-(nta) hoz, visz KT 1031, D 1395, T. 480 *tultā-* hoz, odavisz *mǎ kōlām tultā nəyi pələŋ* szavamat hozó fehér felleg (Vj1/45–46) *kōla tu-* elveszít (Vj5/24)
tuyəl ?másik (KT, D, T.) *tuyəl pǎy* (Vj1/731, 793) *tuyəl ku* (Vj1/846) vö. *toyəl* egyik...másik (KT 975)
tuĭ bolond, buta T. 479, D 1433, KT 995
tur ?közeli rokon (KT, D 1465, T.) *turĭm əjni* leányrokonom (Vj3/6, 31, Vj5/2)
tur torok, hang KT 1011, D 1464, T. 479 *koy turpāw turəŋ ārəy* hosszan zengő, hangos ének (Vj1/9–10)
tűyət tűz KT 1029, D 1420, T. 480 *tűytəŋ kat, patlāŋ kat* tüzes ház, fagyos ház (Vj2/359), *tűyət imə puyəl* tűz ette falu (Mukutaev falu neve) (Vj1/7)
tür ajtónyílás KT 1012, D 1465, T. 480 *türəŋ kat* résre nyitott ajtajú ház (Vj1/7)
t'
t'āyən ököl KT 900, D 1503, T. 488
t'arəy- éles hangot ad, üvölt (KT, D, T.) *t'arəytā kōy oypĭjow* nyikorgó kő ajtón át (Vj2/304) vö. **warəy-**
t'arəs tenger KT 872, D 1538, T. 485
t'ä, t'ät íme, nos, na (KT, D), T. 487

t'äk vmi kiugró csúcsa, széle, vége; darab KT 897, D 1495, T. 487 *wan kät t'äkalä* váll két csúcsára (Vj1/221–222)

t'äpə, t'äppä partikula, vajon, nos, már (D 1491, T. 487)

t'atj így (KT, D, T.) *müyi t'atj* hogyan (Vj1/151) vö. **tati**

t'eļ állandóan KT 907, D 1509, T. 490

t'əļ- kiabál, üvölt KT 909, D 1509, T. 498 *t'əļ-süj* kiáltás KT 910, D 1510, T. 497 *t'əļəmsüj* üvöltés (Vj1/549–550)

t'ər csicsergés (KT 920, D 1522, T. 498)

t'i ez KT 895, D 1491, T. 491 *t'iti* így, itt *müyalı t'iti junkrantəwəl* mi rágesál itt (Vj1/385–386)

t'imint ilyen KT 895, D 1491, T. 491

t'ipə most, rögtön (KT 895, D, T.) *t'ipə tōŋ nāmsətān wəltānə* ha most úgy gondolnátok (Vj1/539)

t'oy zajló jég, jégtorlasz KT 898, D 1497, T. 493 *əj patəm t'oyin əŋkləy torəmnə mənt təy patəltəwəl* isten egy fagyott jeges oszloppá fagyaszt engem (Vj1/718–719)

t'öya oda (KT, D, T.) *mä t'öya iməlsəm* én oda leültem (Vj1/6) vö. **töyi**

t'opj: *t'opj kul* halfajta (KT, D, T.) *t'opj kulal täytam* halbőr takaróm (Vj1/127)

t'örəs ezer KT 918, D 1539, T. 495

t'u az KT 896, D 1492, T. 495 *t'utow* onnan (Vj2/283, 286), *torəmnə t'utj pirti* isten úgy rendelte (Vj2/22)

t'uļ- fénylik, csillog, ragyog (KT 909, D 1512, T. 493) *närkət t'uļwəl* kardok csillognak (Vj1/339) *kos t'uļamal us* csillag villanását látta (Vj1/374)

t'uń szerencse, jólét KT 913, D 1521, T. 496

u

u-(nta) 1. lát, tud KT 268, D 1550, T. 531 *mä uyalim tot köy pelä* én láttam azt a köburkolatot (Vj1/77–78) *untim alŋa jöyəsəm* tudásom végéhez értem (Vj1/253)

u-(nta) 2. ugat KT 57, D 4, T. 501

uč holmi, tulajdon, ruha KT 98, D 8, T. 499

uj vmi alatti hely, *uj-kat* pince KT 7, D 20, T. 499

ul bogyó KT 272, D 64, T. 499

ulək vízparti vegyes erdő KT 117, D 73, T. 500

uləŋtə- kezd KT 119, D 82, T 501 *uləŋtəsim* elkezdtem (Vj1/1)

ulwa betoldás más színű anyagból, szörméből KT 130, D 88, T. 500 *ulwanj juŋ, ulwanj məy* sokféle fa, tarka föld (Vj1/830–831)

unč- folyón átkel KT 54, D 111, T. 501

ur éle, éles széle vminek, határ, hegygerinc KT 71, D 157, T. 502

urj kiszáradt folyómeder KT 74, D 163, T. 503

urt kérés, parancs KT 83, D 179, T. 503

urtku kérő, násznagy KT 83, D 179, T. 503

utə víz felől a partra, tűzről le, bejárat felől a házba KT 267, D 209, T. 504 vö. **ütä**

ü

üyal, üyal 1. szerszám, eszköz, csapda KT 17, D 41, T. 505

- üyəl** 2. mellett, mentén KT 30, D 41, (T.) *jəm iki məntin üyəl, jəm süñk məntin üyəl* jó hold járása szerint, jó nap járása szerint [fordultam] (Vj2/272–273)
- üyəl- üylim-** kiderít, megtalál (nyomot) KT 30, D 41, (T.) *männə küt üyəlli* amint rátalálok (Vj1/406, 514)
- ül, ül** észak KT 110, D 361, 754, T. 505 *üləñ* hideg, északi
- üt- ütəytə-** fáról fára ugrál (mókus) KT 108, D 204, T. 57 *läñki ötwəl* mókus ugrik, *ütəlt-* hírt eljuttat embertől emberig *tem torəm ku puʔalati tʊ nemäm ütəltitəy* a világ végéig vigyéztek el a nevemet (Vj5/16–17)
- ütä** felfelé, a part, erdő felé D 209 *künčəñ läñki ütä käläy* karmos mókus az erdő felé indult (kelt) (Vj5/26) vö. **utō**

w

- wač** város KT 259, D 1552, T. 506
- way-** 1. hív, kér KT 216, D 1566, T. 507 *wayən-* hív, *wayəntə-* kér(edzkedik)
- way-** 2. farag KT 220, D 1570, T. 507 *wakənt-* farag
- wäy** vas KT 209, D 1567, T. 514 *wäytorəm* ikon, szentkép, *torəmwäy* égbolt
- wayəl** szán oldalsó deszkája KT 213, D 1574, T. 507
- wayəl-** mászik, leszáll, leereszkedik, az erdőből a vízhez megy KT 214, D 1574, T. 507 *wayəltə-* leenged *torəm wəñməñ wäy lüñkwä männə niy wayəltəşj* istenarcos vas takarót leengedek (Vj1/1008–1010)
- waja-, woj-** alszik KT 207, D 1561, T. 515 *nüñ müyil'ä wojujən* te miért alszol (Vj1/320–321)
- wajəy** állat KT 204, D 1562, T. 508 *töyləñ wajəy* madár (Vj1/47–48)
- wäl-** él, van KT 128, D 1577, T. 516 *mətä wäləypə əntə wälwəl* nem kerül semmibe (Vj1/227), *kayə soyəw är ikit wäljäləyalt* sok ősz hajú öregember éldegélt (Vj1/50–51), *pət'ä wäla* légy üdvözölve (Vj1/345), *mä ärəy tumam wajəy sarək wäləti* én énekem hozta állat gyorsan itt legyen (Vj1/628), *səri torəm wälmjinnə* amikor az előző világon éltetek (Vj1/124–125), *sem wäləläy mörəy köy* szeme nincs kötömb (Vj1/209)
- wäla** 1. fekvőhely, lóca 2. vmi által elfoglalt hely KT 271, D 1581, T. 516 *katwäla* házhely
- wäləy** állandóan, fokozatosan, lassacskán KT 273, D 1584, T. 516 *əj wäləy* ugyanolyan lassan, egyforma tempóban (Vj6/2, 3)
- wälək** görbe, ferde KT 223, D 1587, T. 517
- wäləy-** folyik KT 224, D 1587, T. 517
- wan** váll KT 226, D 1594, T. 508 *wan əj təkä* egyik vállcsúcs (Vj1/447) *höyij wan* izmos váll (Vj1/841–842)
- wārata** kapu (< or. vapota) (KT, D, T.) *əllə wač wārata* nagy város kapujához (Vj1/290)
- warəy-** 1. látszik, átlátszik, feltűnik KT 237, D 1621, T. 510
- warəy-** 2. ?csikorog (KT, D, T.) vö. Trj. *wjryəltə-* zúg, süvit (szél) KT 237 D 1622, T. 526 *warəytə köy oypi* csikorgó kő ajtó (Vj2/293) vö. **ʔarəy-**
- warəm-** nő, kinő (a földből), él, előfordul KT 238, D 1623, T. 510
- warəw** fenyőszajkó KT 238, D 1624, T. 510 *warwitəñ päj* fenyőszajkó ugrálta domb (?) (Vj1/381–382) vö. *ütəytə-* fáról fára ugrál (mókus)
- warməltə-** felnevel (D 1623) *mänt warməltəyaltəy* engem felneveltetek (Vj1/126)
- wart-** lök, taszít KT 245, D 1628, T. 510
- wäs-** ugrik KT 25, D 1634, T. 528

- wäs-** copula KT 90, D 1630, (T.)
- wat** szél KT 263, D 1638, T. 510 *watəŋ päsəl* szeles mellékfolyó (Vj5/3), *wat miŋki* szélfúvás (Vj1/37–38)
- watʼaŋ** könny KT 253, D 343, (T.) *hələ jayərtəw watəŋ is* négyágú könnyeket sír (Vj5/7)
- wäjkəltə-** ?? (KT, D, T.) *əllə jar jurjma niy wäjkəltəlil* nagy tó közepemre le?merészkednek (Vj1/ 678)
- wälʼ** fűzfacsereje, vékony vessző KT 277, D 1591, T. 511
- wäŋ** rövid, közeli KT 225, D 1595, T. 512
- wänəltə-** vezet (vak embert, lovat) (KT 229, D 1598, T.) *təylʼäy pam jöləw torna əl wänəltə* gyér fű örök világába ne vigyél (Vj1/196–197)
- wäŋim-** közeledik KT 226, D 1596, T. 512
- wähəm** arc KT 230, D 1604, T. 513 *köy wähəmp jəwəjtəŋ torəm kō* arcú hetven isten (Vj1/178)
- wäntʼ-** vág KT 231, D 1606, T. 512 *wäntʼəyləwəl* vagdos (Vj1/157)
- wäntʼ** vékony, keskeny, szoros KT 252, D 1605, T. 512
- wär** halrekeszték KT 232, D 1613, T. 513
- wäsəy** kacska KT 249, D 1636, T. 513
- wäski-** kacsára vadászik (KT), D 1636, T. 513
- wə-(ntä)** vesz KT 268, D 1549, T. 533 *jir wəntə jirəŋ juŋk* áldozatvevő (elfogadó) áldozatos szellem (Vj1/579–580)
- wej** szerszám nyele, fogója, *jəjəm wej* nagy fejsze KT 203, D 1559, T. 520
- wel-** megöl, (állatot) elejt KT 275, D 1580, T. 521 *nüŋ mənt əl wələ* ne ölj meg (Vj1/351)
- weli** rénszarvas KT 272, D 1583, T. 521
- welʼəy** erős, tartós fa, egyenes törzsű, ágak nélkül KT 278, D 1593, T. 521
- welʼəŋ** ?sima (KT, D, T.) *welʼəŋ əyəw neməŋ paŋk, muyləŋ əyəw neməŋ paŋk* sima fejű híres galóca, pettyes fejű híres galóca (Vj2/70–71), *juy jəy jöyə welʼəŋ paŋk* fakarika nagyságú sima [törzsű] galóca (Vj2/110, 187, 233, 248)
- wer-** csinál, kezd vmit csinálni KT 235, D 1614, T. 522 *pəʼä werləməŋ* köszönünk egymásnak (Vj1/242), *pəmi wertaməŋ* amint észreveszem (Vj1/386), *tərəm wat wertə katəl* erős szelet támasztó nap (Vj1/481–482), *männə ləyəltə weri* várni kezdtem (Vj1/503)
- wer** 1. dolog, ügy KT 234, D 1613, T. 521
- wer** 2. adósság, közös áldozat KT 236, D 1616 *werəŋ wəy* (fizetendő) adó (Vj3/22)
- wər** vér KT 236, D 1617, T. 532 *wont wajəy wərəŋ wələka* erdei vad véres helyére (Vj1/69–70)
- wərtə** vörös, piros KT 244, D 1618, T. 532
- wet** öt KT 266, D 1641, T. 523
- wətʼəylə-** meggyullad KT 257, D 1646, T. 533 *wit wətʼəyləm iməŋ naj* örökre meggyújtott szent tűz (Vj1/599–600)
- willä** mintha KT 225, D 1589, T. 524
- winəwät** bűnös (< or. виноват) (KT 227, D 1603, T. 524)
- wiŋciw** *winciw* hasonló, alakú, mint KT 228, D 1598, T. 524
- wiŋtʼwä** tetőgerinc KT 231, D 1607, T. 524
- wič**, *wič* mindig, örökké KT 260, D 1554, T. 523 *wičə latə wəytorəm jəyəm* örökkévaló vasisten atyám (Vj1/13), *wit ləpəyləm torəm putəw* mindig sötét világ vége (Vj1/516)

wjñi homlok KT 230, D 1603, T. 526 *wjñi tōj är awtât* homlokcsúcs sok hajszála (Vj1/968)
wjryâl- zúg, üvölt (szél) (KT 237, D 1622, T. 526) *pālām wjrywâl* fülem zúg (Vj1/305)
woyâl', *woyâl* keskeny, vékony (lapos dolgokról) KT 30, 214, D 1575, T. 526
wojâmt- elalszik KT 207, D 1562, T. 527
wont erdő KT 55, D 1600, T. 527
wor liget, folyó magas partján növvő tűlevelű erdő KT 71, D 1620, T. 528
wöy erő KT 211, D 1571, T. 528 *wöyäm* erőm (Vj1/22), *wöyännäti* erőddel (Vj1/22–23),
aj wöyi egyszerre (Vj1/455) *torâm wöyi liləj junġkât* isteni erejű élő szellemek
(Vj1/340)

3.4.1. A Vj szövegek lexikai hozadéka

A most közölt szövegekben számos olyan szó van, melyek nincsenek adatolva a Vj nyelvjárásból, vagy egyáltalán nem szerepelnek a szótárakban (KT, D, T.). A teljesen új szavak jelentéseinek egy része kiderül Karjalainen széljegyzeteiből, a többire a kontextusból lehet következtetni. Ennek ellenére maradnak bizonytalan vagy ismeretlen jelentésű szavak, ezeket a szójegyzékben kérdőjellel (?, ??) jelöltük. Az alábbi lista csak a legfontosabb információkat tartalmazza (szóalak és jelentés). A többi adat és a szótári hivatkozások megtalálhatók a szójegyzékben.

Más keleti nyelvjárásokból (Szburg, V) adatolt szavak:

ali- 1. tud, képes, bír, van ereje 2. legyőz
alt őszi halrekeszték
änta bizonyára, talán
čəŋk forró, hőség
čäjâ igazi, valódi
jəpă- fel-fellobbanó lánggal ég
jilôytâ- elbújik, elbújtat
jorâyılâ- elfelejt
junġkrantâ- rágszál
jűk- vetődik, ugrik
kăyâlli egyszerű, jóságos
kălt (nőnemű) szellem, a *junġk* parallel párja
kălyıl- rág
köl ördög
kütä nahát, nocsak
liw ?gennyes seb
löysintâyâl- harcol
laŋ szilács, világítófáklya
löyäm- / *lökäm-* bedug, lök
moŋki tuskó, fatönk, kinövés
nöyər nyereg
oyâl- önt, szór
öyâl- jóllakik
pas- megjelöl
päjəysə- imádkozik, áldozatot
pənt 1. út, ösvény 2. gyöngyhímzés a ruhán

rōt szeplő
siyər lánc, fonat, kötőfék
sil hely vmi mellett
tārən rossz szellem, tisztátalan erő
tōl onnan, aztán
t'ər csicsergés
t'ipə rögtön, ahelyt
t'ul- fénylik, csillog, ragyog
warəy- ?csikorog Trj. **wiryəl-** zúg, üvölt (szél)
wänəltə- vezet (vak embert, lovat)
werəŋ ügyes kezű, munkás, tevékeny
wināwāt bűnös (< or. виноват)

A szó csak északi és/vagy déli nyelvjárásokból van adatolva:

čāwər ?? talán hangutánzó szó, vö: Ni, Kaz, O šōwij- zúg, süvít (szél)
čoy (földön fekvő) fatörzs
āt'əysār hideg vö. oD *ātək* rossz idő
jəŋk hely, vidék, irány
kōŋri- csónaknak való fát kíváj
kusar ?veszélyes
liw ?piszok, maszat
ləwaytə- beszél, mond oÉ *law-* mond
nāra- hajol, (fejet) hajt, bólint
tālmas tolmács, segéd
tārmalə- siet, igyekszik
tejəwli- dülöngél, hintázik, talán összefügg: KoP **tojəy-* *tojə-* hintázik, himbálózik
tur ?közeli rokon (PB)

A szótárakban a szó más fonetikai vagy képzett alakban fordul elő:

əntim nincs
ətəy vö. *ətəy*, *āt'əysār* hideg, oD *ātək* rossz idő
il'əŋ ?fedeles (*eləŋ*)
iməŋ szent, a tabu tiltása alá eső V *jiməŋ*
iwəs nyárs (*jiwəs*)
kələltə- láthatóvá válik (*kəlt-*)
kələmt- hall(gat), érez (*kələnt-*)
kōntəwtə- ?szöktet ?futni hagy (*kōnt-* elfut, megszökik)
kūtākā közé
lältəp lélegzés
ləskəltə- levetkőzik
lūŋkəltə- betakar
mijlaltə- integet
möyər- (zelnicét) összezúz/ szétnyom
tokimt- döf, szúr (*tökəmt-* ua)
tuyəl egyik – másik

A három szótár egyikében sem szereplő szavak:

ājmał- üzen, hírt ad
ičəm ?nyomatékosító partikula
jālimtə- hadba indul
jejāl- hajladozik, szél fú
jekəmtə- felölt, felhúz
jot’: *əj joł’* állandóan, folyamatosan
kijil- ?elmond, énekel
kirkəl- kezd, (fel)kel
kōyəl’ tiszta
kōyən- ?köp
koṇəm bölcsesség, értelem
kūl’əltə- ösztökél, buzdít
liwə- repül, siklik
lāmpaytə- odaállít
ləmpəytə- megtámad
ləpəyləm sötét
moši lehet (< or. можно, может)
ṇiwəl ??folyóvonal
počka hordó (< or. бочка)
prosit bocsánat < or. просить ’kér’ простить ’megbocsát’
sāyəmlə- említ, mond, beszél, énekel
tarowa légy üdvözölve < or. здорова ’egészség’
tāyəl- alakul, formálódik
təyl’äy folyékony, híg, gyér
t’ar üvöltés
wat’aṇ könny
wäjkəltə- ?merészkedik
wel’aṇ ?sima

A három szótár valamelyikében nem fordul elő a szó:

at’il- bekerít, kerítést épít
i és
irt időszakasz, határidő vége
ičəlkə sőt, még
jāj sötét(szőrű) coboly
karman zseb
nəki- lök, bök
nəṇ ti (KT helyett KarjGr)
nukal- kopogtat
nūṇ te (KT helyett KarjGr)
rumka kupica (< or. рюмка)
sāri sirály
sōy bot, pálca
tāyta 1. rénbőr 2. darabka, fecni

tõŋ ha, bárcsak (KT helyett KarjGr)
 t'ä, t'ät íme, nos, na
 üyäl mellett, mentén
 üyäl-, üylim- kiderít, megtalál (nyomot)
 wäs- copula
 wäski- kacsára vadászik

Orosz jövevényszavak

A feljegyzésekben viszonylag kevés orosz kölcsönszóval lehet találkozni. Ez magyarázható egyrészt azzal, hogy a 19. század végén az Ob középső folyásán és a peremvidékeken még nem volt olyan erős az orosz nyelvi hatás, mint az Irtis és mellékfolyói táján. Jól tudjuk ugyanis, hogy Karjalainen déli osztják feljegyzései számos orosz jövevényszót és russzicizmust tartalmaznak (Csepregi 1996, 1997e). Másrészt a kötött szövegű, archaikus műfajokba nehezebben találunk utat az idegen eredetű kifejezések. A szövegekben előforduló orosz kölcsönszavak a következők:

a de, viszont < a 'de, és')
 i és < и 'és'
 kak hogyan < как 'hogyan'
 kæräy, kräy 1. bűn, baj 2. bűnös, illetlen < грех 'bűn'
 karman zseb < карман 'zseb'
 moši lehet < можно, может 'lehet, tud'
 počka hordó < or. бочка 'hordó'
 prosit bocsánat < or. просить 'kér', простить 'megbocsát'
 rumka kupica < рюмка 'vodka pohár'
 tarowa légy üdvözölve < здорова 'egészség; köszönő formula'
 wärata kapu < варота 'kapu'
 winäwät bűnös < виноват 'vétkes'

4. Likriszovói szövegek

4.1 A gyűjtés körülményei

Mint a Bevezetésben (1.3, 1.4) említettük, Karjalainen meghatározott időközönként beszámolót küldött kutatóútról, mely írások megjelentek a Finnugor Társaság folyóiratában. Az utolsó, IV. számút már hazatérése után, 1902. november 15-én keletkezett. Ebben ezt olvashatjuk: „1901. februárjáig végeztem a tremjugani nyelvjárás szókincsével, és később tavasszal lovas szánon elutaztam a szurguti körzet keleti határára, mintegy 600 versztnyre a várostól. Ezen az utazáson feljegyzéseket készítettem a felső-obi nyelvjárásról, valamint két helyen a Vah-folyó torkolata és Szurgut között. Az egyik helyről magammal hoztam a nyelvmestert Szurgutba.” (JSFOu. 21/6:3)⁴⁹¹

Még ugyanebben a beszámolóban ezt is közli: „Az úti zsákmányomról röviden elmondom, hogy van nyolc nagyobb szógyűjtésem és nyolc kisebb. Ez utóbbiak közül különös figyelmet érdemelhetne a Szurguti körzetben, a Vah torkolatától kissé nyugatabbra beszélt „nyelvjárás árnyalat”, mert az nagy önállóságot mutat a környező tájszólásokhoz képest.” (JSFOu. 21/6:5)⁴⁹²

Karjalainen úti jegyzeteit, valamint menyasszonyának írt leveleit 1983-ban kiadta a Finnugor Társaság. Az 1901. május 20-án, Szurgutban írt egyik levélben többek között ez áll: „Legutóbbi leveletem akkor írtam, amikor indultam a Felső-Obra, tehát még nem tudod, hogy sikerült az az utam. Elég jól. Az ispravnyikkal [rendőrfőnökkel]⁴⁹³ nagyjából a Tomszki megye határáig hajtottunk, és együtt tértünk vissza Alexandrovába, ahol egy hetet töltöttem. Az út általában csak éjszakánként volt járható, nappal gyorsan olvadt a hó. Félttem, hogy ott ragadok. Mégis megálltam még a Vah torkolatánál, két napig dolgozván a Vartovskija-jurtáknál. Annak közeléből magammal hoztam még Szurgutba egy nyelvmestert is, akit tegnap engedtem haza.” (Karjalainen 1983: 137.)⁴⁹⁴

A nyelvmester, akiről a levélben szó volt, feltehetőleg a likriszovói tájszólás képviselője, akitől származik az a hét oldalnyi szöveganyag, melynek fedőlapján a *Likrisov* helynév áll. Pápai Károly, aki bő tíz évvel korábban járta végig az Ob-vidéket, feljegyezve az útközben talált hanti-manysi-komi-szölkup-orosz falvak neveit, nem említi ezt a települést. Pápai térképeit Kálmán Béla közölte a *Vogul Népköltési Gyűjtemény IV/2* kötetében. A *keleti Ob-vidék néprajzi térképe* című részleten (Munkácsi–Kálmán 1963: 66) a kérdéses helyen jelölve van egy hanti falu, de a neve hiányzik. A Tyumenyi megyéről kiadott legújabb

⁴⁹¹ Helmikuuhun v. 1901 mennessä lopetin Tremjuganin murteen sanaston ja myöhemmin keväällä tein hevoskyydillä matkan Surgutin piirin itärajalle n. 600 virstan päähän itse kaupungista. Tällä matkalla tein muistiinpanoja ylä-obilaisesta murteesta, sekä kahdessa paikassa Vach-joen suun ja Surgutin välillä, toisesta näistä paikoista otin vielä kielimestarin mukaan Surgutiin.

⁴⁹² Matkasaaliista voin lyhyesti mainita, että minulla on kahdeksan suurempaa sanakokoelmaa, sekä kahdeksan pienempää. Erityistä huomiota näistä viimeisimmistä olisi ansainnut Surgutin piirissä, Vachin suusta vähän länteen puhuttu „murrevivahdus”, sillä se osoittaa suurta itsenäisyyttä ympäröiviin puheparsiin nähden.

⁴⁹³ A Finnugor Társasághoz írt beszámolójában Karjalainen a nevét is megemlíti, mint aki sokat segített neki: Jevsejevnek hívták (JSFOu XXI/6:6).

⁴⁹⁴ Viime kirjeeni kirjoitin Ylä-Obille lähtiessäni, joten et siis tiedä miten sieltä suoriuduin. – Matka meni aika hyvin. Ispravnikan kera ajoimme jotenkin Tomskin läänin rajalle asti, ja yhtä matkaa palasimme vielä Aleksandrovoon, johon jäin viikkokaudeksi. Tie oli enimmäkseen ajokuntoista vain öisin, päivillä lumi jo sulii aika vauhtia. Pelkäsini jo tielle jääväni. Kuitenkin pysähdyin vielä Vahin suulla, tehden työtä kaksi päivää Vartovskija-jurtissa. Sieltä läheltä otin vielä Surgutiin kielimestarin, jonka eilen päästin kotiin menemään.

részletes térképen (Andrejev 2007) Nyizsnyevartovszk és Megion között, az Ob bal partján található egy Lekriszovo (Лекрысово) nevű település, de az nem derül ki a térképről, hogy ma kik lakják.

Karjalainen nyelvjárási szótárának előszavában, a gyűjtőpontok felsorolásakor ez olvasható: „Likriszovszkija jurták ill. Likriszovszkoje, Lokoszov egyházközség, Szurguti körzet, mintegy 30–35 versztnyre a Vartovszkija jurtáktól lefelé. «Ez is egy átmeneti nyelvjárás a vahi és az obi nyelvjárások között, bár részben már különbözik a vartovszkojei nyelvjárástól. Csak két faluban, a Likriszovo és a Majonszkija jurtáiban beszélnek.»” (KT 015)⁴⁹⁵

A gyűjtött anyag bemutatásakor a következő információt közli a szótár szerkesztője, Y. H. Toivonen: „Likriszovszkojéból hét negyedréte oldalnyi szöveg, medveünnepi szertartás és medveének. Az első oldal finnül, a többi osztjákul, fordítás nélkül, csak néhány magyarázattal.” (KT 017)⁴⁹⁶

A szótár szerkesztője az előszóban számot ad Karjalainen fonetikai feljegyzéseiről is: „A Demjankáról, a DN nyelvjárásból 12 lap, a DT nyelvjárásból 11 lap, Krasnojarszkból egy lap, a Kaminszkija jurtákból 7 lap, a Vahról 4 lap, a Vaszjuganról 16 lap, a Verhnye-Kalimi jurtákból kb. egy lap, a Vartovszkija jurtákból két lap, a Likriszovszkija jurtákból kb. 35 lap, a Pimről három lap, az Aganról fél oldal...” (KT 017)⁴⁹⁷

Szembetűnő, hogy míg Karjalainen más nyelvjárások leírásakor megelégedett néhány lapnyi, de maximum 16 oldalas fonetikai feljegyzéssel, likriszovói adatközlőjének ejtési sajátosságait 35 oldalon keresztül elemezte! Mi lehetett ennek az oka?

A különös figyelem okára megtaláljuk a választ a nyelvjárási szótár bevezetőjében, mely ezt az információt közli a likriszovói adatközlőről: „Karjalainen nyelvmestere egy öregember volt, saját bevallása szerint 78, de az anyakönyvek szerint 69 éves. «Beszéd közben az *l* és *sz* hangokat pöszén ejtette (*θ*-t ejtett és éles *sz*-et), a többieket nem hallottam így beszélni (vagy lehet, hogy archaikusabb az artikulációja, mivel ebben a faluban mindenki fiatalabb nála?)»” (KT 015)⁴⁹⁸

1901 tavaszára Karjalainen már számos hanti nyelvjárás hangrendszerét megismerte, és ezeket történeti szempontból is vizsgálta. Megállapíthatta azt, hogy a PFU **s* és **l* hangok folytatása a déli nyelvjárásokban *t*, a szurgutiban *ʌ*, a vahiban *l*, a vaszjuganiban pedig *j/0* és *l*. Likriszovói adatközlője viszont a szurguti spirantikus *ʌ* hang helyén interdentális zöngétlen spiráns hangot ejtett, amit ő a görög theta betűvel (*θ*) jelölt. Ugyanígy a spirantikus *ʌ* palatális párja (*ʌʲ*) *θʲ*-nek vagy *ž*-nek hangzott. Ezt gondolta „archaikusabb artikuláció”-nak, s ez a megfigyelése utóbb számos finnugor hangtörténeti munkába

⁴⁹⁵ Likrisovskija jurty bzw. Likrisovskoje, gemeinde Lokosov, kreis Surgut, etwa 30-35 werst unterhalb von Vartovskija jurty. „Auch ist noch ein Übergangsdialekt zwischen dem Vach- und Ob-dialekt, obwohl er sich schon z.t. vom Vartovskoje-dialekt unterscheidet. Er wird nur in zwei dörfen, in Likrisovo und Majonskija jurty, gesprochen.”

⁴⁹⁶ Aus Likrisovskoje sind 7 seiten von quartformat „bärensitten“ und bärenlieder, von den ersteren reichlich eine seite auf finnisch und der rest ist ostjakische sprach, ohne übersetzung, nur mit geringen erklärungen.

⁴⁹⁷ Aufzeichnungen über phonetische dinge: von der Demjanka, vom DN dialekt 12 seiten, vom DT dialekt 11 seiten, aus Krasnojarsk 1 seite, aus Kaminskija jurty 7 seiten, vom Vach 4 seiten, vom Vasjugan 16 seiten, aus Verhne-Kalymkija jurty etwa 1 seite, aus Vartovskija jurty 2 seiten, aus Likrisovskija jurty etwa 35 seiten, vom Pym 3 seiten, vom Agan ½ seite...

⁴⁹⁸ Als sprachmeister hatte Karjalainen einen alten mann, nach seinen eigenen worten 78, aber nach den kirchenbüchern 69 jahre alt. „Beim sprechen von *l*- und *s*-lauten ‚lispelte‘ seine zunge (er sprach *θ* und scharfes *s*), andere habe ich nicht so sprechen hören (oder sollte er nur eine ältere artikulationsart haben, denn alle leute in diesen dörfen sind jünger?)“

bekerült mint az ugor korra feltételezett **ʒ* bizonyítéka (Collinder 1960: 58, Hajdú 1966: 105, Lakó 1968: 51, 52, Steinitz 1980: 131). Karjalainen nyelvjárási szótárából a *ʒ*-ákat tartalmazó Likr. adatok átkerültek a DEWOS-ba is, pedig W. Steinitz szigorúan fonematikus elveket alkalmazott saját szótárának szerkesztésekor.

Arra, hogy a likriszovói interdentális zöngétlen spiráns nem megőrzött régiség, elsőként Honti László mutatott rá, amikor az adatközlő ejtismódját beszédhibának nevezte (1981: 101). Ezt az állítását később többször megismételte (1999: 101, 2019: 83). Hartmut Katz általános nyelvészeti alapon zárta ki a Likr *ʒ* ősi voltát a szibilánsok történetével foglalkozó tanulmányaiban (1972, 1973). A finnugor tudománytörténet eme szórakoztató epizódjáról én is több ízben írtam (Csepregi 2011c, 2014a). Szurguti hanti tereptapasztalataim alapján pedig elmondhatom, hogy a spirantikus *ɬ* hangot sokféleképpen ejtik, a zöngétlen réshangoknak minden árnyalatát lehet hallani amellet, hogy a hang elején még zárpfelpattanás is hallható⁴⁹⁹. Sokak beszédében végül csak a zárhang marad meg, azaz végbemegy a déli nyelvjárásokból ismert *ɬ* > *t* hangváltozás.

A likriszovói adatközlő neve a nyomtatott forrásokban nem fordul elő, viszont feltehetőleg szerepel azokban az egyházközségi összeírásokban, melyeket Karjalainen útja során gondosan gyűjtött⁵⁰⁰. Lokoszovo egyházközség területén 1897-ben két hanti falut tartottak számon: Majonskie jurty és Likrisovyh jurty (Маёньские юрты, Ликрисовых юрты). A falvak orosz neve mellé Karjalainen ceruzával odaírta a hanti neveket is: *mǎjij puŋǵa* és *woŋloŋ puŋǵa*. Előbbiben 33 fő élt, utóbbiban 18 fő, köztük egy Alekszej Nyi[ki]forov Cserkaszov (Алексей Ни[ки]форовъ Черкасовъ) nevű, 65 éves férfi. Ő lehetett Karjalainen adatközlője. Egyrészt, mert 1901-ben, négy évvel az összeírás után 69 éves volt, ahogyan Karjalainen állította, másrészt, mert a faluban, ahol összesen 18-an éltek, rajta kívül mindenki sokkal fiatalabb volt, ahogyan Karjalainen meg is jegyezte (Csepregi 2011c, 2014a).

4.2 A likriszovói tájszólás grammatikai sajátosságai

A likriszovói tájszólást a szóanyagon kívül hét oldalnyi medvekultusszal kapcsolatos szöveg képviseli. Az első lapon a medve elejtése utáni rítus finn nyelvű leírása szerepel, a következő lapokon pedig öt rövidebb (15–22 soros) ének van, összesen 91 sornyi terjedelemben (303 szó, 1917 karakter).

Mint már említettem, Karjalainen igen alapos fonetikai vizsgálatot végzett. Ennek kézírata nincs a birtokomban, de a KT szótár 029–031. lapján megtalálható a speciális Likr hangok bemutatása. A 21 különleges graféma tíz magánhangzó-variánst jelöl, nyolc labiális veláris mássalhangzót (a *k*_o, *ɣ*_o, és *ŋ*_o variációit), valamint három olyan hangot, melyek a laterálisok allofonjai. A leírás alapján a likriszovói hangok csupán árnyalatnyi különbséget mutatnak a megfelelő szurguti hangokhoz képest, ami szintén következhet A. N. Cserkaszov egyéni artikulációjából.

Megjegyzendő, hogy míg a *ʒ*-t tartalmazó Likr szavakat változtatás nélkül vették át a DEWOS szerkesztői a KT szótárból, a bonyolult jelölésű magánhangzókat tartalmazókat inkább kihagyták, például a 'róka' jelentésű szót (KT 212, D 1573). A szövegközlésben én

⁴⁹⁹ A spirantikus *ɬ* lejegyzése az etnográfusoknak is gondot okozott, F. Marin a *-stl-* betűkapcsolattal adta vissza a hang sajátosságait (Larsson 2002: 234), Jankó János pedig a *-χl-*, *-tlχ-*, *-tlχ-*, *-tl-* kombinációkkal próbálkozott (Csepregi 2000: 382).

⁵⁰⁰ Erről részletesebben l. a 1.4. fejezetben.

a *ǵ*-t a Trj szövegekben is használt Λ jellel helyettesítem. A magánhangzók tekintetében megtartom Karjalainen jelölését, amennyire ez nyomdatechnikailag lehetséges.

A Trj nyelvjárástól megkülönbözteti és a VVj nyelvjáráshoz közelíti a Likr vokalizmust a labiális *ǣ* hiánya – ezeken a helyeken Karjalainen következetesen illabiális veláris *a* hangot jelöl (Likr *wajǣγ* Trj *wǣǣγ* 'állat', Likr *kat*, Trj *kǣt* 'ház' Likr *ńaa* Trj *ńǣa* 'nyíl' stb.). Ez a fonetikai sajátosság alátámasztja Karjalainen megállapítását, miszerint a Likr nyelvváltozat átmenetet képez a szurguti és a vahi nyelvjáráshoz. Néhány szónak a vokalizmusa is azonos a VVj nyelvjárással, pl. VVj, Likr *ku*, Trj *ko* 'férfi', VVj, Likr *ǣntim*, Trj *ǣntem* 'nincs' VVj, Likr *tim* Trj *tem* 'ez', VVj, Likr *wer-* Trj *wǣr* 'csinál'.

Likriszovói adatközlőjétől Karjalainen nem gyűjtött grammatikai információkat. A szövegek terjedelme és műfaja nem engedi meg, hogy teljes képet alkossunk a nyelvtani rendszerről, csak néhány megállapítást tehetünk.

Alaktani szempontból a likriszovói nyelvváltozat majdnem azonos a szurgutival, azaz a Karjalainen által bemutatott Trj. változattal. Az alábbiakban felsoroljuk azokat a morféimákat, melyek előfordulnak szövegekben.

A névszói esetragok közül ezek a következők: LAT *-ǣ/-a*, LOC *-nǣ/-nǣ*, ABL *-i/-i*, INS-FIN *-ǣt/-at*, TRA *-ǣǣ*, ABE *-ǣǣγ*. Nincs adat a TRA és ABE ragok magas hangrendű előfordulására, valamint a szurguti nyelvjárásból ismerős APR és COM-INSTR eset ragjai sem jelennek meg a kis terjedelmű szövegegyüttesben.

A számjelek közül csak a kettős szám van képviselve (DU *-ǣn*), többes számú alak nem fordul elő a szövegekben. A birtokos személyragok közül a 2SG (*-ǣn*) és a 2PL alak (*-ǣn*) jelenik meg. A személynévmási paradigmából két alak jelenik meg, a te.DAT (*nǣǣǣti*) és a te-LOC (*nǣǣnǣ*).

Az igeragozásból találunk példát a jelen idő jelére (*-ǣ*), jeltelen múlt idejű és *-s* jeles múlt idejű alakra. Az *-s* múlt időjel Karjalainen idejében még használatban volt a szurguti területen, de a 20. század végére kikopott a nyelvhasználatból (Csepregi 2003, 2004ab, 2017). Az igei személyragok közül a következők fordulnak elő: alanyi ragozás 1SG (*-ǣm*), 2SG (*-ǣn/-ǣn*), 3SG (*0*), 1DU (*-ǣmǣn-ǣmǣn*), felszólító mód 2SG (*-ǣ*), passzív ragozás 3SG (*-i/-i*). A tárgyas ragozásban viszont VVj alakokkal találkozunk, egy tárgyra utaló 2SG *-ǣn* (vö. Szurg *-e*), két tárgyra utaló 1SG *-ǣǣǣam* (vö. Szurg *-ǣǣǣam*).

Az igenévi alakok megegyeznek a szurguti hanti alakokkal: PTC.PRS *-tǣ/-tǣ*, PTC.PST *-(ǣ)m/-ǣm*, INF *-tǣǣ*. Konverbum nem fordul elő a szövegekben. A melléknévi igenevek kaphatnak személyjelölőt (PTC.PST-2SG *-m-ǣn*, PTC.PRS-3SG *-t-ǣa*) és határozóragot (PTC.PRS-LOC *tǣnǣ*).

Állítmányi tagadás egy helyen fordul elő: *ǣntim wǣǣs* 'nem volt'. A tagadószó második szótagbeli *-i*-je szintén VVj sajátosság (vö. Szurg *ǣntem*).

4.3 Szövegközlés szószerinti fordítással

Likrisov [a kéziratcsomag címlapja]

1. lap

Karhutapoja

Karhun tapettua se tappopaikalla nyljetään. Ennen nylkemistä pannaan rinnalle 5 ohutta tikkua (uroskarhulle, 4 naaraalle).⁵⁰¹ Nylkiessä veitsellä sitten viskataan tikut yksi kerrallaan eteenpäin, siellä seisovat miehet koettavat saada ne kiinni, siitä onnea. – Pää jätetään nahkaan. Nylkiessä vieressä ei lauleta. Pirtissa tehdään hänelle lava, *kat*, peräseinän vierelle niin että karhu muka katsoo oveen. Uroksella kaulalla kaulahuivi, naaraalla huivi päähän, sormuksia sormiin. Itse nahka peitetään jollakin vaatteella. – Nylkiessä katsotaan, onko „hiuksia” vatsassa: jos on, merkitsee se, että karhu on syönyt ihmisen. Sellaisen karhun lihaa ei syödä. – Nahka tulee pesän löytäjän omaksi. Lihaa syödään⁵⁰².

2. lap

Makuulavalla asetettuaan pääkarvat silitetään „kammalla”⁵⁰³, puisella tikulla, jossa on pykäliä. Nenän eteen pannan leipää, rasvaa, kalaa, tuohisissa. —

Fordítás:

A medvével kapcsolatos szokások

Miután megölték a medvét, a helyszínen megnyúzzák. A nyúzás előtt a mellére helyeznek öt vékony ágat (a hím medvére, a nőstényre négyet) – *kəʔən* 'gomb'. Miközben nyúzzák, a késsel az ágakat egyenként odébb lökik, az ott álló férfiak próbálják elkapni, szerencsét hoz. – A fejet meghagyják a bőrön. A nyúzás közben nem énekelnek mellette. A kunyhóban helyet csinálnak neki, *kat*, a hátsó fal mellé úgy, mintha a medve az ajtó felé nézne. A hím medvének a nyakán van a kendő, a nőstény medvének a fején, az ujjakon gyűrű. Magát a bőrt betakarják valamilyen ruhával. – Miközben nyúzzák, megnézik, hogy van-e a gyomrában „haj”: ha van, az azt jelenti, hogy a medve embert evett. Az ilyen medve húsát nem eszik meg. – A medvebőr azé lesz, aki megtalálta a medve fészket. A húsát megeszik. A fejét nem törik össze.

Miután a medvét elhelyezték a lócán, a fején lévő szőrt végigsímítják egy „fésűvel”, egy olyan fapálcával, – *kuntsip* –, melyen bevágások vannak.

Az orra elé nyírkéreg edényben kenyeret, zsírt, halat tesznek.

⁵⁰¹ *kəʔən* [gomb]

⁵⁰² Päätä ei rikota. [A fejet nem törik össze]

⁵⁰³ *kũñčip* [fésű]

4.3.1 Likr1 Karhulauluja – Medveünnepi énekek

ἁῖηοῦἁῖη

1.	<i>kəjəŋkem jojəŋ</i>	<i>kəjəŋkem jojəŋ</i>
2.	<i>tīm torma wǎrəytəγἁῖ.</i>	Eme világra ébredj fel.
3.	<i>kǎntā[γ]ku ḷəγər[t] ḷəjəm tōj[.]</i>	Embernek nehéz fejszéje volt.
4.	<i>ḷəγər[t] ḷəjəm mǐjtānə⁵⁰⁴</i>	Nehéz fejsze suhintásával
5.	<i>mǐγə kōγ tōymān[.]</i>	milyen messzire hoztak téged.
6.	<i>waj[əγ] sǎŋki sǎŋki</i>	Állat üttetett, üttetett
7.	<i>waj[əγ] weri weri[.]</i>	állat tétetett, tétetett.
8.	<i>kǎntā[γ] ku sǎγə kōr</i>	Ember hajfonatát formázó
9.	<i>tūhəŋ liγpəs⁵⁰⁵</i>	finom étel
10.	<i>nǔhəti umtǐ[.]</i>	neked állítattott.
11.	<i>kəjəŋkem jojəŋ</i>	<i>kəjəŋkem jojəŋ</i>
12.	<i>hǎḷəm seγəḷ</i>	Kérge hántott lécs
13.	<i>ōhḷəw kat</i>	szájú ház
14.	<i>tōγ tǎt ḷmḷən[.]</i>	oda ím leültél.
15.	<i>asku pəγ</i>	Obi ember fia által
16.	<i>wuḷəγ tūrsem</i>	tudatlan/látatlan vigasságot
17.	<i>tǎ koḷtāmḷən[.]</i>	ím hallgatsz.
18.	<i>kəj[əŋkem] joj[əŋ]</i>	<i>kəjəŋkem jojəŋ</i>
19.	<i>āt mǎntāḷ⁵⁰⁶ əntə wuḷǐn[.]</i>	Éjszaka elmentét nem látod/tudod,
20.	<i>kǎt[ə]ḷ [mǎntāḷ əntə wuḷǐn]</i>	nappal elmentét nem látod/tudod,
21.	<i>asku pəγ wuḷəγ tūrsem</i>	obi ember fia nem látta vigasság
22.	<i>aḥəmmäli[.]</i>	bámultatik.

kts. myöhemmin! [lásd később!]

4.3.2 Likr2 „Karhulauluja” 2)

1.	<i>wajəγ arttə juyəḷ torəḷm</i>	Vadat osztó kedves isten
2.	<i>tormǐn jōγəṭ, jōγəṭ</i>	istenetek megjött, megjött
3.	<i>[tormǐn] jōγtəs, jōγtəs.</i>	istenetek jött, jött.
4.	<i>[tormǐn] jōγtəḷm kǎrəḷnə</i>	Istenetek jötte téren

⁵⁰⁴ laul. sana. [éneknyelvi szó]

⁵⁰⁵ хорошая ѣда [jó étel]

⁵⁰⁶ laul.: *mentāγ* [az énekben: *mentāγ*]

5.	<i>pā kujjī pæy mælli</i> ⁵⁰⁷	néhányatoknak adatik
6.	<i>jeŋo wōkâjâ[t] [mælli.]</i> ⁵⁰⁸	tíz róka adatik.
7.	<i>wajây arttâ juyâ torâm</i>	Vadat osztó kedves isten
8.	<i>tormjī jōytâm kârânâ</i>	istenetek jötte téren
9.	<i>pā kujjī pæy mælli</i> ⁵⁰⁹	néhányatoknak adatik
10.	<i>aj lāŋkâjâ[t] [mælli]</i> ⁵¹⁰	egy mókus adatik
11.	<i>aj sasa[t] [mælli]</i> ⁵¹¹	egy nyuszt/hermelin adatik.
12.	<i>w[ajây] a[rttâ] j[uyâ] torâm</i>	Vadat osztó kedves isten
13.	<i>t[ormjī] j[ōytâm] kârânâ</i>	istenetek jötte téren
14.	<i>pā k[ujī] pæy</i> ⁵¹²	néhányatoknak
15.	<i>āla mæram kōtâ[t] wot'li[.]</i> ⁵¹³	csak a kezével integet.

4.3.3 Likr3 III.

1.	<i>wajây ājây</i> ⁵¹⁴ <i>juyâ lekoi</i>	Vadszerencse nélküli kedves úton
2.	<i>kōlâ mōčâ lūli[.]</i> ⁵¹⁵	meddig álltunk.
3.	<i>jæm jəm jir pānām mæyā</i> ⁵¹⁶	Apám jó áldozat rakott helyére
4.	<i>ipæt lāŋki kat mæyā</i> ⁵¹⁷	repülő mókus házának földjére
5.	<i>jəm tōyâp kâ[t] nalyân</i> ⁵¹⁸	jó tollú két nyilat
6.	<i>tōyâ tuâm[.]</i> ⁵¹⁹	oda hozok.
7.	<i>jæm jəm jir p[ānām] m[æyā]</i>	Apám jó áldozat rakott helyére
8.	<i>i[pæt] l[āŋki] k[at] mæyā</i>	repülő mókus házának földjére
9.	<i>jəm t[ōyâp] k[ât] nalyân</i>	a jó tollú két nyilat
10.	<i>tōyâ līn[t] lāyām[.]</i> ⁵²⁰	oda tűzöm.
11.	<i>jæm j[əm] j[ir] p[ānām] mæynā</i>	Apám jó áldozat rakott helyén
12.	<i>i[pæt] l[āŋki] k[at] [mæynā]</i>	repülő mókus házának földjén

⁵⁰⁷ muutamalle antaa [néhányak ad]

⁵⁰⁸ antaa 10 kettua [10 rókát ad]

⁵⁰⁹ muutamalle antaa [néhányak ad]

⁵¹⁰ yhden oravan [egy mókust]

⁵¹¹ yhden näädän [egy nyusztot]

⁵¹² muutamalle [néhányak]

⁵¹³ vain kädellä viittaa (so. ei anna mitään) [csak a kezével int (azaz nem ad semmit)]

⁵¹⁴ (saalista saamatta) [(anélkül, hogy zsákmányt szerezne)]

⁵¹⁵ kauanko seison [meddig állok]

⁵¹⁶ isäni uhripaikkaan [apám áldozati helyére]

⁵¹⁷ yököen asuinmaahan [denevér/repülő mókus lakóhelyére]

⁵¹⁸ hyväsulkaist 2 nuolta [jó tollú 2 nyilat]

⁵¹⁹ sinne tuon [oda hozok]

⁵²⁰ pystytän [állítok]

13.	ογ _ο pānyjλλj ⁵²¹	fejet hajtok
14.	wajəy ājanḱê jətāyə.	vad szerencsésül válni.

4.3.4 Likr4 IV.

1.	nājən, nājən āḱəḷi	Tüzed, tüzed anyácska,
2.	[nājən], [nājən] äy _o əḷi	tüzed, tüzed lányocska
3.	λυη[k] kūrmaḱ pītām lek _o	bálványszellem fagyos ösvényét
4.	mæy _o [k _o] kūrmaḱ pītām lek _o	erdeiszellem fagyos ösvényét
5.	min húy _ə λλāmən[.]	követjük mi ketten.
6.	nājən, nājən āḱəḷi	Tüzed, tüzed anyácska
7.	nājən, nājən äy _o əḷi	tüzed, tüzed lányocska
8.	λυη[k] kūrmaḱ lek _o pətálla	bálványszellem ösvényének végére
9.	mæy _o [k _o] [kūrmaḱ] [lek _o] [pətálla]	erdeiszellem ösvényének végére
10.	nāj tūhāpə pītāmən	hősnői jólétbe jutunk ketten
11.	or[t] [tūhāpə] [pītāmən.]	hősi jólétbe jutunk ketten.
12.	min tōm mənə pāləkpə	Mi ha másfelé megyünk
13.	nāj tūhā _ə ay pītāmən	hősnői jólét nélkül leszünk
14.	min tōm mənə pāləkpə	mi ha másfelé megyünk
15.	or[t] tūhā _ə ay pītāmən[.]	hősi jólét nélkül leszünk.
16.	min tōm mənə pāləkpə	Mi[nekünk] a túlsó oldalon
17.	jəm nāj _p [ə] əntim wā _ə āš	jó hősnő nem volt
18.	min tōm mənə pāləkpə	mi odamenő felen
19.	jəm or[t]p[ə] əntim wā _ə āš –	jó hős nem volt.

4.3.5 Likr5 V.

1.	tarəjo, tarj!	Daru, daru!
2.	[tarəjo], [tarj!]	Daru, daru!
3.	martimə[γ] ku tōrəḱm pālki	Déli ember ég felől
4.	tōyā _ə tāḱi α _ə ḱḱ wajəy	szárnyon sikló/lebegő első állat
5.	nūy jayəysā _ə .	fel szárnyalt.
6.	ātər kḱḱčē α _ə pət ā _ə ra	A tiszta égboltra rajzolt hét rétegbe
7.	tī nuy pītām.	ím felemelkedsz.
8.	sipər mə[γ]ku jakkəḱ məyā	Sziber földi ember, hazai földre

⁵²¹ kumarran [meghajlok]

9.	<i>maγ_o čăη_okəλtə jiməη məγá</i>	fióka növekedő szent földre
10.	<i>nŭŋnə t'i nămλaytj.</i>	te gondoltál (általad gondoltatott).
11.	<i>tarâjooo, tarj! t[arâjo], t[arj]!</i>	Daru, daru! Daru, daru!
12.	<i>sipər mə[γ]ku jakkəη məγá</i>	Sziber földi ember, hazai földre
13.	<i>maγ_o čăη_okəλtə jiməη məγá</i>	fióka növekedő szent földre
14.	<i>nŭŋnə t'i λiti.</i>	általad leszállatott.
15.	<i>tarâjo, t[arj]! t[arâjo], t[arj]!</i>	Daru, daru! Daru, daru!
16.	<i>sipər mə[γ]ku jakkəη məγnə</i>	Sziber földi ember, hazai földön
17.	<i>maγ_o čăη_okəλtə jiməη məγnə</i>	fióka növekedő szent földön
18.	<i>hăr kasj</i>	sásból/vízínövényből
19.	<i>λuη[k] məγj⁵²²</i>	szellem nagyságú
20.	<i>λuη[k] məγj kolām pu!</i>	szellem nagyságú három darab
21.	<i>tarj nŭŋnə wəli tarj.</i>	daru általad vétetik daru.

VI.⁵²³

4.4 Értelem szerinti fordítás, jegyzetek

Címlap: Likrisov

1–2. lap

Karhutapoja 'Medvével kapcsolatos szokások'

14 mondat finnül. Az első 12 mondat az 1. lapon van, majd a szöveg folytatódik a 2. lap tetején.

2. lap

4.4.1 Likr1 Medveének

Függőleges vonallal áthúzott, 22 soros ének. A végén egy megjegyzés: *kts. myöhemmin!* 'lásd később'. Ezek szerint ez a változat piszkozat volt, mely letisztázásra várt. A kézirat legvégén, az V. ének után van egy VI. szám, szöveg nélkül. Talán ide szánta Karjalainen a végleges változatot. A kézirategyüttes befejezetlenségét az is mutatja, hogy az első két éneket arab sorszámokkal látta el Karjalainen, a többi római számokkal.

Az ének szövege rekonstruálható a piszkozatból is, de lehet, hogy a tisztázáskor Karjalainen javított, változtatott volna a szövegen, ahogyan azt tette például a Légyölő galócás ének (Vj2) esetében is (3.3.2.2). A 6–7. és a 10. sort utólag írhatta be Karjalainen, az ének szövege mellé a sorok közé van besúrva.

Az ének műfaja *λăη_ođatip*, azaz medveünnepi ének. A Trj3 jelű, szintén *λăη_ođatâp* műfajú énektől abban különbözik, hogy az énekes nem valamely bálványszellem nevében

⁵²² haltian suuruinen [bálványszellem nagyságú]

⁵²³ A szövegközlés nem folytatódik.

szól, hanem az ünnep résztvevői nevében szólítja meg a medveünnepi házba behozott medvét.

Az ének tartalma:

Az énekes közli a medvével, hogy az ember nehéz fejszétének suhintása nyomán került ebbe az állapotba, azaz a medveünnepi házba (2–5). Az állatot ütötték, verték (6–7). A további sorok a leölt medve elhelyezéséről szólnak: finom ételeket tesznek az orra elé (8–10), őt magát pedig egy lécekből épített házba rakják (12–14). Így tanúja lehet egy olyan vígasságnak, melyet obi ember fia még nem látott (15–22), amikor szinte összefolyik a nappal és az éjszaka (19–20).

1. 11. és 18. sorok

kajəŋkem jojəŋ – töltőelem

A hanti énekekben a töltőelemek funkciója háromféle: fonológiai, szintaktikai és tartalmi tagolást szolgálnak (Csepregi 1997c). Az egy-két szótagos töltőelemeket azért használja az énekes, hogy a szövegsor és a dallamsor hangsúlyai egybeessenek. Bizonyos, kiürült szemantikájú szócskák a szintaktikai tagolást segítik: az ige után állva jelölik a több sorra kiterjedő, hosszú mondat végét (ilyen pl. a *wəle* 'hiszen' partikula, l. a Trj3/38–39. sorokhoz írt jegyzetben). A tartalmi tagolást a jelentéssel és jelentés nélküli elemekből álló, refrénszerű sorok szolgálják. A refrén megadja az ének hangulatát, hosszabb énekekben lehetővé teszi, hogy az énekes átgondolja a következő részt és a hallgató is megpihenjen. Gyűjtési situációban, amikor az énekes nem énekl, hanem diktálja az éneket, a fonológiai tagolást szolgáló töltőelemek elmaradnak, de a szintaktikai és tartalmi tagolást szolgálók beletartoznak a dallam nélküli vers szövegébe is.

A *kajəŋkem jojəŋ* hejgetés a medveénekekre jellemző. Ugyanez a refrén hangzik el egy 1993-ban felvett medveénekekben is, a Tromagan folyó mentén élő Ivan Szemjonovics Szopocsin előadásában. Ő ötször elkántálta ezt a sort, mielőtt belefogott a tulajdonképpeni énekbe. A Likr5 énekben a daruénekekre jellemző refrén ismétlődik.

4. sor

mijəŋəŋə 'suhintáskor' – a szótárban nincs adatolva az ige, csak a Vj1/346 sorhoz írt jegyzet alapján lehet következtetni a jelentésére.

5. sor

müjə köy tōymən 'milyen messzire hoztak téged' *tōymən* lehetséges elemzése: hoz-PTC.PST-2SG, de feltételezhető az íráshiba, egyrészt az igeőben, másrészt a második szótagi vokalizmus nem felel meg a magánhangzóharmónia törvényeinek. Talán helyesen: *tuwman*.

6–7. sor

waj səŋki səŋki, *waj weri weri* az ének szövege mellé, a sorok közé van beszúrva. A *waj* elem talán a *wajəŋ* rövidült változata? az ige 'üt', 'csinál' múlt idejű, passzív ragozású alakok. A mondat nehezen illeszthető az ének szövegébe.

19. sor

ət mənt[ə] əntə wuəjən 'nem tudod, hogyan múlik az éjszaka'. *əntə wuəjən* 'nem látod' – a kérdés: alanyi vagy tárgyas ragozású-e az alak? Ha alanyi ragozású, akkor eltér mind a Trj.

wu Λ $\hat{a}n$, mind a VVj wu $\hat{w}a\hat{n}$ alaktól. Ha tárgyas ragozású, akkor eltér a Trj. wu Λ e alaktól, de egyezik a VVj wu Λ $\hat{a}n$ alakkal.

22. sor

a $\hat{n}\hat{a}mm\hat{a}li$ 'általad bámultatik' ellentmond a magánhangzóharmónia törvényének: az első két szótag veláris magánhangzókat tartalmaz, az utolsó kettő palatálisokat (l. még Likr4/10–11, 13, 15). Hasonló jelenség figyelhető meg a Trj3 énekben is, l. a 51–52. sorhoz írt jegyzet.

4.4.2 Likr2 Vadászdal I.

A 15 soros ének tartalmát maga Karjalainen írja le mitológiai monográfiájában: „Az általam feljebb az Obon hallott énekben *Vāj̥ay-ārttā-jūy̥al-tor̥am* istenséget úgy ábrázolták, hogy igencsak egyenetlenül osztja szét adományait: «egyeseknek tíz rókát ad, másoknak egy mókust, egy nyusztot, egyeseknek csak a kezével integet» (az utóbbi kifejezés az oroszoktól van átvéve, azt jelenti: semmit sem ad)”. (JugrUsk 329, FFC 44: 303, Relig2: 223)⁵²⁴

Egy másik helyen Karjalainen az ének szószerinti fordítását is közli: „Azokon a vidékeken az énekek nagyon egyszerűek, például: «Állatokat osztó *tor̥am*, *tor̥amed* jön, jön, *tor̥amed* jött, jött. *Tor̥amed* érkezésének helyén egyeseknek ad, tíz rókát ad, *tor̥amed* érkezésének helyén egyeseknek ad, egy mókust ad, egy nyusztot ad... egyeseknek csak a kezével int».” (JugrUsk 534, FFC 63: 228, Relig3: 170)⁵²⁵

1. sor

waj̥ay arttā tor̥am 'vadat osztó isten' Az az istenség, mely a vadászszerencsét biztosítja. Karjalainen információi szerint a főisten fia, az égben él, fehér színű hím állatot kell neki áldozni (JugrUsk 329). A mai szurguti hantik panteonjában is fontos helye van (*wāj̥ay arttā iki v. tōr̥am*), az Ég atya hét fiának egyike (Kerezsi 1997a: 35, 1997b: 36).

2–4. sor

torm̥in Karjalainen fordításában: *tor̥amisi* 'istened' azaz szerinte 2SG birtokos személyrag kapcsolódik a szóhoz. A Trj. nyelvjárásban a 2SG birtokos személyrag -*ən/-ān* alakú, -*in/-jn* birtokos személyrag a Du és Pl 2. személyben, valamint a Du 3. személyben fordul elő (KarjGr 232–233). A V nyelvjárásban nincs -*in/-jn* alakú birtokos személyrag (KarjGr 105–109). A helyes fordítás tehát: 'istenetek'.

2–3: A kézirat alapján úgy tűnik, mintha a két sorban két különböző múlt idejű alak ismétlődne: jeltelen és s-jeles (*jōy̥āt*, *jōy̥tās*). Karjalainen viszont az első alakot jelen idővel fordította (*tor̥amisi* tulee 'istened jön'). Lehetséges, hogy a jelen idő jele, mely a szurguti nyelvjárásban -*a*, (*jōy̥āt^a*) a likriszovói kiejtésben (*jōy̥āt̪*) hasonult a tövégi mássalhangzóhoz és nem hallatszott, de a az ének értelmezésekor az adatközlő jelenidejű alakot használt.

⁵²⁴ Ylempänä Obilla kuulemassani laulussa *Vāj̥ay-ārttā-jūy̥al-tor̥am* kuvattiin hyvinkin epätasaisiksi anneissaan: „muutamalle antaa kymmenen kettua, muutamalle yhden oravan, yhden näädän, muutamalle vain kädellä viittaa” (viimemainittu lausumatapa, venäläisiltä omistettu, merkitsee: ei anna ensinkään).

⁵²⁵ Laulut noilla tienoilla ovat mitä yksinkertaisimpia laadultaan, esim.: „Eläimiä jakava *tor̥am*, *tor̥amisi* tulee, tulee, *tor̥amisi* tuli, tuli. *Tor̥amisi* tulopaikalla muutamalle antaa, kymmenen kettua antaa, *tor̥amisi* tulopaikalla muutamalle antaa, yhden oravan antaa, yhden näädän antaa... muutamalle vain kädellä viittaa.”

Az -s- jeles múlt idő a mai szurguti hanti nyelvjárásból már eltűnt, de a 19/20 század fordulóján még megvolt. Az északi és a legkeletebbi (VVj) nyelvjárásokban használják. Egyéb előfordulás: Likr4/17, 19.

6. sor

wōkājät 'rókával' (KT 212) Az első szótagi magánhangzónak a kéziratban egy bonyolult, négyemeletes jele van (l. a Függelékben, A Likr kézirat 3. lapja). A szón belül sem érvényesül a magánhangzóharmónia: a második szótagban veláris, a harmadikban palatális magánhangzó van.

11. sor

əj sasat mæʌʌi – A szótárak szerint a *sas* jelentése 'hermelin (Mustela erminen)' (KT 879, DEWOS 1377), Karjalainen fordításában azonban a finn *näätä* 'nyuszt (Martes martes)' szó szerepel.

5. 9. 14. sor

pā kujin pæy Ebben a szerkezetben feltehetőleg a *pā...pā* névmáspár jelenik meg egymástól különböző fonetikai alakban. A *pā* névmás egymagában 'másik' jelentésű, párban viszont 'egyik...másik' (KT 653, DEWOS 1085). Az 'egyik...másik' jelentésben a szerkezet alaptagját mindkét névmás után meg kell ismételni, pl. *Trj pā ko ... pā ko* 'egyik ember ... másik ember' (KT 653). A mai szurguti hanti nyelvjárás egy harmadik szerkezetet és jelentést is ismer, melyben csak a *pā* névmás ismétlődik, a szerkezet alaptagja nem: *pā weʌi pā* 'néhány rénszarvas' *pā ʌātnə pā* 'néha, időnként' (Csepregi 2017: 120–121). Ez a szerkezet jelenik meg itt is, melynek a fordítása Karjalainen széljegyzetében: *muutamalle* 'néhánynak'. Figyelemre méltó a szerkezet fonetikai megvalósulása: a második *pā* végén megjelenik egy hehezet, melyet Karjalainen reális mássalhangzónak vélt. A magánhangzó a Karjalainen által „széles ä”-nak nevezett *æ* szintén allofon, a likriszovói adatközlő ejtésmódjára jellemző.

pā kujin pæy 'néhányatok, közületek néhány' *kuj-in* férfi-2PL: a birtokos személyrag az énekes közönsége, akik közül néhányra igaz az, hogy szerencsájük lesz a vadászatban, néhányuknak pedig nem lesz szerencséje.

6. 10. 11. sor

A ditranzitív szerkezetekben a téma (*wōkj* 'róka', *ʌʌŋki* 'mókus', *sas* 'hermelin') INS -*āt* raggal van jelölve, de a szóvégi *t* fonetikai okokból elmarad. Az -*āt* ragot csak feltételezni tudjuk a szurguti esetjelölés alapján, mert a szövegegyüttesben nem fordul elő másik INS eset. Viszont a szóvégi -*t* kiesésére van példa, *kā[t] ʌʌyʌn* 'két nyíl' (Likr3/5).

4.4.3 Likr3 Vadászdal II.

14 soros vadászdal. Karjalainen közölte a pontos fordítását is: „Anélkül, hogy állatot találnék, meddig álljak az üres úton? Apám jó áldozatot bemutatott földjére, denevér(?) lakóhelyére jó tollú két nyilat hozok. Apám jó áldozatot bemutatott földjére, denevér(?) lakóhelyére jó tollú két nyilat oda állítok. Apám jó áldozatot bemutatott földjén, denevér(?)

lakóhelyén fejet hajtok, hogy vadász szerencsém legyen.” (JugrUsk. 535, FFC 63: 228, Relig3: 170)⁵²⁶

Az ének négy mondatból áll. Figyelemre méltó az igei állítmányok igeneme. Az első és utolsó mondatban a passzív igenem általános alanyt feltételez. 2. sor: *áuaĩ áll-PST.PASS.3SG* (Karjalainen jelen idejű ragozott igével fordította, *seison* 'állok'); 13. sor: *oγo pānyĩ-ā-ĩ* fej meghajt-PRS-PASS.3SG 'fej hajtatik' (Karjalainen ezt is ragozott igével fordította, *kumarran* 'meghajlok'). A két középső mondatban ragozott ige van. Mindkettőnek a tárgya a 'két nyílvevő'. A 6. sorban a 'két nyílvevő' új információ, ezért az ige alanyi ragozása *tu-ā-ām* hoz-PRS-1SG 'hozok'. A 10. sorban viszont a 'két nyílvevő' már ismert, azaz topik, ezért az tárgyas ragozása, s a személyrag tartalmazza a két tárgyra utaló elemet is: *aiĩt'-ā-āγā-am* beszúr-PRS-DU-1SG 'tűzöm azt a kettőt'. A 14. sorban az ige után áll még egy főnévi igenévvel kifejezett célhatározói mellékmondat *wajāy āj-an-kā jə-tāyā* állat szerencse-ADJ-TRA válik-INF 'azért, hogy legyen vadász szerencsém'.

4. sor

A 4. 8. 12. sorban szereplő *ipāt āānki* repülő mókus (KT 47, D 154). A szótárakban Likr. adat nincs, a legközelebbi alak a Trj *jipāt āānki*. Karjalainen fordítása (*yökkö* 'denevérfaj') talán téves. Talán valamely finn nyelvjárásban használták a repülő mókusra is, mivel ugyanúgy éjszakai életmódot folytat, mint a denevér. Finnül egyébként *liito-orava*. Mivel a repülő mókus a lucfenyős területet kedveli, feltételezhetjük, hogy az áldozati hely is lucfenyőerdőben volt.

9–10. sor

A nyílvevő mint áldozati ajándék használatos máshol is a hantik körében, vö. Vj1/656–660, JugrUsk. 228, FFC 44: 145, Relig2: 111–112.

4.4.4 Likr4 Ének tűzanyához

19 soros ének, melynek címzettje feltehetőleg a tűz istennője, *nāj ānki*. Karjalainen nem írt mellé széljegyzeteket.

A tűz az obi-ugorok körében általános tiszteletnek örvendő, nőnemű istenség. Karjalainen felosztásában az istenségeknek abba a csoportjába tartozik, melyek természeti jelenségekhez kapcsolódnak, mint a nap és a szél is. Tűzanya azért érdemli meg a tiszteletet és az áldozati ajándékokat, mert biztosítja a lakhely melegét és megvédi a hidegtől az erdő járó embert (JugrUsk. 420–427, FFC 63: 58–68, Relig3: 50–58).

Az ének üzenetét talán úgy lehet összefoglalni, hogy ha követjük az istenségek útját, jólétben, bőségben fogunk élni, ellenkező esetben nélkülözni fogunk. Az ének négy mondatból áll, ezeknek egy lehetséges szabad fordítása/értelmezése:

1–5. sor: Tüzed, tüzed anyácska, tüzed, tüzed lányocska, mi ketten a bálványszellem fagyos ösvényén, az erdeiszellem fagyos ösvényén járunk.

6–11. sor: Tüzed, tüzed anyácska, tüzed, tüzed lányocska, mire a bálványszellem fagyos ösvényét, az erdeiszellem fagyos ösvényét végigjárjuk, olyan bőségbe jutunk, mint a fejedelemasszonyok és fejedelmek/hősnők és hősök.

⁵²⁶ Eläintä löytämättä mihin asti seison tyhjällä tiellä? Isäni hyvän uhrin panentamaahan, yökön asuntomaahan hyväsulkaiset kaksi nuolta tuon. Isäni hyvän uhrin panentamaahan, yökön asuntomaahan hyväsulkaiset kaksi nuolta sinne pystytän. Isäni hyvän uhrin panentamaassa, yökön asuntomaassa kumarran päättä eläinonnelliseksi tullakseni.

12–15. Ha másik irányba megyünk, nem jutunk el a fejedelemasszonyok és fejedelmek/hősnők és hősök jólétéhez.

16–19. Az út másik oldalán/túlsó oldalon nem volt jó fejedelemasszony/hősnő, az út másik oldalán/túlsó oldalon nem volt jó fejedelem/hős.

1–2, 6–7. sor

nājən, nājən āḡkəli, nājən, nājən āyōəli 'tüzed, tüzed anyácska, tüzed, tüzed lányocská' – ez feltehetőleg a megszólítás, nem pedig arról van szó, hogy a anya és lánya az ének hősei, és rájuk utalna a következő mondatokban a 1DU személyrag.

3–4, 8–9. sor

kūrman̄ leko 'kitaposott/lépett út, azaz ösvény', *piṭām leko* 'fagyott ösvény', bár a *pat-*megfagy igében (KT 769, D 1233) a szabályos magánhangzóváltakozás *a ~ u* lenne, *i* csak a felszólító módú alakban jelenik meg. A *piṭām* 'fagyott' befejezett melléknévi igenév lehet éneknyelvi alak, de az is lehet, hogy a Likr nyelvjárásban vagy az adatközlő nyelvhasználatában másként működik a magánhangzóváltakozás.

auḡk 'bálványszellem' *mæḡoko* 'erdeiszellem' – párhuzamos sorokban ez a két természetfeletti lény gyakran egymás mellé kerül. Az előbbi a háromosztatú világ felső rétegéhez tartozik, az utóbbi a középső réteghez, ahol az ember élete zajlik (JugrUsk 373–376).

10, 11, 13, 15. sor

tūn 'bőség, jólét, szerencse, boldogság' (KT 913, D 1521)

Megjegyzendő, hogy **10–11.** sorban a *tūnāpə* alakban nem érvényesül a magánhangzóharmónia – talán a palatális *n* hatására jelennek meg a palatális magánhangzók. A **13.** sorban mélyhangrendű a szó (*tūnāaḡy*), a **15.** sorban ismét vegyes hangrendű (*tūnāaḡy*). Mivel kevés adat áll rendelkezésünkre, nem tudjuk, hogy hangtani változásról vagy íráshibáról van-e szó.

10, 11, 13, 15, 17, 19 *nāj* 'fejedelemasszony/hősnő' *ort* 'fejedelem/hős' – párhuzamos sorokban megjelenő alakok, hasonlóval leht találkozni a Trj és Vj hősénekekben is.

17, 19. sor

wāḡs 'volt' – vö. Likr2/3 sorhoz írt jegyzet.

Az ének szerkezetét a párhuzamos sorok határozzák meg. Az ismétlésekkor a sorok változó elemei szemantikailag összefüggenek egymással: *āḡki* – *āyōi*, *auḡk* – *mæḡoko*, *nāj* – *ort*. Az állítmányok is részt vesznek az ismétlésekben: a *piṭāmən* 'jutunk' négyszer fordul elő, az *əntim wāḡs* 'nem volt' tagadó alak kétszer. Csak az első mondatbeli *nuyāaḡmān* 'követjük' nem ismétlődik, ezért páratlan az ének sorainak száma, azaz 19.

4.4.5 Likr5 Daruének

21 soros ének, témája a daru.

A medveünnepi szertartásnak a daru fontos szereplője. Az ünnep vége felé szokott megjelenni. Az előadó jelmeze egy hatalmas kendő, mely teljesen beborítja az őt játszó szereplőt, aki a karjával csapkodva imitálja a daru szárnycsapásait. A kendő alatt a fejéhez egy hosszú pálca van erősítve, mely a madár csőrét formázza. Ezzel a pálcával a daru felforgatja a medve elé kirakott ételes edényeket. A daruének arról szól, hogy a daru

tavasszal visszatér északra, fészket rak, de a medve feldúlja a fészket. Ezt megbosszulandó toppan be a medveünnepi házba, és támad a medvére, szórja szét a medve eledelét. A daruénekekben általában szép költői képekkel illusztrálva jelenik meg a vándormadarak honvágya és abbéli öröme, hogy tavasszal újra elindulhatnak hazájuk felé. A daru-jelenetet megörökítette többek között Lennart Meri: *Torum fiai* c. dokumentumfilmjében.

Karjalainen a daruról: „Kannisto elmondása szerint a vogul medveünnep utolsó estéjén figyelemre méltó az állatok, a szúnyogok, a daru, az uhu és a tűzróka megjelenése (...) A daru egy nagy kendőbe öltözött férfi, aki hosszú fa csőrével zaklatja az embereket és a medvét is” (JugrUsk 531, FFC 63: 222, Relig3: 166)⁵²⁷.

Jelen ének töredék, befejezetlen. A többször ismétlődő refrénsorok a daru (*tarâŷ*) nevét idézik, némileg megváltoztatott, és a dallamsorhoz igazított formában (1, 2, 11, 15. sor, *tarâŷo, tarŷi!*). Az ének más változataiban megjelenik a daru hangját utánzó *kuriw-riw-riw kuriw-riw* sor is (Rimma Russzkina, Tromagan folyó 1993).

Szabad fordítás:

1–2. Daru, daru! Daru, daru!

3–5. Délvidék felől érkező, kitárt szárnyain sikló első madár nagy szárnycsapásokkal feljebb száll.

6–7. A tiszta égboltra rajzolt hét rétegen is felül emelkedsz.

8–10. Szibéria otthoni földjére, fióka növekedő szent földre (= ahol a fióka felnő) gondoltál.

11. Daru, daru! Daru, daru!

12–14. Szibéria otthoni földjére, fióka felnevelésének szent földjére ím leszálltál.

15. Daru, daru! Daru, daru!

16–21. Szibéria otthoni földjén, fióka felnevelésének szent földjén a vízinövényből bálványszellem nagyságú három falatot veszel.

Megjegyzések

3. sor

martiməŷ délvidék, az a hely, ahol a költöző madarak a telet töltik (JugrUsk 399, FFC 63: 26, Relig3: 25 lábjegyzet)

A *martiməŷ ku* ’délvidéki ember’ és a *sipər məŷ ku* ’szibériai ember’ a költöző madarak két hazájára utal, a *ku* ’ember, férfi’ pedig megszemélyesíti a madarakat.

4. sor

tāŷi – valószínűleg a *V tāŷimtə-* ’lebeg, (kitárt szárnyakon) siklik’ (KT 991, D 1452) igével van kapcsolatban, a szótárakban nincs Likr adat.

5. sor

nuy jayəysəŷ – valószínűleg a *Vj. jayŷlə-* ’nagy szárnycsapásokkal repül’ (KT 136, D 338) a szótárakban nincs Likr adat. A 4. és 5. sorban az énekes igen szemléletesen tárja elénk repülés két különböző fázisát: a mozdulatlan szárnyakon történő siklást és a sűrű szárnycsapásokkal történő (felfelé) haladást.

⁵²⁷ Vogulien karhunpeijaisissa on, kertoo Kannisto, viimeisenä iltana huomattava vielä eräänlaiset „eläinnäytelmät”, hyttysten, kurjen, huuhkaajan ja tuliketun esiintymiset. (...) Kurki, suurhuiviin peittäytynyt mies, ahdistelee pitkällä puunokallaan ihmisiä ja karhuakin.

8. sor

Sipər məy 'Szibéria' – bár Karjalainen a hanti nyelvű feljegyzéseiben csak kisbetűket használ, ezen a helyen nagybetűvel kezdi a szót – talán azért, mert ő is helynévként értelmezte. A többi előforduláskor (**12. 16. sor**) kisbetűt használ. A *sipər* szó nincs adatolva a szótárakban.

9, 13, 17. sor

mayo čǣŋokəɬə jiməŋ məy 'fióka növekedő szent föld' A *čǣŋokəɬ-* 'nő, növekszik, felnő' intranszitiv ige, így az igenévi állítmányú vonatkozó mellékmondat jelentése: 'a szent föld, ahol a (madár)fióka felnő'

10, 14. *nǟŋnə tǝ nǟmɬaytǝ* 'általad emlékeztetett, emlékeztél'; *nǟŋnə tǝ ɬiti* 'általad leszállatott, leszálltál'. A két igei állítmánya passzív ragozású, a cselekvő a 2SG személyben megszólított madár. Az igeik vonzata latívusz, tehát intranszitiv igéket is lehet passzív igenemben ragozni.

18. sor

ńǎrkas 'tóban növő fű, a gyökere ehető' (KT 626, D 1066) – nem világos, hogy mi a funkciója. Talán ez a daru eledele?

21. sor

nǟŋnə wəɬi 'általad vétetik, te veszel' ez is passzív ragozású ige, de tranzitív.

4.5 Likriszovói szójegyzék

a, ă

ăjâ szerencse KT 6, D 20 *ăjan* szerencsés (Likr3/14), *ăjăđ* szerencsétlen (Likr3/1)

alăŋ első KT 118, D 81

amât- tesz, helyez, ültet, állít KT 45, D 104 *tunâŋ liypas nŭŋăti umtj* finom ételt tettek eléd (Likr1/9–10)

anâm- ?báméskodik (KT, D) Jg *ânâm-* báméskodik (T. 28) *anâmmăli* bámulják (Likr1/22)

art- oszt, szétszt KT 243, D 174

as nagy folyó, Ob KT 84, D 184 *asku* obi ember (Likr1/15)

ă, â, ă

ăŋi lány KT 16, D 37 *ăŋăli* kislány (Likr4/2)

ălă csak (KT 109, D 68)

ăŋki anya KT 36, D 136 *ăŋkăli* anyácska (Likr4/1)

ât éjszaka (KT 100, D 199)

ătăr tiszta (égbolt) (KT 104, D 218)

č

čăŋăkăl- nő, növekedik (KT 941, D 288)

ə

əj egy (KT 7, D 15)

əntə nem (KT 58, D 121) *əntim wălăs* nem volt (Likr4/19)

i, î

ipăt-lăŋki repülő mókus (KT 47, D 154)

îmăl- leül (KT 46, D 105)

j

jaŋeŋsăđ- szárnyával csapkodva repül (KT 136, D 338)

jakă haza, be (KT 142, D 327) *jakkăŋ măŋă* otthoni földre (Likr5/8)

jă- válik vmivé KT 196, D 309 *ăjanăđ jătăŋă* szerencsésé válni (Likr3/14)

jăŋ apa, atya KT 145, D 324 *jăŋəm jəm jîr* apám jó áldozata (Likr3/3)

jəm jó KT 167, D 367

jeŋă tíz (KT 156, D 385)

jimăŋ szent (KT 170, D 372)

jîr véres áldozat KT 181, D 399

jöŋăt- megjön, érkezik KT 152, D 355 *tormîŋ jöŋtăm kărănă* azon a helyen, ahova istenetek megérkezett (Likr2/4)

juŋăl kedves (KT, D 337)

k

- kǎŋčō** dísz, rajz, minta (KT 312, D 511)
kǎntōy hanti KT 317, D 517 *kǎntōkku* ember (Likr1/3)
kǎrō terület, tér KT 327, D 544
kat ház (KT 357, D 565)
kāt kettő (KT 454, D 695) *kāt nályān* két nyílveendő (Likr3/5)
kātōλ nap, nappal (KT 354, D 571)
kəyən gomb (KT 395, D 605)
kəj- sámánéneket előad KT 384, D 596 *kəjəŋkem-jojəŋ* medveének refrénje (Likr1/1)
kōy hosszú KT 285, D 450
koλəm három (KT 377, D 477)
kōλō mōčō meddig (KT 367, D 442)
koλtəm- meghall (KT 378, D 466)
kōr alak, kép, látvány (KT 331, D 539)
kōt kéz KT 452, D 698
ku férfi KT 279, D 423 *pā kujin pəy* néhány ember (Likr2/5)
kūŋčip fésű KT 409, D 646
kūr láb KT 418, D 664 *kūrman ʎeko* ösvény (Likr4/3)

λ

- λǎŋōλtip** medveünnepi ének KT 1064, D 774
λǎyort nehéz KT 1056, D 742
λǎjəm fejsze KT 1042, D 723
λǎŋki mókus KT 1067, D 780 *ə ʎəŋkəjət məλi* egy mókust ad (Likr2/10)
λǎpət hét KT 1081, D 793
λǎr vonal, sáv, réteg KT 1086, D 797
λāt- leszáll KT 1101, D 811 *nūŋnə tʃi ʎiti* leszálltál (Likr5/14)
λi- eszik KT 1098, D 713 *ʎiypəs* étel (Likr1/9)
λiŋtʃ- beszúr, betűz, állít (KT 1118, D 771) *kāt nályān tōyō ʎiŋtʃāyλam* a két nyilat odatűzőm
λiti l. **λāt-**
λuŋk bálványszellem KT 1065, D 777

λ

- λaλ-** áll KT 1120, D 759 *kōλō mōčō ʎuʎi* meddig álltunk (Likr3/2)

!

- ʎeko** út, nyom KT 472, D 820

m

- mayo** fióka KT 503, (D 902)
martiməy a költöző madarak telelő helye (KT 543, D 966)
mǎŋoko erdeiszellem (KT 516, D 946) *məŋoko kūrman ʎeko* erdeiszellem ösvénye (Likr4/9)
mə- ad (KT 553, D 885) *ə sasat məλi* egy hermelint adnak (Likr2/11)

məy föld, hely KT 504, D 898 *jir pānām məy* áldozathozatal helye (Likr3/3) *sipər məyku jakkəy məynə* Sziber földi ember otthoni földjén (Likr5/16)

mən- megy (KT 527, D 931) *āt mēntāl əntə wuəjn* az éjszaka elmentét (elmúltát) nem látod (Likr1/19), *tōm mənə pāləkpə* odaúton (Likr4/12)

mərəm csak (KT 540, D 963)

min mi ketten (KT, D 884)

mij- ?suhint, lecsap (*mijki* erős szélfújás KT 517, D 948) *ləyərt ləjəm mijtānə* amikor nehéz fejszével lecsapnak (Likr1/4)

müyə mi, micsoda (KT 495, D 878)

n

nāj tűz, úrnő KT 561 D 980

nāməyət- gondol, emlékezik (KT 583, D 1001)

nuy fel(felé) (KT 566, D 988)

nūḡ te (KT, D 1004) *nūḡāti* neked (Likr1/10), *nūḡnə* általad (Likr5/10)

ñ

ñaal nyílvevő KT 644, D 1040 *kāt ñaəḡən* két nyílvevő (Likr3/5)

ñāl- (kérget) hánt KT 644, D 1041 *ñāləm seḡəl* kérge hántott lécs (Likr1/12)

ñārkas tóban növő fű, a gyökere ehető KT 626, D 1066

ñuyəl- követ, üz (KT 611, D 1034) *ñuyələləmən* mi ketten követjük (Likr4/5)

o, ö

oḡo fej KT 21, D 30 *oḡo-pānyəli* fejet hajtunk (Likr3/13)

öḡəl száj, nyílás (KT 34, D 140) *ñāləm seḡəl öḡələw kət* kérge hántott lécs nyílású ház (Likr1/12–13)

ort hős, fejedelem KT 82, D 177 *jəm ortpə əntim wāləs* jó hős nem volt (Likr4/19)

p

pā ... pā egyik másik KT 653, D 1085 *pā kujin pəy* néhány ember (Likr2/5)

pəy fiú, fia vkinek KT 664, D 1110

pālək fél, oldal KT 695, D 1159 *pālki* felől (Likr5/3), *tōm mənə pāləkpə* odaúton (Likr4/12)

pān- tesz, helyez KT 712, D 1169

pətə feneke, vége vminek KT 763, D 1240 *kürmən lekə pətələ* az ösvény végére (Likr4/8)

pat- megfagy KT 769, D 1233 *kürmən pītəm lekə* megfagyott ösvény (Likr4/3)

pīt- jut, kerül (KT 772, D 1236) *nuḡ pitəən* feljutsz (Likr5/7) *pitəəmən* jutunk, kerülünk mi ketten (Likr4/10)

puł falat, darab (KT 693, D 1155)

s

sas hermelin (KT 879, D 1377) *əj sasat mələli mələli* egy hermelint adnak (Likr2/11)

säyö hajfonat KT 824, D 1307

säḡok- üt, ver KT 852, D 1350

seyðal lécs KT 842, D 1313

sipər ?Szibéria (KT, D) *sipər mæyku* Sziber földi ember (Likr5/16)

t

tāja- birtokol KT 969, D 1400 *kāntāḱku lāyart lājəm tōj* az embernek nehéz fejszéje volt (Likr1/3)

tarəy daru KT 1013, D 1467 *tarəjo, tarj* daruének refrénje (Likr5/1–2)

tāḱimtə- lebeg, siklik, suhan (KT 991, D 1452) *tōyðal tāḱi aləḱ wajəy* szárnyát lebegtető első állat (Likr5/4)

tīm ez (KT 999, D 1392)

tōy, tōyə oda (KT 975, D 1393)

tōyðal toll, szárny KT 984, D 1412 *jəm tōyāp kāt ḱaləḱn* jó tollú két nyíl (Likr3/5)

tōymān/ tuymān l. **tu-**

tōj l. **tāja-**

tōm az (KT 975, D 1394)

torəm ég, isten, világ, idő(járás) KT 1015, D 1472 *torma* világra (Likr1/2), *tormin* istenetek (Likr2/2)

tu- hoz, visz (KT 1031, D 1395) *tōyə tuāəm* odahozok (Likr4/6), *mūyə kōy tōymān* milyen messzire hoztak téged (Likr1/5)

t'

t'ä, t'ät itt, ím (KT, D) *tōy t'ät imān* oda ím leültél (Likr1/14), *t'ursem t'ä koatəməān* itt meghallod a vigasságot (Likr1/17)

t'i ím partikula (KT 895, D 1491) *nūḱnə t'i liti* ím leszálltál (Likr5/14)

t'uñ jólét, ingyencfalat KT 913, D 1521 *t'uñaləy pitəməən* elszegényedünk (Likr4/13), *t'unəḱ* *liypəs* finom étel (Likr1/9)

t'ursem érdekes (dolog), vigasság (KT 920, D 1539)

u

umti l. **amət-**

w

wajəy állat, vad KT 204, D 1562 *wajəy arttə juyəḱ torəm* vadat osztó kedves isten (Likr2/1)

wärəytəyā- ébred, ébreszt (KT 241, D 1617) *wärəytəyā* ébredj fel (Likr1/2)

wə- vesz, elvesz KT 268, D 1549

wer- csinál KT 235, D 1614

wāt' - integet (KT 255, D 1645) *kōtāt wo'āḱ* legyint (Likr2/15)

wōkj róka KT 212, (D 1573)

wu- lát, tud KT 268, D 1550 *āt məntāḱ əntə wuāḱn* nem tudod, hogyan múlik az éjszaka (Likr1/19), *asku pāy wuāḱ t'ursem* olyan vigasság, melyet obi ember fia még nem látott

5. A szövegegyüttes folklorisztikai hozadéka⁵²⁸

Karjalainennak a keleti hanti területen feljegyzett, viszonylag kiterjedelmű (65 000 leütésnyi) szövegegyüttese igen változatos képet mutat a folklór műfajok szempontjából. Szinte minden műfajra találunk példát a szövegekben. Ez a sokféleség lehet a gyűjtő tudatos törekvésének eredménye, de létrejöhetett spontán módon is, az adatközlők ismereteitől és pillanatnyi hangulatától függően.

5.1 Obi-ugor folklór műfajok

Az obi-ugor folklór műfajokat különböző szempontok alapján lehet csoportosítani. Elkülöníthetünk énekes és prózai műfajokat, beszélhetünk epikus, lírai és drámai formákról, de mindig tudjuk, hogy nincsenek tiszta formák. Sok az átfedés, keveredés – ahogy ez egy élő, állandóan változó és újraalakuló hagyományban megszokott (Csepregi 1997a).

XXIV. táblázat. Az obi-ugor folklór műfajok rendszere

Formai felosztás	Tartalmi felosztás	
	profán műfajok	szakrális műfajok
énekes műfajok	egyéni ének	medveünnepi énekek (medveének, istenidéző ének, állatének)
	bölcsődal	hősenek
		sámánszertartás énekei
vegyes	énekes mese	
prózai műfajok	mese, monda	mitikus mese, szent rege, hősmese
	találós kérdés, mondóka	áldozati ima, eskü
drámai műfaj	medveünnepi színjáték	

Ha elhelyezzük a táblázatban a jelen dolgozatban közölt szövegek kódjait, szinte alig marad benne üres cella. Valójában csak a mesék és mondák hiányoznak. Ugyanakkor, a 19/20. század fordulójáról származó szurguti hanti meseszövegeknek sem vagyunk híján, hiszen H. Paasonen lejegyzett ezek közül néhányat (Paasonen–Vértes 2001).

A táblázatból az is kiderül, hogy a hagyatékban nagyobb számban és terjedelemben vannak jelen a szakrális tartalmú szövegek, mint a profán tartalmúak, annak ellenére, hogy az előbbieket előadásához és hallgatásához is több tilalom kapcsolódik. Lehetséges, hogy Karjalainen kifejezetten ezeket a műfajokat kereste. Az is nyilvánvaló, hogy adatközlői nemcsak a lexikai és grammatikai információk átadásában voltak tehetségesek, hanem a folklór hagyománynak is birtokában voltak.

⁵²⁸ A szövegekhez írt jegyzetek számos folklorisztikai megállapítást tartalmaznak. Ezen a helyen csak általános műfajelméleti és stilisztikai kérdésekkel foglalkozom.

XXV. táblázat. A Karjalainen által feljegyzett szövegek műfaj szerinti besorolása (kurzív szedéssel a műfaj Trj vagy Vj nyelvjárású neve, kurzív félkövérrel a szövegek kódjai)

Formai felosztás	Tartalmi felosztás	
	profán műfajok	szakrális műfajok
énekes műfajok	egyéni ének (<i>arəy</i>): Vj3, Vj4, Vj5, Vj7 bölcsődal: Vj6 gyermekdal: Vj8	Medveünnepi énekek medveének (<i>pupi arəy</i>): Trj1, Trj2, Likr1
		istenidéző ének (<i>əŋəlatəp</i>): Trj3, Likr4
		állatének (<i>wəjəy arəy</i>): Likr5
		hőseének (<i>tərnəy arəy</i>): Trj4, Vj9
		sámánszertartás énekei: sámánének (Trj <i>tərtə arəy</i> , Vj <i>joləmnəy</i>), légyölő galócás ének (<i>pankləmnəy</i>) Vj2
vegyes	énekes mese (–)	
prózai műfajok	mese (<i>mənt</i>), monda (<i>jis jəsəy</i>) (–)	hősmese (<i>tərnəy mənt</i>): Vj1
	találós kérdés (<i>muəkj</i>): Trj6 , mondóka (–)	áldozati ima (<i>muə</i>), eskü (<i>hoəttə köə</i>): Trj5
drámai műfaj	medveünnepi színjáték: Likr2, Likr3	

5.2 Szakrális tartalmú műfajok

5.2.1 A medvekultusszal kapcsolatos műfajok

Karjalainennak sikerült mindhárom nyelvjáróterületen (Trj, Vj, Likr) gyűjtenie a medvekultuszhoz kapcsolódó szövegeket. A medveünnepen reggelenként elhangzó medvekeltő éneket két változatban jegyezte föl (Trj1, Trj2). A likriszovói anyag első éneke (Likr1) szintén a medvét szólítja meg. Ebben az énekes tudatja a medvével, hogyan került a medveünnepi házba, és mi fog történni vele. Ennek az éneknek a műfaja az adatközlő szerint *əŋəlatəp*, azaz ugyanaz, mint a Trj3 éneké. A Trj3 ének főhőse egy istenség, *kən iki*, aki a medveünnep résztvevőit bevezeti a vadászat és a kereskedés tudományába. A szövegegyüttesben van egy másik istenséghez, Tűz anyához (*nəj əŋki*), szóló ének is, mely szintén a medveünnepi repertoár része (Likr4). Az állaténekeket a daru éneke képviseli (Likr5).

Tulajdonképpen színjátékokat Karjalainen nem jegyzett föl, bár látott ilyeneket, amikor egy alkalommal ellátogatott egy medveünnepre Szurgut közelében (2.1.). Olyan szövegeket viszont megörökített, melyek a dramatikus jeleneteket helyettesítik. Mitológiai tárgyú monográfiájában így ír erről: „Az Ob partján élő keleti osztjákoknál, amennyiben a rendelkezésre álló információ alapján dönteni lehet, a medveénekeken kívül az egyedüli előadások a rövid, egészen egyszerű tartalmú énektöredékek, melyeket testmozgással,

elsősorban a fej és a kezek mozdulataival kísérik” (JugrUsk 534).⁵²⁹ Ilyen, feltehetőleg testmozgással kísért ének a Likr2 és Likr3, mindkettő a sikertelen vadásatról szól.

A rövid prózai szövegek között szerepel egy medveeskü (Trj5/1–4). Ez nem a medveünnepi repertoár része, de kapcsolódik a medvekultuszhoz, amennyiben számol azzal, hogy a medve képes megbüntetni az embert, ha például nem mond igazat.

5.2.2 Hősepika

Hősepikát (hőséneket és hősmesét) a medveünnepen kívül egyéb közösségi ünnepek során is előadhattak. Ezeken az – esetenként több napig tartó – nemzeti vagy szezonális áldozatbemutató alkalmakon a hosszú mitikus énekek és mesék elmondása jelentette az éjszakai időtöltést. Ezeket ugyanis nappal nem volt szabad előadniuk, hogy meg ne zavarják az isteneket, akik az emberekkel ellentétes rendben élnek: nappal alszanak és éjszaka vannak ébren (Csepregi 1997a: 62, 1997b: 62; 288).

A most közölt, hősepikához tartozó három szöveg (Trj4, Vj1, Vj9) jelentőségét az adja, hogy keleti hanti területen még sohasem adtak ki ilyen műfajú anyagot. Lehetséges, hogy valahol lappanganak valamilyen hangrögzítő eszközzel készült felvételek, de ezeknek a leírására és megjelentetésére még nem került sor.⁵³⁰ Bár klasszikus hősénekeket ma már feltehetőleg nehéz lenne találni, a népi emlékezet őrzi a páncélban harcoló hősök emlékét. Ennek nyoma egy rövid mese az Agan folyó partjáról, melynek főhőse *Masaj iki* (Csepregi 2015: 44–48). A Kis- és Nagy-Jugan vidékén pedig az orosz hódítók ellen harcoló Tónya vitéz körül alakult ki olyan epikus hagyomány, melybe jócskán keveredtek mitikus elemek is.⁵³¹

Tudvalevőleg egyetlen nyelvjárásból (sőt egyetlen adatközlőtől) Reguly Antal gyűjtötte a legtöbb hőséneket, melyek utóbb négy kötetben jelentek meg (OH). Ezeket és a Pápay József által gyűjtött egyéb északi hanti hősénekeket elemezte Demény István Pál. Kutatásai során arra a megállapításra jutott, hogy a hősénekek tipikus témái a feleségszerzés, a férjszerzés, a vérbosszú, az idegen hősök támadásának visszaverése, valamint a hős fölnevelkedése (Demény 1977: 40). A manyisi és a déli hanti hősepika vizsgálata megerősítette ezt a tipológiát (Demény 1977, 1978, 1983, 1984, 1992). Ezért ez lesz a kiindulási alap a keleti hanti hősepika elemzésekor is.

A Trj4 szöveg, mely bár befejezetlen, beleillik a Demény-féle típusrendbe. Két hős (egy testvérpár) lánykérőbe érkezik. Az idősebb testvér elnyeri a város úrnőjének a kezét, aki újdonsült férjével és sógorával útra kel azoknak a városába. Megülik a lakodalmat. Itt félbeszakad a történet. Az adatközlő azt állította, hogy nem tudja a folytatást, csak azt, hogy lesz még egy háború. Az énekes a női főhős személyében mondja el a történetet. Ennek ellenére nem férjszerző, hanem feleségszerző típusról van szó, ugyanis a menyasszony az egész ének során passzív, nem alakítja az eseményeket, csak átéli.

A Vj1 szöveg prózában elmondott hősének, Karjalainen megfogalmazásában *laulun sanoilla puhuva* ’az ének szavaival beszélő’. Ez az, amit Munkácsi Bernát a következő módon fogalmaz meg: „XY fejedelmhősnek regeképpen elmondott (v. regekép közölt)

⁵²⁹ Obinrantaisilla itäostjakeilla, mikäli saatavissa olevista tiedoista voidaan päättää, ovat karhulaulujen ohella, ainoita esitettäviä lyhyet, sisällöltään aivan yksinkertaiset laulunpätkät, joita säestetään ruumiin, etenkin pään ja käsien liikkeillä.

⁵³⁰ L. N. Kajukova a Szalim folyó vidékére migrált jugani hantik leszármazottja. Emlékei szerint az ő apja még tudott hősénekeket, melyeket N. V. Lukina magnetofonjába énekelt az 1970-es években. A felvételek sorsa ismeretlen (LNK).

⁵³¹ Erről forgatott filmet a 2010-es években Olga Korniyenko, melyet 2019 őszén Magyarországon is bemutattak.

hősi éneke” (VNGy II). Tartalma szerint ez a hősmese nem illik egyik típusba sem. Bár az ének végén, amikor a főhős bálványszellemmé válik, két istennő közé ül le, de az ének során nincs sem házassági, sem hadakozási szándéka. Többször elmondja, hogy nem tudja, miért küldték őt a harcba, nincs kiért, miért bosszút állnia. Bár kegyetlen – a legyőzött ellenfél szívét kivágja és megeszi, skalpját a derékszíjába tűzi – de a végtisztességet megadja ellenfelének. Eltemeti, s a fejéhez odatűzi a kardját, arra csengőket akaszt. Más ellenfeleivel békét köt, majd egy hatalmas vörösfenyő alatt közösen esküt tesznek arra, hogy nem támadják meg többé egymást. Ismét másik ellenfelével medvebőrbe bújva (medvévé változva?) harcol, talpuk alatt hegyek-völgyek omlanak le.

Az északi és déli hanti hősének szereplőit gyakran segítik (mesebeli) állatok. A Trj4 ének szereplői gyalog vagy rénszarvasszánon közlekednek, de a Vj1 történetben a főhősnek táltos paripája van. Hívására azonnal megjelenik a felhők közül, és oda szállítja a hőst, ahova anyja vagy apja rendelte. Útjuk tüzes tengereken, átjárhatatlan hegységeken keresztül vezet, az eget is bejárják „a jégcsákány lyuka” azaz az égbolt központja, feltehetőleg a Sarkcsillag körül. E kozmikus utazás végén nyugszik meg a hős (Csepregi 2019a).

Az obi-ugor epikus hagyományt bemutató antológiához írt előszavában N. V. Lukina többek között megállapítja, hogy a folklór szövegekben három világkorszak jelenik meg: 1) a mítoszok ideje, amikor a világ létrejött és az istenek cselekedtek; 2) a hősök kora; 3) a hanti és manysi emberek kora (Lukina 1990: 30). A hősének és a hősmesék a 2. korszakhoz tartoznak, de a hősök szoros kapcsolatban vannak az istenségekkel. A Vj1 történetben a főhős szülei Nagy Földanya és Égatyja, ő maga pedig a világ további sorsát meghatározó *junyk*, azaz bálványszellem.

Karjalainen töredékként feljegyezte a Vj1 szöveg énekelt változatának elejét is, mindössze 57 sorban (Vj9). Ebből kiderül, hogy a Vj1 szöveg valóban „az ének szavaival beszél”, ugyanazok a kifejezések fordulnak elő benne, de a sortörésekből következően valószínűleg dallamsorokhoz igazítva.

5.2.3 Sámánszertartás énekei

Annak érdekében, hogy a sámán be tudja tölteni a mediátor szerepét, azaz információszerző utakra indulhasson a különböző világszférákba, transzállapotba kell kerülnie. Ezt helyenként változó módon a dobja verésével vagy a hangszere pengetésével éri el. A kutatók beszámoltak arról, hogy a szertartás közben a sámán énekel vagy füttyöl. A sámánének neve a tremjugani hantiknál *t'artta aray*, a vaszjuganiaknál *jolâmnâη*. Keleti hantik között gyűjtött sámánének szövege már nyomtatásban is elérhető, ez a Tromagan partjáról származik (Csepregi 2007). A légyölő galóca hatása alatt született éneket (*paηklâmnâη*) viszont tudomásom szerint csak Karjalainen jegyzett föl, és most jelenik meg először (Vj2). A *paηklâmnâη* tulajdonképpen alműfaj, a megváltozott tudatállapotban előadott énekek közé tartozik⁵³². Karjalainen így jellemzi ezt a műfajt: „A Vaszjuganon a *jolâmnâη* és a *paηylâmnâη* közönséges információgyűjtő alkalmakon arról szóló leírások, hogy mit lát és hall a sámán, mind a segítő szellemek érkezésekor, mind a felderítő útján, ezek tehát, hogy úgy mondjam, a sámán tapasztalatairól szóló beszámolók” (JugrUsk. 594: FFC 63: 320, Relig3: 237)⁵³³.

⁵³² A légyölő galóca használatáról bővebben a szövegközlésnél (3.3.2.2).

⁵³³ Vasjuganilla *jolâmnâη* ja *paηylâmnâη* ovat tavallisissa tiedustelutalaisuiksissa kertovaisia kuvauksia siittä, mitä noita kuulee ja näkee sekä apulaishaltioiden tullessa että tiedustelumatkallaan, ne ovat siis niin sanoakseni kuvauksia noidan kokemuksista.

Arról sajnos nincs információnk, hogy milyen körülmények között gyűjtötte Karjalainen a most közölt éneket – valódi szertartáson készített-e jegyzeteket, vagy valaki józan állapotában diktálta neki a szöveget. Mindkét mód különleges képességet feltételez: az előbbi inkább a gyűjtő, az utóbbi az adatközlő részéről.

5.2.4 Imák, esküszövegek

A Karjalainen feljegyzései között fennmaradt imák és esküszövegek (Trj5) leginkább a szüksézsavúságukkal tűnnek ki. Ezek szerint a tremjugani hantik néhány mondattal, néhány szóval fejezik ki kívánságukat. Nyoma sincs bennük annak a poétikai gazdagságnak, ami megvan például a Munkácsi Bernát által gyűjtött, manysi istenidéző igékben (VNGy II/2: 311–431). A 36 sornyi szövegben van olyan, mely a medve és a tűz büntetését kéri a bűnös emberre, lánykéréskor mondott fohász, áldozati ajándék átadását kísérő ima, valamint az elhunytal való társalgás részlete. Ezekben a szövegekben ritkábban fordulnak elő éneknyelvi kifejezések, szókincsük és mondatszerkesztésük a beszélt nyelvhez áll közelebb.

5.3 Profán tartalmú műfajok

5.3.1 Egyéni énekek

Karjalainen a Vaszjugan mentén jegyzett fel egyéni énekeket, melyek közül hármat *Rakkauslaulu* 'szerelmi dal' címmel látott el (Vj3, Vj4, Vj5). Az első kettő valóban férfi és nő kapcsolatáról szól. Az elsőben a férfi beszél érzelmeiről („ha két lelkem lenne, egyiket neked adnám”) és házassági szándékáról („ha együtt mennénk a templomba és három gyertyát gyújtanánk, nagyon jó lenne”). A másodikban a nő énekel, aki vadászni ment kedvesét várja vissza. A harmadikban egy asszony, aki túlélte egy viharos folyón való átkelést, arról énekel, hogyan őrizték meg az emlékét majdani halála után. A Vj6 ének bölcsődal a kötelező babusgató töltőelemekkel. Az anya a bölcső himbálásáról énekelve altatja gyermekét a házban, ahol minden az apa kezemunkáját dicséri. A Vj7 ének töredék. A Vj8 ének címe: *Karhulaulu lapsille* 'medveének gyermekeknek'. Feltehetőleg tanító célzatú ének: arról szól, hogy az erdőben külön úton jár a medve és az ember, s mindkettőnek tiszteletben kell tartania a másik életterét.

5.3.2 Találós kérdések

A találós kérdés mint kötött szövegű, rövid prózai műfaj könnyen gyűjthető. A hantik körében járt kutatóknak szinte mindegyike összeszedett egy csokorra valót (Pápay 1995: 158–165, Patkanov 1900: 216–217, Karjalainen – Vértes 1975: 255–256, Honti 1978c). A legtöbbet Wolfgang Steinitz gyűjtötte össze hallgatói segítségével az 1930-as években, leningrádi emigrációja idején (Steinitz – Honti 1989). Az 1990-es évektől kezdve Oroszországban is számos találóskérdés-gyűjtemény megjelent (Csepregi 2004/2005). Nem véletlen, hogy a keleti hanti területen is feljegyzett Karjalainen 25 találós kérdést, melyek változataival ma is lehet találkozni (Trj6).

A találós kérdés ugyanis máig élő műfaj a hantik körében, mely – ellentétben a hosszabb epikus műfajokkal – bevonult az iskolai oktatásba is. Tananyagká vált, így fennmaradása biztosabbnak tűnik, mint a többi műfajé. Más módon is különbözik tőlük: előadásához nem kapcsolódnak tiltások. Gyermekek is részt vehetnek a rejtvényfejtésben, sőt a találós kérdés az oktatás egyik formája. A rejtvények magukban foglalják a hagyományos ismereteket, és megtanítanak a metaforikus gondolkodásra.

5.4 Vándormotívumok az obi-ugor folklórban

Ha az ember obi-ugor folklór szövegeket olvas, lépten-nyomon találkozik azonos vagy hasonló, állandó jelzős szerkezetekkel. Az olyanok, mint a „húsz rénbika futotta táplálékos Ob”, a „tízfogú fogas szám”, a „sokfürtű hajas fejem” meg a „téres falum terére kimegyek” szerkezetek egymástól függetlenül is létrejöhetnek. Ennek az alapja az azonos földrajzi környezet, az antropológiai azonosság, valamint az azonos szerkezetű nyelv.

Vannak azonban olyan szóképek is, melyek nem feltétlenül képződnek meg minden nyugat-szibériai obi-ugor fejében. Ezekről azt feltételezem, hogy szemléletességük és poétikai szépségük miatt közösségről közösségre terjedtek el szerte az Ob-vidéken. Hosszú vándorutat járhattak be, hiszen hatalmas az obi-ugor nyelvterület. Az alábbiakban néhány példával illusztrálom, hogy az ezer kilométeres távolságok ellenére hogyan jelennek meg azonos szóképek az északi és keleti hanti folklórban. Az északi hanti szövegrészeket az Osztyák hőségekből (OH) és Pápay József gyűjtéséből (Bibliotheca Pápayensis II–III, Debrecen, 1990, Pápay–Csepregi 2010) idézem.

Az a mozdulat, mellyel a hős megáll ellenfelei előtt, azonos: „a szablya végét mint botot letűztem” (Vj1/402, vö. BiblPáp II: 74/633)

A távolban látszó hadsereget egyformán nyüzsgő férgekhez hasonlítják: „mintha férgek mozognának” (Vj1/674), „sűrű fejű szű módjára mozog, sűrű fejű nyű módjára nyüzsög” (OH I: 230).

Az ordítás hangerejének jelzője egyaránt ’város-evő, falu-evő’ (Vj8/16–18), vö. *vuos leti äming turr, kort leti äming turr* ’város felfaló fájdalmas ordítás (torok), falu felfaló fájdalmas ordítás’ (OH I: 366).

A szégyen jezöje ’vastag’, a megszégyenülés pedig szép figura etymologicával van kifejezve: *sort külät külä ilimä tät ilimsujam* ’arasz vastagságú vastag szégyenbe ím szégyenültem’ (Vj8/22–23), vö. *amp-oni kül jeläm jelämsajäm* ’kutya-nagy vastag szégyenben szégyenkeztem’ (BiblPápII: 22/150).

A hosszú lépést a keleti hantik a jávorszarvas lépésével mérik (Vj1/379–380), az északiak a rénszarvaséval, vö. *χar χoyälla χōw sōyäm* ’rénbika futó hosszú lépés’ (BiblPáp II: 52/427).

A folyó hordaléka, akár falavelekről, akár jégdarabokról van szó, nomadizáló nyenyecék szánsorának képét hozza elő a hantik fejében (Trj3/76–88, vö. BiblPáp III: 185/747).

Vannak nehezen értelmezhető szóképek, melyek szintén közösek az egész hanti nyelvterületen. A ház jelzője a vaszjuganiaknál „nyílvessző nyeléhez hasonló” (Vj2/2), az északiaknál „fejsze-nyeles, kés-nyeles” (OH I: 390, 416), bármit is jelentsen ez.

A tremjugani énekek értelmezésekor sok fejtörést okozott a *jəŋkwäs iki kuŋätaj kipləŋ aŋ* ’vízi szörny megmászta kiálló szegélyléc’ kifejezés, mely a fekvőhely peremét jelenti (Trj2/34–36, Trj4/276–277). Különösen a *kuŋätaj* ’megmászta’ szóalak zavart. Hogy kerül a vízi szörny a fekvőhely szélére? A Jégvárosi nép énekében van egy ilyen sor: *wes-əŋən χämləŋ siŋəs* ’vízi szörnyeteg állához [hasonló] horgas padka-tönkö’ (BiblPáp II: 102/887), Pápay lábjegyzete: *näri siŋəs juχ* ’padka[tartó] tönkö’. A fekvőhely szegélylécének az alakja emlékeztette a valahai északi hanti énekest egy mitologikus lény, a víziszörny horgas állára. Ez egyértelműen kiderül Pápay lejegyzéséből. A keleti hanti énekkincsbe viszont már némileg romlott formában került át a metafora.

6. Utószó

K. F. Karjalainen honfitársa és kortársa, Yrjö Wichmann (1868–1932) szintén a Finnugor Társaság megbízásából járt nyelvi gyűjtőúton előbb az udmurtok, később a komik, a marik és a moldvai csángók között.⁵³⁴ Élénk levelezésben állt a magyarországi finnugristákkal is. 1911. június 13-án ezt írta Pápay Józsefnek:

„Én azok közé tartozom, akik nagyra értékelik a szövegkiadványokat. Ne feledjük, hogy abból, amit mi, nyelvészek publikálunk, idővel minden elavul, kivéve a szövegkiadásainkat és a szótárainkat. Ezek tehát megérdemlik azt a nagy munkát és fáradságot, melyet rájuk áldozunk⁵³⁵”
(Pápay –Fazekas 1934: 036).

A nagy munkából és fáradozásból Karjalainen is kivette a maga részét. Teljesítményét mi, kései utódok tudjuk igazán értékelni, akik jól ismerjük a hanti nyelvjárások mai helyzetét és kutatásuk történetét.

A keleti hanti nyelvjárások nagyon nem bővülködnek forrásokban, ezért ez a 10 317 szónyi szöveganyag különös jelentőséggel bír. A szövegek három nyelvjárást képviselnek, melyek különböznek egymástól mind a hanti nyelvjárások rendszerében elfoglalt helyük, mind az osztjakológiában betöltött szerepük alapján.

A szurguti nyelvjárás, melynek a tremjugani egyik korai változata, az utóbbi harminc évben került újra a kutatás homlokterébe. Közben a nyelvjárás beszélői körében is kinevelődött az anyanyelvét és hagyományos kultúráját kutatni és művelni képes értelmiségi réteg. Mivel ez egy ma is élő nyelvváltozat, a Trj szövegek nyelvtörténeti és folklórtörténeti szempontból jelentősek.

A vaszjugani szöveganyag jelentősége régiségében és páratlanságában rejlik. Folklorisztikai szempontból is különleges darabokat tartalmaz. Növeli a szövegek értékét, hogy a gyűjtést nem lehet folytatni, mivel napjainkra a vaszjugani hantik nyelvet váltottak anélkül, hogy ők maguk képesek lettek volna dokumentálni anyanyelvű kultúrájukat.

Mindez sokszorosan igaz a likriszovói szövegekre. Ilyen nevű település ma már nem is létezik. A Karjalainen idejében ott élt 18 lakos leszármazottai szétszóródtak. Ez a nyelvváltozat – melyet csak Karjalainen feljegyzéseiből ismerünk – mind hangtanában, mind alaktanában átmenetet képez a szurguti és a VVj nyelvjárások között. Ez is azt bizonyítja, hogy a hanti nyelvjárások – a hatalmas nyelvterülethez képest kevés számú beszélő ellenére – valaha egy összefüggő nyelvjárási kontinuumot alkottak.

A szövegekben előforduló szavakat szójegyzékekbe gyűjtöttem. A 623 tremjugani címszóból 49 korábban nem volt adatolva, a vaszjugani 949 címszóból pedig 115. A likriszovói szójegyzék 102 címszavából 42 szónak csak más keleti nyelvjárásokban előforduló változata szerepel a szótárakban.

Reményeim szerint értekezésemmel sikerült érvelnem Karjalainen szöveggyűjtésének időtálló volta mellett.

⁵³⁴ 1921-től a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja.

⁵³⁵ Minä kuulun niihin, jotka panevat suurta arvoa tekstijulkaisuille. Muistakaamme, että siitä, mitä me kielentutkijat julkaisemme, kaikki muu, aikaa myöten vanhenee, paitsi kielitekstimme ja sanakirjamme. Ne ovat siis sen suuren työn ja vaivan arvoiset, minkä niihin uhraamme.

7. Irodalomjegyzék

- Abondolo, Daniel 1998: Khanty. In: Abondolo, Daniel (ed.): *The Uralic Languages*. London – New York: Routledge. 358–386.
- Ajpin Je. [Айпин, Еремей] 1981: В тени старого кедра. На хантыйском и русском языках. Свердловск.
- Ajpin, Je. [Айпин, Еремей] 2003a: Энэл лыхел сайнэ. В тени старого кедра. Санкт-Петербург: Просвещение.
- Ajpin, Je. [Айпин, Еремей] 2003b: Ма мехев колентелем. Я слушаю землю. Санкт-Петербург: Просвещение.
- Andrejev [В. Андреев] 2007: *Общегеографический Региональный Атлас. Тюменская область. Ханты-Мансийский и Ямало-ненецкий автономные округа*. Москва: ФГУП «439 ЦЭВКФ» МО РФ.
- Balandin, A. N. [Баландин, А. Н.] 1948: Падежи субъекта на службе номинативной и эргативной конструкции глагольного предложения в ваховском диалекте хантыйского языка. *Советское Финноугроведение* 1. Ученые записки ЛГУ 105. Серия востоковедческих наук, вып. 2. 301–315. Ленинград.
- Castrén, Mathias Alexander 1849: Versuch einer ostjakischen Sprachlehre nebst kurzem Wörterverzeichnis. *Nordische Reisen und Forschungen* 6. St. Petersburg.
- Castrén, M. A. – Schiefner, A. 1858: Versuch einer ostjakischen Sprachlehre nebst kurzem Wörterverzeichnis. *Nordische Reisen und Forschungen* 6. St. Petersburg.
- Collinder, Björn 1960: *Comparative Grammar of the Uralic Languages*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Csepregi Márta 1983: Rendszerkényszer. Újabb keleti osztják nyelvi jelenségek. In: Bereczki Gábor – Domokos Péter (szerk.): *Urálisztikai Tanulmányok* [1]. Budapest: ELTE. 73–84.
- Csepregi Márta 1996: Orosz nyelvi hatás a déli osztják szintaxisban. In: Mészáros Edit (szerk.): *Ünnepi könyv Mikola Tibor tiszteletére*. Szeged: JATE Finnugor Tanszék. 60–67.
- Csepregi Márta 1997a: Mutatványok a szurguti osztják folklór műfajaiból. In: Lázár Katalin (szerk.): *Tanulmányok a szurguti osztják kultúráról*. Budapest: Néprajzi Múzeum. 59–104.
- Csepregi, Márta 1997b: Samples from the Genres of Ostyak folklore. In: Katalin Lázár (edit.): *Studies on Surgut Ostyak Culture*. Budapest: Museum of Ethnography. 59–107; *Acta Ethnographica Hungarica* 42: 285–348.
- Csepregi, Márta 1997c: Szurguti osztják medveünnepi énekek nyelvi jellemzői. *FUD* 4: 53–59.
- Csepregi Márta 1997d: Adalékok a szurguti osztják rokonságnevek kérdéséhez. *Magyar Nyelv* 93: 446–451.
- Csepregi Márta 1997e: Russische Einflüsse in der Südostjakischen Syntax. In: Hahmo et al. (hrsg.): *Finnisch-ugrische Sprachen in Kontakt*. Maastricht 1997: 71–77.
- Csepregi Márta 1998: Szurguti osztják chrestomathia. *Studia uralo-altaica supplementum* 6. Szeged: József Attila Tudományegyetem.
- Csepregi Márta 1999: New Data Concerning Kinship Terminology of Surgut Ostyaks. In: Cornelius Hasselblatt – Paula Jääsalmi-Krüger (hrsg.): *Europa et Sibiria*.

- Gedenkband für Wolfgang Veenker. Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica, Band 51, Wiesbaden: Harrassowitz: 73–79.
- Csepregi Márta 2000: Jankó János osztják szójegyzéke. In: Jankó János: Utazás Osztjákföldre. Series Historica Ethnographiae 11. Budapest: Néprajzi Múzeum. 375–391.
- Csepregi Márta 2003a: Szurguti osztják szövegek a múlt század elejéről. NyK 100: 364–373.
- Csepregi Márta 2003b: Egy tromagani osztják jávorének. In: Bakró-Nagy Marianne – Rédei Károly (szerk.): Ünnepi kötet Honti László tiszteletére. Budapest, MTA Nyelvtudományi Intézet. 80–87.
- Csepregi Márta 2004a: Másodlagos egyezések a magyar és az osztják nyelvben. In: Mészáros Edit – Szeverényi Sándor – Wagner-Nagy Beáta (szerk.): Mikola-konferencia 2002. Szeged: SzTE Finnugor Tanszék. 35–40.
- Csepregi Márta [Чепреги Марта] 2004b: Сургутский диалект хантыйского языка за столет. In: Н. В. Лукина (ред.): Языки и культура народов ханты и манси. Часть 2. Филология. Томск: Издательство Томского университета. 104–114.
- Csepregi, Márta 2004/2005. Zur Syntax der chantischen Rätsel. In: Gerson Klumpp et al. (hrsg.): Festschrift für Ingrid Schellbach-Kopra zum 70. Geburtstag. Finnisch-Ugrische Mitteilungen 28/29: 19–43. Hamburg, Helmut Buske Verlag.
- Csepregi, Márta 2007: An Eastern Khanty Shaman Song. Shaman 15/1–2: 5–26.
- Csepregi Márta 2009a: The very highly connected nodes in the Ob-Ugrian networks. In: Jussi Ylikoski (ed): The Quasiquicentennial of the Finno-Ugrian Society. MSFOu. 258. 9–32.
- Csepregi Márta 2009b: Szöveg és dallam viszonya a hanti énekekben. In: Fancsaly Éva (szerk.): Tanár és tanítvány. Írások Györke József és Hajdú Péter tiszteletére 2002–2007. Budapest – Pécs: Dialóg Campus Kiadó – PTE BTK. 25–34.
- Csepregi Márta [Чепреги Марта] 2011a: Восточно-хантыйские тексты с конца XIX века. In: Congressus XI Internationalis Fenno-Ugristarum Piliscsaba 2010. Pars IV: 53–60.
- Csepregi Márta 2011b: Szurguti hanti folklór szövegek. Budapesti Finnugor Füzetek 22. Budapest: ELTE Finnugor Tanszék.
- Csepregi Márta [Чепреги Марта] 2011c: Одна из загадок в исследовании обско-угорских языков. In: Рябчикова З. С., Дмитриева Т. Н. (ред.): По следам Евы Шмидт. Ханты-Мансийск: Институт развития образования. 51–57.
- Csepregi Márta 2012: Újabb obi-ugrisztikai könyvtermés. NyK 108: 480–494.
- Csepregi Márta 2014a: Az obi-ugrisztika egyik rejtélye. FUD 21: 13–24.
- Csepregi, Márta 2014b: Evidentiality in dialects of Khanty. Linguistica Uralica 50/3: 199–211.
- Csepregi Márta 2014c: Evidencialitás a hanti nyelvjárásokban. In: Havas Ferenc – Horváth Katalin – Kugler Nóra – Vladár Zsuzsa (szerk.): Nyelvben a világ. Tanulmányok Ladányi Mária tiszteletére. Segédkönyvek a magyar nyelvészet tanulmányozásához 160. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Csepregi Márta [Чепреги Марта] 2015: Сказки и рассказы сургутских ханты. Фольклорный сборник. Ханты-Мансийск: Обско-угорский институт прикладных исследований и разработок.

- Csepregi Márta [Чепреги Марта] 2017: Сургутский диалект хантыйского языка. Ханты-Мансийск: Обско-угорский институт прикладных исследований и разработок.
- Csepregi Márta 2018a: „Az istenek nyelve” – a hanti mitikus énekek fordítási problémáiról. NyK 114: 65–80.
- Csepregi Márta [Чепреги Марта] 2018b: О лексике мифических песен обско-угорских народов. In: Языки и культура народов Арктики как полиэтнического региона в условиях глобализации. Сборник материалов I международной научно-практической конференции 25–27 октября 2018 г. Ханты-Мансийск: Югорский государственный университет. 51–57.
- Csepregi Márta [Чепреги Марта] 2019a: Сбор фольклорного материала в районе р. Васюган в начале XX века. (A collection of folklore along the Vasyugan river at the beginning of the 20st century) Вестник Томского государственного университета – Культурология и искусствоведение 2019 Nro. 35. 275–285.
- Csepregi Márta 2019b: Egy szurguti hanti mitikus ének száz éve. Esettanulmány a szájhagyományozódás természetéhez. FUD 26: 45–58.
- Csepregi Márta (előkészületben): Khanty. In: Daniel Abondolo – Riitta-Liisa Valijärvi (eds): The Uralic Languages. London: Routledge.
- Csepregi Márta – Sosa, Sachiko 2009: Comparable sample texts of Surgut Khanty in 1996 and 2008. JSFOu. 92: 193–208.
- Csepregi Márta – Kajukova, Ljudmila 2011: Szellemekkel teli nagy lábaskamra (adalékok a keleti hanti medveműnyelvhez). FUD 18: 43–60.
- Csepregi Márta – Onina, Sofia 2011: Observations of Khanty Identity: the Synya and Surgut Khanty. In: Riho Grünthal – Magdolna Kovács: Ethnic and Linguistic Context of Identity: Finno-Ugric Minorities. Uralica Helsingiensia 5. Helsinki: 341–358.
- Demény István Pál 1977: Az északi-osztják hősi énekek tipológiai elemzése. NyIK 21: 33–43.
- Demény István Pál 1978: Az északi-osztják hősi énekek történeti fejlődése. NyIK 22: 147–158.
- Demény István Pál 1983: A vogul hősi epika I. NyIK 27: 115–124.
- Demény István Pál 1984: A vogul hősi epika II. NyIK 28: 23–32.
- Demény István Pál 1992: A déli osztják hősi epika. NyIK 36: 141–154.
- Donner, Kai 1932: Samojedische Wörterverzeichnisse. MSFOu. 64. Helsinki.
- Dudeck, Stephan 2013: Der Tag des Rentierzüchters. Repräsentation indigener Lebensstile zwischen Taigawohnplatz und Erdölstadt in Westsibirien. Studies in Social and Cultural Anthropology – SEC Publications. Verlag der Kulturstiftung Sibirien, Fürstenberg/Havel.
- Dunin-Gorkavič, A. A. [Дунин-Горькавич, А. А.] 1910: Русско-остяцко-самодийский практический словарь наиболее употребительных слов. Тобольск [Факсимильное издание: Сургут 1998].
- Dyekiss Virág 2018: Vándorol a hang. A nganaszan hagyományos világkép a folklór szövegek tükrében. Urálistikai Tanulmányok 22. Budapest: ELTE Finnugor Tanszék.
- Erdődi, József – Kecskeméti, István 1970: Ein Märchen im Vasjugan-Dialekt des Ostjakischen. UAJb. 42: 156–162.

- F. Gulyás Nikolett 2017: Személytelen szerkezetek finnugor nyelvekben. PhD értekezés. Budapest.
- Fejes László 2007: A szurguti hanti fonémarendszer néhány kérdéséről. *NyK* 104: 169–180.
- Fejes, László 2008: On the vowel system of Surgut Khanty. In: Kálmán, László (ed.), *Papers from the Mókus Conference*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 63–82.
- Filchenko, Andrey 2006: The Eastern Khanty locative-agent constructions. A Functional discourse-pragmatic perspective. In: Benjamin Lyngfelt – Torgrim Solstad (eds.): *Demoting the Agent. Passive, Middle and Other Voice Phenomena*. [Linguistik Aktuell/Linguistics Today 98] Amsterdam: John Benjamins. 47–82.
- Filchenko, Andrey 2010: *Aspects of the Grammar of Eastern Khanty*. Tomsk: Tomsk State Pedagogical University.
- Filchenko, A. Y. 2012. Continuity of information structuring strategies in eastern Khanty: definiteness/topicality. In: P. Suihkonen, B. Comrie and V. Solovyev (eds.), *Argument Structure and Grammatical Relations*, Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins. 115–132.
- Filchenko, Andrey 2015: Negation in Eastern Khanty. In: Matti Miestamo et al (eds.): *Negation in Uralic languages*. *Typological Studies in Language* 108. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins. 159–190.
- Filchenko, Andrey 2017: The ‘essive’ in Eastern Khanty. In: Casper de Groot (ed.): *Uralic Essive and the Expression of Impermanent State*. *Typological Studies in Language* 119. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 353–377.
- Filčenko, A. Ju. – Potanina, O. S. 2010: [Фильченко А. Ю, Потанина О. С.] Хантыйские тексты. In: *Аннотированные фольклорные тексты обско-енисейского языкового ареала*. Томск: «Ветер». 39–132.
- Forsberg, Ulla-Maija (ed.) 2018: Matthias Alexander Castrén, *Ostiacica*. *Manuscripta Castréniana Linguistica V*. Finno-Ugrian Society, Helsinki.
- Ganschow, Gerhard 1965: *Die Verbalbildung im Ostjakischen*. *Ural-Altaische Bibliothek XIII*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Grigorovskij, N. P. 1883. [Григоровский Н.П.] *Очерки Нарымского Края. Томские губернские ведомости*, Томск.
- Grigorovskij, N. P. 1884. [Григоровский Н. П.] *Описание васюганской тундры. Записки Западносибирского Отдела Русского Географического Общества VI*. Томск.
- Gugán Katalin 2013: *Aspektus és akcióminőség a hantiban (Szurguti nyelvjárás)*. PhD értekezés. Szeged.
- Gugán, Katalin – Schön, Zsófia (előkészületben): East Khanty. In: Marianne Bakró-Nagy – Johanna Laakso – Elena Skribnik (eds.): *The Oxford guide to the Uralic languages*. Oxford: Oxford University Press.
- Gulya, János 1966: *Eastern Ostyak Chrestomathy*. *Uralic and Altaic Series* 51. Bloomington: Indiana University.
- Gulya, János 1970: Aktiv, Ergativ und Passiv im Vach-Ostjakischen. In: *Symposion über Syntax der uralischen Sprachen*. 15.-18. Juli 1969 in Reinhausen bei Göttingen. *Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen*. 80–83.
- Gulya János 1976: Az igeidők rendszere a vahi osztjákban. *NyK* 78: 306–313.

- Gulya, János 1982: Das Ergativproblem in den finnisch-ugrischen Sprachen. UAJb. Neue Folge 1: 19–34.
- Hajdú Péter 1966: Bevezetés az uráli nyelvtudományba. Budapest, Tankönyvkiadó.
- Hajdú Péter – Mikola Tibor 1992: Heikki Paasonen osztjákföldi levelei Otto Donnerhez. In: Zsirai Emlékkönyv. Urálistikai Tanulmányok 5. Budapest: ELTE BTK Finnugor Tanszék – MTA Kutatóhely. 131–181.
- Havas Ferenc 2003: A tárgy tárgyában. In: Oszkó Beatrix – Sipos Mária (szerk.): Uráli tárgyaló. Budapesti Uráli Műhely III. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 7–44.
- Havas, F. – M. Csepregi – N. F. Gulyás – Sz. Németh 2015: Typological Database of the Ugric Languages. Budapest: ELTE Finnugor Tanszék. (utdb.elte.hu)
- Honti László 1971: A cselekvő (logikai) alany alaktana az obi-ugor nyelvekben. NyK 73: 430–440.
- Honti László 1977: Beobachtungen über die Laut- und Formenlehre gegenwärtiger Surguter Mundarten der Ostjakischen. ALH 27: 271–286.
- Honti László 1978a: Tromagani osztják szövegek. NyK 80: 127–139.
- Honti László 1978b: Szurguti osztják szójegyzék. NyK 80: 327–345.
- Honti László 1978c: Északi osztják szövegek szójegyzékkel. NyK 80: 140–154.
- Honti László 1979: Magánhangzó-váltakozás két szurguti osztják nyelvjárásban. NyK 81: 119–123.
- Honti László 1982a: Geschichte des obugrischen Vokalismus der ersten Silbe. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Honti László 1982b: Vaszjugáni osztják szövegek. NyK 84: 121–164.
- Honti László 1984a: Chrestomathia Ostiacica. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Honti László 1984b: Vaszjugáni osztják mese. NyK 86: 185–190.
- Honti László 1988: Die ostjakische Sprache, in Sinor, D. (ed) The Uralic Languages. Leiden–New York–Kobenhavn–Köln: EJ. Brill, 172–196.
- Honti László 1993: [Ласло Хонти] Хантыйский язык. – Ярцева, В. Н. (ред.): Языки мира, Уральские языки. Москва: Наука, 300–319.
- Honti László 1999: Az obi-ugor konzonzantizmus története. Studia uralo-altaica supplementum 9. Szeged: József Attila Tudományegyetem.
- Honti László 2019: Zur Frage nach den dentalen Spiranten in den Vorgängern der uralischen Sprache. FUD 26: 75–106.
- Honti László – Rusvai Julianna 1977: Pimi osztják szövegek. NyK 79: 223–232.
- Hrakovskij, V. S. [Храковский, В. С.] 1972: Активные и пассивные конструкции в языках эргативного строя. Вопросы языкознания 1972 /5: 34–41.
- Hunfalvy Pál 1875: Az északi osztják nyelv. NyK 11.
- Jankó János 2000: Utazás Osztjákföldre. Bevezetővel ellátta, szövegét gondozta ifj. Kodolányi János. Series Historica Ethnographiae 11. Budapest: Néprajzi Múzeum.
- Jordan, Peter 2003: Material Culture and Sacred Landscape: The Anthropology of the Siberian Khanty. Walnut Creek – Lanham – New York – Oxford: AltaMira Press.
- Kalinina, L. I. 1966: [Калинина, Л. И.] Хантыйская сказка. In: А. П. Дульзон (ред.) Языки и топонимия Сибири I. Томск: Издательство Томского университета. 88–95.
- Kalinina, L. I. 1970a: [Калинина, Л. И.] Хантыйские тексты. In: Языки и топонимия Сибири II. Томск: Издательство Томского университета. 19–27.

- Kalinina, L. I. 1970b: [Калинина, Л. И.] Три сына (хантыйская сказка). In: Языки и топонимия Сибири III. Томск: Издательство Томского университета. 45–60.
- Kalinina, L. I. 1976: [Калинина, Л. И.] Сказки и бытовые тексты (Васюган). In: Т. И. Поротова (ред.) Сказки народов сибирского Севера II. Томск: Издательство Томского университета. 124–138.
- Kalinina, L. I. – Fil’čenko A. Ju. 2009: [Калинина, Л. И. – Фильченко, А. Ю.] Хантыйские тексты. In: А. Ю. Фильченко (отв.ред.): Аннотированные фольклорные тексты обско-енисейского языкового ареала. Томск: Томский государственный педагогический университет. 12–44.
- Kannisto, Artturi – Nevalainen, Jorma 1969: Statistik über die Wogulen. JSFOu. 70/4: 1–95.
- Karapetova, I. – Kitova, L. 2006: Raisa Pavlovna Mitusova: Unknown Pages of Her Biography. Archaeology, Ethnology and Anthropology of Eurasia 25 (1): 153–159.
- Karjalainen, K. F. 1900–1902: Ostjakkeja oppimassa. JSFOu. 17/1: 3–74, 18/1: 3–29, 20/2: 3–32.
- Karjalainen, K. F. 1901–1903: Matkakertomus ostjakkien maalta. JSFOu. 19/3: 1–5, 20/4:1–5, 21/6: 3–7.
- Karjalainen, K. F. 1904: Zur ostjakischen Lautgeschichte I. Über den Vokalismus der ersten Silbe. MSFOu. 23. Helsingfors.
- Karjalainen, K. F. 1913: Wie Ego im Ostjakischen die Verwandten benennt. FUF 13: 207–285.
- Karjalainen, K. F. 1918: Jugralaisten uskonto. Suomensuvun uskonnot III. Porvoo: WSOY.
- Karjalainen, K. F. 1921: Siperian matkoilta. Sata kirjettä morsiamelle. Helsinki.
- Karjalainen, K. F. 1921–1927. Die Religion der Jugravölker I–III. Folklore Fellows Communications No. 41, 44, 63.
- Karjalainen, K. F. 1983: Ostjakit. Matkakirjeitä Siperiasta 1898–1902. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Karjalainen, K. F. 1994–1996: [Карьялайнен К.Ф.] Религия югорских народов Т. 1–3. Перевод Н. В. Лукиной. Томск: Издательство Томского университета.
- Karjalainen, K. F. – Toivonen, Y. H. 1948: Ostjakisches Wörterbuch, LSFU X/I–II. Helsinki.
- Karjalainen, K.F. – Vértés, E. 1964: Grammatikalische Aufzeichnungen aus ostjakischen Mundarten. MSFOu. 128. Helsinki.
- Karjalainen, K. F. – Vértés, E. 1975: Südostjakische Textsammlungen. MSFOu. 157. Helsinki
- Karjalainen, K. F. – Vértés, E. 1996: Ergänzungen aus Karjalainens südostjakischen Textaufzeichnungen zu seinem postumen Wörterbuch. LSFU X, 3. Helsinki.
- Katz, Hartmut 1972: Zur Entwicklung der finnisch-ugrischen Affrikaten und Sibilanten im Ugrischen. ALH 22: 141–153.
- Kerezsi Ágnes 1997a: A szurguti osztjások életmódja és hitvilága. In: Lázár Katalin (szerk.): Tanulmányok a szurguti osztják kultúráról. Budapest: Néprajzi Múzeum. 13–57.
- Kerezsi, Ágnes 1997b: Life and beliefs of the Ostyaks of the Surgut region. In: Katalin Lázár (ed.): Studies on Surgut Ostyak Culture. Budapest: Muzeum of Ethnography. 13–58.
- Kodolányi János ifj. (vál., szerk.) 1973: A finnugor őshaza nyomában. Budapest: Gondolat.

- Korhonen, Mikko 1983: Kustaa Fredrik Karjalainen. In: Korhonen, Mikko –Suhonen, Seppo –Virtaranta, Pertti: *Sata vuotta Suomen sukua tutkimassa*. Helsinki: Weilin+Göös. 95–111.
- Košil', Ljudmila [Кошиль, Людмила] 2010: Люскины приключения. Рассказы для детей. Екатеринбург: Иыдательство «Баско».
- Koškarëva N. B. [Кошкарёва, Н. Б.] 2004: Образцы текстов на сургутском диалекте хантыйского языка. In: Н. Б. Кошкарёва – Н. Н. Широбокова (ред.), *Языки коренных народов Сибири*. Вып. 13. Экспедиционные материалы. Новосибирск: Сибирское отделение РАН. 104–148.
- Koškarëva, Natalya 2005: Ivan Stepanovich Sopochin: Biography of a Shaman. – Pentikäinen, Juha – Simoncsics, Péter (eds.) *Shamanhood: an endangered language*. Oslo: Novus Forlag. 121–171.
- Koškarëva, Natalya – Pesikova, A. S. [Кошкарёва, Н. Б. – Песикова, А. С.] 2006: *Детские сказки варьёганских ханты*. Ханты-Мансийск: Полиграфист.
- Kulemzin, V. M [Кулемзин В. М.] 1976: *Шаманство васюганско-ваховских хантов*. Томск.
- Kulemzin, V. M. [Кулемзин В. М.] 1984: *Человек и природа в верованиях хантов*. Томск: Издательство Томского университета.
- Kulemzin, V. M. et al. [Кулемзин В. М. и др.] 2000: *Мифология хантов*. Энциклопедия уральских мифологий III. Томск: Издательство Томского университета.
- Kulemzin, V. M. [Кулемзин В. М.] 2004: *О хантыйских шаманах*. Тарту: Эстонский литературный музей.
- Kulemzin, V. M. et al. 2006: *Khanty Mythology*. A-L. Siikala – V. Napolskikh – M. Hoppál (eds.) *Encyclopaedia of Uralic Mythologies 2*. Budapest – Helsinki: Akadémiai Kiadó – Finnish Literature Society.
- Kulemzin, V. M. – Lukina N. V. [Кулемзин В. М. – Лукина Н. В.] 1977: *Васюганско-ваховские ханты в конце XIX – в начале XX вв*. Томск: Издательство Томского университета.
- Kulonen, Ulla-Maija 1989: *The Passive in Ob-Ugrian*, MSFOu. 203. Helsinki.
- Kulonen, Ulla-Maija 1991: *Über die ergativischen Konstruktionen im Ostjakischen*. JSFOu. 83: 181–201.
- Larsson, Lars-Gunnar 2002: „...bin ich vermutlich der erste und letzte Fremde, der Kurgane hier in Westsibirien untersucht“. In: E. Helimski & A. Widmer (Hrsg.): *Sei gegrüsst! Beiträge zur Finnougristik zu Ehren von Gert Sauer dargebracht zu seinem siebzigsten Geburtstag*. Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica 57. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden: 229–237.
- Lázár Katalin (szerk.) 1997a: *Tanulmányok a szurguti osztják kultúráról*. Budapest: Néprajzi Múzeum.
- Lázár, Katalin (ed.) 1997b: *Studies on Surgut Ostyak Culture*. Budapest: Museum of Ethnography.
- Lázár, Katalin 1997a: *Keleti (szurguti) osztják énekek*. In: Lázár Katalin (szerk.): *Tanulmányok a szurguti osztják kultúráról*. Budapest: Néprajzi Múzeum. 105–140.
- Lázár, Katalin 1997b: *Folk Songs of the Eastern Ostyaks*. In: Lázár, Katalin (ed.): *Studies on Surgut Ostyak Culture*. Budapest: Museum of Ethnography. 109–146.
- Lázár Katalin – Csepregi Márta 1997–1998: *Keleti osztják bölcsődalok*. In: Gupcsó Ágnes (szerk.): *Zenetudományi dolgozatok 1997–1998*: 211–221.

- Lehtinen, Ildikó – Kukkonen, Jukka (ed.) 1980: Iso Karhu : arkistokuvia etäisten kielisukulaistemme asuinsijoilta = The Great Bear : old photographs of the Volga-Finnic, Permian Finnic and Ob-Ugrian peoples. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lehtinen, Ildikó 2002a: Siperian kansat Kulttuurien museossa. In: Ildikó Lehtinen (toim.): Siperia. Taigan ja tundran kansoja. Helsinki: Museovirasto. 23–46.
- Lehtinen, Ildikó 2002b: Siberian peoples at the Museum of Cultures. In: Ildikó Lehtinen (ed.): Siberia. Life on the Taiga and Tundra. Helsinki: National Board of Antiquities. 23–46.
- Lipatova L. F. [Липатова Л. Ф.] 2005: Об Иване Семеновиче Шемановском. In: И. С. Шемановский: Избранные труды. Москва: Советский спорт. 4–10.
- Lukina, N. V. [Лукина Н. В.] 1973: Терминология родства хантов р. Аган. In: Происхождение аборигенов Сибири и их языков. Томск. 158–160.
- Lukina, N. V. (red.) [Лукина Н. В.] 1990: Мифы, предания, сказки хантов и манси. Москва: Наука.
- Lukina, N. V. [Лукина Н. В.] 2004–2010: Ханты от Васюганья до Заполярья. Источники по этнографии. Т. 1. Васюган. Т. 2. Средняя Обь. Вах. Т. 3. Юган. Т. 4. Аган. Пым. Т. 5. Конда. Тромъёган. Лямин. Казым. Томск: Издательство Томского университета.
- Martin, Fredrik. 1897. Sibirica: Ein Beitrag zur Kenntnis der Vorgeschichte und Kultur der sibirischen Völker. Stockholm.
- Mitusova R. P. [Митусова Раиса Павловна] 1926a: Поездка на Обско-Тазовский водораздел. In: Этнографические экспедиции 1924 и 1925 гг. Ленинград: Государственный Русский музей. 79–81.
- Mitusova R. P. [Митусова Раиса Павловна] 1926b. Аганские остяки (Антрополого-статистический очерк). Урал: технико-экономический сборник. Вып. 8: Уральский Север. Ч. 1: 135–139. Свердловск.
- Mitusova R. P. [Митусова Раиса Павловна] 1926c: Меджвежий праздник у аганских остяков Сургутского района. Тобольский край 1926/1: 11–14. Тобольск: Тип. Северянин.
- Mitusova R. P. [Митусова Раиса Павловна] 1929: Год среди лесного народа. Вокруг света 14: 12–15.
- Mogutaev, M. K. [Могутаев М. К.] 1996: Хантыйско-русский словарь (васюганский диалект). Томск: Томский госпедуниверситет.
- Munkácsi Bernát 1892–1921: Vogul népköltési gyűjtemény, I–IV. kötet. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia (VNGy).
- Munkácsi Bernát – Kálmán Béla 1963: Manysi (vogul) népköltési gyűjtemény. IV/2. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Munkácsi Bernát – Kálmán Béla 1986: Wogulisches Wörterbuch. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Nagy Zoltán 2007a: Az őseink még hittek az ördögökben. Vallási változások a vaszjugani hantiknál. Kultúrák keresztútján 6. Budapest: L'Harmattan.
- Nagy, Zoltán 2007b: On a Shamanic Drum on the Vasiugan River Khanty. Shaman 15/1–2: 27–46.
- Nagy Zoltán [Надь З.] 2011a: Васюганские ханты: Изменение религиозной системы в XIX–XXI веках. Томск: Издательство Томского государственного педагогического университета.

- Nagy Zoltán 2011b: The invisible „Ostyaks”: The Khanty people in the oblast’ of Tomsk. In: Riho Grünthal – Magdolna Kovács: *Ethnic and Linguistic Context of Identity: Finno-Ugric Minorities*. *Uralica Helsingiensia* 5. 359–384.
- Nazarenko, Regina 2005: Tunes of Shamanic Singing and Séances. In: Juha Pentikäinen – Péter Simoncsics (eds.) *Shamanhood: an endangered language*. Oslo: Novus Forlag.
- Nemysova Je. A. – Kajukova L. N. [Немысова Е. А., Каюкова Л. Н.] 2007: Хантыйские загадки. На казымском и сургутском диалектах. Ханты-Мансийск: Полиграфист.
- Niemi, Jarkko 2001: To the problem of meter and structure in Khanty songs: a case of an Eastern Khanty bear feast song. *CIFU–9/VII*: 131–137.
- Nikolaeva, Irina 1999: The Semantics of Northern Khanty Evidentials. *JSFOu*. 88: 131–159.
- Paasonen, H. 1903: *Matkakertomuksia vuosilta 1900–1902*. *JSFOu*. 21/5: 1–22. Helsinki.
- Paasonen, H. – Donner, Kai 1926: *Ostjakisches Wörterbuch nach den Dialekten an der Konda und am Jugan*. *LSFU* 2. Helsingfors. (PD)
- Paasonen, H. – Vértés E. 1963: *Ostjakische grammatikalische Aufzeichnungen nach den Dialekten an der Konda und am Jugan*. *JSFOu*. 66. Helsinki.
- Paasonen, H. – Vértés, E. 1980: *Südostjakische Textsammlungen I–IV*. *MSFOu*. 172–175. Helsinki.
- Paasonen, H. – Vértés, E. 2001: *H. Paasonens surgutostjakische Textsammlungen am Jugan*. *MSFOu*. 240. Helsinki.
- Pápai Károly 1890: A vogulok- és osztjákoknál. *Ethnographia* I: 117–130.
- Pápai Károly – Munkácsi Bernát 1896: Déli osztják szójegyzék. *NyK* 26: 9–66. (Ugor Füzetek 12.)
- Pápay József 1990a: Pápay József osztják hagyatéka. Hősi énekek I. *Bibliotheca Pápayensis* II. Közzéteszi Vértés Edit. Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem.
- Pápay József 1990b: Pápay József osztják hagyatéka. Hősi énekek II. *Bibliotheca Pápayensis* III. Közzéteszi Vértés Edit. Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem.
- Pápay József 1995: Pápay József osztják hagyatéka. Népélet és egyéb. *Bibliotheca Pápayensis* VI. Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem.
- Pápay József – Fazekas Jenő 1934: Északi osztják medvénekek. Adalékok az obi-ugor népek medve kultuszához. A Debreceni Tisza István Tudományos Társaság I. Osztályának Kiadványai, V. kötet, 9. füzet, Budapest.
- Pápay József – Beke Ödön 1959: Északi-osztják szójegyzék. Budapest: Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat.
- Pápay József – Csepregi Márta 2010: *Osztják hőseinek*. Gyűjtötte és a nyersfordítást készítette PJ., a szöveget közreadja és a bevezető tanulmányt írta CsM. A világ eposzai 6. Budapest: Európai Folklor Intézet – L’Harmattan.
- Patkanov, Serafim 1897: *Die Irtysh-Ostjaken und ihre Volkspoesie* I. Teil. *Ethnographisch-statistische Übersicht*. St.-Petersburg.
- Patkanov, Serafim 1900: *Die Irtysh-Ostjaken und ihre Volkspoesie* II. Teil. *Ostjakische Texte mit deutscher und russischer Übersetzung und Erläuterungen*. St.-Petersburg.
- Patkanow, S. – Fuchs, D. R. 1911: *Laut- und Formenlehre der süd-ostjakischen Dialekte*. Budapest.

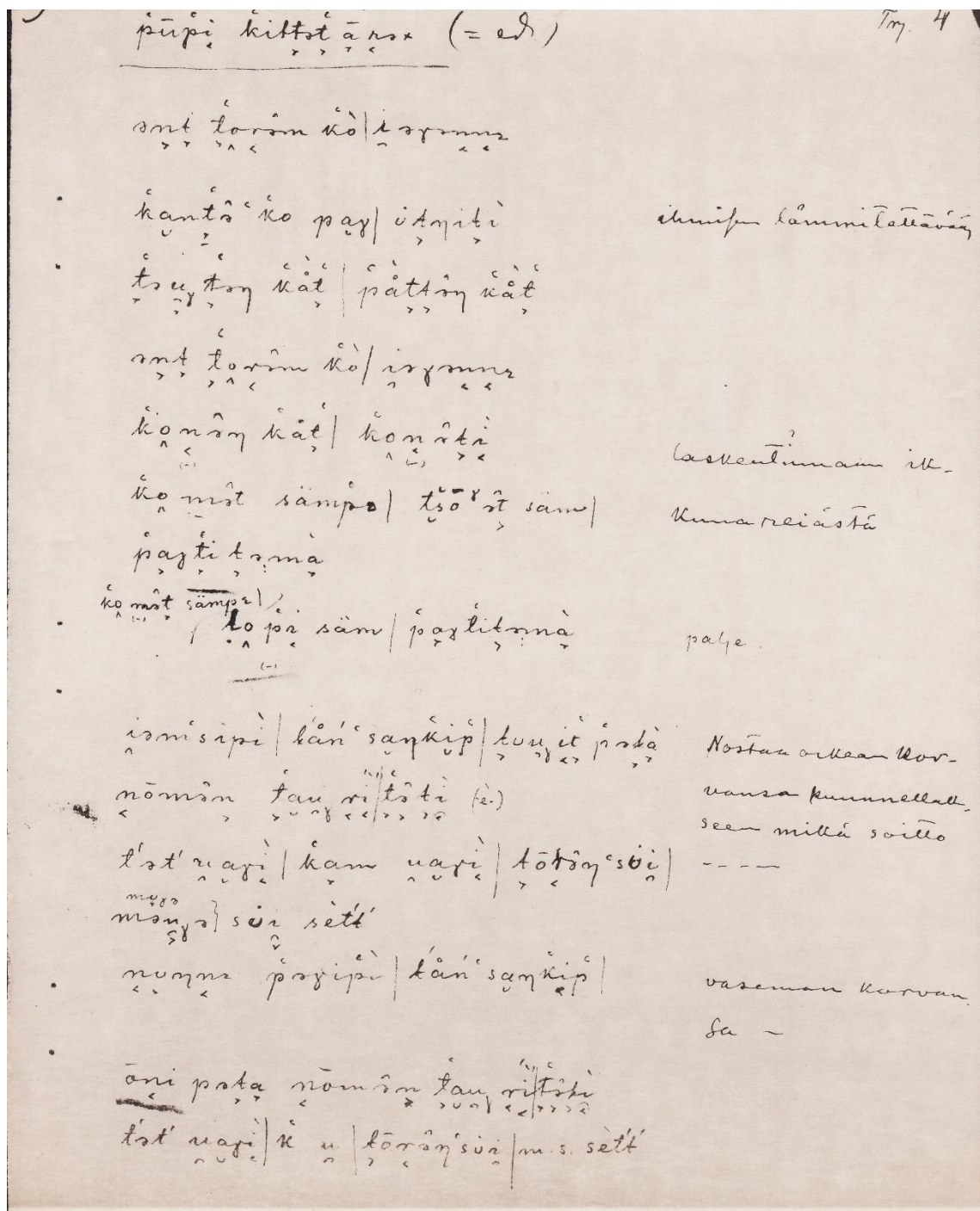
- Pentikäinen, Juha 1995: Saamelaiset – pohjoisen kansan mytologia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Pentikäinen, Juha 1997. Shamanism and Culture. Helsinki: Etnika CO.
- Pentikäinen, Juha 1998. Samaanit. Pohjoisten kansojen elämäntaistelu. Helsinki: Etnika OY.
- Perevalova, Je. V. – Karačarov, K. G. [Е. В. Перевалова, К. Г. Карачаров] 2006: Река Аган и ее обитатели. Екатеринбург – Нижневартовск: Северная Археология.
- Pesikova A. S. [Песикова А. С.] 2002: Глухариной горы женщины мужчины сказка. In: Труфанов А. Я. – Чемякин Ю. П. (ред.), Барсова гора – 110 лет археологических исследований. Сургут. 75–85.
- Pesikova A. S. [Песикова А. С.] 2003a: Хантыйский язык. Учебник для 3 класса (сургутский диалект). Санкт-Петербург: Просвещение.
- Pesikova A. S. [Песикова А. С.] 2003b: Хантыйский язык. Учебник для 4 класса (сургутский диалект). Санкт-Петербург: Просвещение.
- Pesikova A. S. [Песикова А. С.] 2005: Картинный словарь хантыского языка. Санкт-Петербург: Просвещение.
- Pesikova A. S. [Песикова А. С.] 2006: Взгляд изнутри культуры. Ханты-Мансийск.
- Pesikova et al. [Песикова, А. С. – Ермакова, Р. И. – Смирнова, Ф. И.] 1996: Хантыйский язык. Учебник и книга для чтения для 2 класса (сургутский диалект). Санкт-Петербург: Просвещение.
- Pesikova A. S. – Volkova, A. N. [Песикова А. С. – Волкова А. Н.] 2010: Книга для чтения (сургутский диалект) 4 класс. Ханты-Мансийск: ИИЦ ЮГУ.
- Pesikova A. S. – Volkova A. N. [Песикова А. С. – Волкова А. Н.] 2013: Димәңи йёвтәм монтьәт, ясңәт. Сказки, рассказы с реки Лямы. Фольклорный сборник на языке сургутских ханты. Ханты-Мансийск: Юграфика.
- Plotnikov, A. F. [Плотников А.Ф.] 1901: Нарымский Край. Записи Русского Географического Общества X/1. Санкт-Петербург.
- Рокачева, Е. Р. – Pesikova, A. S. [Покачева, Е. П. – Песикова, А. С.] 2006: Русско-хантыйский разговорник (сургутский диалект). Ханты-Мансийск: Полиграфист.
- Potanina, Olga 2008: Grammaticalization and Relative Clauses in Eastern Khanty. In: E.Vajda (ed.): Subordination and Coordination Strategies in North Asian Languages. John Benjamins, 77–84.
- Puskin, A. Sz. [Пушкин А. С.] 2002: Монщат. Перевод А. С. Песиковой. Санкт-Петербург: Просвещение.
- Reguly Antal – Pápay József – Zsirai Miklós 1944–1951: Osztyák hőseinek I–II. Budapest: Akadémiai Kiadó. (OH)
- Reguly Antal – Pápay József – Zsirai Miklós – Fokos Dávid 1963–1965: Osztyák (chanti) hőseinek III/1–2. Budapest: Akadémiai Kiadó. (OH)
- Ruttkay-Miklós Eszter 2003: Az alany és a tárgy jelölése a hanti nyelvben. In: Oszkó Beatrix – Sipos Mária (szerk.): Uráli tárgyaló. Budapesti Uráli Műhely III. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 114–137.
- Ruttkay-Miklós Eszter 2008: Süss fel nap – hantiul. In: Bereczki András – Csepregi Márta – Klima László (szerk.): Ünnepi írások Bereczki Gábor tiszteletére. Urálistikái Tanulmányok 19. Budapest: ELTE Finnugor Tanszék. 550–554.

- Sauer, Gert 1967: Die Nominalbildung im Ostjakischen. Finnisch-ugrische Studien V. Berlin: Akademie-Verlag.
- Schmidt Éva 2011: Medve kultusz. Schmidt Éva Könyvtár 5. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet.
- Schön, Zsófia 2017: Postpositionale Konstruktionen in chantischen Dialekten. Dissertationen der LMU Band 15. München: Universitätsbibliothek Ludwig-Maximilians-Universität München.
- Siikala, A.-L. – Napolskikh, V. – Hoppál, M. 2006: Khanty Mythology. Encyclopaedia of Uralic Mythologies 2. Budapest – Helsinki: Akadémiai Kiadó – Finnish Literature Society.
- Sirelius, U. T. 1900: Ostjakkilaiselta matkaltani v. 1898. JSFOu. 17/2.
- Sirelius, U. T. 1904: Die Handarbeiten der Ostjaken und Vogulen. JSFOu. 22/1: 1–75.
- Sirelius, U. T. 1928: Vas-juganin jumalat. Kalevalaseuran vuosikirja 8: 166–189. Helsingfors.
- Sirelius, U. T. 1983: Reise zu den Ostjaken. Übersetzt und herausgegeben von Ingrid Schellbach. Travaux ethnographiques de la Société Finno-ougrienne XI. Helsinki
- Sirelius, U. T. 2001: [Сирелиус У. Т.] Путешествие к хантам. Пер. с нем. Н. В. Лукиной. Томск: Издательство Томского университета.
- Skribnik, E.K. 2014–2017. Ob-Ugric Database. <http://www.oudb.gwi.uni-muenchen.de/>
- Snellman, Hanna 2001: Khant's Time. Helsinki: Kikimora Publications.
- Sosa, Sachiko 2017: Functions of Morphosyntactic Alternations, and Information Flow in Surgut Khanty Discourse. Helsinki: University of Helsinki Faculty of Arts.
- Steinitz, Wolfgang 1950: Geschichte des ostjakischen Vokalismus, Finnisch-Ugrische Studien I. Berlin.
- Steinitz, Wolfgang 1966–1993: Dialektologisches und etymologisches Wörterbuch der ostjakischen Sprache, 1–15. Lieferungen. Berlin: Akademie Verlag.
- Steinitz, Wolfgang 1980: Geschichte des finnisch-ugrischen Konsonantismus. Ostjakologische Arbeiten IV. Budapest: Akadémiai Kiadó. 117–141. Első megjelenés: Acta Instituti Hungarici Universitatis Holmiensis, Series B, Linguistica: 1 (1952), S. 15–39.
- Steinitz, Wolfgang 1975–1989: Ostjakologische Arbeiten I–IV. Budapest – Berlin – Den Haag: Akadémiai Kiadó – Akademie-Verlag – Mouton de Gruyter.
- Steinitz, Wolfgang – Honti László 1989: Rätsel. In: Sauer, Gert (Hrsg.): Ostjakologische Arbeiten Band III. Texte aus dem Nachlass. Budapest: Akadémiai: 575–635.
- Stipa, Günter Johannes 1990: Finnisch-ugrische Sprachforschung von der Renaissance bis zum Neupositivismus. Helsinki: Société Finno-Ougrienne.
- Szopocsina, A. 1995: Versek Winter Erzs Szibériai rokonaink c. fotoalbumában. Budapest: Vizió Alkotóközösség.
- Terëškin, N. I. [Терёшкин, Н. И.] 1958: Букварь для подготовительного класса хантыйской начальной школы. Ваховский диалект. Ленинград: Учпедгиз.
- Terëškin, N. I. [Терёшкин, Н. И.] 1959: Букварь для подготовительного класса хантыйской начальной школы. Сургутский диалект. Ленинград: Учпедгиз.
- Terëškin, N. I. [Терёшкин, Н. И.] 1961: Очерки диалектов хантынского языка. Часть первая. Ваховский диалект. Москва – Ленинград, Изд. Академии Наук СССР.
- Terëškin, N. I. [Терёшкин, Н. И.] 1975: Хантыйский язык. Учебник для подготовительного класса. Ленинград: Учпедгиз.

- Terëškin, N. I. [Терёшкин, Н. И.] 1981: Словарь восточнохантыйских диалектов. Ленинград: Наука.
- Terëškin et al. [Н. И. Терешкин, Е. Д. Кулинич, М. В. Венго] 1992: Букварь. Санкт-Петербург, Просвещение.
- Väisenen, Armas Otto 1937: Wogulische und ostjakische Melodien. Phonographisch aufgenommen von Artturi Kannisto und K. F. Karjalainen. MSFOu. 73.
- Väisenen, Armas Otto 1939: Untersuchungen über die obugrischen Melodien. MSFOu. 80.
- Vella, Jurij [Вэлла Юрий] 2010: Река Аган со притоками. Опыт топонимического словаря, Бассейн реки Аган. Часть первая. Ханты-Мансийск: ИИЦ ЮГУ.
- Vértés Edit 1961: Nyelvtani adalékok a keleti-chanti (osztják) nyelvjárásokhoz III. NyK 63: 101–109.
- Vértés Edit 1984: Mikrofilológiai észrevételek Karjalainen déli osztják szövegfeljegyzéseivel kapcsolatosan. NyK 86: 178–184.
- Vértés Edit 1999: Az osztják magánhangzó-illeszkedés felbomlásához. Magyar Nyelvjárások 36: 129–142. Debrecen.
- Vértés, Edith 1997a: K. F. Karjalainens südostjakische Textsammlungen. Band II. Transkription, Phonembestand, allgemeine Erörterungen. MSFOu. 225. Helsinki.
- Vértés, Edith 2004: K. F. Karjalainens südostjakische Textsammlungen. Band III, Kommentare zu den Texten. MSFOu. 247. Helsinki.
- Vértés Edit – T. Lovas Rózsa 1986: Bevezetés az uráli népköltészetbe. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Vorobeva V. V. – Novitskaya, I. V. 2020: Inflectional morphology of nouns in Eastern Khanty (Vakh, Vasyugan, Surgut, Salym). Ural-Altaic Studies 38: 33–70.
- Widmer, Anna 2001: Ural. **kāmV* 'Fischschuppe' im Obugr., Sam. und Perm.: zur Benennungsmotivation von 'Münze', 'Metall' und 'Schmuck'. In: H. Eichner et al. (hrs): Fremd und Eigen. Untersuchungen zu Grammatik und Wortschatz des Uralischen und Indogermanischen. In memoriam Hartmut Katz. Wien: Edition Praesens. 279–291.
- Wiget, Andrew – Balalaeva, Olga 2011: Khanty, people of the taiga: surviving the twentieth century. Fairbanks: University of Alaska Press.

Függelék

1. kép. A Trj2 szöveg 1. kéziratlapja

2. kép. A Trj4 szöveg 1. kéziratlapja

tárnny árr
känik ärr
 • luyköt kur kö
 • kalltot " "
 • ortön uats
 • msyn imt
 • snt uats kutpäkn
 • köisy kouys
 • mök "
 • kuray nai
 • snt uats kutpäkn
 • " püst "
 • män ämōki
 • si iuti ämōki
 • näisy kūt isyk
 • ortön " "
 • ar msy kōkē
 stuyk-
 naaras sagn
 kullsi(6) ?
 kailkialla

I) *vala karhum puállu*

püpi! kuntu tem kö rä'öp
 uär, tam si tütös uati
 tütös kütös tātma pit' täfte,
 päy küt täfte kisse!

II) *vala tuleva*

iimoy nai äy i! kuntu tem
 kö tükim töäie, si tütös
 uati kütös soisaykös usre!
 Särsim iirat uärto, usroy
 iirat uärto tem köne, tütöp[ö]
 at kötsäntä, kütös soisay-
 kös usre!

Kosintä sanoja

torsim tūysim untä
 moy " "

nin^ctem at uā^cntā^c

9

Mut'ki

Arvoit'uksia

1) mut'kenio!:

is^cka^c siva^ctōm kō, it^cso^ct
nōm^csi^c kūt^c

sāi^csp^c, uā^cn^cpā^crt

Mies hukkuu melkein
sielunsa joi ylläällä
kuolta, perämerellä

2) m. !:

tēm pāl^cski nē^c ai^cmēt^csi^c
kō mōnt^c, tēm pāl^cski
jōst^c ai^cmēt^csi^c kō mōnt^c.

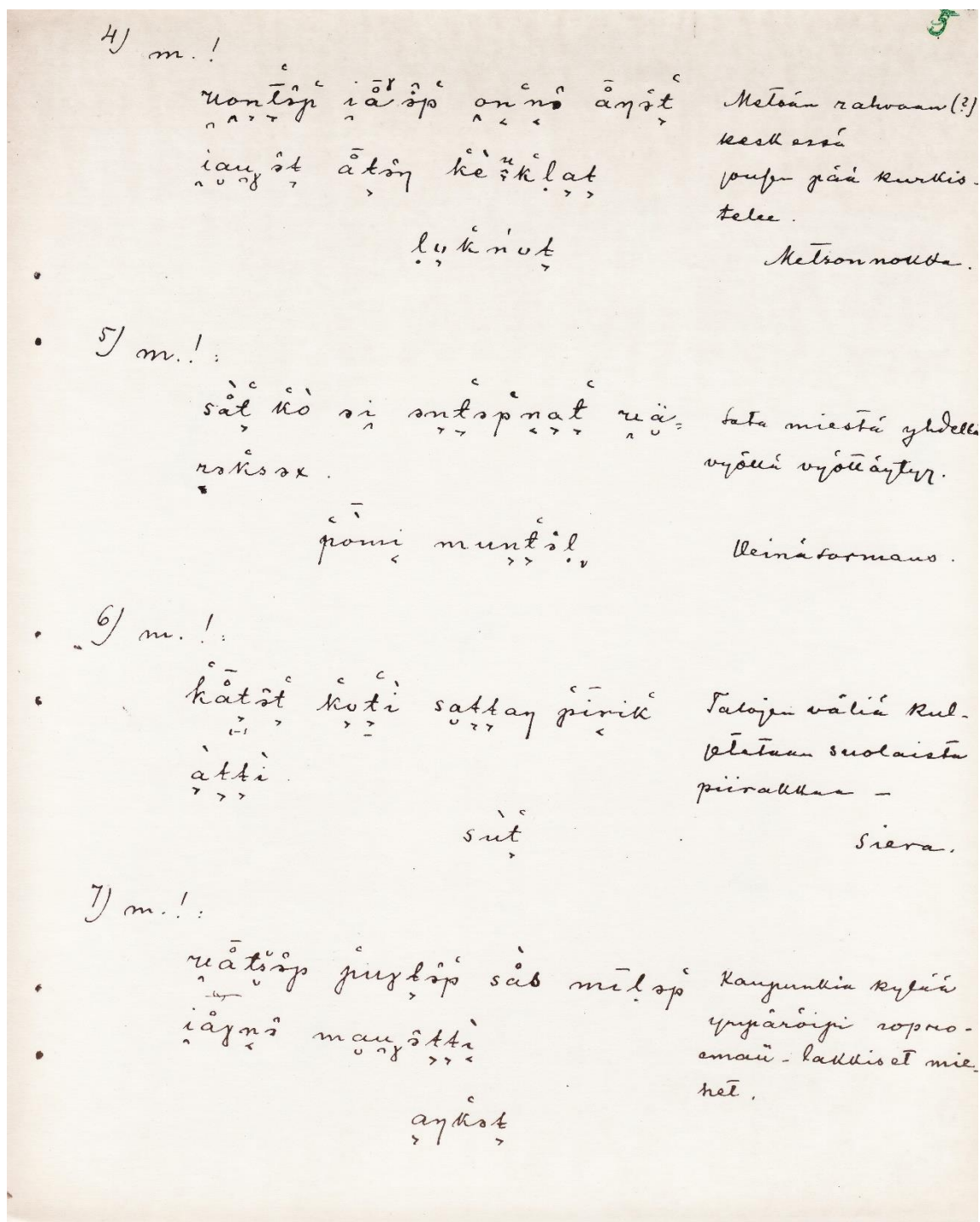
sām^csi^c kūt^c, so^cu^cx

Tätä puolta tulkee
valkeasta ruuti-
nen mies, tuota
puolta musta r. m.
Vielma, osotra

3) m. !

ia^cu^cs^ct^cs^c nāt^c kint^ca pā^cst^ce
nām^csi^c

Kuolta nopeamp
hjatus.

6. kép. A Trj6 szöveg B változatának 1. lapja

Mut'ki Tranjagan

1) mut'kemo : isyka sukatom ko ipost Mies hukkuu veteen;
 nomon kit? - saisy, uanpart kunpa joi ylhäälle.
Muotta; perämerk

2) mut'kemo : tem pal'ski neu ai riton ko Tata puolta me
 mont, tem pal'ski post ai riton ko mont? vähän suuhella
mies, tuota puolta
--- 4. Nylma, osi
sämön kit, sör;

3) mut'kemo : iau'ette näk kintä past? Muotta nojeampi
namos. Njatus

4) mut'kemo : monton iäöp onne äyöt iau'et Metsän, kankaan
 äky kükklät? = sisässä luvn, joue
pää kurkistella.
Metsännoika.
lukinot.

5) m. : sät ko si sotopnä' narsksox? Sata mieh vjötäytyi y
pomi muntot lellä vjötä.
Heinä sorman

6) m. : kätst kuti saktan pirik ätkä? Tatojen väliä kannella
sät. sotauib pürvällä.
siera

Esilaulu: "laulun sanoille puhua" 1
 iäut ärsx säysu köl mä ülsöytisim
 köy ärsx köy mant, iimäy ärsx sö- *istuvana, alituisen*
 yän köl näti, peläy kã peläy iorã *ainainen.*
 imislöm, ärsx ksttär nemy köl-
 näti. Ma taja säyöl iug ur nã *ihimiekin puolelles*
 yinä mä ikslöm, mä myyitã *(omalla lehallani (ei*
 käsliim. laq iugsu töräy kãt *de apulaishallinto).*
 tyytöy kãt ioppelsane mäkõ nã. *työväkõhän -*
 moksillöm, köy tiropsu töräy
 ärsx, kölön kãt ioppelsane mäkõ
 nomisillöm, mä kãstã ksttim. nemoy saugum.
 iäut ärsx iäust mant säysu köl-
 nä mitsõläte usptorim iysom köl näti (misti)
 mä ksttikin mälöm taja nujã
 nük ssõtti ksilöm manã msta- *okois kosmityp*
 ioyat köl manã tuj il ssã. mä
 taja lëm kã ioppelsane iäpne
 mant ärsytät amissõt, nujã kãlã
 pirsesslöm, sã sãviny õysu
 iäw ioytörim manã msta ioyã. 70 - *okois kosmityp*

Vj. 1.
(51)
h. 83-7

Parlóm nôm.

parx nâlom iâust tšyâ
 nâluçi uintsîu uân, iungkât
 iung ioy iuyâ uintsîu parx
 mâtêm sšymlântân kûlşlât
 urkû amîstš ôyînlâ pākyy lă
 kûlşntantîlă

iung sôyi nēmşy parx
 kât sôyi nēmşy kûl
 num tšrôm iākyy ieră
 nouţîy ôyi, nouţîy pă kăltătî
 îls kăltîlă isx
 tšrômne pîrtî mănă sšymlătî
 tšrômne onto părtâl, onto tşy ilim mă
 tšrôm pây nômîşî nîne îl uărtîuşm
 num tšrôm iākyy ieră
 nûkîşpa parxîlă

pörög lygt. sílani kátar
 kőntz kü nalam tséya
 má tem kátiny pelszma
 máma kót loyóli,
 má mőke kőntz nalam iön^m
 má tem kátiny pelszma tyszómam,
 kőlylät ká iönlytiöx
 tőnykät mőyking má kőläti nalam tséyam
 tőfőx me iönly tiöx
 nuk tāt alomsi
 máx poloy iönst kőttörx
 má kőntz kü nalam tséyam
 ärs kőntz iönst mőya
 tőyöl sanyk & mőya
 äs yat mőyking mőya i teli
 má kőläti kü nőyiny telam
 kő kät jela iönst amissom kőttörx
 má tőök nalam, nalam lüi tőyöl
 i kőlam saularrx loyti kätä

asku pax
 uūdsy t'wisemat
 tū kōdtsmōn
 kōi iōi
 at mōntōk sōtōuirdin [laul.: mōntay
 kōtō " " "
 asku pax uūdsy t'wisemat
 ānsōmmāte Kts myōhemōis!

Karkhulaulija.

1) uūisx ārts iūyōt tōrōm
 tōrōm iūyōt iūyōt
 " iūyōt, iūyōt —
 " iūyōt kārōnē
 pā kūiōn pax mōlōi muntamalla ante
 iēy uūkōiā " autas lo Kēlōm

XXVI. táblázat. A Trj magánhangzófonémák jelölése

Fonéma	Karjalainen jelölése
i	i, ī
ĩ	ĩ, ī, ĩ (nem-első szótag)
u	u, ù, ū
e	e, è, ē
o	o, ò, ō
ö	ō, u
á	a, à, ā
â	â, ẫ
ã	ã
ä	ä, ä̃, ǟ
õ	õ̃
ü	ü, ú
ə	ə, ε (szóvégen)
ê	ê, ε (szóvégen)
ę	ę (nem-első szótag)

XXVII. táblázat. A Vj magánhangzófonémák jelölése

fonéma	jelölés
i	i
ĩ	ĩ, ĩ
ü	ü
u	u, ù, ū
e	e, è, ē
ö	ō, ō̃, ò, ò̃
o	ō, ō̃, o, ō, ò
õ	ó, ó̃
o	o, ō, ò
ä	ä, ä̃, ǟ, ǟ̃, ǟ̄
a	a, à, ā
ə	ə, ε (szóvégen)
ê	ê (nem-első szótag), ε (szóvég)
õ	ú
ü	ü̃
ä	ê (első szótag)
õ	u

XXVIII. táblázat. *A Vj és Trj mássalhangzófonémák jelölése*

Fonéma	Karjalainen jelölése
p	p, p̣
t	t, ṭ, t̥, t̥̣
tʰ	t̥̣
k	k, ḳ
w	u̯, w̥, w
j	j̣
ʏ	ʏ, ʏ̣
s	s
č	tṣ̌
l (Vj)	l, ḷ, l̥̣
ʌ (Trj)	ʌ̣, ʌ̥̣, ʌ̥̣̣
lʰ (Vj)	l̥̣
ʌ (Trj)	ʌ̥̣
l̥	l̥̣
r	r, ṛ, r̥̣
m	m
n	n, ṇ, n̥̣
ń	ṇ́
ŋ	ŋ̣
ŋ̥	ŋ̥̣
k _o (Trj)	ʷḳ
ʏ _o (Trj)	ʷʏ̣, ʷ̥̣
ŋ _o (Trj)	ʷŋ̣